

C. 143

*Tu ex singulis uocibus phi;
phi spectandi sunt sed ex
petuitate atq; constantia.*

~~La 76~~

Leg. E

M·T·CICERO

NIS PHILOSOPHI

CORVM TOMVS

PRIMVS,

CONTINENS

De IIII. Academicarum quaestionum libris ad
Varronem missis Primi partem.

Lucullum.

De finibus bonorum et malorum

lib. v.

Tusculanarum quaestionum

lib. v.

Ex Petri Victorij castigatione.

VIRTVTE DVCE,

COMITE FORTVNA.

LVGDVNI APVD SEB.
GRYPHVM, 1540.

P E T R V S V I -

C T O R I V S N I C O L A O

A R D I N G H E L L O

S. D.

MAGNUM fuit ingenium M. Tullij, seu cœleste potius, ac diuinum, quod tot optimarum artium scientiã capere, atq; omnia quæ percepit, summo artificio explicare, ac literis mandare potuerit: cum tamen omnem ætatem in Republica, & in maximis rebus gerendis uersatus sit. Quibus enim ille tēporibus quietum uacuumq; animum à magnis curis, cogitationibusq; habuit quibusq; difficultatibus, & impedimentis obrutus nō est? Postquam enim ob fortiter gestum Consulatū, & oppressam sceleratorum ciuium impiam coniurationem, magna in se improborum odia concitauit: nunquam cessarunt non tam ipsius quàm patriæ, & communis otij hostes cum uarijs artibus aggredi, donec ui armisq; è ciuitate ea expulerunt, quam ipse suis cōsilijs ex ipsorum ferro incendioq; eripuerat. Licetq; non multo pōst magno Senatus Populiq; consensu in patriam reuocatus sit, incredibili totius Italiæ letitia & plausu: non tamen tutus ab inimicorum insidijs uiuere potuit, qui ipsum nunquā re- quiescere passi sunt. Cumq; & Senatorijs muneribus, & forensibus laboribus esset hoc tempore districtus, nunquā penitus Philosophiæ studiū ex animo dimisit: sed quodcumque uacuum tempus ab his præclaris, gloriosisq; laboribus nactus est, id omne in legēdo, aut scribendo consumpsit. Constat enim quedam de Philosophia cum etiam his temporibus scripsisse: sex inquam de Repub. libros. nam

4 2 quin

quin tres quoque illos de Oratore ad Q. Fratrem missos
 tunc scripserit, nemini dubium esse potest. Sed post exortū
 ciuile bellum, uictosq; Pompeianarū partium duces, cum
 unius in potestate Resp. esset, eiusq; imperio, ac uoluntate
 cuncta regeretur, exoptatum sibi otium nactus (quamuis
 Reip. lugubre ac funestum) mirum est, quā multa breui
 tempore uolumina de obscurissimis, et difficilimis Philo-
 sophiæ locis, questionibusq; ediderit: cum aliter ille digni-
 tatem suam se tueri non posse cogitaret, nec se inertie,
 ignauieq; libero homine indignis, dare uellet. Tot in quā
 fuere, ut qui omnem ætatem in literis consumpserunt, ab
 omniq; publica administratione se abstinuerunt non me-
 diocri ingenio homines, acerrimo in hoc studio posito,
 uix tot scripserint. Cumq; eo tempore propter uaria et
 multiplicia hominum ingenia, ab uno Socrate, tanquam
 fonte, plures familiæ et diuersæ discipline, quasi riuī, di-
 ductæ essent, haberetq; unaquæque ratio suos defensores,
 et grauissimos autores, omnes eas apprime tenuit, edi-
 dicitq; Cicero: et cum ei cōmodum fuit, aut defendit aut
 oppugnauit. quāuis propter obscuram et abstrusam ipsa-
 rum rerum ueritatem, eam maxime rationē probaret, quæ
 nihil sciri, aut percipi posse affirmaret, cunctaq; quæ ue-
 risimilia essent, sectaretur. Opportebat autem egregiè ar-
 tibus ac doctrinis instructum et eruditū esse, qui et pro
 omnibus Philosophis, et contra omnes se posse subtiliter
 ac copiose dicere profiteretur. Stoicam uero Philosophiā
 non parum admirabatur, propter grauitatem ac magnifi-
 centiam sententiarum (credo) ipsa ualde delectatus. Vige-
 bat autem ea tunc maximè, nonnulliq; Romani præstan-
 tissimi ciues ea disciplina imbuti erant: nā multitudo Epi-
 curi rationem magis sequebatur, ut quæ facilius percipi
 posset,

Cicero fca.
 Lamiens

posset, & alliceret caperetq; animos imperitorum laudibus uoluptatis: quamuis ea quoque grauissimas sanctissimasq; sententias quandoq; effunderet, quæ fortes etiã, & iustos uiros ei rationi possent conciliare. Nam ita illi aduersatus est, contradixitq; Cicero: ut non male de uita, & moribus eorum, qui ipsam defendebant, existimaret: cum etiam quosdã habuerit Epicureos homines secum magna beneuolentia, iucundissimaq; familiaritate coniunctos, qui eum omnes Epicuri sententias docuerant: quæ ipsum quomque non odit, nec parcissimo, tenuissimoq; uictu contentum fuisse unquam repugnauit, cum propter patrocinium uoluptatis apud suæ rationis ignaros malè ille audiret, & ut uentri, ac gutturi deditus, ab aduersarijs in hoc male acciperetur. Veterem autem illam Academiã adeo intellectam, cognitamq; habuit, ut diu tractare non dubitaret: Autòres sanè ipsius ac principes Socratem, Platonem, Xenocratẽ, eorumq; auditores omnibus locis mirificè laudat, ac cunctis Philosophis præponit. Quomodo igitur potest aliquis summum ingenium Ciceronis, summumq; Philosophiæ studium non admirari? Consiliũ nanque eius, institutumq; Latinis literis explicandi quæ antè à Græcis tantum doctoribus, ac libris percipi poterant, quis adeo peruersus est, ac sibi ipsi, commodusq; suis inimicus, ut laudandum esse non putet? Cogitabat ipse hac quoque parte ciues suos iuuare: atque eos, cunctas doctrinãs in Latinam linguam cõuertẽs, nõ mediocri (ut erat) beneficio afficere. Indignũ enim ipsi uidebatur, gentem illam, quæ totum penè orbem armis uicisset, legibusq; temperaret, uitam moresq; suos sine Græcis magistris excolere, & regere non posse: eumq; omnibus rationibus imperaret, Græcis hominibus, ac doctoribus seruire cogi. Reliquit igitur hæc præclara

6
omnium Philosophiæ disciplinarum, quæ tunc florebant,
monimenta: quæ nobis multis de causis chara esse debent:
non minus autem, quia cuncti illarum disciplinarum libri
uetustate, uel miseris potius præteritis temporibus ita pe-
rierunt, ut nihil ferè aliud restet, unde possint, si non per-
fectè intelligi, at gustari tamen, et animaduerti subtilissi-
ma illarum doctrinarum decreta ac rationes. Nisi fortè
credimus, omnia illa iudicio, ac sapientium uirorum con-
silio neglecta, et deleta esse: quod ea indigna existima-
rent, quæ legerentur: quasi non multa etiam Aristotelis,
quem diu merito omnes sunt amplexati, ac ne priora qui-
dem, eodem fato amissa sint. Nam quid de Theophrasto
dicendum est, qui in eadem ratione uersatus, omnia firmè
quæ doctor ipsius Aristoteles eruditissime et elegantissi-
me tractauit: num et hic etiam eadem de causa contem-
ptus est, atque in situ et squalore relictus, qui penè totus
perijt: quæ enim pars eius restitit, ea quoque multis ma-
culis et peruersionibus confecta est. Quasiq; non uideri-
mus, in Latinis etiam scriptoribus, ueteres quosdam, bo-
nosq; interijisse: nouos autem alios, rudesq; in uita permā-
sisse. aut suspicari possumus ab illis, qui ex iisdem fontibus,
quibus Peripatetici hauserant, clarissimis ingenijs prædi-
tis, ab optimisq; magistris eruditis, nihil sapiens aut acu-
tum inuētum: et posteriores omnes à ueteribus sine cau-
sa dissensisse, cum soleant recentissima quæque perfecta
esse, et absoluta maximè. Ita tamen iuniores legerat Cice-
ro, ut maioribus illis Platoni, Aristoteli, Theophrasto
semper multum tribuerit: audiuerit etiam studiosissimè
Athenis Antiochum, ueteris Academiæ nobilissimum, et
eloquentissimum Philosophum: ne fortè aliquis existimet
ipsum rationis eius, quæ nunc maximè uiget, expertem,

ant

aut ignarum fuisse. Nulla causa est igitur, quin hi Cicero-
 nis de Philosophia libri ab omnibus legi, semperque in
 manibus haberi debeant. nam quanta sint elegantia co-
 piaque scripti, nihil attinet dicere: cum omnes res, quas
 ille tractare uoluit, semper electissimis uerbis exposuerit:
 in his autem nullus orationis uel copiosæ, uel elegantis
 ornatus desit. Quam sint autem inculta, uel agrestia po-
 tius, et barbara scripta recentiorum de Philosophia, præ-
 ter admodum pauca, nemo est qui nesciat: ut indignum
 admodum sit tam bonas et præclaras res tam rudi et in-
 equinato sermone tractatas esse. Qui autem hæc uolumina
 sæpe et accuratè legerit: et optimarum rerum cognitio-
 nem sibi inde parabit: et cum huiusmodi res scribere
 uolet, facîle poterit eas ornatè, et grauiter pro ipsarum
 dignitate dictare. Atque his quidem nos, quæ uix ab iniu-
 ria temporum defensa, et conseruata sunt, quam potui-
 mus opem præstitimus: summoque studio conati sumus,
 multas in illis maculas perpurgare. Nam quæ iamdiu de-
 siderantur, quæque uetustate collapsa sunt, nulla ratione
 potuimus in uitam reuocare. Malè profectò nobiscum
 actum est, quòd optimi omnium scriptorum optimam
 partem amisimus. Acciderit autem hoc quorundam præ-
 potentium iniuria, qui odio illarum rerum ducti, summa
 acerbitate libros, qui ea complectebantur, persecuti sint:
 siue omnium negligentia superiorum, difficile cognitu
 et iudicatu est. Quin summa certè usi sint stultitia illi,
 excusari non possunt: qui cum sex de Rep. libros (ut alia
 omittam) describere possent, qui ab optimo Reip. tractare
 de autore, omnibus congestis, quæ usu et literis didice-
 rat, perfectè et absolutè scripti fuerant, in nugis potius
 quibusdam describendis operam suam consumpserunt. Sed
 a a sit

sit horū finis: neq; ea quæ sanari non possunt uulnera, amplius refricemus. Ad te uerò Ardinghelle suauissime et hos quoq; libros mitto, alterum amoris erga te mei, non ualde tamen necessarium pignus. perspexisti enim, ut arbitror, quantopere te merito tuo amem ac diligam: nam cū te obseruare ac colere debuerim, id quod erat personæ ac dignitatis tuæ, me potius hoc facere uoluisti, atque hoc ipso semper magis delectatus es. Quid enim erat (nisi hoc uoluisses) quod te mihi tantopere dares, atque adeò communis meis inseruires? Quare et te amo ita, ut nihil unquā in amore fuisse ardentius putem: et colo tamen, ut et persona quam geris, et singularis tua probitas postulant. Maxima quidem tua sunt, quæ nunquam predicare desinam, erga me beneficia, atque hæc quoque ipsa tu nunquam augere cessas: ea sanè me tibi ualde obligarunt. Incredibilis uero tua humanitas, senilis quedam prudentia, summum ingenium, excellens doctrina, me tibi arctioribus adhuc uinculis coniunxerunt. Omnia uerò hæc simul congesta me ita captum tenent, ut semper te animo meo adfixum habeam: nec unquam cessem de admirabilibus tuis uirtutibus, egregijs quæ erga me meritis mecum ipse cogitare. Quare noli mirari, cur secundum etiam hoc uolumen tibi miserim, cū in tuo solum nomine acquiescam: sed expecta potius siquid unquam maiore studio magis te dignum efficere potuero: quod etsi sentio quàm mihi arduum ac difficile sit, conabor tamen, ut aliqua ratione et amori erga te meo, et minime parti tuorum meritorum uidear satisfecisse.

M. T V L.

M·TVL·CICE

RONIS ACADEMI

CARVM QVAESTIO-

NVM LIBER

PRIMVS,

AD M. TERENTIVM

VARRONEM.

IN CVMANO nuper quum
mecum Atticus noster esset, nun-
tiatum est nobis à M. Varrone, ue-
nisse eum Roma pridie uesper: et
nisi de uia fessus esset, continuo ad
nos uenturum fuisse. Quod quum
audissemus, nullam moram interpo-
nendam putauimus, quin uideremus hominem, nobiscum
et studijs eisdem, et uetustate amicitiae coniunctum. Itaque
confestim ad eum ire perreximus: paulumque quum eius uilla
abessemus, ipsum ad nos uenientem uidimus: atque illum com-
plexi (ut mos amicorum est) satis eum longo interuallo
ad suam uillam reduximus. Hic pauca primo, atque ea per-
contantibus nobis: et siquid forte Roma noui: Atticus,
Omítte ista quae nec percontari, nec audire sine mole-
stia possumus, queso, inquit: et quare potius ecquid
ipse noui. Silent enim diutius musae Varronis, quam sole-
bant: nec tamē istum cessare, sed celare quae scribat existi-
mo. Minime uerò, inquit ille: intemperantis enim arbitror
esse, scribere quod occultari uelit. Sed habeo opus magnū
in manibus, quod iam pridem ad hunc eum ipsum (me
4 5 autem

autem dicebat) quedam institui, quæ et sunt magna sanè,
 & limantur à me politius. Et ego ista quidem, inquam,
 Varro iandiu expectans, nō audeo tamē flagitare. Audiui
 enim è Libone nostro, cuius nosti studiū (nihil enim eius=
 modi celare possumus) non te ea intermittere, sed accura=
 tius tractare, nec de manibus unquā depōnere. Illud autē
 mihi ante hoc tempus nunquam in mentē uenit à te requi=
 rere. Sed nunc posteaquam sum ingressus res eas, quas te=
 cum simul didici, mandare monumentis, philosophiamq;
 ueterem illam à Socrate ortam, Latinis literis illustrare,
 quero quid sit cur quī multa scribas, genus hoc prætera=
 mittas, præsertim quum & ipse in eo excellas, & id stu=
 dium, totaq; ea res longe cæteris & studijs & artibus
 antecedit. Tum ille, Rem à me sæpe deliberatā & mul=
 tum agitatam requiris. Itaq; non hesitans respondebo: sed
 ea dicam quæ mihi sunt in promptu, quòd ista ipsa de re
 multū, ut dixi, & diu cogitauī. Nam quum philosophiam
 uiderem diligentissime Græcis literis explicatā, existima=
 ui si qui de nostris eius studio tenerentur, si essent Græcis
 doctrinis eruditi, Græca potius quàm nostra lecturos. sin
 à Græcorū artibus et disciplinis abhorrerēt: ne hæc quidē
 curaturos, quæ sine eruditione Græca intelligi non pos=
 sunt. Itaque ea nolui scribere, quæ nec indocti intelligere
 possent, nec docti legere curarēt. Vides autem eadē ipse.
 Didicisti enim non posse nos Amasaniū aut Rabinij simi=
 les esse, qui nulla arte adhibita, de rebus ante oculos posita,
 uulgari sermone disputant: nihil definiunt, nihil para=
 tiuntur, nihil apta interrogatione concludunt: nullam dea=
 niq; artem esse, nec dicendi, nec differēdi putant. Nos au=
 tem præceptis dialecticorum, & oratorum. Et quoniam
 utranque uim uirtutem esse nostri putant, sic parentes ut
 legibus

legibus, uerbis, quanquam nouis cogimur uti, quæ docti,
ut dixi, à Græcis petere mallent, indocti ne à uobis quidē
accipiunt, ut frustra omnis suscipiatur labor. Iam uerò
physica, si Epicurum, id est, si Democritum probarem,
possem scribere ita planè, ut Amasianus. Quid est enim
magnum, quum causas rerum efficienti ~~p~~ sustuleris, de
corpusculorum (ita enim appellat atomos) concursione
fortuita loqui? Nostra tu physica nosti, quæ contingant
tur ex effectione, & ex materia ea quam fingit & for-
mat effectio. Adhibenda enim ~~hæc materia~~ est, quoniā qui-
busnam quisquam enuntiare uerbis, aut quem ad intelli-
gendum poterit adducere, hæc ipsa de uita et moribus, &
de expectendis fugiendisq; rebus. Illi enim simpliciter pe-
cudis & hominis idem bonum esse censent: apud nostros
~~enim~~ non ignoras quæ sit & quanta subtilitas. Siue enim
Zenonem sequare, magnum est efficere, ut quis intelligat,
quid sit illud uerū et simplex bonū, quod nō possit ab ho-
nestate seiungi. Quod bonū quale sit negat omnino Epi-
curus sine uoluptatibus sensum mouentibus nec suspicari.
Si uerò Academiā ueterē persequamur, quā nos (ut scis)
probamus, quā erit illa acute explicanda nobis? quā
argute, quā obscure etiam contra Stoicos differendum?
Totum igitur illud philosophiæ studium mihi quidē ipse
sumo, & ad uitæ constantiam quātam possum, & ad de-
lectationem animi: nec ullum arbitror (ut apud Platonem
est) maius aut melius à dijs datū munus homini: sed meos
amicos in quibus est studium, in Græciam mitto, id est, ad
Græcos ire iubeo, ut ea à fontibus potius hariant, quā
riuulos consecretur. Quæ autem nemo adhuc docuerat,
nec erat unde studiosi scire possent, ea quantum potui
nihil

*Atom. Epi.
cureorum*

*ca. malle
& uia est
hæc uia
sa. de ui. &*

*mo. de ex
fug. re.*

*t. quā
quā huius
quā me
muncia.*

*re. ver.
ant. quon
illa ad in
tel. pot. no
di. Siue
enim d. c.*

L.

(nihil enim magnopere meorum miror) feci ut essent nota nostris, à Græcis enim peti non poterant, ac post Lælij nostri occasum ne à Latinis quidem. Et tamen in illis ueteribus nostris quæ Menippum imitati nō interpretati quadā hilaritate cōspersimus, multa admixta ex intima philosophia, multa dicta dialectice: quæ quo facilius minus docti intelligerent, iucunditate quadam ad legendum inuitati in laudationibus, in ijs ipsis antiquitatum proxijs philosophiæ, scribere uoluimus, si modo consequuti sumus. Tum ego, Sunt, inquam, ista Varro. Nam nos in nostra urbe peregrinantes, errantesq; tanquam hospites, tui libri quasi domum deduxerunt, ut possemus aliquando, qui, et ubi essemus, agnoscere. Tu etatem patriæ, tu descriptiones temporum, tu sacrorum iura, tu sacerdotum, tu domesticam, tu bellicam disciplinam, tu sedem regionum, locorum, tu omnium diuinarum humanarumq; rerum nomina, genera, officia, causas aperuisti. Plurimum quidem et poetis nostris, omninoq; Latinis et literis luminis, et uerbis attulisti: atq; ipse uarium et elegans omni fratre numero poema fecisti, philosophiamq; multis locis inchoasti ad impellendū satis, ad edocendū parū. Causam autē probabilē tu quidē affers, aut enim Græca legere mallerent, qui erūt eruditi: aut ne hæc quidē, qui illa nesciūt. Sed mihi nunc, satis ne probas? Imò uerò et hæc qui illa nō potuerūt, et qui Græca poterūt, nō contēnāt sua. Quid enim causæ est cur poetas Latinos Græcis literis eruditi legant, philosophos non legant? An quia delectat Ennius, Pacuuius, Accius, multi alij, qui non uerba, sed uim Græcorum expresserunt poetarum? Quanto magis philosophi delectabunt, si ut illi Aeschylum, Sophoclem, Empedoclem, Euripidem: sic hi Platonem imitētur,

Aristo

Libri varro-
nis de Latī-
na lingua

et
ceteris
L. c. T. v.

Aristotelem, Theophrastum? Oratores quidem laudari uideo, si qui è nostris Hyperidem sint aut Demosthenem imitati. Ego autem (dicam enim ut res est) dum me ambitio, dum honores, dum causa, dum reip. non solum cura, sed quedam etiam procuratio multis officijs implicatum & constrictum tenebat, hæc inclusa habebam, & ne obsolescerent, renouabam quum licebat, legendo. Nunc uero & fortunæ grauissimo percussus uulnere, & administratione reip. liberatus, doloris medicinam à philosophia peto, et otij oblectationem hanc honestissimā iudico. Aut enim huic ætati hoc maxime aptū est: aut ijs rebus, si quas dignas laude gessimus, hoc in primis consentaneum: aut etiam ad nostros ciues erudiendos nihil utilius: aut si hæc ita non sunt, nihil aliud uideo quod agere possimus. Brutus quidem noster excellens omni genere laudis, sic philosophiam Latinis literis persequitur, nihil ut ijsdem de rebus Græcia desideret, & eandem quidem sententiam sequitur quam tu. Nam Aristum Athenis audiuit aliquandiu, cuius tu fratrem Antiochum. Quamobrem da quæso te huic etiam generi literarum. Tum ille, Istiuc quidem considerabo, nec uero sine te. Sed de teipso, quid est (inquit) quod audio? Quanam, inquam, de re? Relictam à te ueterem iam, inquit: tractari autem nouam. Quid ergo, inquam, Antiocho id magis licuerit nostro familiaris remigrare in domū ueterem è noua, quam nobis in nouam è uetere? Certe enim recentissima quæq; sunt corrupta & emendata maxime: quanquam Antiochi magister Philo magnus uir, ut tu existimas ipse, negaret in libris (quod coram etiam ex ipso audiebamus) duas Academias esse, erroremq; eorum qui ita putarunt coarguit. Est, inquit, ut dicis. Sed ignorare te non arbitror, quæ contra Philonem

*One Acad.
mia. V. 1115
de no. 1111.*

Aqua.) philosoph. ab a. difficijs elatione
vi. ing. ar. n. m. ab. f. s. t. s. **ACAD. QV AEST.**

*Philonis
locho: a
qua ab
f. m. i. m.
m. n.
st. r. g.
c. r. o. n. d.*

Philonem Antiochus scripsit. Imò uerò et istam, et totam ueterem Academiam, qua absumptam diu, renduari à te, nisi molestum est, uelim. Et simul aspidamus, inquam, si uidetur. Sanè istud quidem, inquit. Sum enim admodum infirmus. Sed uideamus idem ne Attico placeat fieri à me quod te uelle uideo. Mihi uerò? ille. Quid est enim quod malim, quam ex Antiocho iam pridem audita recordari, et simul uidere satis ne ea commode dici possit Latine? Quæ quum sint dicta, in conspectu consedimus omnes.

*Socratica
philosophia*

Tum Varro ita exorsus est: Socrates mihi uidetur (id quod constat inter omnes) primus à rebus occultis et ab ipsa natura inuolutis, in quibus omnibus ante eum philosophi occupati fuerunt, auocauisse philosophiam, et ad uitam communem adduxisse, ut de uirtutibus et uitis, omninoq; de bonis rebus et malis quæreretur: celestia autē, uel procul esse à naturæ cognitione censeret, uel si maxime cognita essent, nihil tamē ad bene uiuendum. Hic in omnibus serē sermonibus qui ab ijs qui illū audierunt perscripti uarie, copiose sunt, ita disputat, ut nihil affirmet ipse, refellat alios, nihil se scire dicat nisi id ipsum: eo que prestare cæteris, quod illi quæ nesciant scire se putent, ipse se nihil scire id unum sciat, ob eamq; rem se arbitrari ab Apolline omnium sapientissimum esse dictum, quod hæc esset una omnis sapientia, nō arbitrari sese scire quod nesciat. Quæ quum diceret constanter, et in ea sententia permaneret omnis eius oratio, tum in uirtute laudanda, et in hominibus omnibus ad uirtutis studium cohortandis consumebatur, ut ex Socraticorum libris, maximeq; Platonis, intelligi potest. Platonis autem autoritate, qui uariis et multiplex, et copiosus fuit, una et consentiens duobus uocabulis philosophiæ forma instituta est Academicorum

*Cir Socras
as ab Apol.
line sapient.
tissim.
indicat*

*Schola platonis dimissa est
in Academicos & peripateticos*

micorum, & Peripateticorum, qui rebus congruentis,
 nominibus differabant. Nam quum Speusippum sororis
 filium Plato philosophiæ quasi heredem reliquisset, duos
 autem præstantissimos studio atq; doctrina, Xenocratem
 Chalcedonium & Aristotelem Stagiritem: qui erant cum
 Aristotele, Peripatetici dicti sunt, quia disputabant in am-
 bulantes in Lycio: illi autem qui Platonis instituto in Aca-
 demia, quod est alterum gymnasium, cætus erant, & ser-
 mones habere soliti, è loci uocabulo nomen habuerunt.
 Sed utriq; Platonis ubertate completi, certam quandam
 disciplinæ formulam composuerunt, & eam quidem ple-
 nam ac refertam. Illam autem Socraticam dubitationem
 de omnibus rebus, & nulla affirmatione adhibita, consue-
 tudinem differendi reliquerunt. Ita facta est differendi
 (quod minime Socrates probabat) ars quedam philoso-
 phiæ, & rerum ordo, & descriptio disciplinæ. Quæ qui-
 dem erat primò duobus, ut dixi, nominibus una. nihil enim
 inter Peripateticos & illam ueterem Academiam differe-
 bat. Abundantia quadam ingenij præstabat, ut mihi ui-
 detur quidem, Aristoteles. Sed idem fons erat utrisq; &
 eadem rerum expetendarum fugiendarumq; partitio. Sed
 quid ago? inquit: aut sum ne sanus, qui hæc uos doceo?
 Nam etsi nō sus Minervam, ut aiunt: tamen inepte quis-
 quis Minervam docet. Tum Atticus, Tu uero, inquit,
 perge Varro. Valde enim amo nostra atq; nostros, meq;
 ista delectant quum Latine dicuntur, & isto modo. Quid
 me, inquam, putas, qui philosophiam iam professus sim,
 populo nostro exhibiturum? Pergamus igitur, inquit,
 quoniam placet. Fuit ergo iam accepta à Platone phi-
 losophandi ratio triplex: una, de uita & moribus: altera
 de natura & rebus occultis: tertia, de differendo, & quid
 uerum

*Quæ andri-
 ria philoso-
 phorum
 Lycimæa
 Academia p*

*Triplex ra-
 tio philo-
 sophandi*

uerum, & quid falsum, quid rectū in oratione prauum uē
 quid consentiens, quid repugnet iudicando. Ac primam
 partem illam bene uiuendi à natura petebant, eiq; paren-
 dum esse dicebant, neq; ulla alia in re, nisi in natura que-
 rendum esse illud summum bonum, quò omnia referren-
 tur. Constituebantq; extremum esse rerum expetenda-
 rum, & finem bonorum, adeptum esse omnia è natura,
 & animo, & corpore, & uita. Corporis autem alia po-
 nebant esse in toto, alia in partibus. Valetudinem, uires,
 pulchritudinem, in toto: in partibus autem, sensus inte-
 gros, & præstantiam aliquam partium singularum, ut
 in pedibus celeritatem, uim in manibus, claritatem in uo-
 ce, in lingua etiam explanatam uocum impressiōem.
 Animi autem, quæ essent ad comprehendendam ingenij
 uirtutem idonea, eaq; ab ijs in naturam & mores diui-
 debantur. Naturæ celeritatem ad discendum & memoriā
 dabant, quorum utrunq; mentis esset proprium & inge-
 nij: morum autem putabant studia esse, & quasi consue-
 tudinem, quā partim exercitationis assiduitate, partim ra-
 tione formabant, in quibus erat philosophia ipsa. In qua
 quod inchoatum est, neq; perfectum, progressio quædam
 ad uirtutem appellatur: quod autem absolutum, id est uir-
 tus, quasi perfectio naturæ, omniumq; rerum, quas in ani-
 mis ponunt, una res optima. ergo hæc animorum. Vitæ
 autem (id enim erat tertium) adiuncta esse dicebant
 quæ ad uirtutis usum ualerent. Iam uirtus, animi bonis
 & corporis cernitur in quibusdam, quæ non tam natu-
 ræ, quam beatæ uitæ adiuncta sunt. Hominem esse cense-
 bant, quasi partem quandam ciuitatis & uniuersi gene-
 ris humani, eumq; esse coniunctum cum hominibus hu-
 na quadam societate. Ac de summo quidem atq; naturali
 bono

Ethice

Triplix
bona

Corporis

Animi

Vitæ

bono sic agunt: cetera autem pertinere ad id putant, aut ad augendum, aut ad tuendum, ut diuitias, ut opes, ut gloriam, ut gratiam. Ita tripertita ab ijs inducitur ratio bonorum. Atque hæc illa sunt tria genera, quæ putant plerique Peripateticos dicere: id quidem non falso. est enim hæc partitio illorum. Illud imprudenter, si alios esse Academicos, qui tum appellarentur, alios Peripateticos arbitrantur. Communis hæc ratio, et utrisque hic bonorum finis uidebatur adipisci quæ essent in prima natura, quæque ipsa per sese expetenda, aut omnia, aut maxima. Ea sunt autem maxima, quæ in ipso animo atque in ipsa uirtute uersantur. Itaque omnis illa antiqua Philosophia sensit in una uirtute esse positam beatam uitam: nec tamen beatissimam, nisi adiungerentur et corporis, et cetera quæ supra dicta sunt, ad uirtutis usum idonea. Ex hac descriptione, agendi quoque aliquid in uita, et officij ipsius initium reperiatur, quod erat in conseruatione earum rerum quas natura præscriberet. Hinc gignebatur fuga desiderii, uoluptatumque contemptio, ex quo laborum dolorumque susceptio multorum, magnorumque recti honestique causa, et earum rerum quæ erant congruentes cum descriptione naturæ. Vnde et amicitia existeret, et iustitia, atque æquitas: hæcque et uoluptatibus, et multis uitæ commodis anteponebatur. Hæc quidem fuit apud eos morum institutio, et eius artis, quam primam posui, forma atque descriptio. De natura autem (id enim sequebatur) ita dicebant, ut eam diuiderent in res duas: ut altera esset efficiens, altera autem quasi huic se præbens, eaque efficeretur aliquid. In eo quod efficeret, uim esse censebant: in eo autem quod efficeretur, materiam quandam: in utroque tamen utrumque. neque enim materiam ipsam coherere posse

*Beata uita in
una uirtute
posita est.*

physice

b tuisse,

tuisse, si nulla ui contineretur, neq; uim sine aliqua matē-
 ria nihil est enim quod nō alicubi esse cogatur) Sed quod
 ex utroque, id iam corpus, & quasi qualitatem quandam
 nominabant. Dabitis enim profecto, ut in rebus inusitatis,
 quod Græci ipsi faciunt, à quibus hæc iandiu tractantur,
 utamur uerbis interdum inauditis. Nos uero, inquit At-
 ticus: quinetiam Græcis licebit utare quum uoles, si te
 Latina forte deficient. Bene sane facis. Sed enitar ut La-
 tine loquar, nisi in huiusmodi uerbis, ut Philosophiam,
 aut Rhetoricam, aut Physicam, aut Dialecticam appel-
 lem, quibus ut alijs multis consuetudo iam utitur pro La-
 tinis. Qualitates igitur appellauī, quas ποιότητες Græci
 uocant, quod ipsum apud Græcos non est uulgi uerbum,
 sed Philosophorum, atque id in multis. Dialecticorū uero
 uerba nulla sunt publica, suis utuntur. Et id quidem com-
 mune omnium ferè est artium. Aut enim noua sunt rerum
 nouarum faciēda nomina, aut ex alijs transferenda.
 Quod si Græci faciūt, qui in ijs rebus tot iam secula uer-
 santur, quanto id magis nobis concedendum est qui hæc
 nunc primum tractare conamur? Tu uero, inquam, Var-
 ro bene etiam meriturus mihi uideris de tuis ciuibus, si cos
 non modo copia rerum auxeris, ut effecisti, sed etiam uer-
 borum. Audebimus ergo, inquit, nouis uerbis uti te au-
 tore, si necesse est. Earum igitur qualitatum sunt aliæ prin-
 cipes, aliæ ex ijs ortæ. Principes sunt unius modi, & sim-
 plices: Ex ijs autem ortæ, uariæ sunt, & quasi multiformes.
 Itaque aer quoque (utimur enim pro Latino) ignis, & aqua, & terra prima sunt. Ex ijs autem ortæ
 animantium formæ, earum que rerum que gignuntur è
 terra. Ergo illa initia, & ut è Græco uertam, elementa
 dicuntur: è quibus aer & ignis, mouendi uim habent &
 efficiendi:

Ποιότητες

Elementa
 quatuor

efficiendi : reliquæ partes accipiendi, & quasi patien-
 di, aquam dico & terram. Quintum genus è quo essent
 astra, mentes que singulares, eorum que quatuor que su-
 præ dixi, dissimile Aristoteles quoddam esse rebatur. Sed
 subiectam putant omnibus sine ulla specie, atque ca-
 rentem omni illa qualitate (faciamus enim tractando usita-
 tius hoc uerbum & tritiuſ) materiam quandam ex qua
 omnia expressa atque effecta sint. que tota omnia accipe-
 re possint, omnibusq; modis mutare, atque ex omni parte,
 eo que etiam interire non in nihilum, sed in suas partes,
 que infinite secari ac diuidi possint: quū sit nihil omni-
 no in rerum natura minimum, quod diuidi nequeat. Que
 autem moueantur, omnia interuallis moueri, que inter-
 ualla etiam infinite diuidi possint. Et quum ita mouea-
 tur illa uis, quam qualitatem esse dicimus, & quum sic ul-
 tro citro que uersetur, & materiam ipsam totam penitus
 commutari putant, & illa effici que appellant qualia, è
 quibus in omni natura coherente & continuata cum o-
 mnibus suis partibus effectum esse mundum, extra quem
 nulla pars materiæ sit, nullumq; corpus. Parteis autē esse
 mundi omnia que insint in eo, que natura sentiente teneā-
 tur, in qua ratio perfecta insit, que sit eadem sempiterna.
 nihil enim ualentius esse à quo intereat. Quam uim ani-
 mum dicunt esse mundi, eandem que esse mentem, sapien-
 tiam que perfectam, quem Deum appellant : omnium que
 rerum, que sunt ei subiectæ, quasi prudentiam quandam
 procuratē cœlestia maxime, deinde in terris ea que per-
 tinent ad homines. Quam interdum eandem Necesitatem
 appellant, quia nihil aliter possit atque ab ea constitu-
 tum sit, inter quasi fatalem & immutabilem continuatio-
 nem ordinis sempiterni. Nonnunquam quidem eandem

*Materia
 prima
 + effici
 interire
 serua qu
 genit
 sunt.*

*Mens
 anima
 di dms.*

*Fatalis ne-
 cessitas*

Fortunam, quod efficiat multa improuisa hæc nec opinata nobis, propter obscuritatem ignorationem que causarum. Tertia deinde Philosophiæ pars, quæ erat in ratione, et in differendo sic tractabatur ab utrisque, Quamquam ori retur à sensibus, tamen non esse iudicium ueritatis in sensibus. Mentem uolebant rerum esse iudicem: so lam censebant idoneam cui crederetur, quia sola cerneret id quod semper esset simplex, et unius modi, et tale quale esset. Hæc illi Ideā appellabant iā à Platone ita appellatā: nos recte speciem possumus dicere. Sensus autē omnes he betes et tardos esse arbitrabantur, nec percipere ullo mo do res eas, quæ subiectæ sensibus uiderentur, quæ essent aut ita paruæ, ut sub sensum cadere non possent: aut ita mobiles et concitatæ, ut nihil unquam unum esset con stans eidem quidem, quia continenter laberentur et flue rent omnia. Itaque hanc omnem partē rerum opinabilem appellabant: Scientiam autem nusquam esse censebant, nisi in animi motionibus atque rationibus. Qua de cau sa definitiones rerum probabant, et has ad omnia de quibus disceptabatur, adhibebant. Verborum etiam expli catio probabatur, id est, qua de causa quæq; essent ita no minata, quam Etymologiam appellabant. Post argumen tis, et quasi rerum notis ducibus utebātur ad probandum et concludendum id, quod explanari uolebant, in qua tradebatur omnis dialectica disciplina, id est, orationis ra tione conclusæ. Huic quasi ex altera parte, oratoria uis dicendi adhibebatur, explicatrix orationis perpetuæ, ad persuadendum accommodatæ. Hæc erat illis prima à Pla tone tradita, cuius quas acceperim disputationes, si uultis exponam. Nos uero uolumus, inquam, ut pro Attico etiam respondeam. Et recte, inquit, respondes. Præclare enim

*motuibus
si agitatio
nibus nam
in legibus
de plato
in animis
mouetur
Hæc quæ
sed L. l.
git, no
tionibus*

enim explicatur Peripateticorum & Academiæ ueteris
 autoritas. Aristoteles primus, species quas paulo antè dixi,
 labefactauit, quas mirifice Plato erat amplexatus, ut in
 his quiddam diuinum esse diceret. Theophrastus autem
 uir & oratione suauis, & ita moratus, ut præ se prabita-
 tem quandam & ingenuitatem ferat, uehementius etiam
 fregit quodammodo autoritatem ueteris disciplinæ. Spo-
 liauit enim uirtutem suo decore, imbecillamque reddidit,
 quod negauit in ea sola positum esse beatè uiuere. Nam
 Strato eius auditor, quanquam fuit acri ingenio, tamē ab
 ea disciplina omnino semouendus est: qui quum maxime
 necessariam partem Philosophiæ, quæ posita est in uirtute
 & in moribus, reliquisset, totumque se ad inuestigationem
 naturæ contulisset, in ea ipsa plurimum discedit à suis.
 Speusippus autem & Xenocrates, qui primi Platonis ra-
 tionem autoritatemque susceperant, & post eos Polemo &
 Crates, unaque Crantor, in Academia congregati, dili-
 genter eis quæ à superioribus acceperant, utebantur. Iam
 Polemonem audiuerant assidue Zeno & Arcesilas. Sed
 Zeno quum Arcesilam anteiret ætate, ualdeque subtili-
 ter differeret, & peracute moueretur, corrigere conatus
 est disciplinam. Eam quoque (si uidetur) correctionem
 explicabo, sicut solebat Antiochus. Mihi uero, in-
 quam, uidetur, quod uides idem significare Pomponium.
 Zeno igitur nullo modo is erat, qui, ut Theophrastus,
 neruos uirtutis inciderit: sed contra, qui omnia, quæ que
 ad beatam uitam pertinerent, in una uirtute poneret: nec
 quicquam aliud numeraret in bonis, idque appellaret
 honestum quod esset simplex quoddam, & solum, &
 unum bonum: cætera autem, etsi nec bona nec mala es-
 sent, tamen alia secundum naturam dicebat, alia naturæ
 b 3 esse

Zenonis
 Stoici doctrina

Theophrastus neruos uir-
 tutis incidit

esse contraria. Iis ipsis alia interiecta & media numerabat. Quae autem secundum naturam essent, ea sumenda, & quadam aestimatione dignanda docebat, contraq; contraria. Neutra autem in medijs relinquebat, in quibus ponebat nihil omnino esse momenti. Sed quae essent sumenda, ex ijs alia pluris esse aestimanda, alia minoris. Quae pluris, ea praeposita appellabat: reiecta autem, quae minoris. Atque ut haec non tam rebus quam uocabulis commutauerat, sic inter recte factum atque peccatum, officium & contra officium, media locabat quaedam: recte facta sola in bonis actionibus ponens: praeue, id est peccata in malis. officia autem & seruata praetermissa quae, media putabat, ut dixi. Quum quae superiores non omnem uirtutem in ratione esse dicerent, sed quasdam uirtutes natura aut more perfectas, hic omnes in ratione ponebat. Quum quae illi ea genera uirtutum, quae supra dixi, seiungi posse arbitrarentur, hic nec id ullo modo fieri posse differebat: nec uirtutis usum modo, ut superiores, sed ipsum habitum per se esse praecclarum, nec tamen uirtutem cuiquam adesse quin ea semper uteretur. Quum quae perturbationem animi illi ex homine non tollerent, natura quae & condolefcere & concupiscere & extimescere, & effferri letitia dicerent, sed ea contraherent, in angustum quae deducerent: hic omnibus his quasi morbis uoluit carere sapientem. Quum quae eas perturbationes antiqui naturales esse dicerent, & rationis expertes, alia quae in parte animi cupiditatem, alia rationem collocarent: ne ijs quidem assentiebatur. Nam & perturbationes uoluntarias esse putabat, opinionisq; iudicio suscipi & omnium perturbationum arbitratur matrem esse, immoderatam quandam intemperantiam. Haec serè de moribus. De naturis autem

προϋμενα
ἀποπροϋ-
μενα

ἀσάβη

fic sentiebat. Primum, ut in quatuor initijs rerum illis quintam hanc naturam, ex qua superiores sensus & mentem effici rebantur, non adhiberet (statuebat enim ignem esse ipsam naturam, quæ quidque gigneret, & mentem atque sensus) discrepabat etiam ab iisdem, quod nullo modo arbitrabatur quicquam effici posse ab ea quæ ex pers esset corporis. Cuius generis Xenocrates, & superiores etiam animum esse dixerunt. Nec uero aut quod efficeret aliquid, aut quod efficretur, posse esse non corpus. Plurima autem in illa tertia Philosophiæ parte mutauit. In qua primum de sensibus ipsis quædam dixit noua, quos iunctos esse censuit à quadam quasi impulsione oblata extrinsecus, quam ille Phantasiam, nos Visum appellemus licet. Et teneamus hoc uerbum quidem, erit enim utendum in reliquo sermone sæpius. Sed ad hæc quæ uisa sunt, & quasi accepta sensibus, assensionem adiungit animorum, quam esse uult in nobis positam & uoluntariam. Visi non omnibus adiungebat fidem, sed his solum quæ propriam quandam haberent declarationem earum rerum quæ uiderentur. Id autem uisum quum ipsum per se cerneretur, comprehensibile. Feretis hæc? Nos uero, inquit. Quonam enim modo καταληπτον diceas res? sed quum acceptum iam & approbatum esset, comprehensionem appellabat, similem ijs rebus quæ manu prenderentur, ex quo etiam nomen hoc duxerat. At quum eo uerbo antè nemo tali in re usus esset, plurimisq; idem nouis uerbis (noua enim dicebat) usus est. Quod autem erat sensu comprehensum, id ipsum sensum appellabat: & si ita erat comprehensum, ut conuelli ratione non posset, scientiam: sin aliter, inscientiam nominabat, ex qua existeret etiã opinio quæ esset imbecilla, & cum falso in-

phisica
στοιχείων

φαντασία

καταληπ-
τικόν Com-
prehensibi-
le.
Comprehensio
sive

Scientia
opinio.

cognitoque communis. Sed inter scientiam & inscientiam, comprehensionem illam quam dixi, collocabat, eamque neque in rectis neque in prauis numerabat, sed soli credendum esse dicebat: è quo sensibus etiam fidem tribuebat, quòd (ut supra dixi) comprehensio facta sensibus, & uera esse & fidelis uidebatur, non quòd omnia quæ essent in re comprehenderet: sed quia nihil quod cadere in eam posset, relinqueret, quodq; natura, quasi normam scientiæ & principium sui dedisset. unde postea notiones rerum in animis imprimerentur, è quibus non principia solum, sed latiores quædam ad rationem inueniendam uia reperiuntur. Errorem autem, & temeritatem, & ignorantiam, & opinionem, & suspensionem, & uno nomine omnia quæ essent aliena firmæ & constantis assensionis, à uirtute sapientiæque remouebat. Atque in ijs ferè commutatio constitit omnis, dissensioq; Zenonis à superioribus.

Quæ quum dixisset, Et breuiter sane, minimeque obscure exposita est, inquam, à te Varro, & ueteris Academicæ ratio & Stoicorum. uerum esse autem arbitror, ut Antiocho nostro familiari placebat, correptionem ueteris Academicæ potius, quàm aliquam nouam disciplinam putandam. Tunc Varro, Tuæ sunt nunc partes, inquit, qui ab antiquorum ratione nunc desciscis, & ea quæ ab Arcesila nouata sunt, probas, docere qd, et qua de causa diffidium factum sit: ut uideamus satisne ista sit iusta defectio. Tunc ego, Cum Zenone, inquam, ut accepimus, Arcesilas sibi omne certamen instituit, non pertinacia aut studio uincendi (ut mihi quidem uidetur) sed earum rerum obsecuitate, quæ ad confessionem ignorationis adduxerant Socratem, & ueluti amantes Socratem, Democritum, Anaxagoram, Empedoclem, omnes pene ueteres, qui nihil cognosci

L. Liscus
dixit, a
Liscus
ad dicitur
sionem
dicitur
tionem

gnosci, nihil percipi, nihil sciri posse dixerunt, angustos sensus, imbecillos animos, breuia curricula uitae, & (ut Democritus) in profundo ueritatē esse demersam, opiniōibus et institutis omnia teneri, nihil ueritati relinqui, deinceps oīa tenebris circumfusa esse dixerūt. Itaq; Arcesilas negabat esse quicquā quod sciri posset, ne illud quidem ipsum quod Socrates sibi reliquisset: sic oīa latere censebant in occulto, neq; esse quicquā quod cerni, aut intelligi possit. Quibus de causis nihil oportere neq; profiteri, neq; affirmare quēquā, neq; assensum approbare, cohibereq; semper, & ab omni lapsu continere temeritatē: quae tum esset insignis, quum aut falsa, aut incognita res approbaretur: neq; hoc quicquā esset turpius, quā cognitioni et perceptioni assensum approbationemq; praecurrere. Huic rationi quod erat consentaneū faciebat ut cōtra omnium sententias dies iam plerosq; deduceret: ut quū in eadē re paria cōtrarijs in partibus momenta rationū inuenirētur, facilius ab utraq; parte assertio sustineretur. Hanc Academiam nouam appellant, quae mihi uetus uidetur. Siquidē Platonem ex illa uetere numeramus, cuius in libris nihil affirmatur, & in utranq; partem multa differuntur: de omnibus queritur, nihil certi dicitur, sed tamen illa, quam exposui, uetus: haec, noua nominetur, quae usque ad Carneadem perducta, qui quartus ab Arcesila fuit, in eadem Arcesilae ratione permansit. Carneades autem nullius philosophiae partis ignarus, & (ut cognoui ex ijs qui illum audierant, maximeq; ex Epicureo Zenone, qui quum ab eo plurimum dissentiret, unum tamen praeter ceteros mirabatur) incredibili quadam fuit facultate.

Ex quatuor Academicis libris ad Varronē missis, haec tantum primi pars salua est; reliqui tres toti periere. *ad in L.*
nisi quis uelut probet *Mr. T. V.*
qui inscribitur Lucibus, quatuor
numerare, quod facit Nominis

*horribilis
de blasphem
me et hoc in
Academia*

MAR·TVLLII

CICERO

*Academicarum N I S
quæstionum liber, qui inscribitur*

LVCVLLVS, quem
Normius quartum nūmerat.

MAGNUM ingenium Lucij Luculli, magnumq; optimarum artium studium, tum omnis liberalis et digna homine nobili ab eo percepta doctrina, quibus temporibus florere in foro maxime potuit, caruit omnino rebus urbanis. Ut enim admodum adolescens cum fratre pari pietate et industria prædito paternas inimicitias magna cum gloria est persecutus, in Asiam Quæstor profectus, ibi per multos annos admirabili quadam laude provinciae præfuit. Deinde absens factus Aedilis, continuo Prætor (licebat enim celerius legis præmio) post in Africâ: inde ad Consulatum, quæ ita gessit, ut diligentiam admiraretur omnes, ingenium agnoscerent: post ad Mithridaticum bellum missus à Senatu, non modo opinionem uicit omnium, quæ de uirtute eius erat, sed etiam gloriam superiorum. Idq; eo fuit admirabilius, quod ab eo laus imperatoria non admodum expectabatur, qui adolescentiam in forensi opera, Quæsturæ diuturnum tempus, Muræna bellum in Ponto gerente, in Asia pace consumpsit.

Sed incredibilis quadam ingenij magnitudo non desiderauit indocilem usus disciplinam. Itaq; cum totum iter et nauigationem consumpsisset, partim in percontando à peritis, partim in rebus gestis legendis, in Asiam factus Imperator doceri non potest, quæ nullis præceptis, uenit omnibus tradi potest.

uenit, cum esset Roma profectus rei militaris rudis. Hæ-
 buit enim diuinam quandam memoriam rerum, uerborū
 maiorē Hortensius. Sed quo plus in negotijs gerendis res
 quā uerba profunt, hoc erat memoria illa præstantior:
 quam fuisse in Themistocle, quem facile Græciæ principē
 ponimus, singularem ferunt. Qui quidem etiam pollicēti
cuidam se artem ei memorie, quæ tum primū profereba-
tur, traditurum, respondisse dicitur, obliuisci se malle, di-
scere. credo, quod hærebant in memoria quæcunq; audie-
rat aut uiderat. Tali ingenio præditus Lucullus adiun-
 xerat etiā illam, quam Themistocles spreuerat disciplinā.
 Itaq; ut literis consignamus, quæ monumentis mandare
 uolumus, sic ille in animo res insculptas habebat. Tantus
 ergo Imperator in omni genere belli fuit, prælijs, oppu-
 gnationibus, naualibus pugnis, totiusq; belli instrumēto
 et apparatu, ut ille rex post Alexandrum maximus, hunc
 à se maiorem ducem cognitum, quā quenquam eorum
 quos legisset fateretur. In eodem tanta prudentia fuit in
 constituendis temperandisq; ciuitatibus, tanta æquitas, ut
 hodie stet Asia Luculli institutis seruādis, et quasi uesti-
 gijs persequendis. Sed etsi magna cum utilitate reip. tamē
 diutius quā uellem, tanta uis uirtutis, atq; ingenij pere-
 grinata absuit ab oculis et fori, et curiæ. Quinetiā quū
 uictor à Mithridatico bello reuertisset, inimicorum ca-
 lumnia triennio tardius, quā debuerat, triumphauit.
 Nos enim c o s s. introduximus penē in urbem curæ
 rum clarissimi uiri. Cuius mihi consilium et autoritas
 quid tum in maximis rebus profuisset, dicerem, nisi de
 meipso dicendum esset: quod hoc tempore non est ne-
 cesse. Ita priuabo potius illum debito testimonio, quā
 id cum mea laude communicem. Sed quæ populari gloria
 deco-

Ingenium
 excellens
 Luculli.

Themisto-
 clis memo-
 ria

decorari in Lucullo debuerunt, ea frè sunt & Græcis literis celebrata & Latinis: nos autem illa externa cum multis, hæc interiora cum paucis ex ipso sæpe cognouimus. Maiore enim studio Lucullus cum omni literarum generi, tum philosophiæ deditus fuit, quàm qui illum ignorabant arbitrabantur: nec uerò incunte ætate solum, sed & Quæstore aliquot annos, & ipso in bello, in quo ita magna rei militaris esse occupatio solet, ut non multum Imperatori sub ipsis pellibus otij relinquatur. Quum autem è philosophis ingenio scientiæque putaretur Antiochus Philonis auditor excellere, eum secum & Quæstor habuit, et post aliquot annos Imperator: quumque esset ea memoria quam antè dixi, ea sæpe audiendo facile cognouit, quæ uel semel audita meminisse potuisset. Delectabatur autem mirifice lectione librorum, de quibus audiebat. Ac uereor interdum ne talium personarum, quum amplificare uelim, minuam etiam gloriam. Sunt enim multi, qui omnino Græcas non ament literas: plures qui philosophiam: reliqui qui etiam si hæc non improbet, tamen earum rerum disputationem principibus ciuitatis non ita decoram putent. Ego autem quum Græcas literas M. Catonem in senectute didicisse acceperim: P. autem Africani historiæ loquatur in Legatione illa nobili, quam ante Censuram obiit, Panætium unum omnino comitem fuisse: nec literarum Græcarum, nec philosophiæ iam ullum autorem requiro. Restat ut his respondeam, qui sermonibus eiusmodi nolint personas tam graues illigari. quasi uerò clarorum uirorum aut tacitos congressus esse oporteat, aut ludicros sermones, aut rerum colloquia leuiorum. Etenim si quodam in libro uere est à nobis Philosophia laudata, profecto eius tractatio optimo atque amplissimo quoque

quoque dignissima est: nec quicquam aliud uidendum est nobis, quos Popu. Rom. hoc in gradu collocauit, nisi ne quid priuatis studijs de opera publica detrahamus. Quod si quum fungi munere debeamus, non modo operam nostram nunquam à populari cœtu remouemus, sed ne literam quidem ullam facimus nisi forensem: quis reprehendet otium nostrum, qui in eo non modo nosmetipsos habescere & languere nolumus, sed etiam ut plurimis prosumus enitimur? Gloriam uerò non modo non minui, sed etiam augeri arbitramur eorum, quorum ad populares illustresq; laudes, has etiam minus notas, minusq; peruulgatas adiungimus. Sunt etiam qui negent his qui in nostris libris disputent, fuisse earum rerum de quibus disputatur scientiam: qui mihi uidentur non solum uiuis, sed etiam mortuis inuidere. Restat unum genus reprehensorum, quibus Academiæ ratio non probatur. quod grauius ferremus, si quisquam ullam disciplinam philosophiæ probaret præter eam quam ipse sequeretur. Nos autem quoniam contra omnes dicere, quæ uidentur, solemus: non possumus quin alij à nobis dissentiant, recusare. Quamquam nostra quidem causa facilis est, qui uerum inuenire sine ulla contentione uolumus, idq; summa cura studioq; conquirimus. Etsi enim omnis cognitio multis est obstructa difficultatibus, eaq; est & in ipsis rebus obscuritas, & in iudicijs nostris infirmitas, ut non sine causa antiquissimi et doctissimi inuenire se posse quod cuperent diffusi sint: tamen nec illi defecerunt, neq; nos studium exquirendi defatigati relinquemus: neque nostræ disputationes quicquam aliud agunt, nisi ut in utranque partem dicendo & audiendo eliciant, & tanquam exprimant aliquid quod aut uerum sit, aut ad id quampro-

xime

xime accedat. Nec inter nos & eos qui se scire arbitrantur, quicquam interest, nisi quòd illi non dubitant quin ea uera sint quæ defendunt: nos probabilia multa habemus, quæ sequi facile, affirmare uix possumus. Hoc autem liberiores & solutiores sumus, quòd integra nobis est iudicandi potestas: nec ut omnia quæ præscripta & quasi imperata sint, defendamus, necessitate ulla cogimur. Nam ceteri primum antè tenentur astricti, quòd quid esset optimum iudicare potuerunt. Deinde infirmissimo tempore ætatis aut obsecuti amico cuidam, aut una alicuius, quem primum audierunt, oratione capti, de rebus incognitis iudicant, & ad quancunque sunt disciplinam quasi tempestate delati, ad eam tanquam ad saxum adhaerescunt. Nam quod dicunt, omnia se credere ei, quem iudicent fuisse sapientem, probarem, si id ipsum rudes & indocti iudicare potuissent. Statuere enim qui sit sapiens, uel maxime uidetur esse sapientis. Sed ut potuerunt, omnibus rebus auditis, cognitis etiam reliquorum sententijs iudicauerunt, & semel audita ad unius se auctoritatem contulerunt. Sed nescio quomodo plerique errare malunt, & sententiam quam admauerunt, pugnacissime defendere, quàm sine pertinacia quod constantissime dicatur exquirere. Quibus de rebus & aliàs sæpe nobis multa quæ sita & disputata sunt, & quondam in Hortensij uilla, quæ est ad Baulos, quum eò Catulus & Lucullus, nosque ipsi postridie uenissemus, quàm apud Catulum fuissemus. Quò quidem etiam maturius uenimus, quòd erat constitutum, si uentus esset, Lucullo in Neapolitanum, mihi in Pompeianum nauigare. Quum igitur pauca in xysto loquuti essemus, tum eodem in spatio consedimus. Hic Catulus, Etsi heri, inquit, id quod quærebatur penè

explica

potuerunt
potuerunt
R. C. L. +
Nunc
um iudic
canerunt
L

explicatum est, ut tota ferè questio tractata uideatur, tamen expecto ea quæ tu pollicitus es Luculle, ab Antiocho audita dicturum. Equidem, inquit Hortensius, feci plusquam uellem. Totam enim rem Lucullo integram seruari oportuit, & tamen fortasse seruata est. A me enim ea quæ in promptu erant, dicta sunt: à Lucullo autem reconditoria desidero. Tum ille, Non sanè, inquit, Hortensi conturbat me expectatio tua, etsi nihil est his qui placere uolunt, tam aduersarium: sed quia non laboro, quàm ualde ea quæ dico probaturus sim, cò minus conturbor. Dicam enim nec mea, nec ea, in quibus si non fuerint, non uinci me malim, quàm uincere. Sed mehercule ut quidem nunc se causa habet, etsi hesterno sermone labefacta est, mihi tamen uidetur esse uerissima. Agam igitur sicut Antiochus agebat. Nota enim mihi res est: nam & uacuo animo illum audiebam, & magno studio eadem de re etiam sæpius: ut etiam maiorem expectationem mei faciam, quàm modo fecit Hortensius. Quum ita esset exorsus, ad audiendum animos ereximus. At ille, Quum Alexandria proquestor, inquit, essem, fuit Antiochus mecum, & erat iam antea Alexandria familiaris Antiochi Heraclitus Tyrius, qui & Clitomachum multos annos, & Philonem audierat, homo sanè in ista philosophia quæ nunc propè dimissa reuocatur, probatus & nobilis, cum quo & Antiochum sæpe disputantem audiebam, sed utrunque leniter. Et quidem isti libri duo Philonis, de quibus heri dictum à Catulo est, tum erant allati Alexandriam, tumq; primum in Antiochi manus uenerant: & homo natura lenissimus (nihil enim poterat fieri illo mitius) stomachari tamen coepit. Mirabar: neque enim unquam antea uideram.

Heracliti

Heracliti memoriam implorans, querere ex eo, uideretur ne illa Philonis: aut ea num uel è Philone, uel ex ullo Academico audiuiſſet aliquando. Negabat: Philonis tamen ſcriptum agnoſcebat, nec id quidem dubitari poterat. Nam aderant mei familiares docti homines P. & C. Seliſ, & Tetrilius Rogus, qui ſe illa audiſſe Romæ de Philone, & ab eo ipſo duo illos libros diceret diſcripſiſſe. Tum & illa dixit Antiochus, quæ heri Catulus commemorauit à patre ſuo dicta Philoni, & alia plura. Nec ſe tenuit, quin contra ſuum doctorem librū etiam edidiſſet, qui Soſus inſcribitur. Tum igitur & quum Heraclitum ſtudioſe audirem contra Antiochum diſſerentem, & item Antiochum cōtra Academicos, dedi Antiocho operam diligentiſſimam, ut cauſam ex eo totam cognoscerem. Itaq; quā plures dies adhibito Heraclito, doctiſq; compluribus, & in hiſ Antiochi fratre Ariſto, & præterea Ariſtone & Dione, quibus ille ſecundum fratrem plurimum tribuebat, multum temporis in iſta una diſputatione cōſumpſimus. Sed ea pars quæ contra Philonē erat, prætermittēda eſt, minus enim acer eſt aduerſarius iſ, qui iſta quæ ſunt heri deſenſa, negat Academicos omnino dicere. Eſi enim mentitur, tamē eſt aduerſarius lenior. Ad Arceſilam Carneademq; ueniamus. Quæ quum dixiſſet, ſic ruruſ exorſuſ eſt, Primum mihi uidemini (me autē nomine appellabat) quum ueteres phyſicos nominatiſ, facere idem quod ſeditioſi ciues ſolent, quum aliquos ex antiquiſ claros uiros proferunt, quos dicant fuiſſe populares, ut eorū ipſi ſimiles eſſe uideantur. Repetunt iam P. Valeriuſ, qui exactiſ regibuſ primo anno c o ſ. fuit: Cōmemorant reliquos, qui leges populares de prouocationibuſ tulerunt, quā c o ſ. eſſent: tum ad hoſ notiores C. Flaminiuſ, qui

ii legem Agrariam aliquot annis ante secundum Pu-
 cum bellum Trib. pleb. tulerit inuito Senatu, & postea
 s c o s. factus sit: L. Cassium, Q. Pompeium illi quidē,
 iam P. Africanum referre in eundem numerum solent.
 uos uero sapientissimos & clarissimos fratres P. Crasa-
 um, & P. Scauolam aiunt Tiberio Graccho legum au-
 ores fuisse: alterum quidem ut uidemus palam, alterum ut
 inspicamur obscurius. Addunt etiam C. Marium: & de
 hoc quidem nihil mentiuntur. Horum nominibus, tot ui-
 rorum atque tantorum expositis, eorum se institutum sequi
 dicunt. Simile uos quum perturbare, ut illi Remp. sic uos
 Philosophiam bene iam constitutam uelitis, Empedoclem,
 Anaxagoram, Democritum, Parmenidem, & Xenopha-
 nem, Platonem etiam & Socratem profertis. Sed neque
 Saturninus (ut nostrum inimicum potissimum nomen)
 simile quicquam habuit ueterum illorum: nec Arcefilæ ca-
 lumnia conferenda est cum Democriti uerecundia: & ta-
 men isti Physici raro admodum, quum herēt aliquo loco
 exclamant, quasi mente incitati: Empedocles quidem, ut
 interdum mihi furere uideatur, abstrusa esse omnia, nihil
 eos sentire, nihil cernere, nihil omnino quale sit, posse re-
 perire. Maiorem autem partem mihi quidem omnes isti
 uidentur, nimis etiam quædam affirmare, plusque profi-
 teri se scire quàm sciant. Quòd si illi tum in nouis rebus,
 quasi modo nascentes hæsitauerunt, nihil ne tot seculis,
 summis ingenijs, maximis studijs explicatum putamus?
 Non ne iam quum Philosophorum disciplinæ grauissimæ
 constitissent, tum ut exortus est in optima Repub. Tibe-
 rius Gracchus, qui otium perturbaret: sic Arcefilas, qui
 constitutam Philosophiam euerteret, & in eorum autori-
 tate delitisceret, qui negauissent quicquam sciri, aut per-
 cipi

cipi posse? Quorum è numero tollendus est & Plato & Socrates: alter, quia reliquit perfectissimam disciplinam Peripateticos & Academicos nominibus differentes, re congruentes, à quibus Stoici ipsi uerbis magis, quàm sententijs dissenserunt: Socrates autem de se ipse detrahens in disputatione plus tribuebat his, quos uolebat refellere. ita quum aliud diceret atque sentiret, libenter uti solitus est ea dissimulatione, quam Græci ἀποκρίσις uocant, quam ait etià in Africano fuisse Fannius: idq; propterea uitiosum in illo non putandum, quòd idem fuerit in Socrate. Sed fuerint illa uetera, si uultis, incognita: nihil ne est igitur actum quòd inuestigata sunt, posteaquam Arcesilas Zenoni, ut putatur, obtrectans, nihil noui reperienti, sed emendanti superiores immutationes uerborum, dum huius definitiones labefactare uult, conatus est clarissimis rebus tenebras obducere? cuius primo non admodum probata ratio (quanquam floruit cum acumine ingenij, tum admirabili quodam lepore dicendi) proxime à Lacyde solo retenta est: pòst autem conficta à Carneade, qui est quartus ab Arcesila. Audiuit enim Egesinum, qui Euan drum audierat Lacydi discipulum, quum Arcesila Lacydes fuisset. Sed ipse Carneades diu tenuit: nam nonaginta uixit annos, & qui illum audierant, admodum floruerunt: è quibus industriæ plurimum in Clitomacho fuit. Declarat multitudo librorum ingenij non minus in hoc, quàm in Carneade eloquentiæ, in Melanthio Rhodio suauitatis. Bene autem nosse Carneadem Stratoniceus Metrodorus putabatur. Iam Clitomacho Philo uester operam multos annos dedit. Philone autem uiuo patrociniū Academicæ non defuit. Sed quod nos facere nunc ingredimur, ut contra Academicos disseramus, id quidam è Philosophis,

verum) & in istis, & in istis, sic Hova.
 LV C V L L V S. 35

is, & hi quidem non mediocres, faciendum omnino
 bant, nec uerum esse illam rationem disputare cum his
 i nihil probarent: Antipatrum, & Stoicum, qui mul-
 is in eo fuisset, reprehendebant. Nec definiri aiebant ne-
 esse esse quid esset cognitio, aut perceptio, aut (si uerbum
 uerbo uolumus) comprehensio, quam καταληψις illi uo-
 ant. Eos, & qui persuadere uellent esse aliquid quod
 comprehendere & percipi posset, inscienter facere dicebāt,
 propterea quod nihil esset clarius, ut Græci: per-
 spicuitatem aut euidentiā nos, si placet, nominemus, fa-
 bricemurq; si opus erit uerba, ne hic sibi (me appellabat
 iocans) hoc licere putet soli. Sed tamen orationē nullam
 putabāt illustriorem ipsa euidentiā reperiri posse, nec ea
 quæ tā clara essent definiēda censebāt. Alij autē negabāt
 se pro hac euidentiā quicquam priores fuisse dicturos, sed
 ad ea quæ contrā dicerentur, dici oportere putabant, ne
 qui fallerentur. Plerique tamen & definitiones ipsarum
 etiam euidentiū rerum nō improbant, & rem idoneam
 de qua queratur, & homines dignos quibuscum differa-
 tur, putant. Philo autem dum noua quædam commouet,
 quod ea suscinere uix poterat quæ contra Academicorum
 pertinaciam dicebantur, & aperte mentitur, ut est repre-
 hensus à patre Catulo, & (ut docuit Antiochus) in id-
 ipsum se induit quod timebat. Quum enim ita negaret
 quicquam esse quod comprehendere posset (id enim uolu-
 mus esse καταληψις) si illud esset sicut Zeno definiret,
 tale uisum (iam enim hoc pro φαντασία uerbum satis he-
 sterno sermone triuimus) uisum igitur impresum effi-
 etumq; ex eo uisum esset, quale esse non posset, ex eo uisum
 nō esset, id nos à Zenone definitū rectissime dicimus. Qui
 enim potest quicquam comprehendere, ut planè confidas
 H. & dicitur Philo. Si Zeno uideret perceptum
 definitū uisum, qd percipi posset, & uisum
 autem definitū: uisum quod percipi posset, est
 qd impressum ac signatum est ex eo, quod est
 quale esse nō potest ex eo, quod nō est, & uisum
 est, nihil comprehendere, nihil percipi pos-
 se. A Zeno uisum definitū non potest
 quid igitur comprehendere potest. L

non uerum
 est. L

καταληψις
 cognitio. per-
 ceptio.

καταληψις
 τὸν τῶν
 νεβ.
 φαντασία
 uisum
 locus sic
 nō datus
 a Leasse.

perceptum id cognitum'que esse, quod est tale, quale uel falsum esse possit? Hoc quum infirmat, tollitq; Philo, iudicium tollit incogniti & cogniti: ex quo efficitur nihil posse comprehendi. Ita imprudens eò, quò minime uult, reuoluitur. Quare omnis oratio contra Academiam suscipitur à nobis, ut retineamus eam definitionem quam Philo uoluit euertere: quā nisi obtinemus, percipi nihil posse concedimus. Ordiamur igitur à sensibus, quorum ita clara iudicia & certa sunt, ut si optio naturæ nostræ detur, & ab ea deus aliqui requirat, contenta'ne sit suis integris incorruptisq; sensibus, an postulet melius aliquid, non uideam quid querat amplius. Neque uero hoc loco expectandum est dum de remo inflexo, aut de collo colūbe respondēam. Non enim is sum, qui quicquid uideatur tale, dicam esse quale uideatur: Epicurus hoc uiderit, & alia multa. Meo autem iudicio ita est maxima in sensibus ueritas, si sani sunt ac ualentes, & omnia remouentur quæ obstant & impediunt. Itaque & lumen mutari sepe uolumus, & situs earum rerum quas intuemur, & interualla aut contrahimus, aut diducimus, multa'que facimus usque eò, dum aspectus ipse fidem faciat sui iudicij. Quod idem fit in uocibus, in odore, in sapore, ut nemo sit nostrum, qui non in sensibus suis cuiusque generis iudicium requirat acrius. Adhibita uero exercitatione, & arte, ut oculi pictura teneantur, aures cantibus, quis est quin cernat quanta uis est in sensibus? quàm multa uident pictores in umbris, & in eminentia, quæ nos non uidemus? quàm multa quæ nos fugiunt in cantu, exaudiunt in eo genere exercitati, qui primo inflatu tibicinis Antiopam esse aiunt, aut Andromacham, quum id nos ne suspicemur quidem? Nihil necesse est de gustatu & odoratu loqui, in quibus

quibus intelligentia, et si uitiosa, est quædam tamen. Quid
 de tactu, et eo quidem quem Philosophi interiorem uo=
 cāt, aut doloris, aut uoluptatis, in quo Cyrenaici solo pu=
 tant ueri esse iudicium, quia sentiatur? Potest ne igitur
 quisquam dicere inter eum qui doleat, et inter eum qui
 in uoluptate sit, nihil interesse? aut ita qui sentiet, non
 apertissime insaniat? Atqui qualia sunt hæc quæ sensibus
 percipi dicimus, talia sequuntur ea quæ non sensibus ipsis
 percipi dicuntur, sed quodam modo sensibus: ut hæc, Il=
 lud est album, hoc dulce: canorum illud, hoc bene olens,
 hoc asperum. Animo iam hæc tenemus comprehensa, non
 sensibus. Ille deinceps equus est, ille canis, cætera series
 deinde sequitur maiora nectens: ut hæc, quæ quasi exple=
 tum rerum comprehensionem amplectuntur, Si homo est,
 animal est mortale, rationis particeps. Quo è genere no=
 bis notitiæ rerum imprimuntur, sine quibus nec intelligi
 quicquam, nec quæri disputari uè potest. Quòd si essent
 falsæ notitiæ, inuolias esse notitias appellare tu uidebare. si
 igitur essent hæ falsæ, aut eiusmodi uisis impressæ, qualia
 uisa à falsis discerni non possent: quo tandè his modo ute=
 remur? Quomodo autem quid cuique rei consentaneum
 esset, quid repugnaret, uideremus? Memoria quidem cer=
 te, quæ non modo Philosophiam, sed omnis uitæ usum o=
 mnesq; artes una maxime continet, nihil omnino loci rea=
 linquitur. Quæ potest enim esse memoria falsorum, aut
 quid quisquam meminit, quod non animo comprehendit
 et tenet? Ars uero quæ potest esse, nisi quæ non ex una
 aut duabus, sed ex multis animi perceptionibus constat?
 Quam si subtraxeris, quì distingues artificem ab inscio?
 Non enim fortuito hunc artificem dicimus esse, illum ne=
 abimus: sed quum alterum percepta et comprehensa te=

nere uidemus, alterum non item. Quum' que artium aliud eiusmodi genus sit ut tantummodo animo rem cernat, aliud ut molliatur aliquid & faciat: quomodo aut geometres cernere potest, quæ aut nulla sunt, aut internosci à falsis non possunt: aut is qui fidibus utitur, explere numeros & conficere uersus? Quod idem in simulibus quoque artibus continget, quarum omne opus est in faciendo atq; agendo. Quid enim est quod arte effici possit, nisi is qui artem tractabit, multa perceperit? Maxime uero uirtutū cognitio confirmat percipi & cōprehendi multa posse, in quibus solis inesse etiam scientiam dicimus, quam nos non cōprehensionem modo rerum, sed eam stabilem quoque & immutabilem esse censemus. Itemq; sapientiam, artem uiuendi, quæ ipsa ex sese habeat constantiam. Ea autē constantia, si nihil habeat percepti & cogniti, quæro unde nata sit, & quomodo. Quæro etiam, ille uir bonus qui statuit omnem cruciatum perferre, intolerabili dolore lacrarari potius, quàm aut officium prodat, aut fidem: cur has igitur sibi tam graues leges imposuerit, quum quāobrem ita oporteret, nihil haberet comprehēsi, percepti, cogniti, cōstituti? Nullo igitur modo fieri potest ut quisquā tanti aestimet æquitatem & fidem, ut eius conseruandæ causa nullum supplicium recusset, nisi his rebus assensus sit quæ falsæ esse non possunt. Ipsa uero sapientia si se ignorabit, sapientia sit, nec ne, quomodo primum obtinebit nomen sapientiæ? Deinde quomodo suscipere aliquam rem, aut agere fidenter audebit, quum certi nihil erit quod sequatur? Quum uero dubitabit quid sit extremum & ultimum bonorum, ignorans quò omnia referantur, quī poterit esse sapientia? Atque etiam illud perspicuum est, constitui necesse esse initium quod sapientia, quum quid agere

agere incipiat, sequatur: id'que initium esse naturæ accommodatum. Nam aliter appetitio (eam enim esse uolumus ὁρμη) qua ad agendum impellimur, & id appetimus quod est uisum, moueri nō potest. Illud autem quod mouet, prius oportet uideri, eiq; credi: quod fieri non potest, si id quod uisum erit, discerni non poterit à falso. Quomodo autem moueri animus ad appetendum potest, si id, quod uidetur, non percipitur accommodatum'ne naturæ sit an alienum? Item'que, si id quod officij sui sit, non occurrit animo, nihil unquam omnino aget, ad nullam rem unquam impelletur, nunquam mouebitur. Quòd si aliquid aliquādo acturus est, necesse est id ei uerum, quod occurrit, uideri. Quid? quòd si ista uera sunt, ratio omnis tollitur, quasi quædam lux lumen'que uitæ, tamen'ne in ista prauitate perstabitis? Nam querendi initium ratio attulit, quæ perfecit uirtutem, quum esset ipsa ratio confirmata querendo. Quæstio autem est appetitio cognitionis, quæstionis'que finis inuentio. At nemo inuenit falsa: nec ea quæ incerta permanent, inuenta esse possunt. Sed quum ea quæ quasi inuoluta fuerunt, aperta sunt, tum inuenta dicuntur: sic & initium querendi, & exitus percipiendi & comprehendendi tenet. Itaque argumenti conclusio, quæ est Græce ἀπόδειξις, ita definitur, ratio quæ ex rebus perceptis ad id quod non percipiebatur adducit. Quòd si omnia uisa eiusmodi essent, ualia isti dicunt, ut ea uel falsa esse possent, neque ea esset ulla notio discernere: quomodo quenquam aut conuississe aliquid, aut inuenisse diceremus, aut quæ esset conuisi argumenti fides? Ipsa autem Philosophia, quæ ratio-
bus progredi debet, quæ habebit exitum? Sapiëntiæ uero id futurum est, quæ neq; de seipsa dubitare debet, neque

ὁρμη appetitio.

ἀπόδειξις

de suis decretis (quæ Philosophi uocant dogmata) quorum nullum sine scelere prodi poterit ? Quum enim decretum proditur, lex ueri rectiq; proditur . Quo è uitio et amicitiarum prodiones, et rerum publicarum nasci solent. Non potest igitur dubitari quin decretum nullum falsum possit esse: sapienti q; satis sit non esse falsum, sed etiam stabile, fixum, ratum esse debeat, quod mouere nulla ratio queat. Talia autem neque esse, neque uideri possunt eorum ratione qui illa uisa, è quibus omnia decreta sunt nata, negant quicquam à falsis interesse. Ex hoc illud est natum quod postulabat Hortensius, ut id ipsum saltem perceptum à sapiente diceretis nihil posse percipi. Sed Antipatro hoc idem postulanti quum diceret, ei que affirmaret nihil posse percipi consentaneum esse, unum tamen illud dicere percipi posse consentaneum esse, ut alia non possent, Carneades acutius resistebat. Nam tantum abesse dicebat ut id consentaneum esset, sed maxime etiam repugnaret. Qui enim negaret quicquam esse quod perciperetur, cum nihil excipere: ita necesse est ne id ipsum quidem quod exceptum non esset, comprehendi et percipi ullo modo posse. Antiochus ad istum locum pressius uidebatur accedere. Quoniã enim id haberent Academici decretum (sentitis enim iam hoc me dogma dicere) nihil posse percipi, non debere eos in suo decreto, sicut in ceteris rebus fluctuare, præsertim quum in eo summa cõsisteret. hanc enim esse regulam totius Philosophiæ, constitutionem ueri, falsi, cogniti, incogniti. Quam rationem quoniã susciperent, docereq; uellēt quæ à quouis accipi oporteret, et quæ repudiari, certe hoc ipsum ex quo omne ueri falsiq; iudicium esset, percipere eos debuisse. Etenim duo esse hæc maxima in Philosophia, iudiciũ ueri, et finẽ bonorum:

um: nec sapientem posse esse, qui aut cognoscendi esse ini-
 um ignoret, aut extremum expetendi, ut aut unde pro-
 ciscatur, aut quò perueniendum sit nesciat. Hæc autem
 abere dubia, neq; his ita confidere ut moueri nō possint,
 bhorre à sapientia plurimū. Hoc igitur modo potius
 at ab his postulandū, ut hoc unum saltem percipi nihil
 osse, perceptum esse dicerent. Sed de inconstantia totius
 orū sententiæ (si ulla sentētia cuiusquā esse potest nihil
 probantis) sit ut opinor dictū satis. Sequitur disputa-
 copiosa illa quidem, sed paulò abstrusior. Habet enim
 quantū à Phisicis, ut uerear ne maiorem largiar ei qui
 tradicturus est, libertatē et licētiam. Nam quid cum fā-
 rum putem de abditis rebus et obscuris, qui lucem cri-
 re conetur? Sed id disputari poterat subtiliter, quanto
 asi artificio natura fabricata esset, primū animal o-
 ie, deinde hominem maxime, quæ uis esset in sensibus,
 emadmodum prima uisa nos pellerent, deinde appeti-
 ab his pulsa sequeretur, tum ut sensus ad res percipien-
 s intenderemus. Mens enim ipsa quæ sensuum fons est,
 s; etiam ipsa sensus est, naturalem uim habet quam in-
 dit ad ea quibus mouetur. Itaq; alia uisa sic arripit, ut
 statim utatur: aliqua sic recondit se quibus memoria
 tur. Cætera autem similitudinibus construit, ex quibus
 ciuntur notitiæ rerū, quas Græci tum εννοιας, tum προ-
 as uocant. Eò quum accessit ratio, argumentiq; con-
 sio, rerumq; innumerabilium multitudo, tum et per-
 tio eorum omnium apparet, et eadem ratio perfecta
 gradibus ad sapiētiam peruenit. Ad rerū igitur scien-
 n uiteq; constantia aptissima quum sit mens hominis,
 electitur maxime cognitionem, et istam αποληψιν,
 ut dixi, uerbū ē uerbo exprimentes, comprehensionē
 6 5 dicemus

*
 Εταλγδα
 προσδοκῶν
 πῶς, ὅτε
 ῥα ἡ ψυχή
 αὐτῆς ἐμπε-
 εννοιας
 με τοιο-
 ληψεις
 νοησις
 ταυτοψιν,
 νοησις.

dicemus, quū ipsam per se amat: nihil est enim ei ueritatis luce dulcius, tum etiam propter usum: quocirca et sensibus utitur, et artes efficit quasi sensus alteros, et usq; eò philosophiam ipsam corroborat, ut uirtutē efficiat, ex qua re una uita omnis apta sit. Ergo hi qui negant quicquam posse cōprehendi, hæc ipsa cripiunt uel instrumēta uel ornamenta uitæ, uel potius etiam totam uitam euertūt funditus, ipsumq; animal orbant animo, ut difficile sit de temeritate eorum, perinde ut causa postulat, dicere. Nec uerò satis cōstituere possum quod sit eorū consilium, aut quid uelint. Interdum enim quum adhibemus ad eos orationē eiusmodi, Si ea quæ disputentur uera non sint, tum omnia fore incerta: respondent, Quid ergo istud ad nos? num nostra culpa est: naturā accusa quæ in profundo ueritatem (ut ait Democritus) penitus abstruserit. Alij autem elegantius, qui etiam querūtur quòd eos insimulemus omnia incerta dicere: quantumq; intersit inter incertū, et id quod percipi non possit, docere conantur, eaq; distinguere. Cū ijs igitur agamus qui hæc distinguunt: illos qui omnia sic incerta dicunt, ut stellarum numerus par an impar sit, nesciatur, quasi desperatos aliquos relinquamus. Volunt enim (et hoc quidem uel maxime uos animaduertebam moueri) probabile aliquid esse, et quasi uerisimile, eaq; se uti regula et in agenda uita, et in querendo ac differendo. Quæ ista regula est, ueri et falsi, si notionem ueri et falsi, propterea quòd ea non possunt internosci, nullā habemus? Nā si habemus, interesse oportet ut inter rectum et prauū, sic inter uerum et falsum. Si nihil interest, nulla regula est, nec potest is cui est uisio ueri falsiq; cōmunis, ullum habere iudicium, aut ullam omnino ueritatis notam. Nam quum dicunt hoc se unum tollere, ut quicquam

*Regula
cognitio*

quicquam possit ita uideri ut non eodem modo falsum etiam possit ita uideri, cætera autē concedere, faciunt pueriliter. Quo enim omnia iudicatur sublato, reliqua se negant tollere: ut si quis quē oculis priuauerit, dicat ea quæ cerni possent, non se ei ademisse. Vt enim illa oculis modo agnoscerentur, sic reliqua uisis, sed propria ueri, nō cōmuni ueri et falsi nota. Quamobrē siue tu probabilem uisionē, siue improbabilem, et quæ nō impediatur (ut Carneades uolebat) siue aliud quid proferes qd sequare: ad uisum illud de quo agimus, tibi erit reuertendum. In eo autem si erit cōmunitas cum falso, nullum erit iudicium: quia propriū in cōmuni signo notari non potest. Sin autem cōmune nihil erit, habeo quod uolo. id enim quæro, quod ita mihi uideatur uerum, ne possit item falsum uideri. Simuli in errore uersantur, quum conuicti ac ui ueritatis coacti, perspicua à perceptis uolunt distinguere, et conantur ostendere esse aliquid perspicui: uerum illud quidem impressum in animo atq; mente, neq; tamen id percipi ac comprehendi posse. Quo enim modo perspicue dixeris album esse aliquid, quum possit accidere ut id quod nigrum sit, album esse uideatur? Aut quomodo ista aut perspicua dicemus, ut impressa subtiliter, quum sit incertū uere inaniter ueneueatur? Ita neq; color, neq; corpus, nec ueritas, nec argumentum, nec sensus, neq; perspicuum ullum relinquatur. Et hoc illud his usu uenire solet, ut qcquid dixerint, à quibusdam interrogentur, Ergo istud quidem percipis? sed qui ita interrogant, ab his irridentur. Non enim uident ut coarguant neminem ulla de re posse contendere, nec asseuerare sine aliqua huius rei, quam sibi quisque placere dicit, certa et propria nota. Quod est igitur isthuc estrum probabile? Nam si quod cuiq; occurrit, et primo quasi

*principio
habetur,
et quia in
pudicis
L.*

quasi aspectu probabile uidetur, id confirmatur: quid eo leuius? Sin ex circumspectione aliqua, & accurata consideratione, quod uisum sit, id se dicent sequi, tamen exitum non habebunt. Primum quia ijs uisis inter quæ nihil interest, æqualiter omnibus abrogatur fides. Deinde quum dicant posse accidere sapienti, ut quum omnia fecerit, diligentissimeq; circumspexerit, existat aliquid quod & uerisimile uideatur, & absit longissime à uero: quomodo si magna parte quidem (ut solent dicere) ad uerum ipsum, aut quamproxime accedant, confidere sibi poterunt? Ut enim confidant, notum his esse debet insigne ueri: quo obscuro & oppresso, quod tandem uerum sibi uidebuntur attingere? Quid autem tam absurde dici potest, quam quum ita loquuntur, Est hoc quidem illius rei signum aut argumentum, & ea re id sequor: sed fieri potest ut id quod significatur, aut falsum sit, aut nihil sit omnino? Sed de perceptione hætenus. Siquis enim ea quæ dicta sunt labefactare uolet, facile etiam absentibus nobis ueritas se ipsa defendet. His satis cognitis quæ iam explicata sunt, nunc de assensione atque approbatione quam Græci

συγκατάθεσις uocant, pauca dicemus: non quo non latus locus sit, sed paulò antè iacta sunt fundamenta. Nam quum uim quæ esset in sensibus explicabamus, simul illud aperiebatur, comprehendi multa & percipi sensibus: quod fieri sine assensione non potest. Deinde quum inter inanimatum & animal hoc maxime intersit, quod inanimatum nihil agit, animal agit aliquid (nihil enim agens, ne cogitari quidem potest quale sit) aut ei sensus adimendus est, aut ea quæ est in nostra potestate sita, reddenda assensio. At uerò animus quodam modo eripitur his quos neque sentire, neque assentiri uolunt. Ut enim necesse est lancem

in libra

συγκατάθεσις
θεωρησις
συμφωνία
probatio

in libra ponderibus impositis deprimi, sic animum perspi-
 cui cedere. Nam quo modo non potest animal ullum nō
 appetere id quod accommodatum ad naturam appareat
 (Græci id διέκδοσις appellant) sic non potest obiectam rem
 perspicuam non approbare. Quanquam si illa de quibus
 disputatū est, uera sunt, nihil attinet de assensione omni-
 no loqui. Qui enim quid percipit, assentitur statim. Sed
 hæc etiam sequuntur, nec memoriā sine assensione posse
 constare, nec notitias rerum, nec artes: idq; quod maxi-
 mum est, ut sit aliquid in nostra potestate, in eo qui rei
 ulli assentietur, non erit. Vbi igitur uirtus, si nihil situm
 sit in ipsis nobis? Maxime autē absurdum uitia in ipsorū
 esse potestate, neq; peccare quenquam nisi assensione: hoc
 idem in uirtute non esse, cuius omnis constantia et firmi-
 us ex his rebus constat quibus assensa est, et quas appro-
 auit, omninoq; antè uideri aliquid quā agamus, neces-
 sariū est, eiq; quod uisum sit assentiat. Quare qui aut ui-
 uam aut assensum tollit, is omnem actionem tollit ē uita.
 Tunc ea uideamus quæ contrā ab his disputari solent:
 id prius potestis totius eorum rationis quasi fundamenta
 agnoscere. Componunt igitur primum artem quandam
 ex his quæ uisa dicimus, eorumq; et uim et genera defini-
 unt, in his quale sit id quod percipi, et comprehendi
 possit, totidem uerbis quot Stoici. Deinde illa exponunt
 eo quæ quasi contineant omnem hanc questionem: quæ
 uideantur, ut etiam alia multa eodem modo uideri
 possint, nec in his quicquam intersit, non omnes posse
 eorum alia percipi, alia nō percipi: nihil interesse autem
 in modo si omni ex parte eiusdemmodi sint, sed etiam
 discerni non possint. Quibus positis, unius argumenti
 conclusionē, tota ab his causa comprehenditur. Compo-
 sita

διέκδοσις
 accommodatio
 Latine ad
 naturam

Stoici to
 πρῶτον
 ἀπορίων
 Ἀκαδημικῶν
 κοινῶν

sita autem ea conclusio sic est : Eorum quæ uidentur alia uera sunt , alia falsa : & quod falsum est, id percipi non potest : quod autem uerum uisum est , id omne tale est ut eiusdemmodi falsum etiam possit uideri. & quæ uisa sunt eiusmodi, ut in ijs nihil intersit, non posse accidere, ut eorum alia percipi possint, alia non possint: Nullum igitur est uisum quod percipi possit. Quæ autem sumunt ut concludant id quod uolunt, ex his duo sibi putant concedi: neq; enim quisquam repugnat. ea sunt hæc: quæ uisa, falsa sint, ea percipi non posse. & alterū: inter quæ uisa nihil intersit, ex his non posse alia talia esse ut percipi possint, alia ut nō possint. Reliqua uerò, multa & uaria oratione defendunt. Quæ sunt item duo: unum, eorum quæ uideantur alia uera esse , alia falsa: alterum, omne uisum quod sit à uero, tale esse quale etiā à falso possit esse. Hæc duo proposita non præteruolant , sed ita dilatant ut non mediocrem curam adhibeant & diligentiam. Diuidunt enim in partes, & eas quidem magnas: primum in sensus: deinde in ea quæ ducuntur à sensibus , & ab omni consuetudine quam obscurari uolunt: tum perueniūt ad eam partem, ut ne ratione quidem & coniectura ulla res percipi possit. Hæc autem uniuersa concidunt etiam minutius. Ut enim de sensibus hesterno sermone uidistis, item faciunt de reliquis, in singulisq; rebus, quas in minima dispartitiunt, uolunt efficere his omnibus, quæ uisa sint ueris adiuncta esse falsa, quæ à ueris nihil differant: ea quum talia sint, non posse comprehendere. Hanc ego subtilitatem philosophia quidem dignissimam iudico, sed ab eorum causa qui ita differunt, remotissimam. definitiones enim & partitiones, & horum luminibus utens oratio, tum similitudines dissimilitudinesque, & earum tenuis & acuta distinctio, fidentium est hominum. illa uerò &

rma & certa esse quæ tutentur: non eorum qui clament
 nihilo magis uera illa esse, quàm falsa. Quid enim agant,
 quum aliquid definierint, roget eos quispiam num
 la definitio possit in aliam rem transferri quamlibet?
 i posse dixerint (quid enim dicere habeant) cur illa
 era definitio sit? Si negauerint, fatendum sit, quoniam
 el illa uera definitio transferri non possit in falsum,
 uod ea definitione explicetur id percipi posse quod mi-
 ime illi uolunt. Eadem dici poterunt in omnibus parti-
 us. Si enim dicent ea de quibus differunt, se dilucide per-
 icere, nec ulla communione uisum impediri: com-
 rehendere ea se posse fatebuntur. sin autem negabunt
 era uisa à falsis posse distingui, qui poterunt longius
 rogreddi? Occurreret enim sicut occursum est. Nam con-
 ludi argumentum non potest, nisi his quæ ad conclu-
 lendum sumpta erunt ita probatis, ut falsa eiusdemmo-
 li nulla possint esse. Ergo si rebus comprehensis & per-
 ceptis, uisa & progressa ratio hoc efficiet, nihil posse
 comprehendere: quid potest reperiri quod ipsum sibi re-
 pugnet magis? Quumq; ipsa natura accuratæ orationis
 hoc profiteatur, se aliquid patefacturam quod non ap-
 pareat, & quò id facilius assequatur, adhibituram &
 sensus, & ea quæ perspicua sunt: qualis est istorum ora-
 tio, qui omnia non tam esse quàm uideri uolunt? Maxi-
 me autem conuincuntur, quum hæc duo pro congruen-
 tibus sumunt tam uehementer repugnantia. Primum esse
 quedam falsa uisa: quod quum uolunt, declarant quæ-
 dam esse uera: deinde inter falsa uisa & uera nihil inter-
 esse. Ac primum sumpseras tanquam interesset: ita prio-
 ri posterius, posteriori superius coniungitur. Sed pro-
 grediamur longius: & ita agamus, ut nihil nobis assen-
 tati

tati esse uideamur : quæq; ab his dicuntur sic persequamur, ut nihil in præteritis relinquamus. Primum igitur perspicuitas illa quam diximus, satis magnam habet uim ut ipsa per sese ea quæ sint, nobis ita ut sint indicet. Sed tamen ut maneamus in perspicuis firmitus & constanter, maiore quadam opus est uel arte, uel diligentia, ne ab his quæ clara sint ipsa per sese, quasi præstigijs quibusdam & captionibus depellamur. Nam qui uoluit subuenire erroribus Epicurus ijs qui uidentur conturbare ueri cognitionem, dixitq; sapientis esse opinionem à perspicuitate sciungere: nihil fecit. ipsius enim opinionis errorem nullo modo sustulit. Quamobrem quum duæ causæ perspicuis & euidentibus rebus aduersentur, auxilia totidem sunt contrà comparanda. Aduersantur enim primum quòd parum defigunt animos, & intendunt in ea quæ perspicua sunt, ut quanta luce ea circumfusa sunt, possint agnoscere. Alterum est quòd fallacibus & captiosis interrogationibus circumscripti atque decepti quidam, quum eas dissoluere non possunt, desciscunt à ueritate. Oportet igitur et ea quæ pro perspicuitate responderi possunt, in promptu habere, de quibus iam diximus: & esse armatos ut occurrere possimus interrogationibus eorum, captionesque discutere, quod deinceps facere constitui. Exponam igitur generatim argumenta eorum, quoniã ipsi etiã illa solent non confuse loqui. Primum conatur ostendere multa posse uideri esse, quæ omnino nulla sunt, quum animi inaniter moueantur eodem modo rebus his quæ nullæ sint, ut his quæ sint. Nam quum dicatis, inquit, uisa quedam mitti à deo, uelut ea quæ in somnijs uideantur: quæque oraculis, auspicijs, extis declarantur (hæc enim aiunt probari à Stoicis, quos contra di

ea disputant) quærent quonam modo falsa uisa quæ sint,
 et deus efficere possit probabilia: quæ autem planè pro=
 ime ad uerum accedunt, efficere non possit, aut si ea
 uoque possit, cur illa non possit, quæ perdifficiliter in=
 ternoscantur tamen. Et si hæc, cur non inter quæ nihil sit
 minino. Deinde quum mēs moueatur ipsa per sese, ut et ea
 declarant quæ cogitatione depingimus, et ea quæ uel dor=
 mientibus uel furiosis uidentur, non inquā uerisimile sit
 et etiam mentem moueri, ut non modo non internoscat
 ea illa uisa sint, an ne falsa, sed ut in his nihil intersit o=
 minino: ut si qui tremcrent, et exalbescerent, uel ipsi per
 motu mentis aliquo, uel obiecta terribili re extrinsecus,
 nihil ut esset quum distingueretur tremor ille et pallor, neq;
 quicquā interesset inter intestinum et oblatū. Postre=
 mosi nulla uisa sunt probabilia, quæ falsa sint, alia ratio
 t. Sin autem sunt: cur non etiam quæ non facile interno=
 antur? cur non ut planè nihil intersit? præsertim quum
 si dicatis sapientem in furore sustinere se ab omni asen=
 sione, quia nulla in uisis distinctio appareat. Ad has omnes
 siones inanes Antiochus quidem et permulta dicebat,
 et erat de hac una re unius diei disputatio. Mihi autem
 non idem faciendum puto, sed ipsa capita dicenda, et pri=
 um quidem hoc reprehendendum, quod captiosissimo
 genere interrogationis utuntur. Quod genus minime in
 philosophia probari solet, cum aliquid minutatim et gra=
 titim additur, aut demitur: Soritas hos uocant qui aceruū
 ficiunt uno addito grano: uitiosum sanè et captiosum
 genus: sic enim ascendens, Si tale uisum obiectum est à
 eo dormienti ut probabile sit, cur nō etiam ut ualde ue=
 risimile? cur deinde non ut difficiliter à uero internosca=
 ir? deinde ut ne internoscatur quidem? postremo ut ni=
 hil

*Soritas im=
 probatur à
 Cicero.*

nihil inter hoc & illud intersit? Huc si perueneris, me tibi primum quidque concedente, meum uitium fuerit: sin ipse tua sponte proccseris, tuum. Quis enim tibi dederit, aut omnia deum posse, aut ita facturum esse si possit? Quomodo aut sumus, ut siquid cui simile esse possit, sequatur ut etiam difficiliter internosci possit? deinde ut ne internosci quidem possitremo, ut eadem sint? ut si lupi canibus similes, eosdem dices ad extremum. Et quidē honestis similia sunt quaedā nō honesta, & bonis nō bona, & artificiosis minimē artificiosa. Quid dubitamus igitur affirmare nihil inter hæc interesse? Ne repugnātia quidē uidemus. Nihil est enim quod de suo genere in aliud genus transferri possit. At si efficeretur ut inter uisa differentium generum nihil interesset, reperirentur quæ & in suo genere essent, & in alieno. Quod fieri quā potest? Omnium deinde inanium uisorum una depulsio est, siue illa cogitatione informātur, quod fieri solere concedimus: siue in quiete, siue per uinum, siue per insaniam. Nam ab omnibus eiusdemmodi uisis perspicuitatem, quam mordicus tenere debemus, abesse dicemus. Quis enim quum sibi fingit aliquid, & cogitatione depingit, non simul ac se cōmouit, atque ad se reuocauit, sentit quid intersit inter perspicua & inania? Eadem ratio est somniorum. Num censes Ennium, quum in hortis cum Scruio Galba uicino suo ambulauisset, dixisse, Visus sum mihi cum Galba ambulare? At quum somnauit ita narrauit,

— Visus Homerus adesse poëta. Idemq; in Epicharmo, Nam uidebar somniare, & ego esse mortuum. Itaque simul ut experrecti sumus, uisa illa contemnimus, neque ita habemus ut ea quæ foro gessimus. At enim dum uidetur,

legem. vel,
fieri. Legem,
vel, equum.

tur, eadem est in somnijs species eorum quæ uigilantes uidemus. Primum interest, sed id omittamus. Illud enim dicimus, non eandem esse uim, neque integritatem dormientium & uigilantium, nec mente nec sensu. Ne uinolenti quidem quæ faciunt eadē approbatione faciunt quæ sobrij: dubitant, hæsitant, reuocant se interdum, hisq; quæ uidentur imbecillius assentiuntur: quumq; edormiuerunt, illa uisa quàm leuia fuerunt intelligunt. Quod idem contingit insanis, ut & incipientes furere sentiant, & dicant aliquid quod non sit, id uideri sibi: & quum relaxentur, sentiant atque illa dicant Alcmeonis, sed mihi neutiquā cor consentit cum oculorum aspectu.

At enim ipse sapiens sustinet se in furore, ne approbet uisa pro ueris, & alias quidem sæpe, si aut in sensibus obscurus est aliqua forte grauitas, aut tarditas: aut obscuriora sunt quæ uidentur, aut à perspiciendo temporis reuitate excluditur. Quanquam totum hoc, sapientem liquando sustinere assensionem, contra uos est. Si enim iter uisa nihil interesset, aut semper sustineret, aut nunquam. Sed ex hoc genere toto perspici potest leuitas rationis eorum qui omnia cupiunt confundere: Quæmus grauitatis, constantiæ, firmitatis, sapientiæ iudicium: utimur exemplis somniantium, furiosorum, ebriorum. Illud attendimus in hoc omni genere, quàm inconstanter loquamur. Non enim proferremus uino aut sono oppressos, aut mente captos tam absurde, ut quum ceremus interesse inter uigilantium uisa & sobriorum sanorum, & eorum qui essent aliter affecti, tum nihil interesse. Ne hoc quidē cernunt, omnia se reddere incerta: sed nolunt: ea dico incerta quæ ἄλκις Græci. Si enim

ἀλκις

d 2 res

*De sensu est. Academici loquuntur in condenda eae
 postea hanc. Nam hoc falsum sunt, hoc primum, no
 esse quidam in suo genere tale, quale est. Contra
 neminem res se ita habeant ut nihil intersit utrum ita cui uideatur,
 verum, ut insano an sano: cui possit exploratum esse de sua sani-
 tate? quod uelle efficere non mediocris insanie est. Simili-
 tudines uero aut geminorum, aut signorum anulus impres-
 sio, quale est. Alios rati-
 somo loquitur. Sed si satis est ad tollendam cognitionem similitudo esse multa
 obiectis, plurimorum, cur eo non estis contenti, praesertim conceden-
 ribus nulla re differens? Et cur id potius contenditis quod rerum na-
 re differens? tura non patitur, ut non suo quidq; genere sit tale quale
 rem non esse? est nec sit in duobus, aut pluribus nulla re differens, nulla
 aliqua communitas? tibi sint et oua ouorum, et apes apium
 tibi. L. Lucius similis. Quid pugnas igitur? aut quid tibi uis in gemi-
 concessio nis? Conceditur enim similes esse, quo contentus esse po-
 tueras. Tu autem uis eosdem plane esse non similes: quod
 fieri nullo modo potest. Dein confugis ad Physicos eos
 qui maxime in Academia irridentur, a quibus ne tu qui-
 dem iam te abstinebis. Et ais Democritum dicere innume-
 rabiles esse mundos, et quidem sic quosdam inter se esse
 non solum similes, sed undique perfecte et absolute ita pa-
 res, ut inter eos nihil prorsus intersit. Et eos quidem in-
 numerabiles, itemq; homines. Deinde postulas, ut si mun-
 dus ita sit par alteri mundo, ut inter eos ne minimum qui-
 dem intersit, concedatur tibi ut in hoc quoq; nostro mun-
 do aliquid alicui sic sit par, ut nihil differat, nihil intersit.
 Cur enim (inquies) quum ex illis indiuiduis unde omnia
 Democritus gigni affirmat, et in reliquis mundis, et in
 his quidem innumerabilibus, innumerabiles Q. Lucretij
 Catuli non modo possint esse, sed etiam sint, in hoc tanto
 mundo Catulus alter non possit effici? Primum quidem me
 ad Democritum uocas, cui non assentior, potiusq; refellā,
 potest,*

*Democriti
 furor de
 multitudine
 mundorum*

test, id quod dilucide docetur à politionibus Physicis,
 regularum rerū singulas proprietates esse. Fac enim an-
 quos illos Seruilius, qui gemini fuerunt, tā simileis quā
 cuntur: num censes etiam eosdem fuisse? Non cognosce-
 entur foris, at domi: non ab alienis, at à suis. An non ui-
 mus hoc usu uenire, ut quos nunquam putassemus à no-
 s internosci posse, eos consuetudine adhibita tam facile
 ternoscere, uti minimum quidem similes esse uiderē-
 r? Hic pugnes licet, nō repugnabo. Quinetiam conce-
 um illum ipsum sapientem, de quo omnis hic sermo est,
 tum ei res similes occurrant, quas nō habeat denotatas,
 tenturum assensum: nec unquam ulli uiso assensurū, nisi
 ius tale fuerit, quale falsum esse non possit. Sed ad cete-
 s res habet quandam artem qua uera à falsis possit di-
 nguere: & ad similitudines istas usus adhibendus est.
 t mater geminos internoscit consuetudine oculorum, sic
 internoscet si assueueris. Vides ne ut in prouerbio sit
 uorū inter se similitudo: tamen hoc accepimus, Deli fuis-
 complures (saluis rebus illis) qui gallinas alere permul-
 s quæstus causa solerent. hi quum ouum inspexerāt, quæ
 gallina peperisset dicere solebant. Neque id est contra-
 s. nā nobis satis est oua illa internoscere. nihil enim ma-
 s assentiri potest hoc illud esse, quā si inter illa omnia
 o nihil interesset. Habeo enim regulam ut talia uisa uera
 dicem, qualia falsa esse non possint. ab hac mihi non li-
 t transuersum (ut aiunt) digitum discedere, ne confundā
 nnia. Veri enim & falsi non modo cognitio, sed etiā na-
 tra tollitur, si nihil erit quod intersit. Vt etiam illud ab-
 rdum sit quod interdū soletis dicere, quum uisa in ani-
 os imprimatur, nō uos id dicere, inter ipsas impressiones
 ibil interesse, sed inter species, & quasdam formas eo-
 d 3 rum.

*Transuersum
 digitum*

rum. quasi uero non specie uisa iudicentur quæ fidem nullam habebunt sublata ueri & falsi nota. Illud uero perabsurdum quod dicitis, probabilia uos sequi, si nulla re impediamini. Primum quæ potestis non impediri, quum à ueris falsa non distent? deinde quod iudicium est ueri, quum sit commune falsi? Ex his illa necessario nata est *ἰσχυρῶς*, id est assensionis retentio, in qua melius sibi consistit Arcesilas, si uera sunt quæ de Carneade nonnulli existimant. Si enim percipi nihil potest quod utrique uisum est, tollendus assensus est. Quid enim est tam futile, quàm quicquam approbare non cognitum? Carneadem autem etiam heri audiebamus solitum esse delabi interdum, ut diceret opinaturum, id est, peccaturum esse sapientem. Mihi porro nō tam certū est esse aliquid quod cōprehēdi possit, de quo iā nimū etiā diu disputo, quàm sapientem nihil opinari, id est, nunquam assentiri rei uel falsæ, uel incognitæ. Restat illud quod dicunt, ueri inueniendi causa contra omnia dici oportere, & pro omnibus. Volo igitur uidere quid inuenerint. Non solemus, inquit, ostendere. Quæ sunt tandem ista mysteria? aut cur celatis quasi turpe aliquid, sententiam uestram? Ut qui audient, inquit, ratione potius, quàm autoritate ducantur. Quid si utrunque? num peius est? unum tamen illud non celant, nihil esse quod percipi possit. An in eo autoritas nihil obest? Mihi quidem uidetur uel plurimum. Quis enim ista tam aperte perspicue quæ, & peruersa & falsa sequutus esset, nisi tanta in Arcesila, multo etiam maior in Carneade, & copia rerum, & dicendi uis fuisset? Hæc Antiochus ferè, & Alexandria tum, & multis annis post, multo etiam asscuerantius in Syria, quum esset mecum, paulò antequam esset mortuus. Sed iam

ἰσχυρῶς *Ass.*
sensu
ἰσχυρῶς

in confirmata causa, te hominē amicissimum (me autem
pellabat) & aliquot annis minorem natu, non dubita=
monere. Tu ne cum tantis laudibus Philosophiam ex=
leris, Hortensium que nostrum dissentientem commoue=
eam Philosophiam sequere que confundit uera cum
his, spoliat nos iudicio, priuat approbatione omni, or=
at sensibus? Et Cinmerijs quidem, quibus aspectum solis
ut deus aliquis, siue natura ademerat, siue eius loci que
colebant situs, ignes tamen aderant, quorum illis uti lu=
ne licebat. isti autem quos tu probas, tantis offusis tene=
is, ne scintillam quidem ullam nobis ad aspiciendum re=
uerunt. Quos si sequamur, his uinculis simus astricti, ut
s comouere nequeamus. Sublata enim assensione, omnē
motum animorum, & rationem rerum sustulcrunt:
od non modo recte fieri, sed omnino fieri non potest.
uide etiam ne uni tibi istam sententiam minime liceat
endere. An tu cum res occultissimas aperueris, in lucēq;
stuleris, iuratusque dixeris ea te comperisse, quod
hi quoque licebat qui ex te illa cognoueram, nega=
esse rem ullam que cognosci, comprehendi, percipi
bit? Vide queso etiam atque etiam, ne illarum quoque
um pulcherrimarum, à teipso minuatur autoritas. Quo
n dixisset ille, finem fecit. Hortensius autem uehemen=
admirans (quod quidem perpetuo Lucullo loquente
erat, ut etiā manus sepe tolleret: nec mirum: nam nuna
am arbitror contra Academiam dictum esse subtilius)
quoque iocans ne an ita sentiens (non enim satis in=
ligebam) cœpit hortari, ut sententia desisterem.
um mihi Catulus, Si te, inquit, Luculli oratio flexit, que
habita memoriter, accurate, copiose, taceo: neque te
o minus (si tibi ita uideatur) sententiam mutes, detera

Canit's

rendum puto. Illud uero non censuerim, ut eius auctoritate moueare. Tantum enim te modo monuit, inquit, arridēs, ut caueres nequis improbus Trib. pl. quorum uides quāta copia semper futura sit, arriperet te, & in concione quæreret qui tibi constares, quum idem negares quicquā certi posse reperiri, idem te comperisse dixisses. Hoc quæso ne te terreat. De causa autem ipsa malim quidem te ab hoc dissentire. Sin cefferis, non magnopere murabor. memini enim Antiochum ipsum cum annos multos talia sensisset, simul ac uisum sit sententia deslitisse. Hæc quum dixisset Catulus, me omnes intueri. Tum ego non minus cōmotus, quāam soleo in causis maioribus, huiusmodi quadā oratione sum exorsus, Me Catule oratio Luculli de ipsa re ita mouit, ut docti hominis, & copiosi, & parati, & nihil prætereuntis eorum quæ pro illa causa dici possent: non tamen ut ei respondere posse diffiderem. Auctoritas autem tanta planè me mouebat, nisi tu opposuisses non minorem tuam. Aggrediar igitur, si pauca antè quasi de fama mea dixero. Ego enim, si aut ostentatione aliqua adductus, aut studio certandi, ad hanc potissimum Philosophiam me applicui, non modo stultitiam meam, sed etiam mores & naturam condemnandam puto. Nam si in minimis rebus pertinacia reprehenditur, calumnia etiam coërcetur: ergo de omni statu consilio quæ totius uite aut certare cum alijs pugnaciter, aut frustrari cum alijs, tum etiam meipsum uelim? Itaque nisi ineptum putarem in tali disputatione id facere quod, quum de Repub. disceptatur, fieri interdum solet: iurarem per Iouem deos quæ penates, me & ardere studio ueri reperiendi, & easentire quæ dicerē. Qui enim possum non cupere uerum inuenire, quum gaudeam si simile ueri

Cicero.

ueri quid inuenerim? Sed ut hoc pulcherrimum esse iudicem uera uidere: sic pro ueris probare falsa, turpissimum sit. Nec tamen ego is sum qui nihil unquam falsi approbem, qui nunquam assentiar, qui nihil opiner. Sed quæris de sapiente. Ego uerò ipse & magnus quidem sum opinator. Non enim sum sapiens, & meas cogitationes sic dirigo, non ad illam paruulam Cynosuram, Quæ sunt duce nocturna Phœnices in alto, ut ait Aratus: uoq; directius gubernant quod eam teneant, Quæ cursu anteriore breui conuertitur orbe: sed ad Helicen & clarissimos Septentriones, id est, rationes has latiore specie, non ad tenue climatas. Eò fit ut errem & uager latius. Sed nō de me, ut dixi, sed de sapiente quæritur. Visa enim ista, quum acriter mentem sensum'ue pepulerunt, accipio: sūq; interdum etiam assentior, nec percipio tamen. Nihil enim arbitror posse percipi. Non sum sapiens: itaq; uisis uideo, neq; possum resistere. Sapientis autem hanc censet Arcesilas uim esse maximam (Zenoni assentiens) cauere ne capiatur, ne fallatur uidere. Nihil est enim ab ea cogitatione quam habemus de grauitate sapientis, errore, leuitate, temeritate diiunctius. Quid igitur loquar de firmitate sapientis, quem quidem nihil opinari tu quoq; Lucretius ille concedis? Quod quoniam à te probatur, ut præponere tecum agam: iam enim referam me ad ordinem: hæc rimum conclusio quam habeat uim considera, Si ulli rei sapiens assentietur unquam, aliquando etiam opinabitur. nunquam autem opinabitur: nulli igitur rei assentietur. Hanc conclusionem Arcesilas probat. Confirmabat enim & primum & secundum. Carneades nonnunquam secundum illud dabat, assentiri aliquando: id assequabatur etiam opinari. Quod tu non uis, & recte, ut mihi uideris.

*Cynosura**Helice.*

Sed illud primum, sapiētem si assensurus esset, etiam opinaturū, falsum esse & Stoici dicunt, & eorū astipulator Antiochus. Possē enim eū falsa à ueris, & quæ nō possint percipi ab his quæ possint distinguere. Nobis aut̄ primum etiam si quid percipi possit, tamen ipsa consuetudo assentiendi periculosa esse uidetur & lubrica. Quamobrē quā tam uitiosum esse cōstet assentiri quicquā, aut falsum, aut incognitum: sustinenda est potius omnis assensio, ne præcipitet, si temere processerit. Ita enim finitima sunt falsa ueris, eaq; quæ percipi possunt si modo ea sint quædam: iam enim uidebimus) ut tamen in præcipitē locum nō debeat se sapiens cōmittere. Sin autē omnino nihil esse quod percipi possit, à me sumpsero: & quod tu mihi das accipero, sapientē nihil opinari: effectum illud erit, sapientē assensus omnes cohibiturum: ut uidendū tibi sit id ne minus, an aliquid opinaturum esse sapientē. Neutrū, inquires, illorum. Nitamur igitur nihil posse percipi. etenim de eo omnis est controuersia. Sed prius pauca cum Antiocho, qui hæc ipsa quæ à me defendūtur, & didicit apud Philonem tandiu, ut constaret diutius didicisse neminem, & scripsit de his rebus acutissime, & idem hæc non acrius accusauit in senectute, quā antea defēditauerat. Quāuis igitur fuerit acutus, ut fuit, tamen inconstantia leuatur autoritas. Quis, inquam, enim iste dies illuxerit, quæro, qui illi ostenderit eam quam multos annos esse negauisset, ueri & falsi notam. Excogitauit aliquid, eadem dicat quæ Stoici. Pœnituit eū illa sensisse. Cur non se transfudit ad alios, & maxime ad Stoicos? Eorum enim erat propria ista dissensio. Quid cum Mnesarchi pœnitebat, quid Dardani, qui erant Athenis tum principes Stoicorum? Nunquam à Philone discebat, nisi posteaquam ipse coepit

cepit qui se audirent habere. Vnde autem subito uetus
 Academia reuocata est? nominis dignitatē uidetur quum
 re ipsa descisceret, retinere uoluisse: quod erant qui illū
 loriæ causā facere, ~~et~~ sperare etiam fore ut hi qui se se *facere di-*
 uerentur, Antiochi uocarentur. Mihi; autem magis ui- *cerem. I*
 etur non potuisse sustinere concursus omnium philo-
 sophorum. Etenim de ceteris sunt inter illos nonnulla cō-
 munia: hæc Academicorum est una sententia, quam re-
 quorum philosophorum nemo probet. Itaq; cessit. Et ut
 qui sub nubes solem non ferunt, itē ille quum æstua-
 ret, ut Mæcianorum, sic Academicorum umbram se-
 uutus est. Quoq; solebat uti argumento tum quum ei
 lacebat nihil posse percipi, quum quæreret Dionysius
 e Heracleotes utrum comprehēdisset, certa illa nota qua
 sentiri dicitis oportere: illud ne quod multos annos te-
 uisset, Zenoniq; magistro credidisset, honestū qd' esset,
 l bonum solum esse? An quod postea defensus uisset, ho-
 esti inane nomen esse, uoluptatem esse summum bonum?
 ui ex illius commutata sententia docere uellet, nihil ita
 gnari in animis nostris à uero posse, quod non eodem
 uo possit à falso, is curauit quod argumentum ex Dio-
 ysio ipse sumpsisset, ex eo ceteri sumerent. Sed quum
 oc, alio loco plura: nunc ad ea quæ à te Luculle dicta
 unt. & primum quod initio dixisti, uidcamus quale sit.
 inuliter à nobis de antiquis philosophis commemorari,
 q; seditiosi solerent claros uiros, sed tamen populares
 liquos nominare. Illi quum res non bonas tractent, simi-
 s bonorum uideri uolunt: Nos autem ea dicimus nobis
 ideri, quæ uosmetipsi nobilissimis philosophis placuisse
 onceditis. Anaxagoras niuem nigram dixit esse: ferres
 e si ego idem dicerem? tu, ne si dubitarem quidem. At
 quis

Anaxagoras

Sophis quis est nunc hic Sophistes? Sic enim appellantur hi qui ostentationis, aut questus causa philosophantur. Maxima fuit & grauitatis & ingenij gloria. Quid loquar de Democrito quem cum eo conferre possumus non modo ingenij magnitudine, sed etiam animi? qui ita sit ausus ordiri, Hæc loquor de uniuersis. Nihil excipit de quo non profiteatur. Quid enim esse potest extra uniuersa? Quis hunc philosophum non anteponit Cleanthi, Chrysippo, reliquisq; inferioris ætatis? Qui mihi cum illo collati, *quinta classis* quintæ classis uidentur. Atque is non hoc dicit quod nos, qui ueri esse aliquid non negamus, percipi posse negamus. Ille uerum esse planè negat, esse sensus quidem ~~non~~ *sed* obscuros ~~dicit, uos~~ tenebricosos. Sic enim appellat eos is qui hunc maxime est admiratus Chius Metrodorus, initio libri qui est de natura. Nego, inquit, scire nos, sciamus ne aliquid, an nihil sciamus, ne idipsum quidem ne scire aut scire, scire nos: nec omnino sit ne aliquid, an nihil sit. Furere tibi Empedocles uidetur: at mihi dignissimum rebus his, de quibus loquitur, sonum fundere. Num ergo is excæcat nos, aut orbat sensibus, si parùm magnam uim censet in his esse ad ea quæ sub eos subiecta sunt iudicanda? Parmenides, Xenophanes minus bonis quam uersibus, sed tamen illis uersibus increpant eorum arrogantiam quasi irati, qui quum sciri nihil possit, audeant se scire dicere. Et ab his aiebat remouendum Socratem & Platonem. Cur? an de ullis certius possum dicere? uixisse cum his equidem uideor. ita multi sermones præscripti sunt: è quibus dubitari non possit, quin Socrati nihil sit uisum sciri posse. Excipit unum tantum scire se, nihil se scire, nihil amplius. Quid dicam de Platone? qui certe tam multis libris hoc persecutus non esset, nisi probauisset

auisset. Ironiam enim alterius, perpetuā præsertim, nul-
 lū fuit ratio persequi. Videtur ne tibi nō ut Saturnius no-
 minare modo illustres homines, sed etiam imitari ^{hunc quā} non
 isti clarum, nisi nobilem? Atqui habebam molestos uo-
 s, sed minutos, Stilbonem, Diodorum, Alexinum, quorū
 sunt contorta & aculeata quædam sophismata. sic enim
 oppellantur fallaces conclusiunculæ. Sed quid eos colli-
 am, quum habeam Chrysippum, qui fulcire putatur por-
 cum Stoicorum? Quam multa ille contra sensus, quam
 multa contra omnia quæ in consuetudine probantur, dis-
 luit? Idem mihi quidē non uidetur. sed dissoluerit sanè:
 rite tam multa non collegisset, quæ nos fallerēt probabi-
 lite magna, nisi uideret hīs resisti nō facile posse. Quid
 yrenæi uidetur mihi minime contempti philosophi: qui
 gant esse quicquā quod percipi possit extrinsecus: ea se
 a percipere, quæ tactu intimo sentiāt, ut dolorē, ut uo-
 tatē, neq; se quo quid colore, aut quo sono sit scire, sed
 itū sentire affici se quodāmodo. Satis multa de autori-
 s: quanquā ex me quæsieras non ne putarē post illos ue-
 res tot seculis inueniri uerū potuisse, tot ingenijs, tan-
 q; studijs quærentibus. Quid inuentū sit paulō post ui-
 ro, teipso quidē iudice. Arcesilam uerō non obtrectandi
 uisa cum Zenone pugnauisse, sed uerū inuenire uoluisse,
 intelligitur. Nemo, inquam, superiorum nō modo ex-
 esserat, sed ne dixerat quidem posse hominem nihil opi-
 ri: nec solum posse, sed ita necesse esse sapienti, uisa est
 cessile cum uera sententia, tum honesta & digna sa-
 ente. Quæsiuit de Zenone fortasse quid futurū esset, si
 e percipere quicquam posset sapiens, nec opinari sa-
 entis esset. Ille credo nihil opinatur, quoniā esset quod
 ricipi posset. Quid ergo esset id? uisum credo. Quale
 igitur

igitur uisum? Tum illum ita definisse, ex eo quod esset si-
cut esset impressum & signatum & effectum. Post requi-
situm etiam, nisi eiusmodi esset uisum uerū, quale falsum.
Hic Zenonem uidisse acute nullum esse quod percipi pos-
set, si id tale esset ab eo quod est, ut eiusmodi ab eo quod
non est, posset esse. Recte consensit Arcesilas ad definitio-
nem additum, neq; enim falsum percipi posse, neq; uerum
si esset tale quale uel falsum. Incubuit autem in eas dispu-
tationes, ut doceret nullum tale esse uisum à uero, ut non
eiusdemmodi etiam à falso posset esse. Hæc autem est una
contentio quæ adhuc permansit. Nam illud, nulli rei
assensurum esse sapientem: nihil ad hanc controuersiam
pertinebat. Licebat enim nihil percipere, & tamē opina-
ri quod à Carneade dicitur probatum. Equidem Clitoma-
cho plusquam Philoni aut Metrodoro credens, hoc ma-
gis ab eo disputatum, quàm probatum puto. Sed id omit-
tamus. Illud certe opinatione & perceptione sublata se-
quitur, omnium assensionum retentio: ut si ostendero ni-
hil posse percipi, tu concedas nunquam assensurum esse.
Quid ergo est quod percipi possit, si ne sensus quidem
uera nuntiāt, quos tu Luculle omni loco defendis? Quod
ne id facere posses, idcirco heri non necessario loco con-
tra sensus tam multa dixeram. Tu autem te negas infracto
remo neq; columbæ collo cōmoueri. Primum cur? nam &
in remo sentio non esse id quod uideatur, & in columba
plures uideri colores, nec esse plus uno. Deinde nihil ne
præterea diximus? Maneant illa omnia, lacerat ista causa,
ueraces suos esse sensus dicit. Igitur semper autorem ha-
bes, & eū qui magno suo periculo causam agat. Eò enim
rem dimittit Epicurus, Si unus sensus semel in uita mētitus
sit, nulli unquam esse credendū. Hoc est uerū esse, cōfidere
suis

nihil percipi
sed si nū-
tum uisū
uerum es-
set. L. S.
opinari
sentiri
uiginti &
falsū.

his testibus, et importune insistere. Itaque Timagoras
 epicureus negat sibi unquam quū oculum torfisset, duas
 x lucerna flammulas esse uisas. opinionis enim esse men=
 acium, non oculorū. quasi queratur quid sit, non quid
 ideatur. Sic hic quidem maiorū similis. Tu uerò qui uisa
 nsibus alia uera dicas esse, alia falsa, qui ea distinguis?
 desine queso cōmunibus locis, domi nobis ista nascūtur.
 i, inquis, deus te interroget sanis modo et integris sen=
 bus, num amplius quid desideras, quid respōdeas? Vtinā
 uidem roget, audias quā nobiscum male egerint. Vt e=
 im uera uideamus, quā longe uidebimus? Ego Catuli
 umanam ex hoc loco regionem uideo, Pompeianū non
 rno: neq; quicquā interiectum est quod obstat, sed in=
 ndi acies longius non potest. O praeclarum prospectū.
 uteolos uidemus: at familiarem nostrū Auianum fortasse
 porticu Neptuni ambulanti non uidemus. At ille
 scio qui, qui in scholis nominari solet, mille et octingen=
 stadia quod abesset uidebat, quedam uolucres longius.
 esponderem igitur audacter isti uestro deo, me pla=
 his oculis non esse contentum. Dicet me acrius uidere,
 am ullos pisces fortasse, qui neque uidentur à nobis, et
 nc quidem sub oculis sunt, neq; ipsi nos suspicere pos=
 nt. Ergo ut illis aqua, sic nobis aër crassus offunditur.
 : amplius nō desideramus. Quid talpam? num desiderare
 nen putas? neq; tam quereretur cum deo quod parum
 rge, quā quod falsum uideret. Vides ne nauem illam?
 re nobis uidetur. At ijs qui in naui sunt, moueri hęc
 la. Quere rationem cur ita uideatur: quā ut maxime
 ueneris (quod haud scio an non possis) non tu uerum
 tem habere, sed cum nō sine causa falsum testimonium
 :cre ostenderis. Quid ego de naui? Vidi enim à te remū
 contemni

Vident in
 bacillas
 et falsas

illud semel? Respiciat ad illud supra
dictum: eo enim rem dicitur Epici-
curus. ⁶⁴ M. T. V. L. C. I. C. E. R.
conteni. Maiora fortasse queris. Quid potest esse sole ma-
ius, quem mathematici amplius duodeuiginti partibus cō-
firmant maiore esse quam terram? quantulus nobis uide-
tur? mihi quidem quasi pedalis: Epicurus autē posse putat
etiam minorem esse eum quam uideatur, sed non multo.
Ne maiorem quidem multo putant esse, uel tantum esse
quantus uideatur: ut oculi aut nihil mentiantur, aut non
multū mentiantur. Vbi igitur illud est semel? Sed ab hoc
credulo qui nunquā sensus mentiri putat, discedamus, qui
ne nunc quidē putat, quū ille sol, qui tanta incitatione fir-
tur, ut celeritas eius quanta sit ne cogitari quidem possit,
tamen nobis stare uidetur. Sed ut minuam cōtrouersiam,
uidete quæso quā in paruulis sitis. Quatuor sunt capita
quæ concludunt nihil esse quod nosci, percipi, compre-
hendi possit, de quo hæc tota questio est. E' quibus primū
est, esse aliquod uisum falsum: secundum, nō posse id per-
cipi: tertium, inter quæ uisa nihil intersit, fieri non posse,
ut eorum alia percipi possint, alia non possint: quartum,
nullum esse uisum uerum à sensu profectum, cui nō appo-
situm sit uisum aliud quod ab eo nihil intersit, quod que
percipi non possit. Horum quatuor capitum secundum et
tertium omnes cōcedunt: primum Epicurus non dat: uos
quibuscum res est, id quoque conceditis. omnis pugna de
quarto est. Quī igitur P. Seruiliū Geminū uidebat, si
Quintū se uidere putabat? incidebat in eiusmodi uisum
quod percipi non posset: quia nulla nota uerum distin-
guebatur à falso. Qua distinctione sublata, quam haberet
M. Cotta, qui bis cum Geminō cōs. fuit, agnoscendo
eiusmodi notam quæ falsa esse non possit? Negas tan-
tam similitudinem in rerum natura esse: pugnas omni-
no, sed cum aduersario facili. Ne sit sanè, uideri certe
potest

test. Fallet igitur sensum: et si una se fellerit similitudo,
 ubi omnia reddiderit. Sublato enim iudicio illo quo
 oportet agnosci, etiam si ipse erit quem uideris qui tibi
 debetur, tamen non ea nota iudicabitur qua dicis oportere,
 non possit esse eiusdemmodi falsa. Quando igitur po-
 sit tibi P. Geminus, Quintus uideri, quid habes explora-
 re? Cur non possit tibi Cotta uideri, qui non sit, quoniam
 aliquid uidetur esse quod non est? Omnia dicis sui generis
 se, nihil esse idem quod sit aliud. Stoicū est quidem, nec
 immodum credibile, Nullum esse pilum omnibus rebus
 eodem qualis sit pilus alius, nullum granum. Hæc refelli
 possunt, sed pugnare nolo. Ad id enim quod agitur nihil
 interest, omnibus ne partibus uisæ res nihil differat, an in-
 agnosci non possit etiam si differat. Sed si hominum simi-
 tudo tanta esse non potest, ne signorum quidē. Dic mihi,
 si pappus eodem ære, eadem temperatione, eodem cœlo,
 uia, cæteris omnibus certum Alexandrum eiusdemmodi
 ære non posset? Qua igitur notione discerneres? Quid
 eiusmodi cera centum sigilla hoc annulo impressero,
 quæ poterit in agnoscendo esse distinctio? An tibi erit
 ærendus annularius aliqui, quoniam gallinarium inue-
 ni ti Deliacum illum, qui oua cognosceret? Sed adhibes ar-
 gumentum aduocatam etiam sensibus. Pictor uidet quæ nos non
 lemus. Et simul inflauit tibicen, à perito carmen agno-
 tur. Quid hoc? non ne uidetur contra te ualere, si sine
 ignis artificijs ad quæ pauci accedūt, nostri quidem ge-
 neris admodum nec uidere nec audire possumus? Iam illa
 æclara, quanto artificio esset sensus nostros mentemq;
 totam constructionem hominis fabricata natura, cur
 non extimescam opinandi temeritatem? Etiam ne hoc
 irremediabile potes Luculle, esse aliquam uim cum pruden-

e tia

*T. quam
 si in esse
 oportere*

tia & consilio, scilicet quæ finxerit, uel (ut tuo uerbo utar) quæ fabricata sit hominem? Qualis ista fabrica est? ubi adhibita? quando? cur? quomodo? Tractantur ista ingeniose, disputantur etiam eleganter: denique uideantur sanè, ne affirmantur modo. Sed de Physicis mox: & quidem ob eam causam, ne tu qui idem me facturum paulò antè dixeris, uideare mentitus. Sed ut ad ea quæ clariora sunt ueniam, res iam uniuersas profundam, de quibus uolumina impleta sunt non à nostris solum, sed etià à Chrysippo: de quo queri solent Stoici, dum studiose omnia cōquisierit, contra sensus & perspicuitatem, contraq; omnē consuetudinem, contra quæ rationem, ipsum sibi respondentem inferiorem fuisse, itaque ab eo armatum esse Carneadem. Ea sunt eiusmodi, quæ à te diligentissime tractata sunt, Dormientium & uinolentorum & furiosorum uisa imbecilliora esse dicebas, quàm uigilantium, siccorum, sanorum. Quomodo? Quia quum experrectus esset Ennius, non diceret se uidisse Homerum, sed uisum esse. Alcmeo autem,

Sed mihi neutiquam cor consentit.

Similia de uinolentis. Quasi quisquam neget, & qui experrectus sit, eum somniare: & cuius furor confederit, putare non fuisse ea uera quæ essent sibi uisa in furore. Sed non id agitur, tum quum uideantur: quo modo uidentur, id queritur. Nisi uero Ennium non putamus ita totum illud audiuisse, O pietas animi:

si modo id somniauit, ut si uigilans audiret. Experrectus enim potuit illa uisa putare ut erant, & somnia dormienti uerò æquè ac uigilanti probantur. Quid Iliona somno illo, Mater te appello? Non ne illa credit filium loquutum, ut experrecta etiam crederet? Vnde enim illa,

Age

ge adſta, mane, audi, itera dum eadem & iſta mihi.
 um uidetur minorē habere uiſis quā uigilantes fidē?
 uid loquar de inſanis? Qualis tandē fuit affinis tuus Ca
 e Tuditanus? Quiſquā ſaniſſimus tam certa putat quæ
 let, quā is putabat quæ uidebantur? Quid ille qui,
 ideo uideo te uiuum Vlyſes, dum licet:

on ne etiam bis exclamauit ſe uidere quum omnino non
 deret? Quid apud Euripidem Hercules, quum ut Euri
 dei filios, ita ſuos conſigebat ſagittis, quum uxorem in
 imebat, quum conabatur etiam patrem, non perinde
 uebatur falſis, ut ueris moueretur? Quid ipſe Alcmaeo
 us, qui negat cor ſibi cum oculis conſentire? Non ne
 dem incitato furore,

ide hæc flamma oritur? Et illa deinceps,
 cede incede, adſunt adſunt, me me expetunt.

Quid quum uirginis fidem implorat?
 r mi auxilium, peſtem abige à me
 ammiſeram, hanc uim quæ me excruciat.
 ruleæ incinctæ igni incedunt,
 rcunſtant cum ardentibus tædis.
 um dubitas quin ſibi hæc uidere uideatur?

Item que cætera,
 tendit crinitus Apollo
 cum auratum luna innixus:

ana facem iacit à læua. qui magis hæc crederet
 eſſent, quā credebat quia uidebantur? Apparet enim
 n cor cum oculis cōſentire. Omnia aut hæc proſerūtur,
 illud efficiatur, quo certius nihil poteſt eſſe, inter uiſa
 ra & falſa ad animi aſſenſum nihil intereſſe. Vos autē
 hil agitis cum illa falſa uel furioſorum uel ſomniantū,
 cordatione ipſorū reſellit. Nō enim id quæritur, qualis

recordatio fieri soleat eorum qui experrēti sunt, aut eorum qui furere destiterint : sed qualis uisio fuerit aut fuerintium aut somniantium tum quum commouebantur.

*De Dialectica
ca Chrysippi
p. 11.* Sed ab eo à sensibus: quid est quod ratione percipi possit? Dialecticam inuentam esse dicitis, ueri & falsi quasi disceptatricem & iudicem. Cuius ueri & falsi? & in qua re? in Geometria? ne, quid sit uerū aut falsum Dialecticus iudicabit? an in literis? an in musicis? At ea non nouit. In Philosophia igitur sol quātus sit, quid ad illum? quod sit summum bonum, quid habet ut queat iudicare? Quid igitur iudicabit? quæ coniunctio, quæ disiunctio uera sit? quid ambigue dictum sit, quid sequatur, quamq; rem, quid repugnet? Si hæc & horum similia iudicat, de seipsa iudicat, plus autem pollicebatur. Nam hæc quidem iudicare, ad cæteras res, quæ sunt in Philosophia multæ atque magnæ, non est satis. Sed quoniam tantum in ea arte ponitis, uidete ne contra uos tota nata sit : quæ primo progressu festiue tradidit elementa loquendi & ambiguorum intelligentiam concludendiq; rationem: tum paucis additis uenit ad Soritas, lubricum sanè & periculosum locū, quod tu modo dicebas esse uitiosum interrogandi genus. Quid ergo, istius uitij num nostra culpa est? Rerum natura nullam nobis dedit cognitionem finium, ut ulla in re statuere possimus, quatenus nec hoc in acervo tritici solum, unde nomen est. Sed nulla omnino in re minutatim interroganti diues pauper, clarus obscurus sit, multa pauca, magna parua, longa breuia, lata angusta, quanto aut addito aut dempto certum respondeamus non habemus. At uitiosi sunt Soritæ. Frangite igitur eos si potestis, ne molesti sint. erunt enim nisi cauetis. Cautum est, inquit. Placeet enim Chrysippo quum gradatim interrogetur, uerbi causa,

causa, tria pauca sint, an ne multa, aliquanto prius quam ad multa perueniat quiescere, id est quod ab his dicitur ἰσοχρόν. Per me uel stertas licet, inquit Carneades, non modo quiescas. Sed quid proficit? sequitur enim qui te ex somno excitet, et eodem modo interroget quod in numero conticuiisti. Si ad eum numerum unum addidero, multa ne erunt? Progrediêre rursus quoad uidebitur. quid plura? Hoc enim scieris, neque ultimum te paucorum, neque primum multorum respondere possit. Cuius generis error ita manat, ut non uideam quò non possit accedere. Nihil me ledit, inquit. Ego enim ut agitator callidus prius quam ad finem ueniam equos sustinebo, eoque magis si locus is quò ferretur equi praeceptus erit. Sic me, inquit, antè sustineo, nec diutius captiose interroganti respondeo. Si habes quod liqueat, neque respondes, superbis. si non habes, ne tu quidem percipis: si quia obscura, concedo. sed negas te usque ad obscura progredi. illustribus igitur rebus insistis. Si id tantummodo, ut taceas, nihil assequeris. quid enim ad illum qui te captare uult, utrum tacentem irretiat te, an loquentem? Sin autem usque ad nouem, uerbi gratia, sine dubitatione respondeas pauca esse, in decimo insistis, etiam à certis et illustrioribus cohibes assensum, hoc idem me in obscuris facere non sinis. Nihil igitur te contra Soritas ars ista adiuvat, quæ nec augendi, nec minuendi quid aut primum sit, aut postremum, docet. Quid, quòd eadem illa ars quasi Penelope, telam retexens tollit ad extremum superiora, utrum ea uestra, an nostra culpa est? Nempe fundamentum Dialecticæ est, quidquid enuntietur (id autem appellant ἀξιωμα, quod est quasi effatum) aut uerum esse, aut falsum. Quid igitur, hæc uera, an falsa sunt? Si te mentiri dicis, idque uerum dicis: mentiri uerum dicis. Hæc

*Ἀξιωμα
effatum*

scilicet inexplicabilia esse dicitis, quod est odiosius quàm illa quæ nos non comprehensa & non percepta dicimus. Sed hæc omitto: illud quæro, Si ista explicari non possunt, nec eorum ullum iudicium inuenitur, ut respondere possitis ueræ ne an falsa sint, ubi est illa definitio, Effatum esse id quod aut uerum aut falsum sit? Rebus sumptis adiungam ex his sequendas esse alias, alias improbandas, quæ sint in genere contrario. Quomodo igitur hoc conclusum esse iudicatis, si dicis nunc lucere, & uerum dicis, lucet igitur? Probatis certe genus, & rectissime conclusum dicitis: itaque in docendo eum primum cōcludendi modum traditis. Aut quicquid igitur eodē modo concluditur probabitur, aut ars ista nulla est. Video ergo hanc conclusionem probaturus ne sis, Si dicis te mentiri, uerumq; dicis, mentiris: dicis autem te mentiri, uerumq; dicis, mentiris igitur. Quī potes hanc nō probare, quū probaueris eiusdem generis superiorē? Hæc Chrysippea sunt, ne ab ipso quidem dissoluta. Quid enim faceret huic conclusioni, si lucet, lucet: lucet autem, lucet igitur? Cederet scilicet. Ipsa enim ratio connexi, quum concesseris superius, cogit inferius concedere. Quid ergo hoc ab illa conclusione differt? Si mētiris, metiris: mētiris autē, mētiris igitur. Hoc ne gas te posse nec approbare nec improbare: quī igitur magis illud? Si ars, si ratio, si uia, si uis denique conclusionis ualet, eadem est in utroque. Sed hoc extremum eorum est, postulant ut excipiantur hæc inexplicabilia. Tribunal aliquem censeo uideant, à me istam exceptionem nunquam impetrabunt. Etenim quum ab Epicuro, qui totam Dialecticam & contemnit & irridet, non impetrent, ut uerum esse concedat quod ita effabimur, Aut uiuet cras Hermachus, aut non uiuet: quum Dialectici sic statuunt, omne

ne quod ita disiunctum sit, quasi aut etiam, aut nō, non
odo uerum esse, sed etiā necessarium: uide quā sit cau-
us is quem isti tardum putant. Si enim, inquit, alterutrum
oncessero necessarium esse: necesse erit cras Hermachum
ut uiuere, aut non uiuere. Nulla autem est in natura rerū
alus necessitas. Cum hoc igitur Dialectici pugnent, id est
Antiochus & Stoici: totam enim evertit Dialecticā. Nam
si ē contrarijs disiunctio (contraria autem ea dico quum
alterum ait, alterum neget) si talis disiunctio falsa potest
esse, nulla uera est. Mecum uero quid habent litium, qui
ipforum disciplinam sequor? Quum aliquid huiusmodi
inciderat, sic ludere Carneades solebat, Si recte conclusit,
teneo: sin uitiose, minā Diogenes reddet: ab eo enim Stoi-
co Dialecticam didicerat. Hæc autem merces erat Diale-
cticorum. Sequor igitur eas uias quas didici ab Antiocho:
nec reperio quomodo iudicem, si lucet, lucet, uerum esse
ob eam causam quod ita didici, omne quod ipsum ex se
connexum sit uerum esse: non iudicem, si mentiris, men-
tiris, eodem modo esse connexum. Aut igitur hoc & illud:
aut nisi hoc, ne illud quidem iudicabo. Sed ut omnes istos
aculeos, & totum tortuosum genus disputandi relinqua-
mus, ostendamus quæ qui simus, iam explicata tota Car-
neadis sententia, Antiochi ista corruent uniuersa. Nec
uero quicquam ita dicam, ut quisquam id fingi suspice-
tur: à Clitomacho sumam qui usque ad senectutē cum Car-
neade fuit, homo & acutus ut Pœnus, & ualde studiosus
ac diligens. Et quatuor eius libri sunt de sustinēdis assen-
sionibus. Hæc autē quæ iam dicā, sunt sumpta de primo.
Duo placet esse Carneadi genera uisoriū. In uno hanc di-
uisionē, alia uisa esse quæ p̄cipi possint, alia quæ p̄cipi nō
possint. In altero autē, alia uisa esse probabilia, alia nō pro-
babilia.

babilia. itaque quæ contra sensus, contraq; perspicuitatem dicantur, ea pertinere ad superiorem diuisionem: contra posteriorem nihil dici oportere. Quare ita placere, tale uisum nullum esse ut perceptio cōsequeretur: ut autem probatio multa (etenim contra naturam esset si probabile nihil esset) sequitur omnis uita ea, quàm tu Luculle commemorabas, euersio. Itaque et sensibus probanda multa sunt: teneatur modo illud, non inesse in his quicquã tale, quale non etiam falsum nihil ab eo differēs esse possit. Sic quicquid acciderit specie probabile, si nihil se offerret quod sit probabilitati illi contrarium, utetur eo sapiens: ac sic omnis ratio uitæ gubernabitur. Etenim is quoq; qui à uobis sapiens inducitur, multa sequitur probabilia, non comprehensa, neque percepta, neque assensa, sed similia ueri: quæ nisi probet, omnis uita tollatur. Quid enim, conscendens nauem sapiēs, num comprehensum animo habet atque perceptum, se ex sententia nauigaturum? qui potest? Sed si iam ex hoc loco profisciscatur Puteolos stadia triginta probo nauigio, bono gubernatore ac tranquillitate: probabile uideatur se illuc uēturum esse saluum. Huiusmodi igitur uisis consilia capiet et agendi et nō agendi: faciliorq; erit ut albam esse niuem probet, quàm erat Anaxagoras, qui id non modo ita esse negabat, sed sibi (quia sciret aquam nigram esse, unde illa congregata esset) albam ipsam esse ne uideri quidē. Et quæcunque res eum sic attinget, ut sit uisum illud probabile, neque ulla re impeditum, mouebitur. Non enim est è saxo sculptus, aut è robore dolatus: habet corpus, habet animum, mouetur mente, mouetur sensibus, ut ei uera multa uideantur. Neque tamen habere insignem illam et propriam percipiendi notam: eo quæ sapientem non assentiri, quia possit eiusdem

*Nix uir
Anaxago.
re uisa
nigra.*

eiusdemmodi existere falsum aliquod cuiusmodi hoc verū. Neq; nos contra sensus aliter dicimus ac Stoici, qui multa falsa esse dicūt, longeq; aliter se habere ac sensibus uideantur. Hoc autē si ita sit ut unum modo sensibus falsum uideatur, præsto est qui neget rem ullam percipi posse sensibus. Ita nobis tacentibus, ex uno Epicuri capite, altero uestro, perceptio et comprehensio tollitur. Quod est caput Epicuri? Si ullum sensibus uisum falsum est, nihil potest percipi. Quod uestrū? Sunt falsa sensus uisa. Quid sequitur? Ut taceam, conclusio ipsa loquitur nihil percipi posse. Non concedo, inquit, Epicuro. Certa igitur cū illo, qui à te totus diuersus est: noli mecum, qui hoc quidē certe falsi esse aliquid in sensibus tibi assentior: quanquā nihil mihi tam mirum uidetur, quā ista dici ab Antiocho quidē maxime, cui erant quæ paulò antè dixi, notissima. Licet enim hæc quiuis arbitrato suo reprehēdat, quod ne genus rem ullā percipi posse, certe leuior reprehēsisio est. Quod tamen dicimus esse quædam probabilia, non uidetur hoc satis esse uobis: nec sic illa certe debemus effugere, quæ à te uel maxime agitata sunt. Nihil igitur cernis, nihil audis, nihil tibi est perspicuum? Explicauī paulò antè Clitomacho autore, quomodo ista Carneades diceret. Accipe quemadmodum eadem dicantur à Clitomacho in eo libro quē ad C. Lucilium scripsit poëtam, quum scripsisset eisdem de rebus ad L. Cēforinum eum qui c o s. cum M. Manilio fuit. Scripsit igitur his serè uerbis: Sunt enim mihi nota propterea, quòd earum ipsarum rerum, de quibus agimus, prima institutio et quasi disciplina illo libro continetur. Sed scriptum est ita: Academicis placere, esse rerum eiusmodi dissimilitudines, ut aliæ probabiles uideantur, aliæ contrā, id autem non esse satis cur alia

*Cicero ex
Clitomacho*

posse percipi dicās, alia non posse, propterea quòd multa falsa probabilia sint, nihil autem falsi perceptum et cognitum possit esse. Itaq; ait uehementer errare eos qui dicant ab Academia sensus cripi, à quibus nonnunquam dictum sit, aut colorem, aut saporem, aut sonum nullū esse. Illud sit disputatum, nō incipere in his propriā, quæ nusquā alibi esset, ueri et certi notam. Quæ quum exposuisset, adiungit dupliciter dici assensus sustinere sapientem: uno modo, quum hoc intelligatur omnino eum rei nulli assentiri: altero, quum se à respondendo, ut aut approbet quid, aut improbet, sustineat, ut neq; neget aliquid, neq; ait. Id quum ita sit, alterum placere, ut nunquam assentiat: alterum tenere, ut sequens probabilitatem, ubicunque hæc aut occurrat, aut deficiat, aut etiam aut non, respondere possit: nec ut placeat eum qui de omnibus rebus cōtineat se ab assentiendo, moueri tamen et agere aliquid: reliquit eiusmodi uisa quibus ad actionē excitemur. Item ea quæ interrogati in utranq; partē respondere possumus, sequentes tantummodo quod ita uisum sit, dum sine assensu: neq; tamen omnia eiusmodi uisa approbari, sed ea quæ nulla re impedirentur. Hæc si uobis non probamus, sint falsa sanè, inuidiosa certe non sunt. Non enim lucem eripimus, sed ea quæ uos percipi comprehendiq; eadem nos si modo probabilia sint, uideri dicimus. Sic igitur inducta et constituta probabilia, et eo quidem expedito, soluto, libero, nulla re implicato, uides profecto Luculle iacere iam illud tuū perspicuitatis patrociniū. Iisdem enim hic sapiēs de quo loquor, oculis quibus iste uester cœlum, terrā, mare intuebitur, iisdem sensibus reliqua quæ sub quemq; sensum cadunt sentiet. Mare illud quod nunc Fauonio nascente purpureum uidetur, idem huic nostro uidebitur.

Nec

Nec tamen assentietur, quia nobismetipsis modo ceruleum uidebatur, mane flauum: quodq; nunc quia à sole collucet, albescit & uibrat, dissimuleq; est proximo ei continenti: ut etiam si possis rationem reddere cur id eueniat, tamen non possis id uerum esse quod uidebatur oculis defendere. Vnde memoria, si nihil percipimus (sic enim querebas) quod meminisse uisa nisi comprehensa non possumus? quid Polyænus, qui magnus Mathematicus fuisse dicitur? Is posteaquam Epicuro assentiens totam Geometriam falsam esse credidit, num illa etiam quæ sciebat oblitus est? Atqui falsum quod est, id percipi non potest, ut nobismetipsis placet. Si igitur memoria perceptarum cõprehensarumq; rerum est: omnia quæ quisque meminit, habet ea comprehensa atque percepta: falsi autem comprehendi nihil potest, & omnia meminit Scyron Epicuri dogmata: uera igitur illa sunt nunc omnia. Hoc per me licet: sed tibi aut concedendum est ita esse, quod minime uis: aut memoriam mihi remittas oportet, & facile esse ei locum, etiam si cõprehensio perceptioq; nulla sit. Quid fiet artibus? Quibus? his ne quæ ipsæ fatentur coniectura se plus uti quàm scientia? an his quæ tantum id quod uidetur sequuntur, nec habent istam artem uestram qua uera & falsa dijudicet? Sed illa sunt lumina duo, quæ maxime causam istam continent. Primum enim negatis fieri posse ut quisquam nulli rei assentiatur. At id quidem perspicuum est, quum Panætius princeps propè (meo quidem iudicio) Stoicorum ea de re dubitare se dicat, quam omnes præter eum Stoici certissimam putant, uera esse aruspicum auspicia, oracula, somnia, uaticinationes, seq; ab assensu sustineat. Quod is potest facere de his rebus quas illi à quibus ipse didicit, certas habuerint,

cur

cur id sapiens de reliquis rebus facere non possit? An est aliquid quod positum uel improbare uel approbare possit, dubitari non possit? An tu in sortitis poteris hoc quum uoles, ille in reliquis rebus non poterit eodem modo insistere, praesertim quum possit sine assensione ipsam ueri similitudinem non impeditam sequi? Alterum est quod negatis, actionem ullius rei posse in eo esse, qui nullam rem assensu suo comprobet. Primum enim uideri oportet in quo sit etiam assensus. Dicunt enim Stoici sensus ipsos assensus esse: quos quoniam appetitio consequatur, actionem sequi: tolli autem omnia, si uisa tollantur. Hac de re in utranque partem et dicta sunt et scripta multa: uide superiora: sed breui res potest tota confici. Ego enim etsi maximam actionem puto repugnare uisis, consistere opinionibus, assensus lubricos sustinere: credoq; Clitomacho ita scribenti: Herculis quendam laborem

sic enim legit No. miut. quae si a uerbo anculare qd qdam significat se uetere b: hauri re dicunt sed iuxta L. istum quod minime trare olim significat. Probat etiam L. exanthase et exhaurire ab ἀντλῆν. exanthare uero laborem et perferre, elaborare
 exanclatum à Carneade, quod ut ffram et immanem beluam, sic ex animis nostris assensionē, id est, opinionationē et temeritatē extraxisset: tamen ut ea pars defensionis relinqueretur, quid impediet actionē eius qui probabilia sequitur nulla re impediētē? Hoc, inquit, ipsum impedit, quod statuet ne id quidē quod probet posse percipi. Iam isthuc te quoq; impedit in nauigando, et in conferendo, in uxore ducēda, in liberis procreandis, plurimisq; in rebus, in quibus nihil sequere praeter probabile. Et tamen illud usitatum et saepe repudiatum refers, nō ut Antipater, sed ut ais pressius. Nam Antipatrum reprehensum, quod dicebat consentaneum esse ei qui affirmaret nihil posse cōprehendi, id ipsum saltem dicere posse comprehendī: quod ipsi Antiocho pingue uidebatur, et sibi cōtrarium. Nō enim potest conuenienter dici nihil cōprehendi posse, si ipsum comprehendere uero laborem et perferre, elaborare

comprehendi posse dicatur. Illo modo potius putat urgendum fuisse Carneadem: quum sapiētis nullum decretū esse possit nisi cōprehensum, perceptū, cognitum: ut hoc ipsum decretum quod sapientis esset, nihil posse percipi, fateretur esse perceptum. Proinde quasi sapiens nullum aliud decretum habeat, & sine decretis uitam agere possit: sed ut illa habet probabilia nō percepta, sic hoc ipsum nihil posse percipi. Nam si in hoc haberet cognitionis notam, eadē uteretur in ceteris: quā quoniam non habet, utitur probabilibus. Itaq; nō metuit ne confundere omnia uideatur, & incerta reddere. Non enim quemadmodū si quæsitum ex eo sit stellarum numerus par an impar sit, item si de officio multisq; alijs de rebus, in quibus uersatur exercitatusq; sit, nescire se dicat. in incertis enim nihil est probabile: in quibus autem est, in his non decrit sapienti nec quid faciat, nec quid respondeat. Ne illam quidē prætermisisti Luculle reprehensionem Antiochi: nec mirum: in primis enim est nobilis, qua solebat dicere Antiochus Philonē maxime perturbatū. Quum enim sumeretur unum, esse quædam falsa uisa: alterum, nihil differre à ueris, non attēdere superius illud ea re à se esse concessum quod uideretur esse quædam in uisis differentia: eam tolli altero quòd neget uisa à falsis uera differre: nihil tā repugnare. Id ita esset si nos uerum omnino tolleremus. Non facimus: nā tam uera quā falsa cernimus, sed probādi species est, percipiendi signū nullum habemus. Ac mihi uideor nimis etiam nunc agere iciune. Quum sit enim campus in quo exultare possit oratio, cur eam tantas in angustias, & Stoicorum dumeta cōpellimus? Si enim mihi cum Peripatetico res esset, qui id percipi posse diceret quod impressum esset è uero: neq; adhiberet illam magnam acceptionē quomodo imprimi nō posset à falso: cum simplici homine

simpliciter agerem, nec magnopere contenderem: atque etiam si quum ego nihil dicerem posse comprehendere, diceret ille sapientem interdum opinari, non repugnare, praesertim ne Carneade quidem huic loco ualde repugnante. Nunc quid facere possum? Quæro enim quid sit quod comprehendere possit. Respondet mihi non Aristoteles aut Theophrastus, nec Xenocrates quidem aut Polemo, sed mihi minor est tale uerum quale falsum esse non possit: nihil eiusmodi inuenio. Itaque in *incognito* ~~in~~ nimirum assentiar, id est, opinabor. Hoc mihi et Peripatetici et uetus Academia concedit, uos negatis: Antiochus in primis qui me ualde mouet, uel quod amaui hominem sicut ille me, uel quod ita iudico politissimum et acutissimum omnium nostræ memoriæ philosophorum. A quo primum quæro, quo tandem modo sit eius Academiæ cuius esse se profiteatur? Ut omittā alia, hæc duo de quibus agitur, quis unquam dixit aut ueteris Academiæ, aut Peripateticorum, uel id solum percipi posse quod esset uerum tale, quale falsum esse non posset, uel sapientem nihil opinari? Certe nemo, horum neutrum ante Zenonem magnopere defensum est. Ego tamen utrumque uerum puto, nec dico temporis causa, sed ita plane probo. Illud ferre non possum, tu quum me incognito assentiri uetes, idque turpissimum esse dicas et plenissimum temeritatis, tantum tibi arroges, ut exponas disciplinam sapientiæ, naturam rerum omnium euoluas, mores fingas, fines bonorum malorumque constituas, officia describas, quam uitam ingrediari definias, idemque etiam disputandi et intelligendi iudicium dicas te et artificium traditurum: perficies ut ego ista innumerabilia complectens nusquam labar, nihil opiner? Quæ tandem ea est disciplina ad quam me deducas, si ab hac abstraxeris? Vereor ne subarroganter facias, si dixeris
tuam

incognito
L.

tuam. Atqui ita dicas necesse est: neq; uerò tu solus, sed me ad suam quisq; rapiet. Age restitero Peripateticis, qui sibi cum oratoribus cognationem esse, qui claros uiros à se instructos dicant rempu. sæpe rexisse? Sustinuero Epicureos tot meos familiares, tam bonos, tam inter se amantes uiros? Diodoto quid faciam Stoico, quem à puero audiui, qui mecum uiuit tot annos, qui habitat apud me, quē & admiror & diligo, qui ista Antiochea contemnit? Nostra inquires, sola uera sunt. Certe sola, si uera: plura enim uera discrepantia esse non possunt. Vtrum igitur nos impudentes qui labi nolumus, an illi arrogantes qui sibi persuaserint scire se solos omnia? Non me quidem, inquit, sed sapientē dico scire. Optime: nempe ista scire quæ sunt in tua disciplina. Hoc primum quale est, à non sapiente explicari sapientiam? Sed discedamus à nobismetipsis, de sapiente loquamur, de quo (ut sæpe iam dixi) omnis hæc quæstio est. In tres igitur partes & à plerisq; & à nobismetipsis distributa sapiētia est. Primum ergo, si placet, quæ de natura rerū sint quæsitæ uideamus, uelut illud antè, Est ne quisquam tanto inflatus errore, ut sibi se illa scire persuaserit? Non quæro rationes eas quæ ex cōiectura pendent, quæ disputationibus huc & illuc trahuntur, nullam adhibent persuadendi necessitatē. Geometræ provideāt qui se profitentur nō persuadere, sed cogere, & qui oīa uobis quæ describūt probāt. Nō quæro ex his illa initia Mathematicorū, quibus non concessis digitū progredi non possunt: Punctum esse quod magnitudinē nullam habeat, extremitatem & quasi libramētū, in quo nulla omnino crassitudo sit, liniamento sine ulla latitudine carentē. Hæc quum uera esse concessero, si adijciam iusurā dum, sapiētem ne, prius quàm Archimedes eo inspectante rationes omnes descri

*De philoso
phā et gēn
paribus.*

*Mathema
tica.*

descripserit eas, quibus efficitur multis partibus solē maiore esse q̄ terrā, iuraturū putas? si fecerit solē ipsum, quē deum censet esse, contempserit? Quod si Geometricis rationibus non est crediturus, quæ uim afferunt in docēdo, uos ipsi ut dicitis, nā ille longe aberit ut argumentis credat philosophorū: aut si est crediturus, quorū potissimū? Omnia Physicorū licet explicare, sed longum est: quæro tamen quem sequatur. Finge aliquem nūc fieri sapientē, nondum esse: sua potissimum sentētia melius eligit disciplinam? & si quācunq; eliget, insipiens eliget. Sed sit ingenio diuino, quem unum ex Physicis potissimum probabit? nec enim plus uno poterit. Nō persequor quæstiones infinitas: tantū de principijs rerum, è quibus omnia constant, uideamus quem probet. Est enim inter magnos homines summa dissensio. Princeps Thales unus è septem, cui sex reliquos concessisse primū ferunt, ex aqua dixit constare omnia. At hoc Anaximandro populari et sodali suo non persuasit. Is enim infinitatem naturæ dixit esse, è qua omnia gignerentur. Post eius auditor Anaximenes infinitum aëra, sed ea quæ ex eo orirentur definita: gigni autem terram, aquam, ignem, tum ex his omnia. Anaxagoras materiam infinitam, sed ex ea particulas similes inter se minutas, eas primū confusas, postea in ordinē ad ductas mente diuina. Xenophanes paulò etiam antiquior unum esse omnia, neq; id esse mutabile, & id esse deum: neq; natum usquam quicquam & sempiternum conglobata figura. Parmenides ignem qui moueat terram quæ ab eo formetur, Leucippus plenum & inane. Democritus huic in hoc similis, uberior in ceteris. Empedocles hæc peruulgata, & nota quatuor. Heraclitus ignem. Melissus hoc quod esset infinitum & immutabile, & fuisse semper & fore

physica
quam philosophica
sententia
met. ch. aut
disciplina?
ita ut utroque
ib. q. h. 1. p. 1. q. 1.
philosopho.
rum dicitur
se opinioni
de principijs.

& fore. Plato ex materia in se omnia recipiente mundum
 esse factum censet à Deo sempiternum. Pythagorei nume-
 ris, & Mathematicorū initijs proficisci uolūt omnia. Ex
 his eliget uester sapiens unum aliquē credo quē sequatur,
 ceteri tot uiri & tanti repudiati ab eo condemnatiq; di-
 scedent. Quācunque uero sententiam probauerit, eam sic
 animo comprehensam habebit, ut ea quæ sensibus: nec ma-
 gis approbabit nunc lucere, quā quoniā Stoicus est, hūc
 mundum esse sapientē, habere mentē, quæ & se & ipsum
 fabricata sit, et omnia moderetur, moueat, regat. Erit per-
 suasum etiam solem, lunā, stellas omnes, terram, mare deos
 esse, quod quædam animalis intelligētia per omnia ea per-
 meet & transeat: fore tamē aliquando ut omnis hic mun-
 dus ardore deflagret. Sint ista uera. Vides enim iam me fā-
 teri aliquid esse ueri, cōprehendi ea tamē & percipi nego.
 Quum enim tuus iste Stoicus sapiens syllabatim tibi ista
 dixerit, ueniet illud flumen orationis aureum fundēs Ari-
 stoteles, qui illum desipere dicat. Neque enim ortum esse
 unquam mundum, quod nulla fuerit nouo consilio inito
 tam præclari operis inceptio: & ita esse eum undique
 aptum, ut nulla uis tantos queat motus mutationemq; mo-
 liri, nulla senectus diuturnitate temporum existere, ut hic
 ornatus unquam dilapsus occidat. Tibi hoc repudiare, il-
 lud autem superius, sicut caput & famam tuam defendere
 necesse erit, mihi ne ut dubitem quidem relinquatur: ut
 omittam leuitatem temere assentientiū, quanti libertas ista
 æstimanda est, nō mihi necesse esse quod tibi est? Cur Deus
 omnia nostri causa quum faceret (sic enim uultis) tantam
 uim natricum, uiperarum que fecerit, cur mortifera tam
 multa perniciofa terra mariq; disperserit? Negatis hæc
 tam polite tamq; subtiliter effici potuisse sine diuina ali-
 f qua

qua solertia, cuius quidem uos maiestatem deducitis usque ad apium fornicarumq; perfectionem: ut etiam inter deos Myrmecides aliquis minorum opusculorum fabricator fuisse uideatur. Negas sine deo posse quicquam: ecce tibi è transuerso Lampfacenus Strato, qui det isti deo immunitatem magni quidē muneris. Sed quum sacerdotes deorum, uacationem habeant: quanto est æquius habere ipsos deos: Negat opera deorum se uti ad fabricandum mundum. Quæcunque sint docet omnia effecta esse natura, nec ut ille qui asperis et leuibus, et hamatis uncinatisq; corporibus concreta hæc esse dicat interiecto inani, somnia censet hæc esse Democriti non docentis, sed optantis. Ipse autem singulas mundi partes persequens, quicquid aut sit aut fiat, naturalibus fieri aut factum esse docet ponderibus et motibus: sic ille et deum opere magno liberat, et me timore. Quis enim potest (quum existimet curari se à deo) non et dies et noctes diuinum numen horrere? et siquid aduersi acciderit (quod cui non accidit?) extimescere, ne id iure euenerit? Nec Straton tamen assentior, neque uero tibi modo hoc, modo illud probabilius uidetur. Latent ista omnia Luculle crassus occultata et circumfusa tenebris, ut nulla acies humani ingenij tanta sit quæ penetrare in cælum, terram intrare possit. Corpora nostra non nouimus: qui sint situs partium, quam uim quæque pars habeat ignoramus. Itaque medici ipsi, quorum intererat ea nosse, aperuerunt ut uideretur: nec eò tamē aiunt Empyricis notiora esse illa, quia possit fieri ut patefacta et detecta mutantur. Sed ecquid nos? Eodem modo rerum naturas persequere, aperire, diuidere possumus, ut uideamus terra penitus ne defixa sit, et quasi radicibus suis hæreat, an media pendeat. Habitari ait

ait Xenophanes in luna, camq; esse terram multarum urbium & montium. Portenta uidentur: sed tamē nec ille qui dixit iurare posset ita se rē habere, neq; ego. Non ne etiā dicitis esse ē regione nobis, ē contraria parte terra, qui aduersis uestigijs stent contra nostra uestigia, quos Antipodas uocatis? Cur mihi magis suscēsetis qui ista nō aspernor, quam eis qui quā audiunt, desipere uos arbitrantur? Nicetas Syracusius, ut ait Theophrastus, cōlū, solē, lunā, stellas, supra deniq; omnia stare censet, neq; prater terrā rem ullam in mundo moueri: quæ quum circum axem se summa celeritate cōuertat & torqueat, eadē effici omnia, quasi stante terra cōlum moueretur. Atque hoc etiā Platonem in Timæo dicere quidā arbitrantur, sed paulo obsecurius. Quid tu Epicure? loquere, putas esse solē tantulū? Ego nē ~~tu~~ quidē tantum, sed & uos ab illo irridemini, & ipsi illum uicissim eluditis. Liber igitur à tali irrisione Socrates, liber Aristoteli Chius, qui nihil istorum sciri putat posse. Sed redeo ad animū et corpus. Satis ne tandē ea nota sunt nobis, quæ neruorū natura sit, quæ uenarum? Teneamus ne quid animus sit, ubi sit, deniq; sit ne, aut ut Dicearcho uisum est, ne sit quidem ullus? Si est, tres ne partes habeat, ut Platoni placuit, rationis, iræ, cupiditatis: an simplex unusq; sit? Si simplex, utrū sit ignis, an anima, an sanguis, an ut Xenocrates, mēs nullo corpore, quod intelligi quale sit uix potest: & quicquid est, mortale sit an aeternum? Nam in utraq; parte multa dicuntur. Horū aliquid uestro sapienti certū uidetur, nostro ne quid maxime quidem probabile sit occurrit. ita sunt in plerisq; contrariarū rationū paria momenta. Sin agis uerecundius, & me accusas, non quòd tuis rationibus non assentiar, sed quòd nullis: uincam animum, cui quæ assentiar deligam: quem

*ab his qui
et dicitur
videtur
ab his, ne
Ciceronis*

*ne his qui
dem t*

*obscuritas
Anatomia.*

*Solem esse
tan. Ego*

*ne bis ver
ba Epicuri*

grum hic

sensus: ego

Solem man

rem quidem

esse q. vide

atur, puto

sed non uil

to: ne bis ma

potis

f 2

potis

potis

*is rem quidem, id est, me alio quidem tanto
maiores esse arbitror: tantum abest, ut con
plius duode uiginti partibus maiorem,
quam terram esse. puto, ut mathe
matici confirmant.*

potissimum? quem? Democritum? Semper enim (ut scitis)
 studiosus nobilitatis fuit. Vrgebor iam omnium uestrum cō-
 uitio, Tu ne aut inane quicquam putes esse, quum ita cō-
 pleta & conferta sint omnia, ut & quod mouebitur cor-
 porum cedat, & qua quidque cesserit, aliud ilico subse-
 quatur, aut atomos ullas, ē quibus quicquid efficiatur, il-
 larum sit dissimilimum, aut sine aliqua mente rem ullam
 effici posse praeclaram? Et quum in uno mundo ornatus
 hic tam sit mirabilis, innumerabilis, supra infra, dextra si-
 nistra, ante post, alios dissimiles, alios eiusdemmodi mun-
 dos esse, & ut nos nunc sumus ad Baulos Puteolosq; ui-
 deamus, sic innumerabiles paribus in locis esse eisdem no-
 minibus, honoribus, rebus gestis, ingenijs, formis, etatibus,
 eisdem de rebus disputantes: & si nunc, aut si etiam dor-
 mientes aliquid animo uidere uideamur, imagines extrin-
 secus in animos nostros per corpus irrumperē? Tu uero
 ista ne asciueris, ne ue fueris commentitijs rebus assensus.
 Nihil sentire est melius, quam tam praua sentire. Non
 ergo id agitur, ut aliquid assensu meo comprobem: que tu
 uide ne impudenter etiam postules non solum arrogan-
 ter, praesertim quum ista tua mihi ne probabilia quidem
 uideantur. Nec enim diuinationem, quam probatis, ul-
 lam esse arbitror: fatum que illud etiam, quo omnia conti-
 neri dicitis, contemno: ne ex aedificatum quidē hunc mun-
 dum diuino consilio existimo, atque haud scio an ita sit.
 Sed quū rapior in inuidiam, licet ne per uos nescire quod
 nescio? an Stoicis ipsis inter se disceptare cum his non li-
 cebit? Zenoni & reliquis frē Stoicis aether uidetur sum-
 mus Deus, mente praeditus, qua omnia regantur. Clean-
 thes qui quasi maiorum est gentium Stoicus Zenonis au-
 ditor, Solem dominari, & rerum potiri putat. Ita cogimur
 diffensione

t quod dicitur
 mouebitur
 cor
 p
 o
 r
 u
 m
 c
 e
 d
 a
 t
 L.

diffensione sapientum dominū nostrum ignorare: quippe
 qui nesciamus Soli, an aetheri seruiamus. Solis autem ma-
 gnitudo (ipse enim hic radiatus me intueri uidetur) ad-
 monet, ut crebro faciam mentionem sui. Vos ^{ergo} huius
 magnitudinem quasi decempeda hinc me quasi malis ar-
 chitectis, ^{mēsurę} uestrę nego hoc ^{permen-}si refertis. Ergo
 credere, dubium est uter nostrum sit (leuiter ut dicā) ue-
 recundior, neq̃ tamen istas quęstiones Physicorum exte-
 rinandas puto. Est enim animorum ingeniorumq̃ natu-
 rale quoddam quasi pabulum consyderatio contempla-
 tioq̃ nature. Erigimur, ^{latiores} fieri uidemur, humana
 despicimus: cogitantesq̃ supera atque cęlestia, hęc nostra
 ut exigua & minima contemnimus. Indagatio ipsa rerum
 cum maximarum, tum etiam occultissimarum habet oble-
 ctationem. Si uero aliquid occurreret quod uerisimile ui-
 deatur, humanissima completur animus uoluptatē. Quę-
 ret igitur hęc & uester sapiens, & hic noster: sed uester
 ut assentiatur, credat, affirmet: noster, ut uereatur temere
 opinari, pręclareq̃; agi secum putet, si in eiusmodi rebus
 uerisimile quod sit inuenerit. Veniamus nunc ad bono-
 rum malorumq̃; notionem, & paululum antē dicendum
 est, Non mihi uidētur consyderare, quū Physici ista ualde
 affirmant, earum etiā rerum autoritatē, si quę illustriores
 uideātur, amittere. Non enim magis assentiuntur, nec ap-
 probant lucere nunc: quā quum cornix cecinerit, tum
 aliquid eam aut iubere, aut uetare: nec magis affirmabunt
 signum illud (si erunt sex mensi pedum) esse, quā solem,
 quem metiri non possunt, plus quā duodeuiginti parti-
 bus maiore esse quā terram. Ex quo illa conclusio nasci-
 tur, Si sol quantus sit percipi non potest: qui ceteras res
 eodem modo quo magnitudinem solis approbat, is eas res

*permen-
si refertis
huius mē-
surę uestrę
me
quasi ma-
li sitis ar-
chitecti
nego ego
credere.
L. explan.*

Ethica.

non percipit. Magnitudo autem solis percipi non potest. Qui igitur id approbat quasi percipiat, nullam rem percipit. Responderint posse percipi quantus sol sit: non repugno, dummodo eodem pacto cetera percipi cōprehendiq; dicant. Nec enim possunt dicere aliud alio magis minusue comprehendi, quoniam omnium rerum una est definitio comprehendendi. Sed quod cōperam, quid habemus in rebus bonis, et malis explorati? Nempe fines constituendi sunt, ad quos et bonorum et malorum summa referatur. Qua de re est igitur inter summos viros maior dissensio? Et omitto illa quæ relicta iam videntur, et Herillum qui in cognitione et scientia summum bonum ponit. Qui quum Zenonis auditor esset, uides quantum ab eo dissenserit: et quàm nō multum à Platone Megarici, quorum fuit nobilis disciplina: cuius, ut scriptum uideo, princeps Xenophanes, quem modo nominaui, deinde eum sequuti Parmenides et Zeno. Itaque ab his Eretriaci Philosophi nominabantur. Post Euclides Socratis discipulus Megarcus, à quo iidem illi Megarici dicti, qui id bonum solum esse dicebant, quod esset unum et simile et idem semper. Hi quoque multa à Platone: à Menedemo autem, quod is Eretrias fuit, Eretriaci appellati: quorum omne bonum in mente positum, et mentis acie, qua uerum cerneretur. illis similia, sed opinor explicata uberius et ornatiùs. Hos si contemnimus, etiam abiectos putamus illos, certe minus despicere debemus Aristonem, qui quum Zenonis fuisset auditor, reprobauit ea quæ ille uerbis, Nihil esse bonum, nisi uirtutem: nec malum, nisi quod uirtuti esset contrarium: In medijs ea momenta quæ Zeno uoluit, nulla esse censuit. Huic summum bonum est, in his rebus neutram in partem moueri, quæ ἀσφαλεία ab ipso dicitur

dicatur. Pyrrho autem ea ne sentire quidem sapientēs quæ
~~ἡρώδης~~ nominātur. Has igitur tot sentētias ut omittamus,
 hæc uideamus quæ nūc diu multūq; defensa sunt. Alij uo-
 luptatē finē esse uoluerunt, quorum princeps Aristippus
 qui Socratem audierat, unde Cyrenaici. Post Epicurus,
 cuius est disciplina nunc notior, nec tamen cum Cyrenai-
 cis de ipsa uoluptate consentiens. Voluptatem autem et
 honestatem finem esse Callipho censuit, uacare omni mo-
 lestia Hieronymus, hoc idem cum honestate Diodorus.
 ambo hi Peripatetici. Honestē autem uiuere fruentem re-
 bus his, quas primas homini natura conciliet, et uetus
 Academia censuit, ut indicant scripta Polemonis, quæ
 Antiochus probat maxime, et Aristoteles, cuiusque amici
 nunc proxime uidentur accedere. Introducebat etiam
 Carneades, non quo probaret, sed ut opponeret Stoicis,
 summum bonum esse frui his rebus, quas primas natura
 conciliauisset. Honestum autem quod ducatur à con-
 ciliatione naturæ, Zeno statuit finem esse bonorum,
 qui inuentor et princeps Stoicorum fuit. Iam illud
 perspicuum est omnibus, his finibus bonorum, quos
 exposui, malorum fines esse contrarios. Ad uos nunc
 refero quem sequar, modo nequis illud tam ineruditum
 absurdumque respondeat, quemlibet, modo aliquem.
 Nihil potest dici inconsyderatius. Cupio sequi Stoicos,
 licet ne? omitto per ipsum Aristotelem meo iudicio in Phi-
 losophia propè singularē: per ipsum Antiochum qui ap-
 pellabatur Academicus: erat quidem, si perpauca muta-
 uisset, germanissimus Stoicis. Erit igitur res iam in disci-
 mine. Nam aut Stoicus constituatur sapiens, aut ueteris
 Academiæ: utrunque non potest. est enim inter eos non
 de terminis, sed de tota possessione contentio. Nam omnis

*tu et quia
 in a d na
 nominat?
 ut in ed. L*

ratio uitæ definitione summæ boni continetur: de qua qui
 dissident, de omni uitæ ratione dissident. Non potest igitur
 uterque sapiens esse, quoniam tantopere dissentiunt, sed
 alter. Si Polemoneus peccat Stoicus, rei falsæ assentiens,
 num quidem nihil dicitis à sapiente tam alienum esse? sin
 uera sunt Zenonis, eadem in ueteres Academicos Peripateticosq;
 dicenda. Hic igitur neutri assentiens si nunquā,
 * *inter est prudētior?* Quid, quū ipse Antiochus dissēt quibusdam
 in rebus ab his quos amat Stoicis, non ne indicat non posse illa
 probanda esse sapiēti? Placet Stoicis omnia peccata esse paria: at hoc
 Antiocho uehementissime displicet. liceat tandē mihi cōsiderare utram sententiā sequar.
 Præcide, inquit: statue aliquando quid libet. quid? quæ dicuntur
 quidem, & acuta mihi uidentur in utranq; partem & paria: non ne
 caueam ne scelus faciam? Scelus enim dicebas esse Luculle dogma
 prodere. Contineo igitur me ne incognito assentiar, quòd mihi tecum est dogma cōmune.
 Ecce multo maior etiā dissensio. Zeno in una uirtute positam
 beatam uitam putat. Quid Antiochus? Etiam, inquit, beatam, sed non
 beatissimam. Deus ille, qui nihil censuit deesse uirtuti: homuncio
 hic, qui multa putat præter uirtutem homini partim clara esse,
 partim necessaria. Sed ille uereor ne uirtuti plus tribuat, quàm
 natura patiatur, præsertim Theophrasto multa diserte copioseq;
 dicente: Et hic metuo ne uix sibi constet, qui quum dicat esse quædam
 & corporis & fortunæ mala, tamen cum qui in his omnibus sit,
 beatū fore censet, si sapiens sit. Distrabor, tum hoc mihi probabilius,
 tū illud uidetur: & tamen nisi alterutrū sit, uirtutē iacere plane puto. Verū in his discrepāt.
 quid illud in quibus consentiunt? num pro ueris probare possumus
 sapientis animū nunquā nec cupiditate moueri,

nec

*tater si se
 pium: ap.
 parubā,
 mōne utaq;
 est pudent
 sior.*

nec letitia efferris? Age, hæc probabilia sanè sint, num etiã illa, nunquam timere, nunquã dolere? Sapiens ne non timeat, nec si patria deleatur nõ doleat, satis durũ: sed Zenoni necessarium, cui præter honestum nihil est in bonis. Tibi uerò Antioche minime, cui præter honestatem multa bona, præter turpitudinẽ multa mala uidetur, quæ & uenientia metuat sapiens necesse est, & uenisse doleat. Sed quero quando ista fuerint ab Academiã uetere decreta, ut animũ sapientis cõmoueri et cõturbari negarèt? Mediocritates illi probabant, & in omni permotione naturalẽ uolebãt esse quendã modũ. Legimus oēs Crantoris ueteris Academici de luctu: est enim non magnus, uerũ aureolus, & ut Tuberoni Panætius præcipit, ad uerbum ediscendus libellus. Atq; illi quidem etiam utiliter à natura dicebant permotiones istas animis nostris datas, metum cauẽdi causa: misericordiã, ægritudinemq; clemẽtiã: ipsam iracundiã fortitudinis quasi cotem esse dicebant. recte, secus ne, alias uiderimus: atrocitas quidem ista tua quomodo in ueterem Academiam irruerit nescio. Illa uerò ferre non possum, nõ quo mihi displiceãt. Sunt enim Socratica pleraq; mirabilia, Stoicorũ quæ παρὰ λόγον nominantur. Sed ubi Xenocrates, ubi Aristoteles ista tetigit? hos enim quasi eosdem esse uultis. Illi unquam dicerent sapientes solos reges, solos diuites, solos formosos: omnia quæ ubiq; essent, sapientis esse, neminem c o s. Prætorem, Imperatorem nescio an ne V. uirum quidem quenquam, nisi sapientem. postremo solum ciuem, solum liberum: Insipientes omnes peregrinos, exules, seruos, furiosos: denique scripta Lycurgi, Solonis, x i i. tabulas nostras non esse leges, ne urbeis denique aut ciuitateis, nisi quæ essent sapientium. Hæc tibi Luculle, si es assensus Antiocho familiari tuo, tam sunt de-

*Crantoris
aureolus
libellus de
luctu.*

fendenda quàm mœnia : mihi autem bono modo tantum
 quantum uidebitur. Legi apud Clitomachum, quum Car-
 neades & Stoicus Diogenes ad Senatū in Capitolio sta-
 rent, Aulum Albinum (qui tum P. Scipione, & M. Mar-
 cello c o s s. Prætor esset) eum, qui cum auo tuo Luculle
 c o s. fuit, doctum sanè hominem, ut indicat ipsius histo-
 ria scripta Græce, iocantem dixisse Carneadi, Ego tibi
 Carneade Prætor esse non uideor, quia sapiens non sum,
 nec hæc urbs, nec in ea ciuitas. Tum ille, Huic Stoico
 non uideris. Aristoteles aut Xenocrates, quos Antiochus
 sequi uolebat, non dubitauisset quin & Prætor ille esset,
 & Roma urbs, & eam ciuitas incoletet. Sed ille noster
 est plane, ut suprà dixi, Stoicus perpauca balbutiens: uos
 autem mihi iueremini ne labar ad opinionem, & aliquid
 adsciscā, & cōprobem incognitum, quod minime uultis.
 Quid cōsiliij datis? Testatur sepe Chrysippus treis solas
 esse sententias, quæ defendi possint de finibus bonorum:
 circuncidit & amputat multitudinem: aut enim honesta-
 tem esse finem, aut uoluptatē, aut utrunq;. Nam qui sum-
 mum bonum dicant id esse, si uacemus omni molestia, eos
 inuidiosum nomen uoluptatis fugere, sed in uicinitate uer-
 sari: quod facere eos etiam qui illud idem cum honestate
 coniungerent, nec multo secus eos qui ad honestatem pri-
 ma nature commoda adiungerent. Ita treis relinquit sen-
 tentias, quas putet probabiliter posse defendi. Sit sane ita,
 quanquam à Polemonis, & peripateticorum, & Antio-
 chi finibus nō facile diuellor, nec quicquam habeo adhuc
 probabilius: ueruntamen uideo quàm suauiter uoluptas
 sensibus nostris blandiatur, laboro ut assentiar Epicuro
 aut Aristippo. Reuocat uirtus uel potius reprehendit ma-
 nu, pecudum illos motus esse dicit, hominem iungit deo.
 Possūm

Legen. vi.
 22. l.
 fueren. vi.
 de mini

Possum esse medius, ut quoniam Aristippus, quasi animū nullum habeamus, corpus solum tuetur: Zeno quasi corporis simus expertes, animum solum cōplectitur: ut Caliphontem sequar, cuius quidem sententiam Carneades ita studiose defēsitabat, ut eam probare etiam uideretur: quanquam Clitomachus affirmabat nunquam se intelligere potuisse quid Carneadi probaretur. Sed si ipsum finem uelim sequi, non ne ipsa ueritas, et grauis, et recta ratio mihi obuersetur? Tu quū honestas in uoluptate contemnenda consistat, honestatem cum uoluptate, tanquam hominem cum bellua copulabis? Vnum igitur par quod depugnet reliquum est, uoluptas cum honestate, de quo Chrysippo fuit, quantum ego sentio, non magna contentio. Alterum si sequare, multa ruunt, et maxime communitas cum hominum genere, charitas, amicitia, iustitia, reliquæ uirtutes, quarum esse nulla potest, nisi erit gratuita. Nam quæ uoluptate quasi mercede aliqua ad officium impellitur, ea nō est uirtus, sed fallax imitatio, simulatioq; uirtutis. Audi contrā illos qui nomen honestatis à se ne intelligi quidem dicant, nisi forte quod gloriosum sit in uulgus, id honestum uelimus dicere: fontem omnium bonorum in corpore esse, hanc normam, hanc regulam, hanc præscriptionem esse naturæ, à qua qui aberrauisset, cum nunquam quid in uita sequeretur habiturum. Nihil igitur me putatis hæc et alia innumerabilia quum audiam, moueri? Tam moueor q̄ tu Luculle: nec me nūus hominē quàm te putaueris. Tantum interest, quòd tu quum es cōmotus acquiescis, assentiris, approbas: uerum illud certū, comprehensum, perceptum, ratum, firmum, fixum fuisse uis, deq; eo nulla ratione neq; pelli, neque moueri potes. Ego nihil eiusmodi esse arbitror, cui si assensus sim, non assentiar

Dialectica.

assentiar sæpe falsè: quoniam uera à falsis nullo discrimi-
 ne separantur, præsertim quum iudicia ista dialecticæ
 nulla sint. Venio enim iam ad tertiam partem philoso-
 phiæ. Aliud iudicium Protagoræ est, qui putet id cuiq;
 uerum esse quod cuique uideatur. Aliud Cyrenaicorum,
 qui præter peremotiones intimas nihil putant esse iudicij.
 Aliud Epicuri, qui omne iudicium in sensibus, & in re-
 rum notitijs, & in uoluptate constituit. Plato autè omne
 iudicium ueritatis, ueritatemq; ipsam abductam ab opi-
 nionibus, & à sensibus cogitationis ipsius & mentis esse
 uoluit. Nunquid horum probat noster Antiochus? Ille ue-
 rò ne maiorum quidem suorum. Vbi enim aut Xenocra-
 tem sequitur, cuius libri sunt de ratione loquendi multi,
 & multum probati? aut ipsum Aristotelem, quo profecto
 nihil est acutius, nihil politius? à Chrysippo pedem nun-
 quam. Qui ergo Academici appellamur, an abutimur
 gloria nominis? Aut cur cogimur eos sequi, qui inter se
 dissident? In hoc ipso quod in elementis Dialectici docēt,
 quomodo iudicare oporteat uerum falsum ne sit, siquid
 ita connexum est ut hoc, Si dies est, lucet: quanta cōtentio
 est? Aliter Diodoro, aliter Philoni, Chrysippo aliter pla-
 cet. Quid cum Cleanthe doctore suo, quàm multis rebus
 Chrysippus dissidet? Quid duo uel principes Dialectico-
 rum Antipater & Archidemus opinosissimi homines,
 non ne multis in rebus dissentiunt? Quid me igitur Lu-
 cille in inuidiam, & tanquā in concionē uocas: & quidē
 ut seditiosi Tribuni solent, occludi tabernas iubes? Quò
 enim spectat illud, quum artificia tolli quereris à nobis,
 nisi ut opifices cōcitentur? qui si undiq; oēs cōuenerint,
 facile contra uos incitabuntur. Expromam primum illa
 inuidiosa, quòd eos omnes qui in concione stabūt exules,
 seruos

seruos, insanos esse dicatis: deinde ad illa ueniam quæ iam
 nō ad multitudinem, sed ad uosmetipsos qui adestis per-
 tinent. Negat enim uos Zeno, negat Antiochus scire
 quicquam. Quomodo, inquires? Nos enim defendimus
 etiam insipientem multa comprehendere. At scire negatis
 quenquam rem ulla nisi sapientem. Et hoc quidem Ze-
 no gestu conficiebat. Nam quum extensis digitis aduer-
 sam manum ostendebat, Visum, inquebat, huiusmodi est.
 deinde quum paulum digitos contraxerat, Assensus hu-
 iusmodi. tum quum plane cōpresserat, pugnumq; fecerat,
 Cōprehensionem illam esse dicebat. Qua ex similitudine
 etiam nomē ei rei, quod antē non fecerat, ἀσφάλεια im-
 posuit. Quum autē leuam manum admoouerat, et illum
 pugnum arcte uehementerq; cōpresserat, scientiam talem
 esse dicebat, cuius compotē nisi sapientem esse neminem:
 sed qui sapiens sit, aut fuerit, ne ipsi quidē solent dicere.
 Ita tu nunc Catule lucere nescis, nec tu Hortensi in tua
 uilla nos esse. Num munus hæc inuidiose dicuntur? nec ta-
 men nimis eleganter, illa subtilius. Sed quomodo tu, si cō-
 prehendi nihil posset, artificia cōcidere dicebas, nec mihi
 dabas id quod probabile esset, satis magnam uim habere
 ad artes: sic ego nunc tibi refero artem sine scientia esse
 non posse. An pateretur hoc Zeuxis, aut Phidias, aut Po-
 lycletus, nihil se scire, quum in his esset tanta solertia?
 Quod si eos docuisset aliquis quam uim habere dicere-
 tur scientia, desinerent irasci, ne nobis quidem suscense-
 rent, quum didicissent id tollere nos quod nusquā esset:
 quod autem satis esset, ipsis relinquere. Quam rationem,
 maiorum etiam comprobatur diligētia, qui primū iurare
 ex sui animi sententia quenq; uoluerunt. Deinde ita tene-
 ri, si sciens falleret: quod inscientia multa uersaretur in
 nita

uita. Tum qui testimoniū diceret, ut arbitrari se diceret, etiam quod ipse uidisset, quæq; iurati iudices cognouissent, ut ea non ut esse facta, sed ut uideri pronuntiarentur. Verum quoniam non solum nauia significat, sed etiam Fauonius ipse insusurrat nauigandi nobis Luculle tēpus esse: & quoniam satis multa dixi, est mihi perorandum. Posthac tamen quum hæc quæremus, potius de diffensionibus tantis summorum uirorum differamus, de obscuritate naturæ, deq; errore tot philosophorum qui de bonis contrarijsq; rebus tantopere discrepant: ut quum plus uno uerum esse non possit, iacere necesse sit tot, tam nobiles disciplinas, quàm de oculorum sensuumq; reliquorū mendacijs, & de sorte, aut pseudomeno, quas plagas ipsi contra se Stoici texuerunt. Tum Lucullus, Non moleste, inquit, fero nos hæc contulisse. Sæpius enim congregientes nos, & maxime in Tusculanis nostris, siquæ uidebuntur, requiremus. Optime inquam, sed quid Catulus sentit? quid Hortensius? Tum Catulus: Ego ne, inquit? ad patris reuoluor sententiam, quam quidem ille Carneadeam esse dicebat, ut percipi nihil putem posse: assensurum autem non percepto, id est, opinaturum sapientem existimē, sed ita ut se intelligat se opinari, sciatq; nihil esse quod comprehendere & percipi possit, ~~per~~ ^{per} illam omnium rerum comprobans. illi alteri sententia, nihil esse quod percipi possit, uehementer assentior. Habeo inquam sententiam tuam, nec eam admodum aspernor. Sed quid tibi tandem uidetur Hortensi? Tum ille ridens, ~~tellendum~~ ^{tellendum}. Teneo te inquam. Nam ista Academicæ est propria sententia. Ita sermone confecto Catulus remansit, nos ad nauiculas nostras descendimus.

M. T.

Habeo in
quam, uide
quid L.

xxxvii
tam de u
supra

M. TVL. CICE

RONIS DE FINIBVS BONO-
RVM, ET MALORVM,
AD BRVTVM,
LIB. I.

NON eram nescius Brute, quū quæ Cicero in
summis ingenijs, exquisitaq; doctri- ha præfatio
na philosophi Græco sermone tra- ne se contra
ctauissent, ea Latinis literis manda- suorum crimi-
remus, forè ut hic noster labor in- ūm crimina-
uarias reprehensiones incurreret. tionis defen-
Nam quibusdam, & in ijs quidem dit. usq; suū
nō admodum indoctis, totum hoc displicet philosophari. su philosopha-
Quidam autem nō id tam reprehendunt, si remissius agat- di studium
tur: sed tantum studium, tamq; multam operam in eo po- probare conat-
nendam non arbitrantur. Erunt etiam, & hi quidem cru-
diti Græcis literis, contemnentes Latinas, qui se dicant in
Græcis legendis operam malle consumere. Postremo alii
quos futuros suspicor, qui me ad alias literas uocent: ge-
nus hoc scribendi etsi sit elegans, personæ tamen & di-
gnitatis esse negent. contra quos omnes dicendum breui-
ter existimo. quāquam philosophiæ quidem uituperato-
ribus satis responsum est eo libro, quo à nobis Philoso-
phia defensa & collaudata est, quum esset accusata &
uituperata ab Hortensio. Qui liber quū & tibi probatus
uideretur, & ijs quos ego posse iudicare arbitrarer, plu-
ra suscepi, ueritus ne mouere hominum studia uiderer,
retinere

Hortensius
Ciceronis

retinere non possem. Qui autem, si maxime hoc placeat, moderatius tamen id uolunt fieri, difficilem quādam temperantiā postulant in eo, quod semel iam missum coerceri reprimiq; nō potest: ut propemodū iustioribus utimur illis, qui omnino auocēt à philosophia, quàm ijs qui rebus infinitis modum constituent, in req; eo meliore quo maior sit, mediocritatem desiderent. Siue enim ad sapientiā perueniri potest, non parāda nobis solum ea, sed fruenda etiam sapientia est. siue hoc difficile est, tamen nec modus est ullus inuestigandi ueri, nisi inueneris: et querēdi defatigatio turpis est, quum id quod queritur sit pulcher-
rimum. Etenim si delectamur quum scribimus, quis est tam inuidus qui ab eo nos abducatur? sin laboramus, quis est qui alienæ modum statuatur industria? Nam ut Terentianus Chremes non inhumanus, qui nouum uicinum non uult

Fodere, aut arare, aut aliquid ferre deniq;

(non enim illum ab industria, sed ab illiberali labore deterret) sic isti curiosi, quos offendit noster minime nobis iniucundus labor. His igitur est difficilius satisfacere, qui se Latina scripta dicunt cōtemnere, in quibus hoc primū est in quo admirer, cur in grauiſſimis rebus non delectet eos patrius sermo, quum ijdem fabellas Latinas ad uerbū de Græcis expressas non inuiti legant. Quis enim tam inuiculus penē nomini Romano est, qui Ennij Medeam aut Antiopam Pacuuij spernat, aut reijciat? qui se ijsdē Euripidis fabulis delectari dicat, Latinas literas odicit? Synephebos ego, inquit, potius Cæciliij, aut Andriam Terentij, quàm utranq; Menandri legam? A quibus tantum dissentio, ut quum Sophocles uel optime scripserit Electram, tamen male conuersam Attilij mihi legendam putem. de quo

Terent. in
Heauton.

Antocat Cæcilius
res suos in
à nimio stu-
dio & admi-
ratione Gra-
corum ablu-
tionem feri-
ptorum Latinarum

quo Licinius, ferreum scriptorem, uerum opinor scriptorem tamen, ut legendus sit. Rudem enim esse omnino in nostris poetis, aut inertissima segnitie est, aut fastidij delicatissima. Mihi quidem nulli satis eruditi uidentur, quibus nostra ignota sunt. At, Utinam ne in nemore, nihilo minus legimus, quam hoc idem Græcum. Quæ autem de bene beate que uiuendo à Platone disputata sunt, hæc explicari non placebit Latine? Quod si nos non interpretum sumus, sed tuemur ea quæ dicta sunt ab ijs quos probamus, eisq; nostrum iudicium et nostrum scribendi ordinem adiungimus, quid habent cur Græca anteponan-
 his quæ et splendide dicta sunt, neque sint conuersa de Græcis? Nam si dicerent ab illis omnes res esse tractatas, ne ipsos quidem Græcos est cur tam multos legant quam legendi sunt. Quid enim est à Chrysippo prætermis-
 sum in Stoicis: legimus tamen Diogenem, Antipatrum, Mnesarchum, Panætium, multos alios, in primisq; familiarē nostrum Posidonium. Quid Theophrastus? mediocriterne delectat quum tractat locos ab Aristotele antè tractatos? Quid Epicurei? num desistunt de iisdem, de quibus et ab Epicuro scriptum est, et ab antiquis ad arbitrium suum scribere? Quod si Græci leguntur à Græcis iisdem de rebus alia ratione compositis: quid est cur nostri à nostris nō legantur? Quanquam si planè sic uerterem Platōnem aut Aristotelem, ut uerterent nostri poëta fabulas, male credo mererer de meis ciuibus, si ad eorum cognitionem diuina illa ingenia transferrem. Sed id neq; feci adhuc, nec mihi tamē ne faciam interdictum puto: locos quidē quosdam si uidebitur trāseram, et maxime ab his quos modo nominauī, quum incidit ut id apte fieri possit, ut ab Homero Ennius, Afranius à Menandro solet. Nec uero ut noster Lu-

*Quæ ratio est
explicandi phi-
losophiam in
tunc cetero*

cilius, recusabo quo minus omnes mea legant. Utinam ille Persius: Scipio uero & Rutilius multo etiam magis: quoram ille iudicium reformidans, Tarentinus ait se & Consentinis & Siculis scribere. Facete is quidē, sicut aliās: sed neque tam docti tunc erant ad quorum iudicium elaboraret, & sunt illius scripta leuiora, ut urbanitas summa appareat, doctrina mediocris. Ego autem quem timeam lectorum, quum ad te, ne Græcis quidem cedentem, in Philosophia audeam scribere? Quanquam à teipso id quidem facio prouocatus, gratissimo mihi libro, quem ad me de uirtute misisti. Sed ex eo credo quibusdam usu uenire ut abhorreant à Latinis, quòd inciderint in inculta quædam & horrida, de malis Græcis Latine scripta deterius. Quibus assentior, dummodo de eisdem rebus, ne Græcos quidem legendos putent: res uero bonas uerbis electis grauius ornatè que dictatas quis non legat? nisi qui se plane Græcum dici uelit, ut à Scauola est Prætor salutatus Athenis Albutius: quem quidem locum cum multa uenustate & omni sale, idem Lucilius, apud quem præclare Scauola,

Lucilius
 T. Iulianus
 pro pontif
 T. Iulianus
 L
 T. Iulianus
 f. iam

Græcum te Albuti, quàm Romanum atque Sabinum
 Municipem Pontif. Titi, Annii centurionum
 Præclarorum hominum, ac primorum signiferumq;
 Maluisti dici. Græce ergo Prætor Athenis,
 Id quod maluisti, te, quum ad me accedis, saluto.
 Χαῖρ, inquam Tite, lictores, turma omnis, chorusq;
 Χαῖρ, hinc hostis M. Albutius, hinc inimicus.
 Sed iure Mutius. Ego autem mirari non queo, unde hoc
 sit tam insolens domesticarum rerum fastidium. Non est
 omnino hic docendi locus, sed ita sentio, & sæpe differui,
 Latinā linguā non modo non inopem, ut uulgo putarent,
 sed

Sed locupletiore[m] etiā esse quā[m] Græcam. Quando enim nobis uel dicam aut oratoribus bonis, aut poëtis, postea quidem quā[m] fuit quem imitarentur, ullus orationis uel copiosæ, uel elegantis ornatus defuit? Ego uero quum fœrensibus operis, laboribus, periculis non deservisse mihi uideor præsidium in quo à Po. Ro. locatus sim: debeo profecto, quantūcunque possim, in eo quoque elaborare, ut sint opera, studio, labore meo doctiores ciues mei: nec cum istis tantopere pugnare qui Græca legere malint, modo legant illa ipsa, nec simulent: & his seruire qui uel utrisque literis uti uelint, uel si suas habent, illas non magnopere desyderent. Qui autem alia malunt scribi à nobis, æqui esse debent, quod & scripta multa sunt, sic ut plura nemini è nostris, & scribentur fortasse plura, si uita suppetet: & tamen qui diligenter hæc, quæ de Philosophia literis mandamus, legere assueuerit, iudicabit nulla ad legendum his esse potiora. Quid est enim in uita tantopere querendum, quā[m] quum omnia in Philosophia, tum id quod ijs libris queritur, quis sit finis, quid extremum, quid ultimum, quò sint omnia bene uiuendi, recteq; faciendi consilia referenda: quid sequatur natura ut summum ex rebus expetendis, quid fugiat ut extremum malorum? Qua de re quum sit inter doctissimos summa dissensio, quid alienū putē eius esse dignitatis, quam mihi quisq; tribuit, quid omni in munere uitæ optimum & uerissimū sit exquirere? An partus ancillæ sit ne in fructu habendus differetur inter principes ciuitatis P. Scæuolā, Marcumq; Maniliū: ab hisq; M. Brutus dissentiet, quod & acutum genus est, & ad usus ciuium non inutile: nosq; ea scripta, reliqua que eiusdem generis, & legimus libenter & legemus, hæc quæ uitam cōtinent omnē negliguntur? Nam

g 2 ut

κατὰ τὰς
βολὴν πρὸς
τὴν ἑλληνικὴν
ἰστορίαν
καὶ τὴν
ἑλληνικὴν
ἰστορίαν

Prima & præ
cipua philoso
phia quæstio
de fine

ut sint illa uendibiliora, hæc uberiora certe sunt: quāquā id quidē licebit his existimare qui legerint. Nos autē hāc omnē quæstionē de finibus bonorū & malorū, firē à nobis explicatam esse his literis arbitramur: in quibus quantum potuimus, non modo quid nobis probaretur, sed etiā quid à singulis Philosophiæ disciplinis diceretur persequuti sumus. Ut autē à facilius ordiamur, prima ueniat in mediū Epicuri ratio, quæ plerisque notissima est: quam à nobis sic intelliges expositam, ut ab ipsis qui eam disciplinam probant, non soleat accuratius explicari: uerum enim inuenire uolumus, non tanquam aduersarium aliquē conuincere. Accurate autem quondam à L. Torquato homine omni doctrina erudito, defensa est Epicuri sententia de uoluptate: à meq; ei responsum, quum C. Triarius in primis grauis & doctus adolescens ei disputationi interesset. Nam quum ad me in Cumanū salutandi causa uterq; uenisset, pauca primo inter nos de literis, quarū summum erat in utroque studium: deinde Torquatus, Quoniam nacti te, inquit, sumus aliquando otiosum, certe audiam quid sit quod Epicurum nostrum non quidem tu oderis, tum & Cæcilius, ut ferē faciunt qui ab eo dissentiunt, sed certe non probes: nam, & Triarius, cum qucum ego arbitror unum uidisse uerum, maximis que erroribus animos hominum liberauisse: & omnia tradidisse, quæ pertinent ad bene beatq; uiuendum. sed existimo te, sicut nostrum Triarium, minus eo delectari, quod illa Platonis, Aristotelis, Theophrasti orationis ornamenta neglexerit. Nam illuc quidem adduci uix possum, ut ea quæ senserit ille, tibi non uera uideantur. Vide quantum, inquam, fallare Torquate, oratio me istius Philosophi non offendit. nam & complectitur uerbis quod uult, & dicit plane quod intelligam: & tamen à Philo-
sopho

*Dialogum
inter Torquatum
& Cæcilium*

sopho si afferat eloquentiam, non asperner: si non habeat, non admodū flagitē. Re mihi nō æque satisfecit, & quidem locis pluribus, sed quot homines tot sententiæ: falli igitur possumus. Quamobrem tandem, inquit, non satisfacit? Te enim iudicem æquum puto, modo quæ dicat ille bene noris. Nisi tu Phædrum, inquam, mentitum, aut Zenonem putas (quorum utrumque audiui, quum mihi nihil sane præter sedulitatem probarent) omnes mihi Epicuri sententiæ satis notæ sunt, atque eos quos nominavi cum Attico nostro frequenter audiui, quum miraretur ille quidem utrumq; Phædrum autem etiam amaret, quotidie quæ inter nos ea, quæ audiebamus, conferebamus: neque erat unquam controuersia quid ego intelligerē, sed quid probarem. Quid igitur est, inquit? audire enim cupio quid non probes. Principio, inquam, in Physicis, quibus maxime gloriatur, primū totus est alienus. Democrito adiecit per pauca mutans, sed ita ut ea quæ corrigere uult, mihi quidem deprauare uideatur. Ille atomos quas appellat, id est corpora indiuidua propter soliditatem, censet in infinito inani, in quo nihil æque nec summū, nec infimum, nec medium, nec ultimum, nec extremū sit, ita ferri ut cursuionibus inter se cohærescant, ex quo efficiantur ea quæ sint, quæque cernantur omnia: eumq; motum atomorum nullo à principio, sed ex æterno tempore intelligi conuenire. Epicurus autem in quibus sequitur Democritū, non ferè labitur. Quamquam utriusque quum multa non probo, tum illud in primis, quòd quum in rerum natura duo querenda sint: unum quæ materia sit, ex qua quæque res efficiantur: alterum quæ uis sit quæ quidque efficiat, de materia differuerunt: uim & causam efficiendi reliquerunt. Sed hoc commune uitium, illæ Epicuri propriæ

g 3 ruine.

Errors Democriti & Epicuri in physicis

Atom materialis causa omni rerum.

*Epicurum
de motu*

L.

ruine. Censet enim eadem illa individua & solida corpora ferri suo deorsum pondere ad lineam, hunc naturalem esse omnium corporum motum. Deinde ibidem homo acutus, quum illud occurreret, si omnia deorsum è regione ferretur, & ut dixi ad lineam, nunquam fore ut atomus altera alteram posset attingere: itaque attulit rem commentitiam, declinare dixit atomum per paulum, quo nihil posset fieri minus, ita effici complexionem & copulationem, & adhesionem atomorum inter se, ex quo efficeretur mundus, omnesque partes mundi, quaeque in eo essent. Quae cum res tota ficta sit pueriliter, tum ne efficit quod uult, nam & ipsa declinatio ad libidinem fingitur. Ait enim declinare atomum sine causa, quo nihil turpius Physico quam fieri sine causa quicquid dicere. Et illum motum naturalem omnium ponderum, ut ipse constituit, è regione inferiorem locum petentium, sine causa cripsit atomis: nec tamen id cuius causa haec finxerat, assequutus est. nam si omnes atomi declinabunt, nulla unquam cohaerescunt: siue aliae declinabunt, aliae suo nutu recte ferretur, primum erit hoc quasi provincias atomis dare, quae recte, quae oblique ferantur: deinde eadem illa atomorum, in quo etiam Democritus haeret, turbulenta concursio, hunc mundi ornatum efficere non poterit. Ne illud quidem Physici, credere aliquid esse minimum, quod profecto nunquam putauisset, si à Polyano familiari suo geometriam discere maluisset, quam illum etiam dedocere. Sol Democrito magnus uidetur, quippe homini erudito, in geometriaque perfecto, huic bipedalis fortasse: tantum enim esse censet quatus uidetur, uel paulo aut maiorem, aut minorem: ita quae mutat, ea corrumpit. Quae sequitur, sunt tota Democriti, atomi, inane, imagines, quae idola nominant, quorum incurfione non solum

*O Epicuro
bipedalis.*

*legi pro:
bat.*

solum uideamus, sed etiā cogitemus. Infinitio ipsa, quam ἀναπλησ uocant, tota ab illo est: tum innumerabiles mundi qui & oriuntur & intereunt quotidie. Quae etsi mihi nullo modo probantur, tamen Democritū laudatum à cæteris, ab hoc qui eum unum sequutus esset, nollem uituperatum. Iam in altera Philosophiæ parte, quæ est querendi ac differendi, quæ ἄσπασ dicitur, iste uester plane, ut mihi quidem uidetur, inermis ac nudus est: tollit definitiones, nihil de diuidendo ac partiendo docet: non quomodo efficiatur, concludaturq; ratio tradit, nō qua uia captiosa soluantur, ambigua distinguantur, ostendit. Iudicia rerum in sensibus ponit: quibus si semel aliquid falsi pro uero probatum sit, sublatum esse omne iudicium ueri & falsi

L. putat. In tertia uero parte, quæ est de uita & moribus, in capite finis nihil generatim. Deest nihil.

Confirmat autem illud uel maxime, quod ipsa natura, ut ait ille, ascescat & reprobet, id est uoluptatē & dolorem. Ad hæc & quæ sequamur & quæ fugiamus refert omnia. Quod quāquam Aristippi est, à Cyrenaicisq; melius uberiorq; defenditur, tamen eiusmodi esse iudico, ut nihil homine uideatur indignius. Ad maiora enim quædam nos natura genuit & conformauit, ut mihi quidem uidetur: ac fieri potest ut errem, sed ita prorsus existimo, neque eum Torquatū qui hoc primum cognomen inuenerit, aut torquem illum hosti detraxisse, ut aliquam ex eo perciperet corpore uoluptatem, aut cum Latinis tertio Consulatu conflixisse apud Vescrim propter uoluptatem. Quod uero securi percusserit filium, priuauisse se etiam uidetur multis uoluptatibus, quum ipsi nature patrio quæ amoris prætulerit ius maiestatis atque Imperij. Quid p. Torquatus, is qui c o s. cum Cn. Octa-

ἀναπλησ

Errata Epi.
cūri in Dia
latris

Errata in
Ethicis

Torquatus
a torques no.
non inuenerit

uio fuit, quum illam seueritatem in eo filio adhibuit, quem in adoptionem D. Syllano emancipauerat, ut cum Macedonum Legatis accusantibus, quod pecunias Praetorem in prouincia cepisse arguerent, causam apud se dicere iuberet: re que ex utraque parte audita, pronuntiaret eum non talem uideri fuisse in Imperio, quales eius maiores fuissent, & in conspectum suum uenire uetuit: nunquid tibi uideatur de uoluptatibus suis cogitauisset? Sed ut omittam pericula, labores, dolorem etiam quem optimus quisque pro patria & pro suis suscipit, ut non modo nullam capteret, sed etiam pratercat omnes uoluptates, dolores denique quosuis suscipere malit quam deferere ullam officij partem, ad ea quae hoc non minus declarant, sed uidentur leuiora, ueniamus. Quid tibi Torquate? quid huic Triario literae? quid historiae cognitio quae rerum? quid poetarum euolutio? quid tanta tot uersuum memoria uoluptatis affert? Nec mihi illud dixeris, Haec enim ipsa mihi sunt uoluptati, & erant illa Torquatis. Nunquam hoc ita defendit Epicurus, neque uero tu Triari, aut quisquam eorum qui aut sciret aliquid, aut ista didicisset. Et quod queritur saepe, cur tam multi sunt Epicurei, sunt aliae quoque cause: sed multitudinem hoc maxime allicit, quod ita putat dici ab illo, recta et honesta quae sint, ea facere ipsa per se letitia, id est, uoluptatem. Homines optimi non intelligunt totam rationem euertere, si ita se res habeat. Nam si concederetur, etiam si ad corpus nihil refratur, ista sua sponte & per se esse iucunda, per se esset & uirtus & cognitio rerum, quod minime ille uult, expetenda. Haec igitur Epicuri non probo, inquam: de cetero uellem equidem aut ille ipse doctus fuisset instructior: est enim (quod ita tibi uideri necesse est) non satis politus his artibus, quas quatenus tenet, eruditi

*Oratio Epicuri
in uindicta
de impolita*

eruditi appellantur: aut ne deterruisset alios à studijs. Quamquā te quidē uideo minime esse deterritum. Quæ quum dixissem, magis ut illum prouocare quā ut ipse loquerer, tum Triarius leniter arridēs, Tu quidē, inquit, totum Epicurū penē ē philosophorum choro sustulisti: quid ei reliquisti, nisi te quoq; ~~quid~~ modo loqueretur, intelligere quid diceret? Aliena dicit in Phisicis, nec ea ipsa quæ tibi probarentur, sed si quæ in ijs corrigere uoluit, deteriora p̄cit: disserendi artē nullam habuit: uoluptatem quum summū bonum diceret, primū in eo ipso parū uidit, deinde hoc quoq; alienū: nā antē Aristippus, & ille melius. ~~atque quasi detractus de homine sensibus~~ addidisti ad extremum etiā indoctum fuisse. Fieri, inquā, ō Triari nullo pacto potest, ut nō dicas quid non probes eius à quo dissentias. Quid enim me prohibet Epicureum esse, si probare quæ ille diceret, quum præsertim illa perdiscere ludus esset? Quamobrē dissentientium inter se reprehensiones nō sunt uituperandæ: maledictæ, cōtumeliæ, tum iracundiæ, contentiones, cōcertationesq; in disputando pertinaces, indignæ philosophia mihi uideri solent. Tūc Torquatus, Prorsus, inquit, assentior: neq; enim disputari sine reprehensione, nec cū iracundia aut pertinacia recte disputari potest: sed ad hæc, nisi molestum est, habeo quæ uelim. At me, inquā, nisi te audire uellem, censes hæc dicturū fuisse? Vtrum igitur percurri omnem Epicuri disciplinā placet, an de una uoluptate queri, de qua omne certamen est? Tuo uerō id quidem, inquā, arbitrato. Sic faciam igitur, inquit: unam rem explicabo, eamq; maximam: de Phisicis aliàs, et quidem tibi et declinationem istam atomorum, & magnitudinem solis probabo, & Democriti errata ab Epicuro reprehensa & correctæ

permuta. Nunc dicam de uoluptate, nihil scilicet noui, ea
 tamē quæ te ipsum probaturum esse confidā. Certe, inquā,
 pertinax non ero: tibi quæ, si mihi probabis ea quæ dices,
 libenter assentiar. Probabo, inquit, modo ista sis æquitate
 qua ostendis: sed uti oratione perpetua malo quā inter-
 rogare, aut interrogari. Vt placet, inquam. Tunc dice-
 re exorsus est. Primum igitur, inquit, sic agam, ut ipsi au-
 tori huius disciplinæ placet. Constituam quid quale sit id
 de quo quærimus, non quo ignorare uos arbitrer, sed ut
 ratione et uia procedat oratio. Quærimus igitur quid sit
 extremum, quid ultimum bonorum: quod omnium philo-
 sophorum sententia tale debet esse, ut ad id omnia referri
 oporteat, ipsum autem nusquā. Hoc Epicurus in uolupta-
 te ponit, quod summum bonum esse uult, summumq; ma-
 lum dolorem, idq; instituit docere sic: Omne animal si-
 mulatq; natum sit, uoluptatem appetere, caq; gaudere ut
 summo bono: dolorem aspernari ut summum malum, et
 quantum possit à se repellere, idq; facere nondum depræ-
 uatum, ipsa natura incorrupte atque integre iudicante.
 Itaq; negat opus esse ratione, neq; disputatione, quam ob-
 rem uoluptas expetenda, fugiendus dolor sit. Sentiri hoc
 putat, ut calere ignem, niuem esse albam, dulce mel: quorū
 nihil oporteret exquisitis rationibus confirmare, tantum
 satis esse admonere. Interesse enim inter argumentum cō-
 clusionemq; rationis, et inter mediocrem animaduersionem
 atq; admonitionem: altera occulta quedam et quasi
 inuoluta aperiri, altera prōptā et apertā indicari. Etenim
 quoniam detractis de homine sensibus reliqui nihil est,
 necesse est quid aut ad naturam, aut contra sit, à natura
 ipsa iudicari. En quid percipit, aut quid indicat, quo aut
 petat, aut fugiat aliquid præter uoluptatem et dolorem?

Sunt

Primum argu-
 mentum Epicu-
 ri, quo proba-
 tur conatur,
 Voluptatem
 esse summum
 bonum et fi-
 nem boni

Sunt autem quidam è nostris qui hæc subtilius uelint tradere, & negent satis esse quid bonum sit aut quid malum, sensu iudicari, sed animo etiam ac ratione intelligi posse, & uoluptatem ipsam per se esse expetendam, & dolorem ipsum per se esse fugiendum. Itaque aiunt hanc quasi naturalem atq; insitam in animis nostris inesse notionem, ut alterum esse appetendum, alterum aspernandum sentiamus. Alij autem (quibus ego assentior) quum à philosophis tamen pluribus permulta dicantur, cur nec uoluptas in bonis sit numeranda, nec in malis dolor, non existimant oportere nimium nos causæ confidere: sed & argumentandum, & accurate differendum, & rationibus conquisitis de uoluptate & dolore disputandum putant. Sed ut perficiatis unde omnis iste natus sit error uoluptatem accusantium, doloremq; laudantium, totam rem aperiri: eaq; ipsa, quæ ab illo inuentore ueritatis, & quasi architecto beate uitæ dicta sunt, explicabo. Nemo enim ipsam uoluptatem, quia uoluptas sit, aspernatur, aut odit, aut fugit: sed quia consequantur magni dolores eos qui ratione uoluptatem sequi nesciunt. Neq; porro quisquam est qui dolorem ipsum, quia dolor sit, amet, consecretur, adipisci uelit, sed quia nonnunquam eiusmodi tempora incidunt, ut labore & dolore magnam aliquam querat uoluptatem. Vt enim ad minima ueniam, quis nostrum exercitationem ullam corporis suscipit laboriosam, nisi ut aliquid ex ea commodi consequatur? Quis autem uel eum iure reprehenderit, qui in ea uoluptate uelit esse, quæ nihil molestiæ consequatur: uel illum qui dolorem eum fugiat, quo uoluptas nulla pariat? At uerò eos & accusamus, & iusto odio dignissimos dicimus, qui blanditijs præsentium uoluptatum delinuti atq; corrupti, quos dolores

*Flaccus reli-
quit etiam
L. a. C. a. m. e.
disponit*

*Epicurus ar-
chitectus bea-
te uitæ*

*Corruptis
sententia de
voluptate*

lores & quas molestias excepturi sunt, occaecati cupiditate non provident: similiq; sunt in culpa qui officia deserunt mollitia animi, id est, laborum & dolorum fuga. Et harum quidem rerum facilis est & expedita distinctio. Nam libero tēpore, quum soluta nobis est eligēdi optio, quumq; nihil impedit quo minus id quod maxime placet facere possimus, omnis uoluptas assumenda est, omnis dolor depellendus. Temporibus autem quibusdam ~~se~~ aut officijs debitis, aut rerum necessitatibus sepe evenit ut & uoluptates repudiandæ sint, & molestiæ non recusandæ. Itaq; earum rerum hic tenetur a sapiente delectus, ut aut reiiciendis uoluptatibus maiores alias consequatur, aut perfrēdis doloribus asperiores repellat. Hanc ego quum teneam sententiam, quid est cur uerear ne ad eā non possim accommodare Torquatos nostros? quos tu paulò antè cum memoriter, tum etiam erga nos amice & benevole collegisti. Nec me tamen laudandis maioribus meis corrupti, nec segniores ad respondēdum reddidisti: quorum facta quemadmodum quæso interpretaris? Siccine eos censes aut in armatū hostem impetum fecisse, aut in liberos, aut in sanguinē suū tam crudeles fuisse, nihil ut de utilitatibus, nihil ut de commodis suis cogitarent? At id ne feræ quidem faciunt, ut ita ruant, atq; turbent, ut earum motus & impetus quò pertineāt nō intelligamus. Tu tam egregios uiros censes tantas res gessisse sine causa? Quæ fuerit causa mox uidero: interea hoc tenebo, si ob aliquam causam ista quæ sine dubio præclara sunt fecerint, uirtutē his ipsam per se causam non fuisse. Torquem detraxit hosti, & quidem se texit ne interiret. At magnum periculū adiit. In oculis quidem exercitus. quid ex eo est consequutus? Laudem & charitatem, quæ sunt uitæ sine metu degendæ

*L. per totam
sententiam
pauit, sed
id. uisus in
hileminis
relinet.*

gendæ præsidia firmissima. Filium morte multauit. si sine causa, nollem me ab eo ortum tam importuno, tamq; crudeli. sin ut dolore suo sanciret militaris imperij disciplinam, exercitumq; in grauiſſimo bello animaduersionis metu cōtineret: salutem prospexit ciuium, qua intelligebat contineri suam. Atq; hæc ratio late patet. In quo enim maxime consuevit iactare uestra se oratio, tua præsertim qui studiose antiqua persequeris, claris & fortibus uiris cōmemorandis, eorumq; factis non emolumento aliquo, sed ipsius honestatis decore laudandis: id totum eueritur eo delectu rerum quem modo dixi constituto, ut aut uoluptates onittantur maiorum uoluptatum adipiscendarū causa, aut dolores suscipiantur maiorum dolorū effugien-
dorum gratia. Sed de clarorum hominū factis illustribus & gloriosis satis hoc loco dictum sit: erit enim iam de omnium uirtutum cursu ad uoluptatem proprius discernendi locus: nunc autem explicabo uoluptas ipsa quæ, qualisq; sit, ut tollatur oīs error imperitorū, intelligaturq; ea quæ uoluptaria, delicata, mollis, habeatur disciplina, quàm grauis, quàm continens, quàm seuera sit. Non enim hanc solum sequimur, quæ suauitate aliqua naturam ipsam mouet, & cum iucunditate quadam percipitur sensibus: sed maximam illam uoluptatē habemus, quæ percipitur omni dolore detracto. Nam quoniam quum priuamur dolore, ipsa liberatione & uacuitate omnis molestiæ gaudemus: omne autem id quo gaudemus uoluptas est, ut omne quo offendimur dolor: doloris omnis priuatio recte est nominata uoluptas. Vt enim quū cibo potioneq; fames sitisq; depulsa est, ipsa detractio molestiæ consecutionem affert uoluptatis: sic in omni re doloris amotio successionem efficit uoluptatis. Itaq; non placuit Epicuro medium esse quiddam

*definitio no
inptati.*

*Voluptas est
doloris priua-
tio*

quiddam inter dolorem & uoluptatem. illud enim ipsum quod quibusdam medium uidetur, quum omni dolore caret, nō modo uoluptatē esse, uerum etiam summā uoluptatem. Quisquis enim sentit, quemadmodū sit affectus, cum necesse est aut in uoluptate esse, aut in dolore. Omni autē priuatione doloris putat Epicurus terminari summā uoluptatem, ut postea uariari uoluptas distinguīq; possit, augeri amplificariq; nō possit. At etiam Athenis, ut ē patre audiebam, facete & urbane Stoicos arridente, statua est in Ceramico Chrysippi sedentis, porrecta manu: quae manus significet illum in hac esse rogatiuncula delectatum, num quidnam manus tua sic affecta, quemadmodum affecta nunc est, desiderat? Nihil sane. At si uoluptas esset bonum, desideraret? Ita credo. Non est igitur uoluptas bonum. Hoc ne statuam quidem dicturam pater diebat, si loqui posset. Conclusum est enim contra Cyrenaicos satis acute, nihil ad Epicurum. Nam si ea sola uoluptas esset, quae quasi titillaret sensus, ut ita dicā, & ad eos cum suauitate afflueret & illaberetur, nec manus esse contenta posset ulla uacuitate doloris sine iucundo motu uoluptatis. Sin autem summa uoluptas est, ut Epicuro placet, nihil dolere: primum tibi recte Chrysippe concessum est, nihil desiderare manum, quum ita esset affecta: secundum, non recte, si uoluptas esset bonum, nūq; desideraturam. Idcirco enim non desideraret, quia quod dolore caret, id in uoluptate est. Extremum autem esse bonorum uoluptatem ex hoc facillime perspicui potest. Constituamus aliquem magnis, multis, perpetuis fruentem & animo & corpore uoluptatibus, nullo dolore nec impediēte nec impendēte: quem tandem hoc statu praestabiliorem aut magis expetendam possumus dicere? Inesse enim necesse est in eo qui ita sit affectus, & firmitatem animi, nec mor-

Statua in C.
ramico

tem, nec dolorem timentis : quòd mors sensu careat, dolor in longinquitate levis, in gravitate brevis soleat esse, ut eius magnitudinem celeritas, diuturnitatem allevatio consoletur. Ad ea quum accedit, ut neque diuinum nomen horreat, nec præteritas uoluptates effluere patiatur, earumq; assidua recordatione letetur : quid est quod huc possit quod melius sit accedere ? Statue contra aliquem confectum tantis animi corporisq; doloribus, quanti in hominem maximè cadere possunt, nulla spe proposita fore leuius aliquando, nulla præterita, neque præsentis, neq; expectata uoluptate : quid eo nuscrius dici aut fingi potest ? Quòd si uita doloribus referta maxime fugienda est, summum profecto malum est uiuere cum dolore. Cui sententiæ consentaneum est, ultimum esse bonorum cum uoluptate uiuere. Nec enim habet nostra mens quicquam ubi consistat, tanquam in extremo, omnesq; et metus et ægritudines ad dolorem refruntur, nec præterea est res ulla quæ sua natura aut sollicitare possit, aut angere. Præterea et appetendi, et refugiendi, et omnino rerum gerendarum initia proficiscuntur, aut à uoluptate, aut à dolore : quod quum ita sit, perspicuum est omnes rectas res atque laudabiles eò referri, ut cum uoluptate uiuatur. Quoniam autem id est uel summum bonorum, uel ultimum et extremum, quod Græci τέλος nominant, quod ipsum nullam ad aliam rem, ad id autem res refruntur omnes : fatendum est summum esse bonum iucunde uiuere. Id qui in una uirtute ponunt, et splendore nominis capti quid natura postulet nō intelligunt, errore maximo, si Epicurum audire uoluerint, liberabuntur. Istæ enim uestræ eximia pulchræq; uirtutes, nisi uoluptates efficerent, quis eas aut laudabiles, aut expetendas arbitraretur ?

*tant sua se
de natura
ram solli-
possit, aut
frangere
L. i. com
monere,
expetere*

*Resert omni
virtutes ad
voluptatem*

tur? Vt enim medicorum scientiam non ipsius artis, sed bonæ ualitudinis causa probamus: et gubernatoris ars, quia bene nauigandi rationē habet, utilitate, non arte laudatur: sic sapientia quæ ars uiuendi putanda est, non expeteretur si nihil efficeret: nunc expetitur, quod est tanquam artifex conquirendæ et comparandæ uoluptatis. Quam autem dicam uoluptatem iam uidetis, ne inuidia uerbi labefactetur oratio mea. Nam quum ignoratione rerum bonarum et malarum maxime hominum uita uexetur, ob eumque errorem et uoluptatibus maximis sepe priuentur, et prauissimis animi doloribus torqueantur, sapientia est adhibenda, quæ et terroribus cupiditatibusque detractis, et omnium falsarum opinionum temeritate direpta, certissimā se nobis ducem præbeat ad uoluptatē. Sapientia enim est una, quæ mœstitiā pellat ex animis, quæ nos exhorrescere metu nō sinat, quæ præceptrice in tranquillitate uiui potest, omnium cupiditatum ardore restincto. Cupiditates enim sunt insatiabiles, quæ nō modo singulos homines, sed uniuersas familias euertunt, totam etiā labefactant sepe reipub. Ex cupiditatibus, odia, dissidia, discordiæ, seditiones, bella nascuntur. Nec hæ sese foris solum iactant, nec tantum in alios cæco impetu incurrun, sed intus etiam in animis inclusæ inter se dissident atque discordant, ex quo uitam amarissimā necesse est effici: ut sapiens solum amputata circūcisaque inanitate omni et errore, naturæ finibus contentus sine ægritudine possit et sine metu uiuere. Quæ est enim aut utilior, aut ad bene uiuendum aptior partitio, quàm illa qua est usus Epicurus? qui unum genus posuit earum cupiditatum quæ essent et naturales, et necessariae: alterum quæ naturales essent, nec tamen necessariae: tertium, quæ nec naturales

SAPIENTIA

Partitio cupiditatum
iuxta Epicu-
rū

rales, nec necessariae. Quarum ea ratio est, ut necessariae nec opera multa nec impensa expleantur. ne naturales quidem multa desiderant, propterea quod ipsa natura diuitiis, quibus contenta sit, et parabiles et terminatas habet. Inaniam autem cupiditatum nec modus ullus, nec finis inueniri potest. Quod si uitam omnem perturbari uidemus errore et inscitia, sapientiamque esse solam quae nos a libidinum impetu et formidinum terrore uindictet, et ipsius fortunae modice ferre doceat iniurias, et omnes doceat uias quae ad quietem et tranquillitatem ferant: quid est cur dubitemus dicere et sapientiam propter uoluptatem expetendam, et insipientiam propter molestias esse fugiendam? Eademque ratione ne temperantiam quidem propter se expetendam esse dicemus, sed quia pacem animis affert, et eos quasi concordia quadam placet ac leniat. Temperantia est enim quae in rebus aut expetendis aut fugiendis, ut rationem sequamur, monet. Nec enim satis est iudicare quid faciendum non faciendumue sit, sed stare etiam oportet in eo quod sit iudicatum. Plerique autem quod tenere atque seruare id quod statuerunt non possunt, uicti et debilitati obiecta specie uoluptatis tradunt se libidimbus constringendos, nec quid prouenturum sit, prouident: ob eamque causam propter uoluptatem et paruum et non necessariam, et quae uel aliter pararetur, et qua etiam carere possent sine dolore, tum in morbos graues, tum in damna, tum in dedecora incurrunt, saepe etiam legum iudiciorumque poenis obligantur. Qui autem ita frui uolunt uoluptatibus, ut nulli propter eas dolores consequantur, et qui suum iudicium retinent, ne uoluptate uicti faciant id quod sentiunt non esse faciendum, hi uoluptatem maximam adipiscuntur praetermittenda uoluptate. Idem etiam dolo

Naturales & necessariae
Naturales
non necessariae
3 Inaniam.

Temperantia.

rem saepe perpetiuntur, ne si id non faciant, incidant in maiorem. Ex quo intelligitur, nec intemperantiam propter se fugiendam esse: temperantiamque expetendam, non quia uoluptates fugiat, sed quia maiores consequatur. Eadem fortitudinis ratio reperietur. Nam neque laborum persunctio, neque perpessio dolorum per se ipsa allicit, nec patientia, nec assiduitates, nec uigiliae, nec ea ipsa quae laudatur industria, ne fortitudo quidem: sed ista sequimur ut sine cura metuque uiuamus, animumque et corpus, quantum efficere possimus, molestia liberemus. Ut enim mortis metu omnis quietae uitae status perturbatur, et ut succumbere doloribus, eoque humili animo imbecilloque ferre miserum est, ob eamque debilitatem animi multi parentes reliquerunt, multi amicos, nonnulli patriam, plerique autem seipsos penitus perdiderunt: sic robustus animus et excelsus omni est liber cura, et rigore animi etiam mortem contemnit: qua qui affecti sunt, in eadem causa sunt qua antequam nati: et ad dolores ita paratus est, ut meminerit maximos morte finire, paruos multa habere interualla requies: mediocriū nos esse dominos, ut si tolerabiles sint feramus: sin minus, aequo animo è uita, quum ea non placeat, tanquam è theatro exeamus. Quibus rebus intelligitur nec timiditate ignauiaque uituperari, nec fortitudinem patientiamque laudari suo nomine: sed illas reijci quia dolore pariant, has optari quia uoluptatem. Iustitia restat, ut de omni uirtute sit dictum, sed similia se re dici possunt. Ut enim temperantia, sapientia, fortitudinem copulatas esse docui cum uoluptate, ut ab ea nullo modo nec diuelli nec distrahi possint: sic de iustitia iudicandum est, quae non modo nunquam nocet cuiquam, sed contra semper alit aliud quid tum in sua atque natura quod tranquillet animos, tum spe

Fortitudo

Iustitia

spe nihil earum rerum defuturum quas natura deprauata
 defyderat. Quemadmodum temeritas et libido et igna-
 uia semper animū ex cruciāt, et semper sollicitāt, turbulē-
 teq; sunt: sic cuius in mente cōfedit, hoc ipso quod adest,
 turbulenta non potest fieri: et si uero molita quippiā est,
 quāuis occulte fecerit, nunquā tamē confidet id fore sem-
 per occultum. Plerunque improborum facta primo suspici-
 cio insequitur, deinde sermo, atque fama, tum accusator,
 tum iudex: multi etiam ut te c o s. ipsi se indicauerunt.
 Quod si qui satis opibus hominum sibi contra conscien-
 tiam septi esse et muniti uidentur, deorum tamen numen
 horrent, easq; ipsas sollicitudines, quibus eorum animi no-
 desq; diesq; exeduntur, à dijs immortalibus supplicij causa
 importari putant. Quæ autem tanta ex improbis factis ad
 minuendas uitæ molestias accessio fieri potest, quanta ad
 augendas, cū cōsciētia factorū, tum pœna legū, odioq; ci-
 uiu? Et tamē in quibusdā neq; pecuniæ modus est, neq; ho-
 noris, neq; imperij, nec libidinū, nec epularū, nec reliqua-
 rum cupiditatū: quas nulla præda unquā improbe parta
 minuit, sed auget potius atque inflamat, ut coercendi
 magis quàm dedocendi esse uideantur. Inuitat igitur uera
 ratio bene sanos ad iustitiam, æquitatem, fidem: neque ho-
 mini infanti aut impotenti iniuste facta conducunt, qui
 nec facile efficere possit id quod conetur, nec obtinere si
 effecerit: et opes uel fortunæ uel ingenij liberalitati magis
 cōueniunt: qua qui utatur, beneuolentiā sibi conciliant,
 et (quod aptissimū est ad quietē uiuendū) charitatē: præ-
 sertim quum omnino nulla sit causa peccandi. Quæ enim
 cupiditates à natura proficiscuntur, facile explentur sine
 ulla iniuria: quæ autem inanēs sunt, his parendum non
 est. Nihil enim defyderabile concupiscunt, plusq; in ipsa

inuitat si facta
 committat

iniuria detrimenti est, quàm in his rebus emolumentis, quæ
pariuntur iniuria. Itaque ne iustitiam quidem recte quis
dixerit per seipsam optabile: sed quia iucunditatis uel plu-
rimum afferat. Nam diligere & charum esse iucundum est,
propterea quia tutiorem uitam & uoluptatem efficit ple-
norem. Itaque non ob ea solum incommoda quæ eueniunt
improbis, fugiendâ improbitatem putamus, sed multo etiâ
magis quod cuius in animo uersatur, nunquam finit cum
respirare, nunquam acquiescere. Quod si ne ipsarum qui-
dem uirtutum laus, in qua maxime cæterorû Philosopho-
rum exultat oratio, reperire potest exitum, nisi dirigatur
ad uoluptatem: uoluptas autem est sola, quæ nos uocet ad
se & alliciat suapte natura: non potest esse dubium quin id
sit summum atq; extremum bonorum omnium: beateq; uiuere nil
aliud sit nisi cum uoluptate uiuere. Huic certæ stabili quæ
sententiæ quæ sint coniuncta, explicabo breui. Nullus in
ipsis error est finibus bonorum & malorum, id est, in
uoluptate, aut in dolore: sed in his rebus peccant quum è
quibus hæc efficiantur ignorât. Animi autem uoluptates &
dolores nasci fatemur è corporis uoluptatibus & dolori-
bus. Itaq; concedo quod modo dicebas, cadere causa, si qui
è nostris aliter existiment, quos quidem uideo esse multos,
sed imperitos. Quanquã autem & letitiam nobis uoluptas
animi, & molestiam dolor afferat, eorum tamen utrunq;
& ortum esse è corpore, & ad corpus referri, nec ob eam
causam non multo maiores esse & uoluptates & dolores
animi quàm corporis. Nam corpore nihil nisi præsens, &
quod adest sentire possumus: animo autem & præterita &
futura. Ut enim æque doleamus animo quum corpore do-
lemus, fieri tanquam per magna accessio potest, si aliquid æter-
num & infinitum impendere malum nobis opinemur:
quod

Conclusio

*Vnde nascuntur
doloris animi
& uoluptates*

quod idem licet transferre in uoluptatem, ut ea maior sit si nihil tale metuamus. Iam illud quidem perspicuum est, maximam animi aut uoluptatem, aut molestiam plus aut ad beatam, aut ad miseram uitam asferre momenti, quam eorum utrumuis, si æque diu sit in corpore. Non placet autem detracta uoluptate ægritudinem statim consequi, nisi in uoluptatis locum dolor forte successerit. At contrā gaudere nosmet omittēdis doloribus, etiam si uoluptas ea quæ sensum moueat, nulla successerit: eoq; intelligi potest quanta uoluptas non dolere sit. Sed ut his bonis erigimur quæ expectamus, sic letamur his quæ recordamur. Stulti autem malorum memoria torquētur, sapientes bona præterita grata recordatione renouata delectant. Est autem scitum in nobis, ut & aduersa, quasi perpetua obliuione obruamus, & secunda iucunde ac suauiter meminerimus. Sed quum ea quæ præterierunt, acri animo & attento intuemur, tunc fit ut ægritudo sequatur, si illa mala sint: lætitia, si bona. O præclaram beate uiuendi, & apertam, & simplicem & directam uiam? Quum enim certe nihil homini possit melius esse, quam uacare omni dolore & molestia, perfrui quæ maximus & animi & corporis uoluptatibus: uidetis ne quàm nihil prætermittatur quod uitam adiuuet, quo facilius id quod propositum est, summum bonum consequamur? Clamat Epicurus is quem uos nimis uoluptatibus esse deditum dicitis, non posse iucunde uiui, nisi sapienter, honeste, iuste quæ uiuatur: nec sapienter, honeste, iuste, nisi iucunde. Neque enim ciuitas in seditione potest esse beata, nec in discordia domorum domus: quo minus animus à se ipse disidens, secum quæ discordans, gustare partem ullam liquidæ uoluptatis & liberæ potest? Atqui pugnantibus & contrarijs

h 3

*Epicurus qui
domum communem
est uoluptatibus
cum uoluptatibus
est. sed in hac
tamen in
summo bono
studijs acquisiuit
& illam propter ha
c optat.*

Morbi animi

studijs consilijsq; semper utens nihil quieti uidere, nihil tranquilli potest. Quod si corporis grauioribus morbis uitæ iucunditas impeditur, quanto magis animi morbis impediri necesse est? Animi autem morbi sunt cupiditates immensæ, et immanes diuitiarum, gloriæ, dominationis, libidinosarum etiam uoluptatum. Accedunt ægritudines, molestiæ, mærores, qui animos exedunt, conficiuntq; curis, hominum non intelligentium nihil dolendū esse omnino quod sit à dolore corporis præsentis futuro uel seiunctum. Nec uero quisquam stultus non horum morborum aliquo laborat. Nemo igitur est non miser. Accedit etiam mors, quæ quasi saxum Tantalos semper impendit. Tum superstitio, qua qui est imbutus, quietus esse nunquam potest. Præterea bona præterita non meminerunt, præsentibus non fruuntur, futura modo expectant: quæ quia certa esse non possunt, conficiuntur et angore, et metu, maximeq; cruciantur quum sero sentiunt frustra se aut pecunie studuisse, aut imperijs, aut opibus, aut gloriæ. nullas enim consequuntur uoluptates, quarum potiendi spe inflammati multos labores magnosque susceperant. Ecce autem alij minuti et angusti, aut omnia semper desperantes, aut maleuoli, inuidi, difficiles, lucifugi, maledici, monstrosi: alij autem etiam amatorijs leuitatibus dediti, alij petulantes: alij audaces, proterui, iidem intemperantes et ignaui, nunquam in sententia permanentes: quas ob causas in eorum uita nulla est intercapedo molestiæ. Igitur neque stultorum quisquam beatus, neque sapientum non beatus. Multoq; hoc melius nos ueriusq; quam Stoici. illi enim negant bonum quidquam esse, nisi nescio quam illam umbram, quod appellant honestum, non tam solido quam splendido nomine. uirtutem autem nixam hoc honesto ad beatum uiuendum esse contentam nescio.

Cicero copiose disputat in 5. Thusei.

nesto, nullam requirere uoluptatem, atque ad beate ui-
 uendum se ipsa esse contentam. Sed possunt hæc quadam
 ratione dici, non modo non repugnantibus, uerumetiam
 approbantibus nobis. Sic enim ab Epicuro sapiens semper
 beatus inducitur, finitas habet cupiditates, negligit mor-
 tem, de dijs immortalibus sine ullo metu uera sentit, non
 dubitat (si ita melius sit) migrare de uita. His rebus in-
 structus semper est in uoluptate. Neque enim tempus est
 ullum quo non plus habeat uoluptatum quàm dolorum.
 Nam & præterita grate meminit, & præsentibus ita po-
 titur ut animaduertat quanta sint ea, quàmque iucunda:
 neque pendet ex futuris, sed expectat illa, fruitur præsentibus,
 ab hisque uitijis quæ paulò antè collegi, abest pluri-
 mum. & quum stultorum uitam cum sua comparat, ma-
 gna afficitur uoluptate: dolores autem siqui incurrunt,
 nunquam uim tantam habent, ut non plus habeat sapiens
 quo gaudeat, quàm quo angatur. Optime uero Epi-
 curus, quòd exiguam dicit fortunam interuenire sapienti,
 maximasque ab eo & grauissimas res consilio ipsius &
 ratione administrari: nec maiorem uoluptatem ex infinito
 tempore ætatis percipi posse, quàm ex hoc percipiatur
 quod uideamus esse finitum. In Dialectica autem uestra
 nullam uim existimauit esse nec ad melius uiuendum, nec
 ad commodius differendum. In Physicis quidem plu-
 rimum posuit: ea scientiæ, & uerborum uis, & natura
 orationis, & consequentium repugnantium uel ratio po-
 test perspicere. Omnium autem rerum natura cognita, le-
 uamur superstitione, liberamur mortis metu, non contur-
 bamur ignoratione rerum, è qua ipsa horribiles existunt
 sæpe formidines: denique etiam morati melius erimus,
 quum didicerimus quid natura desyderet. Tum uero

h 4

Dialectica;
 familia Epi-
 curi prorsus
 nullata
 et foras se
 de uoluptate
 in phys.
 in autem
 quod plu-
 rimum
 si profuerit
 plurimum
 operam po-
 fuerit. I.

si stabilem scientiam rerum tenebimus, seruata illa, quæ quasi delapsa de cælo est ad cognitionem omnium, regula, ad quam omnia iudicia rerum dirigentur, nunquam ullius oratione uicti sententia desistimus: nisi autem rerum natura perspecta erit, nullo modo poterimus sensuum iudicia defendere. Quicquid porrò animo cernimus, id omne oritur à sensibus: qui si omnes ueri erunt, ut Epicuri ratio docet, tum denique poterit aliquid cognosci & recipi. Quos qui tollunt, & nihil posse percipi dicunt, ij remotis sensibus, ne idipsum quidem expedire possunt quod differunt. Præterea sublata cognitione & scientia, tollitur omnis ratio & uitæ degendæ, & rerû gerendarû. Sic è Phisicis & fortitudo sumitur contra mortis timorẽ, & constantia contra metum religionis, & sedatio animi omnium rerum occultarum ignoratione sublata, & moderatio, natura cupiditatû, generibusq; earû explicatis: & ut modo docui cognitionis regula & iudicio, ab eadẽ illa constituto, ueri à falso distinctio traditur. Restat locus huic disputationi uel maxime necessarius de amicitia, quam, si uoluptas summum sit bonum, affirmatis nullam omnino fore: de qua Epicurus quidem ita dicit, Omnium rerum quas ad beate uiuendum sapientia comparauerit, nihil esse maius amicitia, nihil uberius, nihil iucundius. Neque uero hoc, oratione solum, sed multo magis uita & moribus comprobauit. Quod quàm magnum sit, fictæ ueterum fabulæ declarant, in quibus tam multis tamq; uarijs ab ultima antiquitate repetitis, tria uix amicorum paria reperiuntur, ut ad Orestem peruenias profectus à Theſeo. At uero Epicurus una in domo, & ea quidem angusta, quàm magnos, quantaq; amoris conspiratione consentientes tenuit amicorum greges? quod fit etiam nunc ab Epic

*Amicitia
propter uoluptatem
expetenda.*

ab Epicureis. Sed ad rē redeamus, de omnibus dici necesse est. Tribus igitur modis uideo à nostris de amicitia disputatū. Alij quum eas uoluptates quæ ad amicos pertinerēt, negarent esse per seipsas tam expetendas, quàm nostras expeteremus: quo loco uidetur quibusdam stabilitas amicitie uacillare: tuentur tamen cum locum, seq; facile, ut mihi uidetur, expediunt. Vt enim uirtutes, de quibus antè dictū est, sic amicitiam negant posse à uoluptate discedere. Nam quum solitudo & uita sine amicis, insidiarum & metus plena sit, ratio ipsa monet amicitias cōparare, quibus partus confirmetur animus, et à spe pariendarum uoluptatū seiungi, non potest. Atq; ut odia, inuidiæ, despicationes aduersantur uoluptatibus: sic amicitie nō modo fautrices fidelissimæ, sed etiam effectrices sunt uoluptatū tam amicis, quàm sibi: quibus nō solum presentibus fruuntur, sed etiam spe eriguntur cōsequentis ac posteri tēporis. Quod quia nullo modo sine amicitia firmā & perpetuam iucunditatem uitæ tenere possumus, nec uerò ipsam amicitiam tueri, nisi ipsi æquè amicos & nosmetipsos diligamus: idcirco & hoc ipsum efficitur in amicitia, & amicitia cum uoluptate connectitur. Nam & letamur amicorum letitia æquè atq; nostra, & pariter dolemus angoribus. Quocirca eodem modo sapiens erit affectus erga amicum, quo in seipsum: quosq; labores propter suam uoluptatem susciperet, eosdem suscipiet propter amici uoluptatem. Quæq; de uirtutibus dicta sunt, quemadmodum hæ semper uoluptatibus inhererent, eadē de amicitia dicenda sunt. Præclare enim Epicurus his penè uerbis, Eadem, inquit, scientia confirmauit animum, ne quod aut sempiternum, aut diuturnum timeret malum, quæ perspexit in hoc ipso uitæ spatio, amicitie præsidium esse firmissi-

h 5 mum

mum. Sunt autem quidam Epicurei timidiore paulò contra uestra cōiitia, sed tamē satis acuti, qui uerētur ne si amicitia propter nostrā uoluptatē expetēdā putemus, tota amicitia quasi claudicare uideatur. Itaq; primos congressus, copulationesq; consuetudinem instituendarum amicitiarum, fieri propter uoluptatem: quum autē usus progrediens familiaritatem effecerit, tum amorem efflorescere tantum, ut etiam si nulla sit utilitas ex amicitia, tamē ipsi amici propter seipsos amentur. Etenim si loca, si phana, si urbes, si gymnasia, si campum, si canes, si equos, si ludicra exercendi, aut uenandi, consuetudine adamare solemus: quanto id in hominum consuetudine facilius fieri poterit & iustius? Sunt autem qui dicant fœdus quoddam esse sapientum, ut ne minus amicos quidem quàm seipsos diligant. Quod & fieri posse intelligimus, & sepe id fieri uidemus, et perspicuum est nihil ad iucunde uiuendum reperiri posse, quod cōiunctione tali sit aptius. Quibus ex omnibus iudicari potest, non modo non impediri rationē amicitie, si summū bonum in uoluptate ponatur, sed sine hoc, institutionem amicitie omnino non posse reperiri. Quapropter si ea quæ dixi sole ipso illustriora & clariora sunt, si omnia dixi hausta è fonte naturæ, si tota oratio nostra omnem sibi fidem sensibus confirmat, id est, incorruptis atque integris testibus: si infantes pueri, mutæ etiam bestię penē loquuntur magistra ac duce natura, nihil esse prosperum nisi uoluptatem, nihil improsperrum nisi dolorem: de quibus neque deprauate iudicant, neque corrupte: non ne ei maximam gratiam habere debemus, qui hac exaudita quasi uoce naturæ, sic eam firme grauerq; comprehenderit, ut omnes bene sanos in uiam placatæ, tranquillæ, quietæ, beatæ uitæ deduceret? Qui quòd tibi

Epilogan huius libri.

tibi parum uidetur eruditus, ea causa est quòd nullam eruditionem esse duxit, nisi quæ beatæ uitæ disciplinam iuuaret. An ille tempus aut in poëtis euoluendis (ut ego & Triarius te hortatore fecimus) consumeret, in quibus nulla solida utilitas, omnisq; puerilis est delectatio: aut se, ut Plato, in musicis, geometria, numeris, astris contingeret, quæ & à falsis initijs profecta uera esse non possunt: & si essent uera, nihil afferrent quo iucundius, id est, quo melius uiueremus? Eas ergo artes persequeretur, uiuendi artem tantam, tamq; operosam, et perinde fructuosam relinqueret? Non ergo Epicurus incruditus, sed ij indocti qui quæ pueros non didicisse turpe est, ea putant usq; ad senectutem esse discenda. Quæ quum dixisset, Explicauit, inquit, sententiam meam, & eo quidem consilio tuū iudicium ut cognoscerē: quæ mihi facultas, ut id meo arbitratu facerem, ante hoc tempus nunquam est data.

Plato mathe-
maticæ per-
studiosus.

M. TVL. CICERO
NIS DE FINIBVS BONO-
RVM ET MALORVM
AD BRVTVM,

LIBER II.

IC quum uterque me intueretur, seseq; ad audiendum significarēt paratos: Pri-
mū, inquam, deprecor, ne me tanquam
philosophum putetis scholam uobis ali-
quā explicaturū, quod ne in ipsis quidē
philosophis magnopere unquam probaui. Quando enim
Socrates (qui parēs philosophiæ iure dici potest) quicquā
tale fecit? Eorū erat iste mos qui tunc sophistæ nomina-
bantur

C

DE FIN. BON. ET MAL.

*Sophistaru
disputandi
ratio.*

Gorgias

bantur. quorum è numero primus est ausus Leontinus Gorgias in conuentu poscere quæstionē, id est, iubere dicere qua de re quis uellet audire. Audax negotium dicere & impudens, nisi hoc institutum postea trāslatū ad philosophos nostros esset. Sed & illū quē nominaui, & ceteros sophistas, ut è Platone intelligi potest, lufos uidemus à Socrate. Is enim percontando atq; interrogādo elicere solebat eorum opiniones, quibuscum differebat, ut ad ea quæ hi respondissent, siquid uideretur, diceret. Qui mos quum à posterioribus non esset retentus, Arcesilas eum reuocauit, instituitq; ut hi qui se audire uellent, non de se quererent, sed ipsi dicerent quid sentirent. quod quum dixissent, ille contrā: sed qui audiebant quoad poterant, defendebant sententiam suam: apud ceteros autem philosophos, qui quæsiuit aliquid tacet, quod quidem iam fit etiā in Academia. Vbi enim is qui audire uult, ita dixit, Voluptas mihi uidetur esse summum bonum: perpetua oratione contrā disputatur, ut facile intelligi possit, eos qui aliquid sibi uideri dicant, non ipsos in ea sententia esse, sed audire uelle contraria. Nos commodius agimus: nō enim solum Torquatus dixit quid sentiret, sed etiam cur. Ego autem arbitror, quanquam admodum delectatus sum eius oratione perpetua, tamen commodius quum in rebus singulis insistas, et intelligas quid quisq; concedat, quid abnuat, ex rebus concessis cōcludi quod uelis, & ad exitum perueniri. Quum enim fertur quasi torrēs oratio, quāuis multa cuiusq; modi rapiat, nihil tamē teneas, nihil apprehendas, nusquam orationem rapidam coerceras. Omnis autem in querendo, quæ uia quadam & ratione habetur

oratio, præscribere primū debet ut quibusdam in formulis ~~seors~~ agatur, ut inter quos differitur, conueniat

*Exordium
instituit dis-
putandi ratio.*

*Exordium
instituit dis-
putandi ratio.*
Iam quæq; dicit in primo
lib. off.

quid
Iam quæq; dicit in primo
lib. off.

se non parum ex i-
so Cicerone, & socrate
in pandectis hinc
profaturū dicit.

quid sit id de quo differatur. Hoc positum in Phædro à Platone probauit Epicurus, sensitq; in omni disputatione id fieri oportere. Sed quod proximum fuit, non uidit. negat enim definiri rem placere, sine qua fieri interdum non potest, ut inter eos qui ambigunt conueniat quid sit id de quo agatur, uelut in hoc ipso de quo nunc disputamus. Querimus enim finem bonorum, possumus nescire hoc quale sit, nisi cōtulerimus inter nos quum finem bonorum dixerimus, quid finis, quid etiam sit ipsum bonum? Atqui hæc patefactio quasi rerum opertarū, quum quid quidque sit aperitur, definitio est, qua tu etiam imprudens utebare nonnunquam. Nam hunc ipsum siue finem, siue extremum, siue ultimum definiebas id esse, quò omnia quæ recte fierent, referrentur, neque id ipsum usquam referretur. præclare hoc quidem: bonum ipsum etiā quid esset fortasse, si opus fuisset, definisses: aut quod esset natura appetendum, aut quod prodesset, aut quod inuaret, aut quod liberet: modo idem (nisi molestum est) quoniam tibi non omnino displicet definire, & id facis quum uis, uelim definire quid sit uoluptas, de quo hæc omnis questio est. Quisquam sit, inquit, qui, quid sit uoluptas nesciat? aut qui quo magis id intelligat, definitionē aliquam desideret? Me ipsum esse dicerem, inquam, nisi mihi uiderer habere bene cognitam uoluptatem, & satis firme conceptam animo atque comprehensam: nunc autē dico ipsum Epicurum nescire, & in eo nutare, eumq; qui crebro dicat, diligenter oportere exprimi quæ uis subiecta sit uocibus, non intelligere interdum quid sonet hæc uox uoluptatis, id est, quæ uis huic uoci subijciatur. Tum ille ridens, Hoc uerò, inquit, optimum, ut is qui finem rerum expetendarum uoluptatem esse dicat, id extremum

Finis

Bonum

Ter.

Ci.

Notat in se
em Epicuri, n
qui constituit
uoluptatem fi
nem bonorū, n
or
notat quid
sit uoluptas

Voluptas
Amor
 mum, id ultimum bonorum, id ipsum quid sit, quale sit, nesciat. Atqui, inquam, aut Epicurus quid sit uoluptas, aut omnes mortales qui ubiq; sunt, nesciunt. Quonā inquit, modo? Quia uoluptatē hanc esse sentiunt omnes, quam sensus accipiens mouetur, et iucunditate quadam perfunditur. Quid ergo, inquit, istam uoluptatem Epicurus ignorat? Non semper, inquam: nam interdum nimis etiā nouit: quippe qui testificetur ne intelligere quidem se posse ubi sit, aut quod sit ullum bonū prater illud quod cibo et potione, et aurium delectatione, et obscena uoluptate capiatur. An hæc ab eo nō dicuntur? Quasi me pudeat, inquit, istorum, aut non possim quemadmodū ea dicantur ostendere. Ego uerō non dubito, inquam, quin facile possis: nec est quod te pudeat sapienti assentiri, qui se unus (quod sciam) sapientem profiteri sit ausus: nam Metrodorum non putant ipsum professum: sed quē appellaretur ab Epicuro, repudiare tantū beneficium noluisse. Septem autem illi nō suo, sed populorum suffragio omnium nominati sunt. Verū hoc loco sumo, uerbis his eandem certe uim uoluptatis Epicurum nosse quā ceteros. Omnes enim iucundum modum quo sensus hilaretur, Græce *ἡδονή*, Latine uoluptatē uocant. Quid est igitur, inquit, quod requiras? Dicam, inquam, et quidem discendi causa magis, quā quo te aut Epicurum reprehensum uelim. Ego quoq;, inquit, didicerim libētius, si quid attuleris, quā te reprehenderim. Tene ne igitur, inquam, Hieronymus Rhodius quod dicat esse summum bonum, quō putet omnia referri oportere? Teneo, inquit, finem illi uideri nihil dolere. Quid? idem iste de uoluptate, quid sentit? Negat esse, inquit, propter seipsam expectandam. Aliud igitur esse censet gaudere, aliud non dolere.

lere. Et quidem, inquit, uehementer errat: nam ut paulò
 antè docui, augendæ uoluptatis finis est, doloris omnis a-
 motio. Non dolere, inquam, istud, quam uim habeat,
 postea uidero: aliam uerò uim uoluptatis esse, aliam nihil
 dolendi, nisi ualde pertinax fueris, concedas necesse est.
 Atqui reperiēs, inquit, in hoc quidem pertinacem. Dicit
 enim nihil potest uerius. Est ne quæso, inquam, sitienti
 in bibendo uoluptas? Quis istud, inquit, posset negare?
 Eadem ne, inquam, quæ restincta siti? Imò alio genere:
 restincta enim sitis, stabilitatem uoluptatis habet, inquit:
 illa autem uoluptas ipsius restinctionis in motu est. Cur
 igitur, inquam, res tam dissimiles eodem nomine appel-
 las? Quid paulò antè, inquit, dixerim non ne meministi,
 quum omnis dolor detractus esset, uariari, non augeri,
 uoluptatem? Memini uerò, inquam: sed tu isthuc dixisti be-
 ne. Latine, parum planè: uarietas enim Latinum uerbum
 est, idq; proprie quidem in disparibus coloribus dicitur,
 sed transfertur in multa disparia, uarium poëma, uaria
 oratio, uarij mores, uaria fortuna: uoluptas etiam uaria di-
 ci solet, quum percipitur è multis dissimilibus rebus dissi-
 militer efficientibus uoluptates. Eam si uarietatem dicerēs
 intellerem, ut etiā non dicente te intelligo. Ista uarietas
 quæ sit non satis perspicio, quòd ais quum dolore carea-
 mus, tum in summa uoluptate nos esse: quum autem uer-
 scamur his rebus quæ dulcè motum afferant sensibus, tum
 esse in motu uoluptatē quæ faciat uarietate uoluptatū, sed
 nō augeri illam nō dolendi uoluptatē, quā cur uoluptatē
 appelles nescio. An potest, ille inquit, quicquam esse
 suauius quā nihil dolere? Imò sit sanè nihil melius,
 inquam (nondum enim id quæro) num propterea idem
 uoluptas est, quod (ut ita dicam) indolentia? Planè
 idem

Cicero a manu
 proprietatem
 in legendo
 reprehendit
 Confusio & in-
 propriè dicta
 ab Epicuro.

idem, inquit, & maxima quidem, qua fieri nulla maior potest. Quid dubitas igitur, inquam, summo bono à te ita constituto, ut id totum in non dolendo sit, id tenere unum, id tueri, id defendere? Quid enim necesse est tanquam meretricem in matronarum coetum, sic uoluptatem in uirtutum cōcilium adducere? Sed inuidiosum nomen est, & infamiae subiectum. Itaque hoc frequenter dici solet à uobis, non intelligere nos quam dicat Epicurus uoluptatem: quod quidem mihi siquando dictum est (est autem dictum non parum saepe) etsi satis clemens sum in disputando, tamē interdum soleo subirasce. Ego ne non intelligo quid sit ἡδονή Græce, Latine uoluptas? Vtram tandem linguam nescio? deinde quī fit ut ego nesciam, sciant omnes quicumque Epicurei esse uoluerunt? quod uestri quidem uel optime disputant, nihil opus esse eum qui philosophus futurus sit, scire literas. Itaque ut maiores nostri ab aratro abduxerūt Cincinnatum illum; ut Dictator esset: sic uos de Pelasgis omnibus colligitis, bonos illos quidem uiros, sed certe non pereruditos. Ergo illi intelligunt quid Epicurus dicat, ego non intelligo? Vt scias me intelligere, primum idem esse dico uoluptatem quod ille ἡδονή. Et quidem saepe querimus uerbum Latinum par Græco, & quod idem ualeat: hic nihil fuit quod quæreremus. nullum inueniri potest quod magis idem declaret Latine, quod Græce, quàm declarat uoluptas. Huic uerbo omnes qui ubique sunt, qui Latine sciunt, duas res subiiciunt, letitiam in animo, commotionem suauem iucunditatis in corpore. Nam & ille apud Trabeam, uoluptatem animi nimiam, letitiam dicit, eandem quam ille Cæcilianus, qui omnibus latitijs letum esse se narrat. Sed hoc interest, quod uoluptas

Vix a signi-
ficatio nota.
bñli

Ceterum ratio
in notando

uoluptas dicitur etiam in animo uitiosa res, ut Stoici putant: qui eam sic definiunt, Sublationem animi sine ratione, opinantis se magno bono frui: non dicitur letitia neque gaudium in corpore. In eo autem uoluptas omnium Latine loquētium more ponitur, quum percipitur ea quæ sensum aliquem moueat iucunditas. Hanc quoque iucunditatem, si uis, transfer in animum: iuuare enim in utroque dicitur, ex eo quæ iucundum: modo intelligas inter illum qui dicat,

Tanta letitia auctus sum ut nihil constet: et cū qui,
Nunc demum mihi animus ardet:

quorum alter letitia gestiat, alter dolore crucietur, esse illum medium:

Quanquam hæc inter nos nuper notitia admodum est, qui nec letetur, nec angatur. Itemque inter eum qui potius expetitis corporis uoluptatibus, et eum qui crucietur summis doloribus, esse eum qui utroque careat. Satis ne igitur uideor uim uerborum tenere? An sum etiam nunc uel Græce loqui, uel Latine docendus? et tamē uide ne si ego non intelligam quid Epicurus loquatur, quum Græce, ut uideor, luculenter sciā, sit aliqua culpa eius qui ita loquatur ut non intelligatur. Quod duobus modis sine reprehensione fit: Si aut de industria facias, ut Heraclitus cognomento qui *σκητὸν* perhibetur, quia de natura nimis obscure memorauit: aut quum rerum obscuritas non uerborum facit ut non intelligatur oratio, qualis est in Timeo Platonis. Epicurus autem, ut opinor, nec nō uult si possit planē et aperte loqui, nec de re obscura ut Physici, aut artificiosa ut Mathematici, sed de illustri et facili etiā in uulgus promulgata loquitur. Quanquam nō negatis nos intelligere quid sit uoluptas, sed quid ille dicat. Ex quo

i

efficitur

Terentius in He-
lphæpera
victoria,
mē lēctio,
ne non in-
prans.

Heraclitus
σκητὸν

efficitur nō ut nos nō intelligamus quæ uis sit istius uerbi,
 sed ut ille suo more loquatur, nostrum negligat. Si enim
 idem dicit quod Hieronymus, qui censet summum bonum
 esse sine ulla molestia uiuere, cur mauult dicere uolupta-
 tem quā uacuitatem doloris? ut ille facit, qui quid dicat,
 intelligit. Sin autem uoluptatem ~~punit~~, dicit adiungendam
 eam quæ sit in motu & sic enim appellat hanc dulcem in
 motu, illam nihil dolentis in stabilitate. ~~Quid~~ ^{Quid} tendit quum
 efficere non possit, ut cuiquam, qui ipse notus sibi sit, hoc
 est qui suam naturam sensumq; perspexerit, uacuitas do-
 loris & uoluptas idem esse uideatur? hoc est uim asserre
 Torquate sensibus, extorquere ex animis cognitiones
 uerborum quibus imbuti sumus. Quis enim est qui non ui-
 deat hæc esse in natura rerum tria: unum quum in uolu-
 ptate sumus, alterum quum in dolore, tertium hoc in quo
 nunc quidem sumus? Credo quidem uos nec in dolore, nec
 in uoluptate esse, quum in uoluptate sint qui epulentur, in
 dolore qui torqueantur. Tu autem inter hæc tantam mul-
 tudinem hominum interiectam nō uides, nec letantium
 nec dolentium? Non prorsus, inquit. Omnemq; qui sine
 dolore sit, in uoluptate, & ea quidem summa esse. Dico
 ergo in eadem uoluptate cum qui alteri misceat mulsam
 ipse non sitiens, & cum qui illud sitiens bibat. Tum ille,
 Finem, inquit, interrogandi, si uidetur: quod quidem ego
 à principio ita me malle dixerā, hoc ipsum providens dia-
 lecticas captiones. Rhetoricè igitur, inquam, nos maius
 quā dialecticè disputare. Quasi uero, inquit, perpetua ora-
 tio rhetorū solum, non etiā Philosophorū sit. Zenonis est,
 inquam, hoc Stoici, omnē uim loquendi, ut iam antè Ari-
 stoteles, in duas tributam esse partes dicere: rhetoricā pal-
 me, dialecticam pugno similem esse dicebat, quòd latius lo-
 querentur

*Diffidit
L.
tendit*

*T.
C.*

T.

C.

T.

C.

*Zeno de dis-
crimine dia-*

lectica & rhetorica

querentur Rhetores, Dialectici autem compressius. Obsequar igitur uoluntati tuæ, dicamq; si potero rhetorice: sed hæc, rhetorica Philosophorū, non nostra illa forensi, quam necesse est quum populariter loquatur, esse interdū paulo hebetiorem. Sed dum dialecticam Torquate contēnit Epicurus, quæ una continet omnem, & perspiciendi quid in quaque re sit, scientiam, & iudicandi quale quidque sit, & ratione & uia disputandi: ruit in dicendo, ut mihi quidem uidetur, nec ea quæ docet, uult ulla arte distingui, ut hæc ipsa quæ modo loquebamur. Summum à uobis bonū uoluptas dicitur: aperiendum est igitur quid sit uoluptas (aliter enim explicari quod queritur non potest) quam si explicauisset, non tam hæsitaret. Aut enim eam uoluptatem tueretur, quam Aristippus, id est qua sensus dulciter acinſcūde mouetur, quam etiam pecudes, si loqui possent, appellarent uoluptatem: aut si magis placeret suo more loqui, quàm ut

*Incommoda
neglecta dia
lectica.*

Omnes Danai aut Mycenenses, Attica pubes, reliquæque Græci, qui hoc anapæsto citantur, hoc non dolere solum uoluptatis nomine appellaret, illud Aristippeū contemneret: aut si utrunq; probaret aut probat, coniungeret doloris uacuitatem cum uoluptate, & duobus ultimis uteretur. Multi enim & magni Philosophi hæc ultima bonorum iuncta fecerunt, ut Aristoteles, qui uirtutis usum cum uitæ perfectæ prosperitate coniunxit. Callipho adiunxit ad honestatem uoluptatem. Diodotus ad eandem honestatem adjicit uacuitatem doloris. Idem fecisset Epicurus si sententiam hanc, quæ nunc Hieronymi est, coniunxisset cum Aristippi uetere sentētia. Illi enim inter se dissentiunt, propterea singulis finibus utuntur: & quum uterque Græce egregie loquatur, nec Aristippus, qui uoluptatem,

*Namque
proprietate
loquendi so-
luitur
confusio &
obscuritas*

luptatem summum bonū dicit, in uoluptate ponit non do-
lere: neque Hieronymus qui summum bonum statuit non
dolere, uoluptatis nomine unquam utitur pro illa indolen-
tia, quippe qui ne in expetendis quidē rebus numeret uo-
luptatem. Duae sunt enim res quoque, ne tu uerba solum
putes: unum est sine dolore esse, alterum cum uoluptate.
Vos ex his tam dissimilibus rebus non modo nomē unum,
(nam id facilius paterer) sed etiam rem unam ex duabus
facere conamini, quod fieri nullo modo potest. Hic qui
utranque probat, ambobus debuit uti sicut facit, rem que
tamen diuidit uerbis. Quum enim ipsam eam uoluptatem,
quam eodem nomine omnes appellamus, laudat locis plu-
rimis, audet dicere, ne suspicari quidem se ullum bonum
se iunctum ab illo Aristippeo genere uoluptatis, atque ibi
hoc dicit, ubi omnis eius oratio est de summo bono. In alio
uero libro, in quo breuiter comprehensis grauiſſimis sen-
tentijs, quasi oracula edidisse sapientiæ dicitur, scribit his
uerbis, quæ nota profecto Torquate tibi sunt: Quis enim
uestrum non edidit Epicuri *luxuriosas dōgas*, id est maxime
ratas? quia grauiſſimæ sunt ad beate uiuendum breuiter
enuntiatae sententiæ. Animaduerte igitur recte ne hanc sen-
tentiam interpreter, Si ea quæ sunt luxuriosis efficientia
uoluptatum, liberarent eos deorum et mortis et doloris
metu, docerentq; qui essent fines cupiditatum, nihil hære-
remus, cum undique compleretur uoluptatibus, nec habe-
rent ulla ex parte aliquid aut dolens aut ægrum, id est
aut malum. Hoc loco tenere se Triarius non potuit. Ob-
secro, inquit, Torquate, hæc dicit Epicurus? Quod mihi
quidem uisus est quum sciret, uelle tamen cōsententem au-
dire Torquatū. At ille non pertimuit, sane que fiden-
ter, istis quidem ipsis uerbis, inquit: sed quid sentiat, non
uidetis.

Kueia dōgas

TV.

TV.

uideritis. Si alia sentit,inquam, alia loquitur, nunquā intelligam quid sentiat: sed planē dicit quod intelligam: idq; si ita dicit, non esse reprehēdēdos luxuriosos, si sapientes sint, dicit absurde: similiter & si dicat non reprehēdēdos parricidas, si neq; cupidi sint, nec deos metuant, nec mortem, nec dolorem: & tamen quid attinet luxuriosis ullam exceptionem dari, aut fingere aliquos, qui quum luxuriose uiuerent, à summo Philosopho non reprehēderentur eo nomine duntaxat, cetera cauerent? sed tamen non ne reprehenderes Epicure luxuriosos ob eam ipsam causam, quòd ita uiuerent ut persequerentur cuiusq; modi uoluptates? quum esset præsertim, ut ais tu, summa uoluptas nihil dolere. Atqui reperiemus asotos, primū ita nō religiosos, ut edant de patella: deinde ita mortem non timentes, ut illud in ore habeant ex Hymnide,

Mihi sex menses satis sunt uitæ, septimum orco spondeo.
Iam doloris medicamenta illa Epicurea, tanquam de nartheccio promant: si grauis, breuis: si longus, leuis. Vnum nescio, quomodo possit si luxuriosus sit, finitas cupiditates habere. Quid ergo attinet dicere, nihil haberem quod reprehēderem, si finitas cupiditates haberent? Hoc est dicere, non reprehēderem asotos, si non essent asoti. Isto modo ne improbos quidē, si essent boni uiri. Hic homo se uerus luxuriā per seipsam reprehēdēdā nō putat. Et hercule Torquate, ut uerū loquamur, si summū bonū uoluptas est, rectissime nō putat. Nolim enim mihi fingere asotos, ut soletis, qui in mēsam uomāt, et qui de cōiuijs auferantur, crudiq; postridie se rursus ingurgitēt, q̄ solē, ut aiūt, neq; occidentem unquam uiderint, nec orientem, qui consumptis patrimonijs egeant. Nemo nostrum istius generis asotos iucunde putat uiuere, mundos, elegantes, optimis

- * cocis, pistoribus, piscatu, aucupio, uenatione, his omnibus exquisitis uitantis cruditatem, quibus uinum diffusum è pleno sit hirsiphon, ut ait Lucilius, cui nihil dum sit, ius & sarculos abstulerit, adhibentis ludos, & quæ sequuntur illa, quibus detractis clamat Epicurus se nescire quid sit bonum. Adsint etiam formosi pueri, qui ministrent, respondeat sis uestis, argentum, odrilitium locus ipse, edificium. Hos ego a fotos bene quidem uiuere aut beate nunquam dixerim. Ex quo efficitur, non ut uoluptas ne sit uoluptas, sed ut uoluptas non sit summum bonum. Nec ille qui Diogenem Stoicum adolescens, post autem Panetium audierat Lælius, eò dictus est sapiens quòd non intelligeret quid suauissimum esset: nec enim sequitur, ut cui cor sapiat, ei non sapiat palatus: sed quia parui id duceret.

O Lapathe ut iactare necesse est, cognitus cui sis

In quo Læliu' clamores, sophos ille solebat

Edere, compellans gummas ex ordine nostros

Læliu' præclare, & recte sophos illudq; uere:

O Publi, ô gurges, Galloni es homo miser, inquit, Læliu' ex

Cœnasti in uita nunquam bene, quum omnia in isto

Consumis, squilla, atque acipensere cum decumano.

Is hæc loquitur qui in uoluptate nihil ponens, negat eum bene cœnare qui omnia ponat in uoluptate, & tamē non negat libenter unquam cœnasse Gallonium (mentiretur enim) sed bene, ita grauitur & secrete uoluptatē fecerunt à bono. Ex quo illud efficitur, qui bene cœnēt, omnes libenter cœnare: qui libenter, non continuo bene. Semper Lælius bene. Quid bene? dicet Lucilius, horto condito. sed cedo caput cœnæ, sermone bono. quid ex eo, sequitur is, libenter? Veniebat enim ad cœnam, ut satiaret animo quieto

Ad Corin-
thium, &
ait D. ha-
cum & c.
L. ex Ma-
reto.
pro Odyli-
Turneb. in
Lælium o-
der, imbric-
um legis
de uale. o-
versu Læ-
city

Sermo bonus
capit cœnæ.

quieto desyderia naturæ. Recte ergo is negat unquam bene coenasse Gallonium, recte muscrum, quum præsertim in eo omne studium consumeret, quem libenter coenasse nemo negat? Cur igitur non bene? Quia quod bene, id recte, frugaliter, honeste: ille porro male, prauè, nequiter, turpiter coenabat. Non igitur nec Lapathi suauitatē acipenscri Gallonij Lælius anteponebat, sed suauitatē ipsam negligebat. Quod non faceret, si in uoluptate summum bonum poneret. Semonenda est igitur uoluptas, non solum ut recta sequamini, sed etiam ut loqui deceat frugaliter. Possumus ne igitur in uita summum bonum dicere, quum id ne in cœna quidem posse uideamur? Quomodo autem Philosophus loquitur tria genera cupiditatum? naturales & necessarias, naturales & nō necessarias, nec naturales neque necessarias. Primum diuisit ineleganter. duo enim genera quæ erant, fecit tria. hoc est non diuidere, sed frangere rem. Qui si diceret cupiditatum esse duo genera, naturales & inanes: naturalium quoque item duo, necessarias & non necessarias, confecta res esset. Vitiosum est enim in diuidendo partem in genere numerare. Sed hoc sanè concedamus. Contemnit enim differendi elegantiam, confusc loquitur: gerendus est mos, modo recte sentiat. Et quidem illud ipsum non nimium probo (& tamen patior) Philosophum loqui de cupiditatibus finiēdis. An potest cupiditas finiri? tollenda est atque extrahenda radicitus. Quis est enim in quo cupiditas sit, quin recte cupidus dici possit? Ergo & auarus erit, sed finite: & adulter, uerum habebit modum: & luxuriosus, eodem modo. Qualis ista Philosophia est, quæ non interitum asserat prauitati, sed sit contenta mediocritate uitiorum? Quamquam in hac diuisione rem ipsam prorsus probo, elegan-

*Reprehendi
diuisionem
Epicturi.*

tiam desydero. Appellet hæc desyderia nature, cupiditas
 tus nomē seruet aliō: ut quum de auaritia, quum de intem-
 perantia, quum de maximis uitijis loquetur, eam tanquam
 capitis accuset. Sed hæc quidem liberius ab eo dicuntur &
 sapius, quod equidem non reprehendo. est enim tanti Phi-
 losophi, tamq; nobilis audacter sua decreta defendere. Sed
 tamen ex eo quod eam uoluptatem (quam omnes gentes
 hoc nomine appellant) uidetur amplexari sæpe uehemen-
 tius, in magnis interdum uersatur angustiis, ut hominum
 consciētia remota nihil tam turpe sit quod uoluptatis cau-
 sa nō uideatur esse facturus. Deinde ubi erubuit (uis enim
 est permagna nature) confugit illuc, ut neget accedere
 quicquam posse ad uoluptatem nihil dolentis. At iste non
 dolendi status non uocatur uoluptas. Non laboro, inquit,
 de nomine. Quid, quod res alia tota est? Reperiam multos
 uel innumerabiles potius, non tam curiosos, nec tam mole-
 stos quam uos estis, quibus quicquid uelim facile persua-
 deam. Quid ergo dubitamus quin si non dolere uoluptas
 sit summa, non esse in uoluptate dolor sit maximus? Cur
 id non ita fit? quia dolori non uoluptas contraria est, sed
 doloris priuatio. Hoc uero nō uidere, maximō argumen-
 to esse uoluptatem illam, qua sublata neget se intelligere
 omnino quid sit bonum. Eam autem ita persequitur, quæ
 palato percipitur, quæ auribus: cetera addit, quæ si ap-
 paret, honos præfandus sit. Hoc igitur quod solum bo-
 num seuerus & grauis Philosophus nouit, idem non ui-
 det ne expetendum quidem esse, quod eam uoluptatem
 hoc eodem autore non desyderemus, quum dolore carea-
 mus, quanquam hæc sunt contraria. Hic si definire & di-
 uidere didicisset, si loquendi uim, si denique consuetudi-
 nem uerborum teneret, nūquam in tantas salebras incidis-
 set.

trullam L *

Epicurus si
 bunt contra
 rim

set. Nunc uides quid faciat, quam nemo unquam uoluptatem appellat, & hanc in motu uoluptatem, quæ duo sunt, unum facit: sic enim has suaues & quasi dulces uoluptates appellat. Interdum ita extenuat, ut M. Curium putes loqui: interdum ita laudat, ut quid præterea sit bonum, neget se posse ne suspicari quidem. Quæ iam oratio non à philosopho aliquo, sed à Censore opprimenda est. nō est enim uitium solum in oratione, sed etiā in moribus. luxuriam non reprehendit, modo sit uacua infinita cupiditate & timore. Hoc loco discipulos quærere uidetur, ut qui aforti esse uelint, philosophi antè fiant. A primo, ut opinor, animantiū ortu petitur origo summi boni. Simulatq; natum animal est, gaudet uoluptate, & eam appetit ut bonum, aspernatur dolorem ut malum. De malis autē & bonis ab ijs animalibus quæ nondum deprauata sint, ait optime iudicari. Hæc & tu ita posuisti, & uerba uestra sunt, quanquam multum uitiosa. Summum enim bonum & malum uagiens puer utra uoluptate dijudicabit, stante an mouente? (quoniam, si dijs placet, ab Epicuro loqui discimus) Si stante, hæc natura uidelicet uult saluam esse se: quod concedimus. si mouente, quod tamen dicitis, nulla turpis uoluptas erit, quæ prætermittenda sit, & simul nō proficiscitur animal illud modo natum à summa uoluptate, quæ est à te posita in non dolendo. Nec tamen argumentum hoc Epicurus à paruis petiuit, aut etiam à bestijs, quæ putat esse specula naturæ, ut diceret ab ijs duce natura hanc uoluptatem expeti nihil dolendi: neque enim hæc mouere potest appetitum animi, nec ullum habet ictum quo pellat animi statum hic non dolendi. Itaque in hoc eodem peccat Hieronymus. At ille pellit, qui permulcet sensum uoluptate. Itaque Epicurus semper

*Reptitio an
ad motum
Epicuri et
refutatio
eundem.*

*

hoc utitur, ut probet uoluptatem natura expeti: quòd ea uoluptas quæ in motu sit, & paruos ad se alliciat & bestias, non illa stabilis, in qua tantum inest nihil dolere. Quid igitur conuenit ab alia uoluptate dicere naturam proficisci, in alia summum bonum ponere? Bestiarum uerò nullum iudicium puto. Quamuis enim deprauate non sint, prauæ tamen esse possunt. Vt bacillum aliud est inflexum & incuruatum de industria, aliud ita natum: sic ferarum natura non est illa quidem deprauata mala disciplina, sed natura sua. Nec uerò ut uoluptatem expetat natura mouet infantem, sed tantum ut seipsum diligat, ut integrum se saluumq; uelit. Omne enim animal simul ut ortum est, & seipsum, & omnes partes suas diligit: duasq; quæ maximæ sunt, in primis amplectitur, animum scilicet & corpus, deinde utriusque partes. Nam sunt & in animo præcipua quædam, & in corpore: quæ quum leuiter agnouit, tunc discernere incipit, ut ea quæ prima data sunt natura appetat, asperneturq; contraria. In his primis naturalibus uoluptas inest, nec ne, magna questio est. Nihil uerò putare esse præter uoluptatem, nō membra, non sensus, non ingenij motum, non integritatem corporis, non ualetudinem, summæ mihi uidetur inscitia. Atque ab ipso capite fluere necesse est omnem rationem bonorum & malorum. Polemoni & antè Aristoteli, ea prima uisa sunt, quæ paulò antè dixi. Ergo nata est sententia ueterum Academicorum & Peripateticorum, ut finem bonorum dicerent secundum naturam uiuere, id est, uirtute adhibita frui primis à natura datis. Callipho ad uirtutem nihil adiunxit nisi uoluptatem: Diodorus uacuitatē doloris. His omnibus quos dixi consequentes sunt fines bonorum. Aristippo simplex uoluptas

Varia sententia philosophorum de fine.

ptas, Stoicis cōsentire naturæ. Quod esse uolunt è uirtute, id est, honeste uiuere. Quod ita interpretantur, uiuere cum intelligentia earum rerum quæ natura euenirent, eligente ea quæ essent secundum naturam, reiiciente quæ contraria. Ita tres sunt fines expertes honestatis: unus Aristippi uel Epicuri, alter Hieronymi, Carneadis tertius. Tres in quibus honestas cum aliqua acceſsione, Polemonis, Calliphonis, Diodori. Vna simplex, cuius Zeno auctor, posita in decore tota, id est, in honestate. Nam Pyrrho, Aristoteli, Herillus iam diu abiecti. Reliqui sibi constituerunt ut extrema cum initijs conuenirent, ut Aristippo uoluptas, Hieronymo doloris uacuitas, Carneadi frui principijs naturalibus esset extremum. Epicurus autem quum in prima commendatione uoluptatem dixisset, si eam quam Aristippus, idem tenere debuit ultimū bonorū quod ille: si eam quam Hieronymus, fecisset idem ut uoluptatem illam Aristippi in prima commendatione poneret. Nam quod ait sensibus ipsis iudicari uoluptatem bonum esse, dolorem malum, plus tribuit sensibus, quàm nobis leges permittunt. Priuatarum litium iudices sumus: nihil enim possumus iudicare, nisi quod est nostri iudicij. In quo frustra iudices solent, quum sententiam pronuntiant, addere, Siquid mei iudicij est. Si enim non fuit eorum iudicij, nihilo magis hoc non addito, illud est iudicatum. Quod iudicat sensus? dulce, amarum, leue, asperum: prope, longe, stare, mouere; quadratum, rotundum. Quam igitur pronuntiabit sententiam ratio? adhibita primum diuinarum humanarumq; rerum scientia, quæ potest appellari rite sapientia. Deinde adiunctis uirtutibus, quas ratio rerum omnium dominas, tu uoluptatum satellites & ministras esse uoluisti. Quarum ad eò omnium sententia

Septem sententiae

Formula in dictione

tentia pronuntiabit primum de uoluptate nihil esse ei lo-
ci non modo ut sola ponatur in summi boni sede, quam
querimus, sed ne illo quidem modo ut ad honestatem ap-
plicetur. De uacuitate doloris eadem sententia est. Reijcie-
tur etiam Carneades. Nec illa de summo bono ratio aut
uoluptatis nō dolendū ē particeps, aut honestatis expers
probabitur. Ita relinquet duas de quibus etiam atq; etiam
consideret: Aut enim statuet nihil esse bonum, nisi hone-
stum: nihil malum, nisi turpe: cetera aut omnino nihil ha-
bere momenti, aut tantum ut nec expetenda nec fugien-
da, sed eligenda modo aut reijcienda sint: aut anteponet
eam quam quum honestate ornatissimam, tum etiam ipsis
initijs naturæ, et totius perfectione uitæ locupletatam ui-
debit. Quod eò liquidius faciet, si perspexerit rerū inter
eas, uerborum ne sit controuersia. Huius ego nunc auto-
ritatem sequens idem faciam. Quantum enim potero mi-
nuam contentiones, omnesq; simplices sententias eorum,
in quibus nulla inest uirtutis adiunctio, omnino à philo-
sophia semouendas putabo. Primum Aristippi Cyrenai-
corumq; omnium, quos non est ueritum in ea uoluptate,
quæ maxima dulcedine sensum moueret, summum bonum
ponere, contemnentes istam uacuitatem doloris. Hi non
uiderunt ut ad cursum equū, ad arandum bouem, ad inda-
gandum canem: sic hominem ad duas res, ut ait Aristote-
les, intelligendum et agendum esse natum, quasi morta-
lem deum: contraq; ut tardam aliquam et languidam pe-
cudem ad paslum, et procreandi uoluptatem, hi hoc di-
uinum animal ortum esse uoluerunt, quo nihil mihi uide-
tur absurdius. Atque hæc contra Aristippum, qui eam uo-
luptatem non modo summam, sed solam etiam ducit,
quam omnes unam appellamus uoluptatem: aliter autem
nobis

vobis placet. Sed ille, ut dixi, uitioſe. Nec enim figura corporis, nec ratio excellens ingenij humani ſignificat ad hanc unam rem natum hominem ut frucretur uoluptatibus. Nec uerò audiendus Hieronymus, cui ſummum bonum eſt idem, quod uos interdum, uel potius nimium ſæpe dicitis, nihil dolere. Non enim ſi malum dolor eſt, cauere eo malo ſatis eſt ad bene uiuendum. Hoc dixerit poſtius Ennius,

Ennius

Nimium boni eſt cui nihil eſt mali.

Nos beatam uitam non depulſione mali, ſed adeptione boni iudicemus: nec eam ceſſando ſiue gaudendo, ut Ariſtippus, ſiue nō dolendo, ut hic, ſed agendo aliquid conſiderando uē quæramus. Quæ poſſunt eadem contra Carneadium illud ſummum bonum dici: quod is non tam ut probaret, protulit, quàm ut Stoicis, quibuscū bellum gerebat, opponeretur. Id autē cuiusmodi eſt, ut additum ad uirtutem, autoritatem uideatur habiturum, et expleturam cumulate uitam beatam, de quo omnis hæc quæſtio eſt. Nam qui ad uirtutem adiungunt uel uoluptatem, quam unam uirtus minimi facit, uel uacuitatem doloris: quæ etiā ſi malo caret, tamen non eſt ſummum bonum, acceſſione utuntur non ita probabili. Nec tamen cur id tam parce tamq; reſtrictè faciant intelligo: quaſi enim emendum eis ſit quod addant ad uirtutem, primum uiliſſimas res addunt, deinde ſingulas potius quàm omnia, quæ prima natura approbauiffet, ea cum uoluptate coniungerēt. Quæ cum Ariſtoni & Pyrrhoni omnino uiſa ſunt pro nihilo, ut inter optime ualere et grauiffime ægrotare, nihil proriſus dicerent intereſſe, recte iampridem contra eos deſitum eſt diſputari. Dum enim in una uirtute ſic omnia eſſe uoluerunt, ut eam rerum ſelectione expoliarent: nec ei quicquam

Ariſt. & Pyrrho

quicquam aut unde oriretur, darent, aut ubi nitere-
 tur: uirtutem ipsam, quam amplexabantur, sustule-
 runt. Herillus autem ad scientiam omnia reuocans,
 unum quoddam bonum uidit, sed nec optimum, nec
 quo uita gubernari possit. Itaque hic ipse iam pridem est
 reiectus: post enim Chrysippum non sanè est disputatum.
 Restatis igitur uos. Nam cum Academicis incerta lucta-
 tio est, qui nihil affirmant, & quasi desperata cognitione
 certi, id sequi uolunt quodcumq; uerisimile uideatur. Cum
 Epicuro autem hoc plus est negotij, quod è duplici ge-
 nere uoluptatis coniunctus est, quodq; & ipse & amici
 eius, & multi postea defensores eius sententiæ fuerunt:
 & nescio quomodo is qui autoritatem minimam habet,
 maximā uim cum illis populus facit, quos nisi arguimus,
 omnis uirtus, omne decus, omnis uera laus deferenda est.
 Ita ceterorum sententijs semotis relinquitur non mihi
 cum Torquato, sed uirtuti cum uoluptate certatio. Quam
 quidem certationem homo & acutus & diligens Chry-
 sippus non contemnit, totumq; discrimen summi boni in
 eadem comparatione positum putat. Ego autem existi-
 mo, si honestum aliquid ostendero, quod sit ipsum ui sua
 propter seq; expetendum, iacere uestra omnia. Itaque eo,
 quale sit breuiter, ut tempus postulat, cōstituto, accedam
 ad omnia tua Torquate: ubi si memoria forte defecerit,
 tuum est ut suggeras. Honestum igitur id intelligimus,
 quod tale est, ut detracta omni utilitate sine ullis præmijs
 fructibusue per seipsum possit iure laudari. quod quale
 sit, non tam definitione qua sum usus, intelligi potest
 (quanquam aliquantulum potest) quàm comuni o-
 mnium iudicio, & optimi cuiusque studijs atque factis,
 qui permulta ob eam unam causam faciunt quia decet,
 quia

Herillus

Honestum

quia rectum, quia honestum est, etsi nullum consecutus
 rum emolumentum uident. Homines enim etsi multis alijs,
 tamen hoc uno à bestijs plurimum differunt, quòd ratio-
 nem habeant à natura datam, mentemq; & acrem & ui-
 gentem, celerrimeq; multa simul agitantem, & ut ita di-
 cam sagacem, quæ & causas rerum & consecutiones ui-
 deat, & similitudines transferat, & disiuncta coniungat,
 & cum presentibus futura copulet, omnemq; completa-
 tur uitæ consequentis statum. Eademq; ratio facit homi-
 nem hominum appetentem, cumq; his natura & sermo-
 ne & usu congruentem, ut profectus à charitate dome-
 sticorum ac suorum currat longius, & se implicet primū
 ciuium, deinde omnium mortalium societate: atque ut ad
 Archytam scripsit Plato, non sibi se solum natum memi-
nerit, sed patriæ, sed suis, ut perexigua pars ipsi relinqua-
tur. Et quoniam eadem natura cupiditatem ingenuit ho-
 mini ueri inueniendi (quod facillime apparet, quum uacui
 curis, etiam quid in cælo fiat scire auemus) his initijs in-
 ducti omnia uera diligimus, id est, fidelia, simplicia, con-
 stantia: tum uana, falsa, fallētia odimus ut fraudem, periu-
 rium, malitiam, iniuriam. Eadem ratio habet in se quiddā
 amplum atq; magnificum, ad imperandum magis, quā
 ad parendum accommodatum: omnia humana non tole-
 rabilia solum, sed etiam leuia ducens, altum quiddam &
 excelsum, nihil timens, nemini cedens, semper inuictum.
 Atq; his tribus generibus honestorum notatis, quartum
 sequitur, & in eadem pulchritudine, & aptum ex illis tri-
 bus, in quo inest & ordo & moderatio, cuius similitudi-
 ne perfecta in formarum specie à dignitate trāsitus est
 ad honestatem dictorū atq; factorum. Nam ex ijs tribus
 laudibus quas antè dixi, & temeritatem reformidat, &

non

Species bone-
ti.

prudentia

1na ficia

Fortitudo.

Moderatio

non audet cuiquam aut dicto proteruo aut facto nocere, uereturq; quicquam aut facere aut loqui quod parum uirile uideatur. Habes undique expletam & perfectam Torquate formam honestatis, quæ tota his quatuor uirtutibus, quæ à te quoq; commemoratæ sunt, continetur. Hanc se tuus Epicurus omnino ignorare dicit quam aut qualè esse uelint qui honestate summum bonum metiantur. Si enim ad honestatem omnia refrantur, neque in ea uoluptatem dicant inesse, ait eos inani uoce sonare (his enim ipsis uerbis utitur) neq; intelligere, neque uidere sub hac uoce honestatis quæ sit subiicienda sententia. Vt enim consuetudo loquitur, id solum dicitur honestum quod est populari fama gloriosum. Quod, inquit, quanquam uoluptatibus quibusdam est sepe iucundius, tamen expetitur propter uoluptatem. Vides ne quam sit magna dissensio? Philosophus nobilis à quo non solum Græcia & Italia, sed etiam omnis Barbaria commota est, honestum quid sit, si id non est in uoluptate, negat se intelligere: nisi forte illud quod multitudinis rumore laudetur. Ego autem hoc etiam turpe esse sepe iudico: & si quando turpe non sit, tamen non esse non turpe, quum id à multitudine laudetur: quod si sit ipsum perfectum atque laudabile, non ob eam causam tamen illud dici honestum esse, quia laudetur à multis, sed quia tale sit ut uel si ignorarent id homines, uel si obmutuissent, sua tamen pulchritudine esset specie quæ laudabile. Itaque idem natura uictus (cui obsisti non potest) dicit alio loco id quod à te etiam paulò antè dictum est, non posse iucunde uiui nisi honeste. Quid nunc honeste dicit? idem ne quod iucunde? Ergo ita non posse honeste uiui, nisi honeste uiuatur, an nisi populari fama? Sine ea igitur iucunde negat posse uiuere.

Quid

Quid turpius quam sapientis uitam ex insipientium sermone pendere? Quid ergo hoc loco intelligit honestum? Certe nihil nisi quod possit ipsum propter se iure laudari. Nam si propter uoluptatem: quæ est ista laus quæ possit è macello peti? Non is uir est, ut quum honestatem eo loco habeat ut sine ea iucunde neget posse uiui, illud honestam quod popolare sit sentiat, & sine eo iucunde neget uiui posse: aut quicquã aliud honestũ intelligat, nisi quod sit rectũ ipsum, quod per se sua ui, sua natura, sua sit spõte laudabile. Itaq; Torquate, quũ diceret clamare Epicurum, non posse iucunde uiui, nisi honeste & sapienter & iuste uiueretur, tu ipse mihi gloriari uidebare: tanta uis inerat in uerbis propter earum rerum, quæ significabantur his uerbis, dignitatem, ut altior fieres, ut interdum insisteres, ut nos intuens quasi testificarere laudari honestatem & iustitiam aliquando ab Epicuro. Quàm te decebat his uerbis uti, quibus si Philosophi non uterentur, Philosophia omnino non egeremus? Istorum enim uerborum amore, quæ perraro appellantur ab Epicuro, sapientia, fortitudinis, iustitia, temperantia, præstantissimis ingenijs homines se ad Philosophiaẽ studium contulerunt. Oculorũ, inquit Plato, est in nobis sensus acerrimus, quibus sapientiam nõ cernimus. Quàm illa ardenteis amores excitaret sui, si uideretur? Cur tandem? an quòd ita callida est, ut optime possit architectari uoluptates? Cur iustitia laudatur? aut unde est hoc contritum uetustate prouerbiũ, Quicum in tenebris? Hoc dictum in una re latissime patet, ut in omnibus factis re non teste moueamur. Sunt enim leuia & perinfirmia quæ dicebantur à te, cum animi conscientia improbos excruciar, tum etiam poenæ timore, qua aut afficiuntur, aut semper sunt in metu ne afficiantur

k

aliquando

plato de pr.
dntia

Dignum
qui cum
in tenebris
micx

aliquādo. Non oportet timidum, aut imbecillo animo fingi: non bonum illum uirum, qui quicquid fecerit ipse se cruciet, omniaq; formidet, sed omnia callide referentem ad utilitatem, acutum, uersutum, ueteratorem, facile ut exco-
 gitet quomodo occulte sine teste, sine ullo conscio fallat. An tu me de L. Tubulo putas dicere, qui quā Prætor quæ-
 sitionem inter sicarios exercuisset, ita aperte cepit pecu-
 nias ob rē iudicandā, ut anno proximo P. Scauola Trib.
 pleb. ferret ad plebem, uellent nec ne de ea re quæri. Quo
 plebiscito decreta à senatu est c o s. quæstio Cn. Scipioni.
 Profectus in exilium Tubulus statim, nec respondere ausus:
 erat enim res aperta. Non igitur de improbo, sed callide
 improbo quærimus, qualis Q. Pompeius in fodere Numā
 tino inficiando fuit: nec uero omnia timentem, sed primū
 qui animi conscientiam non curet, quam scilicet compri-
 mere nihil est negotij. Is enim qui occultus et tectus di-
 citur, tantum abest ut se indicet, perficiet etiam ut dolere
 alterius improbe factō uideatur. Quid enim est aliud esse
 uersutum? Memini me adesse P. Sextilio Rufo, quum is ad
 amicos rem ita deferret, se esse heredem Q. Fadio Gallo,
 cuius in testamento scriptum esset, se esse ab eo rogatū ut
 omnis hereditas ad filiā perueniret, id Sextilius factū ne-
 gabat. Poterat autē impune. quis enim redargueret? nemo
 nostrū negabat: eratq; uerisimilius hūc mētiri, cuius inter-
 esset, quā illū qui id se rogasse scripsisset, quod debuisset
 rogare. Addebat se etiā in legē Voconia iuratū contra eā
 facere non audere, nisi aliter amicis uideretur. Aderamus
 nos quidem adolescentes, sed etiam multi ampliissimi ui-
 ri: quorum nemo censuit plus Fadiæ dandum, quā pos-
 set ad eam lege Voconia peruenire. Tenuit permagnam
 Sextilius hereditatem: unde si secutus esset eorum senten-
 tiam

de dolo & fraude

L. Tubulus

*P. Sextilius
Rufus*

tiam qui honesta & recta emolumentis omnibus & commodis anteponerent, numum nullum attigisset. Num igitur cum postea censes anxio animo aut sollicito fuisset? Nihil minus: contraq; illa hereditate diues, ob eamq; rem letus. Magni enim aestimabat pecuniam, non modo non contra leges, sed etiam legibus partam, quæ quidem uel cum periculo est querenda uobis. est enim effetrux multarum & magnarum uoluptatum. Ut igitur illis qui recta & honesta quæ sunt, eaq; statuunt per se expetenda, adeunda sunt quæuis pericula decoris honestatisq; causa: sic uestris qui omnia uoluptate metiuntur, pericula adeunda sunt, ut adipiscantur magnas uoluptates: si magna res, magna hereditas agetur, quæ pecunia uoluptates pariantur plurimæ. Idemq; erit Epicuro uestro faciendū, si suum finem bonorum sequi uolet, quod Scipioni, magna gloria proposita, si Annibalem in Aphricā retraxisset. Itaq; quantum adiit periculi: ad honestatem enim ille omnem conatum suum referebat, non ad uoluptatem. Sic uester sapiens magno aliquo emolumento commotus, animi causa, si opus fuerit, dimicabit: occultum facinus esse potuerit, gaudebit: deprehensus omnem poenam contemnet. Erit enim instructus ad mortem contemnendam, ad exilium, ad ipsum etiam dolorem. Quem quidem nos quum improbis poenam proponitis, impatibilem facitis: quum sapientem semper boni plus habere uultis, tolerabilem. Sed finge non solum callidum eum qui improbe aliquid faciat, uerum etiam præpotentem, ut M. Crassus fuit, qui tamen solebat uti suo bono: ut hodie est noster Pompeius, cui recte facienti gratia est habenda: esse enim quamuis uellet iniustus, iniquus poterat

k 2 impune.

*Potencia et
mala callid
tate.*

impune. Quàm multa uero iniuste fieri possunt, quæ nemo possit reprehendere? Si te amicus tuus moriens rogauerit ut hereditatem reddas suæ filiæ, nec usquam id scripserit (ut scripsit Fadius) nec cuiquam dixerit, quid facies? tu quidem reddes: ipse Epicurus fortasse redderet, ut Sex. Peduceus, Sex. F. is qui hunc nostrum reliquit effigiem et humanitatis et probitatis suæ filium, tum doctus, tum omnium uir optimus et iustissimus, quum sciret nemo eum rogatum a C. Cæcilio Equite Ro. splendido Nursino, ultro ad mulierem uenit, eiq; nihil opinanti uiri mandatum exposuit, hereditatem quæ reddidit. Sed ego ex te quero (quoniam idem tu certe fecisses) nonne intelligas eo maiorem uim esse naturæ, quod ipsi uos qui omnia ad uestrum commodum, et (ut ipsi dicitis) ad uoluptatem refractis: tamen ea faciatis è quibus appareat non uoluptatem uos, sed officium sequi, plusq; rectam naturam quam prauam rationem ualere? Si scieris, inquit Carneades, aspidem occulte latere uspiam, et uelle imprudentem super eam aspidere, cuius mors tibi emolumentum futura sit, improbe feceris nisi monueris ne aspideat, sed impune tamen id te constat fecisse. quis enim coarguere possit? Sed nimis multa. Perspicuum est enim nisi æquitas, fides, iustitia proficiscatur à natura, et si omnia hæc ad utilitatem referantur, uirum bonum non posse reperiri. Sed de his rebus satis multa in nostris de Rep. libris sunt dicta à Lælio. Transfer idem ad modestiam, uel temperantiam, quæ moderatio est cupiditatum rationi obediens. Satisne ergo pudori consulat, si quis sine teste libidini pareat? An est aliquid per se ipsum flagitiosum, etiã si nulla comitetur infamia? Quid fortes uiri? uoluptatum ne calculis subductis prælium ineunt, sanguinem pro patria profundunt, an quodam animi ardore

dore atque impetu concitati? utrum tandem censes Torquate, imperiosum illum, si nostra uerba audiret, tuam ne de se orationem libētius auditurum fuisse, an meam? quum ego dicerem eum nihil fecisse sua causa, omniaq; Reip. tu contra nihil nisi sua. Si uero id etiam explanare uelles apertius, diceres nihil eum fecisse nisi uoluptatis causa, quo modo eum tandem laturum fuisse existimas? Esto fecerit, si ita uis, Torquatus propter suas utilitates: malo enim dicere quàm uoluptates, in tãto præsertim uiro: num etiam eius Collega P. Decius princeps in ea familia Consulatus, quum se deuoueret, et equo admissio in mediam aciem Latinorum irruebat, aliquid de uoluptatibus suis cogitabat? Nam ubi eam caperet, aut quando, quum sciret confestim esse moriendum, eamq; mortem ardentiore studio peteret, quàm Epicurus uoluptatem petendam putat? Quod quidem eius factum, nisi esset iure laudatum, non esset imitatus quarto Consulatu suo filius, neque porro ex eo natus cum Pyrrho bellum gerens c o s. cecidisset in prælio, seq; è continenti genere tertiam uictimam Reipu. præbuisset. Contineo me ab exēplis Græcis, hoc modicum est. Leonidas, Epaminondas, tres aliqui aut quatuor: ego si nostros colligere cœpero, perficiam illud quidem, ut se uirtuti tradat constringendam uoluptas, sed dies me deficiet: et ut A. Varus, qui est habitus iudex durior, dicere confessori solebat, quum datis testibus, alij tamen citarentur, Aut hoc testium satis est, aut nescio quid satis sit: sic à me satis testium est dictum. Quid enim te ipsum dignissimum maioribus tuis, uoluptas ne induxit ut adolescens tulus eriperes P. Syllæ Consulatum? quem quum ad patrem tuum retulisses fortissimum uirum, qualis ille uel c o s. uel ciuis, quum semper, tum post Consulatum fuit?

k 3 quo

P. Decij fort.
trido.

quo quidem autore nos ipsi ea gessimus, ut oibus potius quam ipsis nobis consuluerimus. At quam pulchre dicere uidebare, quum ex altera parte ponebas cumulatum aliquem plurimis et maximis uoluptatibus, nullo nec praesenti, nec futuro dolore: ex altera autem cruciatibus maximis toto corpore nulla nec adiuncta, nec sperata uoluptate: et querebas quis aut hoc miserior, aut superiore illo beator foret: deinde concludebas, summum malum esse dolorem, summum bonum uoluptatem. L. Thorius Balbus fuit Lanuinus, quem meminisse tu non potes: is ita uiuebat, ut nulla tam exquisita posset inueniri uoluptas, qua non abundaret. Erat et cupidus uoluptatum, et cuiusuis eius generis intelligens et copiosus: ita non superstitiosus, ut illa plurima in sua patria sacrificia et sana contemneret: ita non timidus ad mortem, ut in acie sit ob rempublicam interfectus. Cupiditates non Epicuri diuisione finiebat, sed sua satietate: habebat tamen rationem ualitudinis. Vtebatur his exercitationibus, ut ad coenam et esuriens et sitiens ueniret: eo cibo qui et suauissimus esset, et idem facilis ad con-
coquendum: uino ad uoluptatem, et ne noceret: cetera illa
 adhibebat, quibus demptis, negat se Epicurus intelligere quid sit bonum. aberat omnis dolor: qui si adesset, nec molliter ferret, et tamen medicis plus quam philosophis uteretur: color egregius, integra ualitudo, summa gratia, uita denique conferta uoluptatum omnium uarietate. Hunc uero beatum oratio quidem uestra sic cogitat, ego huic quem anteponam non audeo dicere: dicet pro me ipsa uirtus, nec dubitabit isti uestro beato M. Regulum anteponere. quem quidem cum sua uoluntate, nulla in coactus, praeter fidem quam dederat hosti, ex patria Carthaginem reuertisset, tum ipsum quum uigilijs et

fame

L. Balbus

Optima ratio
in istis & con-
uentionibus
ta

Regulum

† propter

fame cruciaretur, clamat virtus beatiorē fuisse quā potantem in rosa Thonium. Bella magna gesserat is, bis c o s. fuerat, triumpharat: nec tamen sua superiora illa tam magna, nec tam præclara ducebat, quā illum ultimum casum, quem propter fidem constantiamq; suscep-erat: qui nobis miserabilis uidetur audientibus, illi perpe-tienti erat uoluntarius. Non enim hilaritate, nec lasciuia, nec risu, aut ioco comite leuitatis, sed sepe etiam tristes, firmitate & constantia sunt beati. Stuprata per uim Lucretia à Regis filio, testata ciues scipsa intere-mūt. Hic dolor populi Romani, duce & autore Bruto, causa ciuitati libertatis fuit, ob cuiusque mulieris memo-riam primo anno & uir & pater eius c o s. est factus. Tenuis L. Virginius, unusque de multis, sexagesimo anno post libertatem receptam, uirginem filiam sua ma-nu occidit potius q̃ ea P. Claudij libidini, qui tum erat summo in imperio, dederetur. Aut hæc tibi Torquate sunt uituperanda, aut patrociniū uoluptatis repu-diaudum. Quod autem patrociniū, aut quæ ista causa est uoluptatis, quæ nec testes ullos è claris uiris, nec lau-datores poterit adhibere? Vt enim nos ex annalium mo-nimentis testes excitamus eos quorum omnis uita consum-pta est in laboribus gloriosis, qui uoluptatis nomen audi-re nō possent: sic in uestris disputationibus historia muta est. Nunquam audiui in Epicuri schola Lycurgum, Solo-nem, Milciadem, Themistoclem, Epaminondam nomina-ri, qui in ore sunt cæterorum omnium philosophorum. Nunc uerò quoniam hæc nos etiam tractare cœpimus, sup-peditabit nobis Atticus è thesauris suis quos & quan-tos uiros habere testium sat est. Non ne melius est de his aliquid, quā tantis uoluminibus de Themistode loqui?

Sint ista Græcorum, quanquam ab his Philosophiam & omnes ingenuas disciplinas habemus: sed tamē est aliquid quod nobis non liceat, liceat illis. Pugnant Stoici cum Peripateticis. alteri negant quidquam esse bonum, nisi quod honestum sit: alteri plurimum se, & longe, longeq; plurimum tribuere honestati, sed tamen & in corpore, & extra esse quedam bona. Et certamen honestum & disputatio splendida: omnis est enim de uirtutis dignitate contentio. at cum tuis quum differas, multa sunt audienda etiam de obscœnis uoluptatibus, de quibus ab Epicuro sæpiissime dicitur. Non potes ergo ista tueri. Torquate mihi crede, si te ipse & tuas cogitationes & studia perspexeris, pudebit te inquam illius tabule quam Cleanthes sanè commode uerbis depingere solebat. Iubebat eos qui audiebant, secum ipsos cogitare, pictam in tabula uoluptatē pulcherrimo uestitu & ornatu regali in solio sedentē, præsto esse uirtutes ut ancillulas, quæ nihil aliud agerent, nullum suum officium ducerent nisi ut uoluptati ministrarent, & eam tantum ad aurem admonerent (si modo id pictura intelligi posset) ut cauere nequid perficeret imprudens quod offenderet animos hominum, aut quidquam è quo oriretur aliquis dolor. Nos quidem uirtutes sic natæ sumus, ut tibi seruiremus, aliud negotij nihil habemus. At negat Epicurus (hoc enim uestrum lumen est) quenquam qui honeste non uiuat, iucunde posse uiuere. Quasi ego id curem, quid ille aiat aut neget. illud quero, quid ei qui in uoluptate summum bonum putat, consentaneum sit discernere. Quid affers cur Thorius, Posthumius, cur Chius, cur omnium horum magister Orata, non iucundissime uixerit? Ipse negat, ut antè dixi, luxuriosorum uitam reprehendendam, nisi planè fatui sint, id est nisi aut planè

Cleanthis
tabula.

planè cupiant aut metuant : quarum ambarum rerum
quum medicinam pollicetur, luxuriæ licentiam pollicetur.
His enim rebus detractis negat se reperire in asotorum
uita quod reprehendat. Non igitur potestis uoluptate o=
mnia dirigētes, aut tueri aut retinere uirtutem. Nam nec
uir bonus ac iustus haberi debet, qui ne malum habeat,
abstinet se ab iniuria. Nosti credo illud,

Nemo pius est, qui pietatem cauet.

Caue quidquam putes esse uerius. nec enim dum metuit,
iustus est: & certe si metuere destiterit, non erit. Non me=
tuet autem siue celare poterit, siue opibus ~~maius~~ quidquā
fecerit: certeq; mallet ~~obtinere~~ existimari bonus uir ut nō
sit, quā esse ut non putetur. Ita quod certissimum est,
pro uera certaq; iustitia simulationem nobis iustitiæ tra=
ditis, præcipitisq; quodammodo ut nostram stabilem con=
scientiam contemnamus, aliorum errantem opinionem
aucupemur. Quæ dici eadē de cæteris uirtutibus possunt,
quarum omnium fundamenta uos in uoluptate, tanquam
in aqua ponitis. Quid enim? fortem ne possumus dicere
eundem illum Torquatum? Delector enim, quanquam te
non possim, ut ais, corrumpere: delector, inquam, & fami=
lia uestra & nomine: & hercule modo uir optimus no=
striq; amantissimus A. Torquatus uersatur ante oculos,
cuius quantum studium & quā insigne fuerit erga me
temporibus illis quæ nota sunt omnibus, scire necesse est
utrunq; uestrum, quæ mihi ipsi qui uolo & esse & habe=
ri gratus, grata non essent, nisi eum perspicerem mea cau=
sa mihi amicum fuisse, non sua: nisi hoc dicis sua, quod
interest omnium recte facere. Si id dicis, uicimus. Id enim
uolumus, id contendimus, ut officij fructus sit ipsum offi=
cium. Hoc ille tuus non uult, omnibusq; ex rebus uolupta=
k s tem

magis
fuerit
timere:
certeq; d
L. 1210.
Scala

*Torquatus
a detracto
torquatus cognomen
natus*

tem, quasi mercedem exigit. Sed ad illum redeo. Si uoluptatis causa cum Gallo apud Anienem depugnauit prouocatus, & ex eius spolijs sibi et torquem & cognomen, induit, nullā aliā ob causam nisi quod ei talia facta digna uiro uidebatur, fortē non puto. Iam si pudor, si modestia, si pudicitia, si uno uerbo temperantia, pœnæ aut infamiae metu coercerentur, nō sanctitate sua se tuebuntur: qđ adulterū, quod stuprū, quæ libido se nō proripiet ac proijciet aut occultatione proposita, aut impunitate, aut licentia? Quid illud Torquate, quale tādē uidetur, te isto nomine, ingenio, gloria, quæ facis, quæ cogitas, quæ cōtendis, quod referas, cuius rei causa perficere quæ conaris uelis, quod optimum deniq; in uita iudices, non audere in conuentu dicere? Quid enim mereri uelis iam quum tu magistratū inieris & in concionem ascenderis? Est enim tibi edicendum quæ sis obseruaturus in iure dicendo: & fortasse etiā si tibi erit uisum, aliquid de maioribus tuis, & de teipso dices more maiorum. Quid merearis igitur, ut dicas te in eo magistratu omnia uoluptatis causa facturum esse: teq; nihil fecisse in uita nisi uoluptatis causas? An me, inquis, tam amentem putas, ut apud imperitos isto modo loquar? At tu eadem ista dic in iudicio: aut si coronam times, dic in Senatu: nunquam facies. cur, nisi quod turpis est oratio? Me ne ergo & Triarium dignos existimas, apud quos turpiter loquare? Verum esto, uerbum ipsum uoluptatis non habet dignitatem, nec uos fortasse intelligimus. Hoc enim identidem dicitis, non intelligere nos uoluptatem quam dicatis. Rem uides difficilem & obscuram. Indiuidua quum dicitis & intermundia, quæ nec sunt ulla, nec possunt esse, intelligimus: uoluptas quæ passeribus omnibus nota est, à nobis intelligi non potest.

Voluptas omnib; passerib; nota

Quid

Quid si efficio ut fateare me non modo quid sit uoluptas scire (est enim iucundus motus in sensu) sed etiam quid eam tu uelis esse? Tu enim eam ipsam uis, quam modo ego dixi, et nomē imponis in motu ut sit, et faciat aliam quam uarietatem: tum aliam quandam summam uoluptatem, cui addi nihil possit, eam tum adesse, quum dolor omnis absit, eam que stabilem appellas. Sit sanē ista uoluptas. Dic in quo uis conuentu te omnia facere ne doleas? Si ne hæc quidem satis amplē, satis honeste dici putas, dic te omnia et in isto magistratu, et in omni uita utilitatis tuæ causa facturum, nihil nisi quod expediat, nihil denique nisi tua causa: quem clamorem concionis, aut quā spem Consulatus eius qui tibi paratissimus est, futurā putes? Eam ne rationem sequare, qua tecum ipse et cum tuis utare, profiteri autem et in medium proferre non audeas? At uerò illa quæ Peripatetici, quæ Stoici dicunt, semper tibi in ore sunt, in iudicijs, in senatu, officium, equitatem, dignitatem, fidem, rectā, honestā, digna imperio, digna Pop. Rom. omnia pericula pro rebus mori pro patria. Hæc quum loqueris, nos barones stupemus, tu uidelicet tecum ipse rides. Nam inter ista tam magnifica uerba, tamque præclara, non habet ullum uoluptas locum, non modo illa quam in motu esse dicitis, quam omnes urbani, rustici, omnes inquam qui Latine loquuntur uoluptatem uocant, sed ne hæc quidem stabilis, quam præter nos nemo appellat uoluptatem. Vide ne non debeas uerbis nostris uti, sententijs tuis. Quod si uultum tibi, si incessum fingeres, quo grauior uiderere, non esses tui similis: uerba tu fingas, et ea dicas quæ non sentias: aut etiam ut uestitum, sic sententiam habeas aliam domesticam, aliam forensem, ut in fronte ostentatio sit, intus ueritas

*adire l.
leg. p. u.
Baronum in
fortis.
Varones:
cardi, pri
guos, heb
tus. L. c.
Turme.*

ueritas occultetur, uide queso rectum ne sit. Mihi quidem hæ ueræ uidentur opiniones quæ honestæ, quæ laudabiles, quæ gloriosæ, quæ in senatu, quæ apud populū, quæ in omni cœtu concilioq; proferendæ sint: ne id non pudeat sentire quod pudeat dicere. Amicitia uerò locus

Epicuri tollit omnem amicitiam, cum non honestas tantum
ubi esse potest, aut quis amicus esse cuiquam, quem non ipsum amet propter ipsum? Quid autem est amare, è quo nomen amicitia ductum est, nisi uelle bonis aliquem affici quam maximus, etiam si ad se ex his nihil redeat? Quid prodest, inquis, mihi in eo esse animo. Imò uideri fortasse: esse enim nisi eris, non potes. Qui autem esse poteris, nisi te amor ipse ceperit? quod non sub dubia utilitatis ratio-

ne effici solet, sed ipsum ex se oritur, et sua sponte nascitur. At enim sequor utilitatem. Manebit ergo amicitia tandiu, quandiu sequetur utilitas: et si utilitas amicitiam constituet, tollet eadem. Sed quid ages tandem, si utilitas ab amicitia (ut fit sæpe) defecerit? relinques ne? Quæ ista amicitia est? retinebis? Qui conuenit? Quid enim de amicitia statueris *utilitatis causa expetenda*, uides. Ne in odium ueniam, si amicum desititero tueri. Primiū cur ista res digna odio est? Nunquid est turpe nisi quod est? Si

si turpe est, nequo incommodo afficiare non relinques amicum, tamē si odio de sum
ne sine fructu alligatus sis, ut moriatur optabis. Quod si non modo utilitatem tibi nullam afferret, sed iacturæ rei familiaris erunt faciendæ, labores suscipiendi, adeundū uitæ periculum: ne tum quidem te respicies, et cogitabis sibi quenque natum esse et suis uoluptatibus? Vadem te ad mortem tyranno dabis pro amico, ut Pythagoreus ille fecit Siculo tyranno? aut Pylades quum sis, dices te esse *Vide Euripi.* Orestē, ut mori pro amico? aut si esses Orestes, Pyladem in Oreste dem reselleres, te indicares? et si id non probares, quo minus

minus ambo unà neccaremini, non precarere? Faceres tu quidem Torquate hæc omnia. Nihil enim arbitror magna laude dignum, quod te prætermisurum credam, aut mortis aut doloris metu. Non quæritur autem quid nature tue consentaneum sit, sed quid discipline. Ratio ista quam defendis, præcepta quæ didicisti, quæ probas, funditus evertunt amicitiam, quamvis eam Epicurus, ut facit, in cælum efferat laudibus. At coluit ipse amicitias. Quasi quis illum neget & bonum uirum, & comem, & humanum fuisse. De ingenio eius in his disputationibus, non de moribus quæritur. Sit ista in Græcorum leuitate peruersitas, qui maledictis insectantur eos à quibus de ueritate dissentiunt. Sed quamvis comis in amicitijs tuendis fuerit, tamen si hæc uera sunt (nihil enim affirmo) non satis acutus fuit. At multis se probauit, & quidem in rem fortasse: sed tamen non grauissimum est testimonium multitudinis. In omni enim arte, uel studio, uel quauis scientia, uel in ipsa uirtute, optimum quidque rarissimum. Ac mihi quidem quòd & ipse bonus uir fuit, & multi Epicuri rei fuerunt & hodie sunt, & in amicitijs fideles, & in omni uita constantes et graues, nec uoluptate, sed officio consilia moderantes, hæc uidetur maior uis honestatis, & minor uoluptatis. Ita enim uiuunt quidam, ut eorum uita refellatur oratio: atque ut ceteri existimantur dicere melius quàm facere, sic hi mihi uidentur melius facere quàm dicere. Sed hæc nihil sanè ad rem: illa uideamus quæ à te de amicitia dicta sunt, è quibus unum mihi uidebar ab ipso Epicuro dictum cognoscere, amicitiam à uoluptate non posse diuelli, ob eamq; rem colendam esse quòd sine ea tutò & sine metu uiui non posset, nec iucunde quidem posset. Satis est ad hoc responsum. Attulisti aliud humanius

hoc, forsitan legendum.

Homines plerumq; melius dicunt quàm faciunt

humanius horum recentiorum, nunquam dictum ab ipso illo, quod sciam. Primò utilitatis causa amicum expeti: quū aut usus accessisset, tū ipsum amari per se, etiā omīssa spē uoluptatis. Hoc etsi multis modis reprehendi potest, tamen accipio quod dat: mihi enim satis est, ipsis non satis. Nam aliquando posse recte fieri dicunt, nulla expectata nec quesita uoluptate. Posuisti autem dicere alios, Fœdus quoddam facere inter se sapientes, ut quemadmodum sint in seipsos animati, eodem modo sint erga amicos: id ē fieri posse, ē sepe esse factum, ē ad uoluptates percipiendas maxime pertinere. Hoc fœdus facere si potuerunt, faciant etiam illud, Vt equitatem, modestiam, uirtutes omnes per seipsas gratis diligant. At uerò si fructibus ē emolumentis ē utilitatibus amicitias colemus, si nulla charitas erit quæ faciat amicitia ipsam sua sponte, ui sua ex se, ē propter se expetendam, dubium est quin fundos ē insulas amicis anteponamus? Licet hic rursus ea commemorares, quæ optimis uerbis ab Epicuro de laude amicitia dicta sunt. Non quero quid dicat, sed quid conuenienter rationi possit et sententiæ suæ dicere. Vtilitatis causa amicitia est quesita: num igitur utiliorem tibi hunc Triariū putas esse posse, q̄ si tua sint Putcolis gramina? Collige omnia quæ soletis, præsidium amicorū, satis est tibi in te, satis in legibus, satis ē in mediocribus amicitijs præsidij: iam contemni non poteris, odium autem ē inuidiam facile uitabis. Ad eas enim res ab Epicuro præcepta dantur, ē tamen non tantis uestigalibus ad liberalitatem utens, eis sine hac Pyladea amicitia multorum te beneuolentia præclare ē tuebere ē munies. At quicum ioca ē seria, ut dicitur, quicum arcana, quicum occulta omnia? Tecum optime, deinde etiam cum mediocri amico.

Sed fac

Fœdus in amicitijs sapientium.

Gramina in Triariū.

Sed fac ista esse non importuna, quid ad utilitatem tantæ pecuniæ? Vides igitur si amicitiam sua charitate metiare, nihil esse præstantius: sin emolumento, summas familiaritates prædiorum fructuosorum mercede superari. Me ipsum igitur ames oportet, non mea, si ueri amici futuri sumus. Sed in rebus apertissimis nimium lōgi sumus. Peractio enim et conclusio, nec uirtutibus nec amicitijs usquā locum esse, si ad uoluptatem omnia refrantur, nihil præterea magnopere dicendum. Attamen necui loco nō uideatur esse responsum, pauca etiam nunc dicam ad reliquam orationē tuam. Quoniam igitur omnis summa philosophiæ ad beatē uiuendū refertur, idq; unum expetentes homines, se ad hoc studium contulerunt: beate autem uiuere alij in alio, uos in uoluptate ponitis, item cōtrā omnem infelicitatem in dolore: id primum uideamus, beate uiuere uestrum, quale sit. Atq; hoc dabitis, ut opinor, si modo sit aliquid esse beatum, id oportere totum poni in potestate sapientis. Nam si amitti uita beata potest, beata esse non potest. Quis enim confidit semper sibi illud stabile & firmum permansurum, quod fragile & caducum sit? Qui autem diffidet perpetuitati bonorum suorum, timeat necesse est ne aliquando amissis illis sit miser. Beatus autem esse in maximarum rerum timore nemo potest. Nemo igitur esse beatus potest. neque enim in aliqua parte, sed in perpetuitate temporis uita beata duci solet. Nec appellatur omnino uita beata, nisi confecta atque absoluta. Nec potest quisquam aliās beatus esse, aliās miser. Qui enim existimabit posse se miserum esse, beatus non erit. Nam quum semel est suscepta beata uita, tam permanet quā ipsa illa effetrix beatæ uitæ sapientia: neque expectat ultimum tempus ætatis, quod Cræso

scribit

*Hac totum
responsum
tunc Epici-
uri, qua vi-
tutem cum uo-
luptate in con-
sistendo sine
conuictis, &
suam in colen-
dis amicitijs
fidem & consi-
ciam probare
conatur: nūc
illam partem
examinat, in
qua Epici-
rus dicit, bea-
tam uitam in
sola uoluptate
consistere.*

An temporis
limitabitur
aliquid affe-
rat beatam
ta.

scribit Herodotus præceptum à Solone. Etenim quemad-
modum tute dicebas, negat Epicurus diuturnitatem qui-
dem temporis ad beate uiuendum aliquid afferre, nec mi-
norem uoluptatem percipi in breuitate temporis, quàm si
illa sit sempiterna. Hæc dicuntur inconstantissime. Quum
enim summum bonum in uoluptate ponat, negat infinito
tempore ætatis uoluptatem fieri maiorem quàm finito
atque modico. Qui bonum omne in uirtute ponit, is po-
test dicere, perfici beatam uitam perfectione uirtutis. Ne-
gat enim summo bono afferre incrementum diem. Qui
autem uoluptate uitam effici beatam putabit, quì sibi is
conueniet, si negabit uoluptatem crescere longinquitate?
Igitur ne dolorem quidem. An dolor longissimus quisq;
miserrimus? uoluptatem non optabiliorẽ diuturnitas facit?
Quid est igitur cur ita semper deum appellet Epicurus
beatum & æternum? Demp̃ta enim æternitate nihilo bea-
tior Iupiter quàm Epicurus. Vterque enim summo bono
fruitur, id est, uoluptate. At enim hic etiã dolore: at eum
nihil facit. ait enim, si uratur, se, quàm hoc suaue, dicturũ.
Qua igitur re à deo uincitur, si æternitate non uincitur?
In qua quid est boni, præter summam uoluptatem, &
& eam sempiternam? Quid ergo attinet gloriose loqui,
nisi constanter loquere? In uoluptate corporis, addam
si uis animi, dum ea ipsa ut uultus sit, quod & in corpo-
re situm est, uiuere beate. Quid? istam uoluptatem per-
petuam, quis potest præstare sapienti? Nam quibus re-
bus efficiuntur uoluptates, hæ non sunt in potestate sa-
pientis. Non enim in ipsa sapientia positũ est beatũ esse,
sed in his rebus, quas sapientia cõparat ad uoluptatẽ. To-
tum autẽ id externum: & quod externum, id in casu est:
ita fit beatæ uitæ domina fortuna, quam Epicurus ait
exiguam

exiguā interuenire sapienti. Age, inquires, ista parua sunt. Sapientem locupletat ipsa natura, cuius diuitias Epicurus parabiles esse docuit. Hæc bene dicuntur, nec ego repugno, sed inter sese ipsa pugnant. Negat enim tenuissimo uictu, id est contemptissimis escis et potionibus minorem uoluptatem percipi, quàm rebus exquisitissimis ad epulandum. Huic ego, si negaret quidquam interesse ad beate uiuendum quali uteretur uictu, concederem, laudarem etiā: uerum enim diceret: id quod Socratem, qui uoluptatem nullo loco numerat, audio dicentem, Cibi condimentum esse famem, potionis sitim. Sed qui ad uoluptatem omnia referēs, uiuit ut Gallonius, loquitur ut frugi ille Piso, non audio. Nec enim eum quod sentiat dicere existimo. Naturales diuitias dixit parabiles esse, quod paruo esset natura contenta. Certe, nisi uoluptatem tanti aestimaretis. Non minor, inquit, uoluptas percipitur tam ex uilissimis rebus quàm ex pretiosissimis. Hoc est non modo cor non habere, sed ne palatū quidem. Qui enim uoluptatem ipsam contemnūt, his licet dicere se acipenserem manæ non anteponere. Cui uero in uoluptate summum bonum est, huic omnia sensu, non ratione sunt iudicanda, eaq; dicēda optima quæ sint suauissima. Verum istomodo consequatur summas uoluptates, non modo paruo, sed fermè nihilo, si potest. Sit uoluptas non minor in nasturcio illo, quo uesci Persas esse solitos scribit Xenophon, quàm in Syracusanis mensis, quæ à Platone grauiter uituperantur? sit inquam tam facilis quàm uultis comparatio uoluptatis: quid de dolore dicemus, cuius tanta tormenta sunt ut in his beata uita, si modo dolor summum malum est, esse non possit? Ipse enim Metrodorus penè alter Epicurus beatum esse describit his frè uerbis, quum corpus bene constitutum

1

sit, et

Socrate

*Acipenser olim
nobiliss. piscis
de quo plini.
lib. 9. ca. 17*

fit, & sit exploratum ita futurum. An id exploratum cuiquam potest esse, quo modo sese habiturum sit corpus, non dico ad annum, sed ad uesperam? Dolor igitur, id est summum malum, metuetur semper, etiam si non aderit: iam enim adesse poterit. qui potest igitur habitare in beata uita summi mali metus? Traditur, inquit, ab Epicuro ratio negligendi doloris. Iam ipsum absurdum, maximum malum negligi. Sed quæ tandem ista ratio est? Maximus dolor, inquit, breuis est. Primum, quid tu dicis breuem? deinde dolorem ~~non~~ ^{tam} maximum? Quid enim? summus dolor plures dies manere non potest? uide ne etiam menses: nisi forte eum dicis, qui simulatq; arripuit, interficit. Quis istum dolorem timet? illum mallet leuare, quo optimum atque humanissimum uirum Cn. Octauium M. F. familiarem meum confici uidi: nec uero semel, nec ad breue tempus, sed & sæpe planè & diu. Quos dii immortales ille quum omnes artus ardere uiderentur, cruciatus perferebat? Nec tamen miser esse, quia summum id malum non erat, tantummodo laboriosus uidebatur. At miser, si in uitiosa & flagitiosa uita afflueret uoluptatibus. Quod autem magnum dolorem, breuem: longinquum, leuem esse dicitis, id non intelligo quale sit. uideo enim & magnos, & eosdem bene longinquos dolores. Quædam alia toleratio est uerior, qua uti uos non potestis, qui honestatem ipsam per se non amatis. Fortitudinis quædam præcepta sunt, ac penè leges, quæ efforminari uirum uetant in dolore. Quamobrem turpe putandum est, non dico dolere (nam id quidem est interdum necesse) sed saxū illud Lēniū clamore Philoctetico funestare, Quod eiulatu, questu, gemitu, fremitibus Resonando mutum flebiles uoces refert.

Huic

*Ratio negligendi
dolorum
ta Epicurum.*

Huic Epicurus competenter, & si potest,
Cui uiperino morſu uenæ uiſcerum
Veneno imbutæ, tetros cruciatus cient.

Sit Epicurus Philoſteta, ſi grauis dolor, breuis. At iam
decimum annum in ſpelunca iacet. Si longus, leuis: dat
enim interualla & relaxat. Primum non ſæpe: deinde quæ
eſt iſta relaxatio, quum & præteriti doloris memoria re-
cens eſt, & futuri atque impendentis torquet timor? Mo-
riatur, inquit. Fortaſſe id optimum. Sed ubi illud Tlus ſem-
per uoluptatis? ſi enim ita eſt, uide ne facinus facias, quum
mori ſuadeas. Potius ergo illa dicantur, turpe eſſe uiro
debilitari, dolere, frangi, ſuccumbere. Nam iſta ueſtra, Si
grauis, breuis: ſi longus, leuis, dictata ſunt: uirtutis, magni-
tudinis animi, patientiæ, fortitudinis fomentis dolor muti-
gari ſolet. Audi, ne longe abeam, moriens quid dicat Epi-
curus, & intellige facta eius cum dictis diſcrepare.

EPICVRVS HERMACHO S.

QVVM ageremus, inquit, uitæ beatum, & eundem
ſupremam diem, ſcribebamus hæc. Tanti autem mor-
bi aderant ueſicæ & torminum, ut nihil ad eorum magni-
tudinem poſſit accedere. Ecce miſerum hominē. Si dolor
ſummum malum eſt, dici aliter non poteſt. Sed audiamus
ipſum, Compensabatur, inquit, tamen cū his omnibus ani-
mi lætitiæ, quam capiebam memoria rationum inuento-
rumq; noſtrorum. Sed tu, ut dignum eſt tua erga me &
erga philoſophiam uoluntate ab adoleſcentulo ſuſcepta,
fac ut Metrodori tueare liberos. Non ego iam Epami-
nonde, nō Leonidæ mortem, huius morti antepono: quo-
rum alter quum uiciſſet Lacedæmonios apud Mantineā,
ſimulatq; ipſe graui uulnere exanimari uideret ſe, ut pri-
mum diſpexit, quæſiuit ſaluus ne eſſet clypeus. Quum

l 2

ſaluum

*Epaminonda
morigentis ult.
ma uerba.*

saluum esse flentes sui respondissent, rogauit essent ne fusi
 hostes. Quumq; id quoque ut cupiebat audiisset, euelli
 iussit eam qua erat transfixus hastam. Ita multo sanguine
 profuso, in letitia & in uictoria est mortuus. Leonidas au-
 tem rex Lacedaemoniorum se in Thermopylis, trecētoq;
 eos, quos eduxerat Sparta, quum esset proposita aut fuga
 turpis, aut gloriosa mors, opposuit hostibus. Præclare
 mortes sunt imperatoriae: Philosophi autem in suis lectu-
 lis plerunque moriuntur. Refert tamen quod sibi uidetur
 esse morienti magna laus. Cōpensabatur, inquit, cum sum-
 mis doloribus letitia. Audio equidem philosophi uocem
 Epicuri: sed quid tibi dicendum sit, oblitus es. Primū enim
 si uera sunt ea quorum recordatione te gaudere dicis, hoc
 est, si uera sunt tua scripta & inuenta, gaudere non potes.
 nihil enim iam habes quod ad corpus referas. Est autem à
 te semper dictum, nec gaudere quenquam nisi propter
 corpus, nec dolere. Præteritis, inquit, gaudeo. Qui-
 busnam præteritis? si ad corpus pertinentibus, rationes
 tuas te uideo compensare cum istis doloribus, non memo-
 riam corpore perceptarum uoluptatum: si autem ad ani-
 mum, falsum est quod negas animi ullum esse gaudium,
 quod non refratur ad corpus. Cur deinde Metrodori li-
 beros commendas? Quid isto tuo egregio officio, & tan-
 ta fide (sic enim existimo) ad corpus refers? Huc & il-
 luc Torquate uos uersetis licet, nihil in hac præclara epi-
 stola scriptum ab Epicuro congruens & conueniens de-
 cretis eius reperietis. Ita redarguetur ipse à sese, uenētoq;
 scripta eius probitate ipsius ac moribus. Nam ista commē-
 datio puerorum, memoria & charitas amicitiae, summorū
 officiorū in extremo spiritu conseruatio, indicat inna-
 tam esse homini probitatem gratuitam, non inuitam uo-
 luptatibus,

Leonidas

Refert inquit
 partem pte

luptatibus, nec præmiorum mercedibus euocatam. Quod enim testimonium maius querimus, quæ honesta & recta sint, ipsa esse optabilia per sese, quum uideamus tanta officia morientis? Sed ut epistolam laudandam arbitror eam, quam modo totidem ferè uerbis interpretatus sum, quamquam ea cum summa eius philosophi nullo modo congruebat: sic eiusdem testamentum, non solum philosophi gravitate, sed etiam ab ipsius sententia iudico discrepare. Scripsit enim & multis sæpe uerbis & breuiter apteq; in eo libro quem modo nominaui, Mortem nihil ad nos pertinere. Quod enim dissolutum sit, id esse sine sensu: quod autem sine sensu sit, id nihil omnino ad nos pertinere. Hoc ipsum elegantius poni meliusq; potuit. Nam quod ita positum est, quod dissolutum sit, id esse sine sensu: id eiusmodi est, ut non satis planè dicat quid sit dissolutum, sed tamen intelligo quid uelit. Quæro autem quid sit, quòd quum dissolutione, id est morte, sensus omnis extinguatur, & quum reliqui nihil sit omnino quod pertineat ad nos, tam accurate tamq; diligenter caueat & sanciat ut Amynomachus & Timocrates heredes sui de Hermachi sententia dent, quod satis sit ad diem agendum natalem suum quotannis mense Gamelione: itemq; omnibus mensibus x. die luna dent ad eorum epulas qui unà secū philosophati sint, ut & sui & Metrodori memoria colatur. Hæc ego non possum dicere non esse hominis quamuis & belli & humani, sapientis uero nullo modo, Physici præsertim, quem se ille uult putari, ullum esse, cuiusquam diem natalem. Quid? uerè ne potest esse dies sæpius qui semel fuit? Certe non potest. An eiusdem modi? Ne id quidem, nisi quum multa annorum intercesserint milia, ut omnium syderum eodem unde profecta sint, fiat ad unum

*Testamentum
Epicuri.*

tempus reuersio. Nullus est igitur cuiusquam dies natalis. At habetur. Et ego scilicet id nesciebam. Sed ut sit, etiā ne post mortem coletur, idq; testamento cauebit is, qui nobis quasi oraculum ediderit, nihil ad nos post mortem pertinere? Hæc non erant eius qui innumerabiles mundos, infinitasq; regiones, quarum nulla esset ora, nulla extremas, mente peragrauisset. Nunquid tale Democritus? ut alios omittam, hunc appello, quem ille unum secutus est.

Bella inuersio

Quod si dies notandus fuit, cum ne potius quo natus, an cum quo sapiens factus est? Non potuit, inquires, fieri sapiens, nisi natus esset. Et isto modo, ne si auia quidem eius nata non esset. Res tota Torquate non doctorum
 * hominum, uelle post mortem epulis celebrari memoriam sui nominis. Quos quidem dies quemadmodum agatis, & in quantam hominum sacetosam urbanitatem incurrat, non dico: nihil opus est litibus: tantum dico, magis fuisse uerum agere Epicuri diem natalem, quàm illum testamento cauere ut ageretur. Sed ut ad propositum reuertamur (de dolore enim quum diceremus, ad istam epistolam delati sumus) nunc totum illud concludi sic licet, Qui in summo malo est, iste quum in eo est, non est beatus: Sapiens autem semper beatus est, & est aliquando in dolore. non est igitur summum malum dolor. Iam illud quale tandem est, bona præterita non effluere sapienti, mala meminisse non oportere? Primum in nostrâ ne potestate est quod meminerimus? Themistocles quidē quum ei Simonides, aut quis alius, artē memoriæ polliceretur, Obliuionis, inquit, mallē: nā memini etiā quæ nolo, obliuisci nō possum quæ uolo. Magno hic ingenio, sed res se tamē sic habet, ut nimis imperiosi philosophi sit uetare meminisse. Vide ne ista sint Mālianæ fœstra, aut maiora etiā, si imperes quod facere

*Themistocles
ad Simonide
faciē.*

*Simone ista.
L.*

facere non possim. Quid si etiā iucunda memoria est præteritorum malorum, ut proueria nonnulla ueriora sint quàm uestra dogmata? Vulgo enim dicitur, *Iucundi acti labores.* Nec male Euripides (concludam si potero Latine, Græcum enim hunc uersum nostis omnes):

Suauis est laborum præteritorum memoria.

Sed ad bona præterita redeamus. Quæ si à nobis talia dicerentur, qualibus C. Marius uti poterat, ut expulsus, egens, in palude demersus, trophæorum recordatione leuaret dolorem suum, audirem, et planè probarem. Nec enim absolui beata uita sapientis, neq; ad exitum perducipotuit, si prima quæque bene ab eo consulta atque facta ipsius obliuione obruerentur. Sed uobis uoluptatum perceptarum recordatio beatam uitam facit, et quidem corpore perceptarū. Nam si quæ sunt aliæ, falsum est, omnis animi uoluptates esse è corporis societate. Corporis autè uoluptas etiam si præterita delectat, non intelligo cur Aristoteles Sardanapali epigramma tantopere derideat, in quo ille Rex Syriæ gloriatur se omnes secum libidinum uoluptates abstulisse. Quod enim ne uiuus quidem, inquit, diutius sentire poterat dum uita fruebatur, quomodo id potuit mortuo permanere? Fluit igitur uoluptas corporis, et prona quæque auolat, ut aiebat, sæpius quæ relinquit causas poenitendi quàm recordandi. Itaq; beatiôr Aphricanus, cum patria illo modo loquens,

Seneca
Quod fuit dulcis pati, mi
nimissè dulcis est

Aphricanus

Desine Roma tuos hostes. reliquæ quæ præclare,
Nanque tibi monumenta mei peperere labores.

Laboribus hic præteritis gaudet, tu iubes uoluptatibus. Hic se ad ea reuocat, è quibus nihil unquam retulcrit ad corpus: tu totus hæres in corpore. Illud autem ipsum quî obtineri potest quod dicitis? Omnes animi et

1 4 uolup

uoluptates et dolores, ad corporis uoluptates ac dolores pertinere. Nihil ne te delectat iniqua? Video quicquid loquar. Te igitur Torquate ipsum per se nihil delectat? omitto dignitatem, honestatem, speciem ipsam uirtutum, de quibus antea dictum est: hæc leuiora ponam, poema, orationem quam aut scribis aut legis, quum omnium factorum, quum regionum conquiris historiam: signum, tabula, locus amoenus, ludi, uenatio, uilla Luculli (nam si tuam dicerem, latebram haberes) ad corpus diceres pertinere. Sed ea quæ dixi ad corpus ne referas? An est aliquid quod te sua sponte delectet? Aut pertinacissimus fueris, si in eo perstiteris, ad corpus ea quæ dixi referre: aut deserueris totam Epicuri uoluptatem, si negaueris. Quod uero late disputatum est, maiores esse uoluptates et dolores animi quam corporis, quia trium temporum particeps animus sit: corpore autem presentia solum sentiantur: quæ probari potest, ut is qui propter me aliquid gaudeat, plus quam ego ipse gaudeat? Animi uoluptas oritur propter uoluptatem corporis, et maior est animi uoluptas quam corporis: ita fit ut gratulator letior sit, quam is cui gratuletur. Sed dum efficere uultis beatum sapientem, quum maximas animo uoluptates percipiat, omnibusque partibus maiores quam corpore, quid occurrat, non uidetis: animi enim quoque dolores percipiet omnibus partibus maiores quam corporis. Ita miser sit aliquando necesse est is, quæ uos beatum semper uultis esse. Nec uero id, dum omnia ad uoluptatem doloremque referetis, efficietis unquam. Quare aliud aliquid Torquate hominis summum bonum reperiendum est. Voluptatem bestiis concedemus, quibus uos de summo bono testibus uti soletis. Quid si etiam bestiae multa faciunt duce sua quæque natura, partim indulgetur

uel

nec cum labore, ut in gignendo, in educando per facile ap-
 pareat aliud quiddam his propositum non uoluptatem?
 Turtures & cursu & peregrinatione letantur: congrega-
 tione aliæ cœtum quodammodo ciuitatis imitantur. Vi-
 demus in quodā uolucrum genere nonnulla indicia pietatis,
 cognitionem, memoriam, in multis etiam desideria ui-
 demus. Ergo in bestiis erūt secreta à uoluptate humanarū
 quædā simulachra uirtutum, in ipsis hominibus uirtus nisi
 uoluptatis causa nulla erit? & homini qui ceteris animan-
 tibus plurimū præstat, præcipuè à natura nihil datū esse
 dicemus? Nos uerò si quidē in uoluptate sint omnia, lōge
 multumq; superamur à bestiis, quibus ipsa terra fundit
 ex sese pastus uarios, uarieq; abundantes nihil laboran-
 tibus: nobis autē aut uix, aut ne uix quidē suppetūt multo
 labore querentibus, nec tamen ullo modo summū pecudē
 bonū & hominis idem mihi uideri potest. Quid enim tan-
 to opus est instrumēto in optimis artibus comparandis?
 Quid tanto cursu honestissimorū studiōrū, tanto uirtutū
 comitatu, si ea nullā ad aliam rem, nisi ad uoluptatē cōqui-
 rūtur? Vt si Xerxes quū tantis clasibus, tantisq; equestri-
 bus & pedestribus copijs, Helleponto iuncto, Atho' ue-
 perfoſſo, maria ambulauisset, terram nauigauisset: si cum
 tanto impetu in Græciam uenisset, causam eius quis ex eo
 quæreret tantarum copiarum, tantiq; belli, mel se auferre
 ex Hymetto uoluisse diceret, certe sine causa uideretur
 tanta conatus: sic nos sapientem plurimis & grauiſſimis
 artibus atq; uirtutibus instructum & ornatū, non ut illū
 maria pedibus peragrantem, clasibus montes, sed omne
 cœlum totamq; cum uniuerſo mari terram mente comple-
 xum, uoluptatem petere si dicemus, mellis causa dicemus
 tanta molitum. Ad altiora quædam & magnificentiora
 l 3 mihi

*Natura
 bestiarum*

*de bellis Xer-
 xis in Græ-
 cia mēd. Hē-
 rodo. in 70. l. v.*

* mihi crede Torquate nati sumus, nec id ex animi solum partibus, in quibus inest memoria rerum innumerabiliū. Vitæ quidē infinita inest coniectura consequētium, non multum à diuinatione differens, inest moderator cupiditatis pudor, inest ad humanam societatem iustitiæ fida custodia, inest in perpetiendis laboribus adeundisq; periculis firma & stabilis doloris mortisq; contemptio. Ergo hæc in animis. Tu autē & membra ipsa sensusq; considera, qui tibi, ut reliquæ corporis partes, non comites solum uirtutum, sed ministrari etiā uidebātur. Quid si in ipso corpore multa uoluptati præponenda sunt, ut uires, ualeatudo, uelocitas, pulchritudo, qui tandem in animis censes, in quibus doctissimi illi ueteres inesse quiddam coeleste & diuinum putauerunt? Quod si esset in uoluptate summum bonum, ut dicitis, optabile esset maxima in uoluptate, nullo intervallo interiecto, dies noctesq; uersari, quum omnes sensus dulcedine omni quasi perfusi mouerentur. Quis est autem dignus nomine hominis, qui unum diem totū uelit esse in isto genere uoluptatis? Cyrenaici quidē non recusant, uestri hæc uerecundius, illi fortasse cōstantius. Sed lustremus animo nō has maximas artes, quibus qui carebant, inertes à maioribus nominabantur. Sed quero num existimes, non dico Homerum, Archilochum, Pindarum, sed Phidiam, Polycletum, Zeuxin ad uoluptates suas artes direxisse. Ergo opifex plus sibi proponet ad formarum, quàm ciuis excellens ad factorum pulchritudinem? Quæ autem est alia causa erroris tanti, tam longe lateque diffusi, nisi quod is qui uoluptatem summum bonum esse decernit, non ea parte animi, in qua inest ratio atque consilium, sed cum cupiditate, id est, cum animi leuissima parte deliberat? Quero enim de te si sint

te, si sint dii, ut uos etiam putatis, qui possunt esse beati, quum uoluptates corpore percipere non possint? aut si sine eo genere uoluptatis beati sunt, cur similem animi usum in sapiente esse nolitis? Lege laudationes Torquate, non eorum qui sunt ab Homero laudati, non Cyri, non Agefilai, non Aristidis, aut Themistoclis, non Philippi, non Alexandri, lege nostrorum hominum, lege uestre familie: neminem uidebis ita laudatum, ut artifex callidus comparandarum uoluptatum diceretur. Non elogia monumentorum id significant, uelut hoc ad portam: Vno ore cui plurimæ consentiunt gentes, populi primarium fuisse uirum. Id ne consensisse de Calatino plurimas gentes arbitramur, primarium populi fuisse, quod praestantissimus fuisset in conficiendis uoluptatibus? Ergo in his adolescentibus bonam spem esse dicemus, et magnam indolem, quos suis commodis inscruituros, et quicquid ipsis expediat facturos arbitramur? Non ne uidemus quanta perturbatio rerum omnium consequatur? quanta confusio? tollitur beneficium, tollitur gratia, quæ sunt uincula concordie. Nec enim si tuam ob causam cuiquam commodas, beneficium illud habendum est, sed sceneratio: nec gratia deberi uidetur ei, qui suam ob causam commodauerit. Maximas uero uirtutes iacere omnes necesse est uoluptate dominante. Sunt etiam turpitudines plurimæ, quæ nisi honestas natura plurimum ualeat, cur non cadant in sapientem non est facile defendere. Ac ne plura complectar (sunt enim innumerabilia) bene laudata uirtus, uoluptatis aditus interdudat necesse est. Quod iam à me expectare noli, tute introspecte in mentem tuam ipse, eamque omni cogitatione pertractans, percontare ipse te, perpetuis ne malis uoluptatibus persfluens, in ea

*Epitaphium
Calatini.*

L.

l 5 quam

quam sepe usurpabas tranquillitate degere omnem etatem sine dolore (assumpto etiam illo, quod uos quidem adiungere soletis, sed fieri non potest, sine doloris metu) an quum de omnibus gentibus optime mererere, quum opem indigentibus salutemq; ferres, uel Hercules perpeti ærumnas (sic enim maiores nostri labores non fugiendos, tristissimo tamen uerbo ærumnas etiam in deo nominauerunt) exigere ex te, cogereq; ut responderes, nisi uererer ne Herculem ipsum ea quæ pro salute gentium summo labore gessisset, uoluptatis causa gessisse diceret? Quæ quum dixissem, Habeo, inquit Torquatus, ad quos ista referam: & quanquam aliquid ipse poteram, tamen inuenire malo paratiores familiares nostros. Credo Sironem dicis & Polydemum, tum optimos uiros, tum doctissimos homines. Recte, inquit, intelligis. Age sanè, inquã: sed erat æquius Triariũ aliquid de nostra disensione iudicare. Imò, inquit arridens, iniquum, hac quidem de re. Tũ enim ista lenius, hic Stoicorum more nos uexat. Tum Triarius, Posthac quidem, inquit, audacius.

Nam hæc ipsa mihi erunt in promptu, quæ modo audiui: nec antè aggrediar, quàm te ab istis quos dicis instructum uidero.

Quæ quum essent dicta, finem fecimus & ambulandi & disputandi.

M. TVL.

173

M. TVL. CICERO

NIS DE FINIBVS BONO-
RV M ET MALORVM

AD BRVTVM, LIBER
TERTIVS.

VOLVPTATEM quidem Brute, si ipsa per se loquatur, nec tam pertinaces habeat patronos, concessurā arbitror cōuictam superiore libro dignitati. Etenim sit impudens, si uirtuti diutius repugnet, aut si honestis iucunda anteponat, aut pluris esse contendat dulcedinē corporis, ~~q~~ titillantē ex ea uē natam letitiam, quā grauitatē animi atq; cōstantiam. Quare illam quidem dimittamus, et suis se finibus tenere iubeamus, ne blanditijs eius illecebrisq; impediatur disputādi seueritas. Quærendum est enim ubi sit illud summū bonū, quod reperire uolumus: quoniam et uoluptas ab eo remota est, et eadē serē contra eos dici possunt, qui uacuitatem doloris finem bonorū esse uoluerūt. Nec uerō ita ullum probetur summū bonū ut uirtute careat, qua nihil potest esse præstantius. Itaq; quanquam in eo sermone, qui cum Torquato est habitus, non remissi fuimus, tamen hæc acrior est cū Stoicis parata contentio. Quæ enim de uoluptate dicuntur, ea nec acutissime, nec abscondite differuntur. Neque enim qui defendunt eā, uersuti in differendo sunt: nec qui contra dicunt, causam difficilē repellunt. Ipse etiam dicit Epicurus, nec argumētandū quidē esse de uoluptate, quod sit positū eius iudicium in sensibus, ut cōmoneri nos satis sit, nihil attineat doceri. Quare illa nobis simplex fuit in utraq; partē disputatio. Nec enim in Torquati sermone quidquam

prima difficilis
 tes in excogitandis non
 rrum non
 nominibus.
 secunda in
 tractatione
 nona rrum

transmutatio
 L

quidquam implicatum aut tortuosum fuit, nostraq; (ut mihi uidetur) dilucida oratio. Stoicorū autem non ignoras quā sit subtile uel spinosum potius disserendi genus: idq; quum Græcis, tum magis nobis, quibus etiam uerba parienda sunt, imponendaq; noua nouis rebus nominanda. Quod quidem nemo mediocriter doctus mirabitur, cogitans in omni arte, cuius usus uulgaris communisq; non sit, multam nouitatem nominum esse, quum constituantur earum rerum uocabula quæ in quaq; arte uersentur. Itaq; & Dialectici & Physici uerbis utuntur his, quæ ipsi Græciæ nota non sunt. Geometra uerò, Musici, Grammatici, etiam more quodam loquuntur suo. Item ipsæ Rhetorum artes, quæ sunt totæ forenses atq; populares, uerbis tamē in dicēdo quasi priuatis utuntur ac suis. Atq; ut omittam has artes elegātes & ingenuas, ne opifices quidem tueri suā artificia possent, nisi uocabulis uterentur nobis incognitis, usitatis sibi. Quinetiam agricultura, quæ abhorret ab omni politiore elegantia, tamen eas res, in quibus uersatur, nominibus notauit nouis: quo magis hoc philosopho faciendum est. Ars est enim philosophia uitæ, de qua differens arripere uerba de foro non potest. Quamquam ex omnibus philosophis Stoici plurima nomina uenerunt. Zeno quoq; eorum princeps non tam rerum inuentor fuit, quā nouorum uerborum. Quod si in ea lingua quam pleriq; uberiorem putant, concessum à Græciā est, ut doctissimi homines de rebus non peruagatis, inusitatis uerbis uterentur, quanto id uel nobis magis est concedendum qui ea nunc primum audemus attingere? Et si (quod sepe diximus, & quidem cum aliqua querela non Græcorum modo, sed etiam eorum qui se Græcos magis quā nostros haberi uolunt) nos non modo non uinci à Græcis

Græcis uerborum copia, sed esse in ea etiam superiores, elaborandum est: ut hoc non in nostris solum artibus, sed etiam in illorum ipsorum consequamur. Quanquam ea uerba quibus ex instituto ueterum utimur pro Latinis, ut ipsa Philosophia, ut Rhetorica, Dialectica, Grammatica, Geometria, Musica, quanquam Latine ea dici poterant, tamen quoniam usu percepta sunt, nostra ducamus. Atque hæc quidem de rerum nominibus. De ipsis rebus autem sæpenumero Brute uereor ne reprehendar, quæ hæc ad te scribam, qui tum in philosophia, tum in optimo genere philosophiæ tantum processeris. Quod si facerem quasi te erudiens, iure reprehenderer: sed ab eo plurimum absum. Neque ut ea cognoscas, quæ tibi notissima sunt, ad te mitto, sed quia facillime in nomine tuo acquiesco, et quia te æquissimum habeo eorum studiorum quæ mihi communia tecum sunt, estimatorem et iudicem. Attendes igitur ut soles diligenter, eamque controuersiam dijudicabis, quæ mihi fuit cum auunculo tuo diuino ac singulari uiro. Nam in Tusculano quum essem, uellemque: bibliotheca pueri Luculli quibusdam libris uti, ueni in eius uillam, ut eos ipse, ut solebam, inde promerem. Quod quum uenissem, M. Catonem; quem ibi esse nescieram, uidi in bibliotheca sedentem, multis circumfusum Stoicorum libris. Erat enim, ut scis, in eo inexhausta auiditas legendi, nec satiari poterat: quippe qui ne reprehensionem quidem uulgi inanem reformidans, in ipsa curia soleret legere sæpe, dum senatus cogeretur, nihil operæ reipub. detrahens, quo magis tum in summo otio, maximaque copia, quasi belluo librorum (si hoc uerbo tam in clara re utendum est) uidebatur. Quod quum accidisset ut alter alterum nec opinato uideremus, surrexit statim. Deinde

prima

*Cato Byrto non
inparit hos
libros*

*Catonis ar.
dor & magni
luculani
legendi.*

*Cato libro
nim belluo
quod hic
positum
pro sed seu
autem.*

prima illa, quæ in congressu solemus, Quid tu, inquit, huc? à uilla enim credo: & si ibi te esse ipse scissem, ad te ipse uenissem. Heri, inquam, ludis commissis ex urbe profectus ueni ad uesperam. causa enim fuit huc ueniendi, ut quosdam hinc libros promerem. Et quidem Cato hanc totam copiam iam Lucullo nostro notam esse oportebit. Nam his libris eum malo quam reliquo ornatu uillæ delectari. Est enim mihi magnæ curæ (quanquam quidem hoc proprium tuum munus est) ut ita erudiatur, ut & patri, & Scipioni nostro, & tibi tam propinquo respondeat. Laboro autem non sine causa: nam & aui eius memoria moueor. Nec enim ignoras quanti fecerim Scipionem, qui, ut opinio mea fert, in principibus iam esset, si uiucret: & Lucullus iam mihi uersatur ante oculos, uir cum omnibus excellens, tum mecum & amicitia, & omni uoluntate, sententiâq; coniunctus. Præclare, inquit, facis, quum & eorum memoriam tenes, quorum uterque tibi testamento liberos suos commendauit, & puerum diligis. Quod autem meum munus dicis, non equidem recuso, sed te adiungo socium: addo etiam illud, multa iam mihi dare signa puerum & pudoris & ingenij, sed ætatem uides. Video equidem, inquam, sed tamen iam infici debet his artibus, quas si dum est tener cōbiberit, ad maiora ueniet paratior. Sed equidem diligentius sæpiusq; ista loquemur inter nos, agemusq; communiter. Sed resideamus, inquit, si placet. itaq; fecimus. Tum ille, Tu autem quum ipse tantum librorum habeas, quos hic tandem requiris? Commentarios quosdam, inquam, Aristotelicos, quos hic sciebam esse, ueni ut auferrem, quos legerē dum essem otiosus: quod quidē nobis, sicut scis, nō sæpe contingit. Quàm uellē, inquit, ut te ad Stoicos inclinauisses.

Erat

*De institutione
Luculli*

Indolens pueri

Erat enim, si cuiusquam, certe tuū nihil præter uirtutem in bonis ducere. Vide ne magis, inquam, tuum fuerit, cū in re idem tibi quod mihi uideretur, non noua te rebus nomina imponere. Ratio enim nostra consentit, oratio pugnat. Minime uero, inquit ille, consentit. Quicquid enim præter id quod honestum sit, expetendum esse dixeris, in bonisq; numeraueris: & honestum ipsum quasi uirtutis lumen extinxeris, & uirtutē penitus euerteris. Dicuntur ista Cato magnifice, inquam: sed uides ne uerborū gloriam tibi cum Pyrrhone & cum Aristone, qui omnia exequunt, esse communem? de quibus cupio scire quid sentias. Ego ne, quæris, inquit, scire quid sentiam? Quos bonos uiros, fortes, iustos, moderatos aut audiui in rep. fuisse, aut ipsi uidimus, qui sine ulla doctrina naturā ipsam secuti multa laudabilia fecerunt, eos melius à natura institutos fuisse, quā institui potuissent à philosophia, si ullam aliam probauissent, præter eam quæ nihil aliud in bonis habet, nisi honestum, nihil nisi turpe in malis? Cetera philosophorum disciplinæ omnino alia magis, alia minus, sed tamen omnes quæ rem ullam uirtutis expertem, aut in bonis aut in malis numerant, eas non modo nihil adiuuare arbitror, neq; affirmare quo meliores simus, sed ipsam deprauare naturam. Nam si hoc non obtineatur, id solum bonum esse quod honestum sit, nullo modo probari possit, beatam uitam uirtute effici. quod si ita sit, an opera philosophiæ sit danda nescio. Si enim sapiens aliquis miser esse possit, nā ego istam gloriosam memorabilemque uirtutem non magno estimandam putem. Quæ adhuc Cato à te dicta sunt, eadem, inquam, dicere posses, si sequerere Pyrrhonem aut Aristonem. Nec enim ignoras, his istud honestum non summum modo, sed

m etiam

An solam honestam sit bonam nam.

Legen. omnino: aut uirtutis exp. in b. aut uirtutis in malis min.

etiam, ut tu uis, solum bonum uideri. Quod si ita est, sequitur id ipsum quod te uelle uideo, Omnes semper beatos esse sapientes. Hos ne igitur laudas, et hanc eorum, inquam, sententiam sequi nos censes oportere? Minime uero istorum quidem, inquit. Quum enim uirtutis hoc proprium sit, earum rerum quae secundum naturam sint, habere delectum, qui omnia sic exaequauerunt, ut in utraque partem ita paria redderent, uti nulla selectione uterentur eius, uirtutem ipsam sustulerunt. Istud quidem, inquam, optime dicis: sed quaero num' ne tibi faciendum idem sit, nihil dicenti bonum quod non rectum honestum'que sit, reliquarum rerum discrimen omne tollenti. Si quidem, inquit, tollerem: sed relinquo. Quonam modo, inquam? Si una uirtus, unum istud quod honestum appellas, rectum, laudabile, decorum (erit enim notius quale sit, pluribus notatum uocabulis idem declarantibus) id ergo, inquam, si solum est bonum, quid habebis praeterea quod sequare? Aut si nihil malum, nisi quod turpe, inhonestum, indecorum, prauum, flagitiosum, foedum (ut hoc quoque pluribus nominibus insigne faciamus) quid praeterea dices esse fugiendum? Non ignoranti, inquit, tibi quid sim dicturus, sed aliquid ut ego suspicor, ex mea breui responsione arripere cupienti, non respondebo ad singula, explicabo potius, quoniam otiosi sumus (nisi alienum putas) totam Zenonis Stoicorum'que sententiam. Minime id quidem, inquam, alienum: multum'que ad ea quae quaerimus, explicatio tua ista profecerit. Experiamur igitur, inquit: etsi habet haec Stoicorum ratio difficilius quiddam et obscurius. Nam quum in Graeco sermone haec ipsa quondam rerum nomina nouarum nouabatur, quae nunc consuetudo diuturna trinit, quid censes in Latino fore? Facile

mum

*tunc de bono
Lex Mami*

nam id quidem est, inquam. Si enim Zenoni licuit, quum rem aliquam inuenisset inusitatam, inauditum quoque ei rei nomen imponere: cur non liceat Catoni? Nec tamen exprimi uerbum è uerbo necesse erit, ut interpretes indiferti solent, quum sit uerbum quod idem declarat, magis minusue usitatum. Equidem soleo etiam quod uno Graeci, si aliter non possum, idem pluribus uerbis exponere: & tamen puto concedi nobis oportere, ut Graeco uerbo utamur, siquando minus occurreret Latinum, ne hoc ephippijs & acratophoris potius quàm proëgmenis & apoproëgmenis concedatur: quanquam hæc quidem proposita recte & reiecta dicere licebit. Bene facis, inquit, quod me adiuuas: & istis quidem quomodo dixisti, utar potius Latinis: in ceteris subuenies, si me hærentem uidebis. Sedulo, inquam, faciam, sed fortuna fortis: quare conare queso: quid enim possumus hoc agere diuinius? Placet his, inquit, quorū ratio mihi probatur, simulatque natum sit animal (hinc enim est ordiendum) ipsum sibi conciliari, & commendari ad se conseruandum, & ad suum statum, & ad ea quæ conseruantia sunt eius status diligenda: alienari autem ab interitu, his quæ rebus quæ interitum uideantur asferre. Id ita esse sic probant, quod antequam uoluptas aut dolor attigerit, salutaria appetant parui, aspernentur quæ contraria: quod non fieret, nisi statum ipsum diligere, interitum timerent. Fieri autem non posset ut appeterent aliquid, nisi sensum haberent sui, eo quæ se & sua diligere: ex quo intelligi debet, principium ductum esse à se diligendi. In principijs autem naturalibus diligēdi sui plerique Stoici non putant uoluptatem esse ponendam: quibus ego uehementer assentior: ne si uoluptatem natura posuisset

*Latinus noster
di Guala in
latina.*

*Principia ne
turalia sui
diligendi.*

suiſſe in his rebus uideatur, quæ primæ appetuntur, multa turpia ſequantur. Satis eſſe autem argumēti uidetur, quā obrem illa quæ natura prima ſunt, aſcita natura diligamus: quod eſt nemo quin, quum utrumuis liceat, aptas malit & integras omnes partes corporis, quā eodem uſu imminutas & detortas habere. Cognitiones autem, uel ſi hæc uerba aut minus placent, aut minus intelliguntur, κατὰ λόγον appellemus licet: eas igitur ipſas propter ſe aſciſcendas arbitramur, quod habeāt quiddam in ſe quaſi complexum & continens ueritatem. Id autem in paruis intelligi poteſt, quos delectari uideamus etiam ſi eorum nihil interſit, ſiquid ratione per ſe ipſi inuenerunt. Artes etiam ipſas propter ſe aſſumendas putamus, tum quia ſit in his aliquid dignum aſſumptione: tum quod conſtent ex cognitionibus, & contineant quiddam in ſe ratione conſtitutum & uia. A' falſa autem aſſenſione magis nos alienatos eſſe, quā à cæteris rebus quæ ſunt contra naturam, arbitrantur. Iam membrorum, id eſt partium corporis, alia uidentur propter eorum uſum à natura eſſe donata, ut manus, crura, pedes: ut ea quæ ſunt intus in corpore, quorum utilitas quanta ſit, à medicis etiam diſputatur. alia autem nullam ob utilitatem, quaſi ad quendam ornatum: ut cauda pauoni, plumæ uerſicolores columbis, uiris mammae atque barba. Hæc dicuntur fortaſſe ieiunius. Sunt enim quaſi prima elementa naturæ, quibus ubertas orationis adhiberi uix poteſt, nec equidem eam cogito conſectari. Veruntamen quum de rebus grandioribus dicas, ipſæ res uerba rapiunt; ita ſit quum grauior, tum etiam ſplendidior oratio. Eſt ut dicis, inquam. Sed tamen omne quod de re bona dilucide dicitur, mihi præclare dici uidetur. Iſtiusmodi autem res dicere ornate uelle, puerile

κατὰ λόγον

rile est: planè autem & perspicue expedire posse, docti
 & intelligentis uiri. Progrediamur igitur: quoniam,
 inquit, ab his principijs naturæ discessimus, quibus cōgrue
 re debent quæ sequuntur. Sequitur autem prima diuisione
 hæc, æstimabile esse dicitur, sic enim ut opinor appella-
 mus id, quod aut ipsum secundum naturam sit, aut tale
 quid efficiat, ut selectione dignum propterea sit, quod ali-
 quod pondus habeat dignum æstimatione, quam ille ὁρίων
 uocat: contraq; inæstimabile, quod sit superiori contra-
 rium. Initijs igitur ita constitutis, ut ea quæ secundum na-
 turam sunt, ipsa propter se sumenda sint, contrariaq; item
 reiicienda: primum est officium (id enim appello καθήκον)
 ut se conseruet in naturæ statu: deinceps ut ea teneat quæ
 secundum naturam sint, pellatq; contraria, quæ inuenta
 selectione, & item reiectione sequuntur: deinceps cum of-
 ficio selectio, deinde ea perpetua, tum ad extremum con-
 stans consentanea; naturæ, in qua primum inesse incipit,
 & intelligit quid sit quod uere bonum possit dici. Prima
 est enim conciliatio hominis ad ea quæ sunt secundum na-
 turam. Simul autem cepit intelligentiam uel notionem po-
 tius, quam appellat ἐννοία illi, uiditq; rerum agendarum
 ordinem, & ut ita dicam, concordiam: multo eā pluris æsti-
 mauit, quam omnia illa quæ primum dilexerat: atque ita
 cognitione & ratione collegit, ut statueret in eo colloca-
 tum summum illud hominis per se laudandum & expetē-
 dum bonum, quod compositum sit in eo quod δυνάμις
 Stoici, nos appellemus conuenientiam, si placet. Quum
 igitur in eo sit id bonum quò referenda sunt omnia bone
 ste facta, ipsumq; honestum quod in bonis ducitur, quan-
 quam post oritur, tamen id solum ui sua & dignitate ex-
 petendum est. Eorum autem quæ sunt prima naturæ,

* *Æstimabile*

Inæstimabile

*καθήκον
officium*

ἐννοία notio

propter se nihil est expetendum. Quum uero illa quæ officia esse dixi, proficiscantur ab initijs naturæ, necesse est ea ad hæc referri: ut recte dici possit, omnia officia eò referri, ut adipiscamur principia naturæ: nec tamen ut hoc sit bonorum ultimum, propterea quòd nō inest in primis naturæ cōciliationibus honesta actio. cōsequens enim est, & post oritur ut dixi. Est tamen ea secundum naturam, multoq; nos ad se expetendam magis hortatur, quàm superiora omnia. Sed ex hoc primum error tollendus est, ne quis sit qui existimet ut duo sint ultima bonorum. Vt enim si cui propositum sit collineare hastam aliquo, aut sagittā, sicut nos ultimum in bonis diximus: sic illi facere omnia quæ possit, ut collineet: huic in eius similitudine omnia
 * sint facienda ut collineet, & tamen ut omnia faciat quo propositum assequatur. Sed hoc quasi ultimum, quāle nos summū in uita bonū dicimus, illud autē ut feriat quasi seligendū, nō expetendū. Quū autē omnia officia à principijs naturæ proficiscantur, ab ipsdē necesse est proficisci ipsam sapientiam. Sed quemadmodum sepe fit ut is qui commendatus sit alicui, pluris eum faciat cui commendatus sit, quàm illum à quo sit: minime mirum est primo nos sapientie commendari ab initijs naturæ, post autem ipsam sapientiam nobis chariorem fieri, quàm illa sint à quibus ad hanc uenerimus. Atque ut membra nobis ita data sunt, ut ad quandam rationem uiuendi data esse appareant: sic appetitio animi, quæ ὁρμη Græce uocatur, non ad quoduis genus uitæ, sed ad quandam formam uiuendi uidetur data, itemq; & ratio & perfecta ratio. Vt enim histrioni actio, saltatori motus non quiuis, sed certus quidam est datus: sic uita agenda est certo genere quodam, non quolibet: quod genus conueniens consentaneumq;

ὁρμη
 appetitio animi

neumq; dicimus. Nec enim gubernationi aut medicinæ si-
mulem sapientiam esse arbitramur, sed actioni illi potius
quam modo dixi, & saltationi, ut in ipsa arte insit, non
foris petatur extremum, id est artis affectio. Et tamen est
etiam alia cum his ipsis artibus sapientiæ dissimilitudo,
propterea quod in illis quæ recte facta sunt, non conti-
nentur tamen omnes partes è quibus constant. Quæ autē
nos aut recta, aut recte facta dicamus si placet, illi autem
appellant κατὰ μέτρον, omnes numeros uirtutis continent.
Sola enim sapientia in se tota conuersa est. Quod idem in
cæteris artibus non fit. Inscite autem medicinæ & guberna-
tionis ultimum cum ultimo sapientiæ comparatur. Sa-
pientia enim & animi magnitudinem complectitur, &
iustitiam, & ut omnia quæ homini accidunt, infra se esse
iudicet: quod idem in cæteris artibus non contingit. Te-
nere autem uirtutes eas ipsas, quarum modo mentionem
feci, nemo poterit, nisi statuerit nihil esse quod intersit,
aut differat aliud ab alio præter honesta & turpia. Vi-
deamus nunc quàm sint præclare illa ijs quæ iam posui
consequentia. Quum enim hoc sit extremum (sentis enim
credo me iandiu quod τίλος Græcus dicat, id dicere tum
extremum, tum ultimū, tum summū: licebit etiam finē pro
extremo aut ultimo dicere) quum ergo hoc sit extremum,
congruenter naturæ conuenienterq; uiuere, necessario se-
quitur omnes sapientes semper feliciter, absolute, fortuna
nate uiuere, nulla re impediri, nulla prohiberi, nulla ege-
re. Quod autē continet nō magis eam disciplinam, de qua
loquor, quàm uitā fortunatq; nostras, id est ut quod hone-
stum sit, id solum bonum iudicemus, potest id quidem fuisse
& copiose, & omnibus elefantissimis uerbis, grauissimisq;
m 4 sententijs

κατὰ μέτρον
τα
τα
τα

τίλος
extremum,
ultimū,
summū.
finis

sententijs rhetorice & augeri & ornari. Sed confectaria
 me Stoicorum breuia & acuta delectant. Concluduntur
Concludit igitur eorum argumenta sic: Quod est bonum, omne lau-
stato mori dabile est; Quod autem laudabile est, omne est honestum:
Solum bonu Bonum igitur quod est, honestum est. Satis ne hoc conclu-
tum boni sum uidetur? certe. Quod enim efficiebatur ex his duobus,
fo que erant sumpta in eo, uides esse conclusum. Duorum
 autem è quibus effecta conclusio est, contra superius dici
 solet, non omne bonum esse laudabile. Nam quod hone-
 stum sit, laudabile esse conceditur. Illud autem perabsur-
 dum, bonum esse aliquid quod non expetendum sit, aut
 expetendum quod non placens: aut si id non etiam dili-
 gendum, ergo & probandum. Ita etiam laudabile, id au-
 tem honestum. Ita fit ut quod bonum sit, id etiam honestū
 sit. Deinde quero, quis aut de misera uita possit gloriari,
 aut non de beata? De sola igitur beata. Ex qua efficitur,
 gloriatione, ut ita dicam, dignam esse beatam uitam, quod
 non possit quidem inhonestæ uitæ iure contingere: ita fit
 ut honesta uita, beata uita sit. Et quoniam is cui contingit
 ut iure laudetur, habet insigne quiddam ad decus & ad
 gloriam, ut ad ea quæ tanta sint, beatus dici iure possit:
 idem de uita talis uiri rectissime dicitur. Ita si beata uita ho-
 nestate cernitur: quod honestum est, id bonū solum habe-
 dum est. Quod uero negari nullo modo possit, quæ, inquā,
 stabili & firmo & magno animo, quem fortem uirū dici-
 mus effici posse, nisi constitutum sit, non esse malum dolo-
 rem? Vt enim qui mortem in malis ponit, non potest eam
 non timere: sic nemo ulla in re potest id quod malum esse
 decernit, nō curare, idq; contemnere. Quo posito, & o-
 mnium assensu approbato, illud assumitur, eū qui magno sit
 animo atque forti, omnia quæ cadere in hominem
 possint

possint despicere, et pro nihilo putare. Quæ quum ita sint, effectum est nihil esse malum quod turpe non sit. Atque iste uir altus et excellens, magno animo, uere fortis, infra se omnia humana ducens, is, inquam, quem efficere uoluimus, quem querimus, certe et considerare sibi debet, et suæ uitæ et actæ et consequenti, et bene de sese iudicare, statuens nihil mali posse incidere sapienti. Ex quo intelligitur idem illud solum bonum esse quod honestum sit, idque esse beate uiuere, et honeste, id est, cum uirtute uiuere. Nec uerò ignoro uarias philosophorum fuisse sententias: eorum dico qui summum bonum, quod ultimum appello, in animo ponerent, quas quanquam uitiose quidam secuti sunt, tamen non modo his tribus qui uirtutem à summo bono segregauerunt, quum aut uoluptatem, aut uacuitatē doloris, aut prima naturæ in summis bonis ponerent: sed etiam alteris tribus, qui mancā fore putauerunt sine aliqua accessione uirtutem, ob eamque rem trium earum rerum, quas supra dixi, singulis singulas addiderunt. His tamen omnibus eos antepono, cuiusmodi sunt qui summum bonum in animo atque in uirtute posuerunt. Sed sunt tamen perabsurdi et hi qui cum scientia uiuere ultimum bonorum, et qui nullam rerum differentiam esse dixerunt. Atque ita sapientem beatum fore nihil aliud alij momento ullo anteponentem, ut quidam Academici constituisse dicuntur, extremum bonorum, et summum munus esse sapientis, obsistere uisis, assensuque suos firme sustinere. His singulis copiose responderi solet: sed quæ perspicua sunt, longa esse non debet. Quid autē apertius, quam si selectio nulla sit ab his rebus quæ contra naturam sint: earum rerum quæ sint secundum naturam, tollatur omnis ea quæ queritur laudeturque prudentia? Circumscriptis igitur his

Nihil malum præter turpe.

do, aut cum ceteris comparando, sed propria uis sua et sentimus, et appellamus bonum. Ut enim mel etsi dulcissimum est, suo tamen proprio genere saporis, non comparatione cum alijs dulce esse sentitur: sic bonum hoc, de quo agimus, est illud quidem plurimi aestimandum, sed ea aestimatio genere ualeat, non magnitudine. Nam quum aestimatio quæ æstia dicitur, neque in bonis numerata sit, nec rursus in malis, quantumcunque eò addideris, in suo genere manebit. Alia est igitur propria aestimatio uirtutis, quæ genere non crescendo ualeat. Nec uerò perturbationes animorum quæ uitam insipientium miseram acerbamque reddunt: quas Græci πᾶσις appellant: poteram ego uerbum ipsum interpretans, morbos appellare, sed non conueniet ad omnia. Quis enim misericordiam, aut ipsam iracundiam morbum solet dicere? At illi dicunt πᾶσις. Sit igitur perturbatio quæ nomine ipso uitiosa declarari uideatur. Nec hæc perturbationes ui aliqua naturali mouentur: omnesque hæc sunt genere quatuor, partibus plures, Aegritudo, formido, libido: quanquam Stoici communi nomine corporis et animi πάθος appellant, ego malo letitiam appellare, quasi gestientis animi elationem uoluptariam. Perturbationes autem nulla naturæ ui commouentur, omniaque ea sunt opiniones ac iudicia leuitatis. Itaque his sapiens semper uacabit. Omne autem quod honestum sit, id esse propter se expetendum, commune nobis est cum multorum aliorum philosophorum sententijs. Præter enim tres disciplinas quæ uirtutem à summo bono excludunt, ceteris omnibus philosophis hæc est tuenda sententia, maxime tamen his Stoicis, qui nihil aliud in bonorum numero, nisi honestum esse uoluerunt. Sed hæc quidem est persciliis et perexpedita defensio. Quis est enim aut

Πᾶσις
perturbatio.

aut quis unquam fuit aut auaritia tam ardenti, aut tam effrenatis cupiditatibus, ut eandem illam rem quam adipisci scelere quouis uelit, non multis partibus malis ad sese etiam omni impunitate proposita, sine facinore, quàm illo modo peruenire? Quam uerò utilitatem, aut quem fructum petentes scire cupimus, illa quæ occulta nobis sunt, quò moueantur, quibusq; de causis ea uersentur in cælo? Quis autem tam agreslibus institutis uiuit, aut quis contra studia naturæ tam uehementer obdurauit, ut à rebus cognitione dignis abhorreat, easq; sine uoluptate aut utilitate aliqua non requirat, et pro nihilo putet? Aut quis est qui maiorum, aut Afrfricanorum, aut eius quem tu in ore semper habes proauis mei, ceterorumq; uiro- rum fortium, atque omni uirtute præstantium, facta, dicta, consilia cognoscens, nulla animo afficiatur uoluptate? Quis autem honesta in familia institutus, et educatus ingenue, non ipsa turpitudine, etiam si cum læsura non sit, offenditur? Quis animo æquo uidet eum, quem impure ac flagitiose putet uiuere? Quis non odit sordidos, uarios, leues, futes? Quid autem dici poterat, si turpitudinem non ipsam per se fugiendam esse statueremus, quo minus homines tenebras et solitudinem nacti, nullo dedecore se abstineant, nisi eos per se sordiditate sua turpitudine ipsa deterreat? Innumerabilia dici possunt in hanc sententiam, sed non necesse est. Nihil est enim, de quo minus dubitari possit, quàm et honesta per se expectanda, et eodem modo turpia per se esse fugienda. Constituto autem illo, de quo antè diximus, quod honestum sit, esse solum bonum, intelligi necesse est, pluris id quod honestum sit, æstimandum esse, quam illa media, quæ ex eo comparentur. Stultitiam autem et temeritatem et iniust

iniustitiam & intemperantiam quum dicimus esse fugiendam propter eas res quæ ex ipsis eueniant, non ita dicimus, ut cum illo quòd positum est, solum id esse malum quod turpe sit, hæc pugnare uideatur oratio, propterea quòd ea non ad corporis incommodum referuntur, sed ad turpes actiones quæ oriuntur è uitijs. Quas enim Græci *κακίας* appellant, uitia malo quàm malitias nominare. Hæc tu, inquam, Cato uerbis illustrabis, & id quod uis declarantibus. Itaque mihi uideris Latine docere philosophiam, & ei quasi ciuitatem dare, quæ quidem adhuc peregrinari Romæ uidebatur, nec offerre sese nostris sermonibus, & ista maxime propter limatam quandam, & rerum & uerborum tenuitatem. Scio enim esse quosdam, qui quamuis lingua philosophari possint, nullis tamen partitionibus, nullis definitionibus utuntur ipsi: qui dicunt ea se modo probare, quibus natura tacita assentiat. Itaque in rebus minime obscuris non multus est apud eos differendi labor. Quare attendo te studiose, & quæcunque rebus his de quibus hic sermo est, nomina imponis, memoriæ mando. Mihi enim erit iisdem istis fortasse iam utendum. Virtutibus igitur rectissime mihi uideris, & ad consuetudinem nostræ orationis, uitia posuisse contraria. Quod enim uituperabile est per seipsum, id eo ipso uitium nominatum puto, uel etiam à uitio dictum uituperari. Sin *κακία* malitiam dixisses, ad aliud nos unum certum uitium consuetudo Latina traderet. Hoc omni uirtuti uitium contrario nomine opponitur. Tum ille, His igitur ita positis, inquit, sequitur magna contentio, quæ pertractata est à Peripateticis mollius. Est enim eorum consuetudo dicendi non satis acuta propter ignorance[m] dialecticæ. Carneades tuus

egregia

κακία vitium

C. A.

egregia quadam exercitatione in dialecticis, summa quæ eloquentia rem in summum discrimen adduxit, propter ea quod pugnare non desistit in omni hac questione quæ de bonis & malis appelletur, non esse rerum Stoicis cum Peripateticis controuersiam, sed nominum. Mihi autem nihil tam perspicuum uidetur, quàm has sententias eorum philosophorū re inter se magis quàm uerbis distingere, maiorem multo habere Stoicos & Peripateticos rerum omnino discrepantiam, quàm uerborum. quippe quum Peripatetici omnia quæ ipsi bona appellant, pertinere dicant ad beate uiuendum: nostri uerò quod estimatione omnino aliqua dignum sit, complecti uitam beatam putent. An uerò certius quicquam potest esse, quàm *illustratio* ratio eorum, qui dolorem in malis ponunt, non posse sapientem beatum esse quum eculco torqueatur? Eorum autem qui dolorem in malis non habent, ratio certe cogit, uti in omnibus tormētis cōseruetur beata uita sapienti. Etenim si dolores eosdem tolerabilius patiuntur qui excipiunt eos pro patria, quàm qui leuiori de causa: opinio facit, non natura uim doloris aut maiorem aut minorem. Ne illud quidem est consentaneum, ut si quum tria genera bonorum sint (quæ sentētia est Peripateticorum) eo beator quisque sit, quo sit corporis, aut externis bonis plenior: ut hoc idem approbandum sit nobis, ut qui plura habeat ea quæ in corpore magni estimantur, sit beator. Illi enim corporis commodis compleri beatam uitam putant, nostri nihil minus. Nam quum ita placeat, ne eorum quidem bonorum quæ nos bona naturæ appellemus, frequentia, beatiorem uitam fieri, aut magis expetendam, aut pluris estimandam, certe minus ad beatam uitam pertinet multitudo corporis commodorum. Etenim si ualere & sapere

An peripatetici
et uolunt
nominibus: tan-
tum distat
a stoicis

fratrum L

et sapere magis expetendum sit, quam sapere solum: neque tamen si utrumque sit estimatione dignum, pluris sit coniunctum quam sapere ipsum separatim. Nam qui ualetudinem estimatione aliqua dignam uideamus, neque tamen eam in bonis ponimus, ijdem censemus nullam esse tantam estimationem, ut ea uirtuti anteponatur. Quod idem Feripatetici non tenent, quibus dicendum est, quæ et honesta actio sit, et sine dolore, eam magis esse expetendam, quam si esset eadem actio cum dolore. Nobis aliter uideatur recte secusne, postea. Sed potest ne rerum maior esse dissensio? Ut enim obscuratur et offunditur luce solis lumen lucernæ, et ut interit magnitudine maris Aegæi stillicidia muræ, et ut in diuitijs Croci teruncij accessio, et gradus unus in ea uia quæ est hinc in Indiam: sic quum sit is bonorum finis, quem Stoici dicunt, omnis ista rerum in corpore harum estimatio splendore uirtutis et magnitudine obscuretur et obruatur atque intereat necesse est. Et quemadmodum opportunitas (sic enim appellemus *ὁκασια*) non sit maior productione temporis (habent enim suum modum quæque opportuna dicuntur) sic recta effectio: *κατὰ φύσιν* enim ita appello, quoniam rectum factum *κατὰ φύσιν* recta igitur effectio, item conuenientia, denique ipsum bonum quod in eo positum est ut naturæ consentiat, crescendi accessionem nullam habet. Ut enim opportunitas illa, sic hæc de quibus dixi, non fiunt temporis productione maiora, ob eamque causam Stoicis non uidetur optabilior, nec magis expetenda beata uita, si sit longa, quam si brevis: utunturque simili. Ut si cothurni laus illa esset, ad pedem apte conuenire, neque multi cothurni paucis anteponerentur, nec maiores minoribus: sic quorum omne bonum conuenientia atque opportunitate finitur, nec

plura

ὁκασια
opportunitas

similitudo
a cothurno

plura paucioribus, nec longinquiora brevioribus antepo-
 nentur. Nec uerò satis acute dicunt, si bona ualetudo
 pluris aestimanda sit longa quàm breuis, sapientiæ quoq;
 usus longissimus quisq; sit plurimi. Non intelligunt uale-
 tudinis aestimationem spatio iudicari, uirtutis opportuni-
 tate: ut uideantur qui illud dicāt, idem hoc esse dicturi, bo-
 nam mortem & bonum partum meliorem longum esse,
 quàm breuem. Non uident alia, breuitate pluris aestimari:
 alia, diuturnitate. Itaq; cōsentaneum est ijs quæ dicta sunt,
 ratione illorum qui illum bonorum finem, quod appella-
 lamus extremum, quod ultimum, putent crescere posse,
 iisdem placere esse alium alio etiam sapientiore, itemq;
 alium magis alio uel peccare, uel recte facere: quod nobis
 non licet dicere, qui crescere bonorum finem non puta-
 mus. Vt enim qui demersi sunt in aqua, nihilo magis respi-
 rare possunt, si non longe absunt à summo, ut iam iamq;
 possint emergere, quàm si etiam tum essent in profundo:
 nec catulus ille qui iam appropinquat ut uideat, plus
 cernit, quàm is qui modo est natus: ita qui processit
 aliquantulum ad uirtutis aditum, nihilo minus in miseria
 est, quàm ille qui nihil processit. Hæc mirabilia uideri in-
 telligo. sed quum certe superiora firma ac uera sint,
 his autem ea consentanea & consequentia: ne de eorum
 quidem est ueritate dubitandum. Sed quanquam negent
 nec uirtutes nec uitia crescere, & tamen utrunq; eorum
 fundi quodāmodo, & quasi dilatare putant. Diuitias autē
 Diogenes censeat eam nō modo uim habere, ut quasi duc-
 ces sint ad uoluptatē, & ad ualetudinē bonam, sed etiā ut
 in ea contineant, non idem facere eas in uirtute, neque in
 cæteris artibus, ad quas esse dux pecunia potest, cōtinere
 autem non potest. Itaq; si uoluptas, aut si bona ualetudo
 sit in

*Hæc dicit
 contra senten-
 tiam Aristote-
 lis in 2 Ethic.*

fit in bonis, diuitias quoque in bonis esse ponēdas: aut si sapiētia bonū sit, nō seq̃ ut etiā diuitias bonū esse dicamus. Neque ab ulla re quę nō sit in bonis, id quod sit id bonis cōtineri potest: ob eamque causam quia cōgitationes cōprehē-
 sionesque rerum ē quibus efficiuntur artes, et appetitiones mouent, quum diuitiæ non sint in bonis, nulla ars diuitijs contineri potest. Quod si de artibus concedamus, uirtutis tamen non sit eadem ratio, propterea quod hæc plurimæ commendationis et exercitationis indigeat: quod idem in artibus non sit, et quod uirtus stabilitatem, firmitatē, constantiam totius uitæ complectatur, nec hæc eadem in artibus esse uideamus. Deinceps explicatur differentia rerum, quam si non ullam esse diceremus, confunderetur omnis uita, ut ab Aristone. Neque ullum sapientiæ munus aut opus inueniretur, quum inter eas res quę ad uitam degendam pertinerent, nihil omnino interesset, neque ullum delectum adhiberi oporteret. Itaque quum esset satis constitutum id solum esse bonum quod esset honestum, et id malum solum quod turpe, tum inter hæc et illa quę nihil ualerent ad beate miserē uel uiuendum, aliquid tamen quo differrent, esse uoluerūt, ut essent eorum alia æstimabilia, alia contrā, alia neutrum. Quęque autem æstimanda essent, eorum in alijs satis esse causę quamobrem quibusdam anteponerentur, ut in ualetudine, ut in integritate sensuū, ut in doloris uacuitate, ut glorię, diuitiarum, similiarum rerum: alia autem non esse eiusmodi. Itemque eorum quę nulla æstimatione digna essent, partim satis habere causę quamobrem reijcerentur, ut dolorem, morbum, sensuum amissionem, paupertatem, ignominiam, et similia horum, partim non. Itemque hinc illud esse exortum quod Zeno πορὴν αἰὼν, contrāque quod ἀπορὴν αἰὼν nominauit,
 n quum

L.

De differentiā rerum

missio adia-
phororum

quum uteretur in lingua copiosa, factis tamen nominibus ac nouis: quod nobis in hac inopi lingua non conceditur, quanquam tu hanc copiosiore etiam dicere soles. Sed non alienum est, quo facilius uis uerbi intelligatur, huius uerbi rationem faciendi Zenonis exponere. Vt enim, inquit, nemo dicit in regia regem ipsum quasi productum esse ad dignitatem (idem enim est *προϋμνιον*) sed eos qui in aliquo honore sunt, quorum ordo proxime accedit ut secundus sit ad regium principatum: sic in uita non ea quæ primario loco sunt, sed ea quæ secundum locum obtinent, *προϋμνία*, id est producta nominentur. Quæ uel ita appellemus (id erit uerbum è uerbo) uel promota et remota, uel (ut dudum diximus) preposita uel præcipua, et illa reiecta. Re enim intellecta, in uerborum usu faciles esse debemus. Quoniam autem omne quod est bonum, primum locum tenere dicimus: necesse est nec bonum esse nec malum hoc, quod prepositum uel præcipuum nominamus. Ita quæ id definimus, Quod sit indifferens cum estimatione mediocri. Quod enim illi *ἀδιάφορον* dicunt, id mihi ita occurrit ut indifferens dicerem. Neque enim illud fieri poterat ullo modo, ut nihil relinqueretur in medijs quod aut secundum naturam esset, aut contra. nec quum id relinqueretur, nihil in his poni quod satis æstimabile esset: nec hæc posita non aliqua essent preposita. Recte igitur hæc facta distinctio est. Atque etiam ab his, quo facilius res perspicui possit, hoc simile ponitur. Vt enim, inquit, si hoc fingamus esse quasi finem et ultimum, ita iacere talum ut rectus assistat: qui ita talus erat iactus ut cadat rectus, prepositum quiddam habebit ad finem: qui aliter, contra: neque tamen illa prepositio tali, ad eum quem dixi finem pertinebit: sic ea quæ sunt preposita, referuntur

Προϋμνία
producta
promota
preposita
præcipua
ἀδιάφορον
indifferens
κρίσις
indifferens
ἀδιάφορον
indifferens

Similiter
a iactu tali

tur illa quidem ad finem, sed ad eius uim naturam, que nihil pertinent. Sequitur illa diuisio, ut bonorum alia sint ad illud ultimum pertinentia: sic enim appello que τὴν ἀπὸ τοῦ σκοποῦ dicuntur (iam hoc ipsum instituiamus ut placuit, pluribus uerbis dicere quod uno non poterimus, ut res intelligatur) alia autem efficientia, que Græci ποιοῦντα, alia utrunque. De pertinentibus, nihil est bonum præter actiones honestas: de efficientibus, nihil præter amicum. Sed et pertinentem et efficientem sapientiam uolunt esse. Nam quia sapientia est conueniens actio, est illo pertinenti genere quod dixi. Quod autem honestas actiones affert et efficit, id efficiens dici potest. Hæc que præposita dicimus, partim sunt per seipsa præposita, partim quod aliquid efficiunt, partim utrunque. per se, ut quidam habitus oris et uultus, ut status, ut motus, in quibus sunt et præponenda quedam et reiicienda. alia ob eam rem præposita dicuntur quod ex se aliquid efficiant, ut pecunia. alia autem ob utranque rem, ut integri sensus, ut bona ualetudo. De bona autem fama (quam enim appellant εὐδοξία, aptius est hoc loco bonam famam appellare, quam gloriam) Chrysippus quidem et Diogenes detracta utilitate, ne digitum quidem in eam porrigendum esse dicebant: quibus ego uehementer assentior. Qui autem post eos fuerunt, quum Carneadem sustinere non possent, hanc quam dixi bonam famam, ipsam propter se præpositam et sumendam esse dixerunt: esse que hominis ingenui et liberaliter educati, uelle bene audire à parentibus, à propinquis, à bonis etiam uiris, id que propter rem ipsam, non propter usum. dicunt que, ut liberis consultum uelimus, etiam si posthumi futuri sint, propter ipsos: sic futura post mortem fama, tamē esse pro-

εὐδοξία
bona fama.

*Officium
quid.*

pter rem etiam detracto usu consulendum. Sed quū quod honestum sit, id solam bonum esse dicamus, consentaneum tamen est fungi officio, quum id officium nec in bonis ponamus, nec in malis. Est enim aliquid in his rebus probabile, & quidem ita ut eius ratio reddi possit: ergo ut etiam probabiliter acti ratio reddi possit. Est autem officium, quod ita factū est, ut eius facti probabilis ratio reddi possit. Ex quo intelligitur, officiū medium quoddā esse quod neque in bonis ponatur, neque in contrariis. Quoniamq; in his rebus quæ neque in uirtutibus sunt, neque in uitijs, est tamen quiddam, quod usui possit esse, tollendum id non est. Est autem eius generis actio quoq; quedam, & quidem talis, ut ratio postulet agere aliquid & facere eorum. Quod autem ratione actum sit, id officium appellamus. Est igitur officium eius generis, quod neq; in bonis ponatur, nec in contrariis. Atque perspicuum etiam illud est, in istis rebus medijs aliquid agere sapientem. Iudicat igitur quum agit, officium illud esse: quod quoniam nunquam fallitur in iudicando, erit in medijs rebus officium. quod efficitur etiam hac conclusione rationis, Quoniam enim uidemus esse quiddam, quod recte factū appellemus, id autem est perfectum officium: erit autem etiam inchoatum, ut si iuste depositum reddere in recte factis sit, in officijs ponatur depositum reddere. illo enim addito iuste, facit recte factum: per se autem hoc ipsum reddere, in officio ponitur. Quoniamq; non dubium est quin in his quæ media dicimus, sit aliud sumendum, aliud reiiciendum: quicquid ita fit aut dicitur, omni officio continetur. Ex quo intelligitur, quoniam seipso omnes natura diligant, tam insipientem quam sapientem sumpturum quæ secundum naturam sint, reiecturumq; contraria. Ita est

est quoddam commune officium sapientis & insipientis, ex quo efficitur uersari in his quæ media dicamus. Sed quum ab his omnia proficiscantur officia, non sine causa dicitur ad ea referri omnes nostras cogitationes, in his & excessum è uita, & in uita mansionem. In quo enim plura sunt quæ secundum naturam sunt, huius officium est in uita manere. In quo autem aut sunt plura contraria, aut fore uidentur, huius officium est è uita excedere. Ex quo apparet & officium sapientis esse, aliquando excedere è uita, quum beatus sit: & stulti manere in uita, quum sit miser. Nam bonum illud & malum, quod sæpe iam dictum est, postea consequitur: prima autem illa naturæ, siue secunda, siue contraria sub iudicium sapientis & delectum cadunt, estq; illa subiecta quasi materia sapientiæ. Itaque & manendi in uita, & migrandi ratio omnibus his rebus quas supra dixi, metienda. Nam neque his qui uirtute retinentur in uita, nec his qui sine uirtute sunt, mors est oppetenda: ut sæpe officium est sapientis desciscere à uita, quum sit beatissimus, si id opportune facere possit, quod est conuenienter naturæ uiuere. Sic enim censent, opportunitatis esse beate uiuere. Itaque à sapientia præcipitur seipsam, si iusserit, sapiens ut relinquat. Quamobrem quum uitiorum ista uis non sit, ut causam afferant mortis uoluntariæ, perspicuum est etiam stultorum qui iidem miseri sunt, officium esse manere in uita, si sint in maiore parte earum rerum quas secundum naturam esse dicimus. Et quoniam excedens è uita & manens, æque miser est, nec diuturnitas magis ei uitam fugiendam facit, non sine causa dicitur his qui pluribus naturalibus frui possint, esse in uita manendum. Pertinere autem ad rem arbitrantur, intelligi natura

*Scilicet de
nom & ex
dms è mta
miser.*

tura fieri, ut liberi à parentibus amentur, à quo initio profectam communem humani generis societatem prosequimur. Quod primum intelligi debet figura, membrisque corporum, quæ ipsa declarant procreandi à natura habitam esse rationem. Neque uero hæc inter se congruere possent, ut natura et procreari uellet, et diligere procreatos non curaret. Atque etiam in bestiis uis naturæ inspicere potest, quarum in foetu et in educatione laborem quæ cernimus, naturæ ipsius uocem uidemur audire. Quare perspicuum est natura nos à dolore abhorrere. Sic apparet, à natura ipsa, ut eos quos genuerimus, amemus, impelli. Ex hoc nascitur ut etiam communis hominum inter homines naturalis sit commendatio, ut oporteat hominem ab homine ob id ipsum quod homo sit, non alienum uideri. Ut enim in membris alia sunt tanquam sibi nata, ut oculi, ut aures: aliqua etiam cæterorum membrorum usum adiuuant, ut crura, ut manus: sic immanes quædam bestię sibi solum natæ sunt.

*Pinna de squi-
la, quæ pin-
notes sibi
pinno phylax
uocatur, tra-
ditur operas
mutuas sicut
cæcis de clauis
dñs*

At illa quæ in concha patula Pinna dicitur, isque qui enat
est concha, qui quod eam custodit Pinnoteres uocatur, in
eamque quum se recepit includitur, ut uideatur monuisse ut
caueret: itemque formica, apes, ciconia, aliorum etiam cau-
sa quædam faciunt: multo magis hæc coniunctio est homi-
nis. Itaque natura sumus apti ad coetus, concilia, ciuitates.
Mundum autem censent regi numine deorum, eumque esse
quasi communem urbem et ciuitatem hominum et deorum,
et unumquodque nostrum eius mundi esse partem, ex quo
illud natura consequi, ut communem utilitatem nostræ an-
teponamus. Ut enim leges omnium salutem, singulorum
saluti anteponunt: sic uir bonus et sapiens, et legibus pa-
rens, et ciuilibus officij non ignarus, utilitati hominum plus
quam unius alicuius aut suæ consulit. Nec magis uituper-
randus

randus est proditor patriæ, quàm communis utilitatis, aut salutis desertor propter suam utilitatem aut salutem. Ex quo fit ut laudandus sit is qui mortem appetat pro Repu. quòd doceat chariorem nobis esse patriam, quàm nosmet ipsos. Quoniam que illa uox inhumana & scelerata ducitur eorum, qui negant se recusare quo minus ipsis mortuis terrarum omnium deflagratio cõsequatur: quod uulgari quodam uersu Græco pronuntiari solet: certe uerum est etiam his qui aliquando futuri sint. esse propter ipsos consolendum. Ex hac animorum affectione testamenti commendationes que morientium natæ sunt. Quod que nemo in summa solitudine uitam agere uelit, ne cum infinita quidem uoluptatum abundantia, facile intelligitur nos ad coniunctionem congregationem que hominum, & ad naturalem communitatem esse natos. Impellimur autem natura, ut prodesse uelimus quàm plurimis, in primis que docendo, rationibus que prudentiæ tradendis. Itaque non facile est inuenire, qui quod sciat ipse non tradat alteri. Ita non solum ad discendum prompensi sumus, uerum etiam ad docendum. Atque ut tau-
ris natura datum est, ut pro uitulis contra leones summa ui impetu que contendant: sic hi qui ualent opibus, atque id facere possunt, ut de Hercule, & de Libero accepimus, ad seruandum genus hominum natura incitantur. Atque etiam Iouem quum optimum & maximum dicimus, quum que eundem salutare, hospitalem, statorem, hoc intelligi uolumus, salutem hominum in eius esse tutela. Minime autem conuenit, quum ipsi inter nos abiecti neglecti que simus, postulare ut dijs immortalibus chari simus, & ab illis diligamur. Quemadmodum igitur membris utimur priusquàm didicimus cuius ea utilitatis

n a causa

Propter cur optimus maximus dictus

causa habeamus: sic inter nos natura ad civilem commun-
 nitatem coniuncti & consociati sumus. Quod ni ita se ha-
 beret, nec iustitiæ ullus esset nec bonitati locus. Et quo mo-
 do hominum inter homines iuris esse uincula putant, sic
 homini nihil iuris esset cum bestiis. Præclare enim Chry-
 sippus, cætera nata esse causa hominum & decorum: eos
 autem communicatis & societatis suæ, ut bestiis homines
 uti ad utilitatem suam possint sine iniuria: quoniamq; ea
 natura esset hominis, ut cum genere humano quasi civile
 ius intercederet: qui id conseruaret, eum iustum: qui mi-
 graret, iniustum fore. Sed quæadmodum theatrum, quum
 commune sit, recte tamen dici potest eius esse cū locū, quē
 quisque occuparit: sic in urbe, mundo uē communi, non
 aduersatur ius, quo minus suum quidque cuiusque sit.
 Quum autem ad tuendos, conseruandosq; homines bo-
 num natum esse uideamus, consentaneum est huic natu-
 re, ut sapiens uelit gerere & administrare Rempu. atque
 ut è natura uiuat, uxorem adiungere, & uelle ex ea libe-
 ros procreare. Ne amores quidem sanctos à sapiente alie-
 nos esse arbitrantur. Cynicorum autem rationem atque
 uitam alij cadere in sapientem dicunt, si quis eiusmodi for-
 te casus inciderit ut id faciendum sit: alij nullo modo. Vt
 uero conseruetur omnis homini erga hominem societas,
 coniunctio, charitas, & emolumenta, & detrimenta, quæ
 ὀφελήματα & βλάμματα appellant, communia esse uolue-
 runt, quorum altera prosunt, nocent altera: neque solum
 ea cōmunia, uerumetiam paria esse dixerunt. Incommoda
 autem & cōmoda (ita enim ὀχρυσήματα & εὐχρυσήματα
 appello) communia esse uoluerunt, paria noluerunt. Illa
 enim quæ prosunt aut quæ nocent, aut bona sunt aut ma-
 la: quæ sint paria necesse est. Cōmoda autē & incōmoda,
 in eo

Παράδοξον Stoicū
 Omnia peccata sunt paria

in eo genere sunt , quæ præposita & reiecta dicimus: ea possunt paria non esse, sed emolumenta communia esse dicuntur: recte autem facta & peccata non habentur communia. Amicitiam autem adhibendam censent, quia sit ex eo genere quæ profunt. Quanquã autem in amicitia alij dicant eque charam esse sapienti rationem amici ac suam, alij autem sibi cuique chariorem suam: tamen id quoque posteriores sententur alienum esse à iustitia, ad quam nati esse uideamur, detrahere quid de aliquo quod sibi assumat. Minime uero probatur huic disciplinæ de qua loquor, aut amicitiam aut iustitiam propter utilitates ascisci aut probari. Eadem enim uoluptates poterunt eas labefactare atque pervertere: etenim nec iustitiæ nec amicitia esse omnino poterunt, nisi ipse per se expetantur. Ius autem quod ita dici appellarique possit, id esse naturam: alienumque esse à sapiente, non modo iniuriam cui facere, uerum etiam nocere. Nec uero rectum est, cum amicis aut benemeritis cõsociare aut coniungere iniuriam: grauissimeque & uerissime defenditur, nunquam æquitatem ab utilitate posse se iungere: et quicquid æquum iustumque esset, id etiam honestum: uicissimque quicquid esset honestum, id iustum etiam atque æquum fore. Ad easque uirtutes de quibus disputatum est, Dialecticam etiam adiungunt & Physicam, easque ambas uirtutum nomine appellant. alteram quod habeat rationem, ne cui falso assentiamur, ne uel unquam captiosa probabilitate fallamur, eaque quæ de bonis & malis diceremus, ut tenere tuerique possimus. Nam sine hac arte quemuis arbitramur à uero abduci fallique posse. Recte igitur si omnibus in rebus temeritas ignoratioque uitiosa est, ab his ea quæ tollit, hæc uirtus nominata est. Physicæ quoque non sine causa tributus idem est honos, propterea quod qui conuenienter natura

*Adhuc
munda Li.
sed hæc Li.
solanda est
for.*

*Lex. ii.
Quod tibi no
nis fieri alie
ri ne fecerit*

*Dialectica
Stoicorum*

physica

physisca nti;
lexatn

καὶ ὅτι
ἡ φύσις
τοῦ ἀνθρώπου
ἐστὶν ἡ φύσις
τοῦ ζώου
καὶ τοῦ
παιδιος.
ἡ φύσις
τοῦ ἀνθρώπου
ἐστὶν ἡ φύσις
τοῦ ζώου
καὶ τοῦ
παιδιος.
ἡ φύσις
τοῦ ἀνθρώπου
ἐστὶν ἡ φύσις
τοῦ ζώου
καὶ τοῦ
παιδιος.

tura uicturus sit, ei & proficiscendum est ab omni munda
do, & ab eius procuratione. Nec uerò potest quisquam
de bonis & de malis uere iudicare, nisi omni cognita ra
tione naturæ & uitæ, etiam deorum, et utrum conueniat
nec ne natura hominis cum uniuersa: quæq; sunt ueteris
præcepta sapientium, qui iubent tempori parere, et sequi
Deum, & se noscere, & nihil nimis. Hæc sine Physisca
quam uim habeant (& habent maximam) uidere nemo
potest. Atque etiam ad iustitiam colendam, ad tuendas
amicitias & reliquas charitates quid natura ualeat, hæc
una cognitio potest tradere. Nec uerò pietas aduersus
deos, nec quanta his gratia debeatur, sine explicatione
naturæ intelligi potest. Sed iam sentio me esse longius
prouectum quàm proposita ratio postularet: uerùm ad
mirabilis compositio discipline, incredibilisq; rerum
traxit ordo. Quæ per deos immortales non ne miraris?
Quid enim aut in natura, qua nihil est aptius, nihil descri
ptius, aut in operibus manufactis tam cõpositū, tamq; cõ
pactum & coagmentatū inueniri potest? Quid posterius
priori non cõuenit? quid sequitur quod nō respondeat su
periori? quid nō sic aliud ex alio nectitur, ut nō si ullam
literam moueris, labent omnia? Nec tamen quicquam est
quod moueri possit. Quàm grauis uerò, quàm magnifi
ca, quàm constans cõficitur persona sapientis? qui quum
ratio docuerit, quod honestū esset, id esse solum bonum,
semper sit necesse est beatus, uereq; omnia ista nomina
possideat quæ irrideri ab imperitis solent. Rectius enim
appellabitur rex, quàm Tarquinius, qui nec se nec suos
regere potuit. Rectius magister populi (is enim est Dis
cator) quàm Sylla, qui trium pestiferorum uitiorum, lu
xurie, auaritiæ, crudelitatis magister fuit. Rectius diues
quàm

quàm Crassus : qui nisi eguisset , nunquam Euphratem nulla belli causa transire uoluisset . Recte eius omnia dicentur qui scit uti solus omnibus . Recte etiam pulcher appellabitur : animi enim lineamenta sunt pulchriora quàm corporis . Recte solus liber , nec dominationi cuiusquam parens , neque obediens cupiditati . Recte inuictus , cuius etiam si corpus constringatur , animo tamen uincula in se nulla possint : nec expectet ullum tempus ætatis , ut tum denique iudicetur beatus ne fuerit , quum extremum uitæ diem morte confecerit : quod ille unus ex septem sapientibus non sapienter Cræsum monuit . Nam si beatus unquam fuisset , beatam uitam usq; ad illum à Cyro extractæ rogum protulisset . Quod si ita est , ut neq; quisquam nisi bonus uir , et omnes boni beati sint : quid philosophia magis colendum ? aut quid est uirtute diuinius ?

M. T V L. C I C E R O

NIS DE FINIBVS BONO-
RVM ET MALORVM

AD BRVTVM , LIBER

Q V A R T V S .

QVÆ quum dixisset , finem ille . Ego autem , Næ tu , inquam , Cato ista exposuisti tam multa memoriter , tam obscura dilucide . Itaq; aut omittamus contrà omnino uelle aliquid , aut spatium sumamus ad cogitandum . Tam enim diligenter , etsi minus uere (nam nondum id quidem audeo dicere) sed tamen accurate , non modo fundatam , uerum etiam extractam disciplinam , non est facile perdiscere . Tum ille , Ain' tandem , inquit

inquit? Quum ego te hac noua lege uideam eodem die accusatori respondere, & tribus horis perorare, in hac mea causa tempus dilaturum putas? quæ tamen à te agetur non melior, quam illæ sunt quas interdum obtines. Quare istam quoque aggredere, tractatam præsertim et ab alijs, & à teipso sæpe, ut tibi deesse non possit oratio. Tum ego, Non mehercule solere temere contra Stoicos: non quo illis admodum assentiar, sed pudore impediatur: ita multa dicunt quæ uix intelligam. Obscura, inquit, quedam esse confiteor, nec tamen ab illis ita dicuntur de industria, sed inest in rebus ipsis obscuritas. Cur igitur easdem res, inquam, Peripateticis dicentibus uerbum nullum est quod non intelligatur? Easdem ne res, inquit? an parum differui, non uerbis Stoicos à Peripateticis, sed uniuersa re, & tota sententia dissidere? Atqui, inquam, Cato, si istud obtinueris, traducas me ad te totum licebit. Putabam equidem satis, inquit, me dixisse. Quare ad ea primum si uidetur: sin aliud quid uoles, postea. Imò istud quidem, inquam, quo loco, nisi iniquum postulo, responde arbitratu meo. Vt placet, inquit, et si enim illud erat scriptius, quum cuique concedere. Existimo, igitur, inquam, Cato, ueteres illos Platonis auditores Speusippum, Aristotelem, Xenocratem, deinde eorum Polemonem, Theophrastum, satis & copiose & eleganter habuisse constitutam disciplinam, ut non esset causa Zenoni, quum Polemonem audisset, cur & ab eoipso, & à superioribus dissideret, quorum fuit hæc institutio. In qua animaduertas uelim, quid mutandum putes: nec expectes dum ad omnia dicam quæ antè dicta sunt. uniuersa enim illorum ratione cum tota uestra confligendum puto. Qui quum uiderent ita nos esse natos, ut & communiter ad eas uirtutes apti essemus quæ notæ illustresque sunt

sunt, iustitiam dico, temperantiam, ceterasque generis eiusdem, quæ omnes similes artium reliquarum, materia tantum ad meliorem partem & tractatione differunt: easque ipsas uirtutes uiderent nos magnificentius appetere & ardentius, habere etiam, insitamque quandam uel potius innatam cupiditatem scientiæ, natosque esse ad congregationem hominum, & ad societatem communitatemque generis humani, eaque in maximis ingenijs maxime elucere: totam philosophiam tres in partes diuiserunt, quam partitionem à Zenone retentam esse uidemus. Quarum quum una sit, qua mores confirmari putantur, differo eam partem quæ quasi stirps est huius questionis. Qui sit enim finis bonorum, mox; hoc loco tantum dico, à ueteribus Peripateticis Academicisque, qui re consentientes uocabulis differebant, eum locum quem ciuilem recte appellaturi uidemur, Græci πολιτικόν, grauiter & copiose esse tractatum. Quàm multa illi de rep. scripserunt, quàm multa de legibus, quàm multa non solum præcepta in artibus, sed etiam exempla in orationibus bene dicendi reliquerunt? Primum enim ipsa illa quæ subtiliter differenda erant, politè apteque dixerunt, quum de finiētes, tum partientes, ut uestri etiam: sed uos squalidius: illorum uides quàm niteat oratio. Deinde ea quæ requirebant orationem ornatam & grauem, quàm magnifice sunt dicta ab illis? quàm splendide: de iustitia, de fortitudine, de amicitia, de ætate degenda, de philosophia, de capeffenda rep. de temperantia, de fortitudine hominum non despicis uellentium ut Stoici, nec ossa nudantium, sed eorum qui grandia ornate uellent, enucleate minora dicere. Itaque quæ sunt eorum consolationes, quæ cohortationes, quæ etiam monita & cōsilia scripta ad summos uiros? Erat enim apud

*Tres partes
philosophiæ*

Dialectica

Rhetorica

**fuerit L
vel: de for
titudine?
quid erat
hominum
non despi
cis uellent
de idem
in edit. sui*

*Duplex ex
exercitatio di-
cendi
habens
iuxta se habens*

eos, ut est rerum ipsarum natura, sic dicendi exercitatio duplex. Nam quicquid quaeritur, id habet aut generis ipsius sine personis temporibusq; aut ijs adiunctis, facti, aut iuris, aut nominis cōtrouersiam. Ergo in utroq; exercebantur, eaq; disciplina efficit tantam illorum utroq; in genere dicendi copiam. Totum genus hoc et Zeno, et ab eo qui sunt, aut non potuerunt, aut noluerunt, certe reliquerunt: quanquam scripsit artem rhetoricam Cleanthes, Chrysippus etiam, sed sic, ut si quis obmutescere concupierit, nihil aliud legere debeat. Itaq; uides quo modo loquantur, noua uerba fingunt, deserunt usitata. At quanta conantur, mundum hunc omnem oppidum esse nostrum? Incendit igitur eos qui audiunt. Vides quantum rem agas, ut Circeis qui habitet, totum hunc mundum suū municipium esse existimet. Quid ille incēdat? restinguet citius si ardentem acceperit. Ista ipsa quae tu breuiter, Regem, Dictatorem, diuitem, solum esse sapientem, à te quidem apte ac rotunde, quippe habes enim à rhetoribus: illorum uerò ista ipsa quam exilia de uirtutis uis, quam tantam uolunt esse, ut beatum per se efficere possit. Pungunt quasi aculeis, interrogatiunculis angustius: quibus etiam qui assentiuntur, nihil commutantur animo, et iidem abeunt qui uenerant. Res enim fortasse uerae, certe graues, non ita tractantur ut debent, sed aliquanto minutius. Sequitur differendi ratio, cognitioq; naturae: nam de summo bono mox, ut dixi, uidebimus, et ad id explicandum disputationem omnem conferemus. In ijs igitur partibus duabus nihil erat quod Zeno commutare gesseret: res enim praeclare se habent, et quidem in utraque parte. Quid enim ab antiquis ex eo genere quod ad differendum ualet, praetermissum est, qui et definierunt plu-
rima

Dialectica

*De finibus
diffiniso*

rima, & definiendi artes reliquerunt? Quodq; est definitioni adiunctum, ut res in partes diuidatur, id & fit ab illis, & quemadmodum fieri oporteat traditur: item de contrarijs, à quibus ad genera formasq; generum uenerunt. Iam argumenti ratione conclusi, caput esse faciunt; eaq; perspicua dicunt, deinde ordinem sequuntur. Tum quid uerum sit in singulis, extrema conclusio est. Quanta autem ab illis uarietas argumentorum ratione concludentium, eorumq; cum captiosis interrogationibus dissimilitudo? Quid, quòd pluribus locis quasi denuntiant, ut neque sensuum fidem sine ratione, nec rationes sine sensibus exquiramus, atque ut eorum alterum ab altero separemus? Quid ea quæ Dialectici nunc tradunt & docent, non ne ab illis instituta sunt & inuenta? De quibus etsi à Chrysippo maxime est elaboratum, tamen à Zenone minus multo quàm ab antiquis: ab hoc autem quedam nò melius quàm ueteres, quedà omnino relictà. Quumq; duæ sint artes, quibus perfecte ratio & oratio compleatur, una inueniendi, altera differendi, hanc posteriorem & Stoici & Peripatetici, priorem autem illi egregie tradiderunt, hi omnino ne attigerunt quidem. Nam è quibus locis quasi thesauris argumenta depromerentur, uestri ne suspicati quidem sunt, superiores autem artificio & uia tradiderunt. Quæ quidem res effecit, ne necesse sit iisdem de rebus semper, quasi dictata decantare, neque à commentariolis suis discedere. Nam qui sciet ubi quidque positum sit, quaq; eò ueniat, is etiam siquid obrutum erit, poterit eruere, semperque esse in disputando suus. Quod etsi ingenijs magnis præditi quidam, dicendi copiam sine ratione consequuntur, ars tamè est dux certior quàm natura. Aliud est enim poetarum more uerba fundere

physica

fundere: aliud ea quæ dicat, ratione & arte distingueret. Similia dici possunt de explicatione naturæ, qua hi utuntur & uestri. Neque uerò ob duas modo causas, quod Epicuro uidetur, ut pellatur mortis & religionis metus: sed etiam modestiam quandam cognitio rerum cœlestium affert ijs qui uideant quanta sit etiam apud deos moderatio, quantus ordo, & magnitudinem animi, deorum opera & facta cernētibus: iustitiam etiam quum cognitum habeas quod sit summi rectoris ac domini numen, quod consilium, quæ uoluntas, cuius ad naturam apta ratio, uera illa & summa lex à philosophis dicitur. Inest in eadem explicatione naturæ, insatiabilis quædam è cognoscendis rebus uoluptas, in qua una confectis rebus necessarijs, uacui negotijs honeste ac liberaliter possimus uiuere. Ergo in hac ratione tota de maximis ferè rebus Stoici illos secuti sunt, ut & deos esse, & quatuor ex rebus omnia constare dicerent. Quum autem quereretur res admodum difficilis, num quinta quædam natura uideretur esse, ex qua ratio & intelligentia oriretur, in quo etiam de animis cuius generis essent quereretur, Zeno id dixit esse ignem, nonnulla deinde aliter, sed ea pauca. De maxima autem re eodem modo, diuina mente atque natura mundum uniuersum, atque eius maximas partes administrari: materiā uerò rerum, & apud eos copiam exilcem, apud illos uberrimam reperiemus. Quàm multa ab his conquisita & collecta sunt, de omnium animantium genere, ortu, membris, etatibus? quàm multa de rebus his quæ gignuntur è terra? quàm multa, quàmque de rebus uarijs & causæ cur quidque fiat, & demonstrationes quemadmodum quæque fiant? qua ex omni copia, plurima & certissima argumenta sumuntur ad cuiusque rei naturam

naturam explicandam. Ergo adhuc, quantum equidem intelligo, causa non uidetur fuisse mutandi nominis. non enim si omnia nō sequebatur, idcirco nō erat ortus illinc. Equidem etiam Epicurum in Phisicis quidem, Democritum puto, pauca mutat uel plura sanè. At quum è plurimis eadem dicit, tum certe de maximis. Quod item quum uestri faciant, non satis magnam tribuunt inuentoribus gratiam. Sed hæc hæctenus. Nunc uideamus quæso de summo bono, quod continet Philosophiam, quid tandem attulerit, quamobrem ab inuentoribus tanquam à parentibus dissentiret. Hoc igitur loco, quanquā à te Cato diligenter est explicatus finis hic bonorum qui continet Philosophiam, et quis à Stoicis, et quemadmodum diceretur: tamen ego quoque exponam, ut perspiciamus, si potuerimus, quidnam à Zenone noui sit allatum. Quī enim superiores, è quibus planissime Polemo, secundum naturam uiuere, summum bonum esse dixisset, his uerbis tria significari Stoici dicunt. Vnum eiusmodi, uiuere adhibentē scientiam earum rerum, quæ natura euenirent. Hunc ipsum Zenonis aiunt finem esse declarantem illud quod à te dictum est, conuenienter naturæ uiuere. Alterum significare idem, ut diceretur officia omnia media, aut pleraque seruantem uiuere. Hoc sic expositum, dissimile est superiori. Illud enim rectum quod *κατὰ φύσιν* dicebas, contingit sapienti soli: hoc autem inchoati cuiusdam officij est, non perfecti, quod cadere in nonnullos insipientes potest. Tertium autem, omnibus aut maximis rebus, ijs quæ secundum naturam sint fruentem uiuere. Hoc non est positum in nostra actione: completur enim et ex eo genere uitæ quod uirtute fruitur, et ex his rebus quæ secundū naturam sunt, neque sunt in nostra potestate. sed hoc summū bonum,

Secundū
naturam uiuere.

*Summa capi-
ta doctrine
peripateticorum
de fine.*

num, quod certa significatione intelligitur, eaq; uita que ex summo bono degitur, quia coniuncta ei uirtus est, in sapientem solum cadit. is que finis bonorum, ut ab ipsis Stoicis scriptum uidemus, à Xenocrate atque ab Aristotele constitutus est. Itaque ab ijs constitutio illa prima natura à qua tu quoq; ordiebare, his propè uerbis exponitur, Omnis natura uult esse conseruatricis sui, ut & salua sit, & in genere conseruetur suo. Ad hanc rem aiunt artes quoque exquisitas, que naturam adiuuarent, in quibus ea numeretur in primis que est uiuendi ars, ut tueatur quod à natura datum sit, quod desit acquirat. Idemq; diuiserunt naturā hominis in animū & corpus. Quamq; eorum unumquodque per se expetendum esse dixissent, uirtutes quoque utriusque eorum per se expetendas esse dicebant, quum animum quadam infinita laude anteponebant corpori, uirtutes quoque animi bonis corporis anteponebant. Sed quum sapientiam totius hominis custodem & procuratricem esse uellent, que esset nature comes & adiutrix, hoc sapientie munus esse dicebant, ut cum tueatur qui constaret ex animo & corpore, in utroque iuuaret cum atque contineret. Atque ita re primo simpliciter collocata, reliqua subtilius persequentes, corporis bona facilem quandam rationem habere censebant, de animi bonis accuratius exquirebant: in primis que reperiebant inesse in his iustitie semina, primū que ex omnibus Philosophis natura tributum esse docuerunt, ut hi qui procreati essent, à procreatoribus amarentur: & id quod temporum ordine antiquius, ut coniugia uirorum & uxorū natura coniuncta esse dicerent, qua ex stirpe orirentur amicitie cognationum. Atque ab his initijs profecti omnium uirtutum & originem & progressionem persequuti

quiti sunt, ex quo magnitudo quoque animi existerat,
 qua facile posset repugnari obsistiq; fortunæ, quod maxi-
 me res essent in potestate sapientis: uarietates autem iniu-
 risq; fortunæ facile ueterum Philosophorum præceptis
 instituta uita superabat. Principijs autem à natura datis,
 amplitudines quædam bonorum excitabatur, partim pro-
 fectæ à cōtemplatione rerum occultiorum, quod erat in-
 situs menti cognitionis amor, ex quo etiam rationis ex-
 plicandi differendiq; cupiditas consequebatur: quod que
hoc solum animal natum est pudoris ac uerecundiæ
particeps, appetens que coniunctionum hominum ac
societatum, animaduertens que in omnibus rebus quas
ageret aut diceret, nequid ab eo fieret nisi honeste et de-
core. His initijs ut antè dixi, tñquam seminibus à natura
 datis, temperantia, modestia, iustitia, et omnis honestas
 perfecte absoluta est. Habes, inquam, Cato formā eorum,
 de quibus loquor, Philosophorum: qua exposita scire cu-
 pio quæ causa sit cur Zeno ab hac antiqua institutione
 descuerit, quidnā horum ab eo non sit probatū: quod ne
 omnem naturam cōseruatricem sui dixerit: an quod omne
 animal ipsum sibi commendatum, ut se saluum in suo
 genere incolumeq; uellet? an quum omnium artium finis
 is esset, quid natura maxime quæreret, idem statui debere
 de totius arte uitæ: an quod quum animo constaremus et
 corpore, et hæc ipsa et eorum uirtutes per se esse sumen-
 das: an uero displicuit ea quæ tributa est animi uirtutis
 tanta præstantia: an quæ de prudentia, de cognitione re-
 rum, de coniunctione generis humani, quæ que ab eisdem
 de temperantia, de modestia, de magnitudine animi, de om-
 ni honestate dicuntur, fatebuntur Stoici hæc omnia
 dicta esse præclare? Neque enim eam causam Zenoni

*Præclara vir-
 tutis semina
 in nobis*

desciscendi fuisse: alia quædam dicent, credo, magna antiquorum esse peccata, quæ ille ueri inuestigandi cupidus nullo modo ferre potuerit. Quid enim peruersius, quid intolerabilius, quid stultius, quàm bonam ualitudinē, quàm dolorum omnium uacuitatem, quàm integritatem oculorum reliquorumq; sensuum, ponere in bonus potius, quàm dicerent nihil omnino inter eas res, his que contrarias interesset? ea enim omnia quæ illi bona dicerent, præposita esse non bona. Itemq; illa quæ in corpore excellerēt, stultē antiquos dixisse per se esse expetenda, et sumenda potius quàm expetenda? Eadem que omni uita, quæ in una uirtute consisteret, illam uitam quæ etiam cæteris rebus quæ essent secundum naturam abundaret, magis expetendam non esse, sed magis sumendam? quumq; ipsa uirtus efficiat ita beatam uitam, ut beatior esse non possit, tamen quædam deesse sapientibus, tum quum sint beatissimi: itaque eos id agere ut à se dolores, morbos, debilitates repellant? O magnam uim ingenij, causamq; iustam cur noua existeret disciplina. Perge porro, sequentur enim quæ tu scientissime complexus es, omnem insipientiam, iniustitiam, alia uitia similia esse, omnia que peccata esse paria: eosq; qui natura doctrinæ que longe ad uirtutem processissent, nisi eam plene consequuti essent, summe esse miseros: neque inter eorum uitam et improbißimorum quicquam omnino interesset: ut Plato tantus ille uir, si sapiens non fuerit, nihilo melius quàm quiuis improbißimus, nec beatius uixerit. Hæc uidelicet est correctio Philosophiæ ueteris et emendatio, quæ omnino aditum habere nullum potest in urbem, in forum, in curiam. Quis enim ferre posset ita loquentem eum, qui se autorem uitæ grauitè et sapienter agendæ, profiteretur nomina rerum commutantem? quumq;

*Abſurditas
doctrinae sto-
ice*

quumq; idem sentiret quod omnes, quibus rebus candem
nim tribueret, alia nomina imponentem, uerba modo mu-
tantem, de opinionibus nihil detrahentem? Patronus ne
causæ in epilogo pro reo dicens, negaret esse malum exi-
lium, publicationem bonorum: hæc reiicienda esse, non su-
gienda, nec misericordem iudicem esse oportere? In con-
tione autem si loqueretur, si Annibal ad portas uenisset,
murum que iaculo traiecisset, negaret esse in malis, capi,
uenire, interfici, patriam amittere? An Senatus quum trium-
phum Africano decerneret, quid de eius uirtute aut felici-
tate posset dicere, si neque uirtus in nullo nisi sapiente,
nec felicitas uerè dici potest? Quæ est igitur ista Philoso-
phia quæ communi more in foro loquitur, in libello suo?
præsertim quum quod illi uerbis suis significent, in eo ni-
hil mouetur, de ipsis rebus nihil mutetur, eadem res ma-
neant, alio modo. Quid enim interest diuitias, opes, uale-
tudinem, bona dicas, an ne præposita, quum ille qui ista
bona dicit, nihil plus his tribuat, quàm tu qui eadem illa
præposita nominas? Itaque homo in primis ingenuus et
grauis, dignus illa familiaritate Scipionis et Lælij Panæ-
tius, quum ad Q. Tuberonem de dolore patiendo scri-
beret, quod esse caput debebat si probari posset, nunquam
posuit non esse malum dolorem, sed quid esset, et quale,
quatumq; in eo inesset alieni, deinde quæ ratio esset perse-
rendi. Cuius quidem, quoniam Stoicus fuit sententia, con-
demnata mihi uidetur esse immanitas ista uerborum. Sed ut
propius ad ea Cato accedam quæ à te dicta sunt, pressius
agamus, eaq; quæ modo dixisti cū his conframus quæ tuis
antepono. Quæ sunt igitur cōmunia uobis cum antiquis,
his sic utamur quasi concessis: quæ in controuersiam ue-
niūt, de his si placet differamus. Mihi uero, inquit, placet

*Repetit finem
quod non
tra stoica
doctrina, magis
ordinis refertur
tat*

*Finis, iuxta
proposita.
Secundum
naturam uiuere*

agi subtilius, et ut ipse dixisti, pressius. Quae enim adhuc protulisti, popularia sunt: ego autem à te elegantiora desidero. A me tu, inquit? sed tamen enitar, etsi minus mihi multa occurrent, non fugiam ista popularia. Sed primum positum sit, nosmetipsos commendatos esse nobis, primamque ex natura hanc habere appetitionem, ut conseruemus nosmetipsos. Hoc conuenit. sequitur illud, ut animaduertamus quod simus ipsi, ut nos quales esse oportet seruemus. Sumus igitur homines, ex animo constamus et corpore, quae sunt cuiusdam modi: nosque oportet ut prima appetitio naturalis postulat, haec diligere, constituereque ex his finem illum summi boni atque ultimi: quem (si prima uera sint) ita constitui necesse est, earum rerum quae sunt secundum naturam, quam plurima et quammaxima adipisci. Hunc igitur finem illi tenuerunt, quodque ego pluribus uerbis, illi breuius, secundum naturam uiuere. Hoc ius bonorum uideatur extremum. Age nunc istli doceant, uel tu potius (quis enim ista melius?) quonam modo ab eisdem principiis profecti, efficiatis ut honeste uiuere (id est enim uel ex uirtute uel naturae congruenter uiuere) summum bonum sit, et quonam modo, aut quo loco corpus subito deserueritis, omniaque ea quae secundum naturam sint, absint à nostra potestate, ipsum denique officium. Quæro igitur, quomodo hæc tantæ commendationes à natura profectæ, subito à sapientia relictæ sunt? Quod si non hominis summum bonum quaerercmus, sed cuiusdam animantis: is autem esset nihil nisi animus (liccat enim fingere aliquid eiusmodi, quo uerum facilius reperiatur) tamen illi animo non esset hic uester finis: desideraret enim ualeitudinem, uacuitatem doloris, appeteret etiam conseruationem sui, earumque rerum custodiam, finemque sibi constitueret secundum naturam uiuere, quod est (ut dixi) habere

habere ea quæ secundum naturam sunt, uel omnia uel plura et maxima. Cuiuscunque enim modi animal constitueris, necesse est etiam si id sine corpore sit, ut fingimus, tamen esse in animo quedam similia eorum quæ sunt in corpore, ut nullo modo, nisi ut exposui, constitui possit finis bonorum. Chrysippus autem exponens differentias animantium, ait alias earum corpore excellere, alias autem animo, nonnullas ualere utraque re. Deinde disputat quod cuiusque generis animantis statui debeat extremum. Quum autem hominem in eo genere posuisset, ut ei tribueret animi excellentiam, summum bonum id constituit, non excellere animo, sed uti nihil esse præter animum uideretur. Vno autem modo in uirtute sola summum bonum recte ponetur, si quod esset animal, quod totum ex mente constaret: id ipsum tamen sic, ut ea mens nihil haberet in se, quod esset secundum naturam, ut ualetudo est. Sed id ne cogitari quidem potest quale sit, ut non repugnet ipsum sibi. Sin dicit obscurari quedam, nec apparere quia ualde parua sint, nos quoque concedimus, quod dicit Epicurus de uoluptate, quæ minime sint uoluptates, eas obscurari sepe et obrui: sed non sunt in eo genere tantæ commo- ditates corporis, tam quæ productæ temporibus, tam quæ multæ. Itaque in quibus propter earum exiguitatem obscuratio consequitur, sepe accidit ut nihil interesse nostra fateamur, sint illa nec ne sint: ut in sole quod à te dicebatur, lucernam adhibere nihil interest, aut teruncium adijcere Croesi pecunia. Quibus autem in rebus obscuratio tanta non sit, fieri tamē potest ut id ipsum quod interest non sit magnum, ut ei qui iucundè uixerit annos decem, si æque uita iucunda menstrua addatur, quia momentum aliquā habeat ad iucundum accessionē, bonum sit.

Chrysippi sen-
tentia de fi-
nibus.

Quotomnis q.
dam ita prop-
ter paruitatem
obscurant, ut
parum nos tra-
miserit, quia
tamen nōre mo-
mentū aliqd
habeant in bo-
nis

† aliquod
Si habens ad
vitarum in-
cūdam huc
refersio L

Si autem id non concedatur, non continuo uita beata tollitur. Bona autem corporis huic sunt, quod posterius posui, similia: habent enim acceptionem dignam in qua elaboretur, ut mihi in hoc Stoici iocari uideantur interdum, quum ita dicant, si ad illam uitam quæ cum uirtute degatur, ampullâ aut strigilis accedat, sumpturum sapientem eam uitam potius quo hæc adiecta sint, nec beatiorē tamen ob eam causam fore. Hoc simile tandē est non risu potius quàm oratione eiiciendum? Ampulla enim sit nec ne sit, quis nō iure optimo irrideatur, si laboret? At uero grauitate membrorum et cruciatu dolorum si quis quē leuet, magnam ineat gratiam. Nec si ille sapiens ad tortoris eculeum à tyranno ire cogatur, similem habeat uultum, etsi ampullam perdidisset: sed ut magnum et difficile certamen iniens, quum sibi cū capitali aduersario dolore depugnandum uideret, excitaret omnes rationes fortitudinis ac patientiæ, quarum presidio iniret illud difficile, ut dixi, magnumq; prælium. Deinde non queremus quid obscuretur aut intereat, quia sit admodum paruum, sed quid tale sit ut expleat summam. Vna uoluptas è multis obscuratur in illa uita uoluptaria, sed tamen ea quamuis parua sit, pars est eius uitæ quæ posita est in uoluptate. Nummus in Cræsi diuitijs obscuratur, pars est tamen diuitiarum. Quare obscurentur etiam hæc quæ secundum naturam esse dicimus in uita beata, sint modo partes uitæ beatæ. Atqui si ut conuenire debet inter nos, est quedam appetitio naturalis, ea quæ secundum naturam sunt appetens, eorum omnium est aliqua summa facienda: quo constituto tum licebit otiose ista querere, de magnitudine rerum, de excellentia, quanta in quoque sit ad beate uiuendum, de istis ipsis obscurationibus, quæ propter exiguitatem

Si illa parua
corporis aut
fortuna bona
sunt partes
uitæ beatæ,
non sunt a
nulla ab
ultimo bono

exiguitatem uix, aut ne uix quidem appareant. Quid de quo ~~multa~~ dissensio est? nemo enim est qui aliter dixerit, quin omnium naturarum simile esset id, ad quod omnia referuntur, quod est ultimum rerum appetendarum. Omnis enim est natura diligens sui. Quæ est enim quæ se unquam deferat, aut partem aliquam sui, aut eius partem habitum, aut uim, aut ullius earum rerum, quæ secundum naturam sint, aut motum, aut statum? Quæ autem natura suæ primæ institutionis oblita est? nulla profecto quin suam uim retineat à primo ad extremum. Quomodo igitur euenit ut hominis natura sola esset quæ hominem relinqueret, quæ obliuisceretur corporis, quæ summum bonum non in toto homine, sed in parte hominis poneret? Quomodo autem, quod ipsi etiam fatentur, constatque inter omnes, conseruabitur, ut simile sit omnium ~~naturale~~ illud ultimum de quo queritur? Tum enim esset simile, si in ceteris quoque naturis id cuique esset ultimum quod in quaque excelleret. Talc enim uisum esset ultimum Stoicorum. Quid dubitas igitur mutare principia naturæ? Quid enim dicis, omne animal simul atque sit ortum, applicatum esse ad se diligendum, esseque in se conseruando occupatum? Quin potius ita dicis, omne animal applicatum esse ad id, quod in eo sit optimum, et in eius unius occupatum esse custodia, reliquasque naturas nihil aliud agere, nisi ut id conseruet quod in quaque optimum sit? Quomodo autem optimum, si bonum præterea nullum est? Si autem reliqua appetenda sunt, cur quod est ultimum rerum appetendarum, id non aut ex omnium earum, aut ex plurimarum et maximarum appetitione concluditur? Ut Phidias potest à primo instituire signum, idque perficere: potest ab alio inchoatum accipere et absolucere: huic est sapientia

Quin. Phidias dijs quam hominibus efficiendis melior.

Nulla L

Stoicos dicit
pignus pro
cum, dum
principia m
tra, quæ
tribunt in
libet animi
ti, postea ho
mini extra
hant.

natur
rum L.

Similitudo
a phidia

pientia similis. Non enim ipsa genuit hominem, sed acce-
 pit à natura inchoatum. Hanc intuens debet institutum
 illud quasi signum absolucere. Qualem igitur natura ho-
 minem inchoauit? & quod est munus, quod opus sapien-
 tiæ? Quid est quod ab ea & absolui & perfici debeat, si
 nihil in eo quod perficiendum est, præter motum ingenij
 quendam, id est, rationem? Necesse est hoc ultimum esse, ex
 uirtute uitam fingere: rationis enim perfectio est uirtus.
 Si nihil nisi corpus, summa erunt illa, ualetudo, uacuitas
 doloris, pulchritudo, & cætera. Nunc de hominis summo
 bono queritur. Quid ergo dubitamus in tota eius natura
 querere quid sit effectû? Quum enim cõstet inter omnes
 omne officium munusq; sapientiæ in hominis cultu esse
 occupatum, alij (ne me existimes contra Stoicos solum di-
 cere) eas sententias afferunt, ut summum bonum in eo ge-
 nere ponant quod sit extra nostram potestatem, tanquam
 de animali aliquo loquantur: alij contrà quasi nullum sit
 corpus hominis, ita præter animum nihil curant. quum
 præsertim ipse quoque animus, non inane nescio quid sit
 (neq; enim id possum intelligere) sed in quodam gene-
 re corporis: ut ne is quidem uirtute una contentus sit, sed
 appetat uacuitatem doloris. Quamobrem utriq; idem fa-
 ciunt, ut si leuam partem negligerent, dexteram tuc ren-
 tur: aut ipsius animi, ut fecit Erillus, cognitionem ample-
 xarentur, actionem relinquerent. Eorum enim omnium
 multa prætermittentiû dum eligant aliquid quod sequan-
 tur, quasi curta sententia. At uerò illa perfecta atq; plena
 eorû, qui quum de hominis summo bono quererent, nullâ
 in eo neque animi, neque corporis partem uacuan tutela
 reliquerunt. Vos autem Cato, quia uirtus, ut omnes fate-
 mur, altissimum locum in homine, et maxime excellentem
 tenet

Fini quæren-
 dum in tota na-
 tura hominis
 quæ constat cor-
 pore & anima
 non in una
 parte.

tenet: & quod eos qui sapientes sunt, absolutos & perfectos putamus: aciem animorum nostrorum uirtutis splendore perstringitis. In omni enim animante est summum aliquid atque optimum, ut in equis, in canibus, quibus tamē & dolore uacare opus est, & ualere. Sic igitur in homine perfectio ista in eo potissimū quod est optimum, id est, in uirtute, laudatur. Itaque mihi non satis uidemini considerare quid intersit naturæ quæque progressio. Non enim hoc quod facit in frugibus, ut quum ad spicam perduxerit ab herba, relinquat, & pro nihilo habeat herbā: idem facit in homine, quum cum ad rationis habitum perduxerit. Semper enim ita assumit aliquid, ut ea quæ prima dederit, ne deserat: itaque sensibus rationem adiunxit, & ratione effecta sensus non reliquit. Vt si cultura uitium, cuius hoc munus est ut efficiat, ut uitis cum partibus suis omnibus quàm optime se habeat (sed sic intelligamus: licet enim, ut uos quoque soletis, fingere aliquid docēdi causa) Si igitur illa cultura uitium in uite insit, ipsa cetera creando uelit, quæ ad colendam uitē attinebant, sicut antea: se autem omnibus uitis partibus præferat, statuaturque nihil esse melius in uite, quàm se. Similiter sensus, quū accessit ad naturam, tuetur illam quidem, sed etiam tuetur se. Quum autem assumpta ratio est, tanto in dominatu locatur, ut omnia illa prima naturæ, huius tutelæ subijciantur. Itaque non discedit ab eorum curatione, quibus præposita uitam omnem debet gubernare: ut mirari satis eorū inconstantiam non possimus. Naturalem enim appetitionem, quam uocant *ὀρεξις*, item quæ officium, ipsam etiam uirtutem tuentem uolunt esse earum rerum quæ secundum naturam sunt. Quum autem ad summum bonum uolunt peruenire, transiliunt omnia, & duo nobis opera pro uno relinquunt

*ὀρεξις, nativ.
ralis appetitio*

*Transilire hoc loco significat.
quod Germanice dicimus, überhüpfen*

natura L

1. natura

relinquūt, ut alia sumamus, alia appetamus potius quam uno fine omnia concludant. At enim ~~sum~~ dicitis uirtutem non posse constitui, si ea quæ extra uirtutem sūt, ad beate uiuendum pertineant. Quod totum contrā est: introduci enim uirtus nullo modo potest, nisi omnia quæ leget, quæ que reijciat, unam refrantur ad summam. Nam si omnino nos negligimus, in Aristonea uitia & peccata incidemus, obliuiscemur quæ quæ uirtuti ipsi principia dederimus: sin ea non negligimus, neque tamen ad finem summi boni referemus, non multum ab Erilli leuitate aberrabimus. Duarum enim uitarum nobis erunt instituta capienda. Facit enim ille duo seiuncta ultima bonorum: quæ ut essent uera, coniungi debuerunt. Nunc ista separantur ut disiuncta sint, quo nihil potest esse peruersius. Itaque contrā est ac dicitis: nam constitui uirtus nullo modo potest, nisi ea quæ sint prima nature, ut ad summum pertinentia tenebit. Quæ sita enim uirtus est, non quæ relinqueret naturam, sed quæ tueretur. At illa, ut uobis placet, partem quandam tuetur, reliquam deserit. Atque ipsa institutio hominis, si loqueretur, hæc diceret, primos suos quasi coeptus appetendi fuisse ut se conseruaret in ea natura in qua ortus esset. Nondum autem explanatum satis erat, quid maxima natura uellet. explanetur igitur. Quid ergo aliud intelligetur, nisi ut æque pars nature negligatur, in qua si nihil est præter rationem, sit in una uirtute finis bonorum: sin est etiam corpus, ista explanatio nature nempe hoc effecerit, ut ea quæ ante explicationem tenebamus, relinquamus? Ergo id est conuenienter nature uiuere, à natura discedere. ut quidam philosophi, quum à sensibus profecti maiora quædam & diuiniora uidissent, sensus relique

reliquerunt: sic isti quum ex appetitione rerum, uirtutis pulchritudinem aspexissent, omnia quæ propter uirtutem ipsam uiderant, abiecerunt: obliui naturam omnem appetendarum rerum ita late patere, ut a principijs permaneret ad fines, neque inteügunt se rerum illarum pulchrarum atque admirabilium fundamenta subducere. Itaque mihi uidentur omnes quidem illi errasse, qui finem bonorum esse dixerunt honeste uiuere, sed alius alio magis. Pyrrho scilicet maxime, qui uirtute constituta nihil omnino quod appetendum sit, relinquat. Deinde Ariston, qui nihil relinquere non est ausus. Introduxit autem, quibus commotus sapiens appeteret aliquid quod cuique in mentem incideret, & quodcunque tanquam occurreret. Is hoc melior quàm Pyrrho, quòd uel aliquod genus appetendi dedit: deterior quàm ceteri, quòd penitus à natura receßit. Stoici autem quòd finem bonorum in una uirtute ponunt, similes sunt illorum. Quòd autem principium officij quærunt, melius quàm Pyrrho: quòd ea non occurrentia fingunt, uincunt Aristonem: quòd autem ea quæ ad naturam accommodata, & per se assumenda esse dicunt, non adiungunt ad finem bonorum, desciscunt à natura, & quodammodo sunt non dissimiles Aristonis. Ille enim occurrentia nescio quæ comminiscatur: hi autem ponunt illi quidem prima naturæ, sed ea seiungunt à finibus & à summa bonorum. Quæ quum proponunt, ut sit aliqua rerum selectio, naturam uidentur sequi: quum autem negant ea quicquam ad beatam uitam pertinere, rursus naturam relinquunt. Atque adhuc ea dixi, cur causa Zenoni non fuisset quamobrem à superiorum autoritate discederet. nunc reliqua uideamus: nisi aut ad hæc Cato aliquid dicere uis, aut nos iam longiores

*Pyrrhonis v.
vov
Aristonis
hallucinatio*

giore sumus. Neutrum uerò, inquit ille. Nam & à te perfici istam disputationem uolo, nec tua mihi oratio longa uideri potest. Optime, inquam. Quid enim mihi potest esse optatius, quàm cum Catone omnium uirtutum autore, de uirtutibus disputare? Sed primùm illud uide, grauissimam illam uestram sententiam, quæ familiam ducit, honestum quod sit, id esse solum bonum, honesteq; uiuere: bonorum finem, communem fore uobis cum omnibus, qui in una uirtute constituunt finem bonorum: quodq; dicitis, informari non posse uirtutem, si quicquam nisi quod honestum sit, numeretur, idem dicetur ab illis quos modo nominaui. Mihi autem æquius uidebatur, Zenonem cum Polemone disceptantem (à quo quæ essent principia naturæ acceperat) à communibus uitij progredientem uidere ubi primùm insisteret, & unde causa controuersie nasceretur: non stantem cum his, qui ne dicerent quidem sua summa bona esse à natura profecta, ut iisdem argumentis, quibus illi, uterentur, iisdemq; sentiatis. Minime uerò illud probo, quod quum docuistis, ut uobis uideremini, Solum bonum esse quod honestum sit: tum rursus dicitis, initia proponi necesse esse apta & accommodata naturæ, quorum ex electione uirtus possit existere. Non enim in selectione uirtus ponenda erat, ut id ipsum, quod erat bonorum ultimum, aliud aliquid acquireret. Nam omnia quæ sumenda, quæq; legenda aut optanda sunt, inesse debent in summa bonorum: ut is qui eam adeptus sit, nihil præterea desideret. Vides ne ut quibus summa est in uoluptate, perspicuum sit quid his faciendum sit, aut non faciendum, ut nemo dubitet eorum omnia officia quò spectare, quid sequi, quid fugere debeant? Sit hoc ultimum bonorum, quod nunc à me defenditur. appa-
ret

ret statim quæ sint officia, quæ actiones. Vobis autem quibus nihil est aliud propositum nisi rectum atque honestum, unde officij, unde agendi principium nascatur, non reperietis. Hoc igitur quæritis omnes, & hi qui quodcunque in mentem ueniat, aut quodcunque occurrat, se sequi dicent: & uos ad naturam reuertimini, quibus natura iure responderit, non esse uerum aliunde finem beate uiuendi, à se principia rei gerendæ peti. esse enim unam rationem, qua & principia rerum agendarum, & ultima bonorum continerentur. atque ut Aristonis esset explosa sententia dicentis, nihil differre aliud ab alio, nec esse res ullas præter uirtutes & uitia, inter quas quicquam omnino interesset: sic errare Zenonem, qui nulla in re nisi uirtute aut uitio propensionem, ne minimi quidem momenti ad summum bonum adipiscendum esse diceret. Et quum ad beatam uitam nullum momentum res haberet, ad appetitionem autem rerum, esse in his momenta diceret: quasi uerò hæc appetitio non ad summi boni adeptionem pertineret. Quid autem minus consentaneum est, quàm quod aiunt, cognito summo bono reuertere se ad naturam, ut ab ea petant agendi principium, id est, officij? Non enim actionis aut officij ratio impellit ad ea quæ secundum naturam sunt appetenda: sed ab his & appetitio & actio commouetur. Nunc uenio ad illa tua breuia quæ consuetaria esse dicebas, & primum illud, quo nihil potest esse breuius, Bonum omne laudabile: Laudabile autem omne honestum: Igitur omne bonum honestum. O plumbeum pugionem. Quis enim tibi primum illud concesserit, quo quidem concessio nihil opus est secundo? Si enim omne bonum laudabile est, omne honestum est. Quis tibi ergo istud dabit, præter Pyrr

Solutio

Solutio & replicatio argu-
menti

ter Pyrrhonem, Aristonem, eorum'ue similes, quos tu non probas? Aristoteles, Xenocrates, tota illa familia non dabit: quippe qui ualitudinem, uires, diuitias, gloriam, multa alia bona esse dicunt, laudabilia non dicant. Et hi quidem ita non sola uirtute finem bonorum contineri putant, ut rebus tamen omnibus uirtutem anteponant. Quid censes eos esse facturos, qui omnino uirtutem à bonorum fine segregauerunt, Epicurum, Hieronymum, illos etiam siqui Carneadeum finem tueri uolunt? Iam aut Callipho aut Diodorus, quo poterunt tibi istud concedere, qui ad honestatem aliud adiungant, quod ex eodē genere non sit? Placet igitur tibi Cato, quā res sumpseris nō cōcessas, ex illis efficere quod uelis? Iam ille Sorites, quo nihil putatis esse uitiosius, quod bonū sit, id esse optabile: quod optabile, id esse expetendū: quod expetendū, laudabile: deinde reliqui gradus: sed ego in hoc resisto. Eodem enim modo tibi nemo dabit, quod expetendum sit, id esse laudabile. Illud uerò minime confectarium, sed in primis hebes, illorum, scilicet nominum gloriatione dignam esse beatam uitam, quā non possit sine honestate contingere, ut iure quisquam gloriatur. Dabit hoc Zenoni Polemon etiam magister eius, et tota illa gens, et reliqui qui uirtutem omnibus rebus multo anteponentes, adiungunt ei tamen aliquid, summo in bono finiēdo. Si enim uirtus digna est gloriatione, ut est: tantum'que praestat ceteris rebus, ut dici uix possit: et beatus esse poterit uirtute una praeditus, carens ceteris. nec tamen illud tibi concedet, praeter uirtutem nihil in bonis esse ducendum. Illi autem quibus summum bonum sine uirtute est, non dabunt fortasse uitam beatam habere in quo iure possit gloriari, etsi illi quidem etiam

Alia sorites

L. ex m. v.

etiam uoluptates faciunt interdum gloriosas. Vides igitur te aut ea sumere quæ non concedantur, aut ea quæ etiam concessa te nihil iuuery? Equidem in omnibus istis cõclusionibus hoc putarem Philosophia nobisq; dignum, et maxime quum summum bonum quæreremus, uitam nostram, consilia, uoluntates, non uerba corrigi. Quis enim potest istis quæ te, ut ais, delectant, breuibus, et acutis auditis de sententia decedere? Nam quum ea spectant et auent audire, cur dolenti malum non sit, dicunt illi asperum esse dolorem, molestum, odiosum, contra naturam, difficile toleratu: sed quia nulla sit in dolore nec fraus, nec improbitas, nec malitia, nec culpa, nec turpitudine, non esse illud malum. Hæc qui audierit, ut ridere non curet, discedet tamen nihilo firmior ad dolorem ferendum quam uenerat. Tu autem negas fortem esse quæquam posse, qui dolorem malum putet. Cur fortior sit, si illud quod tute cõcedis, asperum et uix ferendum putabit? Ex rebus enim timiditas, non ex uocabilibus nascitur: et ais, si una litera commota sit, fore tota ut labet disciplina. Vtrum igitur tibi literam uideor, an totas paginas commouere? Ut enim sit apud illos (id quod est à te laudatum) ordo rerum conseruatus, et omnia inter se apta et connexa (sic enim aiebas) tamen persequi non debemus, si à falsis principijs profecta congruent ipsa sibi, et à proposito non aberrant. In prima igitur constitutione Zeno tuus à natura recessit. quumq; summum bonum posuisset in ingenij præstantia (quam uirtutem uocamus) nec quicquam aliud bonum esse dixisset, nisi quod esset honestum: nec uirtutem posse constare, si in cæteris rebus esset quicquam, quod aliud alio melius esset aut peius: his propositis tenuit prorsus consequentia. Recte dicis. Negare enim non possum. Sed ita

p

falsa

Tenuit, pro in
12

Regula dia-
lectica

falsa sunt ea quæ cōsequuntur, ut illa quibus hæc nata sunt, ne-
ra esse nō possint. Docent enim nos ut scis dialectici, si ea
quæ rē aliquam sequantur falsa sint, falsam illā ipsam esse,
quam sequantur. Ita fit illa conclusio non solum uera,
sed ita perspicua, ut dialectici ne rationem quidem reddi
putent oportere. Si illud, hoc: non autem hoc: igitur ne il-
lud quidem. Sic consequentibus uestris sublati, pri-
ma tolluntur: quæ sequuntur igitur. Omnes qui non
sunt sapientes, æque miseros, Sapientes omnes summe
beatos esse, Recte facta omnia equalia, Omnia peccata
paria: quæ quum magnifice primo dici uiderentur, con-
siderata minus probantur. Sensus enim cuiusque et na-
tura rerum, atque ipsa ueritas clamabat quodammodo;

Hic locus de
nat. est. que
camora. ita
restituit:
Sens enim citi-
us eas clientes
tuos a phæni-
cia esse profec-
tos

non posse adduci ut inter eas res quas Zeno exæquaret,
nihil interesset. Postea tuus ille Penulus: scis enim citius
clientes tuos a poetica profectos: Homo igitur acutus,
causam non obtinens repugnante natura, uerba uersare
cepit. Et primum rebus his, quas nos bonas dicimus,
concessit ut haberentur aptæ, habiles, et ad naturam
accommodatæ: fateri que cepit sapienti, hoc est summè
beato, commodius tamen esse, si ea quoque habeat quæ
bona non audet appellare: natura ipsa accommodata esse
concedit, negat que Platonem si sapiens non sit, eadem
esse in causa, qua tyrannum Dionysium. huic, mori opti-
mum esse propter desperationem sapientiæ: illi propter
spem uiuere. Peccata autem partim esse tolerabilia, par-
tim nullo modo: propterea quod alia peccata plures,
alia pauciores quasi. numeros officij præterirent. Iam
insipientes alios ita esse ut nullo modo ad sapientiam
posset peruenire: alios qui posset, si id gessissent, sa-
pientiam consequi. Hic loquebatur aliter atque omnes,
sentiebat

sentiebat idem quod ceteri. Nec uero minoris æstimanda ducebat ea quæ ipse bona negaret esse, quàm illi qui ea bona esse dicebant. Quid igitur uoluit sibi, qui illa mutauerit? Saltem aliquid de pōdere detraxisset, & paulò minoris æstimauisset ea quàm Peripatetici, ut sentire quoq; aliud, nō solum dicere uideretur. Quid? de ipsa beata uita, ad quam omnia referuntur, quæ dicitis? Negatis eam esse quæ expleta sit omnibus his rebus, quas natura desideret, totamque eam in una uirtute ponitis. Quumque omnis controuersia aut de re soleat, aut de nomine esse, utraque earum nascitur, si aut res ignoratur, aut erratur in nomine: quorum si neutrum est, opera danda est ut uerbis utamur quàm usitatissimis & quàm maxime aptis, id est rem declarantibus. Num igitur dubium est quin si in re ipsa nihil peccatur à superioribus, uerbis illi commodius utatur? Videamus igitur sententias eorum, tum ad uerba redeamus. Dicunt appetitionē animi moueri, quum aliquid ei secundum naturam esse uideatur: omnia quæ quæ secundum naturam sint, æstimatione aliqua digna, ea quæ pro eo, quantum in quaque sit ponderis, esse æstimanda. Quæque secundum naturam sint, partim nihil habere in sese eius appetitionis, de qua sæpe iam diximus, quæ nec honesta nec laudabilia dicantur: partim quæ uoluptatem habeant in omni animante, sed in homine rationē etiam. Ex eis quæ sint apta, ea honesta, ea pulchra, ea laudabilia: illa autem superiora naturalia nominantur, quæ coniuncta cum honestis, uitam beatam perficiunt & absolūt. Omnium autem eorum commodorum, quibus non illi plus tribuunt qui illa bona esse dicunt, quàm Zeno qui negat, longe præstantissimum esse quod honestum esset atque laudabile. Sed si duo honesta proposita sint, alte

*L. videtur
in lege. com
dicitur: i
phorib: a
auto modo
Septem
peripatetico
rum de fin
bis repetita*

rum cum ualitudine, alterum cum morbo: nō esse dubium ad utrū eorū natura nos ipsa deductura sit: sed tamen tantam uim esse honestatis, tantumq; eam rebus omnibus præstare & excellere, ut nullis nec supplicijs, nec præmijs demoueri possit ex eo quod rectum esse decreuerit: omniaq; quæ dura, difficilia, aduersa uideantur, ea uirtutibus his quibus à natura effemur ornati, obtineri posse, non faciles illas quidem nec contemnendas (quid enim esset in uirtute tantum?) sed ut hoc iudicaremus, nō esse in his partem maximam positam beate aut secus uiuendi. Ad summam, ea quæ Zeno æstimanda & sumenda, & apta naturæ esse dixit, eadem illi bona appellant. Vitam autem beatam illi eam quæ cōstaret ex his rebus quas dixi, aut plurimas aut grauissimas: Zeno autem quod suam, quod propriam speciem habeat cur appetendum sit, id solum bonum appellat: beatam autem uitam eam solam quæ cum uirtute degatur. Si de re disceptari oportet, nulla mihi tecum Cato potest esse dissensio. Nihil est enim de quo aliter tu sentias atque ego, modo commutatis uerbis, ipsas res conseramus. nec hoc ille non uidit, sed uerborum magnificentia est & gloria delectatus: qui si ea quæ dicit, ita sentiret ut uerba significant, quid inter eum & uel Pyrrhonem uel Aristonem interesset? Si autem eos non probabat, quid attinuit cum his, quibuscum rēconueniebat, uerbis discrepare? Quid si reuiuiscant Platonici illi, & deinceps qui eorum auditores fuerūt, & tecum ita loquantur? Nos quum te M. Cato studiosissimum Philosophiæ, iustissimum uirum, optimum iudicem, religiosissimum testem audiremus, admirati sumus quid esset cur nobis Stoicos antea ferres, qui de rebus bonis & malis sentirent ea quæ ab hoc Polemone Zeno cognouerant: nominibus uterentur his
que

facinorosa
L. xx Nov.

Sermone
tio

que prima specie admirationem, re explicata risum mouerent. Tu autem si tibi illa probabantur, cur non proprijs uerbis illa tenebas? Sin te autoritas commouebat, nobis ne omnibus, & Platoni ipsi nescio quem illum anteponebas, præsertim quum in Repub. princeps esse uelles, ad eamque tuendam cum summa tua dignitate, maxime à nobis ornari atque instrui posses? Nobis enim ista quæsitæ, à nobis descripta, notata, præcepta sunt: omniumque rerum publicarum rectiones, genera, status, mutationes, leges etiam instituta ac mores ciuitatum præscripsimus. Eloquentiæ uero que & principibus maxime ornamento est, & qua te audimus ualere plurimum, quantum tibi ex monimentis nostris addidisses? Ea quum dixissent, quid talibus uiris tandem respondisses? Rogarem te, inquit, ut diceres pro me tu idem qui illis orationem dictauisses, uel potius paulum loci mihi, ut his responderem, dares: nisi & te audire nunc mallet, & istis tamen alio tempore responsurus essem, tum scilicet quum tibi. Atqui si uerum respondere uelles Cato, hæc erant dicenda, non eos tibi non probatos tantis ingenijs homines, tantaque autoritate, sed te animaduertisse, quas res illi propter antiquitatem parum uiderent, eas à Stoicis esse perspectas, eisdemque de rebus hostum acutius disseruisse, tum sensisse grauius & fortius. quippe qui primum uoletudinem bonam expetendam negent esse, eligendam dicant: non quia bonum sit ualere, sed quia sit non nihilo æstimandum. Neque tamen pluris quam illis uideatur, qui illud non dubitant bonum dicere. Hoc uero te ferre non potuisse, quod antiqui illi quasi barbati, ut nos de nostris solemus dicere, crediderunt, eius qui honestè uiueret, si idem & bene ualeret, bene audiret, copiosus esset, optabiliorem fore uitam, melioremque &

Platonis &
philosopho.
q. platonis ci
uiscant, pol
tica

p 3

magis

Barbati apud Romanos diceban-
tur homines prisci & simplicibus
moribus, & simplicem ueritatem
amantibus.

magis expetendam, quàm illius qui æque uir bonus multis modis esset, ut Ennij Alcmaeo,

Ennii

Circunuentus morbo, exilio atque inopia.

Illi igitur antiqui, non tam acute optabiliorem illā uitam putant, præstantiorem, beatiorem: Stoici autē tantummodo præponendam in seligendo: non quo beator hæc uita sit, sed quòd ad naturam accommodatior: & qui sapiētes non sint, omnes æque miseros esse. Stoici hoc uidelicet uiderunt: illos autem id fugerat superiores, qui arbitrabantur homines sceleribus & parricidijs inquinatos nihilo miscriores esse, quàm eos qui quum caste & integre uiuerent, nondum perfectam illam sapientiam essent consequuti. Atque hoc loco similitudines eas, quibus illi uti solent, dissimilimas proferebas. Quis enim ignorat si plures ex alto emergere uelint, propius fore eos quidem ad respirandum, qui ad summam aquam iam appropinquant: sed nihilo magis respirare posse quàm eos qui sunt in profundo? Nihil enim adiuuat procedere & progredi in uirtute, quo minus miserrimus sit, antequam ad eam peruenerit, quoniam in aqua nihil adiuuat: & quoniam catuli qui iam despecturi sunt, cæci æque & hi qui modo nati. Platonem quoque necesse est, quoniam nōdum uidebat, æque cæcum animo ac Phalarim fuisse. Ista similia non sunt Cato, in quibus quamuis multum processeris, tamen illud in eadem causa est, à quo abesse uelis donec euaseris. Nec enim ille respirat antequam emerfit, & catuli æque cæci prius quàm despexerunt, ac si ita futuri semper essent. Illa sunt similia: hebes acies est cuiuspiam oculorū, corpore alius languescit: hi curatione adhibita leuantur in dies, alter ualet plus quotidie, alter uidet. hi similes sunt omnibus qui uirtuti student, leuantur uitij, leuantur erroribus: nisi

Similitudo
Stoicorum
admodum
claudicans

nisi forte censeret T. Gracchum patrem non beatiorem
fuisse quam filium, quum alter stabilire Remp. studuerit,
alter euertere: nec tamen ille erat sapiens. Quis enim hoc,
aut quando, aut ubi, aut unde? Sed quia studebat laudi et
dignitati, multum in uirtute processerat. Confram autem
auum tuum Drusum, cum C. Graccho eius frere equali.
Quæ hic Reip. uulnera imponebat, eadem ille sanabat.
Sed nihil est quod tam miseros faciat, quam impietas et
scelus: ut iam omnes insipientes sint miseri, quod profecto
sunt. non est tamen æque miser qui patriæ consulit, et is
qui illam extinctam cupit. Leuatio igitur uitiorum ma-
gna sit his qui habent ad uirtutem progressionem aliquan-
tum. Vestri autem progressionem ad uirtutem fieri aut,
leuationem uitiorum fieri negant. At quo utuntur ho-
mines acuti argumento ad probandum, opere pretium est
considerare. Quarum, inquit, artium summa crescere
potest, earum etiam contrariarum summa poterit auferri.
Ad uirtutis autem summam accedere nihil potest: ne uitia
quidem igitur crescere poterunt, quæ sunt uirtutum con-
traria. Vtrum igitur tandem perspicuis ne dubia aperiun-
tur, an dubijs perspicua tolluntur? Atqui hoc perspicuum
est, uitia alia in alijs esse maiora. Illud dubium, ad id quod
summum bonum dicitis, equaniam fieri possit accessio. Vos
autem quum perspicuis dubia debeat illustrare, dubijs per-
spicua conamini tollere. Itaque uti eadem ratione qua sum
paulo ante usus, habebitis. Si enim propterea uitia alia
alijs maiora non sunt, quia ne ad finem quidem bonorum
eum, quem uos facitis, quicquam potest accedere, quoniam
perspicuum est uitia non esse omnium paria, finis bono-
rum uobis mutandus est. Teneamus enim illud necesse
est, quum consequens aliquod falsum sit, illud cuius id

*Argumentum
stictum.*

*Quia ex uero nil nisi uerum sequitur,
et uerum uero conuenit.*

*Regula dia-
lectica*

consequens sit, non posse esse uerum. Quæ est igitur causa istarum angustiarum? gloriosa ostentatio in constituendo summo bono. Quum enim quod honestum sit, id solū bonum esse confirmatur, tollitur cura ualitudinis, diligētia rei familiaris, administratio Reip. ordo gerendorum negotiorum, officia uitæ: ipsum deniq; illud honestū, in quo uultis esse omnia, deserendum est. Quæ diligentissime contra Aristonē dicuntur à Chrysippo. Ex ea difficultate illæ fallaci loquutiæ, ut ait Axiolus, malitiæ nate sunt. Quid enim? sapientia pedem ubi poneret non habebat, sublatis officijs omnibus: officia autem tollebantur delectu omni et discri-
ne remoto. Quæ esse poterunt, rebus omnibus sic exequatis, ut inter eas nihil interesset? Ex istis angustijs ista euaserunt deteriora quàm Aristonis: illa tamen simplicia, uestra uersuta. Roges enim Aristonem, bonā ne ei uideantur hæc, uacuitas doloris, diuitiæ, ualitudo? neget. Quid? quæ contraria sunt his, malā ne? nihilo magis. Zenonem roges, respondeat totidem uerbis. Admirantes queramus ab utroque quonam modo uitam agere possimus, si nihil interesse nostra putemus, ualeamus, ægrī ne simus: uacemus, an cruciemur dolore, frigus, famem propulsare possimus. Viues, inquit Aristō, magnifice atque præclare, quod erit cunque uisum ages, nunquam angere, nunquam cupies, nunquam timebis. Quid Zeno? portenta hæc esse dicit, nec ea ratione ullo modo posse uiui, sed differre inter honestum et turpe, nimium, quantum, nescio quid, immensum: inter cæteras res nihil omnino interesse. Idem adhuc audi reliqua, et risum contine, si potes. Media illa, inquit, inter quæ nihil interest, tamen eiusmodi sunt, ut eorum alia eligenda sint, alia reiicienda, alia omnino negligenda: hoc est, ut
eorum

In uis
Camera.
† Fallacilogia
à sci L.

eorū alia uelis, alia nolis, alia nō cures. Ac modo dixerās nihil in his rebus esse quod interesset. Et nunc idem dico, inquires, sed ad uirtutes & ad uitia nihil interesse. Quis istud quasi nesciebat? Verum audiamus. Ista, inquit, quæ dixisti, ualere, locupletē esse, non dolere, bona non dico, sed dicam Græce πονηρίας, Latine autem producta, sed præposita aut præcipua malo, sic tolerabilius et mollius. Illa autem morbum, egestatem, dolorem, non appello mala, sed si libet, reiectanea. Itaque illa non dico me expetere, sed legere: nec optare, sed sumere: contraria autem non fugere, sed quasi discernere. Quid ait Aristoteles, reliquiq; Platonis alumni? se omnia quæ secundum naturam sint, bona appellare: quæ autem contra, mala. Vides ne igitur Zenonem tuum cum Aristone uerbis consistere, re dissidere? cum Aristotele & illis re consentire, uerbis discrepare? Cur igitur quum de re cōueniat, non malumus usitate loqui? Aut doceat paratiorem me ad contemnendam pecuniam fore, si illam in rebus præpositis, quàm si in bonis duxero: fortioremq; in patiēdo dolore, si eum asperum & difficilē perpeſsu, & contra naturā, quàm si malum esse dixero. Facete M. Piso familiaris noster & alia multa, & hoc loco Stoicos irridebat. Quid enim (aiebat) bonum negas esse diuitias, præpositum esse dicis? quid adiuuas, auaritiā uē minuis? Quod si uerbum sequimur, primum longius uerbum præpositum quàm bonum. Nihil ad rem. Ne sit sanē, at certe grauius. Nam bonum ex quo appellatum sit nescio: præpositum, ex eo credo, quod præponatur alijs. Id mihi magnum uidetur. Itaque dicebat plus tribui diuitijs à Zenone, qui eas in præpositis poneret, quàm ab Aristotele, qui bonum esse diuitias fateretur: sed neque magnum bonum, & præ rectis honestis que

*Pl. Piso in
Stoicos*

stis'que contemnendum & despiciendum, nec magno-
 pere expetendum. omnino'que de istis omnibus uerbis à
 Zenone mutatis ita disputabat, & quæ bona negarentur
 esse ab eo, & quæ mala, illa letioribus nominibus ab eo
 appellari, quàm à nobis hæc tristioribus. Piso igitur hoc
 modo uir optimus, tuiq; ut scis amantissimus. Nos pau-
 cis ad hæc additis finem faciamus aliquādo. Longum est
 enim ad omnia respondere quæ à te dicta sunt: nam ex
 iisdem uerborum præstigijs & regna nata uobis sunt, &
 imperia, & diuitiæ, & tantæ quidem, ut omnia quæ ubiq;
 sint, sapientis esse dicatis. Solum præterea formosum, so-
 lum liberum, solum ciuem & omnia contraria, quos etiā
 insanos esse uultis. Hæc *παράδοξα* illi, nos admirabilia di-
 camus. Quid autem habet admirationis quum propè ac-
 cesseris? conseram tecum, quam cuique uerbo rem subij-
 cias, nulla erit controuersia. Omnia peccata paria dicitis.
 Non ergo tecum iam ita loquar, ut iisdem his de rebus,
 quum L. Murenæ te accusante defenderem apud impe-
 ritos, tum illa dicta sunt, aliquid etiam coronæ datum.
 Nunc agendum est subtilius, peccata paria quonā modo?
 quia nec honesto quidquam honestius, nec turpi turpius.
 Perge porro: nam de isto magna dissensio est. Illa argu-
 menta propria uidcamus, cur omnia peccata sint paria.
 Ut, inquit, in fidibus pluribus, si nulla earū ita contēta nu-
 meris sit ut concentum seruare possit, omnes æquē incon-
 tentæ sint: sic peccata quia discrepant, æquē discrepant,
 paria sunt igitur. Hoc ambiguo ludis me. æquē enim con-
 tingit omnibus fidibus ut incontentæ sint: illud non con-
 tinuū, ut æquē incontentæ. Collatio igitur ista te nihil iu-
 uat: nec enim omnes auaritiæ, si æquē auaritiæ esse di-
 xerimus, sequetur etiam ut æquas esse dicamus. Ecce aliud
 simile

Philosophus
παράδοξα
scilicet admirabi-
lia stoica

Omnia pec-
cata paria.

Similitudo a
fidibus.

simile diſimile: Vt enim, inquit, gubernator æquè peccat, ſi palearum nauem euertit, & ſi auri: item æquè peccat, qui parentem, & qui ſeruum iniuria uerberat. Hæc nō uidere cuius generis onus nauis uehat, & ad gubernatoris artem nihil pertinere: ita quæ aurum paleam ne portet, ad bene aut ad male gubernandum nihil intereſſe: at quid inter parentem & ſeruulum interſit, intelligi & poteſt & debet. Ergo in gubernando nihil, in officio plurimum intereſt quo in genere peccetur: et ſi in ipſa gubernatione negligentia eſt nauis euerſa, maius eſt peccatū in auro quam in palea. Omnibus enim artibus uolumus attributā eſſe eam, quæ cōmunis appellatur prudentia, quam omnes qui cuique artificio præſunt, debēt habere. Ita ne hoc modo paria quidem peccata ſunt. Vrgent tamen & nihil remittunt. Quoniam, inquiunt, omne peccatum imbecillitatis & inconstantia eſt: hæc autem uitia in omnibus ſtultis æquè magna ſunt: neceſſe eſt eſſe paria peccata. Quasi uerò aut concedatur in omnibus ſtultis æquè magna eſſe uitia: & eadem imbecillitate & inconstantia L. Tubulum fuiſſe, qua illum cuius is condēnatus eſt rogatione, P. Scæuolam: & quaſi nihil inter res quoq; ipſas in quibus peccatur, interſit: ut quo hæ maiores minores uel ſint, eo quæ peccata in his rebus aut maiora ſunt, aut minora. Itaque (iam enim concludatur oratio) hoc uno uicio maxime mihi premi uidentur tui Stoici, quòd ſe poſſe putant duas contrarias ſententias obtinere. Quid eſt enim tam repugnans quàm eundem dicere, quod honeſtum ſit, ſolum id bonum eſſe, qui dicat appetitionem rerum ad uiuendum accommodatarum à natura proſectam? Ita quum ea uolunt retinere quæ ſuperiori ſententiæ conueniunt, in Ariſtonem incidunt: quum id fugiunt, re eadem defendunt

Alia ſimili:
endo, quæ
currit qua
tior pedib:

Peccata enim
non ſolū ob:
iſtis ſed et
iam inſorio
rib: cauſis diſ:
crimintur,
& quidam pri:
cipaliter.

De L. Tribulo
ſupra in 2 lib.

L

dunt quæ Peripatetici, uerba tenēt mordicus. Quæ rursus dum sibi euelli ex ordine nolunt, horridiores euadūt, asperiores, duriores & oratione & moribus. Quam illorū trīstitiam atq; asperitatē fugiēs Panætius, nec acerbitatē sententiarum, nec differendi spīnas probauit, fuitq; in altro genere mitior, in altero illustrior, semperq; habuit in ore Platonē, Aristotelem, Xenocratē, Theophrastū, Dicæarchum, ut ipsius scripta declarant: quos quidē tibi studiose & diligenter tractandos magnopere censeo. Sed quoniā ad uesperas cit, et mihi ad uillā reuertendū est, nunc quidē haecenus. Verū hoc idē sæpe faciamus. Nos uerò, inquit ille: nam quid possumus facere melius? & hanc quidē primam exigam à te operā, ut audias me quæ à te dicta sunt refellentem. Sed memento, te, quæ nos sentiamus omnia probare, ni quòd uerbis aliter utamur, mihi autē uestrorū nihil probari. Scrupulum, inquam, abeunti: sed uidebimus. Quæ quum essent dicta, discessimus.

M. TVL. CICERO

NIS DE FINIBVS BONO-
RVM ET MALORVM

AD BRVTVM, LIBER

QVINTVS.

QVVM audissem Antiochum Brute, ut solebat, cum M. Pisone in eo gymnasio, quod Ptolemæium uocatur, unā quæ nobiscum Q. Frater, & T. Pomponius, & L. Cicero frater noster, cognatione patruelis, amore germanus, constituimus inter nos, ut ambulationem postmeridianam conficeremus in Academia, maxime

maxime quod is locus ab omni turba id temporis uacuus
esset. Itaque ad tempus ad Pisonem omnes, inde uario ser-
mone sex illa à Dipylo stadia confecimus. Quum autem
uenissemus in Academiæ nō sine causa nobilitata spatia,
solitudo erat ea quam uolueramus. Tum Piso, Natu-
ra ne nobis hoc, inquit, datum dicam, an errore quodam,
ut quum ea loca uideamus, in quibus memoria dignos ui-
ros acceperimus multum esse uersatos, magis moueamur,
quàm si aut eorum ipsorum aut facta audiamus, aut scri-
ptum aliquod legamus, uelut ego nunc moueor? Venit e-
nim mihi Platonis in mentem, quem acceperimus primum
hic disputare solitum: cuius etiam illi hortuli propin-
qui non memoriam solum mihi affrunt, sed ipsum ui-
dentur in conspectu meo ponere. Hic Speusippus, hic Xe-
nocrates, hic eius auditor Polemo, cuius ipsa illa sessio
fuit, quam uidemus. Equidem etiam curiam nostram, Ho-
stiliam dico, non hanc nouam, quæ mihi minor esse uide-
tur, posteaquam est maior, solcbam intuens Scipionem,
Catonem, Lælium, nostrum uerò in primis auum cogi-
tare. Tanta uis admonitionis inest in locis, ut non sine cau-
sa ex his memoriæ ducta sit disciplina. Tum Quintus,
Est planè Piso ut dicis, inquit. Nam me ipsum hoc modo
uenientem conuertebat ad sese Coloneus ille locus, cuius
incola Sophocles ob oculos uersabatur, quem scis quàm
admirer, quàm que eo delecter. Me quidem ad altioremem
memoriam Oedipodis huc uenientis, & illo mollissimo
carmine, quanam essent ipsa hæc loca requirentis, species
quedam commouit, inanis scilicet, sed commouit tamen.

Tum Pomponius, At ego quem uos ut deditum Epicu-
ro insectare soletis (sum multum equidem cum Phædro,
quem unice diligo ut scitis, in Epicuri hortis, quos modo
præteri

P.

Loca remouent
memoriam
hominum

flus memora-
tia apud ve-
teres. Q.

Mollissimum
carmen Sopho-
clis.

P.

præteribamus : sed ueteris prouerbij admonitu, uiuorum memini: nec tamen Epicuri licet obliuisci, si cupiam, cuius imaginem nō modo in tabulis nostri familiares, sed etiam in poculis & in anulis habent. Hic ego, Pomponius quidem, inquam, noster iocari uidetur, et fortasse suo iure. Ita enim se Athenis collocauit, ut sit penē unus ex Atticis, ut id etiam cognomine uideatur habiturus. Ego autem tibi Piso assentior, usu hoc euenire, ut acrius aliquanto & attentius de claris uiris locorum admonitu cogitemus. Seis enim me quodam tempore Metapontum uenisse tecum, nec ad hospitem antē diuertisse, quā Pythagoræ ipsam in ea parte illū locū ubi uitam ediderat, sedemq; uiderim. Hoc autē licet docuit, quātem tempore, etsi multa in omni parte Athenarum sunt dicta ut magis in ipsis locis indicia summorum uirorum, tamen ego illa ne Grætiæ moueor exhedra. Modo enim fuit Carneades, quem uidere uideor: est enim nota imago, à sedeq; ipsa tanta ingenij magnitudine orbata desiderari illam uocē puto. Tum Piso, Quoniam igitur aliquid omnes, quid L. noster, inquit? an eum locum libenter inuisit, ubi Demosthenes & Aeschynes inter se decertare soliti sunt? Suo enim quisq; studio maxime ducitur. Et ille quum erubuisset, Noli, inquit, ex me querere, qui in Phalericum etiam descenderim, quo in loco ad fluctum aiunt declamare solitum Demosthenem, ut fremitum assuesceret uoce uincere: modo etiam paulum ad dextram de uia declinaui, ut ad Periclis sepulchrum accederem. quanquam id quidem infinitum est in hac urbe: quacunque enim ingredimur, in aliquā historiam uestigium ponimus. Tum Piso, Atqui Cicero, inquit, ista studia si ad imitandos summos uiros spectant, ingeniosorum sunt: sin tantummodo ad indicia ueteris memoriæ cognoscenda, curiosorum. Te autē hor-

tamur

Pythagoras in ea parte illū locū ubi uitam ediderat, sedemq; uiderim. Hoc autē licet docuit, quātem tempore, etsi multa in omni parte Athenarum sunt dicta ut magis in ipsis locis indicia summorum uirorum, tamen ego illa ne Grætiæ

L. Demosthenis exercitatio.

P.

tamur omnes currentem quidem ut spero, ut eos quos no-
uisse vis, etiam imitari uelis. Hic ego, Etsi facit hic qui-
dem, inquam, Piso, ut uides, ea quæ præcipis, tamen
mihi grata est hortatio tua. Tum ille amicissime, ut sole-
bat, Nos uerò, inquit, omnes omnia ad huius adolescen-
tiam coframus, in primisq; ut aliquid suorum studiorum
philosophiæ quoque impertiat, uel ut te imitetur quem
amat, uel ut illud ipsum qd' studet, facere possit ornatus.
Sed utrum hortandus es nobis Luci, inquit, an etiam tua
sponte propensus es? mihi quidē Antiochum quem audis,
satis belle uideris attendere. Tum ille timide, uel potius
uerecunde, Facio, inquit, equidem. Sed audisti ne modo de
Carneade? rapior illuc, reuocat autem Antiochus, nec est
præterea quem audiamus. Tum Piso, Etsi hoc, inquit, for-
tasse nō poterit sic abire, quū hic adsit (me autē dicebat)
tamen audebo te ab hac Academia noua ad ueterē illam
uocare, in qua, ut dicere Antiochum audiebas, non hi soli
numerantur qui Academici uocātur, Speusippus, Xeno-
crates, Polemo, Crantor, ceteriq; sed etiam Peripatetici
ueteres, quorum princeps Aristoteles, quem excepto Pla-
tone, haud scio an recte dixerim principē philosophorū.
Ad eos igitur conuerte te quæso: ex eorum enim scriptis
et institutis quum omnis doctrina liberalis, omnis histo-
ria, omnis sermo elegans sumi potest, tum uarietas est tan-
ta artium, ut nemo sine eo instrumento ad ullam rem illu-
striorem satis ornatus possit accedere. Ab his oratores, ab
his Imperatores, ac rerū publicarū principes extiterūt: ut
ad minora ueniā, mathematici, poëta, musici, medici de-
niq; ex hac, tanquā ex omnium artium officina profecti
sunt. Ad quæ ego, Scis me, inquam, istud idem sentire Pi-
so, sed à te opportune facta mentio est. Studet enim meus
audire

Videtur pronus
rōv τῆς Χορ.
τελεωται

Elegans & co-
prosa doctrina
peripateticorū

audire Cicero, quenam sit istius ueteris, quam commemo-
 ras, Academia, de finibus bonorū, Peripateticorumq; sen-
 tentia. Cēsemus autē te facillime id explanare posse, quod
 & Staseam Neapolitanum multos annos habueris apud
 te, & cōplures iam menses Athenis hęc ipsa te ex Antio-
 cho uideamus exquirere. Et ille ridēs, Age age, inquit: sa-
 tis enim scite me nostri sermonis principiū esse uoluisti:
 exponamus adolescenti, siqua forte possumus. Dat enim
 id nobis solitudo: quod si quis deus diceret, nunquā putarē
 me in Academia tanquā philosophum disputaturū. Sed ne
 dum huic obsequor, uobis molestus sim. Mihi, inquā, qui
 te idipsum rogauī? Tum Quintus & Pomponius quum
 idem se uelle dixissent, Piso exorsus est: cuius oratio, atten-
 de quæso Brute, satis ne uideatur Antiochi complexa esse
 sententiam, quam tibi, qui fratrem eius Aristum frequen-
 ter audieris, maxime probatam existimo. Sic est igitur lo-
 quutus. Quantus ornatus in Peripateticorū disciplina
 sit, satis est à me, ut breuissime potui, paulo antè dictum:
 sed est forma eius disciplinæ, sicut ferè ceterarū, triplex.
 Vna pars est natura differēdi, altera uiuēdi, tertia natura
 sic ab his inuestigata est, ut nulla pars cœlo, mari, terra,
 ut poëtice loquar, prætermiſsa sit. Quinetiā quum de re-
 rum initijs, omniq; mundo loquuti essent, ut multa non
 modo probabili argumentatione, sed etiam necessaria
 mathematicorum ratione concluderent, maximam mate-
 riam ex rebus per se inuestigatis, ad rerum occultarum
 cognitionem attulerunt. Persecutus est Aristoteles ani-
 mantium omnīū ortus, uictus, figuras. Theophrastus au-
 tem stirpium naturas, omnium quę ferè rerū, quę è ter-
 ra gignerentur, causas atque rationes. quæ ex cognitio-
 ne faciliior facta est inuestigatio rerum occultissimarum

Tres partes
 philosophiæ
 physica

rum. Disserendiq; ab iisdem non dialectice solum, sed etiã oratorie præcepta sunt tradita: ab Aristoteleq; principe de singulis rebus in utranq; partem dicendi exercitatio est instituta: ut non contra omnia semper sicut Archefilas diceret, et tamen ut in omnibus rebus, quicquid ex utraque parte dici posset, exprimeret. Quã autẽ tertia pars bene uiuendi præcepta quereret, ea quoq; est ab iisdem non solum ad priuatæ uitæ rationem, sed etiã ad rerum publicarum rectionẽ relata. Omnium ferè ciuitatum, non Græciæ solum, sed etiã Barbariæ, ab Aristotele mores, instituta, disciplinas: à Theophrasto leges etiã cognouimus. Quumq; uterq; eorum docuisset qualem in Rep. principẽ esse conueniret, pluribus præterea quã scripsisset qui esset optimus Reipubl. status: hoc amplius Theophrastus, quæ essent in Rep. inclinationes rerum et momenta temporũ, quibus esset moderandum utcunque res postularet. Vitæ autem degendæ ratio, maxime quidem illis placuit quietæ, in contemplatione et cognitione posita rerum: quæ quia deorũ erat uitæ similima, sapiẽte uisa est dignissima. Atq; his de rebus et splendida est eorũ et illustris oratio. De summo autẽ bono, quia duo genera librorũ sunt, unũ populariter scriptum, quod ἡγετονικὸν appellabant: alterum limatius, quod in cõmentarijs reliquerunt, nõ semper idem dicere uidentur: nec in summa tamen ipsa aut uarietas est ulla apud hos quidem quos nominauimus, aut inter ipsos dissensio. Sed quum uita beata queratur, id quæ sit unum quod Philosophia spectare et sequi debeat, sit ne ea tota sita in potestate sapientis, an possit aut labefactari, aut eripi rebus aduersis, in eo nonnunquam uariari inter eos et dubitari uidetur: quod maxime efficit Theophrasti de beata uita liber, in quo multum admodum fortunæ datur:

q quod

*Disserendi
scientia*

ηθικὴ

*Vita contemplatiua
philosophiæ
communi
diffusa*

*Duo genera
librorum*

Theophrasti
delicata &
mollis prolo-
quia

quod si ita se habeat, non possit beatam præstare uitam sapientia. Hæc mihi uidetur delicatior, ut ita dicam, mollior'que ratio quàm uirtutis uis grauitas'que postulat. Quare teneamus Aristotelem, & eius filium Nicomachum, cuius accurate scripti de moribus libri, dicuntur illi quidem esse Aristotelis, sed non uideo cur non potuerit patri similis esse filius, Theophrastum tamen adhibeamus ad pleraque, dummodo plus in uirtute teneamus quàm ille tenuit firmitatis & roboris. Simus igitur cõteti his. Namq; horum posteri meliores illi quidem mea sententia quàm reliquarum Philosophi disciplinarum: sed ita degenerant, ut ipsi ex se nati esse uideantur. Primum Theophrasti Strato Physicum se uoluit, in quo etsi est magnus, tamen noua pleraque & perpauca de moribus. Huius Lysias & oratione locuples, rebus ipsis iciunior. Concinnus deinde & elegans huius Aristi. Sed ea quæ desyderatur à magno Philosopho grauitas, in eo nõ fuit. Scripta sanè & multa & polita, sed nescio quo pacto, auctoritatem oratio non habet. Prætereo multos, in his doctum hominem & suauem Hieronymum, quem iam cur Peripateticum appellem nescio, summum enim bonum exposuit uacuitatem doloris. Qui autem de summo bono dissentit, de tota Philosophiæ ratione dissentit. Critolaus imitari antiquos uoluit, & quidem est grauitate proximus, & redundat oratio. attamen is quidem in patrijs institutis manet. Diodorus eius auditor adiungit ad honestatem uacuitatem doloris. Hic quoque suus est, de summo'que bono dissentiens, dici uere Peripateticus non potest. Antiquorum autem sententiam Antiochus noster mihi uidetur persequi diligentissime, quam eandem Aristotelis fuisse & Polemonis docet. Facit igitur Lucius noster prudenter, qui

qui audire de summo bono potissimum uelit. Hoc enim constituto in Philosophia constituta sunt omnia. Nam ceteris in rebus siue prætermissum, siue ignoratum est quippiam, non plus incommodi est quam quanti quæque earum rerum est, in quibus neglectum est aliquid. Summum autem bonum si ignoretur, uiuendi rationem ignorari necesse est: ex quo tantus error consequitur, ut quem in portum se recipiant scire non possint. Cognitis autem rerum finibus, quum intelligitur quid sit & bonorum extremum & malorum, inuenta uitæ uia est, confirmatioque omnium officiorum. Est igitur quò quidque refratur, ex quo id quod omnes expetunt, beate uiuendi ratio inueniri & cõparari potest: quod quoniã in quo sit, magna dissensio est, Carneadea nobis adhibenda diuisio est, qua noster Antiochus libenter uti solet. Ille igitur uidit, non modo quot fuissent adhuc Philosophorum de summo bono, sed quot omnino esse possent sententiæ. Negabat igitur ullam esse artem, quæ ipsa à se proficisceretur. Etenim semper illud extrã est, quod arte comprehenditur. Nihil opus est exemplis hoc facere longius. Est enim perspicuum nullam artem in se uersari, sed esse aliud artem ipsam, aliud quod propositum sit arti. Quoniam ut medicina ualitudinis, navigationis gubernatio: sic uiuendi ars est prudentia, necesse est eam quoque ab alia re esse constitutam & profectam. Constitit autem serè inter omnes, id in quo prudẽtia uersaretur, & quod assequi uellet, aptum & accommodatum naturæ esse oportere, & tale ut ipsum per se inuitaret & alliceret appetitum animi, quem ὁρμή Græci uocant. Quid autem sit quod ita moueat, ita que à natura in primo ortu appetatur, nõ cõstat: deq; eo est inter Philosophos

Quod tantum
omnes philo-
sophi & omnes
non putarent
inueniri

Differunt ar-
tes & obiecta
circa quæ uer-
santur.

Prudentia
ars intra

quum summum bonum exquiritur, omnis dissensio. Totius enim questionis eius, quæ habetur de finibus bonorum & malorum, quum queritur in his quid sit extremum & ultimum, fons repertiendus est in quo sint prima inuimenta naturæ. Quo inuento omnis ab eo quasi capite de summo bono & malo disputatio ducitur. Voluptatis alij primum appetitum putant, & primam depulsionem doloris. Alij cæsent primum ascitum, & primum declinatum dolorem. Ab his alij quæ prima secundum naturam nominant, proficiscuntur, in quibus numerant incolumitatem conseruationemq; omnium partium, ualitudinem, sensus integros, doloris uacuitatem, uires, pulchritudinē, ceteraq; generis eiusdem, quorum similia sunt prima in animis, quasi uirtutum igniculi & semina. Ex his tribus quum unū aliquod sit, quo primum natura moueatur uel ad appetendum, uel ad repellendum, nec quicquā omnino præter hæc tria possit esse: necesse est omnino officiū aut fugiendi, aut sequendi ad eorū aliquid referri, ut illa prudentia, quam artem uitæ esse diximus, in earum trium rerum aliqua uersetur à qua totius uitæ ducat exordium. Ex eo autem quod statuerit esse quo primum natura moueatur, existet etiam recti ratio, atque honesti, quæ cum uno aliquo ex tribus illis congruere possit: ut aut id honestum sit, facere omnia aut uoluptatis causa, etiam si eam non consequare: aut non dolendi, etiam si id assequi nequeas: aut eorum quæ secundum naturam adipiscendi. Ita fit ut quanta differentia est in principijs naturalibus, tanta sit in finibus bonorum malorumq; dissimilitudo. Alij rursus iisdem à principijs omne officium referunt aut ad uoluptatem, aut ad non dolendum, aut ad prima illa secundū naturam obtinenda. Expositis iam igitur sex de summo bono sententijs,

*Variae philo.
sophar in
sententia
de fine*

sentētijs, trium proximarum hi principes: uoluptatis Aristippus: non dolendi Hieronymus: fruendi rebus his, quas primas secundum naturam esse diximus, Carneades: non ille quidem autor, sed defensor differendi causa fuit. Superiores tres erāt, quæ esse possent, quarum est una sola defensa, eaq; uehemēter. Nam uoluptatis causa facere omnia, quum etiam si nihil consequamur, tamen ipsum illud consilium ita faciendi per se expetendum, & honestum & solum bonum sit, nemo dicit, ne uitiationem quidem doloris ipsam per se quisquam in rebus expetendis putauit, ne si etiam euitare posset. At uero facere omnia ut adipiscamur quæ secundum naturam sint, etsi ea non assequamur, id esse & honestum, & solum per se expetendum, & solum bonum Stoici dicunt. Sex igitur hæ sunt simplices de summo bonorum malorumq; sententiæ: duæ sine patrono, quatuor defensæ. Iunctæ autem & duplices expositiones summi boni tres omnino fuerunt, nec uero plures, si penitus rerum naturam uideas, esse potuerunt. Nam aut uoluptas adiungi potest ad honestatem, ut Calliphoni Dinomachoq; placuit: aut doloris uacuitas, ut Diodoro: aut prima naturæ, ut antiquis, quos eosdem Academicos & Peripateticos nominamus. Sed quoniam non possunt omnia simul dici, hæc in præsentia nota esse debebunt, uoluptatē semouendam esse, quando ad maiora quedam, ut iam apparebit, nati sumus. De uacuitate doloris eadem ferè dici solent quæ de uoluptate. Quando igitur & de uoluptate cum Torquato, & de honestate, in qua una omne bonum poncretur, cum Catone est disputatum, primum quæ contra uoluptatē dicta sunt, eadem ferè cadunt contra uacuitatem doloris. Nec uero alia sunt querenda contra Carneadeam illam sententiā. Quocunque enim

q 3 modo

*Sex simplices
sententiæ*

*Tres duplices
sive compositæ
sententiæ*

modo summum bonum sic exponitur ut id uacet honestate, nec officia, nec uirtutes in ea ratione, nec amicitiae constare possunt. Coniunctio autem cum honestate uel uoluptatis, uel non dolendi, id ipsum honestum quod amplecti uult, efficit turpe. Ad eas enim res referre quae agas, quarum una si quis malo careat, in summo cum bono dicat esse: altera uersetur in leuissima parte naturae, obscurantis est omnem splendorem honestatis, ne dicam inquinantis. Restant Stoici, qui quum à Peripateticis & Academicis omnia transtulissent, nominibus alijs easdem res sequuti sunt. Hos contra singulos dici est melius. Sed nunc quod agimus, de illis quum uolumus. Democriti autem securitas, quae est animi tanquam tranquillitas, quam appellant εὐδαιμονία, eo separanda fuit ab hac disputatione, quia ista animi tranquillitas ea ipsa est beata uita. Querimus autem non quae sit, sed unde sit. Iam explosae eiectaeque sententiae Pyrrhonis, Aristonis, Erilli, quod in hunc orbem quem circumscripsimus incidere non possunt, adhibendae omnino non fuerunt. Nam quum omnis haec questio de finibus, & quasi de extremis bonorum & malorum ab eo proficiscatur quod dicimus naturae esse aptum & accommodatum, quodque ipsum per se primum appetatur, hoc totum & hi tollunt qui in rebus ijs, in quibus nihil ~~quod non~~ aut honestum, aut turpe sit, negant esse ullam causam cur aliud alij anteponatur, nec inter eas res quidquam omnino putant interesse: & Erillus si ita sensit, nihil esse bonum praeter scientiam, omnem consilij capiendi causam inuentionemque officij sustulit. Sic exclusis sententijs reliquorum, quum praeterea nulla esse possit, haec antiquorum ualeat necesse est. Ergo instituto ueterum, quo etiam Stoici utuntur, hinc capiamus exordium, Omne animal scipsum

*in uita
Democriti*

*Haec bonum
prode
ra quaedam
uirtutem, nunc ipsum magis
um aggradietur, & ueterum
Academicorum & peripateticorum
conueniam de summo bono*

seipsum diligit, ac simul et ortum est, id agit, ut se conseruet, quod hic ei primus ad omnem uitam tuendam appetitus à natura datur, se ut conseruet, atque ita sit affectum, ut optime secundum naturam affectum esse possit. Hanc initio constitutionem confusam habet et incertam, ut tantummodo se tueatur, qualecunque sit: sed nec quid sit, nec quid possit, nec quid ipsius natura sit, intelligit. Quum autem processit paulum, et quatenus quicquid se attingat, ad se que pertineat perspicere coepit, tum sensim incipit progredi, se se que agnoscere et intelligere: quam ob causam habet eum, quem diximus, animi appetitum, coepitque et ea, quae naturae sentit apta appetere, et propulsare contraria. Ergo omni animali illud quod appetit, positum est in eo quod naturae est accommodatum. Ita finis bonorum existit secundum naturam uiuere, sic affectum, ut optime affici possit, ad naturamque accommodatissime. Quoniam autem sua cuiusque animatis natura est, necesse est quoque finem omnium hunc esse, ut natura expleatur. Nihil enim prohibet quaedam esse et inter se animalibus reliquis, et cum bestiis homini communia, quoniam omnium est natura communis. Sed extrema illa et summa, quae quærimus inter animalium genera, distincta et dissipata sunt, et sua cuique propria, et ad id apta quod cuiusque natura desiderat. Quare quum dicimus omnibus animalibus extremum esse secundum naturam uiuere, non ita accipiendum est, quasi dicamus unum esse omnium extremum. sed ut omnium artium recte dici potest commune esse, ut in aliqua scientia uersetur: scientiam autem suam cuiusque artis esse: sic commune animalium omnium secundum naturam uiuere: sed naturas esse diuersas, ut aliud equo sit natura, aliud boui, aliud homini, et tamen in omnibus

Prima natura
prima

Ymagine
pro
22

Finis bonorum
secundam
naturam uiuere
re.

Distinctio
in iuxta
diuersitatem
naturarum

summa communis. Et quidem non solum in animalibus, sed etiam in rebus omnibus his quas natura alit, auget et tuetur: in quibus uidemus ea quæ gignuntur à terra, multa quodammodo efficere ipsa sibi per se, quæ ad uiuendum crescendumq; ualeant, et suo genere perueniant ad extremum, ut iam liceat una comprehensione omnia cõplecti: non dubitantemq; dicere, omnem naturam esse seruatricem sui, idq; habere propositum quasi finem et extremum, se ut custodiat quàm in optimo sui generis statu, ut necesse sit omnium rerum, quæ natura uigeant, similem esse finem, non eundem. Ex quo intelligi debet homini id esse in bonis ultimum, secundum naturam uiuere: quod ita interpretemur, uiuere ex hominis natura undique perfecta, et nihil requirente. Hæc igitur nobis explicanda sunt, sed si enodatiùs, uos ignoscetis: huius enim ætati, et huic nunc hoc primum fortasse audienti, seruire debemus. Ita prorsus, inquam: etsi ea quidem quæ adhuc dixisti, quâuis ad ætatem recte isto modo dicerentur. Exposita igitur, inquit, terminatione rerum expetendarum, cur ista se res ita habeat, ut dixi, deinceps demonstrandû est. Quamobrem ordiamur ab eo quod primum posui, quod idem reapse primum est, ut intelligamus omne animal seipsum diligere: quod quanquã dubitationem non habet (est enim infixum in ipsa natura, cõprehenditur suis cuiusq; sensibus, sic ut contra si quis dicere uelit, non audiat) tamen ne quid prætermittamus, rationes quoq; cur hoc ita sit, asserendas puto. Etsi quî potest intelligi aut cogitari esse aliquod animal, quod se oderit: res enim concurrent contrariæ. Nam quû appetitus ille animi aliquid ad se trahere cœperit cõsulto, quod sibi obsit, quia sit sibi inimicus, quû id sua causa faciet, et oderit se et simul diliget: quod fieri non

Natura est
conseruatricis
sui.

Quodlibet ani-
mal seipsum
diliget.

Confirmatio
propositi.

Arq.

non potest. Necesse est quidem si quis sibi ipsi inimicus est, eum quæ bona sunt, mala putare: bona contra, quæ mala: et quæ appetenda fugere, et quæ fugienda appetere: quæ sine dubio vitæ sunt eversio. Neque enim si nonnulli reperiuntur qui aut laqueos, aut alia exitia querant, aut ut ille apud Terentium, qui decrevit tantisper se minus iniuriæ suo nato facere, ut ait ipse, dum miser fiat, inimicus ipse sibi putandus est. Sed alij dolore mouentur, alij cupiditate, iracundia etiã multi efferruntur, et quum in mala scientes irruunt, tamẽ se optime sibi consulere arbitrantur. Itaque dicunt, nec dubitant, Mihi sic usus est, tibi ut opus est factio face.

Velut qui ipsi sibi bellum indixissent, cruciari dies, noctes torqueri uellent: nec uerò sese ipsi accusarent ob eam causam, quod se male suis rebus consuluisse dicerent. Eorũ enim est hæc querela, qui sibi chari sunt, seseque diligunt. Quare quotiescũque dicetur male de se quis mereri, sibique esse inimicus atque hostis, uitam denique fugere, intelligatur aliquam subesse eiusmodi causam, ut ex eo ipso intelligi possit sibi quenque esse charũ. Nec uerò satis est id, neminẽ esse qui ipse se oderit: sed illud quoque intelligendũ est, neminẽ esse qui quo modo se habeat, nihil sua censeat interesse. Tollitur enim appetitus animi, si ut in his rebus, inter quas nihil interest, neutrã in partẽ propensiores simus. item in nobismetipsis quemadmodum affecti simus, nihil nostra arbitramur interesse. Atque etiam illud si quis dicere uelit perabsurdum sit, ita diligere à sese quenque ut ea uis diligendi ad aliam rem quampiam referatur, non ad eum ipsum qui sese diligit. Hoc quum in amicitijs, quum in officijs, quum in uirtutibus dicitur, quomocunque dicitur, intelligi tamen quid dicatur

*Refutatio
Contrarij*

potest: in nobismetipsis autem intelligi quidē propter *aliam* quampiam rem: uerbi gratia propter uoluptatem nos amemus: propter nos enim illam, non propter eam nosmetipsos diligimus. Quanquam quid est quod magis perspicuum sit, non modo charum sibi quenque, uerum etiam uehementer charum esse? Quis est enim aut quotus quisq; cui mors quum appropinquet, Non refugiat timido sanguen, atq; exalbescat metu?

Et si hoc quidem est in uitio, dissolutionem naturæ tam ualde perhorrescere, quod item est reprehendendum in dolore: sed quia frē sic afficiuntur omnes, satis argumentū est, ab interitu naturam abhorrere. Idq; quo magis quidā ita faciunt, ut iure etiam reprehendantur, hoc magis intelligendum est, hæc ipsa nimia in quibusdam futura non fuisse, nisi quædam essent modica natura. Nec uerò dico eorū metū mortis, qui quia priuari se uitæ bonis arbitrantur, aut quia quasdam post mortē formidines extimescāt, aut si metuant ne cum dolore moriantur, idcirco mortem fugiant. In paruis enim sepe qui nihil eorum cogitant, si quando his ludētes minamur præcipituros alicunde, extimescunt. Quinetiam fera, inquit Pacuius, Quibus abest ad præcauendum intelligendi astutia, sibi iniecto terrore mortis, horrescūt. Quis autem de ipso sapiente aliter existimat? quinetiam quum decreuerite sse moriendum, tamen discessu à suis, atque ipsa relinquenda luce moueatur. Maxime autē in hoc quidē genere uis est perspicua naturæ, quum et mendicitatē multi perpetiantur ut uiuāt: et angantur appropinquatione mortis confecti homines senectute: et ea perfrant quæ Philoetetam uidemus in fabulis, qui quum cruciaretur non ferendis doloribus, propagabat tamen uitam aucupio sagittarum.

Confige

Configo tardus celeres stans uolaptes
pro uolaptes *membra contextis* *lato*
Configebat tardus celeres, stans uolaptes, *Joseph Scaliger.*
ut apud Aëtium est,
Pennarumq; contextu corpori tegumenta faciebat.

De hominū genere aut omnino de animalium loquor,
 quum arborū et stirpium eadē penē natura sit: siue ut do-
 ctissimis uiris uisum est, maior aliqua causa atq; diuinior
 hanc uim ingenuit, siue hoc ita sit fortuito. Videamus ea
 quæ terra gignit corticibus & radicibus ualida seruari,
 quod contingit animalibus sensuū distributione, & qua-
 dam cōpactione membrorum. Qua quidē de re quanquā
 assentior ijs qui hæc omnia regi natura putant, quæ si na-
 tura negligat, ipsa esse non possint: tamen concedo, ut qui
 de hoc dissentiunt, existiment quod uelint: ac uel hoc in-
 telligant, si quando naturam hominis dicam, hominē dice-
 re de me. nihil enim hoc differt. Nam prius à se poterit
 quisq; discedere, quā appetitum earū rerum quæ sibi cō-
 ducant, amittere. Iure igitur grauissimi philosophi initiū
 summi boni à natura petiuerunt, & illum appetitum re-
 rum accommodatarum, in generatum putauerūt omnibus
 qui continentur ea commendatione naturæ, qua se ipsi di-
 ligunt. Deinceps uidendū est, quoniam satis apertū est
 sibi queng; natura esse charum, quæ sit hominis natura,
 id est enim de quo querimus. Atqui perspicuū est hominē
 ē corpore animoq; constare, quum primæ sint animi par-
 tes, secundæ corporis. Deinde id quoq; uidemus, & ita figu-
 ratum corpus, ut excellat alijs: animum quæ ita constitu-
 tum, ut & sensibus instructus sit, & habeat præstantiam
 mentis, cui tota hominis natura pareat, in qua sit mirabi-
 lis quædam uis rationis & cognitionis & scientiæ uir-
 tutum quæ omnium. Nam quæ corporis sunt, ea nec au-
 toritatem cum animi partibus comparandam, & cogni-
 tionem

*Hominem na-
 turā quæ &
 quælibet.*

*Quæ partes
 hominis.*

*Corporis par-
tes & figura*

tionem habent faciliorem. Itaq; ab his ordiamur. Corpo-
ris igitur nostri partes totaq; figura & forma & statura
quàm apta ad naturam sit apparet: neque est dubium
quin frons, oculi, aures, & reliquæ partes, quales pro-
priæ sunt hominis, intelligatur. Sed certe opus est ea ua-
lere & uigere, & naturales motus usq; habere, ut nec
absit quid eorum, nec ægrum debilitatum uel sit: id enim
natura desiderat. Est enim actio quedam corporis, quæ
motus & status naturæ congruenteis tenet. In quibus si
peccetur distortionem & deprauationem quadam, aut motu
statu uel deformi: ut si aut manibus ingrediatur quis, aut
non ante seâ retro: fugere planè se ipse, & hominem ex
homine exuens, naturam odisse uideatur. Quamobrem
etiam sessiones quedam, & flexi fracti que motus, quales
proteruorum hominû aut mollium esse solent, contra na-
turam sunt: ut etiam si animi uitio id eueniat, tamè in cor-
pore immutari hominis natura uideatur. Itaque è contra-
rio moderati, æquabilesq; habitus, affectiones, usq; cor-
poris, apta esse ad naturam uidentur. Iam uerò animus nō
esse solum, sed etiam cuiusdam modi debet esse, ut & o-
mnes partes habeat incolumes, & de uirtutibus nulla
desit. Atqui in sensibus est sua cuiusque uirtus, ut nequid
impediat quominus suo sensus quisque munere fungatur
in his rebus celeriter expediteq; percipiendis quæ sub-
iectæ sunt sensibus. Animi autem, & eius animi partis
quæ princeps est, quæq; mens nominatur, plures sunt uir-
tutes, sed duo prima genera: unum earum quæ ingene-
rantur suapte natura, appellantur quæ non uoluntariæ:
alterum earum quæ in uoluntate posite magis proprio
nomine appellari solent, quarum est excellens in animo-
rum laude præstantia. Prioris generis est docilitas, me-
moria

*Animi natu-
ra & potentie
sensitivæ.*

*durantis
estis*

moria: quæ frè omnia appellantur uno ingenij nomine:
 easq; uirtutes quæ habent, ingeniosi uocantur. Alterum
 autem genus est magnarum uerarumq; uirtutum, quas
 appellamus uoluntarias, ut prudentiam, temperatiam, for-
 titudinem, iustitiam, & reliquas eiusdè generis. Et sum-
 matim quidem hæc erant de corpore animoq; dicenda,
 quibus quasi informatum est quod hominis natura postu-
 let. Ex quo perspicuum est, quoniam ipsi à nobis diliga-
 mur, omniaq; & in animo & in corpore perfecta ueli-
 mus esse, ea nobis ipsa chara esse propter se, & in his
 esse ad bene uiuendum momenta maxima. Nam cui pro-
 posita sit conseruatio sui, necesse est huic partes quoque
 sui charas esse, charioresq; quo perfectiores sint, & ma-
 gis in suo genere laudabiles. Ea enim uita expetitur quæ
 sit animi corporisq; expleta uirtutibus, in eoq; summum
 bonum poni necesse est: quandoquidem id tale esse debet,
 ut rerum expetendarum sit extremum. Quo cognito, dua-
 bitari non potest quin quum ipsi homines sibi sint per se
 & sua sponte chari, partes quoque & corporis & ani-
 mi, & earum rerum quæ sunt in utriusque motu & sta-
 tu, sua charitate colatur, & per se ipse appetantur. Qui-
 bus expositis, facilis est coniectura, ea maxime esse expe-
 tenda ex nostris quæ plurimum habet dignitatis: ut opti-
 me cuiusque partis, quæ per se expetatur, uirtus sit expe-
 tenda maxime. Ita fiet ut animi uirtus corporis uirtuti
 anteponatur, animi quæ uirtutes non uoluntarias uincant
 uirtutes uoluntariæ. Quæ quidem propriæ uirtutes ap-
 pellantur, multumq; excellunt, propterea quòd ex ratio-
 ne gignuntur, qua nihil est in homine diuinius. Etenim
 omnium rerum quas & creat natura & tuetur, quæ aut
 sine animo sint, aut multo secus, eorum summum bonum
 in corp

Vita perfecta
 & uirtutibus
 repleta ma-
 gis expetit

Virtutem ante
 collat omnib;
 bonis

audire Cicero, quanam sit istius ueteris, quam commemoras, Academiae, de finibus bonorum, Peripateticorumque sententia. Cēsemus autē te facillime id explanare posse, quod et Staseam Neapolitanum multos annos habueris apud te, et cōplures iam menses Athenis hac ipsa te ex Antiocho uideamus exquirere. Et ille ridēs, Age age, inquit: satis enim scite me nostri sermonis principū esse uoluisti: exponamus adolescenti, siqua forte possumus. Dat enim id nobis solitudo: quod si quis deus diceret, nunquā putarē me in Academia tanquā philosophum disputaturū. Sed ne dum huic obsequor, uobis molestus sim. Mihi, inquā, qui te idipsum rogaui? Tum Quintus et Pomponius quum idem se uelle dixissent, Piso exorsus est: cuius oratio, attende quāso Brute, satis ne uideatur Antiochi complexa esse sententiam, quam tibi, qui fratrem eius Aristum frequenter audieris, maxime probatam existimo. Sic est igitur loquutus. Quantus ornatus in Peripateticorum disciplina sit, satis est a me, ut breuissime potui, paulo antē dictum: sed est forma eius disciplinae, sicut serē ceterarū, triplex. Vna pars est natura differēdi, altera uiuēdi, tertia natura sic ab his inuestigata est, ut nulla pars coelo, mari, terra, ut poëtice loquar, prātermissa sit. Quinetiā quum de rerum initijs, omniq; mundo loquuti essent, ut multa non modo probabili argumentatione, sed etiam necessaria mathematicorum ratione concluderent, maximam materiam ex rebus per se inuestigatis, ad rerum occultarum cognitionem attulerunt. Persecutus est Aristoteles animalium omnium ortus, uictus, figuras. Theophrastus autem stirpium naturas, omniumque serē rerū, quae è terra gignerentur, causas atque rationes. qua ex cognitione facilius facta est inuestigatio rerum occultissimarum

*Tria partes
philosophiae
physica*

rum. Disserendiq; ab iisdem non dialectice solum, sed etiā oratorie præcepta sunt tradita: ab Aristoteleq; principe de singulis rebus in utranq; partem dicendi exercitatio est instituta: ut non contra omnia semper sicut Archēsilas diceret, et tamen ut in omnibus rebus, quicquid ex utraque parte dici posset, exprimeret. Quū autē tertia pars bene uiuendi præcepta quæreretur, ea quoq; est ab iisdem non solum ad priuatæ uitæ rationem, sed etiā ad rerum publicarum rectionē relata. Omnium ferè ciuitatum, non Græciæ solum, sed etiā Barbariæ, ab Aristotele mores, instituta, disciplinas: à Theophrasto leges etiā cognouimus. Quumq; uterq; eorum docuisset qualem in Rep. principē esse conueniret, pluribus præterea quū scripsisset qui esset optimus Reipubl. status: hoc amplius Theophrastus, quæ essent in Rep. inclinationes rerum et momenta temporū, quibus esset moderandum utcunque res postularēt. Vitæ autem degendæ ratio, maxime quidem illis placuit quietæ, in contemplatione et cognitione posita rerum: quæ quia deorū erat uitæ similima, sapiētē uisā est dignissima. Atq; his de rebus et splendida est eorū et illustris oratio. De summo autē bono, quia duo genera librorū sunt, unū populariter scriptum, quod ἱστορικὸν appellabant: alterum limatius, quod in cōmentarijs reliquerunt, nō semper idem dicere uidentur: nec in summa tamen ipsa aut uarietas est ulla apud hos quidem quos nominauī, aut inter ipsos dissensio. Sed quum uita beata quæretur, id quæ sit unum quod Philosophia spectare et sequi debeat, sit ne ea tota sita in potestate sapientis, an possit aut labefactari, aut eripi rebus aduersis, in eo nonnunquam uariari inter eos et dubitari uidetur: quod maxime efficit Theophrasti de beata uita liber, in quo multum admodum fortunæ datur:

q quod

*Disserendi
Scientia*

ἱστορικὸν

*Vita contemplatiua
philosophiæ
communis
diffinitio*

*Duo genera
librorum*

Theophrasti
delicata &
mollis philo-
sophia

quod si ita se habeat, non possit beatam præstare uitam sapientia. Hæc mihi uidetur delicatior, ut ita dicam, mollior'que ratio quàm uirtutis uis grauitas'que postulat. Quare teneamus Aristotelem, & eius filium Nicomachum, cuius accurate scripti de moribus libri, dicuntur illi quidem esse Aristotelis, sed non uideo cur non potuerit patri similis esse filius, Theophrastum tamen adhibeamus ad pleraque, dummodo plus in uirtute teneamus quàm ille tenuit firmitatis & roboris. Simus igitur cõteti his. Nanq; horum posteri meliores illi quidem mea sententia quàm reliquarum Philosophi disciplinarum: sed ita degenerant, ut ipsi ex se nati esse uideãtur. Primum Theophrasti Strato Phisicum se uoluit, in quo etsi est magnus, tamen noua pleraque & perpauca de moribus. Huius Lysias & oratione locuples, rebus ipsis iciunior. Concinnus deinde & elegans huius Aristi. Sed ea quæ desyderatur à magno Philosopho grauitas, in eo nõ fuit. Scripta sanè & multa & polita, sed nescio quo pacto, auctoritatem oratio non habet. Prætereo multos, in his doctum hominem & suauem Hieronymum, quem iam cur Peripateticum appellem nescio. summum enim bonum exposuit uacuitatem doloris. Qui autem de summo bono dissentit, de tota Philosophiæ ratione dissentit. Critolaus imitari antiquos uoluit, & quidem est grauitate proximus, & redundat oratio. attamen is quidem in patrijs institutis manet. Diodorus eius auditor adiungit ad honestatem uacuitatem doloris. Hic quoque suus est, de summo'que bono dissentiens, dici uere Peripateticus non potest. Antiquorum autem sententiam Antiochus noster mihi uidetur persequi diligentissime, quam eandem Aristotelis fuisse & Polemonis docet. Facit igitur Lucius noster prudenter, qui

qui audire de summo bono potissimum uelit. Hoc enim constituto in Philosophia constituta sunt omnia. Nam ceteris in rebus siue prætermisum, siue ignoratum est quippiam, non plus incommodi est quam quanti quæque earum rerum est, in quibus neglectum est aliquid. Summum autem bonum si ignoretur, uiuendi rationem ignorari necesse est: ex quo tantus error consequitur, ut quem in portum se recipiant scire non possint. Cognitis autem rerum finibus, quum intelligitur quid sit & bonorum extremum & malorum, inuenta uitæ uia est, confirmatio quæ omnium officiorum. Est igitur quò quidam referatur, ex quo id quod omnes expetunt, beate uiuendi ratio inueniri & comparari potest: quod quoniã in quo sit, magna dissensio est, Carneadea nobis adhibenda diuisio est, qua noster Antiochus libenter uti solet. Ille igitur uidit, non modo quot fuissent adhuc Philosophorum de summo bono, sed quot omnino esse possent sententiæ. Negabat igitur ullam esse artem, quæ ipsa à se proficisceretur. Etenim semper illud extrinsecus est, quod arte comprehenditur. Nihil opus est exemplis hoc facere longius. Est enim perspicuum nullam artem in se uersari, sed esse aliud artem ipsam, aliud quod propositum sit arti. Quoniam ut medicina ualeitudinis, navigationis gubernatio: sic uiuendi ars est prudentia, necesse est eam quoque ab alia re esse constitutam & profectam. Constitit autem ferè inter omnes, id in quo prudentia uersaretur, & quod assequi uellet, aptum & accommodatum naturæ esse oportere, & tale ut ipsum per se inuitaret & alliceret appetitum animi, quem ὁρμή Græci uocant. Quid autem sit quod ita moueat, ita quæ à natura in primo ortu appetatur, nō cōstat: de quibus est inter Philosophos

q 2 quum

Quod ratio
omnis philo
sophi & omni
non potuerit
inueniri

Differunt ar
tes & obiecta
circa quæ uer
santur.

Prudentia
ars inter

Variae philo.
sophorinæ
sententia
de fine

quum summum bonum exquiritur, omnis dissensio. Totius enim questionis eius, quæ habetur de finibus bonorum & malorum, quum quæritur in his quid sit extremum & ultimum, fons repertiendus est in quo sint prima inuitamenta naturæ. Quo inuento omnis ab eo quasi capite de summo bono & malo disputatio ducitur. Voluptatis alij primum appetitum putant, & primam depulsionem doloris. Alij cæsent primum ascitum, & primum declinatum dolorem. Ab his alij quæ prima secundum naturam nominant, proficiscuntur, in quibus numerant incolumitatem conseruationemq; omnium partium, ualitudinem, sensus integros, doloris uacuitatem, uires, pulchritudinē, ceteraq; generis eiusdem, quorum similia sunt prima in animis, quasi uirtutum igniculi & semina. Ex his tribus quum unū aliquod sit, quo primum natura moueatur uel ad appetendum, uel ad repellendum, nec quicquā omnino præter hæc tria possit esse: necesse est omnino officiū aut fugiendi, aut sequendi ad eorū aliquid referri, ut illa prudentia, quam artem uitæ esse diximus, in earum trium rerum aliqua uersetur à qua totius uitæ ducat exordium. Ex eo autem quod statuerit esse quo primum natura moueatur, existet etiam recti ratio, atque honesti, quæ cum uno aliquo ex tribus illis congruere possit: ut aut id honestum sit, facere omnia aut uoluptatis causa, etiam si eam non consequare: aut non dolendi, etiam si id assequi nequeas: aut eorum quæ secundum naturam adipiscendi. Ita fit ut quanta differentia est in principijs naturalibus, tanta sit in finibus bonorum malorumq; dissimilitudo. Alij rursus iisdem à principijs omne officiū referunt aut ad uoluptatem, aut ad non dolendum, aut ad prima illa secundū naturam obtinenda. Expositis iam igitur sex de summo bono sententijs,

sentētijs, trium proximarum hi principes: uoluptatis Aristippus: non dolendi Hieronymus: fruendi rebus his, quas primas secundum naturam esse diximus, Carneades: non ille quidem autor, sed defensor differendi causa fuit. Superiores tres erāt, quæ esse possent, quarum est una sola defensa, eaq; uehementer. Nam uoluptatis causa facere omnia, quum etiam si nihil consequamur, tamen ipsum illud consilium ita faciendi per se expetendum, & honestum & solum bonum sit, nemo dicit, ne uitiationem quidem doloris ipsam per se quisquam in rebus expetendis putauit, ne si etiam euitare posset. At uero facere omnia ut adipiscamur quæ secundum naturam sint, etsi ea non assequamur, id esse & honestum, & solum per se expetendum, & solum bonum Stoici dicunt. Sex igitur hæ sunt simplices de summo bonorum malorumq; sententiæ: duæ sine patrono, quatuor defensæ. Iunctæ autem & duplices expositiones summi boni tres omnino fuerunt, nec uero plures, si penitus rerum naturam uideas, esse potuerunt. Nam aut uoluptas adiungi potest ad honestatem, ut Calliphoni Dinomachoq; placuit: aut doloris uacuitas, ut Diodoro: aut prima nature, ut antiquis, quos eosdem Academicos & Peripateticos nominamus. Sed quoniam non possunt omnia simul dici, hæc in præsentia nota esse debebunt, uoluptatē semouendam esse, quando ad maiora quedam, ut iam apparet, nati sumus. De uacuitate doloris eadem ferè dici solent quæ de uoluptate. Quando igitur & de uoluptate cum Torquato, & de honestate, in qua una omne bonum poneretur, cum Catone est disputatum, primum quæ contra uoluptatē dicta sunt, eadem ferè cadunt contra uacuitatem doloris. Nec uero alia sunt querenda contra Carneadeam illam sententiam. Quocunque enim

*Sex simplices
sententiæ*

*Tres duplices
sunt compositæ
sententiæ*

modo summum bonum sic exponitur ut id uacet honestate, nec officia, nec uirtutes in ea ratione, nec amicitiae constare possunt. Coniunctio autem cum honestate uel uoluptatis, uel non dolendi, id ipsum honestum quod amplecti uult, efficit turpe. Ad eas enim res referre quæ agas, quarum una si quis malo careat, in summo cum bono dicat esse: altera uersetur in leuissima parte naturæ, obscurantis est omnem splendorem honestatis, ne dicam inquinantis. Restant Stoici, qui quum à Peripateticis & Academicis omnia transtulissent, nominibus alijs easdem res sequuti sunt. Hos contra singulos dici est melius. Sed nunc quod agimus, de illis quum uolumus. Democriti autem securitas, quæ est animi tanquam tranquillitas, quam appellant εὐδαιμονία, cō separanda fuit ab hac disputatione, quia ista animi tranquillitas ea ipsa est beata uita. Querimus autem non quæ sit, sed unde sit. Iam explosæ eicteq; sententiæ Pyrrhonis, Aristonis, Erilli, quod in hunc orbem quem circumscripsimus incidere non possunt, adhibendæ omnino non fuerunt. Nam quum omnis hæc questio de finibus, & quasi de extremis bonorum & malorum ab eo proficiscatur quod dicimus naturæ esse aptum & accommodatum, quod quæ ipsum per se primum appetatur, hoc totum & hi tollunt qui in rebus ijs, in quibus nihil ~~quod non~~ aut honestum, aut turpe sit, negant esse ullam causam cur aliud alij anteponatur, nec inter eas res quidquam omnino putant interesse: & Erillus si ita sensit, nihil esse bonum præter scientiam, omnem consilij capiendi causam inuentio-nemque officij sustulit. Sic exclusis sententijs reliquorum, quum præterea nulla esse possit, hæc antiquorum ualeat necesse est. Ergo instituto ueterum, quo etiam Stoici utuntur, hinc capiamus exordium. Omne animal seipsum

*in uita
Democriti*

*Hæc bonum
prode
ra quædam
ratiōne, nunc ipsum magis
um aggrauatur, & ueterum
Academicorum & peripateticorum
sententiam de summo bono
exponit*

seipsum diligit, ac simul et ortum est, id agit, ut se conseruet, quod hic ei primus ad omnem uitam tuendam appetitus à natura datur, se ut conseruet, atque ita sit affectum, ut optime secundum naturam affectum esse possit. Hanc initio constitutionem confusam habet et incertam, ut tantummodo se tueatur, quaecumque sit: sed nec quid sit, nec quid possit, nec quid ipsius natura sit, intelligit. Quum autem processit paulum, et quatenus quicquid se attingat, ad se que pertineat perspicere coepit, tum sensim incipit progredi, sese que agnoscere et intelligere: quam ob causam habet eum, quem diximus, animi appetitum, coepitque et ea, quae naturae sentit apta appetere, et propulsare contraria. Ergo omni animali illud quod appetit, positum est in eo quod naturae est accommodatum. Ita finis bonorum existit secundum naturam uiuere, sic affectum, ut optime affici possit, ad naturamque accommodatissime. Quoniam autem sua cuiusque animatis natura est, necesse est quoque finem omnium hunc esse, ut natura expleatur. Nihil enim prohibet quaedam esse et inter se animalibus reliquis, et cum bestiis homini communia, quoniam omnium est natura communis. Sed extrema illa et summa, quae quærimus inter animalium genera, distincta et dissipata sunt, et sua cuique propria, et ad id apta quod cuiusque natura desiderat. Quare quum dicimus omnibus animalibus extremum esse secundum naturam uiuere, non ita accipiendum est, quasi dicamus unum esse omnium extremum, sed ut omnium artium recte dici potest commune esse, ut in aliqua scientia uersetur: scientiam autem suam cuiusque artis esse: sic commune animalium omnium secundum naturam uiuere: sed naturas esse diuersas, ut aliud equo sit natura, aliud boui, aliud homini, et tamen in omnibus

q 4 summa

Prima natura
prima principia

Incipit
progrederi

Finis bonorum
secundum
naturam uiuere

Distinctio
nam in
diuersitatem
naturarum

stis, que contemnendum & despiciendum, nec magno
 pere expetendum. omnino que de istis omnibus uerbis à
 Zenone mutatis ita disputabat, & que bona negarentur
 esse ab eo, & que mala, illa letioribus nominibus ab eo
 appellari, quam à nobis hæc trisioribus. Piso igitur hoc
 modo uir optimus, tuiq; ut scis amantissimus. Nos pau-
 cis ad hæc additis finem faciamus aliquādo. Longum est
 enim ad omnia respondere que à te dicta sunt: nam ex
 iisdem uerborum prestigijs & regna nata uobis sunt, &
 imperia, & diuitiæ, & tante quidem, ut omnia que ubiq;
 sint, sapientis esse dicatis. Solum præterea formosum, so-
 lum liberum, solum ciuem & omnia contraria, quos etiā
 insanos esse uultis. Hæc παράδοξα illi, nos admirabilia di-
 camus. Quid autem habet admirationis quum propè ac-
 cesseris? constam tecum, quam cuique uerbo rem subij-
 cias, nulla erit controuersia. Omnia peccata paria dicitis.
 Non ergo tecum iam ita loquar, ut iisdem his de rebus,
 quum L. Murenæ te accusante defenderem apud impe-
 ritos, tum illa dicta sunt, aliquid etiam coronæ datum.
 Nunc agendum est subtilius, peccata paria quonā modo?
 quia nec honesto quidquam honestius, nec turpi turpius.
 Perge porro: nam de isto magna dissensio est. Illa argu-
 menta propria uidcamus, cur omnia peccata sint paria.
 Ut, inquit, in fidibus pluribus, si nulla earū ita contēta nu-
 meris sit ut concentum seruare possit, omnes æquē incon-
 tentæ sint: sic peccata quia discrepant, æquē discrepant,
 paria sunt igitur. Hoc ambiguo ludis me. æquē enim con-
 tingit omnibus fidibus ut incontentæ sint: illud non con-
 tinuò, ut æquē incontentæ. Collatio igitur ista te nihil iu-
 uat: nec enim omnes auaritiæ, si æquē auaritiæ esse di-
 xerimus, sequetur etiam ut æquas esse dicamus. Ecce aliud
 simile

*Philosophorum
 παράδοξα
 sunt admirabi-
 lia Stoica*

*Omnia pec-
 cata paria.*

*Similitudo a
 fidibus.*

simile dissimile: Vt enim, inquit, gubernator æquè peccat, si palearum nauem euertit, & si auri: item æquè peccat, qui parentem, & qui seruum iniuria uerberat. Hæc nō uidere cuius generis onus nauis uehat, & ad gubernatoris artem nihil pertinere: ita quæ aurum paleam ne portet, ad bene aut ad male gubernandum nihil interesse: at quid inter parentem & seruulum intersit, intelligi & potest & debet. Ergo in gubernando nihil, in officio plurimum interest quo in genere peccetur: et si in ipsa gubernatione negligentia est nauis euersa, maius est peccatū in auro quàm in palca. Omnibus enim artibus uolumus attributā esse eam, quæ cōmunis appellatur prudentia, quam omnes qui cuique artificio præsumt, debēt habere. Ita ne hoc modo paria quidem peccata sunt. Vrgent tamen & nihil remittunt. Quoniam, inquit, omne peccatum imbecillitatis & inconstantiae est: hæc autem uitia in omnibus stultis æquè magna sunt: necesse est esse paria peccata. Quasi uero aut concedatur in omnibus stultis æquè magna esse uitia: & eadem imbecillitate & inconstantia L. Tubulum fuisse, qua illum cuius is condēnatus est rogatione, P. Scæuolam: & quasi nihil inter res quoq; ipsas in quibus peccatur, intersit: ut quo hæ maiores minores uel sint, eo quæ peccata in his rebus aut maiora sunt, aut minora. Itaque (iam enim concludatur oratio) hoc uno ~~uicio~~ maxime mihi premi uidentur tui Stoici, quòd se posse putant duas contrarias sententias obtinere. Quid est enim tam repugnans quàm eundem dicere, quod honestum sit, solum id bonum esse, qui dicat appetitionem rerum ad uiuendum accommodatarum à natura profectam? Ita quum ea uolunt retinere quæ superiori sententiæ conueniunt, in Aristonem incidunt: quum id fugiunt, re eadem defendunt

*Alia simili
tudo, quæ
currit quia
trior pædis:*

*Peccata enim
non solum ob
iectis, sed et
iam interiori-
bus: causæ dif-
feruntur,
& quidem pri-
cipaliter.*

*De L. Tubulo
supra in 2. lib.*

L

dunt quæ Peripatetici, uerba tenēt mordicus. Quæ rursus dum sibi euelli ex ordine nolunt, horridiores euadūt, asperiores, duriores & oratione & moribus. Quam illorū trīstitiam atq; asperitatē fugiēs Panætius, nec acerbitatē sententiarum, nec differendi spinas probauit, fuitq; in altero genere mitior, in altero illustrior, semperq; habuit in ore Platonē, Aristotelem, Xenocratē, Theophrastū, Dicearchum, ut ipsius scripta declarant: quos quidē tibi studiose & diligenter tractandos magnopere censeo. Sed quoniā aduesperascit, et mihi ad uillā reuertendū est, nunc quidē haftenus. Verū hoc idē saepe faciamus. Nos uerò, inquit ille: nam quid possumus facere melius? & hanc quidē primam exigam à te operā, ut audias me quæ à te dicta sunt refellentem. Sed memento, te, quæ nos sentiamus omnia probare, ni quòd uerbis aliter utamur, mihi autē uestrorū nihil probari. Scrupulum, inquam, abeunti: sed uidebimus. Quæ quum essent dicta, discessimus.

M. TVL. CICERO

NIS DE FINIBVS BONO-
RVM ET MALORVM

AD BRVTVM, LIBER

QVINTVS.

VV M audissem Antiochum Brute, ut solebat, cum M. Pisone in eo gymnasio, quod Ptolemæium uocatur, unā quæ nobiscum Q. Frater, & T. Pomponius, & L. Cicero frater noster, cognatione paruelis, amore germanus, constituimus inter nos, ut ambulationem postmeridianam conficeremus in Academia, maxime

maxime quòd is locus ab omni turba id temporis uacuus
esset. Itaque ad tempus ad Pisonem omnes, inde uario ser=
mone sex illa à Diplylo stadia confecimus. Quum autem
uenissemus in Academæ nō sine causa nobilitata sp̄atia,
solitudo erat ea quam uolueramus. Tum Piso, Natu=
ra'ne nobis hoc, inquit, datum dicam, an errore quodam,
ut quum ea loca uideamus, in quibus memoria dignos ui=
ros acceperimus multum esse uersatos, magis moueamur,
quàm si aut eorum ipsorum aut facta audiamus, aut scri=
ptum aliquod legamus, uelut ego nunc moueor? Venit e=
nim mihi Platonis in mentem, quem acceperimus primum
hic disputare solitum: cuius etiam illi hortuli propin=
qui non memoriam solum mihi affrunt, sed ipsum ui=
dentur in conspectu meo ponere. Hic Speusippus, hic Xe=
nocrates, hic eius auditor Polemo, cuius ipsa illa sessio
fuit, quam uidemus. Equidem etiam curiam nostram, Ho=
stilianam dico, non hanc nouam, quæ mihi minor esse uide=
tur, posteaquam est maior, solebam intuens Scipionem,
Catonem, Lælium, nostrum uerò in primis auum cogi=
tare. Tanta uis admonitionis inest in locis, ut non sine cau=
sa ex his memoriæ ducta sit disciplina. Tum Quintus,
Est planè Piso ut dicis, inquit. Nam me ipsum hoc modo
uenientem conuertebat ad sese Coloneus ille locus, cuius
incola Sophocles ob oculos uersabatur, quem scis quàm
admīrer, quàm que eo delecter. Me quidem ad altio rem
memoriam Oedipodis huc uenientis, et illo mollissimo
carmine, quænam essent ipsa hæc loca requirentis, species
quædam commouit, inanis scilicet, sed commouit tamen.

Tum Pomponius, At ego quem uos ut deditum Epicu=
ro insectare soletis (sum multum equidem cum Phædro,
quem unice diligo ut scitis, in Epicuri hortis, quos modo
præteri

Pi.

Loca uenerunt
memoriam
hominum

Arx memoria
tina apud ve=
teres. Q.

Mollissimum
carmen Sopho=
clis.

P.

præteribamus : sed ueteris prouerbij admonitu, uiuorum memini: nec tamen Epicuri licet obliuisci, si cupiam, cuius imaginem nō modo in tabulis nostri familiares, sed etiam in poculis & in anulis habent. Hic ego, Pomponius quidem, inquam, noster iocari uidetur, et fortasse suo iure. Ita enim se Athenis collocauit, ut sit penè unus ex Atticis, ut id etiam cognomine uideatur habiturus. Ego autem tibi Piso assentior, usu hoc euenire, ut acrius aliquanto & attentius de claris uiris locorum admonitu cogitemus. Scis enim me quodam tempore Metapontum uenisse tecum, nec ad hospitem antè diuertisse, quàm Pythagoræ ipsam in ea parte illud locum ubi uitam ediderat, sedemq; uiderim. Hoc autem tempore, etsi multa in omni parte Athenarum sunt dicta ut magis in ipsis locis indicia summorum uirorum, tamen ego illa moueor exhedra. Modo enim fuit Carneades, quem uidere uideor: est enim nota imago, à sedeq; ipsa tanta ingenij magnitudine orbata desiderari illam uocē puto. Tum Piso, Quoniam igitur aliquid omnes, quid L. noster, inquit? an eum locum libenter inuisit, ubi Demosthenes & Aeschynes inter se decertare soliti sunt? Suo enim quisq; studio maxime ducitur. Et ille quum erubuisset, Noli, inquit, ex me querere, qui in Phalericum etiam descenderim, quo in loco ad fluctum aiunt declamare solitum Demosthenem, ut fremitum assuesceret uoce uincere: modo etiam paulum ad dextram de uia declinaui, ut ad Periclis sepulchrum accederem. quanquam id quidem infinitum est in hac urbe: quacunque enim ingredimur, in aliquā historiam uestigium ponimus. Tum Piso, Atqui Cicero, inquit, ista studia si ad imitandos summos uiros spectant, ingeniosorum sunt: sin tantummodo ad indicia ueteris memoriæ cognoscenda, curiosorum. Te autē hor-

tamur

Pythagoras in ea parte illud locum ubi uitam ediderat, sedemq; uiderim. Hoc autem tempore, etsi multa in omni parte Athenarum sunt dicta ut magis in ipsis locis indicia summorum uirorum, tamen ego illa moueor exhedra.

L. Demosthenis exercitatio.

p.

tamur omnes currentem quidem ut spero, ut eos quos non
 uis, etiam imitari uelis. Hic ego, Etsi facit hic qui-
 dem, inquam, Piso, ut uides, ea quæ præcipis, tamen
 mihi grata est hortatio tua. Tum ille amicissime, ut sole-
 bat, Nos uerò, inquit, omnes omnia ad huius adolescen-
 tiam coferamus, in primisq; ut aliquid suorum studiorum
 philosophiæ quoque impertiat, uel ut te imitetur quem
 amat, uel ut illud ipsum qd' studet, facere possit ornatius.
 Sed utrum hortandus es nobis Luci, inquit, an etiam tua
 sponte propensus es? mihi quidē Antiochum quem audis,
 satis belle uideris attendere. Tum ille timide, uel potius
 uerecunde, Facio, inquit, equidem. Sed audisti ne modo de
 Carneade: rapior illuc, reuocat autem Antiochus, nec est
 præterea quem audiamus. Tum Piso, Etsi hoc, inquit, for-
 tasse nō poterit sic abire, quū hic adsit (me autē dicebat)
 tamen audebo te ab hac Academia noua ad ueterē illam
 uocare, in qua, ut dicere Antiochum audiebas, non hi soli
 numerantur qui Academici uocantur, Speusippus, Xeno-
 crates, Polemo, Crantor, ceteriq; sed etiam Peripatetici
 ueteres, quorum princeps Aristoteles, quem excepto Pla-
 tone, haud scio an recte dixerim principē philosophorū.
 Ad eos igitur conuerte te quæso: ex eorum enim scriptis
 et institutis quum omnis doctrina liberalis, omnis histo-
 ria, omnis sermo elegans sumi potest, tum uarietas est tan-
 ta artium, ut nemo sine eo instrumento ad ullam rem illa-
 striorem satis ornatus possit accedere. Ab his oratores, ab
 his Imperatores, ac rerū publicarū principes extiterūt: ut
 ad minora ueniā, mathematici, poëtæ, musici, medici de-
 niq; ex hac, tanquā ex omnium artium officina profecti
 sunt. Ad quæ ego, Scis me, inquam, istud idem sentire Pi-
 so, sed à te opportune facta mentio est. Studet enim meus
 audire

Vide prouer.
 τὸν τοῖον
 τὸν τοῖον

Elegans & lo-
 profa doctrina
 peripateticorum

audire Cicero, quænam sit istius ueteris, quam commemo-
 ras, Academia, de finibus bonorū, Peripateticorumq; sen-
 tentia. Cēsemus autē te facillime id explanare posse, quod
 et Staseam Neapolitanum multos annos habueris apud
 te, et cōplures iam menses Athenis hæc ipsa te ex Antio-
 cho uideamus exquirere. Et ille ridēs, Age age, inquit: sa-
 tis enim scite me nostri sermonis principiū esse uoluisti:
 exponamus adolescenti, siqua forte possumus. Dat enim
 id nobis solitudo: quod si quis deus diceret, nunquā putarē
 me in Academia tanquā philosophum disputaturū. Sed ne
 dum huic obsequor, uobis molestus sim. Mihi, inquā, qui
 te idipsum rogaui? Tum Quintus et Pomponius quum
 idem se uelle dixissent, Piso exorsus est: cuius oratio, atten-
 de quæso Brute, satis ne uideatur Antiochi complexa esse
 sententiam, quam tibi, qui fratrem eius Aristum frequen-
 ter audieris, maxime probatam existimo. Sic est igitur lo-
 quutus. Quantus ornatus in Peripateticorū disciplina
 sit, satis est à me, ut breuissimè potui, paulò antè dictum:
 sed est forma eius disciplinæ, sicut frē cæterarū, triplex.
 Vna pars est natura differēdi, altera uiuēdi, tertia natura
 sic ab his inuestigata est, ut nulla pars cælo, mari, terra,
 ut poëtice loquar, prætermissa sit. Quinetiā quum de re-
 rum initijs, omniq; mundo loquuti essent, ut multa non
 modo probabili argumentatione, sed etiam necessaria
 mathematicorum ratione concluderent, maximam mate-
 riam ex rebus per se inuestigatis, ad rerum occultarum
 cognitionem attulerunt. Persecutus est Aristoteles ani-
 mantium omniū ortus, uictus, figuras. Theophrastus au-
 tem stirpium naturas, omnium que frē rerū, quæ è ter-
 ra gignerentur, causas atque rationes. qua ex cognitio-
 ne faciliior facta est inuestigatio rerum occultissima-
 rum

Tres partes
 philosophiæ
 physica

rum. Disserendiq; ab iisdem non dialectice solum, sed etiā oratorie præcepta sunt tradita: ab Aristoteleq; principe de singulis rebus in utranq; partem dicendi exercitatio est instituta: ut non contra omnia semper sicut Archefilas diceret, et tamen ut in omnibus rebus, quicquid ex utraque parte dici posset, exprimeret. Quā autē tertia pars bene uiuendi præcepta quæreret, ea quoq; est ab iisdem non solum ad priuatæ uitæ rationem, sed etiā ad rerum publicarum rectiōē relata. Omnium ferē ciuitatum, non Græciæ solum, sed etiam Barbariæ, ab Aristotele mores, instituta, disciplinas: à Theophrasto leges etiam cognouimus. Quumq; uterq; eorum docuisset qualem in Rep. principē esse conueniret, pluribus præterea quā scripsisset qui esset optimus Reipubl. status: hoc amplius Theophrastus, quæ essent in Rep. inclinationes rerum et momenta temporū, quibus esset moderandum utcunque res postuleret. Vitæ autem degendæ ratio, maxime quidem illis placuit quietæ, in contemplatione et cognitione posita rerum: quæ quia deorū erat uitæ similima, sapiēte uisa est dignissima. Atq; his de rebus et splendida est eorū et illustris oratio. De summo autē bono, quia duo genera librorū sunt, unū populariter scriptum, quod ἑὸς λόγος appellabant: alterum limatius, quod in cōmentarijs reliquerunt, nō semper idem dicere uidentur: nec in summa tamen ipsa aut uarietas est ulla apud hos quidem quos nominauimus, aut inter ipsos dissensio. Sed quum uita beata quæretur, id quæ sit unum quod Philosophia spectare et sequi debeat, sit ne ea tota sita in potestate sapientis, an possit aut labefactari, aut eripi rebus aduersis, in eo nonnunquam uariari inter eos et dubitari uidetur: quod maxime efficit Theophrasti de beata uita liber, in quo multum admodum fortunæ datur:

q quod

*Disserendi
scientia*

ἡ βίη

*Vita com-
placita philo-
sophiæ commo-
dissima*

*Duo generi
librorū*

Theophrastus
delicata &
mollis philo-
sophia

quod si ita se habeat, non possit beatam præstare uitam sapientia. Hæc mihi uidetur delicatior, ut ita dicam, mollior'que ratio quàm uirtutis uis grauitas'que postulat. Quare teneamus Aristotelem, & eius filium Nicomachum, cuius accurate scripti de moribus libri, dicuntur illi quidem esse Aristotelis, sed non uideo cur non potuerit patri similis esse filius, Theophrastum tamen adhibeamus ad pleraque, dummodo plus in uirtute teneamus quàm ille tenuit firmitatis & roboris. Simus igitur cõteti his. Namq; horum posteri meliores illi quidem mea sententia quàm reliquarum Philosophi disciplinarum: sed ita degenerant, ut ipsi ex se nati esse uideãtur. Primum Theophrasti Strato Physicum se uoluit, in quo etsi est magnus, tamen noua pleraque & perpauca de moribus. Huius Lysias & oratione locuples, rebus ipsis iciunior. Concinnus deinde & elegans huius Aristò. Sed ea quæ desideratur à magno Philosopho grauitas, in eo nō fuit. Scripta sanè & multa & polita, sed nescio quo pacto, auctoritatem oratio non habet. Prætereo multos, in his doctum hominem & suauem Hieronymum, quem iam cur Peripateticum appellem nescio. summum enim bonum exposuit uacuitatem doloris. Qui autem de summo bono dissentit, de tota Philosophiæ ratione dissentit. Critolaus imitari antiquos uoluit, & quidem est grauitate proximus, & redundat oratio. attamen is quidem in patrijs institutis manet. Diodorus eius auditor adiungit ad honestatem uacuitatem doloris. Hic quoque suus est, de summo'que bono dissentiens, dici uere Peripateticus non potest. Antiquorum autem sententiam Antiochus noster mihi uidetur persequi diligentissime, quam eandem Aristotelis fuisse & Polemonis docet. Facit igitur Lucius noster prudenter, qui

qui audire de summo bono potissimum uelit. Hoc enim constituto in Philosophia constituta sunt omnia. Nam cæteris in rebus siue prætermissum, siue ignoratum est quippiam, non plus incommodi est quàm quanti quæque earum rerum est, in quibus neglectum est aliquid. Summum autem bonum si ignoretur, uiuendi rationem ignorari necesse est: ex quo tantus error consequitur, ut quem in portum se recipiant scire non possint. Cognitis autem rerum finibus, quum intelligitur quid sit & bonorum extremum & malorum, inuenta uitæ uia est, confirmatio quæ omnium officiorum. Est igitur quò quidque refratur, ex quo id quod omnes expetunt, beate uiuendi ratio inueniri & cõparari potest: quod quoniã in quo sit, magna dissensio est, Carneadea nobis adhibenda diuisio est, qua noster Antiochus libenter uti solet. Ille igitur uidit, non modo quot fuissent adhuc Philosophorum de summo bono, sed quot omnino esse possent sententiæ. Negabat igitur ullam esse artem, quæ ipsa à se proficisceretur. Etenim semper illud extrã est, quod arte comprehenditur. Nihil opus est exemplis hoc facere longius. Est enim perspicuum nullam artem in se uersari, sed esse aliud artem ipsam, aliud quod propositum sit arti. Quoniam ut medicina ualeitudinis, navigationis gubernatio: sic uiuendi ars est prudentia, necesse est eam quoque ab alia re esse constitutam & profectam. Constitit autem ferè inter omnes, id in quo prudẽtia uersaretur, & quod assequi uellet, aptum & accommodatum naturæ esse oportere, & tale ut ipsum per se inuitaret & alliceret appetitum animi, quem ὁρμήν Græci uocant. Quid autem sit quod ita moueat, ita quæ à natura in primo ortu appetatur, nõ cõstat: deq; eo est inter Philosophos

q 2 quum

Quod tam
omni philo-
sophi & omni
non potuerunt
inueniri

Differunt ar-
tes & obiecta
circa quæ uer-
santur.

Prudentia
ars inter

quum summum bonum exquiritur, omnis dissensio. Totius enim questionis eius, quæ habetur de finibus bonorum & malorum, quum queritur in his quid sit extremum & ultimum, fons reperiendus est in quo sint prima inuicementa nature. Quo inuento omnis ab eo quasi capite de summo bono & malo disputatio ducitur. Voluptatis alij primum appetitum putant, & primam depulsionem doloris. Alij censeant primum ascitum, & primum declinatum dolorem. Ab his alij quæ prima secundum naturam nominant, proficiscuntur, in quibus numerant incolumitatem conseruationemque omnium partium, ualitudinem, sensus integros, doloris uacuitatem, uires, pulchritudinem, ceteraque generis eiusdem, quorum similia sunt prima in animis, quasi uirtutum igniculi & semina. Ex his tribus quum unum aliquod sit, quo primum natura moueatur uel ad appetendum, uel ad repellendum, nec quicquam omnino præter hæc tria possit esse: necesse est omnino officium aut fugiendi, aut sequendi ad eorum aliquid referri, ut illa prudentia, quam artem uitæ esse diximus, in earum trium rerum aliqua uersetur à qua totius uitæ ducat exordium. Ex eo autem quod statuerit esse quo primum natura moueatur, existet etiam recti ratio, atque honesti, quæ cum uno aliquo ex tribus illis congruere possit: ut aut id honestum sit, facere omnia aut uoluptatis causa, etiam si eam non consequare: aut non dolendi, etiam si id assequi nequeas: aut eorum quæ secundum naturam adipiscendi. Ita fit ut quanta differentia est in principijs naturalibus, tanta sit in finibus bonorum malorumque dissimilitudo. Alij rursus iisdem à principijs omne officium referunt aut ad uoluptatem, aut ad non dolendum, aut ad prima illa secundum naturam obtinenda. Expositis iam igitur sex de summo bono sententijs,

*Varia philo.
sophorum
sententia
de fine*

sentētijs, trium proximarum hi principes: uoluptatis Aristippus: non dolendi Hieronymus: fruendi rebus his, quas primas secundum naturam esse diximus, Carneades: non ille quidem autor, sed defensor differendi causa fuit. Superiores tres erāt, quæ esse possent, quarum est una sola defensa, eaq; uehemēter. Nam uoluptatis causa facere omnia, quum etiam si nihil consequamur, tamen ipsum illud consilium ita faciendi per se expetendum, et honestum et solum bonum sit, nemo dicit, ne uitiationem quidem doloris ipsam per se quisquam in rebus expetendis putauit, ne si etiam euitare posset. At uero facere omnia ut adipiscamur quæ secundum naturam sint, etsi ea non assequamur, id esse et honestum, et solum per se expetendum, et solum bonum Stoici dicunt. Sex igitur hæ sunt simplices de summo bonorum malorumq; sententiæ: due sine patrono, quatuor defensæ. Iunctæ autem et duplices expositiones summi boni tres omnino fuerunt, nec uero plures, si penitus rerum naturam uideas, esse potuerunt. Nam aut uoluptas adiungi potest ad honestatem, ut Calliphoni Dinomachoq; placuit: aut doloris uacuitas, ut Diodoro: aut prima naturæ, ut antiquis, quos eosdem Academicos et Peripateticos nominamus. Sed quoniam non possunt omnia simul dici, hæc in præsentia nota esse debebunt, uoluptatē semouendam esse, quando ad maiora quedam, ut iam apparet, nati sumus. De uacuitate doloris eadem ferè dici solent quæ de uoluptate. Quando igitur et de uoluptate cum Torquato, et de honestate, in qua una omne bonum poneretur, cum Catone est disputatum, primum quæ contra uoluptatē dicta sunt, eadem ferè cadunt contra uacuitatem doloris. Nec uero alia sunt querenda contra Carneadeam illam sententiam. Quocunque enim

*Sex simplices
sententiæ*

*Tres duplices
sunt composi-
tae sententiæ*

modo summum bonum sic exponitur ut id uacet honestate, nec officia, nec uirtutes in ea ratione, nec amicitiae constare possunt. Coniunctio autem cum honestate uel uoluptatis, uel non dolendi, id ipsum honestum quod amplecti uult, efficit turpe. Ad eas enim res referre quæ agas, quarum una si quis malo careat, in summo cum bono dicat esse: altera uersetur in leuissima parte naturæ, obscurantis est omnem splendorem honestatis, ne dicam inquinantis. Restant Stoici, qui quum à Peripateticis & Academicis omnia transtulissent, nominibus alijs easdem res sequuti sunt. Hos contra singulos dici est melius. Sed nunc quod agimus, de illis quum uolumus. Democriti autem securitas, quæ est animi tanquam tranquillitas, quam appellant εὐδαιμονία, eò separanda fuit ab hac disputatione, quia ista animi tranquillitas ea ipsa est beata uita. Querimus autem non quæ sit, sed unde sit. Iam explosæ eicteq; sententiæ Pyrrhonis, Aristonis, Erilli, quòd in hunc orbem quem circumscripsimus incidere non possunt, adhibendæ omnino non fuerunt. Nam quum omnis hæc quæstio de finibus, & quasi de extremis bonorum & malorum ab eo proficiscatur quod dicimus naturæ esse aptum & accommodatum, quod quæ ipsum per se primum appetatur, hoc totum & hi tollunt qui in rebus ijs, in quibus nihil ~~quod non~~ aut honestum, aut turpe sit, negant esse ullam causam cur aliud alij anteponatur, nec inter eas res quidquam omnino putant interesse: & Erillus si ita sensit, nihil esse bonum præter scientiam, omnem consilij capiendi causam inuentionemque officij sustulit. Sic exclusis sententijs reliquorum, quum præterea nulla esse possit, hæc antiquorum ualeat necesse est. Ergo instituto ueterum, quo etiam Stoici utuntur, hinc capiamus exordium, Omne animal seipsum

*εὐδαιμονία
Democriti*

*Hæc bonum
prode iocū
va quædam
restant, nunc ipsum negotiū
aggradietur, & veterum
Academicorum & peripateticorum
sententiam de summo bono
exponit*

seipsum diligit, ac simul et ortum est, id agit, ut se conseruet, quod hic ei primus ad omnem uitam tuendam appetitus à natura datur, se ut conseruet, atque ita sit affectum, ut optime secundum naturam affectum esse possit. Hanc initio constitutionem confusam habet et incertam, ut tantummodo se tueatur, qualecunque sit: sed nec quid sit, nec quid possit, nec quid ipsius natura sit, intelligit. Quum autem processit paulum, et quatenus quicquid se attingat, ad se que pertineat perspicere coepit, tum sensim incipit progredi, sese que agnoscere et intelligere: quam ob causam habet eum, quem diximus, animi appetitum, coeptatque et ea, quae naturae sentit apta appetere, et propulsare contraria. Ergo omni animali illud quod appetit, positum est in eo quod naturae est accommodatum. Ita finis bonorum existit secundum naturam uiuere, sic affectum, ut optime affici possit, ad naturamque accommodatissime. Quoniam autem sua cuiusque animatis natura est, necesse est quoque finem omnium hunc esse, ut natura expleatur. Nihil enim prohibet quaedam esse et inter se animalibus reliquis, et cum bestiis homini communia, quoniam omnium est natura communis. Sed extrema illa et summa, quae quærimus inter animalium genera, distincta et dissipata sunt, et sua cuique propria, et ad id apta quod cuiusque natura desiderat. Quare quum dicimus omnibus animalibus extremum esse secundum naturam uiuere, non ita accipiendum est, quasi dicamus unum esse omnium extremum, sed ut omnium artium recte dici potest commune esse, ut in aliqua scientia uersetur: scientiam autem suam cuiusque artis esse: sic commune animalium omnium secundum naturam uiuere: sed naturas esse diuersas, ut aliud equo sit natura, aliud boui, aliud homini, et tamen in omnibus

Prima natura
prae principia

Incipit
prosumus

Finis bonorum
secundam
naturam uiuere

Distinctio
nam in
diuersitatem
naturarum

summa communis . Et quidem non solum in animalibus, sed etiam in rebus omnibus his quas natura alit, auget et tuetur: in quibus uidemus ea quæ gignuntur è terra, multa quodammodo efficere ipsa sibi per se, quæ ad uiuendum crescendumq; ualeant, et suo genere perueniant ad extremum, ut iam liceat una comprehensione omnia cõplecti: non dubitantemq; dicere, omnem naturam esse seruatricem sui, idq; habere propositum quasi finem et extremum, se ut custodiat quàm in optimo sui generis statu, ut necesse sit omnium rerum, quæ natura uigeant, similem esse finem, non eundem. Ex quo intelligi debet homini id esse in bonis ultimum, secundum naturam uiuere: quod ita interpretemur, uiuere ex hominis natura undique perfecta, et nihil requirente. Hæc igitur nobis explicanda sunt, sed si enodatius, uos ignoscetis: huius enim ætati, et huic nunc hoc primum fortasse audienti, seruire debemus. Ita prorsus, inquam: etsi ea quidem quæ adhuc dixisti, quauis ad ætatem recte isto modo dicerentur. Exposita igitur, inquit, terminatione rerum expetendarum, cur ista se res ita habeat, ut dixi, deinceps demonstrandū est. Quamobrem ordiamur ab eo quod primum posui, quod idem reapse primum est, ut intelligamus omne animal seipsum diligere: quod quanquā dubitationem non habet (est enim infixum in ipsa natura, cõprehenditur suis cuiusq; sensibus, sic ut contrà si quis dicere uelit, non audiatur) tamen ne quid prætermittamus, rationes quoq; cur hoc ita sit, asserendas puto. Etsi quî potest intelligi aut cogitari esse aliquod animal, quod se oderit: res enim concurrent contrariæ. Nam quû appetitus ille animi aliquid ad se trahere cœperit cõsulto, quod sibi obsit, quia sit sibi inimicus, quû id sua causa faciet, et oderit se et simul diliget: quod fieri non

Natura est
conseruatricis
sui.

Quodlibet ani-
mal seipsum
diliget.

Confirmatio
propositionis

Argumentum.

non potest. Necesse est quidem si quis sibi ipsi inimicus est, eum quæ bona sunt, mala putare: bona contra, quæ mala: et quæ appetenda fugere, et quæ fugienda appetere: quæ sine dubio uitæ sunt euersio. Neque enim si nonnulli reperiuntur qui aut laqueos, aut alia exitia querant, aut ut ille apud Terentium, qui decreuit tantisper se minus iniuriæ suo nato facere, ut ait ipse, dum miser fiat, inimicus ipse sibi putandus est. Sed alij dolore mouentur, alij cupiditate, iracundia etiã multi effruntur, et quã in mala scientes irruunt, tamẽ se optime sibi consulere arbitrantur. Itaque dicunt, nec dubitant, Mibi sic usus est, tibi ut opus est factio face.

*Refutatio
Contrariorũ*

Velut qui ipsi sibi bellum indixissent, cruciari dies, non etes torqueri uellent: nec uerò sese ipsi accusarent ob eam causam, quòd se male suis rebus consuluisse dicerent. Eorũ enim est hæc querela, qui sibi chari sunt, sesequẽ diligunt. Quare quotiescũque dicetur male de se quis mereri, sibiquẽ esse inimicus atque hostis, uitam denique fugere, intelligatur aliquam subesse eiusmodi causam, ut ex eo ipso intelligi possit sibi quenque esse charũ. Nec uerò satis est id, neminẽ esse qui ipse se oderit: sed illud quoque intelligendũ est, neminẽ esse qui quo modo se habeat, nihil sua censeat inter esse. Tolletur enim appetitus animi, si ut in his rebus, inter quas nihil interest, neutrã in partẽ propensiores simus. item in nobismetipsis quemadmodum affecti simus, nihil nostra arbitramur interesse. Atque etiam illud si quis dicere uelit perabsurdum sit, ita diligere à sese quenque ut ea uis diligendi ad aliam rem quampiam referatur, non ad eum ipsum qui sese diligit. Hoc quum in amicitijs, quum in officijs, quum in uirtutibus dicitur, quomocunque dicitur, intelligi tamen quid dicatur

potest: in nobismetipsis autem intelligi quidē propter *ali-*
am quampiam rem: uerbi gratia propter uoluptatem
 nos amemus: propter nos enim illam, non propter eam
 nosmetipsos diligimus. Quanquam quid est quod magis
 perspicuum sit, non modo charum sibi quenque, uerum=
 etiam uehementer charum esse? Quis est enim aut quotus
 quisq;, cui mors quum appropinquet,
 Non refugiat timido sanguen, atq; exalbescat metu?

Et si hoc quidem est in uitio, dissolutionem naturæ tam
 ualde perhorrescere, quod item est reprehēdendum in do
 lore: sed quia frē sic afficiuntur omnes, satis argumenti
 est, ab interitu naturam abhorre. Idq; quo magis quidā
 ita faciunt, ut iure etiam reprehendantur, hoc magis intel
 ligendum est, hæc ipsa nimia in quibusdam futura non
 fuisse, nisi quædam essent modica natura. Nec uerò dico
 eorū metū mortis, qui quia priuari se uitæ bonis arbitran
 tur, aut quia quasdam post mortē formidines extimescāt,
 aut si metuant ne cum dolore moriantur, idcirco mortem
 fugiant. In paruis enim sepe qui nihil eorum cogitant,
 siquando his ludētes minamur præcipituros alicunde,
 extimescunt. Quinetiam fœra, inquit Pacuius,
 Quibus abest ad præcauendum intelligendi astutia,
 sibi iniecto terrore mortis, horrescūt. Quis autem de ipso
 sapiente aliter existimat? quinetiam quum decreuerite sse
 moriendum, tamen discessu à suis, atque ipsa relinquenda
 luce moueatur. Maxime autē in hoc quidē genere uis est
 perspicua naturæ, quum et mendicitatē multi perpetian
 tur ut uiuāt: et angantur appropinquatione mortis con
 fecti homines senectute: et ea perferant quæ Philoctetam
 uidemus in fabulis, qui quum cruciaretur non ferendis do
 loribus, propagabat tamen uitam aucupio sagittarum.

Confige

Sic apud Arrium Philoſophia:
Conſigebat tardus celeres, ſtans uolantes,
pro uolante Iſt B E R
Conſigebat tardus celeres, ſtans uolantes,
ut apud Aëtium eſt,
Pennarumq; contextu corpori tegumenta faciebat.

De hominū genere aut omnino de animalium loquor,
 quum arborū et ſtirpium eadē penē natura ſit: ſiue ut do-
 tiſſimis uiris uſum eſt, maior aliqua cauſa atq; diuinior
 hanc uim ingenuit, ſiue hoc ita ſit fortuito. Videamus ea
 quæ terra gignit corticibus & radicibus ualida ſeruari,
 quod contingit animalibus ſenſuū distributione, & qua-
 dam cōpactione membrorum. Qua quidē de re quanquā
 aſſentior ijs qui hæc omnia regi natura putant, quæ ſi na-
 tura negligat, ipſa eſſe non poſſint: tamen concedo, ut qui
 de hoc diſſentiunt, exiſtiment quod uelint: ac uel hoc in-
 telligant, ſi quando naturam hominis dicam, hominē dice-
 re de me. nihil enim hoc diſſert. Nam prius à ſe poterit
 quiſq; diſcedere, quā appetitum earū rerum quæ ſibi cō-
 ducant, amittere. Iure igitur grauiffimi philoſophi initiū
 ſummi boni à natura petiuerunt, & illum appetitum re-
 rum accommodatarum, in generatum putauerūt omnibus
 qui continentur ea commendatione naturæ, qua ſe ipſi di-
 ligunt. Deinceps uidendū eſt, quoniam ſatis apertū eſt
 ſibi queng; natura eſſe charum, quæ ſit hominis natura,
 id eſt enim de quo quærimus. Atqui perſpicuū eſt hominē
 è corpore animoq; conſtare, quum primæ ſint animi par-
 tes, ſecundæ corporis. Deinde id quoq; uidemus, & ita figu-
 ratum corpus, ut excellat alijs: animum quæ ita conſtitu-
 tum, ut & ſenſibus inſtructus ſit, & habeat præſtantiam
 mentis, cui tota hominis natura pareat, in qua ſit mirabi-
 lis quedam uis rationis & cognitionis & ſcientiæ uir-
 tutum quæ omnium. Nam quæ corporis ſunt, ea nec au-
 toritatem cum animi partibus comparandam, & cogni-
 tionem

*Hominem na-
 turā quæ &
 quælibet.*

*Quæ partes
 hominis*

Corporis par-
tes & figura

tionem habent faciliorem. Itaq; ab his ordiamur. Corpo-
ris igitur nostri partes totaq; figura & forma & statura
quàm apta ad naturam sit apparet: neque est dubium
quin frons, oculi, aures, & reliquæ partes, quales pro-
prie sunt hominis, intelligatur. Sed certe opus est ea ua-
lere & uigere, & naturales motus usq; habere, ut nec
absit quid eorum, nec egrum debilitatum uel sit: id enim
natura desiderat. Est enim actio quedam corporis, quæ
motus & status naturæ congruentes tenet. In quibus si
peccetur distortionem & deprauationem quadam, aut motu
statu uel deformi: ut si aut manibus ingrediatur quis, aut
non ante sed retro: fugere planè se ipse, & hominem ex
homine exuens, naturam odisse uideatur. Quamobrem
etiam sessiones quadam, & flexi fracti quæ motus, quales
proteruorum hominū aut mollium esse solent, contra na-
turam sunt: ut etiam si animi uitio id eueniat, tamē in cor-
pore immutari hominis natura uideatur. Itaque è contra-
rio moderati, æquabilesq; habitus, affectiones, usq; cor-
poris, apta esse ad naturam uidentur. Iam uerò animus nō
esse solum, sed etiam cuiusdam modi debet esse, ut & o-
mnes partes habeat incolumes, & de uirtutibus nulla
desit. Atqui in sensibus est sua cuiusque uirtus, ut nequid
impediat quominus suo sensus quisque munere fungatur
in his rebus celeriter expediteq; percipiendis quæ sub-
iectæ sunt sensibus. Animi autem, & eius animi partis
quæ princeps est, quæq; mens nominatur, plures sunt uir-
tutes, sed duo prima genera: unum earum quæ ingene-
rantur suapte natura, appellantur quæ non uoluntariæ:
alterum earum quæ in uoluntate posita magis proprio
nomine appellari solent, quarum est excellens in animo-
rum laude præstantia. Prioris generis est docilitas, me-
moria

Animi natu-
ra & potentia
sui iuris.

Inuentus
est

moria: quæ ferè omnia appellantur uno ingenij nomine: easq; uirtutes quæ habent, ingeniosi uocantur. Alterum autem genus est magnarum uerarumq; uirtutum, quas appellamus uoluntarias, ut prudentiam, temperatiam, fortitudinem, iustitiam, & reliquas eiusdè generis. Et summam quidem hæc erant de corpore animoq; dicenda, quibus quasi informatum est quod hominis natura postulet. Ex quo perspicuum est, quoniam ipsi à nobis diligamur, omniaq; & in animo & in corpore perfectæ uelimus esse, ea nobis ipsa chara esse propter se, & in his esse ad bene uiuendum momenta maxima. Nam cui proposita sit conseruatio sui, necesse est huic partes quoque sui charas esse, charioresq;, quo perfectiores sint, & magis in suo genere laudabiles. Ea enim uita expetitur quæ sit animi corporisq; expleta uirtutibus, in eoq; summum bonum poni necesse est: quandoquidem id tale esse debet, ut rerum expetendarum sit extremum. Quo cognito, dubitari non potest quin quum ipsi homines sibi sint per se & sua sponte chari, partes quoque & corporis & animi, & earum rerum quæ sunt in utriusque motu & statu, sua charitate colantur, & per se ipsæ appetantur. Quibus expositis, facilis est coniectura, ea maxime esse expetenda ex nostris quæ plurimum habet dignitatis: ut optimæ cuiusque partis, quæ per se expetatur, uirtus sit expetenda maxime. Ita fiet ut animi uirtus corporis uirtuti anteponatur, animi quæ uirtutes non uoluntarias uincant uirtutes uoluntariæ. Quæ quidem propriæ uirtutes appellantur, multumq; excellunt, propterea quod ex ratione gignuntur, qua nihil est in homine diuinius. Etenim omnium rerum quas & creat natura & tuetur, quæ aut sine animo sint, aut multo secus, eorum summum bonum
in corp

*Vita perfecta
& uirtutibus
expleta ma-
xime expetit*

*Virtutem animi
collixi omnibus
bonis*

*Cur sui datu
ammi
pūhiserat
fomus*

*Perfectione
rum mani
matarum*

in corpore est: ut non inscite illud dictum uideatur in sue,
Animum illi pecudi datum pro sale, ne putresceret. Sunt
autem bestie quedam in quibus inest aliquid simile uirtu-
tis, ut in leonibus, ut in canibus, in equis: in quibus non cor-
porum solum, ut in suis, sed etiam animorum aliqua ex
parte motus quosdam uidemus. In homine autem summa
omnis animi est, et in animo rationis, ex qua uirtus est,
que rationis absolutio definitur, quam etiam atque etiam
explicandam putant. Earum etiam rerum quas terra gignit,
educatio quedam et perfectio est non dissimilis animan-
tium. Itaque et uiuere uitam et mori dicimus, arboremque
et nouellam et uetulam, et uigere et senescere. Ex quo
non est alienum, ut animantibus, sic illis et apta quedam
ad naturam aptare, et aliena, earum que augendarum et
alendarum quandam cultricem esse, que sit scientia atque
ars agrorum, que circuncidat, amputet, erigat, ex-
tollat, adminiculetur: ut quod natura seruat, eo possit ire: ut
ipsa uites, si loqui possent, ita se tractandas tuendas que
esse fateantur. Et nunc quidem quod eam tuetur, ut de uite
potissimum loquar, est id extrinsecus. In ipsa enim parum
magna uis est, ut quam optime se habere possit si nulla
cultura adhibeatur. At uero si ad uitam sensus accesserit
ut appetitum quendam habeat, et per se ipsa moueatur,
quid facturam putas? An ea que per uinitorem antea con-
sequebatur, et per seipsam curabit? Sed uides ne accessu-
ram ei curam ut sensus quoque suos eorumque omnium appe-
titum, et si qua sint ei membra adiuncta tueatur? Sic ad
illa que semper habuit, iungit ea que postea accesserint,
nec eundem finem habebit quem cultor eius habebat, sed
uolet secundum eam naturam que postea ei adiuncta sit,
uiuere: ita similis erit et finis boni atque antea fuerat,
neque

neque idem tamen. Non enim iam stirpis bonum quæret, sed animalis. Quod si nõ sensus modo ei sit datus, uerum etiam animus & animus hominis, non necesse est & illa pristina manere, ut tuenda, & inter hæc multo esse chariora quæ accesserint, animiq; optimam quanque partem charissimam, in ea quæ expletione naturæ summi boni finem consistere, quum longe multumq; præstet mens atq; ratio? Sic & extremum omnium appetendorum, atque ductum à primæ ^{communitate} naturæ, multis gradibus ascendit, ut ad summum perueniret, quod cumulatur ex integritate corporis, & ex mentis ratione perfectæ. Quum igitur ea sit quam exposui forma naturæ, si ut initio dixi, simulatque ortus esset, se quisque cognosceret, iudicare quæ posset quæ uis & totius esset naturæ, & partium singulorum, continuo uideret quid esset hoc quod quærimus, omnium rerum, quas expetimus, summum & ultimum, nec ulla in re peccare posset. Nunc uero à primo quidem mirabiliter occulta natura est, nec perspicui, nec cognosci potest: progredientibus autem etatibus sensim tarde uel potius quasi nosmetipsos cognoscimus. Itaque illa prima commendatio, quæ à natura nostri facta est, nobis incerta & obscura est: primusq; appetitus ille animi tantum agit, ut salui atque integri esse possimus. Quum autem difficere coeperimus, & sentire quid simus, & quid animantibus cæteris differamus, tum ea sequi incipimus ad quæ nati sumus. Quam similitudinem uidemus in bestiis, quæ primo in quo loco nate sunt, ex eo se non commouent: deinde suo quæque appetitu mouetur: serpente anguiculos, nare anaticulas, euolare merulas, cornibus uti uidemus boues, nepas aculeis, suam denique cuique naturam esse ad uiuendum ducem. Quæ similitudo in genere etiam humano

+ communis
sensus
Quomodo per
gradum à pri
mi naturæ
principijs
nominatur ad
summum

humano apparet. Parui enim primo ortu sic iacent, tanquam omnino sine animo sint. Quum autem paulum firmitatis accesserit, et animo utuntur et sensibus, conitunturque; ut sese erigant, et manibus utantur, et eos agnoscunt à quibus educantur: deinde equalibus delectantur, libenterque se cum his congregant, dantque se ad ludendum, fabellarumque auditione ducuntur: de que eo quod ipsis superat, alijs gratificari uolunt, animaduertuntque ea que domi fiunt curiosius, incipiuntque commentari aliquid et discere: et eorum quos uident, uolunt non ignorare nomina: quibusque rebus cum equalibus decertant, si uincunt, effrunt se letitia: uicti debilitantur, animosque demittunt. Quorum sine causa fieri nihil putandum est. Est enim natura sic generata uis hominis, ut ad omnem uirtutem percipiendam facta uideatur: ob eamque causam parui uirtutum simulachris, quarum in se habent semina, sine doctrina mouentur: Sunt enim prima elementa nature, quibus
 „ auctis, uirtutis quasi cermen efficitur. Nam quum ita nati
 „ factique simus, ut agendi aliquid, et diligendi aliquos, et
 „ liberalitatis, et referende gratie principia in nobis contineremus, atque ad scientiam, prudentiam, fortitudinemque aptos animos haberemus, à contrarijs que rebus alienos, non sine causa eas quas dixi in pueris uirtutum quasi scintillulas uidemus, è quibus accendi philosophi ratio debet, ut eam quasi deum ducem subsequens, ad nature perueniat extremum. Nam, ut sepe iam dixi, in infirma etate, imbecilla que mente uis nature per caliginem cernitur. Quum autem progrediens confirmatur animus, agnoscit quidem ille nature uim, sed ita ut progredi possit longius, per se sit tamen inchoata. Intrandum est igitur in rerum naturam, et penitus quid ea postulet, peruidendum

Virtutum semina in nobis

dum. Aliter enim nosmetipsos nosse non possumus : quod præceptū quia maius erat, quàm ut ab homine uideretur, idcirco assignatū est deo. Iubet igitur nos Pythius Apollo, Noscere nosmetipsos. Cognitio autem hæc est una, ut uim nostrī corporis animi que norimus, sequamur que eam uitam que rebus ipsis persfruatur. Quoniam autem is animi appetitus à principio fuit, ut ea que dixi, quàm perfectissima à natura haberemus, confitendum est (quum id adepti simus quod appetitum sit) in eo quasi ultimo consistere naturam, atque id esse summum bonum, quod certe uniuersum sua sponte ipsum expeti, & propter se necesse est: quoniam antè demonstratum est, etiam singulas eius partes esse per se expetendas. In enumerandis autem corporis commodis si quis prætermisam à nobis uoluptatem putabit, in aliud tempus questio differatur. Vtrum enim sit uoluptas in his rebus quas primas secundum naturam esse diximus, nec ne sit, ad id quod agimus nihil interest. Si enim (ut mihi quidem uidetur) non explet bona nature uoluptas, iure prætermissa est. Sin est in ea, quod quidam uolunt: nihil impedit nostram hanc comprehensionem summi boni. Quæ enim constituta sunt prima nature, ad ea si uoluptas acceperit, unum aliquod acceperit commodum corporis, neque eam constitutionem summi boni, quæ est præposita, mutauerit. Et adhuc quidem ita nobis progressa ratio est, ut ea duceretur omnis à prima commendatione nature. Nunc autem aliud iam argumentandi sequamur genus, ut non solum quia nos diligamus, sed quia cuiusque partis nature & in corpore, & in animo sua queque uis sit, idcirco in his rebus summa, nostra sponte moueamur. Atque ut à corpore ordiar, Vides ne ut si qua in membris praua, aut debilitata, aut

r imminuta

*Præceptum
pythii Apollini*

*Omissis primis
nature primis
cipijs. ostendit
quomodo natura
quolibet sua
quadam in
suis respectu
nilitatis ad
sui perfectionem
commendat*

*Corporum per
factio & pul-
chritudo pro
pter se & pro
tunc*

imminuta sint, occultent homines? Vt etiam cōtendant & elaborent si efficere possint, ut aut nō appareat corporis uitium, aut quā minimum appareat, multosq; etiam dolores curationis causa perferant: ut si ipse usus membrorum non modo non maior, uerum etiam minor futurus sit, eorum tamen species ad naturā reuertatur. Etenim quum omnes natura totos se expetēdos putent, nec id ob aliam rem, sed propter ipsos: necesse est eius etiā partes propter se expeti, quod uniuersum propter se expetatur, quod in motu & in statu corporis nihil non est quod animaduertendum esse ipsa natura iudicet. Quemadmodum quis ambulet, sedeat, qui ductus oris, qui uultus in quoque sit, nihil ne est in his rebus quod dignum libero aut indignum esse ducamus? Non ne odio dignos multos putamus, qui quodam motu aut statu uidentur naturæ legem & modū contempsisse? Et quoniam hæc ducuntur de corpore, quid est cur non recte pulchritudo etiam ipsa propter se expendenda ducatur? Nam si prauitatem imminutionemq; corporis propter se fugiendam putamus, cur non etiam ac fortasse magis propter se formæ dignitatem sequamur? Et si turpitudinem fugiamus in statu & motu corporis, quid est cur pulchritudinem non sequamur? Atque etiam ualetudinem, uires, uacuitatem doloris, non propter utilitatem solum, sed etiā ipsas propter se expetemus. Quoniā enim natura suis omnibus expleri partibus uult, hunc statum corporis per se ipsum expetit, qui est maxime à natura: quæ tota perturbatur si aut ægrum corpus est, aut dolet, aut caret uiribus. Videamus animi partes, quarū est aspectus illustrior: quæ quò sunt excelsores, eò dant clariora indicia naturæ. Tanti est igitur innatus in nobis cognitionis amor & scientiæ, ut nemo dubitare possit quin ad eas

*Diligentia
in discolorando
animo*

et res hominum natura nullo emolumento inuitata rapiatur. Videmus ne, ut pueri, ne uerberibus quidem à cōtemplandis rebus perquirendisq; deterreantur? aut pulsi requirant, et aliquid scire se gaudeant? ut alijs narrare gestiant? ut pompa, ludis, atque eiusmodi spectaculis teneantur, ob eamq; rem uel famem et sitim perferant? Quid uero, qui ingenuis studijs atq; artibus delectantur, non ne uidemus eos nec ualitudinis, nec rei familiaris habere rationem, omniaq; perpeti ipsa cognitione et scientia captos, et cum maximis curis et laboribus compensare eā, quam ex discendo capiant uoluptatem? Mihi quidem Homerus huiusmodi quiddā uidisse uidetur in ijs quæ de Sirenum cātibus finxerit. Neq; enim uocū suauitate uidetur, aut nouitate quadam et uarietate cantandi reuocare eos solite, qui præteruehebantur: sed quia multa se scire profitebantur, ut homines ad earum saxa discendi cupiditate adherescerent. Ita enim inuitant Vlyssēm: nam uerti ut quædam Homeri, sic istum ipsum locum,

O decus Argolicum quin puppim flectis Vlysses,
Auribus ut nostros possis agnoscere cantus?
Nam nemo hæc unquam est transuectus cæcula cursu,
Quin prius astiterit uocum dulcedine captus,
Post uarijs auido satiatus pectore Musis,
Doctior ad patrias lapsus peruenerit oras.
Nos graue certamen belli, clademq; tenemus
Græcia quam Troiæ diuino numine uexit,
Omniaq; è latis rerum uestigia terris.

Vidit Homerus probari fabulam non posse si cantuunculis tantus uir irretitus tenetur: scientiam pollicentur, quam non erat mirum sapientiæ cupido patria charior rem. Atque omnia quidem scire cuiuscunque modi sint

*Amor cognitiōis & sci-
entiae*

*Sirenum can-
tū doctrina
uarietatem
& suauitatem
significat*

cupere, curiosorum: duci uerò maiorum rerum cōtemplatione ad cupiditatem scientiæ, summorū uirorum est putandum. Quem enim ardorem studij sensetis fuisse in Archimede, qui dum in puluere quædam describit attētius, ne patriam quidem captam esse senserit? Quantum Aristoxeni ingenium consumptum uidemus in musicis? Quo studio Aristophancm putamus ætatem in literis duxisse? Quid de Pythagora, quid de Platone aut Democrito loquar? à quibus propter discendi cupiditatem uidemus ultimas terras esse peragratas. Quæ qui non uident, nihil unquam magna cognitione dignum amauerunt. Atq; hoc loco qui ppter animi uoluptates coli dicūt ea studia quæ dixi, nō intelligūt idcirco esse ea propter se expetenda, q̃ nulla utilitate obiecta delectētur animi, atq; ipsa scientia etiam si incommoda datura sit, gaudeant. Sed quid attinet de rebus tam apertis plura requirere? Ipsi enim quæramus à nobis stellarum motus, contemplationesq; rerum coelestium, eorumq; omnium quæ naturæ obscuritate occultantur cognitiones, quemadmodum nos moueant, et quid historia delectet, quam solemus persequi usq; ad extremum, prætermissa repetimus, inchoata persequimur. Nec uerò sum inscius esse utilitatem in historia, non modo uoluptatem. Quid, quum fictas fabulas è quibus utilitas nulla duci potest, cum uoluptate legimus? Quid, quum uolumus nomina eorū qui quid gesserint, nota nobis esse, parentes, patriam, multa præterea minime necessaria? Quid, q̃ homines in fima fortuna, nulla spe rerū gerendorum, opifices deniq; delectentur historia? maximeq; eos uidere possumus, res gestas audire et legere uelle, qui à spe gerendi absunt, confecti senectute. Quocirca intelligi necesse est in ipsis rebus quæ discuntur et cognoscuntur, in

Exempla ar
doris studij
summorum
uirorum

Archimedes
Aristoxenus
Aristophanes
Pythagoras
Plato
Democritus

Astronomia
physica
Historia

tur, inuitamenta inesse quibus ad discendum cognoscendumque moueamur. Ac ueteres quidem philosophi in beatorum insulis fingunt qualis natura sit uita sapientum: quos cura liberatos, nullum necessarium uitæ cultū, aut paratum requirentes, nihil aliud esse acturos putant, nisi ut omne tempus in querendo ac discendo, in naturæ cognitione consumant. Nos autem non solum beatæ uitæ istam oblectationem uidemus, sed etiam leuamentum miseriarum. Itaque multi quum in potestate essent hostium aut tyrannorum, multi in custodia, multi in exilio, dolorem suum doctrinæ studiis leuauerunt. Princeps huius ciuitatis Phalereus Demetrius, quum patria pulsus esset iniuria, ad Ptolemæum se Regem Alexandriam contulit. Qui quum in hac ipsa philosophia ad quā te hortamur, excelleret, Theophrasti quoque esset auditor, multa præclara in illo calamitoso otio scribit, non ad usum aliquem suum, quo erat orbatus, sed animi cultus ille erat ei quasi quidam humanitatis cibus. Equidem è Cn. Aufidio, prætorio, erudito homine, oculis capto, sæpe audiebam quum se lucis magis quàm utilitatis desiderio moueri diceret. Somnum denique nobis, nisi requietem corporibus et medicinam quandam laboris afferret, contra naturam putaremus datum. aufert enim sensus, actionemque tollit omnē. Itaque si aut requietem natura non quereret, aut eam posset alia quadam ratione consequi, facile patereamus, qui etiam nunc agendi aliquid discendi que causa propè contra naturam uigilias suscipere soleamus. Sunt autem clariora uel planè perspicua, nec dubitanda indicia naturæ: maxime scilicet in homine, sed in omni animali, ut appetat animus aliquid agere semper, neque ulla conditione quietem sempiternam possit pati. Facile est

Vita sapientium in fortuita in se

Doctrina in fortium leuamentum

Demetrius

Aufidius

Facilem ea carere pater. L

puerorum hoc cernere in primis puerorum ætatulis. Quanquā enim
cognoscen- uereor ne nimius in hoc genere uidear: tamen omnes uete-
di cupiditas res Philosophi maxime nostri, ad incunabula accedunt,
 quod in pueritia facillime se arbitrantur naturæ uolupta-
 tem posse cognoscere. Videmus igitur ut conuiuiscere ne
prolept.
per alia infantes quidem possint: quum uero paulum proceſſerint,
 lusionibus uel laboriosis delectantur, ut ne uerberibus qui-
 dem deterri possint: eaq; cupiditas agendi aliquid ado-
 leſcit unā cum ætatibus. Itaque ne si iucundissimis quidem
 nos somnijs usuros putemus, Endymionis somnum nobis
 uelimus dari: idq; si accadat, mortis instar putemus. Quin-
 etiam inertissimos homines nescio qua singulari nequitia
inartissim-
non possunt præditos, uidemus tamen & corpore & animo moueri
esse elisi semper, & quum re nulla impediuntur necessaria, aut ala-
 ueolum poscere, aut querere quempiam ludum, aut sermo-
 nem aliquem requirere: quum que non habeant ingenuas
 ex doctrina oblectationes, circulos aliquos & semicircu-
bestiarum
metus los consecrari. Ne bestię quidem quas delectationis causa
 concludimus, quum copiosius alantur, quā si essent libe-
 ra, facile patiuntur sese contineri, motusq; solutos & uas-
 gos à natura sibi tributos requirunt. Itaque ut quisque
 optime natus institutusq; est, esse omnino nolit in uita, si
uſci n. u.
floni. gerendis negotijs orbatuſ, poſſit paratiſſimis ueſci uolu-
 ptatibus. Nam aut priuatim aliquid gerere maluit, aut qui
 altiore animo sunt, capeſſunt Remp. honoribus imperijsq;
 adipiſcendis, aut totos ſe ad ſtudia doctrinæ cōſerunt: qua
 in uita tantum abeſt ut uoluptates conſecrentur, etiam cu-
Vita ſtudioſa ras, ſolicitudoſ, uigiliās perferūt, optimaq; parte homi-
 nis (quæ in nobis diuina ducenda eſt) ingenij & mentis
 acie fruuntur, nec uoluptatem requirentes, nec fugientes
 laborem. Nec uero intermittunt aut admirationem earum
 rerum

rerum quæ sunt ab antiquis repertæ, aut inuestigationem nouarum: quo studio quum satiari non possunt, omnium cæterarum rerum obliti, nihil abiectum, nihil humile cogitant: tantaq; est uis talibus in studijs, ut eos etiam qui sibi alios proposuerunt fines bonorum, quos utilitate aut uoluptate dirigunt, tamen in rebus querendis, explicandisq; naturis, ætates contere uideamus. Ergo hoc quidē apparet, nos ad agendum esse natos. Actionum autem genera plura, ut obscurentur etiam minora maioribus. Maximæ autem sunt primum, ut mihi quidem uidetur, et his quorum nunc in ratione uersamur, consideratio, cognitio uerum cælestium, et earum quas à natura occultatas et latentes indagare ratio potest; deinde Rerumpu. administratio, aut administrandi sciendi que prudens, temperata, fortis, et iusta ratio, reliquæ que uirtutes, et actiones uirtutibus congruentes, quæ uno uerbo complexi omnia, honesta dicimus. Ad quorum etiam cognitionem et usum corroborati, natura ipsa præeunte, deducimur. Omnium enim rerum principia parua sunt, sed suis progressionibus usa augentur, nec sine causa. In primo enim ortu inest teneritas et mollities quædam, ut nec res uidere optimas, nec agere possint. Virtutis enim beatæ que uitæ (quæ duo maxime expetenda sunt) serius lumen apparet, multo etiam serius, ut planè qualia sint, intelligantur. Præclare enim Plato beatum, cui etiam in senectute contingerit ut sapientiam, ueras que opiniones assequi possit. Quare quoniam de primis naturæ commodis satis dictum est, nunc de maioribus consequentibusq; uideamus. Natura igitur corpus quidē hominis sic et genuit et formauit, ut alia in primo ortu perficeret, alia progrediente ætate fingeret, neq; sanè multū adiuuētis externis et aduētitijs

*Actionum
genera*

PLATO

uteretur. Animum autem reliquis rebus ita perfecit ut corpus sensibus enim ornauit ad res percipiendas idoneis, ut nihil, aut non multum adiumento ullo ad suam confirmationem indigeret. Quod autem in homine præstantissimum atque optimum est, id deseruit (etsi dedit talem mentem, quæ omnem uirtutem iam accipere posset) ingenuitq; sine doctrina notitias paruas rerum maximarum, et quasi instituit docere, et induxit in ea quæ inerant tanquam elementa uirtutis, sed uirtutem ipsam inchoauit. Nihil itaque amplius nostrum est (quod nostrum dico, artis est) ad ea principia quæ accepimus cōsequētia exquirere, quoad sit id quod uolumus effectum, quod quidē plūris sit haud paulo, magisq; ipsum propter se expetendum, quàm aut sensus, aut corporis ea quæ diximus: quibus tantū præstat mētis excellēs perfectio ut uix cogitari possit quid intersit. Itaq; omnis honos, omnis admiratio, omne studiū ad uirtutem, et ad eas actiones quæ uirtuti sunt consentaneæ, refertur: ea quæ omnia quæ aut ita in animis sunt, aut ita geruntur, uno nomine honesta dicuntur. Quorum omnium quæque sint notitiæ, quæq; significantur rerum uocabulis, quæque cuiusque uis et natura sit, mox uidebimus. Hoc autem loco tantū explicemus, hæc honesta quæ dico, præterquam quod nosmetipsos diligamus, præterea suapte natura per se esse expetenda indicāt pueri, in quibus ut in speculis natura cernitur. Quanta studia decertantium sunt? quanta ipsa certamina? ut illi effruntur letitia quum uicerint? ut pudet uictos? ut se accusari nolunt? quàm cupiunt laudari? quos illi labores nō ferunt ut æqualium principes sint? quæ memoria est in his bene merentium? quæ referendæ gratiæ cupiditas? Atque ea in optima quaque indole maxime apparent, in qua hæc

In pueris ut in speculis natura cernitur

hæc honesta quæ intelligimus, à natura adumbrantur. Sed hæc in pueris expressa: in ijs uerò ætatibus quæ iam confirmatæ sunt, quis est tam dissimilis homini qui non moueatur & offensione turpitudinis, & comprobatione honestatis? Quis est qui non oderit libidinosam, proteruam adolescentiam? Quis contrà in illa ætate pudorem, constantiam, etiam si sua nihil intersit, non tamen diligit? Quis Pullum Numitorè, Fregellanum proditorè, quamquam reipub. nostræ profuit, non odit? Quis urbis conservatorem Codrum? Quis Erichthei filias non maxime laudat? Cui Tubuli nomen odio non est? Quis Aristidem mortuū non diligit? An obliuiscimur quantopere in audiendo in legendoq; moueamur, quum pie, quum amice, quum magno animo aliquid factum cognoscimus? Quid loquar de nobis, qui ad laudem & ad decus nati, suscepti, instituti sumus? Qui clamores uulgi, atque imperitorum excitantur in theatris, quum illa dicuntur, Ego sum Orestes. contràq; ab altero, Imò enim uerò ego sum, inquam, Orestes?

Vide vato.

Envi.

Quum autem etiam exitus ab utroq; datur conturbato erranti que Regi, ambos ergo una uiuere precamur. Quoties hoc agitur, & quando ue nisi admirationibus maximis? Nemo est igitur qui non hanc affectionem animi probet atque laudet, qua non modo utilitas nulla queritur, sed contra utilitatem etiam conseruatur fides. Talibus exemplis non fictæ solum fabule, uerumetiã hystoriæ refertæ sunt, & quidem maxime nostræ. Nos enim ad sacra Idea accipienda optimum uirum delegimus: nos tutores misimus Regibus: nostri Imperatores pro salute patriæ sua capita uouerunt: nostri c o s s. Regem inimicissimum moribus iam appropinquantem monuerunt à

ueneno ut caueret: nostra in repu. & quæ per uim oblatum stuprum uoluntaria morte lueret, inuenta est: & qui interficeret filiam, ne stupraretur. Quæ quidē omnia & innumerabilia præterea, quis est qui non intelligat & eos qui fecerint, dignitatis splendore ductos immemores fuisse utilitatum suarum, nosq; quum ea laudemus, nulla alia re nisi honestate duci? Quibus rebus breuiter expositis (nec enim sum copiam quam potui, quia dubitatio nulla in re erat, persecutus) sed his rebus cōcluditur profecto & uirtutes omnes, & honestum illud quod ex his uirtutibus exoritur, & in his hæret, per se esse expetendum. In omni autem honesto de quo loquimur, nihil est tam illustre, nec quod latius pateat, quàm coniunctio inter homines hominū, & quasi quedam societas & cōmunicatio utilitatum, & ipsa charitas generis humani, quæ nata à primo satū, quo à procreatoribus nati diliguntur, & tota domus coniugio & stirpe coniungitur: serpit sensim foras cognationibus primū, tum affinitatibus, deinde amicitijs, post uicinitatibus cum ciuibus, & ijs qui publice socij atq; amici sunt, deinde totius complexu gentis humanæ. Quæ animi affectio suum cuiq; tribuens, atque hanc quam dico societate coniunctionis humanæ, munificet et æquè tuens, iustitia dicitur: cui sunt adiunctæ, pietas, bonitas, liberalitas, benignitas, comitas, quæq; sunt generis eiusdem. Atq; hæc ita iustitiæ propria sunt, ut sint uirtutū reliquarum cōmunia. Nam quum sic hominis natura generata sit, ut habeat quiddam innatū, quasi ciuile atq; populare, quod Græci πολιτικὴν uocant, quicquid aget quæq; uirtus, id à cōmunitate, & ea quam exposui charitate atq; societate humana nō abhorrebit, uicissimq; iustitia, ut ipsa se fundet usu in ceteras uirtutes, sic illas expetet

Iustitiæ dignitas

Virtutū cōsensus & cōmunitas

expetet. Seruari enim iustitia, nisi à forti uiro, nisi à sapiente nō potest. Qualis est igitur omnis quā dico conspi ratio, cōsensuq; uirtutū, tale est illud ipsum honestū, quādoquidē honestū aut ipsa uirtus est, aut res gesta uirtute. Quibus in rebus uita cōsentiens, uirtutibusq; respondēs, recta et honesta, et cōstans, et naturæ cōgruens existimari potest. Atq; hæc cōiunctio confusioq; uirtutū, tamen à philosophis ratione quadam distinguitur. Nam quū ita copulatæ cōnexæq; sint, ut omnes omnū participes sint, nec alia ab alia possit separari: tamen proprium suum cuiusque munus est, ut fortitudo in laboribus periculisq; cernatur, temperantia in prætermittendis uoluptatibus, prudentia in delectu bonorum et malorum, iustitia in suo cuiq; tribuendo. Quando igitur inest in omni uirtute cura quædam quasi foras spectans, aliosque appetens atq; complectens, existit illud ut amici, ut fratres, ut propinqui, ut affines, ut ciues, ut omnes denique (quando unam societatem hominum esse uolumus) propter se expetendi sint: atq; eorum nihil est eius generis, ut sit in fine atque extremo bonorum. Ita fit ut duo genera propter se expetendorum reperiantur: unum quod est in ijs in quibus completur illud extremum, quæ sunt aut animi aut corporis. Hæc autem quæ sunt extrinsecus, id est, quæ neque in animo insunt, neque in corpore, ut amici, ut parentes, ut liberi, ut propinqui, ut ipsa patria, sunt illa quidem sua sponte chara, sed eodem in genere quo illa, non sunt. Nec uero quisquam summum bonum assequi unquam posset, si omnia illa quæ sunt extrā, quanquam expetenda, summo bono continerentur. Quomodo igitur, inquires, uerum esse poterit, omnia referri ad summum bonum, si amicitia, si propinquitates, si reliqua externa

*Distinctio inter
extremum*

*Quæ quæ pp
ter se expeten
dorum*

externa summo bono non cōtinerentur? hac uidelicet ratione, quòd ea quæ externa sunt, his tuemur officijs quæ oriuntur à suo cuiusque genere uirtutis. Nam & amici cultus, & parentis, et qui officio fungitur, in eo ipso prodest, quòd ita fungi officio in recte factis est quæ sunt orta uirtutibus. Quæ quidem sapientes, utentes sequuntur, tanquam duce natura. Non perfecti autem homines, & tamen ingenijs excellentibus præditi, excitantur spe gloriæ quæ habet formam honestatis & similitudinē. Quòd si ipsam honestatem undique perfectam atque absolutam, rem unam præclarissimam omnium, maximeq; laudandā penitus uiderent, quoniam gaudio complerentur, quum tantopere eius adumbrata opinione letētur? Quem enim deditum uoluptatibus, cupiditatum incendijs inflammatum, in his potiendis quæ acerrime corripuisset, tanta lætitia perfundi arbitramur, quāta aut superiorem Africānum, Annibale uicto, aut posteriorem Carthagine euer-
*† docu' se **
Luci nati. *sa*; quem Tyberina *diffensio* festo illo die tanto gaudio affecit, quanto L. Paulum quum Regem Persen captum adduceret, eodem flumine inuectum? Age nunc Luci noster, extrue animo altitudinem excellentiam quæ uirtutum. Iam non dubitabis quin earum compotes homines magno animo erecto quæ uiuentes, semper sint beati, qui omnes motus fortune, mutationes quæ rerū & temporū leues & imbecilles fore intelligāt, si in uirtutis certamen uenerint. Illa enim quæ sunt à nobis bona corporis numerata, complent ea quidem beatissimam uitam, sed ita ut sine illis possit beata uita existere. Ita enim parue & exigue sunt istæ acceffiones bonorum, ut quemadmodum stellæ in radio solis, sic istæ in uirtutum splendore ne cer-nantur quidem. Atque hæc ut uere dicitur parua esse ad
 beate

beate uiuendum momenta ista corporis cōmodorum: sic nimis uiolētū est, nulla esse dicere. Qui enim sic disputāt, obliti mihi uidentur quæ ipsi egerint principia naturæ. Tribuendum igitur est his aliquid, dummodo quantum tribuendum sit intelligas. Est tamen philosophi non tam gloriosa quā uera quærentis, nec pro nihilo putare ea quæ secundum naturam illi ipsi gloriosi esse fatebantur, & uidere tantam uim uirtutis, tantamq; , ut ita dicam, auctoritatem honestatis, ut reliqua non illa quidem nulla, sed ita parua sint ut nulla esse uideantur, hoc est, non omnia spernentis præter uirtutem, & uirtutem ipsam suis laudibus amplificantis. Oratio denique hæc est undique completa & perfectæ explicatio summi boni. Hinc cæteri particulas arripere conati, suam quisque uideri uoluit asserere sententiam. Sæpe ab Aristotele, à Theophrasto mirabiliter est laudata per se ipsa rerum scientia. Hoc uno capto Erillus, scientiam summum bonum esse defendit, nec rem ullam aliam per se expetendam. Multa sunt dicta ab antiquis de contemnendis ac despiciendis rebus humanis. Hoc unum Aristoteli tenuit: præter uitia atque uirtutes negauit rem esse ullam aut fugiendam aut expetendam. Positum est à nostris in his rebus quæ secundum naturam essent, non dolere. Hoc Hieronymus summum bonum esse dixit. At uerò Callipho, & post eum Diodorus, quum alter uoluptatem adamauisset, alter uacuitatē doloris, neuter honestatē carere potuit, quæ est à nostris laudata maxime. Quinetiam ipsi uoluptarij diuerticula quærant, & uirtutes habeant in ore totos dies, uoluptatem quæ primo duntaxat expeti dicant, deinde consuetudine, quasi alteram naturam effici, qua impulsī multa faciunt, nullam quærentes uoluptatē. Stoici restant. hi quidem non unam aliquam

philosophi ut
ubiq; uerita-
tem quære-
camq; de fonde-
re.

*Stoici fures
peripateticos*

aliquam, aut alteram à nobis, sed totam ad se nostram philosophiam transtulerunt: atque ut reliqui fures earum rerum quas ceperunt, signa commutant: sic illi ut nostris sententijs pro suis uterentur, nomina tanquam rerum notis mutauerunt. Ita relinquitur sola hæc disciplina digna studiosis ingenuarum artium, digna eruditis, digna claris uiris, digna principibus, digna regibus.

Quæ quum dixisset, paulumq; institisset: Quid est, inquit, satis ne uobis uideor pro meo iure in uestris auribus commentatus? Et ego, Tu uerò, inquam, Piso, ut sæpe aliàs, sic hodie ita ista nosse uisus es, ut si tui copia nobis semper fieret, non multum Græcis supplicandum putarem. Quod quidem eò probaui magis, quia memini Stasæam Neapolitanū, doctore illum tuum, nobilem sanè Peripateticum, aliquanto ista secus dicere solitum, assentientem his qui multum in fortuna secunda aut aduersa, multum in bonis aut malis corporis ponerent. Est, ut dicis, inquit: sed hæc ab Antiocho nostro familiari dicuntur multò melius et fortius, quàm à Stasæa dicebantur: quam ego non quero quid tibi à me probatum sit, sed huic Ciceroni nostro, quem discipulum cupio à te abducere. Tum Lucius, Mihi uerò ista ualde probata sunt, quod item fratri puto. Tum mihi Piso, Quid ergo, inquit, das ne adolescenti ueniam? an cum discere ea maxis, quæ quum præclare didicerit, nihil sciat? Ego uerò, inquit, isti permitto: sed nō ne meministi mihi licere probare ista, quæ sunt à te dicta? Quis enim potest ea quæ probabilia uideantur ei, non probare? An uerò, inquit, quisquam potest probare quod perceptum, quod comprehensum, quod cognitum non habet? Non est ista, inquit, Piso magna discessio. Nihil enim est aliud quā obrem mihi

mibi percipi nihil posse uideatur, nisi quod percipiendi
uis ita definitur à Stoicis, ut negent quicquam posse per-
cipi nisi tale uerum quale falsum esse non possit. Itaq; hæc
cum illis est dissensio, cū Peripateticis nulla sanè. Sed hæc
omittamus: habent enim et bene longam, & satis litigio-
sam disputationem. Illud mihi à te nimium festinanter
dictum uidetur, sapientes omnes semper esse beatos, ne-
scio quò præteruolauit oratio. Quod nisi ita efficitur,
quæ Theophrastus de fortuna, de dolore, de cruciatu cor-
poris dixit, cum quibus coniungi beatam uitam nullo mo-
do posse putauit, uereor ne uera sint. Nam illud uehemen-
ter repugnat, eundē beatum esse, & multis malis oppres-
sum. Hæc quomodo conueniant, nō sanè intelligo. Vtrum
igitur tibi non placet, inquit, uirtutis tantam uim esse, ut
ad beate uiuendum se ipsa contenta sit? An si id probas,
ita fieri posse negas, ut hi qui uirtutis compotes sint, etiā
malis quibusdam affecti, beati sint? Ego uerò uolo in uir-
tute uim esse quammaximā: sed quanta sit, aliās: nunc tan-
tum, possit ne esse tanta, si quicquam extra uirtutē habe-
tur in bonis. Atqui, inquit, si Stoicis concedis, ut uirtus
sola si adsit, uitam efficiat beatam, & concedis etiam Peri-
pateticis. Quæ enim mala illi non audent appellare (aspe-
ra autem & incommoda, & reijcienda, et aliena naturæ
esse concedunt) ea nos mala dicimus, sed exigua, & por-
rò minima. Quare si potest esse beatus is qui est in asperis
reijciendisq; rebus, potest is quoque esse qui est in paruis
malis. Et ego Piso, inquam, si est quisquam qui acute in
causis uidere soleat, quæ res agatur, is es. pfecto tu. Qua-
re attende quæso: nam adhuc meo fortasse uitio quid ego
queram, non perspicias. Istic sum, inquit, expectoq; quid
ad id quod queram respondeas. Respondebo me non
querere

*Eadem quæ-
stio mouetur
ab Aristotele
in 1. Ethico.*

*f. 3 uia de
re L. uol
libris int.
inuitis.*

querere,inquam,hoc tempore quid uirtus efficere possit:
sed quid constanter dicatur, quid ipsum à se dissentiat.
Quo igitur, inquit, modo? Quia quum à Zenone, in=
quam,hoc magnifice tanquã ex oraculo editur,uirtus ad
beate uiuendum seipsa contenta est. Quare,inquit? Re=
spondet, Quia nisi quod honestum est, nullum est aliud
bonum. Non quero iam, uerum'ne sit illud:dico, ea quæ
dicat, præclare inter se coherere.Dixerit hoc quidem E=
picurus,semper beatum esse sapientem, quod quidem so=
let ebullire nonnunquam. Quem quidem quum summis
doloribus conficiatur,ait dicturũ,Quam suauis est:quam
nihil curo? Non pugnem cum homine cur tantum habeat
in natura boni:illud urgeam,non intelligere eum quid si=
bi dicendam sit,quum dolorẽ summũ malum esse dixerit.
Eadem nunc mea aduersum te oratio est. Dicis eadem o=
mnia et bona et mala(quæ quidẽ dicũt qui nunquã phi=
losophum pictum,ut dicitur,uiderũt) Valetudinẽ, uires,
staturam, formam, integritatem unguiculorum omnium,
deformitatem,morbum,debilitatem,mala tam illa externa,
Parce tu quidẽ:sed ~~hæc~~ quũ corporis bona sint, eorũ cõfi=
cientia certe in bonis numerabis,amicos,liberos, propin=
quos,diuitias,honores,opes. Contra hæc attende me ni=
hil dicere:si ista mala sunt in quæ potest incidere sapiens,

L. legon. p. uat: Contra hæc atten=
de, uidear me nihil d=
cere. Est enim hæc
sententia: contra hæc
peripatet=
ia, attende
ut uiam hoc argumẽtum infirmũ sit ad
imbecillũ meum

sapientem esse,nõ esse ad beate uiuendum satis. Imò ue=
rò,inquit,ad beatissime uiuendũ parum est, ad beate uerò
satis. Animaduerti,inquam, te isto modo pauloante
ponere, et scio ab Antiocho nostro dici sic solere. Sed
quid minus probandum quàm esse aliquem beatum, nec
satis beatum? Quod autẽ satis est, eò quicquid accefferit,
nimũ est,et nemo nimũ beatus est,et nemo beato beatior.
Ergo, inquit, tibi Q. Metellus, qui tres filios Consules
uidit

uidit, è quibus unum etiam et Censorem et triumphan-
tem, quartum autem Praetorem, eosque saluos reliquit, et
tres filias nuptas, quum ipse Consul, Censor esset, Augur
fuisset, triumphasset, ut sapiens fuerit, non ne beator, quam
ut item sapiens fuerit, qui in potestate hostium uigilijs et
inedia necatus est Regulus? Quid me istud rogas, inquit?
Stoicos roga. Quid igitur, inquit, eos responsuros pu-
tas? Nihilo beatiorem esse Metellum quam Regulum.
Inde igitur, inquit, audiendum est. Tamen à proposito,
inquam, aberrauimus. Non enim, inquam, quero quid ue-
rum, sed quod cuique dicendum sit. Utinam quidem dice-
rent alium alio beatiorem, iam ruinas uideres. In uirtute
enim sola, et in ipso honesto quum sit bonum positum:
quumque nec uirtus, ut placet illis, nec honestum crescat, idque
solum bonum sit, quo qui potiatur necesse est beatus sit,
quum id augeri non possit, in quo uno positum est beatum
esse, qui potest esse quisquam alius alio beator? Vides ne
ut hæc concinant? Et hercule (fatendum est enim quod
sentio) mirabilis est apud illos contextus rerum. Respon-
dent extrema primis, media utrisque, omnia omnibus, quid
sequatur, quid repugnet, uident. In Geometria prima si
dederis, danda sunt omnia. Concede nihil esse bonum nisi
quod honestum sit, concedendum est in uirtute positam bea-
tam uitam. Vide rursus retro. Date hoc, dandum erit illud.
Quod uestri non item, tria genera bonorum, procliuius
currit oratio, uenit ad extremum, hæret in salebra. Cupit
enim dicere, nihil posse ad beatam uitam deesse sapienti. Ho-
nesta oratio Socratica, Platonis etiam. Audeo dicere, in-
quit, non potest nisi retexueris illa: Paupertas si malum est,
mendicus beatus esse non potest, quamuis sit sapiens. At
Zeno eum non beatum modo, sed etiam diuitem dicere au-

sus est. Dolere, malum: in crucē qui agitur beatus esse non
 potest. Bonum, liberi: misera orbitas. Bonum patria, misce-
 rum exilium. Bonum ualetudo, miserum morbus. Bonum
 integritas corporis, misera debilitas. Bonum incolumis
 acies, misera cecitas. Quæ si potest singula consolando le-
 uare, uniuersa quomodo sustinebit? Sit enim idem cæcus,
 debilis, morbo grauissimo affectus, exul, orbis, egens, tor-
 queatur eculeo, quē hunc appellas Zeno? Beatum, inquit,
 etiam beatissimum: quippe, inquiet, quum tam docuerim
 gradus istam rem non habere, quā uirtutem, in qua sit
 etiam ipsum beatum. Tibi hoc incredibile, quia beatissi-
 mum. Quid tuum credibile? Si enim ad populum me uo-
 cas, eum qui ita sit affectus beatum nunquam probabis. Si
 ad prudentes, alterum fortasse dubitabunt, sit ne tantum in
 uirtute, ut ea præditi, uel in Phalaridis tauro beati sint:
 alterum non dubitabunt, quin & Stoici conuenientia sibi
 dicant, & uos repugnantia. Theophrasti igitur, inquit,
 tibi liber ille placet de beata uita? Tamen aberramus à
 proposito: & ne lōgius, Prorsus, inquam, Piso, si ista mala
 sunt, placet. Non ne igitur tibi uidentur, inquit, mala?
 Id quæres, inquam, in quo utrum respondebo, uerses te
 huc atque illuc necesse est. Quo tandē modo, inquit? Quia
 si mala sunt, is qui erit in ijs, beatus non erit: si mala non
 sunt, iacet omnis ratio Peripateticorū. Et ille ridens, Vi-
 deo, inquit, quid agas: ne discipulum abducam, times. Tu
 uero, inquā, ducas licet si sequatur: erit enim mecū, si tecū
 erit. Audi igitur, inquit, Luci: tecum enim, ut ait Theo-
 phrastus, mihi instituenda oratio est. Omnis autoritas Phi-
 losophiæ consistit in beata uita cōparanda. Beate enim ui-
 uendi cupiditate incensum sumus omnes: hoc mihi cum tuo
 fratre conuenit. Quare hoc uidendum est, possit ne nobis
 hoc

hoc ratio Philosophorū dare: pollicetur certe. Nisi enim id faceret, cur Plato Aegyptum peragrauit, ut à sacerdotibus barbaris numeros & coelestia acciperet? cur post Tarentum ad Archytam? cur ad reliquos Pythagoreos, Ethecratem, Timaeum, Acronem, Locros, ut quum Socratem expressisset, adiungeret Pythagoreorum disciplinam, eaq; quæ Socrates repudiabat, addisceret? Cur ipse Pythagoras & Aegyptū lustrauit, & Persarū magos adiit? cur tantas regiones barbarorum pedibus obiit, tot maria transmisit? Cur hæc eadem Democritus, qui (uere falso non quæroremus) dicitur oculis se priuasse: certe ut quāminimū animus à cogitationibus abduceretur: patrimonium neglexit, agros deseruit incultos, quid querens aliud nisi beatam uitam? Quam si etiam in rerum cognitione ponebat, tamen ex illa inuestigatione naturæ consequi uolebat, ut esset bono animo. Id enim ille summum bonū, *ἡδὴ καὶ* & sæpe *ἡδὴ καὶ* appellat, id est, animum terrore liberum. Sed hæc etsi præclare nondum, tamen & perpolitā. Pauca enim, neque ea ipsa enucleate ab hoc de uirtute quidem dicta. Post enim hæc in hac urbe primum à Socrate queri coepta, deinde in hūc locum delata sunt: nec dubitant quin in uirtute omnis ut bene, sic etiam beate uiuendi spes poneretur. Quæ quum Zeno didicisset à nostris, ut in actionibus præscribi solet, de re eadem fecit alio modo. Hoc tu nunc in illo probas, scilicet uocabulis rerum mutatis. Inconstantiae crimen ille effugit, nos effugere non possumus. Ille Metelli uitam negat beatiorē quā Regulī, præponendam tamen, nec magis expetendam, sed magis sumendam, & si optio esset, eligendam Metelli, Regulī reiiciendam. Ego quā ille præponendam & magis eligendam, beatiorē hanc appello, nec ullo

*L. 2. sine
verbo sine
falso
falsi phar
con falsum
est dicit in
libello de in
riofitate*

*dixit L
sed videtur
videtur
gendum
in alh
omib: f
ri solet
de re ea
dem sen
psis alium
du.*

minimo momento plus ei uitæ tribuo quàm Stoici. Quid interest, nisi quòd ego res notas notis uerbis appello? Illi nomina noua quærent, quibus idem dicant: ita quæadmodum in Senatu semper est aliquis qui interpretem postulat, sic isti nobis cum interprete audiendi sunt. Bonum appello, quicquid secundum naturam est: quod contra, malum. nec ego solus, sed tu etià Chrysippe in foro, domi, in schola definis. Quid ergo, aliter homines, aliter Philosophos loqui putes oportere, quàm quidquid sit, aliter docti et indocti? Sed quum constituerit inter doctos quanti res quæque sit, si homines essent, usitate loquerentur, dum res maneant, uerba fingant arbitrato suo. Sed uenio ad inconstantia crimen, ne sæpius dicas me aberrare. Quam tu ponis in uerbis, ego positam in re putabà. Si satis erit hoc perceptum, in quo adiutores Stoicos optimos habemus, tantam uim esse uirtutis, ut omnia si ex altera parte ponantur, ne appareant quidem, quum omnia quæ illi commoda certe dicunt esse et sumenda et eligenda, et preposita, quæ ita definiunt ut satis magno æstimanda sint. Hæc igitur quum ego tot nominibus à Stoicis appellata, partim nouis et cõmentitijs, ut ista, producta et reducta, partim idem significantibus (quid enim interest expetas, an eligas? Mihi quidem etiam lautius uidetur quod eligitur, et ad quod delectus adhibetur) Sed quum ego ista omnia bona dixero, tantum refert quàm magna dicam, quàm expetenda, quàm ualde. Sin autem nec expetenda ego magis quàm tu eligenda, nec illa ego pluris æstimāda qui bona, quàm tu qui producta appellas: omnia ista necesse est obscurari, nec apparere, et in uirtutes tanquam in solis radios incurrere. At enim quæ in uita est aliquid mali, ea beata esse non potest. Ne segēs quidem igitur spicis uerbis

L. Lacti
d. indocti
per defini
um seu
asumant.

ribus & crebris, si auenam uspiam uideris: nec mercatura
 questuosa, si in maximis lucris parum aliquid damni con-
 traxerit. An hoc usquequaque aliter in uita, & nō ex ma-
 xima parte de tota iudicabis? an dubium est quin uirtus ita
 maximam partem obtineat in rebus humanis, ut reliquas
 obruat? Audebo igitur cetera quæ secundum naturā sint,
 bona appellare, nec fraudare suo ueteri nomine, quā
 aliquid potius nouum exquirere: uirtutis autem amplitu-
 dinem, quasi in altera libræ lance ponere. Terram, mihi
 crede, ea lanx & maria deprimet. Sēper enim ex eo quod
 maximas partes continet, latissimeq; funditur, tota res ap-
 pellatur. Dicimus aliquem hilare uiuere: Igitur si semel tri-
 stis effectus est, hilara uita amissa est? At hoc in eo M.
 Crasso, quem semel ait in uita risisse Lucilius, non conti-
 git ut ea re minus ^{ἀγλαῶς}, ut ait idem, uocaretur. Polycra-
tem Samium felicē appellant, nihil acciderat ei quod nol-
 let, nisi quod anulum quo delectabatur, in mare abiecit.
 Ergo infelix una molestia, felix rursus quū is ipse anulus
 in præcordijs piscis inuentus est. Ille uero si insipiens
 (quod certē, quoniam tyrannus) nunquam beatus: si sa-
 piens, ne tū quidē miser quū ab Orōte Prætorē Darei in
 crucem actus est. At multis malis affectus, quis negat? sed
 ea mala uirtutis magnitudine obruebantur. An ne hoc
 quidem Peripateticis cōcedis, ut dicant omnium uirorum
 bonorum, id est sapientum, omnibusq; uirtutibus ornato-
 rum uitam, omnibus partibus plus habere semper boni
 quā mali? Quis hoc dicit? Stoicis licet? minime. Sed isti
 ipsi qui uoluptate & dolore omnia metiuntur, non ne
 clamāt sapienti plus semper adesse quod uelit, quā quod
 nolit? Quum tantum in uirtute ponant hi, qui se fatentur
 uirtutis causā, nisi ea uoluptatem acciret, ne manum qui-

M. Crassus
ἀγλαῶς

De Polycratē
nide Herodo.

Stoicis
licet? L

dem uersuros fuisse: quid facere nos oportet, qui quamuis minimam animi præstantiam omnibus bonis corporis anteire dicamus, ut ea ne in conspectu quidem relinquatur? Quis enim est qui hæc cadere in sapiëntem dicere audeat, ut si fieri possit, uirtutem in perpetuum abijciat, ut dolore omni liberetur? Quis nostrum dixerit, quos non pudet ea quæ Stoici aspera dicunt, mala dicere, melius esse turpiter aliquid facere cum uoluptate, quàm honeste cum dolore? Nobis Heracleotes ille Dionysius flagitiose desciauisse uidetur à Stoicis propter oculorum dolorem. Quis uero hoc didicisset à Zenone, non dolere quum doleret? Illud audierat, nec tamen didiccrat, malum illud non esse, quia turpe non esset, & esset ferendum uiro. Hic si Peripateticus fuisset, permansisset credo in sententia, quoniã dolorem dicunt malum esse: de asperitate autem eius fortiter ferenda præciunt eadem quæ Stoici. Et quidem Arche-
Arch. silas Sto.
icus podag.
cus.
 silas tuus, etsi fuit in differendo pertinacior, tamen noster fuit: erat enim Polemonis. Is quum arderet podagræ doloribus, uisitassetq; hominem Carneades Epicuri per familiaris, & tristis exiret, Mane quæso, inquit, Carneade noster, nihil illinc huc peruenit. ostendit pedes & pectus, attamē hic mallet non dolere. Hæc igitur est nostra ratio quæ tibi uidetur inconstans, quum propter uirtutis cœlestem quandam & diuinam tantamq; præstantiam, ut ubi uirtus sit, resq; magnæ sumendæ laudabilesq; uirtute gestæ, ibi esse miseria & ærumna non possit, tamen labor possit & molestia: non dubitem dicere omnes sapientes semper beatos esse, sed tamen fieri posse ut sit alius alio beatior. Atqui iste locus est Piso tibi etiam atq; etiam confirmandus, inquam: quem si tenueris, non modo meum Ciceronem, sed etiam meipsum abducas licebit. Tum Quintus, Mihi quidem,

quidem, inquit, satis hoc confirmatum uidetur, Lator
 quidem Philosophiam (cuius antea suppellectilem pluris
 aestimabam quàm possessiones reliquorum, ita mihi diues
 uidebatur, ut ab ea petere possem quicquid in studijs no-
 stris concupissem) hanc igitur lator etiam acutiorem re-
 pertam quàm ceteras, quod quidam ei deesse dicebant.
 Nunquam nostram quidem, inquit, Pomponius iocans.
 Sed mehercule pergrata mihi oratio tua. Quæ enim dici
 Latine posse non arbitrabar, ea dicta sunt à te: nec minus
 planè, quàm dicuntur à Græcis uerbis aptis. Sed
 tempus est, si uidetur, & rectà quidem ad
 me. Quod quum ille dixisset, &
 satis disputatum uideretur,
 in oppidum ad Pom-
 ponium perrexi-
 mus omnes.

M. TVL. CICE

RONIS TVSCVLANARVM

QVAESTIONVM AD

M. BRVTVM

LIB. I.

DE CONTEMNENDA MORTE.

VVM defensionum laboribus, se-
natorijsq; muneribus, aut omnino,
aut magna ex parte effem aliquan-
do liberatus, retuli me Brute, te hor-
tante maxime, ad ea studia, quæ re-
tentâ animo, remissa temporibus,
longo interuallo intermissa reuo-
caui. Et quum omnium artium, quæ ad rectam uiuendi
uiam pertinerent, ratio et disciplina studio sapientie,
quæ Philosophia dicitur, contineretur, hoc mihi Latinis
literis illustrandum putaui. Non quia Philosophia Græcis
et literis et doctoribus percipi non posset: sed meum
semper iudicium fuit, omnia nostros aut inuenisse per se
sapientius quàm Græcos: aut accepta ab illis fecisse melio-
ra, quæ quidem digna statuissent in quibus elaborarent.
Nam mores et instituta uitæ, resq; domesticas ac familia-
res, nos profecto et melius tuemur et lautius. Rem uero
publicam nostri maiores certe melioribus temperauerunt
et institutis et legibus. Quid loquar de re militari, in qua
quum uirtute nostri multum ualuerūt, tum plus etiam di-
sciplina? Iam illa quæ natura nō literis assequuti sunt, neq;
cum Græcia, neq; ulla cū gente sunt cōferenda. Quæ enim
tanta grauitas, quæ tanta constantia, magnitudo animi,
probitas,

probitas, fides, quæ tam excellens in omni genere uirtus in ullis fuit, ut sit cum maioribus nostris comparanda? Doctrina Græcia nos & omni literarum genere superabat, in quo erat facile uincere non repugnantes. Nam quum apud Græcos antiquissimum è doctus genus sit poetarum (siquidem Homerus fuit & Hesiodus ante Romam conditam, Archilochus regnante Romulo) serius poeticam nos accepimus. Annis enim serè ccccx. post Romam conditam Liuius fabulam dedit, C. Claudio Cæci F. M. Tuditano coss. anno ante natum Ennium, qui fuit maior natu quàm Plautus et Næuius. Sero igitur à nostris poetæ uel cogniti uel recepti. Quanquam est in originibus, solitos esse in epulis canere conuiuas ad tibicinem de clarorum hominū uirtutibus. Honorem tamen huic generi non fuisse declarat oratio Catonis, in qua obiecit ut probrum M. Nobiliori, quod is in prouinciam poetās duxisset. Duxerat autem coss. ille in Aetoliam, ut scimus, Ennium. Quò minus igitur honoris erat poetis, eò minora studia fuerunt. Nec tamen siqui magnis ingenijs in eo genere extiterunt, non satis Græcorū gloriæ responderunt. An censemus si Fabio nobilissimo homini laudi datum esset quod pingeret, non multos etiam apud nos futuros Polycletos & Parrhasios fuisse? HONOS ALITER omnesq; incenduntur ad studia gloria: iacent quæ ea semper quæ apud quosque improbantur. Summam eruditionē Græci sitam censebant in neruorum uocumq; cantibus. Igitur & Epaninondas, princeps meo iudicio Græciæ, fidibus præclare cecinisse dicitur, Themistoclesq; aliquot ante annos quū in epulis recusaret lyram, est habitus indoctior. Ergo in Græcia Musici floruerūt: discabantq; id omnes, nec qui nesciebat, satis ex cultus doctrina putabatur

plato in 8
lib. de rep.
ἀρεταὶ
δὴ τὸ ἀει
θεσιμον
νον, ἀν
δραὶ δὲ
τὸ ἀναλ
μενον

Matth. 53
Sint Mæcanates no dixerim Flacce Maxon
Vergiliūq; tibi nōl tua xūra dabim

batur. In summo honore apud illos Geometria fuit. Itaq;
 nihil Mathematicis illustrius. At nos metiendi ratiocinan-
 diq; utilitate, huius artis terminauimus modum. At con-
 tra oratorem celeriter complexi sumus, nec cum primo
 eruditum, aptum tamen ad dicendum, post autem erudi-
 tum. Nam Galbam, Aphricanū, Lælium, doctos fuisse tra-
 ditum est, studiosum autem eum qui ijs ætate anteibat Ca-
 tonem: post uero Lepidum, Carbonem, Gracchos: deinde
 ita magnos nostram ad ætatem, ut non multum, aut nihil
 omnino Græcis cederetur. Philosophia iacuit ad hanc æta-
 tem, nec ullum habuit lumen literarum Latinarum: quæ
 illustranda et excitanda nobis est, ut si occupati profui-
 mus aliquid ciuibus nostris, profimus etiam si possimus
 otiosi. In quo eò magis est nobis elaborandum, quod multi
 iam esse libri Latini dicuntur scripti incōsiderate ab opti-
 mis illis quidem uiris, sed non satis eruditis. Fieri autem
 potest ut recte quis sentiat, et id quod sentit, polite elo-
 qui non possit: sed mandare quenquam literis cogitatio-
 nes suas, qui eas nec disponere, nec illustrare possit, nec
 delectatione aliqua allicere lectorem, hominis est intem-
 peranter abutentis et otio et literis. Itaque suos libros
 ipsi legunt cum suis, nec quisquā attingit præter eos qui
 eandē licentiam scribendi sibi permitti uolunt. Quare si
 aliquid oratoriae laudi nostra attulimus industria, multo
 studiosius philosophiæ fonteis aperiemus, è quibus etiam
 illa manabāt. Sed ut Aristoteles uir summo ingenio, scien-
 tiæ copia, quum motus esset Isocratis Rhetoris gloria, di-
 cere etiam cœpit, adolescentes docere, et prudentiam cū
 eloquentia iungere: sic nobis placet nec pristinum dicen-
 di studium deponere, et in hac maiore et uberiore arte
 uersari. Hanc enim perfectam philosophiam semper iudi-
 caui

philosophia
 studium an-
 te Græcorum
 apud Romanos
 non fuit

Aristoteles
 Αἰσχρὸν οὐ
 αἰσχρὸν, κἢ ἰσο-
 κράτην ἰσὺ
 Νέαν.

profecta
philosophia

caus, que de maximis questionibus copiose posset orna-
teq; dicere: in quam exercitationem ita nos studiose opor-
 dedimus, ut iam etiam scholas Græcorum more habere au-
 deremus. Vt nuper tuum post discessum in Tusculano quum
 essent complures mecum familiares, tentavi quid in eo ge-
 nere possem. Vt enim antea declamabam causas, quod
 nemo me diutius fecit: sic hæc mihi nunc senilis est decla-
 matio. Ponere iubebam de quo quis audire uellet, et id
 aut sedes, aut ambulans disputabam. Itaque dierum quinque
 scholas, ut Græci appellant, in totidem libros contuli. Fie-
 bat autem ita, ut quum is qui audire uellet, dixisset quid
 sibi uideretur, tum ego contradicerem. Hæc est enim, ut scis,
 uetus et Socratica ratio contra alterius opinionem disserendi.
 Nam ita facillime quid uerissimum esset inueniri posse So-
 crates arbitrabatur. Sed quo commodius disputationes no-
 stræ explicetur, sic eas exponam quasi agatur res, non quasi
 narretur. Ergo ita nascetur exordium. AUDITOR. Malum mihi uidetur esse mors. MARCVS. His ne qui
 mortui sunt, an ijs quibus moriendum est? A. Vtrisque.
 M. Est miserum igitur, quoniam malum. A. Certe. M.
 Ergo et hi quibus euenit iam ut morerentur, et hi quibus
 euenturum est, miseri. A. Mihi ita uidetur. M. Nemo era-
 go non miser. A. Prorsus nemo. M. Et quidem si tibi
 constare uis, omnes quicumque nati sunt erunt ue, non so-
 lum miseri, sed etiam semper miseri. Nam si solos eos di-
 ceres miseros quibus moriendum esset, neminem tu qui-
 dem eorum qui uiuerent exciperes. moriendum est enim
 omnibus: esset tamem miserie finis in morte: quoniam autem
 etiam mortui miseri sunt, in miseriâ nascimur sempiternam.
 Necesse est enim miseros esse eos qui centum millibus an-
 norum ante occiderunt, uel potius omnes quicumque nati sunt.

A. Ita

A. Ita prorsus existimo. M. Dic quaeso, num te illa terrent, triceps apud inferos Cerberus, Cocyti fremitus, trāsuectio Acherontis, mento summam aquam attingens siti enectus Tantalus? Num illud quod Sisyphus uersat

Sisyphi saxum.

Saxum sudans nitendo, neq; proficit hilum? fortasse etiam inexorabiles iudices Minos & Rhadamanthus, apud quos nec te L. Crassus defendet, nec M. Antonius; nec quoniam apud Græcos iudices res agetur, poteris adhibere Demosthenem. Tibi ipsi pro te erit maxima corona causa dicenda. Hæc fortasse metuis, & idcirco mortem censes esse sempiternum malum. A. Adeo ne

*Circo, ne ob
tineat quod
multo tunc,
not per nas
supplia post
mortem*

me delirare censes, ut ista esse credam? M. An tu hæc nō credus? A. Minime uerò. M. Male hercule narras. A. Cur quaeso? M. Quia disertus esse possem si contra ista dicerem. A. Quis enim nō eiusmodi causa, aut quid negotij est, hæc poetarum & pictorum portenta conuincere? M. Atqui pleni libri sunt contra ista ipsa differentiū philosophorū. A. Inepte sanè: quis est enim tam excors, quem ista moueant? M. Si ergo apud inferos miseri non sunt, ne sunt quidem apud inferos ulli. A. Ita prorsus existimo. M. Vbi sunt ergo hi, quos miseros dicis, aut quem locum incolunt? Si enim sunt, nusquam esse non possunt.

A. Ego uerò nusquam esse illos puto. M. Igitur ne esse quidem. A. Prorsus isto modo, & tamen miseros ob id ipsum quidē quia nulli sunt. M. Iam mallem Cerberum metueres, quàm ista tam inconsiderate diceres. A. Quid tandem? M. Quem esse negas, eundem esse dicis: ubi est acumen tuū? quū enim miserū esse dicis, tum cum qui non sit, dicis esse. A. Nō sum ita hebes ut ista dicā. M. Quid dicis igitur? A. Miserum esse (uerbi causa) M. Crassum, qui illas fortunas morte dimiserit: miserū Cn. Pompeium,

qui

*Est enim
absurdum
in physicis
dicere, ex
pns esse sine
loco*

qui tanta gloria, dignitate tanta sit orbatus: omnes denique miseros qui hac luce careant. M. Reuolueris eodem. Sint enim oportet, si miseri sunt: tu autem modo negabas eos esse qui mortui essent. Si igitur non sunt, nihil possunt esse: ita ne miseri quidem sunt. A. Non dico fortasse etiam quod sentio: nam istud ipsum, non esse quum fueris, miserrimum puto. M. Quid miscrius quam omnino nunquam fuisse? Ita qui nondum nati sunt, miseri iam sunt, quia non sunt: et nos ipsi, si post mortem miseri futuri sumus, miseri fuimus antequam nati. Ego autem non comemini antequam sum natus me miserum: tu si meliore memoria es, uelim scire ecquid de te recordere. A. Ita iocaris, quasi ego dicam eos miseros qui nati non sunt, et non eos miseros qui mortui sunt. M. Ergo esse dicis eos. A. Immo quia non sunt, quum fuerint, eos miseros esse. M. Pugnantia te loqui non uides? Quid enim tam pugnat, quam non modo miserum, sed omnino quicquam esse qui non sit? An tu egressus porta Capena, quum Calatini, Scipionum, Seruiliorum, Metellorum sepulchra uides, miseros putas illos? A. Quoniam me uerbo premis, posthac non ita dicam miseros esse, sed tantum miseros ob id ipsum quia non sunt. M. Non dicis igitur, miser est M. Crassus: sed tantum miser M. Crassus. A. Ita plane. M. Quasi non necesse sit quicquid isto modo pronuncies, id aut esse, aut non esse. An tu dialecticis ne imbutus quidem es? In primis enim hoc traditur, Omne pronuntiatum (sic enim mihi in praesentia occurrit ut appellarem ἀξιωμα: utar post alio si inuenero melius) Id ergo est pronuntiatum, quod est uerum aut falsum. Quum igitur dicis, miser M. Crassus: aut hoc dicis, miser est M. Crassus, ut possit iudicari uerum id falsum ne sit, aut nihil dicis omnino. A. Age iam concedo non esse miseros qui mortui

ἀξιωμα
pronunciatum

mortui sunt, quoniam extorsisti ut faterer qui omnino non essent, eos ne miseros quidem esse posse. Quid, qui uiuimus, quum moriendum sit, non ne miseri sumus? *Quæ* enim potest in uita esse iucunditas, quum dies & noctes cogitandum sit iam iam quæ esse moriendum? *M.* Eequid ergo intelligis quantum mali de humana conditione deieceris? *A.* Quonam modo? *M.* Quia si mori etiam mortuis miserum esset, infinitum quoddam & sempiternum malum haberemus in uita: nunc uideo calcem, ad quem quum sit decursus, nihil sit præterea extimescendum. Sed tu mihi uideris Epicharmi acuti, nec insulsi hominis, ut Siculi, sententiam sequi. *A.* Quam? non enim noui. *M.* Dicam si potero Latine: scis enim me Græce loqui in Latino sermone non plus solere, quam in Græco Latine. *A.* Et recte quidē: sed quæ tandem est Epicharmi ista sententia? *M.*

Epicharmus

Emori nolo, sed me esse mortuum nihil existimo.

A. Iam agnosco Græcum: & quoniam coëgisti ut concederem qui mortui essent, eos miseros non esse, perfice, si potest, ut ne moriendum quidem esse, miserum putem. *M.* Iam istud quidem nihil negotij est, sed etiam maiora molior. *A.* Quomodo hoc nihil negotij est? aut quæ sunt tandem ista maiora? *M.* Quoniam si post mortem nihil est mali, ne mors quidem est malum: cui proximum tempus est post mortem, in quo nihil esse mali concedis: ita ne moriendum quidem esse, malum est. Id est enim perueniendum esse ad id quod non esse malum cōfitemur. *A.* Vberius ista queso: hæc enim spinosiora prius ut confitear me cogunt, quam ut assentiar. Sed quæ sunt ea quæ dicis te maiora moliri? *M.* Vt doceam si possim non modo malum non esse mortem, sed bonum etiam esse. *A.* Non pos-

stulo

*Confutatio
metu mor-
tis. quæ
nec forma
argumenta
nec illas ra-
tiones proba-
biles habet.*

stulo id quidem, aueo tamen audire. Vt enim non efficias quod uis, tamen mors ut malum non sit efficias: sed nihil te interpellabo, continentem orationem audire malo. M. Quid, si te rogauero aliquid, non ne respondebis? A. Superbum id quidem est. Sed nisi quid necesse erit, malo ne roges. M. Geram tibi morem: et ea quæ uis, ut potero explicabo: nec tamen quasi Pythius Apollo certa ut sint et fixa quæ dixero, sed ut homunculus unus è multis probabilia coniectura sequens. Vltra enim quò progrediar, quàm ut uerisimilia uideam, non habeo. Certa dicent hi, qui et percipi ea posse dicunt, et se sapientis esse profitentur. A. Tu ut uidetur: nos ad audiendum parati sumus. M. Mors igitur ipsa quæ uidetur notissima res esse, quid sit, primum est uidendum. Sunt enim qui discessum animi à corpore putent esse mortem: sunt qui nullū censcant fieri discessum: sed unā animū et corpus occidere, animūq; in corpore extingui. Qui discedere animum censent, alij statim dissipari, alij diu permanere, alij semper. Quid sit porro ipse animus, aut ubi, aut unde, magna dissensio est. Alijs cor ipsum animus uidetur, ex quo excordes, uecordes, concordes quæ dicuntur, et Nasica ille prudens bis c o s. Corculum: et

Egregie cordatus homo Catus Aclius Sextus.

Empedocles autem animum esse censet cordi suffusum sanguinem. Alijs pars quædam cerebri uisa est animi principatum tenere. Alijs nec cor ipsum placet, nec cerebri quandam partem esse animum: sed alij in corde, alij in cerebro dixerunt animi esse sedem et locum. Animum autē alij animam, ut ferè nostri declarant, nominari. Nam et agere animam, et efflare dicimus: et animosos, et bene animatos, et ex animi sententia. Ipse aut animus ab anima

dictus

Cicero dicit
se nolle in
his libris
sequi acadē-
micam ra-
tionem dis-
putandj
Mors quid

Reinat na-
tur opinio
ux philoso-
phorum de
ita & loco
anima

Empedocles
Immo dicit
bas Empi-
dotes cordi
Lymon
suffusum
sanguine
esse animi
sedem.

Zenq

dictus est. Zenoni Stoico animus ignis uidetur. Sed hæc quidem quæ dixi, cor, cerebrum, animā, ignem, uulgo reliqua serè singuli, ut multi ante ueteres. Proxime autem

Aristoxenus

Aristoxenus musicus, idemq; philosophus, ipsius corporis intentionem quandā uelut in cantu & fidibus, quæ harmonia dicitur, sic ex corporis totius natura & figura uarios motus cieri tanquam in cantu sonos. Hic ab artifice suo non recessit, & tamen dixit aliquid, quod ipsum quale esset, erat multò antè dictū & explanatum à Platone. Xenocrates animi figuram, & quasi corpus nega-

Xenocrates

uit esse: uerum numerum dixit esse, cuius uis (ut iam antè Pythagoræ uisum erat) in natura maxima esset. Eius doctor Plato triplicem finxit animam: cuius principatum, id est, rationem, in capite sicut in arce posuit: & duas partes separare uoluit, iram & cupiditatē, quas locis disclusit: iram in pectore, cupiditatē subter præcordia locauit. Dicearchus autem in eo sermone, quem Corinthi habitū tribus libris exponit doctorū hominū disputantū, primo libro multos loquētes facit, duobus Pherecratem quendam Phthiotam senem, quem ait à Deucalione ortum, differen-

Plato

Pherecratē
impia &
epicūrea
uox

tem inducit, nihil esse omnino animum, & hoc esse nomē totum inane, frustra q; & animalia et animātes appellari, neq; in homine inesse animum uel animam, nec in bestia: uimq; omnem eam, qua uel agamus quid, uel sentiamus, in omnibus corporibus uiuis æquabiliter esse fusam, nec separabilem à corpore esse, quippe quæ nulla sit: nec sit quicquam, nisi corpus unum & simplex, ita figuratū, ut tēperatione nature uigeat & sentiat. Aristoteles longe omnibus (Platonē semper excipio) præstans & ingenio & diligentia, quum quatuor nota illa genera principiorum esset cōplexus, è quibus omnia orirentur, quintam quandam

Aristoteles

quandam naturā cēset esse, è qua sit mens. Cogitare enim, & providere, & discere, & docere, & inuenire aliquid, & tam multa alia, meminisse, amare, odisse, cupere, timere, angi, letari, hæc & similia eorum in horum quatuor generum nullo inesse putat. Quintum genus adhibet uacans nomine, & sic ipsum animum *ἰντελὴς* appellat nouo nomine, quasi quādā cōtinuatā motionē & perēnē. Nisi quæ me forte fugiunt, hæ sunt ferē omnium de animo sententiæ. Democritum enim magnum illum quidem uirum, sed leuibus & rotundis corpusculis efficientem animū con cursu quodā fortuito, omittamus. Nihil est enim apud istos quod non atomorum turba conficiat. Harum sententiarū quæ uera sit, deus aliquis uiderit: quæ uerisimilima, magna quæstio est. Vtrum igitur inter has sententias dijudicare malumus, an ad propositū redire? A. Cuperē equidem utrunque si posset, sed est difficile confundere. Quare si ut ista non differantur, liberari mortis metu possumus, id agamus: sin id non potest nisi hac quæstione animorū explicata, nūc si uidetur, hoc, illud aliās. M. Quod malle te intelligo, id puto esse commodius. Efficiet enim ratio ut quæcunque uera sit earum sententiarum quas exposui, mors aut malum nō sit, aut sit bonum potius. Nam si cor, aut sanguis, aut cerebrum est animus, certe quoniam est corpus, interibit cum reliquo corpore: si anima est, fortasse dissipabitur: si ignis, extinguetur: si est Aristoxeni harmonia, dissoluetur. Quid de Dicearcho dicam, qui nihil omnino animum dicat esse? His sententijs omnibus nihil post mortem pertinere ad quenquam potest. Pariter enim cum uita sensus amittitur. Non sentientis autem nihil est ullam sin partem quod intersit. Reliquorum sententiæ spem afferunt (si te forte hoc delectat) posse animos,

t
quum

ἰντελὴς
continuatā
& perennis
motio.

*Atomorum
critici*

quum è corporibus exceſſerint, in cœlum, quaſi in domicilium ſuum peruenire. A. Me uero delectat, idq; primū ita eſſe uelim: deinde etiā ſi non ſit, mihi tamen perſuaderi uelim. M. Quid tibi ergo opera noſtra opus eſt? num eloquentia Platonem ſuperare poſſumus? Euolue diligenter eius cum librum qui eſt de animo, amplius quod deſyderes nihil erit. A. Feci mehercule, & quidē ſepius, ſed neſcio quomodo dum lego aſſentior: quum poſui librum, & mecum ipſe de immortalitate animorum cœpi cogitare, aſſenſio illa omnis elabitur. M. Quid hoc? da'ne aut manere animos poſt mortem, aut morte ipſa interire? A. Do uero. M. Quid ſi maneant? A. Beatos eſſe concedo. M. Si intereant? A. Non eſſe miſeros, quoniam ne ſint quidem. Iam iſthuc coacti à te paulò antè conceſſimus. M. Quomodo igitur, aut cur mortē malum tibi uideri dicis, quæ aut beatos nos efficiet animis manentibus, aut non miſeros ſenſu carentes? A. Expone igitur, niſi moleſtum eſt, primum ſi potes animos remanere poſt mortem: tum ſi minus id obtinebis (eſt enim arduum) docebis carere omni malo mortem. Ego enim iſthuc ipſum uereor ne malum ſit, non dico carere ſenſu, ſed carendum eſſe. M. Auditoribus quidem ad iſtam ſententiam quam uis obtinere, uti optimis poſſumus, quod in omnibus cauſis & debet & ſolet ualere plurimum, & primum quidem omni antiquitate, quæ quò propius aberrat ab ortu, et diuina progenie, hoc melius ea forte quæ erāt uera cernebat. Itaq; unum illud erat inſitū priſcis illis, quos Caſcos appellat Ennius, eſſe in morte ſenſum, neq; exceſſu uitæ ſic deleri hominem ut funditus interiret: idq; quum multis alijs rebus, tum è pontificio iure, & cerimoniajs ſepulchrorum intelligi licet, quas maximis ingenijs præditi, nec tanta cura coluiſſent,

*ſam accendit
ad confirma-
tionem ſen-
tentia de im-
mortalitate
anime accen-
dit, & quoniam
domini tribus
nititur ar-
gumentis.
T
ab antoxtate
antiquitatis.*

*Funus und
Sepulchro
maxima re
ligio apud
Vetere.*

sent, nec uiolatas tam inexplabili religiōe sanxissent, nisi
hæsisset in eorum mentibus mortem non interitum esse om
nia tollentem atque delentem, sed quandam quasi migra
tionem commutationemq; uitæ: quæ in claris uiris et fœ
minis dux in cælum soleret esse, in cateris humi retinere
tur, et permaneret tamen. Ex hoc et nostrorū opinione
Romulus in cælo cum dijs agit æuū,
ut famæ assentiens dixit Ennius: et apud Græcos, indeq;
perlapsus ad nos, et usque ad Oceanum Hercules tantus
et tam præsens habetur deus. Hinc Liber deus Semele na
tus: eademq; famæ celebritate Tyndaridæ fratres, qui non
modo adiutores in prælijs uictoriæ Pop. Rom. sed etiam
nuntij fuisse perhibentur. Quid Ino Cadmi filia, non ne
Leucothea nominata à Græcis, Matuta habetur à nostris?
Quid totum propè cælum, ne plures persequar, non ne
humano genere completum est? Si uero scrutari uetera,
et ex his ea quæ scriptores Græciæ prodiderūt, eruere co
ner, ipsi illi maiorum gentium dii qui habentur, hinc à no
bis profecti in cælum reperientur. Quare, quorum de
monstrantur sepulchra in Græcia, reminiscere, quoniam
es initiatus quæ tradantur mysterijs: tum denique quàm
hoc late pateat intelliges. Sed qui nondum ea quæ mul
tis post annis tractari cœpissent, Physica didicissent,
tantum sibi persuaserant, quantum natura admonente
cognouerant, rationes et causas rerum non tene
bant. Visiis quibusdam sepe mouebantur, his quæ maxi
me nocturnis, ut uiderentur hi qui uita excesserāt, uiuere.
Vt porrò firmissimū hoc afferri uidetur cur deos esse creda
mus, quòd nulla gens tam fœra, nemo omnium tā sit immanis,
cuius mētē nō imbuerit deorū opinio. Multi de dijs praua
sentiūt: id enim uitioso more effici solet: oēs tamē esse uim,
et natu

*teos huius
reueret,
et perma
nentia
men. L*

*Hoc mēciū
Tyndaridæ
adtingit et
am in 3 lib
de mēciū
L. uidet
Gen. in p
ij. P. R. sec
chiam in
v. 1. m. p.
pūchrum
in cæta mō
stratū. Hinc
promerū or
tum est: Cre
tensēs sūnt
mondalē*

*II.
A natū ali
ditiō de frum
bonū consen
sū.*

Et naturam diuinam arbitrantur. Nec uero id collocutio
 hominum aut consensus efficit: non institutis opinio est
 confirmata, non legibus. Omni autē in re consensus omnium
gentium lex naturae putanda est. Quis est igitur qui suo-
 rum mortem primum non eo lugeat, quod eos orbatos ui-
 tae commodis arbitretur? Tolle hanc opinionem, luctū su-
 stuleris. Nemo enim morietur suo incommodo, dolent fortasse
 et anguntur. Sed illa lugubris lamentatio, fletusq; moriens
 ex eo est, quod cum quem dileximus, uitae commodis priua-
 tum arbitramur, idq; sentire. Atque haec ita sentimus natu-
 ra duce, nulla ratione, nullaq; doctrina. Maximum uero
 argumentum est naturam ipsam de immortalitate animo-
 rum tacitam iudicare, quod omnibus curae sunt, et maxi-
 me quidem quae post mortē futura sunt. Serit arbores quae
 alteri seculo profint, ut ait Statius in Synephebis: quid
 spectans, nisi etiam postera secula ad se pertinere? Ergo
 arbores seret diligens agricola, quarum aspiciet baccam
 ipse nunquam. Vir magnus leges, instituta, Rempub. non
 seret. Quid procreatio liberorum, quid propagatio nomi-
 nis, quid adoptiones filiorum, quid testamētorum diligen-
 tia, quid ipsa sepulchrorum monumenta, quid elogia si-
 gnificant, nisi nos futura etiam cogitare? Quid illud,
num dubitas quin specimen naturae capi deceat ex opti-
ma quaque natura? Quae est igitur melior in hominum
 genere natura, quam eorū qui se natos ad homines iuuan-
 dos, tutandos, conseruandos arbitrantur? Abijt ad deos
 Hercules: nunquam abiisset, nisi quum inter homines es-
 set, eam sibi uiam muniuisset. Vetera iam ista et religione
 omnium consecrata. Quid in hac Rep. tot tantosq; uiros
 ob Rempub. interfectos cogitasse arbitramur? iisdem ne ut
finibus nomen suum, quibus uita terminaretur? Nemo
 unquam

in h. uita
 resp. melior
 lochio. L

III. Ar. "
 Ab optimo "
 rum & praes-
 tantissimorum
 hominum iudicio
 & sententia

unquam sine magna spe immortalitatis se pro patria of-
ferret ad mortem. Licuit esse otioso Themistocli, licuit
 Epaminondæ, licuit (ne & uetera & externa quæram)
 mihi. Sed nescio quo modo inhaeret in mentibus quasi secu-
 lorum quoddam augurium futurorum, id' que in maximis
 ingenijs, altissimisq; animus & existit maxime, & appa-
 ret facillime. Quo quidem dempto, quis tam esset amens
 qui semper in laboribus & periculis uiueret? Loquor de
 principibus. Quid poëta, non ne post mortem nobilitari
 uolunt? unde ergo illud?

Aspice o ciues senis Ennij imaginis formam.

Hic uestram panxit maxima facta patrum.

Mercedem gloriæ flagitat ab ijs, quorum patres affecerat
 gloria.

Idem'que,

Nemo me lacrymis decoret, nec funera fletu

Faxit. cur? uolito uiuus per ora uirum.

Sed quid poëtas? opifices post mortem nobilitari uolunt.
 Quid enim Phidias sui similem speciē inclusit in clypeo
 Minervæ, quum inscribere non liceret? Quid nostri Philo-
 sophi? non ne in his ipsis libris quos scribunt de contem-
 nenda gloria, sua nomina inscribunt? Quod si omnium con-
 sensus naturæ uox est, omnesq; qui ubiq; sunt, cōsentiunt
 esse aliquid quod ad eos pertineat qui e uita cesserint: no-
 bis quoq; idem existimandum est. Et si quorum aut inge-
 nio aut uirtute animus excellit, eos arbitramur (quia natu-
 ra optima sunt) cernere naturæ uim, maxime uerisimile
 est, quum optimus quisq; maxime posteritati seruiat, esse
 aliquid cuius is post mortem sensum sit habiturus. Sed ut
 deos esse natura opinamur, qualesq; sint ratione cogno-
 scimus: sic permanere animos arbitramur, consensu natio-
 num omnium. Qua in sede maneant, quales'que sint,

t 3 ratione

Epitaphium
Ennij

*Antor rōne
ta opinione
veterum de
inferis. dēfi
nit animas
vīq; certūm
locūm trībunt*
ratione dicendum est. cuius ignoratio finxit inferos, easq;
formidines quas tu contemnere non sine causa uidebare.
In terram enim cadentibus corporibus, hisq; humo tectis,
ex quo dictum est humari, sub terra censebant reliquam
uitam agi mortuorum: quam eorum opinionem magni er-
rores consecuti sunt, quos auxerūt poëta. Frequens enim
confessus theatri, in quo sunt mulierculæ & pueri, moue-
tur audiens tam grande carmen,

Adsum atque aduenio Acheronte uix uia alta atq; ardua,
Per speluncas saxi structas asperis, pendentibus
Maximis, ubi rigida constat & crassa caligo inferūm.

Tantumq; ualuit error, qui mihi quidem iam sublatus
uidetur, ut corpora cremata quum scirent, tamen ea fieri
apud inferos fingerent, quæ sine corporibus nec fieri pos-
sent, nec intelligi. Animos enim per seipsos uiuentes non
poterant mente complecti, formam aliquam figuram que
querebant: inde Homeri tota *uixūa*: inde ea quam meus
amicus Appius *uixūa* faciebat: inde in uicinia nostra
Auerni lacus,

Vnde animæ excitantur obscura umbra, aperto ostio

Alti Acherontis, falso sanguine imagines mortuorum.

*Turn. loq;
putat, falso
sic Ennius
Neq; uisera
laure lacry
ma salsum
sanguine.*
L
*phoraxida
de animis
repetendum
Pythagoræ
dixisse.*
Has tamen imagines loqui uolunt: quod fieri nec sine
lingua, nec sine palato, nec sine faucium laterum ue, &
pulmonum ui & figura potest. Nihil enim animo uidere
poterant, ad oculos omnia referebant. Magni autem est
ingenij reuocare mentem à sensibus, et cogitationē à con-
suetudine abducere. Itaque credo equidem etiam alios tot
seculis disputasse de animis: sed quod literis extet, Phereci
des Syrus primūm dixit animos hominū esse sempiternos,
antiquus sanē. fuit enim meo regnante gentili. Hanc opi-
nionem discipulus eius Pythagoras maxime confirmauit,
qui

*Intelligit Scruum Tullium,
qui fuit Romanorū Rex*

qui quum Superbo regnante in Italiam uenisset, tenuit magnam illam Græciam cum honore & disciplina, tum etiam autoritate: multa; secula postea sic uiguit Pythagoreorum nomen, ut nulli alij docti uiderentur. Sed redeo ad antiquos. Rationē illi sententiæ suæ non frē reddebāt, nisi quid erat numeris aut descriptionibus explicandum. Platonē serunt, ut Pythagoreos cognosceret, in Italiā uenisse, & in ea cum alios multos, tum Archytā, Timæumq; cognouisse, & didicisse Pythagorea omnia: primumq; de animorū eternitate non solum sensisse idem quod Pythagoras, sed rationem etiam attulisse, quam (nisi quid aicis) prætermittamus, & hanc totam spem immortalitatis relinquamus. A. An tu quum me in summā expectationē adauxeris, deseris? Errare mehercule malo cum Platone, quē tu quanti facias, scio, & quem ex tuo ore admiror: quam cum istis uera sentire. M. Maie uirtute: ego enim ipse cum eodē ipso non inuitus errauerim. Num igitur dubitamus an sicut pleraq; sic & hoc? quanquā hoc quidē mini me. Persuadent enim Mathematici terrā in medio mundi sitam ad uniuersi cœli cōplexum, quasi puncti instar obtinere, quod *κέντρον* illi uocant. Eam porrō naturā esse quatuor omnia gignentium corporum, ut quasi partita habeāt inter se & diuisa momenta, ut terrena, & humida suo pte nutu, & suo pōdere ad pares angulos in terrā & in mare ferātur: reliquæ duæ partes, una ignea, altera animalis, ut illæ superiores in medium locum mundi grauitate ferātur & pondere, sic hæ sursum rectis lineis in cœlestem locum subuolent, siue ipsa natura superiora appetēt, siue quod à grauioribus leuiora natura repellantur. Quæ quum cōsistent, perspicuum debet esse, animos quum è corpore

Vide quanti
Cicero fecit
et platone

Natura ele-
mentosa

declinat hanc
Cicero in Sto
icorum senten
ciam. cum
dicit animu
ipse ignem
aerem.
 exceßerint, siue illi sint animales, id est spirabiles, siue ignei, sublimi ferri. Si uero aut numerus quidam sit animarum sentemus, quod subtiliter magis quam dilucide dicitur, aut quinta illa non nominata magis quam non intellecta natura, multo etiā integriora ac puriora sunt ut à terra longissime se effrant. Horum igitur aliquid animus est, nec tam uigeta mens, aut in corde cerebro ue, aut in Empedocleo sanguine demersa iaceat. Dicit archum uero cum Aristoxeno equali et condiscipulo suo doctos sanè homines omittamus, quorum alter ne condoluisse quidem unquam uidetur, qui animum se habere non sentiat: alter ita delectatur suis cantibus, ut eos etiam ad hæc transferre conetur. Harmoniam autem ex sonorum interuallis nosse possumus, quorum uaria compositio harmonias etiam efficit plures. Membrorum uero situs et figura corporis uacās animo, quam possit harmoniam efficere nō uideo. Sed hic quidem quamuis eruditus sit, sicut est, hæc magistro concedat Aristoteli: canere ipse doceat. Bene enim illo Græcorum prouerbio præcipitur,

Axiis tophe
Ερδαιτις ην
ικασατιδεν
τιχυν.

Quam quisque norit artem in hac se exerceat.

Illam uero funditus eijciamus indiuiduorum corporum leuium et rotundorum concursione fortuitam, quam tamen Democritus concalefactam et spirabilem, id est animalcm esse uoluit. Is autem animus, qui si est horum quatuor generum ex quibus omnia constare dicuntur, ex inflammata anima constat, ut potissimum uidetur Panætio, superiora capeßat necesse est. Nihil enim habent hæc duo genera proni, et supera semper petunt. Ita, siue dissipantur procul à terris, id euenit, siue permanēt et conseruat habitum suum, per hæc etiam magis necesse est ferātur ad cælum, et ab his perurpatur et diuidatur crassus hic et concretus

concretus aër qui est terræ proximus. Calidior est enim uel potius ardentior animus, quæ est hic aër, quæ modo dixi crassum atque concretum: quod ex eo sciri potest, quia corpora nostra terreno principiorum genere confecta, ardore animi concallescunt. Accedit ut eo facilius animus euadat ex hoc aëre, quæ sæpe iam crassum appello, eumque perueniat, quod nihil est animo uelocius, nulla est celeritas quæ possit cum animi celeritate contendere. Qui si permanet incorruptus, suique similis, necesse est ita feratur ut penetret et diuidat omne cælum hoc, in quo nubes, imbres, uentique coguntur: quod et humidum et caliginosum est propter exhalationes terræ. Quam regionem quam superauit animus, naturamque sui similem contigit et agnouit, iunctus ex anima tenui et ex ardore solis temperato, ignibus insistit, et finem altius se effereendi facit. Quum enim sui similem et leuitatem et calorem adeptus, tanquam paribus examinatus ponderibus, nullam in partem mouetur. Eaque ei decimum naturalis est sedes, quum ad sui similem penetrauit, in quo nulla re egens aletur, et sustentabitur iisdem rebus quibus astra sustentantur et aluntur. Quumque corporis facibus inflammari soleamus ad omnes ferre cupiditates, eoque magis incendi quod his emulemur qui ea habeant quæ nos habere cupimus, profecto tunc erimus beati, quum corporibus relictis et cupiditatum et emulationum erimus expertes. Quodque nunc facimus, quum laxati curis sumus, ut spectare aliquid uelimus et uisere, id multo tum faciemus liberius, totosque nos in contemplandis rebus, perspicendisque ponemus: propterea quod et natura inest mentibus nostris insatiabilis quedam cupiditas ueri uidendi, et oræ ipsæ locorum illorum quo peruenierimus, quod faciliore nobis cognitionem rerum cælestium,

Hactenus
de natura
et facibus animi
qui a corpore
et disceptant
runt. nunc
de natura et
actionibus
disserit

eò maiorem cognoscendi cupiditatem dabunt. Hæc enim pulchritudo etiam in terris patriam illam, & auitam (ut ait Theophrastus) philosophiam cognitionis cupiditate incensam excitauit. Præcipue uerò fruuntur ea, qui tum etiam quū has terras incolentes circumfusi erant caligine, tamen acie mentis difficere cupiebāt. Etenim si nunc aliquid assequi se putant, qui ostium ponti uiderunt, & eas angustias per quas penetrauit ea quæ est nominata

*Bosphorū
& propontis*

Argo, quia Argiui in ea delecti uiri

Vecti petebant pellem inauratam arietis: aut hi qui

Oceani freta illa uiderunt. *Mare Gaditanū*
Europam, Libyamq; rapax ubi diuidit unda. *Herкулани*

quod tandem spectaculum fore putamus, quum totam terram contueri licebit, eiusq; cum situm, formam, circumscriptionem, tum & habitabiles regiones, & rursum omni cultu propter uim frigoris aut caloris uacantes? Nos enim

ne nunc quidem oculis cernimus ea quæ uidemus. Neque

enim est ullus sensus in corpore: sed, ut nō solum Physici

docent, uerum etiam medici, qui ista aperta & patefacta

uiderunt, uie quasi quædam sunt ad oculos, ad nares, ad

aures, à sede animi perforatæ. Itaq; sæpe aut cogitatione,

aut aliqua ui morbi impediti, apertis atq; integris & oculis

& auribus, nec uidemus, nec audimus: ut facile intelligi

possit animum & uidere & audire, non eas partes quæ

quasi fenestræ sunt animi, quibus tamē sentire nihil queat

mens, nisi id agat & adsit. Quid, quod eadem mente res

disimilimas comprehendimus, ut colorem, saporem, ca-

lorem, odorem, sonum, quæ nunquam quinq; nuntijs ani-

mus cognosceret, nisi ad eum omnia referrentur, & is om-

nium iudex solus esset? Atque ea perfectio tam multo pu-

riora & dilucidiora cernentur, quum quò natura fert,

liber

*Corpus non
habet sensus
Hoc L. uero
tunc refert
lib. 3.*

liber animus peruenierit. Nam nunc quidem quanquam foramina illa quæ patent ad animum a corpore callidissimo artificio natura fabricata est, tamē terrenis concretisq; corporibus sunt intersepta quodam modo. Quum autem nihil erit præter animum, nulla res obiecta impediet quominus percipiat quale quidque sit. Quamuis copiose hæc diceremus, si res postularet, quam multa, quam uaria, quanta spectacula animus in locis cœlestibus esset habiturus. Quæ quidem cogitans, soleo sepe mirari nonnullorū insolentiam philosophorū, qui naturæ cognitionem admirantur, eiusq; inuentori et principi gratias exultantes agunt, cumq; uenerantur ut deum. Liberatos enim se per eum dicunt grauissimis dominis terrore sempiterno et diurno ac nocturno metu. Quo terrore? quo metu? Quæ est anus tam delira quæ timeat ista, quæ uos uidelicet, si physica non didicissetis, timeretis?

Acherontia templa, alta orci, pallida

Leti, obnubila, obsita tenebris loca.

Non pudet philosophum in eo gloriari, quod hæc nō timeat, et quod falsa esse cognouerit? Ex quo intelligi potest quā acuti natura sint qui hæc sine doctrina credituri fuerint. Præclarum autē nescio quid adepti sunt qui didicerunt, se quum tempus mortis uenisset, totos esse perituros. Quod ut ita sit (nihil enim pugno) quid habet ista res aut letabile aut gloriosum? nec tamen mihi sanē quicquam occurrit cur non Pythagoræ sit, et Platonis uera sententia. Vt enim rationem nullam Plato asserret (uide quid homini tribuam) ipsa autoritate me frāgeret: tot autem rationes attulit, ut uelle ceteris, sibi certe persuasisse uideatur. Sed plurimi contra nituntur, animosq; quasi capite damnatos morte mulctant; neq; aliud est quicquam

*In id est
corrupti
cognita
sententia
sententia
interueni
nemo, se
iam bonos
esse putant*

cur

cur incredibilis his animorū uideatur eternitas, nisi quòd nequeūt qualis animus sit uacans corpore intelligere, & cogitatione comprehendere. Quasi uerò intelligat qualis sit in ipso corpore, quæ cōformatio, quæ magnitudo, qui locus: ut si iam possent in homine uno cerni omnia, quæ nunc tecta sunt, casurus ne in conspectum uideatur animus, an tanta sit eius tenuitas ut fugiat aciem. Hæc reputet isti qui negant animum sine corpore se intelligere posse, uidebunt quem in ipso corpore intelligant. Mihi quidem naturā animi intuēti multò difficilior occurrit cogitatio, multoq; obscurior, qualis animus in corpore sit, tanquam alienæ domui, quàm qualis quum exierit, & in liberū cœlum quasi in domum suam uenerit. Si enim quod nunquā uidimus, id quale sit intelligere non possumus, certe & deum ipsum & diuinū animum corpore liberatū, cogitatione cōplecti non possumus. Dicæarchus quidē & Aristoxenus, quia difficilis erat animi quid aut qualis esset intelligētia, nullū omnino animum esse dixerunt. Est illud quidē uel maximum, animo ipso animū uidere: & nimirū hanc habet uim præceptū Apollinis quo monet ut se quisq; noscat. Non enim credo id præcipit ut mēbra nostra aut staturam, figuram ue noscamus: neq; nos corpora sumus, neq; ego hæc dicens corpori tuo dico. Quū igitur nosce te dicit, hoc dicit, nosce animū tuū. Nā corpus quidē quasi uas est, aut aliquod animi receptaculum. Ab animo tuo qcquid agitur, id agitur à te. Hūc igitur nosse, nisi diuinū esset, non esset hoc acrioris cuiusdam animi præceptū, sic ut tributū deo sit; hoc est seipsum posse cognoscere. Sed si qualis sit animus ipse animus nesciat, dic queso, ne esse se. Cuius quidem se sciet, ne moueri quidem se? Ex quo illa ratio nata est Platonis, quæ à Socrate est in Phædro explicata, à me

*præceptum
Apollinis:
Nosce te ip-
sum.*

*Hæc uide-
re non est
se. Cuius
in L.*

à me autem posita est in sexto libro de rep. Quod semper mouetur, id æternum est: quod autem motū affert alicui, quodq; ipsum agitur aliunde, quando finē habet motus, uiuēdi quoq; finem habeat necesse est: solum igitur quod seipsum mouet, quia nunquam deseritur à se, nunquā ne moueri quidem desinit. Quin etiam ceteris quæ mouentur, hic sōns, hoc principium est mouendi. Principij autē nulla est origo: nam ex principio oriuntur omnia. Ipsum autē nulla ex re alia nasci potest. nec enim esset id principium quod gigneretur aliunde. Quod si nūquam oritur, nec occidit quidem unquam. Nam principium extinctū nec ipsum ab alio renascetur, nec à se aliud creabit. siquidem necesse est à principio oriri omnia. Ita fit ut motus principium ex eo sit quod ipsum à se mouetur. Id autem nec nasci potest, nec mori: uel concidat omne cælum, omnisq; natura consistat necesse est, nec uim ullam nanciscatur qua primo impulsu moueatur. Quum patēat igitur æternū id esse quod seipsum moueat, quis est qui hanc naturā animis esse tributam neget? Inanimatum est enim omne quod pulsū agitur externo. Quod autē animal est, id motu cietur interiore & suo: nam hæc est propria natura animi atque uis. Quæ si est una ex omnibus quæ se ipsam semper moueat, neque nata certe est, & æterna est. Licet cōcurrant plebeij omnes philosophi (sic enim ij qui à Platone & Socrate & ab ea fāmilia disidēt, appellandi uidentur) non modo nihil unquā tam eleganter explicabunt, sed ne hoc quidem ipsam quā subtiliter conclusum sit intelligēt. Sentit igitur animus se moueri: quod quum sentit, illud unā sentit, se ui sua, non aliena moueri, nec accidere posse ut ipse unquam à se deseratur. Ex quo efficitur æternitas, nisi quid habes ad hæc.

facile

A. Ego uerò mihi debere certū. Deinde quum uerbum patere pro apparere uisus est, non latine sed barbare loquuntur.

Argumentum
Platonis, q
à motu
ma mult
probat in
mortalita
tem

L. sic leg
lib. int. r
pugnā:
tibris. pro
apparent
que uerbo
ueteres u.
uoluntur
tūm mil
tis alijs in
reb: tūm
in actio
nibus &
iudicijs,
ut, si pa
ret Titu

facile sum passus, ne in mentem quidem mihi aliquid contra uenire, ita isti faueo sententiae. M. Quid illa tandem, num leuiores censes quae declarant inesse in animis hominum diuina quaedam? quae si cernerent quemadmodum nasci possent, etiam quemadmodum interiret uiderent. Nam sanguinem, bilem, pituitam, ossa, neruos, uenas, omnem denique membrorum et totius corporis figuram uideor posse dicere unde coacta, et quomodo facta sint. Per animum ipsum, si nihil esset in eo nisi id ut per eum uiueremus, tam natura putarem hominis uitam sustentari, quam uitae, quam arboris. Haec enim etiam dicimus uiuere. Item si nihil haberet animus hominis, nisi ut appeteret aut fugeret, id quoque esset ei commune cum bestiis. Habet primum memoriam, et eam infinitam rerum innumerabilium. Quam quidem Plato recordationem esse uult uitae superioris. Nam in illo libro qui inscribitur Memnon, pusionem quandam Socrates interrogat quaedam geometrica de dimensione quadrati. Ad ea sic ille respondet ut puer: et tamen ita faciles interrogationes sunt, ut gradatim respondens eo perueniat, quasi geometrica didicisset. Ex quo effici uult Socrates ut discere nihil aliud sit quam recordari. Quem locum multo etiam accuratius explicat in eo sermone quem habuit eo ipso die quo excessit e uita. Docet enim quemuis, qui omnium rerum rudis esse uideatur, bene interroganti respondentem, declarare se non tum illa discere, sed reminiscendo recognoscere: nec uero fieri ullo modo posse ut a pueris tot rerum atque tantarum insitas, et quasi consignatas in animis notiones quas *ὑπολαβάναι* uocant, haberemus, nisi animus antequam in corpus intrauisset, in rerum cognitione uiguisset. Quumque nihil esset, ut omnibus locis a Platone differitur (nihil enim ille putat esse quod oriatur et intereat: id quae solum esse, quod

*gradatim
respondens
eum perueniat*

*Memoriae
cordatio
superioris*

*Reminiscen-
tia*

*ὑπολαβάναι
intrauisset
notiones*

*Plato negat
ἵστας ὑπολαβάναι
nasci*

quod semper tale sit qualem ideam appellat ille, nos speciem) non potuit animus hoc in corpore inclusus agnoscere, cognita attulit. Ex quo tam multarum rerum cognitionis admiratio tollitur. Neque ea plane uidet animus, quum repente in tam insolitum, tamque perturbatum domicilium immigrauit: sed quum se collegit atque recreauit, tum agnoscit illa remunerando. Ita nihil aliud est discere nisi recordari. Ego autem maiore etiam quodam modo memoriam admiro. Quid est enim illud quo meminimus, aut quam habet uim, aut unde naturam? Non quero quanta memoria Simonides fuisse dicatur, quanta Theodectes, quanta is qui à Pyrrho legatus ad Senatum est missus Cynetas, quanta nuper Carneades, quanta qui modo fuit Sceptius Metrodorus, quanta noster Hortensius: de communi omnium memoria loquor, et eorum maxime qui in aliquo maiore studio et arte uersantur, quorum quanta mens sit, difficile est existimare, ita multa meminerunt. Quorsum igitur hæc spectat oratio? quæ sit illa uis, et unde sit, intelligendum puto. Nō est certe nec cordis, nec sanguinis, nec cerebri, nec atomorum. Anima sit animus, ignis uel nescio: nec me pudet, ut istos, fateri nescire quod nesciam. Illud si ulla alia de re obscura affirmare possem, siue anima, siue ignis sit animus, eum iurare esse diuinum. Quid enim obsecro te, terræ ne tibi, aut hoc nebuloso et caliginoso cælo, aut fata aut concreta uidetur tanta uis memoriæ? Si quid sit hoc non uides, at quale sit uides: si ne id quidem, at quantum sit, profecto uides. Quid igitur? utrum capacitatem aliquam in animo putamus esse, quod tanquam in aliquod uas ea quæ meminimus infundantur? Absurdum id quidem: qui enim fundus, aut quæ talis animi figura intelligi potest, aut quæ tanta omnino capacitas?

An impri

*Idea plato,
mica.*

*Mirabilis
m & natu-
ra memoria*

*+ Carmada
L*

An imprimi quasi ceram animum putamus, & memoriam esse signatarum rerum in mente uestigia? Quæ possunt uerborum, quæ rerum ipsarum esse uestigia? Quæ porro tam immensa magnitudo quæ illa tam multa possit effingere? Quid illa uis, quæ tandem est quæ inuestigat occultata, quæ inuentio atq; excogitatio dicitur? Ex hac ne tibi terrena mortali quæ natura & caduca concreta ea uidentur? aut qui primus, quod summæ sapientiæ Pythagoræ uisum est, omnibus rebus imposuit nomina: aut qui dispersatos homines congregauit, & ad societatem uitæ conuocauit? Aut qui sonos uocis, qui infiniti uidebantur, paucis literarum notis terminauit? Aut qui errantium stellarum motus, progressiones institutiones quæ notauit? Omnes magni, etiâ superiores, qui fruges, qui uestitum, qui tecta, qui cultum uitæ, qui præsidia contra feras inuenerunt, à quibus mansuefacti & ex culti, à necessarijs artificijs ad elegantiora defluximus. Nam & auribus oblectatio magna ex parte est inuenta, & temperata uarietate & natura sonorum: & astra suspeximus, tum ea quæ sunt infixæ certis locis, tum illa non re, sed uocabulo errantia: quorum conuersiones, omnisq; motus qui animus uidit, is docuit similem animū suū esse eius, qui ei fabricatus in cælo esset. Nam quū Archimedes lunæ, solis, quinque errantium motus in spherâ illigauit, effecit idē quod ille qui in Timæo mundum ædificauit Platonis deus, ut tarditate & celeritate dissimilimos motus una regeret conuersio. Quod si in hoc mundo fieri sine deo non potest, ne in sphaera quidem eosdē motus Archimedes sine diuino ingenio potuisset imitari. Mihi uerò ne hæc notiora quidem & illustriora carere ui diuina uidentur: ut ego aut poëtam graue plenum quæ carmen sine cœlesti aliquo

mentis

Om
Est dñs in nobis agitat⁹ calefact⁹
Sedib⁹ astrorū spūs ill⁹ nō mī

Inuentio

Congregatio
uocisInuentio
lunæ.Archimedes
Sphaera in
uentor

mentis instinctu putem fundere: aut eloquentiam sine maiore quadam vi fluere abundantem sonantibus uerbis, uerbisq; sententijs. Philosophia uero omnium mater artium, quid est aliud, nisi, ut Plato ait, donum: ut ego, inuentum deorum? Hæc nos primum ad illorum cultum, deinde ad ius hominum, quod situm est in generis humani societate, tum ad modestiam magnitudinemque animi erudiuit: eademque ab animo tanquam ab oculis caliginem dispulit, ut omnia supera, infera, prima, ultima, media uideremus. Prorsus hæc diuina mihi uidetur uis, quæ tot res efficiat & tantas. Quid est enim memoria rerum & uerborum? quid porro inuentio? profecto id quo nec in deo quicquam maius intelligi potest. Non enim ambrosia deos, aut nectare, aut luuentate pocula ministrante letari arbitror: nec Homerum audio qui Ganymedem à dijs raptum ait propter formam, ut Ioui pocula ministraret: non iusta causa cur Laomedonti tanta fieret iniuria. Fingebat hæc Homerus, & humana ad deos transferebat: diuina mallem ad nos. Quæ autem diuina? uigere, sapere, inuenire, meminisse. Ergo animus qui ut ego dico, diuinus est, ut Euripides audet dicere, deus. Et quidem si deus aut anima, aut ignis est, idem est animus hominis. Nam ut illa natura cælestis & terra uacat & humore, sic utriusque hæc rerum humanus animus est expers. Sin autem est quinta quedam natura ab Aristotele inducta, primum hæc & deorum est & animorum. Hanc nos sententiam secuti, his ipsis uerbis in consolatione hæc expressimus. Animum nulla in terris origo inueniri potest. Nihil enim est in animis mixtum atque concretum, aut quod ex terra natum atque fictum esse uideatur: nihil ne aut humidum quidem, aut stabile, aut igneum. His enim in naturis nihil

plato in phe
Philosophia
dōtes diu
tis auferant

Deputa L

Ganymedes
raptus.

Conclusio

Cicero in co
solutio in
morte Tul
lia

ineſt quod uim memoriae, mentis, cogita-
 tionis habeat, quod & praeterita teneat, & futura prouideat, & com-
 plecti poſſit praesentia, quae ſola diuina ſunt: nec inuenie-
 tur unquam unde ad hominem uenire poſſint niſi à deo.
 Singularis eſt igitur quaedam natura atq; uis animi, ſeiun-
 cta ab his uſitatſis notis quae naturis. Ita quicquid eſt illud
 quod ſentit, quod ſapit, quod uult, quod uiget, coeleſte &
 diuinum eſt: ob eamq; rem aeternū ſit neceſſe eſt. Nec uero
 deus ipſe qui intelligitur à nobis, alio modo intelligi po-
 teſt, niſi mens ſoluta quaedam & libera, ſegregata ab omni
 conuictione mortali, omnia ſentiens & mouens, ipſa quae
 praedita motu ſempiterno. Hoc eſt genere, atque eadem eſt na-
 tura eſt humana mens. Vbi igitur aut qualis eſt iſta mens?
 ubi tua, aut qualis, poteſt ne dicere? An ſi omnia ad intelli-
 gendum non habeo quae habere uellem, ne his quidē quae
 habeo mihi per te uti licebit? Non ualeat tantum animus,
 ut ſeipſum ipſe uideat: at ut oculus, ſic animus ſeſe non ui-
 dens alia cernit. Non uidet autem quod minimum eſt, for-
 mam ſuam fortaſſe, quanquam id quoque, ſed relinquamus:
 uim certe, ſagacitatem, memoriam, motum, celeritatem ui-
 det. Haec magna, haec diuina, haec ſempiterna ſunt. Qua ſa-
 cie quidem ſit, aut ubi habitet, ne quaerendum quidem eſt:
 aut quum uidemus ſpeciem primū candorem quae coeli,
 deinde conuerſionis celeritatem tantam, quantam cogita-
 re non poſſumus, tum uiciſſitudines dierum atq; noctiū,
 comutationesq; temporū quadripartitis ad maturitatem
 frugum & temperationem corporum aptas, eorum quae
 omnium moderatorem & ducem ſolem, lunam quae accre-
 tione & diminutione luminis quaſi faſtorum notantem
 & ſignificantem dies. Tum in eodem orbe in XII.
 partes diſtributo quinque ſtellas ferri, eoſdem curſus con-
 ſtantiffime

Obiectionem
 de qualitate
 animi, dicit
 alia obiectione
 no

Deſcriptio
 puerorum
 coeli & soci-
 ni machi-
 na mundi

planta

stantissime seruantes disparibus inter se motibus, nocturnamq; cœli formam undique syderibus ornatam. Tum globum terræ eminentem è mari, fixum in medio mundi uniuersi loco, duabus oris distantibus habitabilem & cultum. Quarum altera, quam nos incolimus, sub axe posita ad stellas septem, unde

Horripit Aquilonis stridor gelidas molitur niues:

Altera australis ignota nobis, quā uocāt Græci ἀνταρκτική. Cæteras partes incultas, quod aut frigore rigeant, aut urantur calore. Hic autem ubi habitamus, non intermittit suo tempore

Cœlum nitescere, arbores frondescere,
Vites letificæ pampinis pubescere,
Ramos baccarum ubertate incuruescere,
Segetes largiri fruges, florere omnia,
Fontes scatere, herbis præta conuestirier.

Tum multitudinem pecudum partim ad uescendū, partim ad cultus agrorum, partim ad uehendū, partim ad corpora uestienda: hominemq; ipsum quasi contemplatorem cœli ac deorum, ipsorumq; cultorem, atque hominis utilitati agros omnes & maria parentia. Hæc igitur & alia innumerabilia quum cernimus, possumus ne dubitare quin his præsit aliquis conditor uel effector, si hæc nata sunt, ut Platoni uidetur: uel si semper fuerint, ut Aristoteli placet, moderator tanti operis & muneris? Sic mentē hominis quāuis eam non uideas, ut deum non uides, tamen ut deum agnoscis ex operibus eius: sic ex memoria rerum & inuentione & celeritate motus, omniq; pulchritudine uirtutis, uim diuinam mētis agnoscito. In quo igitur loco est? Credo equidem in capite: & cur credam, asserre possum, sed alias: nūc ubiubi sit animus, certe quidē in te est.

Quing Zona
runt deseri
ptio

Corbūm
fides am
ma.

Quæ est ei natura? Propria puto & sua. Sed fac igneã, fac
 spirabilem, nihil ad id de quo agimus: illud modo uideto,
 ut deum noris, etsi eius ignores & locũ & faciẽ: sic ani-
 mum tibi tuum notum esse oportere, etiã si ignores & lo-
 cum & formam. In animi cognitione dubitare non
 possumus, nisi planè in Physicis plũbei sumus, quin nihil
 sit animis admixtum, nihil concretum, nihil copulatum,
 nihil coagmẽtatũ, nihil duplex: quod quum ita sit, certe
 nec secerni, nec diuidi, nec discerpi, nec distrabi potest, nec
 interire igitur. Est enim interitus quasi discessus & secre-
 tio ac direptus earũ partium, quæ ante interitũ iunctione
 aliqua tenebantur. His & talibus rationibus adductus So-
 crates, nec patronum quæsiuit ad iudiciũ capitis, nec iudi-
 cibus supplex fuit: adhibuitq; liberam contumaciã à ma-
 gnitudine animi inductam, non à superbia. Et supremo
 uitæ die de hoc ipso multa disseruit: & paucis antè diebus
 quum facile posset educi è custodia, noluit. Et quũ penè in
 manu iam mortiferũ illud teneret poculũ, loquutus ita est
 ut non ad mortẽ trudi, uerũ in cœlum uideretur ascendere.
 Ita enim censebat, itaq; disseruit duas esse uias, duplicesq;
 cursus animorum è corpore excedẽtium. Nam qui se hu-
 manis uitij contaminassent, & se totos libidinibus dedi-
 dissent, quibus cæcati uelut domesticis uitij atq; flagitijs se
 inquinassent, uel in Rep. uiolanda fraudes inexpriabiles
 concepissent: ijs deuium quoddam iter esse seclusum à con-
 cilio deorum. Qui autem se integros castos quæ seruauis-
 sent, quibusq; fuisset minima cum corporibus contagio,
 seseq; ab his semper seuocassent, essent quæ in corporibus
 humanis uitam imitati deorum, his ad illos à quibus essent
 profecti, reditum facilem patere. Itaque commemorat, ut
 cygni, qui non sine causa Apollini dicati sunt, sed quod
 ab eo

*Contra spi-
 ritum hoc
 dicit, qui
 semper
 animi ipso qd
 dam ex ho-
 metis compo-
 situm
 dicitur
 L.*

*Socratis for-
 titudo in per-
 ferenda mor-
 te*

*Plato in pha-
 drone.*

*Pulchra
 similitudo
 a Cygni*

ab eo diuinationem habere uideantur, qua prouidentes
 quid in morte boni sit, cum cantu & uoluptate moriantur:
 sic omnibus & bonis & doctis esse faciendum. Nec
 uero de hoc quisquam dubitare posset, nisi idem nobis ac-
 cideret diligenter de animo cogitantibus, quod ijs saepe usu
 uenit, qui quum facriter oculis deficientē solem intueren-
 tur, ut aspectū omnino amitterēt: sic mentis acies seipsam
 intuens, nonnunquam hebescit: ob eamq; causam contem-
 plandi diligentiam amittimus. Itaque dubitans, circumspe-
 ctans, hesitans, multa aduersa reuersens, tanquam jāt in
 mari immenso nostra uehitur pratio. Sed hæc & uetera,
 & à Græcis. Cato autem sic abiit è uita, ut causam moriē-
 di nactum se esse gauderet. Vetat enim dominans ille in
 nobis deus iniussu hinc nos suo demigrare. Quum uero
 causam iustam deus ipse dederit, ut tunc Socrati, nunc Ca-
 toni, saepe multis, nā ille mediusfidius uir sapiens letus ex
 his tenebris in lucem illam excesserit. nec tamen illa uin-
 cula carceris ruperit, leges enim uetant: sed tanquam à ma-
 gistratu, aut ab aliqua potestate legitima, sic à deo euo-
 catus atque emissus exierit. Tota enim Philosophorum
 uita, ut ait idem, commentatio mortis est. Nam quid aliud
 agimus, quum à uoluptate, id est, à corpore, quum à re
 familiari quæ est ministra & famula corporis, quum à
 Repub. quum à negotio omni seuocamus animum: quid,
 inquam, tum agimus, nisi animum ad seipsum aduocamus,
 secum esse cogimus, maxime quæ à corpore abducimus?
 Secernere autem à corpore animum, ne quicquam aliud
 est quàm emori discere: quare hoc commentemur, mihi
 crede, disiungamusq; nos à corporibus, id est, consuesca-
 mus mori. Hoc & dum erimus in terris, erit illi coelesti
 uitæ simile: & quum illuc ex his uinculis emissi feremur,

Symonides
 Apollini dicitur
 Latine

facitibus
 L

L
 Significat
 nostra me-
 tris aciem
 & rationem
 in hoc mun-
 do uolunt, ta-
 quam qui
 in tenebris
 habitant, in
 mari im-
 merso.
 Expone qd
 sit commen-
 tatio mortis

¶ nec quic-
 quam la-
 tam uet-
 res nec
 pro non
 usum pa-
 rant.

minus tardabitur cursus animorum. Nam qui in compedi-
bus corporis semper fuerunt, etiam quum soluti sunt, tar-
dius ingrediuntur, ut hi qui ferro uincti multos annos fue-
runt: quò quum uenerimus, tum denique uiuemus. Nam
hæc quidem uita mors est, quam lamentari possem, si libe-
ret. A. Satis tu quidem in consolatione es lamentatus.
quam quum lego, nihil malo quàm has res relinquere: his
uero auditis, multo magis. M. Veniet tempus, et quidem
celeriter, et siue retractabis, siue properabis (uolat enim
Cameratimætas) Tantum autē abest ab eo ut malum mors sit, quod
tibi dudum uidebatur, ut uerear ne homini nihil sit non
malum aliud certe, sed nihil bonum aliud potius. Quidam
uel dii ipsi, uel cum dijs futuri sumus. A. Quid refert?
adsunt enim qui hæc non probent. M. Ego autem nun-
quam ita te in hoc sermone dimittam ulla uti ratione, ut
mors tibi uideri malum possit. A. Quis potest, quum ista
cognouerim? M. Qui possit rogas? Cateruæ ueniunt con-
tradicientium, nec solum Epicureorum quos quidem non
despicio: sed nescio quo modo doctissimus quisque con-
temnit, acerrime autem deliciae meae Dicearchus contra
hanc immortalitatem diseruit. Is enim tres libros scripsit
qui Lesbiaci uocantur, quòd Mitylenis sermo habetur,
in quibus uult efficere animos esse immortales. Stoici autē
usurā nobis largiuntur tanquā cornicibus: diu māsuros
aiunt animos: semper, negant. Nam uis igitur audire,
cur etiamsi ita sit, mors tamen non sit in malis? A. Ut
uidetur: sed me nemo de immortalitate depellet. M.
Laudo id quidem, etsi nihil animis oportet confidere.
Mouemur enim sæpe aliquo acute concluso, labamus,
mutamus quæ sententiam clarioribus in rebus. In his enim
est aliqua obscuritas. Id igitur si acciderit, simus armati.

A. Sanè

Cameratimætas
hoc modo per-
sonas distri-
buit.

A. Sanè quidem, sed ne accadat prouidebo. M. Nunquid igitur est causæ quin amicos nostros Stoicos dimittamus? eos dico qui aiunt animos manere, è corpore quum excesserint, sed non semper. Istos uero qui quod tota in hac causa difficilimum est, suscipiant, posse animum manere corpore uacantem: illud autem quod non modo facile ad credendum est, sed eo concesso quod uolunt, consequens, id certe non dant, ut quum diu permanserit, ne intereat. Bene reprehendis, & se isto modo res habet. Cre-
damus igitur Panætio à Platone suo dissentienti. Quem enim omnibus locis diuinum, quem sapientissimum, quem sanctissimum, quem Homeram Philosophorum appellat, huius hanc unam sententiam de immortalitate animorum non probat. Vult enim quod nemo negat, quicquid natum sit interire: nasci autem animos, quod declarat eorum similitudo qui procreantur, quæ etiã in ingenijs, non solum in corporibus appareat. Alterã autem affert rationem, nihil esse quum doleat, quin id ægrum esse quoque possit: quod autem in morbum cadat, id etiã interiturum: dolere autẽ animos, ergo & interire. Hæc refelli possunt. Sunt enim ignorantis, quum de eternitate animorum dicatur, de mente dici, quæ omni turbido motu semper uacet, non de partibus his, in quibus ægritudines, iræ, libidinesq; uersentur: quas is contra quem hæc dicantur semotas à mente & disclusas putat. Nam similitudo magis apparet in bestijs, quarum animi sunt rationis expertes, hominum autem similitudo in corporum figura magis extat: & ipsi animi, magni refert quali in corpore locati sint. Multa enim è corpore existunt quæ acuant mentem, multa quæ obtundant. Aristoteles quidem ait, omnes ingeniosos melancholicos esse, ut ego me tridarem

Plato Ho-
mexm phi-
losophorum

Panætij
argumētū
contra im-
mortalita-
tem, & id
eundem è
fontino

esse non moleste sciam: enumerat multos, idq; quasi constat, rationem cur ita fiat affert. Quod si tanta uis est ad habitum mentis in his quæ gignuntur in corpore (ea sunt autem quæcunque sunt quæ similitudinem faciant) nihil necessitatis affert cur nascatur animi similitudo. Omitto similitudines: uellem adesse posset Panætius, uixit cum Aphricano: quærerem ex eo, cuius suorum similis fuisset Aphricani fratris nepos: facie, patris: uita, omnium perditorum ita similis, ut esset facile teterrimus. Cuius etiam similis P. Crassi sapientis & eloquentis, & primi hominis nepos, multorumq; aliorum clarorum uirorum quos nihil attinet nominare, nepotes & filij. Sed quid agimus? oblitusne sumus hoc nunc nobis esse propositum, quum factus de æternitate dixerimus, ne, si interirent quidem animi, quicquam mali esse in morte? A. Ego uero memineram: sed te de æternitate dicentem aberrare proposito facile patiebar. M. Video te alta spectare, & uelle in cælum migrare. A. Spero fore ut contingat id nobis: sed fac, ut isti uolunt, animos non remanere post mortem: uideo nos si ita sit, priuari spe beatioris uitæ. M. Mali uero quid affert ista sententia? Fac enim animum sic interire ut corpus: num igitur aliquis dolor, aut omnino post mortem sensus in corpore est? Nemo id quidem dicit, etsi Democritum insinulat Epicurus, Democritici negant: ne in animo quidem igitur sensus remanet, ipse enim nusquam est. Vbi igitur malum est? quoniã nihil tertium. An quoniam ipse animi discessus à corpore non fit sine dolore? Ut credam ita esse, quam est id exiguum: & falsum esse arbitror, & fit plerumq; sine sensu, nonnunquam etiam cum uoluptate, totumq; hoc leue est qualecunque est, fit enim ad punctum temporis. Illud angit, uel potius excruciat, discessus ab omnibus his.

*Radix ad al-
teram parte
disputatio
m. Nihil
esse mali post
mortem in
in morte, et
an si inter-
reant ani-
mi cum cor-
poribus.*

his que sunt bona in uita. Vide ne à malis dici uerius pos-
 sit. Quid ego nunc lugeam uitam hominum? uere & iure
 possum. Sed quid necesse est quū id agam, ne post mortem
 miseros nos putemus fore, uitam etiā efficere deplorando
 miseriorem: Fecimus hoc in eo libro, in quo nosmetipsos
 quantum potuimus consolati sumus. A malis igitur mors
 abluat, non à bonis. Verū si querimus, hoc quidem à Cy-
 renaico Hegesia sic copiose disputatur, ut is à rege Pto-
 lemeo prohibitus esse dicatur illa in scholis dicere, quo
 multi his auditis mortē sibi ipsi consciscerent. Callimachi
 quidē epigramma in Ambraciota Cleombrotū est, quē ait,
 quā nihil ei accidisset aduersi, ē muro se in mare abiēcisse
 lecto Platonis libro. Eius autem quem dixi Hegesia liber
 est *ἀνὰ νεκρὰ ὁρῶν*, quod à uita quidam per inediam disce-
 dens, reuocatur ab amicis, quibus respondens uite huma-
 næ enumerat incōmoda. possem id facere, etsi minus quā
 ille, qui omnino uiuere expedire nemini putat. Mitto a-
 lios, etiā ne nobis expedit, qui & domesticis & forensi-
 bus solatijs ornamentisq; priuati, certe si antē occidisse-
 mus, mors nos à malis non à bonis abstraxisset. Sit igitur
 aliquis, qui nihil mali habeat, nullū à fortuna uulnus acce-
 perit. Metellus ille honoratus quatuor filijs, at quinquā-
 ginta Priamus, quibus decem & septem iusta uxore natis,
 in utroq; eādem habuit fortuna potestātē, sed usa in alte-
 ro est. Metellum enim multi filij, filie, nepotes, neptes in
 rogam imposuerunt. Priamum tanta progenie orbatum
 quum in aram confugisset, hostilis manus interemit. Hic
 si uiuus filijs, incolami regno occidisset,
 Astante ope barbarica,
 Tectis celatis, laqueatis,
 utrum tandem à bonis an à malis discessisset? Tum

*Refutat ob-
 iectionem
 de inuolu-
 mento pp-
 ter priuatio-
 nem bonorū
 in uita*

Cleombrotus

*Metelli feli-
 citas*

*Priami mi-
 serabilis in-
 teritum*

Ennius

profecto uideretur à bonis. At certe ei melius euenisset,
nec tam flebiliter illa canerentur,
Hæc omnia uidi inflammari,
Priamo ui uitam euitari,
Iouis aram sanguine turpari.

Pompeii ad
nostra uisus
tudo

Quasi uerò ista uel quicquā tum potuerit ei melius ac-
cidere: quod si antè occidisset, tamen euentū omnino ami-
sisset, hoc autē tēpore sensum malorū amisit. Pompeio no-
stro famulari quū grauiter egrotaret Neapoli, melius est
factum. Coronati Neapolitani fuerūt, nimirum etiam Pu-
teolani, uulgo ex oppidis publicè, gratulabantur: ineptū
sanè negotium & Græculum, sed tamē fortunatū. Vtrum
igitur si tum esset extinctus, à bonis rebus, an à malis di-
scessisset? Certè à miseris. Non enim cū socero bellum ges-
sisset, nō imparatus arma sumpsisset, nō domū reliquisset,
nō ex Italia fugisset, nō exercitu amisso nudus in seruorū
feriū & manus incidisset: non liberi defleti, non fortunæ
omnes à uictoribus possiderētur. Qui si mortē tum obis-
set, in amplissimis fortunis occidisset. is propagatione uitæ
quot, quantas, quā incredibiles hausit calamitates? Hæc
morte effugiuntur, etiā si non euenierint, tamen quia pos-
sunt euenire. Sed homines ea sibi accidere non cogitant,
Metelli sperat sibi quisq; fortunā: proinde quasi aut plu-
res fortunati sint, quā infelices, aut certi quicquam sit
in rebus humanis, aut sperare sit prudentius quā time-
re. Sed hoc ipsum concedatur, bonis rebus homines mor-
te priuari: ergo etiam carere mortuos uitæ cōmodis, idq;
esse miserum, certe ita dicant necesse est. An potest is qui
non est, re ulla carere? Triste enim est nomen ipsum ca-
rendi. quia subijcitur hæc uis, habuit, non habet, deside-
rat, requirit, indiget. Opinor hæc incommoda sunt ca-
rentis

rentis: caret oculis, odiosa cæcitas: liberis, orbitas: ualet hoc in uiuis. Mortuorum autem non uitæ modo cōmodis, sed ne uita quidē ipsa quisquam caret: de mortuis loquor qui nulli sunt. Nos qui sumus: num aut si cornibus caremus, aut pennis, sit qui id dixerit? Certe nemo. Quid ita? Quia quum id non habes quod tibi nec usu nec natura aptum sit, nō careas etiam si sentias te non habere. Hoc premendum, etiam atq; etiam est arguendum, confirmato illo de quo si mortales animi sunt, dubitare non possumus quin tantus interitus in morte sit, ut ne minima id quidem suspicio sensus relinquatur. Hoc igitur probe stabilito et fixo, illud excutiendum est, ut sciatur quid sit carere: ne relinquatur aliquid erroris in uerbo. Carere igitur hoc significat, egere eo quod habere uelis. Inest enim uelle in carendo, nisi quum sic tanquam in febris dicitur, alia quadam notione uerbi. Dicitur enim alio modo carere, quum aliquid non habeas, et non habere te sentias, etiam si id facile patiare. Carere enim in morte non dicitur: nō enim esset dolēdū. Dicitur illud bono carere, quod est malū: sed ne uiuus quidem bono caret, si eo nō indiget: sed in uiuo intelligi tamē nō potest regno carere. Dicit autē hoc in te satis subtiliter nō potest, posset in Tarquinio quū regno esset expulsus: at in mortuo ne intelligi quidē potest. Carere enim sentiētis est. nec sensus in mortuo est: ne carere quidē igitur in mortuo est. Quāquā quid opus est in hoc philosophari, quū rem nō magnopere egere philosophia uideamus? Quoties nō modo ductores nostri, sed uniuerſi etiā exercitus ad non dubiā mortem concurrerunt? Quæ quidem si timeretur, nō L. Brutus arcens eum reditu tyrannum, quem ipse expulerat, in prælio concidisset. Non cum Latinis decertans pater Decius, cum Hetrus-

scis

Camera.
+ argumentū

Propria signi-
ficatio
uobi care-
re.

Exempla eo-
rum quū
mortem con-
tempserunt

scis filius, etiam cum Pyrrho nepos, se hostium telus obiectissent. Non uno bello pro patria cadentes Scipiones Hispania uidisset, Paulum & Geminum Cannæ, Venusia Marcellum, Latini Albinum, Lucani Gracchum. Num quis horum miser hodie? ne tum quidem post spiritum extremum. Nec enim potest esse miser quisquam sensu perempto. A. At id ipsum odiosum est, sine sensu esse. M. Odiosum, si id esset carere. Quum uero perspicuum sit, nihil posse in eo esse, qui ipse non sit: quid potest esse in eo odiosum, qui nec careat, nec sentiat? Quanquā hoc quidē nimis saepe, sed eò quòd in hoc inest omnis animi cōtractio ex metu mortis. Qui enim satis uiderit, id quòd est luce clarius, animo & corpore consumpto, totoque animante deleto, & factō interitu uniuerso, illud animal quod fuerit factū, esse nihil: is planè perspiciet inter Hippocentaurum, qui nunquā fuerit, & Regem Agamemnonem, nihil interesse: nec pluris nunc facere M. Camillum hoc ciuile bellum, quàm illo uiuo ego fecerim Romam captam. Cur igitur & Camillus doleret, si hæc post trecentos & quinquaginta firè annos euentura putaret? et ego doleam si ad decem nullia annorum gentem aliquam urbem nostram potituram putem? Quia tanta charitas patriæ est, ut eam non sensu nostro, sed salute ipsius metiamur. Itaque non deterret sapientem mors, quæ propter incertos casus cotidie imminet, & propter breuitatem uitæ nunquam longe potest abesse, quo minus in omne tempus reipub. suisque consulat, & posteritatem ipsam, cuius sensum habiturus non sit, ad se putet pertinere. Quare licet etiam mortalem esse animum iudicantem, æterna mortis nō gloriæ cupiditate quam sensurus non sit, sed uirtutis, quam necessario gloria, etiam si tu id non agas, consequatur

Roma capta
a Gallis
no 365 ab
Vrb. Con.

quatur. Natura uerò se sic habet: ut quomodo initium no-
bis rerum omnium ortus noster afferat, sic exitum mors:
et ut nihil pertinuit ad nos ante ortū, sic nihil post mor-
tem pertinebit. In quo quid potest esse mali, quum mors
nec ad uiuos pertineat, nec ad mortuos? alteri nulli sunt,
alteros non attingit. Quam qui leuiorem faciunt, somni
similimā uolunt esse: quasi uerò quisquam ita nonaginta
annos uelit uiuere, ut quum sexaginta cōfecerit, reliquos
dormiat. Ne sues quidem id uelint, non modo ipse. Endy-
mion uerò, si fabulas audire uolumus, nescio quando in
Latmo obdormiuit, qui est mons Cariae, nondum opinor
est experrectus. Num igitur eum curare cēses, quum luna
laboret, à qua cōsopitus putatur, ut eum dormientē oscu-
laretur? Quid curet autem qui ne sentit quidem? Habes
somnum imaginem mortis, eamq; quotidie induis: et du-
bitas quin sensus in morte nullus sit, quum in eius simu-
lachro uideas esse nullum sensum? Pellatur ergo ista ine-
ptiae penè aniles, ante tempus mori miserum esse. Quod
tandem tempus? natura ē ne? at ea quidē dedit usuram uitae
tanquam pecuniae, nulla praestituta die. Quid est igitur
quod querare si repetit quum uult? ea enim conditione
acceperas. Idem si puer paruus occidit, a quo animo fe-
rendum putant: si uerò in cunis, ne querendū quidē: atqui
ab hoc acerbius exegit natura quod dederat. Nondū gu-
stauerat, inquit, uitae suauitatē: hic autem iam sperabat
magna, quibus frui cœperat. At id quidem ipsum in cete-
ris rebus melius putatur, aliquam partē quā nullā attin-
gere. cur in uita secus? Quanquam non male ait Callima-
chus, multo saepius lacrymasse Priamū quā Troilū. Eorū
autē, qui exacta aetate moriuntur, fortuna laudatur. Cur?
Nam (reor) nullis, si uita lōgior daretur, posset esse iucun-
dior

*Somnus
imago mor-
tis.*

*Endymion
somnus*

Lucere.

*Vitaq; man-
cipio nulli de-
tine omni-
bus.*

*Exon illi
vel etiam
nullis.*

*Camera. + non illis
Hae autem significat Cic. cur eorum qd
exacta aetate moriuntur, fortuna laudatur
nullis enim posset esse uita incūdi-
or, p. longior uita daretur q illis, quippe cū
essent prudēssimi, prudētia autem
nihil dulcius.*

dior: nihil est profecto homini prudentia dulcius, quā, ut cetera auferat, affert certe senectus. Quæ uerò ætas longa est? aut quid omnino homini longum? non ne modo pueros, modo adolescentes in cursu à tergo insequēs, nec opinantis assequuta est senectus? Sed quia ultra nihil habemus, hoc longum ducimus. Omnia ista perinde ut cuiq; data sunt pro rata parte à uita, longa aut breuia dicuntur. Apud Hypanin fluium, qui ab Europæ parte in Pontū influit, Aristoteles ait bestiolas quasdam nasci, quæ unum diem uiuant. Ex his igitur hora **V I I I.** quæ mortua est, prouecta ætate mortua est: quæ uerò occidente sole, decrepita, cō magis si etiam solstitiali die. Confer nostram longissimam ætatem cum æternitate, in eadem propemodum breuitate qua illæ bestiolæ reperiemur. Contemnamus igitur omnes ineptias (quod enim leuius huic leuitati nomen imponam?) totamq; uim bene uiuendi in animi robore ac magnitudine, ut in omnium rerum humanarū contemplatione ac despicientia, et in omni uirtute ponamus. Nam nunc quidem cogitationibus [†] molestis imis effocimur: ut si ante mors aduentet, quàm Chaldeorū promissa consecuti sumus, spoliati magnis quibusdam bonis, illusi destitutiq; uideamur. Quòd si expectando et desiderando pendemus animis, cruciamur, angimur. Prò dij immortales quàm illud iter iucundū esse debet, quo confecto, nulla reliqua cura, nulla sollicitudo futura sit? quàm me delectat Theramenes, quàmq; elato animo est? Et si enim flemus quum legimus, tamen non miserabiliter uir clarus emoritur, qui quum coniectus in carcerem, triginta iussu tyrannorum uenenum ut sitiens obduxisset, reliquū sic è poculo eiecit, ut id resonaret. Quo sonitu reddito aridens, Propino, inquit, hoc pulchro Critia: qui in eum obduxisset et exser, [†] Alij obbitisset, bñisset, chibisset.

Loggetur
de bonis
καπεκκείσ

Camera:
tollissimos

Nam Genui
liaci vitam
nati ex eo
desimunt
illat prædelli
onit nōcat
haldao de pro
missa:

De Thera,
menc uide
Xenophon:
2 lib. 12.

obduxisset et exser, [†] Alij obbitisset
bñisset, chibisset.

fuerat teterrimus. Græci enim in conuiujs solent nominare, cui poculum tradituri sunt. Lusit utr egregius extremo spiritu, quum iam præcordijs conceptam mortem contineret. Vereq; ei qui uenenum præbuerat, mortē est eam auguratus quæ breui cōsequuta est. Quis hanc animi maximi æquitatem in ipsa morte laudaret, si mortē malum iudicaret? uadit in eundem carcerem, atque in eundem paucis post annis scyphum Socrates eodē scelere iudicū, quo tyrānorum Theramenes. Quæ est igitur eius oratio, quæ facit eum Plato usum apud iudices iam morte multatum? Magna me, inquit, spes tenet, iudices, bene mihi euenire quod mittat ad mortē. Necesse est enim sit alterum de duobus, ut aut sensus omnino mors omnes auferat, aut in aliū quendā locum ex his locis morte migretur. Quamobrem siue sensus extinguitur, morsq; ei somno similis est, qui nonnunquam etiam sine uisis somniorum placatissimam quietē affert, dij boni quid lucri est emori? aut quā multī dies reperiri possint, qui tali nocti anteponantur? Cui similis futura est perpetuitas omnis consequentis tēporis, quis me beatior? Sin uera sunt quæ dicuntur, migrationē esse mortem in eas oras, quas qui è uita excesserint incolunt, id multo iam beatius est, te quum ab ijs qui se iudicum numero haberi uolunt, euaseris, ad eos uenire qui uere iudices appellantur, Minoem, Rhadamanthum, Acacū, Triptoleum: conuenireq; eos qui iuste et cum fide uixerint. Hæc peregrinatio mediocris uobis uideri potest? ut uerò colloqui cum Orpheo, Musæo, Homero, Hesiodo liceat, quanti tandē æstimatis? E quidē sepe emori si fieri posset, uellē, ut ea quæ dico mihi liceret inuenire. Quanta delectatione autē afficerer, quū Palamedē, quum Aiace, quum alios iudicio iniquorum circumuentos conuenirē?

Tenta

Posit aliq
exempla for
titudinū
Spartanorū
quorū vi
tutem Cic
subinde in
rificio con
mendat.

Socrates ha
po nonano
obiit.

Oratio So.
cratis,
quæ se con
latum in
morte

De immor
talitate

Tentarem etiam summi Regis, qui maximas copias duxit ad Troiam, & Vlyssus Sisyphiq; prudentiā. Nec ob eam rem, quum hæc exquirerē, sicut hic faciebā, capite dānarer. Ne uos quidem iudices ij qui me absoluiſtis, mortem timueritis. Nec enim cuiquam bono mali quicquam euenire potest nec uiuo nec mortuo, nec unquā eius res à dijs immortalibus negligētur, nec mihi ipsi hoc accidit fortuito. Nec uerò ego ijs à quibus accusatus sum, aut à quibus condemnatus, habeo quòd succenseam, nisi quòd mihi nocere se crediderunt. Et hoc quidem hoc modo, nihil autē melius aestimo. Sed tempus est, inquit, iam hinc abire me ut moriar, uos ut uitam agatis. Vtrum autem sit melius, dij immortales sciunt, hominem quidem scire arbitror neminem. Nā ego haud paulo hunc animum malim, quàm eorum omnium fortunas qui de hoc iudicauere. Et si quod præter deos negat scire quenquam, id scit ipse utrum melius sit, nā dixit antè: sed suum illud, nihil ut affirmet, teneat ad extremum. Nos autem teneamus ut nihil censeamus esse malum quod sit à natura datū omnibus: intelligamus quæ si mors malum sit, esse sempiternum malum. Nam uitæ miseræ mors finis esse uidetur: mors si est misera, finis esse nullus potest. Sed quid ego Socratem aut Theramenem, præstantis uiros uirtutis & sapientiæ gloria commemoro? quum Lacedæmonius quidam, cuius ne nomen quidem proditum est, mortem tantopere contempserit, ut quum ad eam duceretur damnatus ab Ephoris, & esset uultu hilari atque leto, dixisset quæ eī quidam inimicus, Cōtemnis ne leges Lycurgi? responderit, Ego uerò illi maximam gratiam habeo, quòd me ea pœna multauerit, quā sine mutuatione & sine uersura possem dissoluere. O uirum Sparta dignū: ut mihi quidem qui tam

*Deinde
Ira dicitur
na.*

*Thectame
nos.*

qui tam magno animo fuerit, innocens damnatus esse uideatur. Taleis innumerabileis nostra ciuitas tulit. Sed quid duces & principes nominem, quum legiones scribat Cato saepe alacris in eum locum profectas, unde redituras se non arbitrarētur? Pari animo Lacedaemonij in Thermopylis occiderunt. In quo Simonides,
Dic hospes Sparte, nos te hic uidisse iacentes, *Simo.*

Dum sanctis patriae legibus obsequimur.

Quid ille dux Leonidas dicit? Pergite animo forti Lacedaemonij, hodie apud inferos fortasse coenabimus. Fuit haec gens fortis, dum Lycurgi leges uigebant. E quibus unus, quum Perses hostis in colloquio dixisset glorians, Solem pra iaculorum multitudine & sagittarum non uidebitis: In umbra igitur, inquit, pugnabimus. Viros commemoro. Qualis tandem Lacana, quae quum filium in praelium misisset, & interfectum audisset: Idcirco, inquit, genucrā, ut esset qui pro patria morte non dubitaret occubere. Estō fortes & duri Spartiatae, magnam habet uim Reip. disciplina. Quid Cyrenaeū Theodorū Philosophum non ignobilē, non ne miramur? cui quū Lysimachus Rex crucē minaretur, Istis quaeso, inquit, ista horribilia minitare purpuratis tuis: Theodori quidē nihil interest humi ne, an sublime putrescat. Cuius hoc dicto admoneror ut aliquid etiam de humatione & sepultura dicendum existimem, rem nō difficilem his praesertim cognitis, quae de nihil sentiendo paulò antè dicta sunt: de qua Socrates quidē quid senserit, apparet in eo libro in quo moritur, de quo iam tam multa diximus. Quum enim de immortalitate animarum disputauisset, & iam moriēdi tempus urgeret, rogatus à Critone quēadmodū sepeliri uellet: Multam uero, inquit, operā amici frustra cōsumpsi. Critoni enim nostro

*Epitaphiū
Lacedaemoniorū*

Leonidas

Dieneces

*Lacana mihi
hæris pietas
in patriam*

*Socrates in
Phaedon pla
tōnis de sua
sepultura.*

x non

non persuasi me hinc auolaturum, neque quicquam me relicturum. Veruntamen Crito si me assequi potueris, aut sicubi nactus eris, ut tibi uidebitur, sepelito. Sed mihi crede nemo me uestrum quum hinc excessero, consequetur. Præclare id quidem, qui et amico permiserit, et se ostenderit de hoc toto genere nihil laborare. Durior Diogenes, et

*Cynicus con-
temptus
pudentia.*

id quidem sentiens, sed ut Cynicus asperius, proijci se iussit inhumatum. Tum amici, Volucris ne et frus? Mini me uerò, inquit, sed bacillum prope me quo abigam, ponitote. Qui poteris illi: non enim senties. Quid igitur mihi ferarum laniatus obicit nihil sentienti? Præclare Ana-

Anaxagoras

xagoras, qui quum Lampsaci moreretur, querentibus amicis, uellet ne Clazomenas in patriam, siquid ei accidisset, afferri: Nihil necesse est, inquit: undique enim ad inferos tantundem uia est. Totaq; de ratione humationis unum tenendum est, ad corpus illam pertinere, siue occiderit animus, siue uiueat. In corpore autem perspicuum est, uel extincto animo uel elapso nullum residere sensum. Sed plena errorum sunt omnia. Trahit Hectorem ad currum relictum Achilles, lacerari eum et sentire credo putat: ergo hic ulciscitur, ut quidem sibi uidetur. At illa sicut acer-

*Ridetur eos q
sacrum in
mortuorum
cadaverem.*

bissimam rem mæret,
Vidi, uidere quod me passa ægerrime,
Hectorem curru quadrijugo raptarier.

Quem Hectorem? aut quandiu ille erit Hector? Melius Accius, et aliquando sapiens Achilles,
Imò enim uerò corpus Priamo reddidi, Hectorem abstuli.

Nō igitur Hectora traxisti, sed corpus qd fuerat Hectoris. Ecce alius exoritur è terra, q matrē dormire nō sinat, Mater te appello, tu quæ curam somno suspensio leuas,
Neq; te mei miseret, surge et sepeli natum.

Hæc

Hæc cum pressis & flebilibus modis, qui totis theatris
mœstitiam inferant, concinuntur: difficile est non eos qui
inhumati sunt, miseros iudicare.

Prius quam fræ, Volucresq;.

Metuit ne laceratis membris minus bene utatur: ne cõ-
bustis, non extimescit.

Heu reliquias semiaſſi Regis denudatis oſibus,
Per terram sanie delibutas fœdè diuexarier.

Non intelligo quid metuat, quũ tã bonos septenarios
fundat ad tibiã. Tenendũ est igitur, nihil curadũ esse post
mortem, quum multi inimicos etiam mortuos pœniuntur.
Execratur luculentis sanè uersibus apud Ennium Thyæ-
stes: primũ ut naufragio pereat Atræus. Durũ hoc sanè: ta-
lis enim interitus nõ est sine graui sensu. Illa inania,

Ipse summis saxis fixus asperis

Euiſceratus latere pendens, saxa spargens tabo,
Sanie, & sanguine atro.

Nõ ipsa saxa magis sensu omni uacabãt, quàm ille la-
tere pēdens, cui se hic cruciatũ censet optare. q̃ essent dura
si sentiret? Nulla sine sensu sunt. Illud uero pquam inane;
Neq; sepulchrum quo recipiat, habeat portum corporis,
Vbi remissa humana uita corpus requiescat à malis.

Vides quanto hæc in errore uersentur. Portum esse cor-
poris, & requiescere in sepulchro putat mortuũ. Magna
culpa Pelopis, qui non erudierit filium, nec docuerit qua-
tenus esset quidq; curandum. Sed quid singulorũ opinio-
nes animaduertam, nationum uarios errores perspicere
quum liceat? Condiunt Aegyptij mortuos, & eos domi
seruant. Persæ etiam cera circumlitos condiunt, ut quãma-
xime permaneant diuturna corpora. Magorum mos est
non humare corpora suorũ, nisi à feris sint antea laniata.

*ipsum
seu pœniam
tunc est
in eo.*

*Vixit enim
sepultura*

*Hyrcania
nos*

In Hyrcania plebs publicos alit canes, optimates domesticos. Nobile autē genus canum illud scimus esse, sed pro sua quisque facultate parat à quibus lanietur: eamq; optimam illi esse censent sepulturam. Per multa alia colligit Chrysippus, ut est in omni historia curiosus: sed ita tetra sunt quaedam ut ea fugiat & reformidet oratio. Totus igitur hic locus est contemnendus in nobis, non negligendus in nostris, ita tamen ut mortuorum corpora nihil sentire sentiamus. Quantum autem consuetudini famaeq; dandum sit, id curent uiui: sed ita ut intelligant nihil ad mortuos pertinere. Sed profectò mors tum equissimo animo appetitur, quum suis se laudibus uita occidens consolari potest. Nemo parum diu uixit, qui uirtutis perfectae perfecto functus est munere. Multa nobis ipsi ad mortem tempestiua fuerunt, quae utinam potuissem obire. Nihil enim iam acquirerebatur: cumlata erant officia uita cum fortuna bella restabant. Quare si ipsa ratio minus perficiet ut mortē negligere possimus, at uita acta perficiat ut satis superq; uixisse uideamur. Quanquā enim sensus abierit, tamē sumus & proprijs bonis laudis & gloriae, quamuis non sentiant mortui, non carent. Etsi enim nihil in se habeat gloria cur expetatur, tamen uirtutem tanquā umbra sequitur. Verum multitudinis iudicium de bonis (si quando est) magis laudandum est, quàm illi ob eā rem beati. Non possum autē dicere quoquomodo hoc accipietur, Lycurgum, Solonem, legum & publicae disciplinae carere gloria: Themistoclem, Epaminondam, bellicae uirtutis. Antē enim Salaminā ipsam Neptunus obruet, quàm Salaminij trophaei memoriam: priusq; Boeotia Leuctra tollentur, quàm pugnae Leuctrice gloria. Multo autem tardius fama deferet Curium, Fabricium, Calatinum, duos Scipiones, duos Africanos,

*Virtutem et
iam post
mortem com-
tatur bonis &
gloria. sicut
de in usu.
Virtus post
funerariis*

*Externa
templum*

Composita

Aphricanos, Maximum, Marcellum, Paulum, Catonē, Lælium, innumerabiles alios. Quorum similitudinē aliquam qui arripuerit, non eam fama populari, sed uera bonorum laude metiens, fidenti animo (si ita res fert) gradietur ad mortem, in qua aut summum bonum, aut natūm malum esse cognouimus. Secundis uero suis rebus uolet etiā mori. Non enim tam cumulus bonorum iucundus esse potest, quā molesta decessio. Hanc sententiam significare uideatur Laconica illa uox, qui quā Rhodius Diagoras olympionices nobilis uno die duos suos filios uictores Olympiæ uidisset, accessit ad senē, et gratulatus, Morere Diagora, inquit: non enim in cælum ascensurus es. Magna hæc et nimum fortasse Græci putant, uel tum potius putabant. Is'que qui hæc Diagoræ dixit, permagnum existimans treis Olympionicas una è domo prodire, cunctari illum diutius in uita fortune obiectum inutile putabat ipsi. Ego autem tibi quidem quod satis esset paucis uerbis, ut mihi uidebar, responderā. Concesseras enim nullo in malo mortuos esse, sed ob eam causam contendi ut plura dicerem, quod in desyderio et luctu hæc est consolatio maxima. Nostrum enim, et nostra causa susceptum dolorem modice ferre debemus, ne et nosmetipsos amare uideamur. Illa suspicio intolerabili dolore cruciat, si opinamur eos quibus orbatī sumus, esse cum aliquo sensu in his malis, quibus uulgo opinantur. Hanc excutere opinionem mihi met uolui radicitus, eo'que fui fortasse longior. A. Tu lōgior? nō mihi quidem: prior enim pars orationis tuæ faciebat ut mori cuperem: posterior ut modo non nollem, modo non laborarem. Omni autem ratione illud certe perfectum est, ut mortem non ducerem in malis. M. Num igitur etiam rhetorum epilogum desyderamus? an iam hanc artem

*Diagora ma
gna felicitas*

*Came
+ nunc*

planè relinquimus? A. Tu uero istam ne reliqueris quam
semper ornasti, & quidem iure. Illa enim te (uerum si lo=
qui uolumus) ornauerat. sed quinā est iste epilogus? auco
enim audire quicquid est. M. Deorum immortalium iu=
dicia solent in scholis proferre de morte, nec uero ea fin=
gere ipsi, sed Herodoto autore, alijs q; pluribus. Primum

*Est apud He-
rodotum li. 1.
in collegio So-
laris & Graeci*

Argiae sacerdotis Cleobis & Biton filij prædicatur. Nota
fabula est. Quum enim illam ad solenne & statutum sa=
crificium curru uehi ius esset, satis longe ab oppido ad sa=
num, morarenturq; iumenta: tunc iuuenes ij quos modo
nominaui, ueste posita corpora oleo perunxerunt, ad iu=
gum accesserunt. Ita sacerdos aduecta in sanum, quum
currus esset ductus à filijs, precata à dea dicitur ut illis
præmium daret pro pietate, quod maximum homini dari

*Præmiū pro
satis plati,
la mors.*

possit à deo. Post epulatos cum matre adolescentes somno
se dedisse, mane inuentos esse mortuos. Simili precatione

Trophonius & Agamedes ufi dicuntur, qui quam Apol=
lini Delphis templum exædificauissent, uenerantes deum

petierunt mercedem non paruam quidem operis & labo=
ris sui, nihil certi, sed quod esset optimum homini. Quibus
Apollo se id daturum ostēdit post eius diei diem tertium:
qui ut illuxit, mortui sunt reperti. Iudicauisse deum dicūt,
& eum quidem deum cui reliqui dij concessissent ut præ=
ter ceteros diuinaret, mortē esse optimum homini. Adfer=
tur etiam de Sileno fabella quædam, qui quum à Mida ca

ptus esset, hoc ei muneris pro sua missione dedisse scribi=
tur, Docuisse Regem non nasci homini longe optimum
esse, proximum autem quamprimum mori. Qua est sentē=
tia in Cressphonte usus Euripides,

Nam nos decebat coetus celebrantis domum
Lugere, ubi esset aliquis in lucem editus,

Humanæ

*Trophonius
& Agamedes*

*Sileni fabu-
la.*

Humane uitæ uaria reputantis mala:
 At qui labores morte finisset grauis,
 Hunc omnes amicos laude & letitia exequi.

Simile quiddam est in consolatione Crantoris. Ait enim Terinaeum quendam Elisiū, quum grauitè filij mortem

*Terinaeum
 Elisius*

moreret, uenisse in Psycomantium querentem quæ fuisset tantæ calamitatis causa: huic in tabellis tris huiusmodi uersiculos datos,
 Ignaris homines in uita mentibus errant,
 Euthynous potitur fatorum numine lato:
 Sic fuit utilius finiri ipsiq; tibiq;

His & talibus autoribus usi, confirmant causam, rebus à dijs immortalibus iudicatam. Alcidas quidam rhetor antiquus in primis nobilis, scripsit etiam laudationem mortis, quæ constat ex enumeratione malorum humanorum, cui rationes hæ quæ exquisitijs à Philosophis colliguntur, defuerunt, ubertas orationis non defuit. Claræ uero mortes pro patria oppetite, non solum gloriose rhetoribus, sed etiā beatæ uideri solent. Repetunt ab Erichtheo, cuius etiam filie cupide mortem expetiuerunt pro uita ciuium: Codrus qui se in medios immisit hostes familiari ueste, ne posset agnosci si esset ornatus regio, quod oraculum erat datum, si Rex interfectus esset, uictrices Athenas fore. Meneceus uero non prætermittitur, qui oraculo edito largitus est patriæ suum sanguinem. Iphigenia Aulide duci se immolandam iubet, ut hostium sanguis eliciatur suo. Veniunt inde ad propiora. Harmodius in ore & Aristogiton: Lacedæmonius Leonidas, Thebanus Epaminondas uigent. Nostros non norunt, quos enumerare magnum est, ita sunt multi, quibus uidemus optabiles mortes fuisse cum gloria. Quæ quum ita sint, magna tamen eloquentia est

*Mortem pro
 patria oppetita*

Eodem

Meneceus

Iphigenia

x 4 uten

utendum, atque ita uelut superiore loco concionandum, ut homines mortem uel optare incipiant, uel certe timere desistant. Nam si supremus ille dies nō extinctionē, sed cōmutationem affert loci: quid optabilius? sin autem perimit ac delet omnino: quid melius, quā in medijs uitae laboribus obdormiscere, et ita conuiuentem somno consopiri sempiterno? Quod si fiat, melior Ennii, quā Solonis oratio. Hic enim noster,

Ennius

Nemo me lacrymis decoret, inquit, nec funera fletu Faxit. At uero sapiens ille,

Mors mea ne careat lacrymis, linquamus amicis
Mœrorem, ut celebrent funera cum gemitu.

Nos uero siquid tale acciderit, ut à deo denuntiatum uideatur ut exeamus è uita, leti, et agentes gratias pareamus, emitti que nos è custodia, et leuari uinculis arbitremur, ut aut in aeternam, et planè in nostram domum remigremus, aut omni sensu molestia que careamus. Sin autem nihil denuntiabitur, eo tamen firmus animo, ut horribilem illum diem alijs, nobis faustum putemus: nihil que in malis ducamus quod sit uel à dijs immortalibus, uel à natura parente omnium constitutum. Non enim temere nec fortuito sati et creati sumus, sed profectò fuit quedā uis que generi consuleret humano: nec id gigneret aut aleret, quod quum exantlauisset omnes labores, tum incideret in mortis malum sempiternum. Porro potius paratum nobis et profugium putemus, quò utinam uelis passus non sis peruehi liceat. Si enim resstantibus uentis reijciemur, tamē eodē paulò tardius referamur necesse est. Quod autē omnibus necesse est, id ne miserū esse uni potest? Habes epilogum, nequid prætermisum aut relictum putes. A. Ego ministrare uero: et quidē fecit etiā iste me epilogus firmiorē. M. Opti-
a laboras scire. unde etiam an, me inquam.
illa dicitur I.

Providen-
tia.

Et etiam ex
anclausis
suis non satis
peruehi liceat.
Si enim resstantibus
uentis reijciemur,
tamē eodē paulò
tardius referamur
necesse est. Quod
autē omnibus
necesse est, id
ne miserū esse
uni potest? Habes
epilogum, nequid
prætermisum
aut relictum
putes. A. Ego
ministrare uero:
et quidē fecit
etiā iste me
epilogus firmiorē.
M. Opti-

me inquam. Sed nunc quidem uoletudini tribuamus ali-
quid. Cras autem, et quot dies erimus in Tusculano, aga-
mus hæc: et ea potissimum quæ leuationē habeant egrit-
udinum, formidinum, cupiditatum, qui omni est philoso-
phia est fructus uberrimus.

M A R T V L C I C E

RONIS TVSCVLANARVM

QVAESTIONVM AD

M. BRVTVM

LIB. II.

DE TOLERANDO DOLORE.

NEOPTOLEMVS quidem apud
Enniū philosophari sibi ait necesse esse,
sed paucis, nā omnino haud placere. Ego

*Exordium
à dextro Ne-
optolemi*

autem Brute necesse mihi quidem arbi-
tror philosophari. Nam quid possum,
praesertim nihil agens, agere melius? Sed nō paucis, ut ille.
Difficile enim est in philosophia pauca esse ei nota, cui
nō sint aut pleraq; aut omnia. Nam nec pauca nisi è mul-
tis eligi possunt: nec qui pauca perceperit, non idem reli-
qua eodē studio persequetur. Sed tamen in uita occupata,
atq; ut Neoptolemi tum erat, militari, pauca ipsa multū
saepè prosunt, et ferunt fructus, sed non tantos, quanti ex
uniuersa philosophia percipi possunt, tamen eos, quibus
aliqua ex parte interdum aut cupiditate, aut egritudine,
aut metu liberentur: uelut ex ea disputatione quæ mihi
nuper habita est in Tusculano, magna uidebatur mortis
effecta contemptio, quæ non minimum ualet ad animum
metu liberandum. Nam qui id quod uitari nō potest me-

conspat

tuit, is uiuere animo quieto nullo modo potest. Sed qui nō modo quia necesse est mori, uerum etiam quia nihil habet mors quod sit horrendum, mortem non timet, magnum is sibi praesidium ad beatam uitam comparat. Quanquā nō sumus ignari multos studiosē contra esse dicturos: quod uitare nullo modo potuimus, nisi nihil omnino scriberemus. Etenim si orationes quas nos multitudinis iudicio probari uolebam: popularis est enim illa facultas, et effectus eloquentiae est audientium approbatio. Sed si reperiiebantur nōnulli, qui nihil laudarent nisi quod se imitari posse confiderent, quemq; sperandi sibi, eundē et benedicendi finem proponerent, et quum obruerentur copia sententiarum atq; uerborum, ieiuniatem et famem se malle quā ubertatem et copiam dicerent, unde erat exortum genus Atticorum, his ipsis qui id sequi se profitebantur, ignotum, qui iam conticuere, penē ab ipso foro irrisi: quid futurum putamus, quum adiutore populo, quo utebamur antea, nunc minime nos uti posse uideamus? Est enim philosophia paucis contenta iudicibus, multitudinē consulto ipsa fugiens, cūq; ipsi et suspecta et inuisa: ut uel si quis uniuersam uelit uituperare, secundo id populo facere possit: uel si in eam, quam nos maxime sequimur, conetur inuadere, magna habere possit auxilia reliquorū philosophorum disciplinis. Nos autem uniuersae philosophiae uituperatoribus respondimus in Hortensio. Pro Academia autem quae dicenda erant, satis accurate in Academicis quatuor libris explicata arbitramur. Sed tamen tantum abest ut scribi contra nos nolimus, ut id etiā maxime optemus. in ipsa enim Græcia philosophia tanto in honore nunquā fuisset, nisi doctissimorum contentione dis-
sensionibusq; uiguisset. Quamobrem hortor omnes qui facere

Om.

*Vidi ego quassatas mota facis crescent flammæ
 Et mihi nullo concitante mori.*

facere id possunt, ut huius quoque generis laudem iam languenti Græcia eripiant, & perferant in hanc urbem, sicut reliquas omnes, quæ quidem erant expetendæ, studio atque industria sua maiores nostri transtulerunt. Atque oratorum quidem laus ita ducta ab humili uenit ad summum, ut iam (quod natura fert in omnibus fere rebus) senescat, breuique tempore ad nihilum uentura uideatur. Philosophia nascatur Latinis quidem literis ex his temporibus, eamque nos adiuuemus, nosque ipsos redargui reselli que patiamur: quod hi ferunt animo iniquo, qui certis quibusdam destinatisque sententijs quasi addicti & consecrati sunt, eaque necessitate constricti, ut etiam quæ non probare soleant, ea cogantur constantiæ causa defendere. Nos qui sequimur probabilia, nec ultra, quam id quod uerisimile occurrerit, progredi possumus, & refellere sine pertinacia, et refelli sine iracundia parati sumus. Quod si hæc studia traducta erunt ad nostros, ne bibliothecis quidem Græcis egebimus: in quibus multitudo infinita librorum est, propter eorum multitudinem qui scripserunt. Eadem enim dicuntur à multis: ex quo libris omnia referferunt. quod accidet etiam nostris, si ad hæc studia plures confluerint. Sed eos si possumus excitemus, qui liberaliter eruditi, adhibita etiam differendi elegantia, ratione & uia philosophantur. Est enim quoddam genus eorum qui se philosophos appellari uolunt, quorum dicuntur esse Latini sanè multi libri, quos non contemno quidem, quippe quos nunquam legimus: sed quia profitentur ipsi illi qui eos scribunt, se neque distincte, neque distribute, neque eleganter, neque ornate scribere, lectionem sine ulla delectatione negligo. Quid enim dicant, & quid sentiant hi qui sunt ab ea disciplina, nemo mediocriter quidem doctus ignorat. Quamob-

rcm

Vide Bruti
Ciceroni

In fine.
Neque enim dis-
putari sine
repræhensione
mei cum ira-
cundia aut
pertinacia
valde dispu-
tari potest.

Ratio etiam
hæc scripto-
ribus appen-
ditur. Est enim
die quæ sit
nostra philo-
sophandi ratio.

rem quoniam quemadmodum dicant ipsi non laborant: cur legendi sint, nisi ipsi inter se qui idem sentiunt, non intelligo. Nam ut Platonem reliquosque Socraticos, & deinceps eos qui ab his profecti sunt legunt omnes etiam qui illa aut non approbant, aut non studiosissime consue-
 ctantur: Epicurum autem & Metrodorum non ferè præ-
 ter suos quisquam in manu sumit: sic hos Latinos hi so-
 li legunt qui illa recte dici putant. Nobis autem uidetur
 quicquid literis mandetur, id commendari omnium erudi-
 torum lectione decere. Nec si id ipsi munus cõsequi pos-
 sumus, idcirco minus id ita faciendum esse sentimus. Itaque
 mihi semper Peripateticorum, Academiaque consuetu-
 do de omnibus rebus in contrarias partes differendi non
 ob eam causam solum placuit, quòd aliter non posset
 quid in quaque re uerissimè esset inueniri: sed etiam quòd
 esset ea maxima dicendi exercitatio, qua princeps usus est
 Aristoteles, deinde eum qui secuti sunt, nostra autem memo-
 ria Philo, quem nos frequenter audiuius. Instituit alio
 tempore rhetorum præcepta tradere, alio philosophorum.
 Ad quam nos consuetudinem à familiaribus nostris abdu-
 cti, in Tusculano, quod datum est temporis nobis, in eo
 cõsumpsimus. Itaque quum ante meridiem dictioni operam
 dedissemus, sicut pridie feceramus, post meridiem in Acade-
 miam descendimus. In qua disputationem habitam non
 quasi narrantes exponimus, sed ipsè ferè uerbis, ut actum
 disputatumque est. Est igitur ambulantibus ad hunc mo-
 dum sermo ille nobis institutus, & à tali quodam indu-
 ctus exordio. A. Dici non potest, quam sim hesternæ di-
 sputatione tua delectatus, uel potius adiutus, etsi enim mi-
 hi conscius sum nunquam me nimis cupidum fuisse uitæ:
 tamen obijciebatur interdum animo metus quidam, &
 dolor

Probat con-
 suetudine
 in utramque
 partem diffe-
 rendi.

dolor cogitanti, fore aliquando finem huius lucis, & amissionem omnium uitæ commodorum. Hoc genere molestiæ sic (mibi crede) sum liberatus, ut nihil munus curandum putem. M. Minime mirum id quidem. Nam efficit hoc philosophia: medetur animis, inanes sollicitudines detrahit, cupiditatibus liberat, pellit timores. Sed hæc eius uis non idem potest apud omnes, tum ualet multum, quum est idoneam cōplexa naturam. FORTES ENIM non modo fortuna adiuuat, ut est in uetere prouerbio, sed multo magis ratio, quæ quibusdā quasi præceptis confirmat uim fortitudinis. Te natura excelsum quendam uidelicet, & altum, & humana despicientem genuit. Itaque facile in animo forti contra mortem habita insedit oratio. Sed hæc eadem non censes apud eos ipsos ualere, nisi admodū paucos, à quibus inuenta, disputata, cōscripta sunt? Quotus enim quisq; philosophorum inuenitur, qui sit ita moratus, ita animo ac uita constitutus, ut ratio postulat, qui disciplinam suam non ostentationem scientiæ, sed legem uitæ putet, quiq; obtemperet ipse sibi, & decretis suis pareat? Videre licet alios tanta leuitate & iactatione, his ut fuerit non didicisse melius; alios pecuniæ cupidos, gloriæ nōnullos, multos libidinum seruos, ut cū eorum uita mirabiliter pugnet oratio. quod quidem mihi uidetur esse turpissimū. Vt enim si grammaticum se professus quispiam barbare loquatur: aut si absurde canat is qui se haberi uelit musicum, hoc turpior sit, quòd in eò ipso peccet, cuius profitetur scientiam: sic philosophus in ratione uitæ peccans, hoc turpior est, quòd in officio, cuius magister esse uult, labitur, artem quæ uitæ professor delinquit in uita. A. Non ne uerendum igitur, si est ita ut dicis, ne philosophiam falsa gloria exornes? Quod est enim

*philosophia
commoda*

*Inuenitur
in philosophos
quorū moras
non respondent
dōctri-
nae*

*Turpis est
doctōri cū in
cūlpa rōdat.
Sunt ipsūm*

*Turpissimū est quādo cū uita
pugnāt oratio.*

est enim maius argumentum nihil eam prodesse, quam quosdā perfectos philosophos turpiter uiuere? M. Nul-
lum uerò id quidem argumentum est. Nam ut agri non
oēs frugiferi sunt qui coluntur, falsumq; illud ac improbe,
Etsi in segetem sunt deteriorem data

Fruges, tamen ipsæ suapte natura enitent:

sic animi non omnes culti fructum ferunt. Atq; ut in eo-
dem simili uerser, ut ager quamuis fertilis sine cultura fru-
ctuosus esse non potest, sic sine doctrina animus. Ita est
utraq; res sine altera debilis. Cultura autem animi philo-
sophia est, quæ extrahit uitia radicitus, et preparat ani-
mos ad satus accipiendos, eaq; mandat his, et (ut ita di-
cam) serit, quæ adulta fructus uberrimos ferant. Agamus
igitur ut cœpimus. Dic, si uis, de quo disputari uelis. A.

Dolorē existimo maximū malorū omnium. M. Etiam ne
maius quā dedecus? A. Non audeo id dicere quidem,
et me pudet tam cito de sententia esse deiectum. M. Ma-
gis esset pudendum si in sententia permaneres. Quid e-
nim minus est dignum, quā tibi peius quicquam uideri
dedecore, flagitio, turpitudine: quæ ut effugias, quis est
non modo non recusandus, sed ultro appetendus, subeun-
dus, excipiendus dolor? A. Ita prorsus existimo. Quare
ne sit sanc summum malum dolor, malum certe est. M.
Vides ne igitur quantum breuiter admonitus, de doloris
terrore deieceris? A. Video planē, sed plus desidero. M.
Experiar equidem, sed magna res est, animoq; mihi opus
est non repugnante. A. Habebis id quidem. ut enim heri
feci, sic nunc rationē, quo ea me cunq; ducet, sequar. M.
Primum igitur de imbecillitate multorū, et de varijs disci-
plinis philosophorū loquar: quorū princeps et autoritate
et antiquitate Socraticus Aristippus nō dubitauit dolorē

summum

*Dilecti obse-
tionem ar-
gumento a
simili
tunc sine L
sic nec sine
doctrina
animi. L
in istis lib.
vbi legem
dum putat.*

*In iuxta illud,
οαδεν ποριον
αι παρ μηδ
λον. η κακας
πραμειν.*

summum malum dicere. Dehinc ad hanc eneruatam muliebremque sententiam satis docilem se Epicurus præbuit. Hunc post, Rhodius Hieronymus dolore uacare summum bonum dixit, tantum in dolore duxit mali. Ceteri præter Zenonem, Aristonem, Pyrrhonem, idem ferè. A. Quomodo tu? M. Malum illud quidem, sed alia peiora. Ergo id quod natura ipsa et quædam generosa uirtus statim respuit, ne dolorem summum malum diceret, oppositoque dedecore sententia depelleret, in eo magistra uitæ philosophia tot secula permanet? Quod huic officiū, quæ laus, quod decus erit tanti, quod adipisci cum dolore corporis uelit, qui dolorem summum malum sibi esse persuasit? Quam porro quis ignominiam, quam turpitudinem non pertulerit, ut effugiat dolorem, si id summum malum esse decreuerit? Quis autem non misere non modo tunc quum premetur summis doloribus, si in his est summum malum, sed etiam quum sciet id sibi posse euenire? et quis est cui non possit? Ita fit ut omnino nemo possit esse beatus. Metrodorus quidem cum perfecte putat beatum, cui corpus bene constitutum sit, et exploratum ita semper fore. Quis autem est iste cui id exploratum possit esse? Epicurus uerò ea dicit, ut mihi quidē risus captare uideatur. Affirmat enim quodā loco, si iuratur spēs, si crucietur (expectas fortasse dum dicat, patietur) perferet, nō succūbet. Magna mehercule laus, et eo ipso per quē iurari, Hercule digna, sed Epicuro homini aspero et duro non est hoc satis. In Phalaridis tauro si erit, dicet: Quam suaue est hoc? quam hoc non curo? Suaue etiam? an parum est, si non amarum? Ad id quidem illi ipsi, qui dolorem malum esse negant, non solent dicere cuiquam suaue esse cruciari: asperum, difficile, odiosum, contra naturam dicunt, nec tamen

*Auimur ob:
cor philosopho:
phorum sen:
tencias de
fimo bono
& malorum*

*philosophia
magistra
uitæ.*

*Metrodorus
Atheniensis*

tamen malum. Hic qui solum hoc malum dicit, & malorum omnium extremum, sapientem cēset id suaue dictum. Ego à te non postulo ut dolorem eisdem uerbis efficias, quibus Epicurus uoluptatem, homo, ut scis, uoluptarius, ille dixerit sanè idē in Phalaridis tauro, quod si esset in lectulo. Ego tantā uim nō tribuo sapientiae contra dolorem, si forte in perferendo, officio satis est, ut latetur etiā non postulo. Tristis enim res est sine dubio, aspera, amara, inimica naturae, ad patiendum tolerandumq; difficilis. Aspice Philoctetam, cui concedendum est gementi. Ipsum enim Herculem uiderat in Oeta, magnitudine dolorum eiulantem. Nihil igitur hunc uirum sagittae quas ab Hercule acceperat, tum consolabantur,
 Quum ē uiperino morsu uenae uiscerum
 Veneno imbutae tetros cruciatus cierent.

Itaq; exclamat auxilium expetens, mori cupiens,
 Heu quis falsis fluctibus mandet
 Me ex sublimi uertice saxi.
 Iam iam absumor, conficit animam
 Vis uulneris, ulceris aestus.

Difficile dictu uidetur eum nō in malo esse, & magno quidem, qui ita clamare cogatur. Sed uideamus Herculem ipsum qui tum dolore frāgebatur, quū immortalitatē ipsa morte querebat, quas hic uoces apud Sophoclem in Trachinijs edit? Cui quū Deianira sanguine Cētauri tinctam tunicam induisset, inhæsissetq; ea uisceribus, ait ille,
 O multa dictu grauiā, perpeſsu aspera,
 Quae corpore exantlato atq; animo pertuli.
 Nec mihi Iunonis terror implacabilis,
 Nec tantum inuexit tristis Eurystheus mali,
 Quantum una uecors Oenei partu edita.

Hæc

*Isis fortis L**Philoc Tetras**Texantlam L*

Hæc me irretiuit ueste furiali inscium,
 Quæ lateri inherens morsu lacerat viscera,
 Vrgensq; grauius pulmonum haurit spiritus:
 Iam decolorem sanguinem omnem exorbuit:
 Sic corpus clade horribili absumptum extabuit:
 Ipse illigatus peste interimor textili.
 Hos non hostilis dextra, non terra edita
 Moles gigantum, non bisformato impetu
 Centaurus ictus corpori infixit meo;
 Non Graia uis, non barbara ulla immanitas,
 Non seuæ terris gens relegata ultimis,
 Quas peragrans undique omnem hinc feritatem expuli,
 Sed foeminea ui, foeminea interimor manu.
 O nate uere hoc nomen usurpa patri,
 Ne me occidentem matris superet charitas.
 Huc arripe ad me manibus abstractam pijs:
 Iam cernam me ne, an illam potiore putes.
 Perge, aude nate, illacryma patris pestibus,
 Miserere, gentes nostras flebunt miseras.
 Heu uirginalem me ore ploratum edere,
 Quem uidit nemo ulli ingemiscens malo,
 Sic foeminata uirtus afflictæ occidit.
 Accede nate, assiste, miserandum aspice
 Euisceratum corpus lacerati patris.
 Videte cuncti, tuq; coelestem sator
 Iace obsecro in me uim coruscant fulminis.
 Nunc nunc dolorum anxiferi torquent uertices,
 Nunc serpit ardor. O ante uictrices manus,
 O pectora, o terga, o lacertorum tori:
 Vestro ne pressu quondam Nemeus leo
 Frendens efflauit grauius extremum halitum?

*Apostropho
 ad Hylium
 filium.*

y

Hæc

Hæc dextra Lernam tetram mactata exetra
 Placauit: hæc bicorpoream afflixit manum:
 Herymanthiam hæc uastificam abiecit belluam:
 Hæc è tartarea tenebrica abstractum plaga
 Tricipitem eduxit hydra generatum canem:
 Hæc interemit tortu multiplicabili
 Draconem auriferam obtutu asseruantem arborem.
 Multa alia uictrix nostra lustrauit manus,
 Nec quisquam è nostris spolia cepit laudibus.

Possumus ne nos contemnere dolorem, quæ ipsum Hera-
 culem tam intoleranter dolere uideamus? Veniat Aeschyla-
 lus non poëta solum, sed etiam Pythagoreus: sic enim ac-
 cepimus. Quo modo fert apud eum Prometheus dolorem
 quem excipit ob furtum Lemnium, Vnde ignis ^{Tues} mor-
 talibus, ~~claus~~ diuissis ^{prom.} Prometheus doctus clepsisse do-
 lo, pœnasq; Ioui fâto expendisse supremo. Has igitur pœ-
 nas pendens affixus ad Caucasum dicit hæc,
 Titanum soboles socia nostri sanguinis,
 Generata cœlo aspici te religatum asperis
 Vinctumq; saxis, naucm ut horrisono freto
 Noctem pauentes timidi adnectunt nauite.
 Saturnius me sic infixit Iupiter,
 Iouisq; numen Mulcibri adsciuit manus.
 Hos ille cuneos fâbrica crudeli inferens
 Perrupit artus, qua miser solertia
 Transuerberatus castrum hoc furiarum incolo.
 Iam tertio me quoque funesto die
 Tristi aduolatu aduncis lacerans unguibus
 Iouis satelles pastu dilaniat fero.
 Tum iecore opimo farta, & satiata affatim
 Clangorem fundit uastum, & sublime aduolans

Pinnata

Sunt uers
 Aeschyla
 et in coram
 diuissis ch
 et doctus
 prome. &c.

Prometheus
 apud Aeschyl
 lion

Vide dialo
 quæm Læcia
 in

Agmela Iouis
 satellos

Pinnata cauda nostrum adulat sanguinem.
 Quum uerò adestum inflatu renouatum est iecur,
 Tum rursus tetros auida se ad pastus refert.
 Sic hunc custodem mæsti cruciatus alo,
 Qui me perenni uiuum fœdat miseria.
 Nanque ut uidetis, uinclis constrictus Iouis,
 Arcere nequeo diram uolucrem à pectore.
 Sic me ipse uiduus pestes excipio anxias,
 Amore mortis terminum anquirens mali,
 Sed longe à leto numine aspellor Iouis.
 Atque hæc uetusta seclis glomerata horridis
 Luctifica clades nostro infixæ est corpori,
 Ex quo liquatæ solis ardore excidunt
 Gutte, quæ saxa asiduc instillant Caucaasi.

Vix igitur posse uidemur ita affectum non miserū dicere. A. Etsi hunc miserum, certe dolorem malū. M. Tu quidem adhuc meam causam agis, sed hoc mox uidero. A. Interea unde isti uersus? nō enim agnosco. M. Dicam hercule. etenim recte requiris. Vides ne abūdare me otios? A. Quid tū? M. Fuiſti sæpe credo, quum Athenis esses, in scholis philosophorū. A. Vero, ac libēter. M. Animaduertebas igitur, etsi tum nemo erat admodū copiosus, ueruntamen uersus ab his admisceri orationi, ac multos quidem à Dionysio Stoico. A. Probe dicis. M. Sed is quasi dictata nullo delictu, nulla elegantia: Philo et propriū numentum, et electa poemata, et loco adiungebat. Itaque postquam adamaui hanc quasi senilem declamationē, studiose equidem utor nostris poetis, sed si ubi illi defecerunt. Verti enim multa de Græcis, ne quo ornamento in hoc genere disputationis careret Latina oratio. Sed uides ne poetæ quid mali afferant? Lamentantes inducunt fortissi-

y 2

mos

*Senilis de
 clamatio
 in his libris*

*Versus ad
 mixti orna
 mentum la
 tine orati
 nis.*

Quotum
poetae officii
aut moribus

Plato
lib. 3. dialogi.

mos uiros, molliunt animos nostros: ita sunt deinde dulces ut non legantur modo, sed etiam ediscantur. Sic ad malam domesticam disciplinam uitamq; umbratilem & delicatam quum accesserunt etiam poetae, neruos omnis uirtutis elidunt. Recte igitur à Platone ducuntur ex ea ciuitate, quam finxit ille, quum mores optimos, & optimum reip. statum exquireret. At uero nos docti scilicet à Græcia, hæc & à pueritia legimus & discimus. Hanc eruditionem liberalem & doctrinam putamus. Sed quid poetis irascimur? uirtutis magistri philosophi inuenti sunt, qui summum malum dolorem dicerent, At tu adolescens, quum id tibi paulo ante dixisses uideri, rogatus à me etiam ne maius quam dedecus; uerbo de sententia destitisti. Rogo hoc idem Epicurum: maius dicet esse malum mediocrè dolorem quam maximum dedecus. in ipso enim dedecore mali nihil esse, nisi sequantur dolores. Quis igitur Epicurum sequitur dolor, quum hoc ipsum dicit summum malum esse dolorem? quo dedecus maius à philosopho nullum expecto. Quare satis mihi dedisti quum respondi, maius tibi uideri malum dedecus, quam dolorem. Hoc ipsum enim si tenebis, intelliges quam sit obsistendum dolori. Nec tam querendum est, dolor malum ne sit, quam firmandus animus ad dolorem ferendum. Concludunt ratiunculis Stoici, cur non sit malum, quasi de uerbo non de re laboretur. Quid me decipis Zeno? Nam quum id quod mihi horribile uidetur, tu omnino malum esse negas, capior, et scire cupio quo modo id quod ego miserrimum existimè, ne malum quidè sit. Nihil est, inquit, malum nisi quod turpe atque uitiosum est. A. Ad ineptias redis: illud enim quod me angebat non eximis. Scio dolorem non esse nequitiam, desine id me docere: hoc doce, doleam, nec ne doleam, nihil interesse.

• 1. Nun

Stoicorum
doctrina

M. Nunquam quicquam, inquit, ad beate quidem uiuendum, quod est in una uirtute positum, sed est tamen reiciendum. Cur? Asperum est, contra naturam, difficile perpassu, triste, durum. Hæc est copia uerborum, quod omnes uno uerbo malum appellamus, id tot modis posse dicere. Definis tu mihi, non tollis dolorem quum dicis asperum, contra naturam, uix quod ferri tolerariq; possit, nec mentiris. Sed re succumbere non oportebat uerbis gloriâtem, dum nihil bonum nisi quod honestum, nihil malum nisi quod turpe. Optare hoc quidem est, non docere. Illud & melius, & uerius, omnia quæ natura aspernatur, in malis esse: quæ asciscat, in bonis. Hoc posito & uerborum concertatione sublata, tantum tamen excellet illud, quod recte amplexantur isti, quod honestum, quod rectum, quod decorum appellamus: quod idem interdum uirtutis nomine amplectimur, ut omnia præterea quæ bona corporis & fortune putantur, perexigua & minuta uideantur: nec malum quidem ullum, nec si in unum locum collata omnia sunt, cum turpitudinis malo comparanda. Quare si ut initio concessisti, turpitudine peius est quàm dolor, nihil est plane dolor. Nam dum tibi turpe, nec uiro dignum uidebitur gemere, eiulare, lamentari, frangi, debilitari, dolere: tum honestas, tum dignitas, tum decus adcrit, tuq; in ea intueberis, te continebis, cedit profecto uirtuti dolor, & animi inductione languescet. Aut enim nulla uirtus est, aut contemnendus omnis dolor. Prudentiam ne uis esse, si ne qua ne intelligi quidem ulla uirtus potest? Quid ergo ea, patietur ne te quicquam facere nihil proficientem & laborantem? in te præcantia sinet te immoderate facere quicquam? an coli iustitia poterit ab homine propter uim doloris enuntiante commissâ, prodente conscios, multa officia

Aludat ad
Stoicorum
ἀδιάφορα,
quorum alia
ἐκόντῃ
alia ἀπὸ τοῦ
ἐκόντῃ.

Correctio
Stoica sententia.

Quomodo
proposita
uirtutis &
bonitatis
reprimendum
est dolor

ficia relinqueret? Quid, fortitudini comitibusq; eius, magnitudini animi, grauitati, patientiae, rerum humanarum despicientiae, quo modo respondebis? Afflictus ne & iacens & lamentabili uoce deplorans audies, o uirum fortē? Te uero ita affectum ne uerū quidem dixerit quisquam. Amitenda igitur fortitudo est, aut sepeliendus dolor. Ecquid? Scis igitur, siquid de Corinthijs tuis amiseris, posse habere te reliquam suppellectilem saluam: uirtutem autem si unam amiseris, et si amitti non potest uirtus, sed si unam cōfessus fueris te non habere, nullam te esse habiturum? Num igitur fortem uirum, num magno animo, num patientē, num grauem, num humana cōtemnentem potes dicere aut Philoctetam illum? A te enim malo discere. Sed ille certe non fortis, qui iacet in lecto humido, qui

Qui Biulatu, questu, gemitu, fremitibus, *Came.*
Resonando multum flebiles uoces refert.

Non ego dolorem, dolorē esse nego. Cur enim fortitudo desyderaretur? sed cum opprimi dico patientia, si modo est aliqua patientia: si nulla est, quid exornamus philosophiam? aut quid eius nomine gloriosi sumus? Pungit dolor, uel fodiat sane. si nudus es, da iugulum: si nectus Vulcanijs armis, id est fortitudine, resiste. Hæc enim te, nisi ita facies, custos dignitatis relinquet & deseret. Cretum quidem leges, quas siue Iupiter, siue Minos sanxit de Iouis quidem sententia, ut poëtae frūt: itemq; Lycurgi, laboribus erudiunt iuuentutem uenando, currendo, esuriēdo, sitiendo, algendo, aestuando. Sparta uero pueri ad aram sic uerberibus accipiuntur, ut multus ē uisceribus sanguis exeat, nonnūquam etiam (ut quum ibi essem audiebā) ad da humano necem: quorum non modo nemo exclamauit unquam, sed ne ingemuit quidē. Quid ergo? hoc pueri possūt, uiri non poterunt?

*Or Corinthios
ad rom.
plim. lib. 34
cap. 2.*

*Diana Or.
thia dicitur
ita placan
da humano
sanguine.*

poterunt? & mos ualeat, ratio nō ualebit? Interest aliquid inter laborē & dolorē: sunt finitima oīno, sed tamē differt aliqd. Labor, est functio quēdā uel animi uel corporis gravioris operis & muneris. Dolor autē motus asper in corpore à sensibus alienus. Hæc duo Græci illi, quorū copiosior est lingua quā nostra, uno nomine appellant. Itaq; industrios homines, illi studiosos, uel potius amantes doloris appellant: nos commodius laboriosos. Aliud est enim laborare, aliud dolere. O uerborum inops interdum, quibus abundare te semper putas, Græcia. Aliud, inquam, est dolere, aliud laborare. Quum uarices secabantur C. Mario, dolebat: quum æstu magno agmē ducebat, laborabat. Est inter hæc tamen quēdam similitudo. Consuetudo enim laborum, perpeſſionem dolorum efficit faciliorem. Itaq; illi qui Græciæ formam Rerum publicarum dederūt, corpora iuuenum firmari labore uoluerunt. Quod Spartiatæ etiā in fœminas transtulerunt, quæ ceteris in urbibus molliſſimo cultu parietum umbris occuluntur. Illi autem uoluerunt nihil horum simile eſſe apud Lacenas uirgines, quibus magis palestra, Eurotas, sol, puluis, labor, nuditudo in studio est, quā fertilitas barbara. Ergo his laboriosis exercitationibus & dolor intercurrit. Nonnunquam impelluntur, feruntur, abijciuntur, cadūt. Et ipse labor quāsi callum quoddam obducit dolori. Militiam uero nostram dico non Spartiatarum, quorū procedit ad modum, ad tibiam, nec adhibetur ulla sine anapaëstis pedibus horatio. Nostri exercitus primum unde nomen habeant uides. Deinde qui labor, quantus agminis, ferre plus dimidiati mensis cibaria, ferre siquid ad usum uelint, ferre uallum: nam scutum, gladium, galeam in onere nostri milites non plus numerant, quā humeros, lacertos,

*Discrimen
inter laborē
& dolorē.*

*Circo quō-
dam amoris
& studii rō-
nātia lin-
guæ, falso
sua gillat
græciam.*

*Lacena-
rum
uirginum
labor & ex-
ercitia.*

*Consuetu-
dinis, labo-
ris & ex-
ercitationis
sim.*

manus. Arma enim membra militis esse dicunt. Quae quidem ita geruntur apte, ut si usus foret, abiectis oneribus, expeditis armis, ut mēbris pugnare possint. Quid exercitatio legionū? quid ille cursus, cōcursus, clamor, quāti laboris est ex hoc ille animus in praelijs paratus ad uulnera. Adduc pari animo inexercitātū militem, mulier uidebitur. Cur? tantum interest inter nouum & ueterem exercitum, quantum experti sumus. Aetas tyronum plerunq; melior: sed ferre laborem, contemnere uulnus, consuetudo docet. Quinetiam uidemus ex acie efferrī saepe saucios, & quidem rudem illum & inexercitatum quamuis leui ictu ploratus turpissimos edere. At uero ille exercitatus & uetus, ob eamq; rem fortior, medicum modo requirens à quo obligetur,

*Patroclum pro
taro dixit
Vt primum
militem ty
roni*

*Euripylus
ad patroclum*

O Patrocles, inquit, ad uos adueniens, auxiliū & uestras manus peto,
Prius quā oppeto malā pestem mandatam hostili manu:
Neq; sanguis ullo potis est pacto profluens consistere,
Siqua sapientia magis uestra deuitari mors potest.
Nam Aesclepij liberorum saucij opplent porticus,
Non potest accedi.

Certe Euripylus hic quidem est. hominē exercitātū: ubi tātū luctus cōtinuatus? Vide quā nō flebiliter respōdeat, rationem etiam afferat cur a quo animo sibi ferendum sit. Qui alteri exitium parat,
Eum scire oportet sibi paratam pestē ut participet parē.

Abducet Patrocles credo, ut colloce in cubili, ut uulnus obliget, si quidem homo esset, sed nihil uidi minus. Querit enim quid actum sit:

Eloquere, res Argiuū praelio ut se sustinet.

Nō pōt ecfari tātū dictis, quātū factis suppetit laboris.

Quiesce

Quiesce igitur, & uulnus alliga: etiam si Euripylus posset, non posset Aesopus,

Vbi fortuna Hectoris nostram aciem inclinatam.

Et cetera explicat in dolore. sic est enim intemperans militaris in forti uiro gloria. Ergo hæc ueteranus miles facere poterit, doctus uir, sapiens facere non poterit? Ille uerò melius, ac non paulo quidem, sed de consuetudine adhuc exercitationis loquor, nondū de ratione & sapientia. Anicula sepe in ediam biduū au triduū ferunt. Subduc cibū unum diem athletæ, Iouem Olympium, cum ipsum cui se exercebit, implorabit, ferre nō posse clamabit. Consuetudinis magna uis est. Pernoctant uenatores in niue, in montibus uri se patiuntur. Inde pugiles cæstibus cōtusi ne ingemiscunt quidem. Sed quid hos, quibus Olympiorū uictoria Cōsulatus ille antiquus uidetur? Gladiatores aut perditī homines aut barbari quas plagas perferunt? Quo modo illi qui bene instituti sunt, accipere plagam malūt quā turpiter uitare? Quā sepe apparet nihil eos male, quā uel domino satisfacere, uel populo? Mittunt etiā uulneribus confecti ad dominos qui quærāt quid uelint, si satisfactum ijs sit, se uelle decumbere. Quis mediocris gladiator ingemuit? quis uultum mutauit unquam? Quis non modo stetit, uerumetiam decubuit turpiter? Quis quum decubisset, ferrum recipere iussus, collum contraxit? Tantum exercitatio, meditatio, consuetudo ualet. Ergo hoc poterit

Sannis spurcus homo, uita illa dignus locōq;

Vir natus ad gloriam, ullam partem animi tam mollem habebit, quam non meditatione & ratione corroboret? Crudele gladiatorū spectaculum, et inhumanum nōnullis uideri solet, & haud scio an ita sit, ut nunc sit. Quum

y s uerò

*Gladiatorū
paciencia.*

† non fit.

Lucilius

uerò fontes ferro depugnabant, auribus fortasse multæ;
oculis quidem nulla poterat esse fortior contra dolorem
et mortem disciplina. De exercitatione et consuetudine
et cōmentatione dixi. Agesis, nunc de ratione uideamus,
nisi quid uis ad hæc. A. Ego ne ut te interpellem? ne hoc
quidem uellem, ita me ad credendum tua ducit oratio. M.

*Controversias
conclusionem
non cat arguta
tortulis, ut
va, obscura
& perplexa.*

Sit ne igitur malū dolere nec ne, Stoici uiderint, qui cō-
tortulis quibusdam et minutis cōclusiunculis, nec ad sen-
sus permanantibus, effici uolunt non esse malum dolorem.
Ego illud quicquid sit, tantum esse, quantum uideatur nō
puto, falsaq; eius uisione et specie moueri homines dico
uehementius, dolorem que eius omnem esse tolerabilem.

Vnde igitur ordiar? an eadem breuiter attingam quæ mo-
do dixi, quo facilius oratio progredi possit longius: inter
omnes igitur hoc constat, nec doctos homines solum, sed
etiam indoctos, uirorum esse fortium et magnanimorum,
et patientium, et humana uincentium, toleranter dolo-
rem pati. Nec uerò quisquam fuit qui eum, qui ita pate-
retur, non laudandum putaret. Quod ergo et postula-
tur à fortibus, et laudatur quū fit, id aut extimescere ue-
niens, aut non ferre præsens, non ne turpe est? Atqui uide-
ne quum omnes rectè animi affectiones uirtutes appellē-
tur, non sit hoc proprium nomen omnium: sed ab ea quæ
una ceteris excellebat omnes nominata sunt: appellata
est enim ex uiro uirtus. Viri autē propria maxime est for-
titudo, cuius munera duo maxima sunt, mortis dolorisq;
contemptio. Utendum est igitur his, si uirtutis compotes,
uel potius si uiri uolumus esse, quoniam à uiris uirtus no-
men est mutuata. Quæres fortasse quomodo, et recte: ta-
lem enim medicinam philosophia proficitur. Venit Epi-
curus homo minime malus, uel potius uir optimus, tantum
monet

*Virtus a ui-
ro appellata*

*Fortitudo
propria uiri*

monet quātum intelligit. Neglige, inquit, dolorem. Quis hoc dicit? Idem qui dolorem summum malum, uix satis constanter. Audiamus. Si summus dolor est, inquit, necesse est breuem esse. A. Itera. Idum eadem ista mihi: non enim satis intelligo quid summum dicas esse, quid breue. M. Summum, quo nihil sit superius: breue, quo nihil breuius. Contemno magnitudinem doloris, à qua me breuitas temporis uindicabit antè penè quàm uenerit. Sed si est tantus dolor, quantus Philoctetæ, bene plane magnus mihi quidem uidetur, sed tamen non summus. Nihil enim dolet nisi pes. Possunt oculi, potest caput, latera, pulmones, possunt omnia. Longe igitur abest à summo dolore. Ergo, inquit, dolor diuturnus habet letitiæ plus quàm molestiæ. Nunc ego non possum tantum hominem nihil sapere dicere. Sed nos ab eo derideri puto. Ego summum dolorē (summum autem dico, etiam si decem atomis est maior alius) nō continuo dico esse breuem: multosq; possum bonos uiros nominare qui complures annos doloribus podagræ crucientur maximis. Sed homo cautus nunquam terminat nec magnitudinis nec diuturnitatis modum, ut sciam quid summum dicat in dolore, quid breue in tempore. Omittamus igitur hunc nihil prorsus dicentem, cogamusq; confiteri non esse ab eo doloris remedia querenda qui dolorē malorum omnium maximum dixerit, quamuis idem fortissimum se in torminibus, et in strāguria sua præbeat. Aliunde igitur est querenda medicina: et maxime quidem si quid maxime consentaneum sit querimus ab ijs quibus quod honestum sit, summum bonum, quod turpe, summum uidetur malum. His tu presentibus genere, et iactare te non audebis profecto. Loquetur enim eorum uoce uirtus ipsa tecum. Tu'ne quum pueros Lacedæmone, adole

*Refutat spi.
circa.*

*Verba sunt
Ciceronis ex
glampoch
mutata, qd
si Epicurū
interroga-
tis. qd idem
Cic. sapo-
alibi usur-
pauit*

*Epicurū for-
tissimū in
strāguria.*

adolescentes Olympiæ, barbaros in arena uideris excipientes grauiſſimas plagas, & ſerentes ſilentio, ſi te forte dolor aliquis peruellerit, exclamabis ut mulier? non conſtanter & ſedate ſeres? Fieri non poteſt: natura non patitur. Audio: pueri ſerunt gloria ducti, ſerunt pudore alij, multi metu: & tamē ueremur ut hoc quod à tam multis, et quod tot locis perſeratur, natura patiatur? Illa uerò nō modo patitur, uerumetiā poſtulat. Nihil enim præſtantius habet, nihil quod magis expectat q̃ honeſtatē, quā laudē, quā dignitatē, quā decus. Hiſce ego pluribus nominibus unam rem declarari uolo: ſed utar, ut quāmaxime ſignificem, pluribus. Volo autem dicere illud homini longe optimum eſſe quod ipſum ſit optandum per ſe à uirtute proſectum, uel in ipſa uirtute ſitum ſua ſponte laudabile: quod quidem citius dixerim ſolum, quā non ſummum bonum. Atque ut hoc de honeſto, ſic de turpi contraria. Nihil tam tetrum, nihil tam aſpernandum, nihil homine indignius. Quod ſi tibi perſuaſum eſt (principio enim dixiſti plus in dedecore mali tibi uideri quā in dolore) reliquum eſt ut tute tibi imperes. Quanquam hoc neſcio quo modo dicatur, quaſi duo ſimus, ut alter imperet, alter pareat: non inſcite tamen dicitur. Eſt enim animus in parteis tributus duas, quarum altera rationis eſt particeps, altera expers. Quum igitur præcipitur ut nobiſmetiſſis imperemus, hoc præcipitur ut ratio coërceat temeritatem. Eſt in animis omnium ſere natura molle quiddam, demiſſum, humile, enervatum quodammodo & languidum, ſenile. Si nihil aliud, nihil eſſet homine deſormius. Sed præſto eſt domina omnium & regina ratio: quæ connexa per ſe, & progreſſa longius, ſit perfectæ uirtus: hæc ut imperet illi parti animi quæ obedire debet

*(Una pars
animæ.)*

debet, id uidentum est uiro. Quonam modo? inquit. Velut dominus seruo, uelut Imperator militi, uelut parens filio. Si turpissime se illa pars animi geret, quam dixi esse mollem, si se lamentis muliebriter lacrymisq; dedet, uinciatur & cōstringatur amicorū propinquorumq; custodij. Nepe enim uidemus fractos pudore, qui ratione nulla uincerentur. Ergo hos quidem ut famulos uinculis prope ac custodia arceamus. Qui autem erunt firmiores, nec tamen robustissimi, hos admonitu simili oportebit ut bonos milites reuocatos dignitatem tueri. Non nimis in Niptris ille sapientissimus Græciæ saucius lamentatur, uel modice potius.

Pedetentim, inquit, ite, & sedato nisu, ne succussu arripiat maior dolor.

Pacuius hæc melius quàm Sophocles: apud illum enim perquam flebiliter Vlysses lamentatur in uulnere: tamen huic leuiter gementi, illi ipsi qui ferunt saucium, personæ grauitatem intuentes, non dubitarunt dicere:

Tu quoq; Vlysses, quanquam grauiter cernimus ictum, Nimis penè aio es molli, qui cōsuetus in armis eū agere.

Intelligit poëta prudens ferendi doloris consuetudinē esse non contemnendam magistrā. Atq; ille non immoderate in magno dolore,

Retinete, tenete, opprimite,

Vlcus nuate: heu miserrum me, excrucior.

incipit labi, deinde illico desinit,

Operite, abscedite, iam iam mittite.

Nam attrectatu & quassu seuum amplificatis dolorem.

Vides ne ut obmutuerit non sedatus corporis, sed castigatus animi dolor?

Itaq; i extremis Niptris alios quoq; obiurgat, idq; moriens Conqueri

(supra)
Pacuius.

Conqueri fortunam aduersam, non lamentari, decet:
Id uiri est officium, fletus muliebri ingenio additus.

Huius animi pars illa mollior rationi sic paruit, ut se-
uero Imperatori nules prudens. In quo uiro erit perfecta
sapientia, quem adhuc nos quidem uidemus neminem, sed
philosophorum sententijs qualis futurus sit, si modo ali-

Cic. III. Fini. quando fuerit, exponitur. Is igitur, si ea ratio quae erit in
Rationis enim eo perfecta atq; absoluta, sic illi parti imperabit inferiori,
perfectio est ut iustus parens probis filijs nutu quod uolet conficiet,
intra. nullo labore, nulla molestia: eriget ipse se, sciscitabitur, in-

struet, armabit, ut tanquam hosti sic obsistat dolori. Quae
sunt ista arma? contentio, confirmatio, sermoq; intimus,
quum ipse secum cauet turpe quicquam, languidum, non
uirile, obuersionem species honestae animo. Zeno propo-
Valer. Max. natur Eleates, qui perpeffus est omnia potius quam con-
lib. 3. ca. 3. scios delendae tyrannidis indicaret. De Anaxarcho De-

mocritio cogitetur, qui quum Cypri in manus Nicocre-
ontis Regis incidisset, nullum genus supplicij deprecatus
est, neque recusauit. Calanus Indus indoctus ac barbarus
in radicibus Caucafi natus, sua uoluntate uiuus combu-
stus est. Nos si pes condoluit, si dens, sed sic totum dolere
corpus, ferre non possumus. Opinio est enim quaedam effor-
minata ac leuis, nec in dolore magis quam eadem in uo-
luptate: qua quum liquefcimus, fluimusq; mollitia, apud a-
culeum sine clamore ferre non possumus. At uero C. Ma-
rius rusticanus uir, sed plane uir, quum secaretur, ut su-
pra dixi, principio uetuit se alligari, nec quisquam ante
Marium solutus dicitur esse sectus. Cur ergo postea alij?

ualuit autoritas. Vides ne igitur esse opinionis non natu-
re malum? & tamen fuisse acrem morsum doloris idem Ma-
rius ostendit: crux enim alterum non praebuit. Ita & tulit
dolorem

Stoici dolori
& corporis af-
fectus esse
opinionis

dolorem ut uir, & ut homo maiorem ferre sine causa necessaria noluit. Totum igitur in eo est, ut tibi imperes. Ostendi autem quod esset imperandi genus. Atque hæc cogitatio, quid patientia, quid fortitudine, quid magnitudine animi dignissimum sit, non solum animum comprimit, sed ipsum etiam dolorem nescio quo pacto mitiorem facit. Ut enim fit in prælio ut ignauus miles ac timidus simul ac uiderit hostem, abiecto scuto fugiat quantum possit, ob eamque causam pereat nonnunquam etiam integro corpore, quum ei qui steterit, nihil tale euenerit: sic qui doloris speciem ferre non possunt, abijciunt se, atque ita afflicti & exanimati iacent. Qui autem resisterint, discedunt sæpius superiores. Sunt enim quædam animi similitudines cum corpore: ut onera contentis corporibus facilius feruntur, remissis opprimunt: simulime animus intentione sua depellit pressum omnem ponderum, remissione autem sic urgetur ut se nequeat extollere. Et si uerum querimus, in omnibus officiis persequendis animi est adhibenda contentio. Ea est sola officij tanquam custodia. Sed hoc quidem in dolore maxime est prouidendum, ne quid abiecte, ne quid timide, ne quid ignaue, ne quid seruiliter muliebriter ue faciamus: in primisque refutetur ac reijciatur Philocteteus ille clamor. Ingemiscere nonnunquam uiro concessum est, idque raro: eiulatus, ne mulieri quidem. Et hic nimirum est fletus, quem x i i. tabule in funeribus adhiberi uetuerunt. Nec uero unquam ne ingemiscit quidem uir fortis ac sapiens, nisi forte ut se intēdat ad firmitatem, ut in stadio cursores exclamant quammaxime possunt. Faciunt idem qui exercentur athletæ: pugiles uero etiam qui feriunt aduersarium in iactandis cæstibus ingemiscunt: non quod doleant, animo ue succumbant, sed quia profundenda uoce omne

*Contentio
animi.*

*toijis no con
Lquod gra
u dicitur
a quod uox
vny.*

omne corpus intēditur, uenitq; plaga uehemētior. Quidē
qui uolunt exclamare maius, num satis habent latera, fū-
ces, linguam intendere, ē quibuscūq; uocem ex fundi ui-
demus: toto corpore atque omnibus unguis (ut dicitur)
contentioni uocis asseruiunt. Genu mehercule M. Anto-
nium uidi quū contēte ipse pro se lege Varia diceret, ter-
ram tangere. Vt enim ballistæ lapidū et reliqua tormen-
ta telorum eō grauiore emissiones habent, quō sunt con-
tenta atq; adducta uehementius: sic uox, sic cursus, sic pla-
ga hoc grauior, quō est missa contentius. Cuius conten-
tionis quum tanta uis sit, si gemitus in dolore ad confir-
mandum animum ualebit, utemur: sin erit ille gemitus la-
mentabilis, si imbecillus, si abiectus, si flebilis: ei qui se de-
derit, uix eum uirum dixerim. Qui quidem gemitus si
leuationis aliquid asferret, tamen uideremus quid esset
fortis et animosi uiri. Quum uerō nihil imminuat dolo-
ris, cur frustra turpes esse uolumus? Quid est enim fletu
muliebri, uiro turpius? Atq; hoc præceptum quod de do-
lore datur, patet latius. Omnibus enim rebus non solum
dolori, simili contentione animi resistendum est. Ira exar-
descit, libido concitatur, in eandem arcem confugiendum
est, eadem sunt arma sumenda. Sed quoniam de dolore lo-
quimur, illa omittamus. Ad ferendum igitur dolorem pla-
cide et sedate plurimū proficit toto pectore (ut dicitur)
cogitare quā id honestū sit. Sumus enim natura, ut antē
dixi (dicēdū est enim sæpius) studiosissimi appetētissimiq;
honestatis: cuius si quasi lumē aliquod aspexerimus, nihil
est quod ut eo potiamur nō parati simus et ferre et per-
peti. Ex hoc cursu atq; impetu animorū ad ueram laudē
atq; honestatē, illa pericula adeuntur in prælijs: non sen-
tiunt uiri fortes in acie uulnera: uel sentiūt, sed mori ma-
lunt

lunt, quàm tantummodo de dignitatis gradu dimoueri. Fulgentes gladios hostium uidebant Decij, quum in acie eorum irruebant: his leuabat omnem uulnerum metum nobilitas mortis & gloria. Num tum ingemuisse Epaninon-
dam putas, quum unà cum sanguine uitam effluere sentiret? imperantem enim patriā Lacedæmonijs relinquebat quam acceperat seruientem. Hæc sunt solatia, hæc fomenta summorum dolorum. Dices, Quid in pace? quid domi? quid in lectulo? Ad philosophos me reuocas qui in aciem non sæpe prodeunt. E quibus homo sane leuis Heracleotes Dionysius quum à Zenone fortis esse didicisset, à dolore deductus est. Nam quum ex renibus laboraret, ipso in ciulatu clamitabat falsa esse illa quæ antea de dolore sensisset ipse. Quem quum Cleanthes condiscipulus rogaret, quænam ratio eum de sententia deduxisset: respondit, Quia quum tantum operæ philosophiæ dedissem, dolorem tamē ferre non possem, satis esset argumenti malum esse dolorē: plurimos autem annos in philosophia consumpsi, nec ferre possum: malum est igitur dolor. Tum Cleanthem quum pede terrā percussisset, uersum ex Epigonis serūt dixisse, Audis ne hæc Amphiaræ sub terram abdite?

Zenonē significabat, à quo illum degenerare dolēbat. At nō noster Posidonius, quem & ipse sæpe uidi, & id dicā quod solebat narrare Pompeius, se quum Rhodum uenisset decedens ex Syria, audire uoluisse Posidonium: sed quū audisset eum grauius esse ægrum, quòd uehementius eius artus laborarent, uoluisse tamen nobilissimum philosophum uisere. Quem ut uidisset & salutauisset, honorificisq; uerbis prosequutus esset, molesteq; se dixisset ferre quòd eum non posset audire: at ille, Tu uero, inquit, potes: nec cōmitam ut dolor corporis efficiat ut frustra tantus uir ad me
 ⁂ uenerit.

Decij

Epaninon-
das.philosophi
exempla.

Heracleotes

Posidonius

Er 2^a 2^m
in se an p
 uenerit. Itaque narrabat eum grauius et ei piose de hoc ipso, nihil esse bonum nisi quod honestum esset, cubantem disputauisse: quumq; quasi faces ei doloris admouerentur, saepe dixisse, Nihil agis dolor, quamuis sis molestus: nunquam te esse confitebor malum. Omninoq; omnes clari et nobilitati labores contemnendo fiunt etiam tolerabiles. Videmus ne apud quos eorum ludorum qui Gymnici nominantur, magnus honos sit, nullum ab his qui in id certamen descendant, deuitari dolorem? Apud quos autem uenandi et equitandi laus uiget, qui hanc petessunt, nullum fugiunt dolorē. Quid de nostris ambitionibus, quid de cupiditate honorum loquar? Quae flamma est, per quam non cucurrerint hi, qui haec olim punctis singulis colligebant? Itaque semper Aphricanus Socraticum Xenophontem in manibus habebat, cuius in primis laudabat illud quod diceret, eosdem labores non esse aequae graues Imperatori et militi, quod ipse honos laborem leuiorem faceret imperatorium. Sed tamen hoc euenit, ut in uulgi insipientium opinio ualeat honestatis, quum ipsam uidere non possit. Itaque fama et multitudinis iudicio mouentur, cum id honestum putent quod a plerisque laudetur. Te autem si in oculis sis multitudinis, tamen eius iudicio stare nolim, nec quod illa putet, idem te putare pulcherrimum. Tuo tibi iudicio est utendum. tibi si recta probanti placebis, tunc non modo tu te uiceris, quod paulo ante praecipiebā, sed omnes et omnia. Hoc igitur tibi propone, amplitudinem animi, et quasi quandam exaggerationem quam altissimam animi, qui maxime eminet in contemnendis et despiciendis doloribus, unam esse omnium rem pulcherrimam, eo que pulchriorem, si uacet populo, neque plausum captans, se tantum ipsa delectet. Quin etiam mihi quidem laudabiliora

laudabiliora uidentur omnia quæ sine uenditione, & sine populo teste fiunt: non quo fugiendus sit (omnia enim benefacta in luce se collocari uolunt) sed tamen nullū theatrum uirtuti conscientia maius est. Atque in primis meditemur illud, ut hæc patiētia dolorum, quam sæpe iā animi intentione dixi esse firmandam, in omni genere se æquabilem præbeat. Sæpe enim multi qui aut propter uictoriae cupiditatem, aut propter gloriæ, aut etiam ut ius suum & libertatem tenerent, uulnera exceperunt fortiter & tulerunt: ijdem omīssa contentione, dolorem morbi ferre non possunt. Neque enim illum, quem facile tulerant, ratione aut sapientia tulerant, sed studio potius & gloria. Itaque barbari quidam, & immanes ferro decertare acerrime possunt, ægrotare uiriliter non queūt. Græci autem homines non satis animosi, sed prudentes, ut est captus hominū, satis hostem aspicere non possunt, & ijdem morbos toleranter atque humane ferunt. At Cimbri & Celtiberi in prælijs exultant, lamentantur in morbo. Nihil enim potest esse æquabile quod nō à certa ratione profiscatur. Sed quum uideas eos qui aut studio aut opinione ducantur, in eo persequendo atque adipiscendo dolore nō frangi, debeas existimare aut non esse malum dolorem, aut etiam, si quicquid asperum, alienum que à natura sit, id appellari placeat malum: tantulum tamen esse, ut à uirtute ita obruatur ut nusquam appareat. Quæ meditare quæso dies & noctes. latius enim manabit hæc ratio, & aliquanto maiorem locum, quàm de uno dolore, occupabit. Nam si omnia fugiendæ turpitudinis, adipiscendæ que honestatis causa faciamus, non modo stimulos doloris, sed etiam fulmina fortunæ contemnamus licebit: præsertim quum paratum sit illud hesternā disputatione

2 2

persu

*Quomodo
patientia
dolorum ratio
non sit confor-
manda.*

per fugium. Vt enim sicui nauiganti, quem praedones in-
 sequantur, deus quis dixerit. Eijce te de navi, praesto est
qui excipiat, uel delphinus, ut Arionem Methymnaeum:
uel equi Pelopis illi Neptuni, qui per undas currus suspē-
fos rapuisse dicuntur, excipient te, & quò uelis perferret,
 omnem omittat timorem: sic urgentibus asperis & odiosis
 doloribus, si tanti non sint ut ferendissint, quò sit cōfugien-
 dum uides. Hec sere hoc tempore putavi esse dicenda, sed
 tu fortasse in sententia permanes. A. Minime uero, meq;
 biduo duarum rerum quas maxime timebam, spero libera-
 tum metu. M. Cras ergo ad clepsydram: sic enim duxi-
 mus: sed tibi hoc uideo non posse deberi. A. Ita prorsus.
 Et illud quidem ante meridiem, hoc eodē tempore. M. Sic
 faciemus, tuisq; optimis studijs obsequemur.

MAR·TVL·CICE

RONIS TVSCVLANARVM

QVAESTIONVM AD

M. BRVTVM

LIB. III.

DE AEGRITVDINE LENIENDA.

Exordium
 à problemate

VIDNAM esse Brute cause putem,
 cur quum constemus ex animo & corpo-
 re, corporis curadi tuendiq; causa quæsi-
 ta sit ars eius atq; utilitas deorū immorta-
 lium inuentioni cōsecrata: animi autē medi-
 cina nec tam desyderata sit antequam inuēta, nec tam cula-
 ta posteaquam cognita est, nec tam multis grata & proba-
 ta, pluribus etiā suspecta & inuisa: an quòd corporis gra-
 uitatem & dolorem animo iudicamus, animi morbum cor-

Causam plaso indicat in phadro, pore

Νοβούρη τὰς ὑβὶ ἀντὶ τὸ μὴ ἀντὶ τὸν
 χρεῖστον δὲ καὶ ἴσον ἐχθρὸν

pore non sentimus? Ita fit, ut animus de se ipse tum iudicet, quum id ipsum quo iudicatur, egrotet. Quod si tales nos natura genuisset ut eam ipsam intueri & perspicere, eademq; optima duce cursum uitæ conficere possemus, haud erat sanè quod quisquam ratione ac doctrina requireret. nunc paruulos nobis dedit igniculos quos cecleriter malis moribus opinionibusq; deprauatis sic restinguimus, ut nusquam naturæ lumen appareat. Sunt enim ingenijs nostris semina innata uirtutum, quæ si adolescere liceret, ipsa nos ad beatam uitam natura perduceret. Nunc autem simul atq; editi in lucem & suscepti sumus, in omni continuo prauitate, & in summa opinionū peruersitate uersamur, ut pene cum lacte nutricis errorē suxisse uideamur. Quum uero parentibus redditi, id est magistris traditi sumus, tum ita uarijs imbuimur erroribus, ut uanitati ueritas, & opinioni confirmata natura ipsa cedat. Accedunt etiam poëtæ, qui quum magnam speciē doctrinæ, sapientiæq; præ se tulerint, audiuntur, leguntur, ediscuntur, & inhaerescunt penitus in mentibus. Quum uero eodem quasi maximus quidā magister populus, atq; omnis undique ad uitia consentiens multitudo, tum planè inficimur opinionum prauitate, à naturaq; desciscimus, ut nobis optimam naturam inuidisse uideantur qui nihil melius homini, nihil magis expetendam, nihil præstantius honoribus, imperijs, populari gloria iudicauerunt, ad quam fertur optimus quisque: ueramq; illam honestatem expetens, quam una natura maxime inquit, in summa inanitate uersatur, confectaturq; nullam eminentem effigiem uirtutis, sed adumbratam imaginem gloriæ. Est enim gloria, solida quædam res & expressa, non adumbrata: ea est consentiens laus bonorum, incorrupta uox bene iudi-

Semina uirtutum in nobis.

Gloria

*vana & fal-
sa gloria*

cantium de eccellente uirtute. ea uirtuti resonat tanquam imago gloriae. Quæ quia recte factorum plerunque comes est, non est bonis uiris repudianda. Illa autem quæ se eius imitatricem esse uult, temeraria atque inconsiderata, & plerunque peccatorum uitiorumq; laudatrix fama popularis, simulatione honestatis, formam eius pulchritudinemq; corrumpit. Qua cecitate homines, quum quædam præclara etiam cuperent, ea quæ nescirent nec ubi, nec qualia essent, funditus alij euerterat suas ciuitates, alij ipsi occiderunt. Atque hi quidem optima petentes, non tam uoluntate, quam cursus errore falluntur. Quid, qui pecuniæ cupiditate, qui uoluptatum libidine feruntur, quorum quæ ita perturbantur animi ut non multum absint ab insania, quod insipientibus contingit, omnibus his nullâ ne est adhibenda curatio? Vtrum quod minus noceant animi agrotationes, quam corporis? an quod corpora curari possint, animorum medicina nulla sit? At & morbi perniciosiores pluresq; sunt animi, quam corporis. Hi enim ipsi odiosi sunt, quod ad animû pertinent, eumq; sollicitant: animusq; æger, ut ait Ennius, semper errat, neque pati neq; perpeti potest, cupere nunquam desinit. Quibus duobus morbis, ut omittam alios, ægritudine & cupiditate: qui tandē possunt in corpore esse grauiores? Quî uero probari potest ut sibi mederi animus non possit, quum ipse medicinam corporis animus inuenerit? quum quæ ad corporum sanationem multum ipsa corpora & natura ualeant, nec omnes qui curari se passi sunt, continuo etiam conualescant? animi autem qui sanari uoluerint, præceptisq; sapientium paruerint, sine ulla dubitatione sanentur? Est profectò animi medicina Philosophia: cuius auxiliû nō ut in corporis morbis petendū est foris, omnibusq; opibus uiribusq;

*ψυχῆς καὶ
σώματος ὁρί-
στατος λόγος*

ribusq; ut nosmetipsi nobis mederi possimus, elaborã dum est. Quamquam de uniuersa Philosophia, quanto pere ex-
petenda esset & colenda, satis, ut arbitror, dictum est in Hortensio. De maximis autem rebus nihil frẽ intermisi-
mus postea nec disputare nec scribere. His autẽ libris ex-
posita sunt ea quę a nobis cum familiaribus nostris in Tu-
sculano erant disputata. Sed quoniam duobus superioribus
de morte & dolore dictum est, tertius dies disputationis
hoc tertium uolumen efficiet. Vt enim in Academiam no-
stram descendimus inclinato iam in postmeridianum tem-
pus die, poposci eorum aliquem qui aderant causam disse-
rendi: tum res acta sic est: A. Videtur mihi cadere in
sapientem ægritudo. M. Num reliquę quoque pertur-
bationes animi, formidines, libidines, iracundię? Hęc enim
frẽ sunt eiusmodi quę Gręci *πάθη* appellant: ego pote-
ram morbos: & id uerbum esset è uerbo, sed in consuetu-
dinem nostram non caderet. Nam misereri, inuidere, gesti-
ri, letari, hęc omnia morbos Gręci appellant, motus ani-
mirationi non obtemperãtes: nos autem hos eosdem mo-
tus concitati animi recte, ut opinor, perturbationes dixe-
rimus: morbos autem non satis usitate, nisi quid aliud tibi
uidetur. A. Mihi uerò isto modo. M. Hęcine igitur
cadere in sapientẽ putas? A. Prorsus existimo. M. Nę
ista gloriosa sapientia non magno æstimanda est: siquidẽ
non multum differt ab insania. A. Quid, tibi omnis ne
aimini cõmotio uidetur insania? M. Non mihi quidem
soli, sed id quod admirari sæpe soleo, maioribus quoque
nostris hoc ita uisum intelligo multis seculis ante Socra-
tem, a quo hęc omnis quę est de uita & de moribus Phi-
sophia manauit. A. Quo nam tandem modo? M.
Quia nomen insanię significat mentis ægrotationem

πᾶτα

*Cicero in
tuo in conuer-
tendo.*

*Insania**Sanitas**Amentia**Iracundia*

et morbum, id est insanitatem et egrotum animū, quam
 appellarunt insaniam. Omnes autem perturbationes ani-
 mi morbos philosophi appellant, negantq; stultum quen-
 quam his morbis uacare. Qui autem in morbo sunt, sani
 non sunt. et omnium insipientium animi in morbo sunt:
 omnes insipientes igitur insaniunt. Sanitatem enim ani-
 morum positam in tranquillitate quadam constantia que
 censebant: his rebus mentem uacuam appellarunt insaniam:
 propterea quod in perturbato animo sicut in corpore sa-
 nitas esse non possit. Nec minus illud acute, quod animi af-
 fectionem lumine mentis carentem nominauerunt amen-
 tiam, eandemq; dementia. Ex quo intelligendum est eos
 qui hæc rebus nomina posuerunt, sensisse hoc idem quod
 à Socrate acceptum diligenter Stoici retinuerunt, omnes
 insipientes esse non sanos. Quis est enim sanus in aliquo
 morbo? morbos autem hos perturbatos motus, ut modo di-
 xi, philosophi appellant. non magis est sanus, quam id cor-
 pus quod in morbo est. Ita fit ut sapientia sanitas sit ani-
 mi, insipientia autem quasi insanitas quedam quæ est insa-
 nia, eademq; dementia: multoq; melius hæc notata sunt uer-
 bis Latinis quam Græcis, quod alijs quoque multis locis
 reperietur. Sed id alias: nunc quod instat. Totum igi-
 tur id quod querimus, quid et quale sit, uerbi uis ipsa
 declarat. Eos enim sanos intelligi necesse est, quorum
 mens motu quasi morbo perturbata nullo sit: qui con-
 trā affecti sunt, hos insanos appellari necesse est. Itaque
 nihil melius, quam quod est in consuetudine sermonis
 Latini, quum exisse e potestate dicimus eos qui effra-
 nati feruntur aut libidine, aut iracundia. quanquam ipsa
 iracundia libidinis est pars. Sic enim definitur, Iracun-
 dia, ulciscendi libido. Qui igitur exisse ex potestate
 dicuntur

dicuntur, idcirco dicuntur, quia non sint in potestate mentis, cui regnum totius animi à natura tributum est. Græci autem *μανία* unde appellant, non facile dixerim. Eam tamen ipsam distinguimus nos melius quàm illi. Hanc enim insaniam quæ iuncta stultitiæ patet latius, à furore distinguimus. Græci uolunt illi quidem, sed parum ualent uerbo, quem nos furorem, *μλαγχολία* ipsi uocant. Quasi uerò atra bili solum mens, ac non sæpe uel iracundia grauiore, uel timore, uel dolore moueatur. Quo genere Athamætem, Alcæonem, Aiacem, Orestem firere dicimus. Qui ita sit affectus, eum dominum esse rerum suarum, uetant x i i. tabulæ. Itaq; non est scriptum, Si insanus, sed, Si furiosus esse incipit. Insaniam enim censuerunt (id est, inconsistentiam sanitate uacantem) posse tamen tueri mediocritatem officiorum, & uitæ communem cultum atque usitatum. Furorem autem esse rati sunt, mentis ad omnia cecitatem. Quod quum maius esse uideatur quàm insania, tamen eiusmodi est ut furor in sapientem cadere possit, non possit insania. Sed hæc alia quæstio est. Nos ad propositum reuertamur. Cadere opinor in sapientem ægritudinem, tibi dixisti uideri. A. Ego uerò existimo. M. Humanum id quidē quod ita existimas, non enim silice nati sumus: sed est naturale in animis tenerū quiddā atq; molle, quod ægritudine, quasi tempestate quatiatur. Nec absurde Crantor ille qui in nostra Academia uel in primis fuit nobilis, Minime, inquit, assentior his qui istam nescio quam indolentiā magnopere laudant, quæ nec potest ulla esse, nec debet. Ne ægrotus sim, inquit, sed si fuerim, sensus adsit, siue secetur quid, siue auellatur à corpore. Nā isihuc nihil dolere, non sine magna mercede contingit immanitatis in animo, stuporis in corpore. Sed uideamus ne hæc

Mania

Lex XII tabularum

Differentia inter furorem & insaniam.

Crantor

oratio sit hominum assentantium nostrae imbecillitati, & indulgentium mollitudini. Nos autem audeamus non solum ramos amputare miseriorum, sed omnes radicum fibras euellere: tamen aliquid relinquetur fortasse, ita sunt. altae stirpes stultitiae: sed relinquetur id solum quod erit necessarium. Illud quidem sic habeto, nisi sanatus animus sit, quod sine philosophia fieri non potest, finem miseriorum nullum fore. Quamobrem quoniam coepimus, tradamus nos curandos, sanabimur si uolemus. Et progrediar quidē longius. Non enim de aegritudine solum (quanquā id quidem primum) sed de omni animi (ut ego posui) perturbatione, morbo (ut Graeci uolūt) explicabo. Et primo, si placet, Stoicorum more agamus, qui breuiter astringere solent argumenta, deinde nostro instituto uagabimur. Qui fortis est, idem est fidens: quoniā confidens maiora cōsuetudine loquēdi in uitio ponitur, ductum uerbū à confidendo quod laudis est. Qui autē est fidens, is profecto non extimescit. Discrepat enim à timendo confidere. atq; in quē cadit aegritudo, in eundē timor. Quarū enim rerum praesentia sumus in aegritudine, easdem impendentes, nos, res & uenientes timemus. Ita fit ut fortitudini aegritudo ligna portat, repugnet. Verisimile est igitur in quem cadit aegritudo, cadere in eundem timorē, & in fractionē quandam animi mi cadere in demissionē. Quae in quē cadunt, in eundē cadit ut feruiat, ut uictum quādoq; se esse fateatur. Quae qui recipit, recipiat idem necesse est timiditatem & ignauiam. Non cadunt autē haec in uirum fortē: igitur ne aegritudo quidem. At nemo sapiens, nisi fortis: non cadet ergo in sapientem aegritudo. Præterea necesse est qui fortis sit, eundē esse magni animi: qui magni animi sit, inuictum: qui inuictus sit, eū res humanas despicere, atq; infra se positas arbitrari.

Despicere

*Stoicorum
more breuiter
argumenta
colligit & primum
corroboratur
nos aegritudine
rerum praesentia
sumus in aegritudine,
easdem impendentes,
nos, res & uenientes
timemus. Ita fit ut
fortitudini aegritudo
ligna portat, repugnet.
Verisimile est igitur
in quem cadit aegritudo,
cadere in eundem timorē,
& in fractionē
quandam animi
mi cadere in
demissionē.*

*Primum argumentum
a fortitudine
quod dupliciter
trahitur*

Despicere autem nemo potest eas res propter quas ægritudine affici potest. Ex quo efficitur, fortem uirum ægritudine nunquam affici. Omnes autē sapientes fortes. Non cadit igitur in sapientem ægritudo. Et quemadmodū oculi conturbatus, nō est probe affectus ad suū munus fungendum, & reliquæ partes, totum uē corpus statim cū est motum, deest officio suo & muneri: sic conturbatus animus non est aptus ad exequendum munus suum. Munus autem animi, est ratione bene uti. Et sapientis animus ita semper affectus est ut ratione optime utamur. Nunquam igitur est perturbatus. At ægritudo perturbatio est animi: semper igitur sapiens ea uacabit. Verisimile etiā illud est, qui sit tēperans, quē Græci σωφρονα appellant: eamq; uirtutem σωφροσύνη uocant, quam soleo equidem tum temperantiam, tum moderationē appellare, nonnunquam etiam modestiam. Sed haud scio an recte ea uirtus frugalitas appellari possit. Quod angustius apud Græcos ualet qui frugi homines χρονοῖς appellant, id est, tantūmodo utiles. At illud est latius. omnis enim abstinentia, omnis innocentia, quæ apud Græcos usitatū nomen nullum habet, sed habere potest ἀβλάβη. nam est innocentia affectio talis animi quæ noceat nemini. Reliquas etiā uirtutes frugalitas cōtinet: quæ nisi tanta esset, & si ijs angustijs quibus pleriq; putant, teneretur, nunquam esset L. Pisonis cōgnō tantopere laudatū. Sed quia nec qui propter metū præsidū reliquit, quod est ignauie: nec qui propter avaritiā clām depositum nō reddidit, quod est iniustitiæ: nec qui propter temeritatem male rem gessit, quod est stultitiæ, frugi appellari solet: cō tres uirtutes fortitudinem, iustitiam, prudentiam, frugalitas est complexa, etsi hoc quidem commune est uirtutum: omnes enim inter se nexæ & iugatæ

Aprudentia

*Attemp-
tia sibi
modestia.*

*Frugalitas
generalis*

*Frugalitas
spiritus*

Et iugatae sunt, reliqua igitur et quarta uirtus, ut ipsa sit ipsa frugalitas. Eius enim uidetur esse propriū motus animi appetētis regere et sedare, semperq; aduersantem libidini moderatam in omni re seruare constantiam, cui contrariū uitium nequitia dicitur. Frugalitas, ut opinor, à fruge, qua nihil melius è terra: nequitia ab eo, etsi hoc erit fortasse durius, sed tentemus, et lussisse putemur si nil sit, ab eo quod nequicquā est in tali homine, ex quo idem nihili dicitur. Qui sit frugi igitur, uel si mauius moderatus et temperans, cum necesse est esse cōstantem: qui autem constans, quietum: qui quietus, perturbatione omni uacuum: ergo etiam ægritudine: et sunt illa sapientis. Aberit igitur à sapiente ægritudo. Itaq; non inscite Heraeleotes Dionysius ad ea disputat, quæ apud Homerum Achilles queritur, hoc, ut opinor, modo:

Corq; meum penitus turgescit tristibus iris,
Cum decore atq; omni me orbatum laude recordor.

Hom. 16.

Num manus affecta recte est, quum in tumore est? aut num aliquod quippiam membrum tumidum ac turgidū nō uitiose se habet? Sic igitur inflatus et tumēs animus in uitio est. Sapiētis aut animus semper uacat uitio, nunquā turgescit, nunquam tumet. At iratus animus eiusmodi est: nunquā igitur sapiens irascitur. Nam si irascitur, etiā cōcupiscit. Propriū est enim irati cupere, à quo lesus uideatur, ei quāmaximū dolorē inturere. Qui autē id concupiscit, cum necesse est, si id consecutus sit, magnopere letari. Ex quo fit ut alieno malo gaudeat, quod quoniam non cadit in sapientem, ne ut irascatur quidem cadit: si autem caderet in sapientem ægritudo, caderet etiam iracundia: qua quoniam uacat, ægritudine etiā uacabit. Etenim si sapiens in ægritudinem incidere posset, posset etiam in misericor-

miseriordiam, posset in inuidentiā: non dixi inuidiam, quæ tum est, quum inuidetur. Ab inuidēdo autem inuidentiā recte dici potest, ut effugiamus ambiguum nomen inuidiæ, quod uerbum ductum est à nimis intuendo fortu- nam alterius, ut est in Menalippo, Florem quisnam liberum inuidit meum?

Inuidia &
Inuidentiā

Male Latine uidetur, sed præclare Accius: ut enim uidere, sic inuidere florem rectius, quam flori dicitur. Nos consuetudine prohibemur, poeta ius suum tenuit, et dixit audacius. Cadit igitur in eundem et inuidere et misereri. Nam qui dolet rebus alicuius aduersis, idem alicuius etiā secundis solet: ut Theophrastus interitum deplorans Callisthenis sodalis sui, rebus Alexandri prosperis angitur. Itaque dicit Callisthenem incidisse in hominem summa potentia, summaque fortuna, sed ignarum quemadmodum rebus secundis uti conueniret. Atqui quemadmodum misericordia ægritudo est ex alterius rebus aduersis, sic inuidentiā, ægritudo est ex alterius rebus secundis. In quem igitur cadit misereri, in eundem etiam inuidere. Non cadit autem inuidere in sapientem: ergo ne misereri quidem. Quod si hoc ægre ferre sapiens soleret, misereri etiam soleret. abest ergo à sapiente ægritudo. Hæc sic dicuntur à Stoicis, concludunturque contortius: sed latius aliquando dicenda sunt et diffusius, sententijs tamen utendum eorum potissimum qui maxime forti, et ut ita dicam, uirili utuntur ratione atque sententiā. Nam Peripatetici familiares nostri, quibus nihil est uberius, nihil eruditius, nihil grauius, mediocritates uel perturbationum, uel morborum animi mihi non sanè probant. Omne enim malum etiam mediocre, magnum est. Nos autem id agimus, ut id in sapiente nullum sit omnino. Nam ut corpus etiā si mediocriter ægrum est, sanum non est

Callisthenis

Cicero hic
improbat &
subornat per
ripatetiorum
sententiam,
qui dicunt
Virtutem
esse mediocri-
tatem

*Hic definit a-
gitudinem;
namq; à v-
ligm pertur-
bationibus dis-
tinguit*

*Egrotatio in
corpore.
Egrotatio in
animo*

*Omnes affectus
sunt opinionis,
iuxta Stoicos*

*Affectuum
4. genera*

Letitia

Cupiditas

non est: sic in animo si est ista mediocritas, caret sanitate. Itaq; præclare nostri, ut alia multa, molestiam, sollicitudinem, angorē, propter similitudinem corporū ægrorum, ægritudinē nominauerunt. Hoc propemodū uerbo Græci omnem animi perturbationē appellant: uocāt enim πῦδος, id est, morbum, quicunq; est motus in animo turbidus. nos melius: ægris enim corporibus similima est animi ægritudo. At non similis ægrotationis est libido, non immoderata letitia, quæ est uoluptas animi elata & gestiens. Ipse etiam metus non est morbi admodum similis, quanquam ægritudini est finitimus: sed proprie ut ægrotatio in corpore, sic ægritudo in animo nomen habet non seiunctum à dolore. Doloris igitur huius origo nobis explicanda est, id est, causa efficiens ægritudinē in animo, tanquā ægrotationem in corpore. Nam ut medici causa morbi inuenta curationem esse inuentam putant: sic nos causa ægritudinis reperta, medendi facultatē reperiemus. Est igitur causa omnis in opinione, nec uerò ægritudinis solum, sed etiā reliquarum omnium perturbationum, quæ sunt genere quatuor, partibus plures. Nam quum omnis perturbatio sit animi motus, uel rationis expers, uel rationem aspernans, uel rationi non obediens: isq; motus, aut boni aut mali opinione citetur: bifariam quatuor perturbationes æqualiter distributæ sunt. Nam duæ sunt ex opinione boni, quorum altera uoluptas gestiens, id est, præter modum elata letitia, opinione præsentis magni alicuius boni. Altera cupiditas, quæ recte uel libido dici potest, quæ est immoderata appetitio opinati magni boni, rationi non obtemperans, quæ uel cupiditas recte uel libido dici potest. Ergo hæc duo genera, uoluptas gestiens, & libido, bonorum opinione turbantur, ut duo reliqua, metus & ægritudo

*At mens
Ægritudo.*

ægritudo, malorum. Nam & metus opinio magni mali impendentis, & ægritudo est opinio magni mali præsentis, & quidem recens opinio talis mali, ut in eo rectū uideatur esse angere. Id autē est, ut is qui doceat, oportere opinetur se dolere. His autem perturbationibus, quas in uita hominū stultitia quasi quasdam furias immittit atque incitat, omnibus uiribus atque opibus repugnandum est, si uolumus hoc quod datum est uitæ, tranquille placideque traducere. Sed cætera aliàs: nunc ægritudinē si possumus, depellamus. Id enim sit propositum, quandoquidem eam tu uideri tibi in sapientem cadere dixisti, quod ego nullo modo existimo. Tetra enim res est, misera, detestabilis, omni contentione, uelis, ut ita dicam, remisque fugienda. Qualis enim tibi ille uidetur Tantalus prognatus, Pelope natus, qui quondā à socero Oenomaus rege Hippodamiæ raptis nactus est nuptiis? Iouis iste quidem pronepos. Tamne ergo abiectus, tamne fractus?

*Thyestes
apud Seneca.*

Nolite, inquit, hospites ad me adire, ilico istic

Ne contagio mea bonis umbræ ue obsit,

Tanta uis sceleris in corpore hæret.

Tu te Thyesta damnabis, orbabisque luce, propter uim sceleris alieni? Quid illum filium Solis, nonne patris ipsius luce indignum putas?

Refugere oculi, corpus macie extabuit.

Lacrymæ peredere humore exanguis genas

Situ nidoris, barba pædore horrida,

Atque intonsa infuscat pectus illuue scabrum.

Hæc mala ô stultissime Aceta ipse tibi addidisti. Non inerant in his quæ tibi casus inuexerat, & quidē inueterato malo quū tumor animi resedisset. Est autē ægritudo, ut docebo, in opinione mali recētis. Sed mores uidelicet regni

regni desiderio, non filiae. Illam enim oderas, & iure fortasse, regno non aequo animo carebas. Est autem impudens luctus maerore se conficientis quod imperare non liceat liberis. Dionysius quidem tyrannus Syracusis expulsus Corinthi pueros docebat, usque eo imperio carere non poterat. Tarquinio uero quid impudentius? qui quum bellum gereret cum his qui eius non tulerant superbiam, is quum restitui in regnum nec Veientium, nec Latinoarum armis potuisset, Cumas se contulisse dicitur, inq; ea urbe, senio & aegritudine esse confectus. Hoc tu igitur censes sapienti posse accidere, ut aegritudine opprimatur, id est, miseria? Nam quum omnis perturbatio miseria est, tum carnificina est aegritudo. Habet ardorem libido, leuitatem letitia gestiens, humilitatem metus: sed aegritudo quaedam maiora, tabem, cruciatum, afflictationem, foeditatem: lacerat, exest animum, planeque conficit. Hanc nisi exuimus sic ut abiciamus, miseria carere non possumus. Atqui hoc quidem perspicuum est, tum aegritudinem existere, quum quid ita uisum sit, ut magnum quoddam malum adesse & urgere uideatur. Epicuro autem placet opinionem mali aegritudinem esse natura, ut quicumque intueatur in aliquod maius malum, si id sibi accidisse opinetur, sit continuo in aegritudine. Cyrenaici non omni malo aegritudinem effici censent, sed insperato nec opinato malo. Est id quidem non mediocre ad aegritudinem augendam. Videntur enim omnia repetina grauiora. Ex hoc & illa iure laudantur:

Ego cum genui, tum morituros sciui, & ei rei sustuli.
 Praeterea ad Troiam quum misi ob defendendam Greciam,
 Scicbam me in mortiferum bellum, non in epulas mittere.

Hac igitur praemeditatio futurorum malorum lenit
 eorum

*Dionysius in
 mor. de
 quo plin.*

*Comparatio
 aegritudinis
 cum alijs
 perturbatio-
 nibus.*

eorum aduentum, quæ uenientia longe antè uideris. Itaq;
apud Euripidem à Theseo dicta laudantur (licet enim, ut
sepe facimus, in Latinum illa conuertere)

Nam qui hæc audita à docto meminissẽ uiro,

Euripi.

Futuras mecum commentabar miseras,

Aut mortem acerbam, aut exilij mœstam fugam,

Aut semper aliquam molcm meditabar mali:

Vt siqua inuecta diritas casu foret,

Ne me imparatum cura laceraret repens.

Quod autem Theseus à docto se audiuisse dicit, id de
seipso loquitur Euripides. fuerat enim auditor Anaxago-
ra, quem ferunt nuntiata morte filij dixisse: Sciebã me ge-
nuisse mortalem. Quæ uox declarat, his esse hæc acerbæ à
quibus non fuerint cogitata. Ergo id quidẽ non est dubiũ
quin omnia quæ mala putentur, sint improuisa grauiora.
Itaque quanquam non hæc una res efficit maximam ægri-
tudinẽ, tamen quoniam multum potest prouisio animi,
et preparatio ad minuendum dolorẽ, sint semper omnia
homini humana meditata. Et nimirũ hæc illa præstans et
diuina sapiẽtia, et perceptas penitus et pertractatas res
humanas habere, nihil admirari quum acciderit, nihil an-
tequam eueniret non euenire posse arbitrari.

Quãobrẽ omnes, quũ secũdæ res sunt maxime, tũ maxime

Meditari secũ oportet, quo pacto aduersam crũã ferãt,

Pericla, damna, exilia. Peregre rediens semper cogitet,

Aut filij peccatum, aut uxoris mortem, aut morbum filie:

Cõmunia esse hæc, fieri posse, ut nequid animo sit nouũ,

Quicqd præter spẽ eueniat, omne id deputare esse i lucro.

Ergo hoc Terentius à Philosophia sumptum quũ tam
commode dixerit, nos è quorum fontibus id haustum est,
non et dicemus hoc melius, et constantius sentiemus? Hic

A est

*Teren.
in phormio*

*Socratem
semper in
similibus.*

*Crassus de
Nes a.*

*Redit ad Epi.
curum. qui
dicit, agra-
tudinem natu-
ra sua natu-
ra esse, non opor-
tione, parum
resistat.*

est enim ille uultus semper idem, quem dicitur Xantippe
predicare solita in uiro suo fuisse Socrate, eodem semper
se uidisse exeuntem illum domo, et reuertentem. Nec uero
ea frons erat, quæ M. Crassi illius ueteris, quæ semel ait in
omni uita risisse Lucilius, sed tranquilla et serena. sic enim
accepimus. Iure autem erat semper idem uultus, quum me-
tis à qua is fingitur, nulla fieret mutatio. Quare accipio
equidem à Cyrenaicis hæc arma contra casus et euetus,
quibus eorum aduenientes impetus diuturna præmedita-
tione frangantur, simulque iudico malum illud opinionis
esse, non nature. Si enim in re essent, cur fierent prouisa
leuiora? Sed est iisdem de rebus quod dici possit subtilius,
si prius Epicuri sententiam uiderimus, qui censet necesse
esse omnes in aegritudine esse qui se in malis esse arbitren-
tur, siue illa antè prouisa et expectata sint, siue inuetera-
uerint. Nam neque uetustate minui mala, nec fieri præme-
ditata leuiora, stultamque etiam esse meditationem futuri
mali, aut fortasse ne futuri quidem, satis esse odiosum malum
omne quum uenisset. Qui autem semper cogitauisset acci-
dere posse aliquid aduersi, ei fieri illud sempiternum ma-
lum: si uero ne futurum quidem sit, frustra suscipi miseriam
uoluntariam. Ita semper angi aut accipiendo, aut cogitan-
do malo. Leuationem autem aegritudinis in duabus rebus
ponit, auocatione à cogitanda molestia, et reuocatione
ad contemplandas uoluptates. Parere enim censet animum
rationi posse, et quò illa ducat sequi. Vetat igitur ratio
intueri molestias, abstrahit ab acerbis cogitationibus hebe-
tem aciem ad miseras contemplandas: à quibus quum ceci-
nit receptui, impellit rursus, et incitat ad conspiciendas,
totamque mente contrectandas uarias uoluptates, quibus
ille et præteritarum memoria, et spe consequentium, sa-
pientis

pientis uitam refertam putat. Hæc nostro more nos diximus: Epicurei dicunt suo. Sed quæ dicant, uideamus: quomodo negligamus. Principio male reprehendunt præmeditationem rerum futurarum. Nihil est enim quod tam obtundat eleuet quæ ægritudinem, quam perpetua in omni uita cogitatio, nihil esse quod accidere non possit, quam meditatio conditionis humanæ, quam uitæ lex, commensatioq; parendi: quæ non hoc affert ut semper mereamus, sed ut non unquam. Neque enim qui rerum naturam, qui uitæ uarietatem, qui imbecillitatem generis humani cogitat, moeret, quum hæc cogitat: sed tum uel maxime sapientiæ fungitur munere. Vtrunque enim consequitur, ut & considerandis rebus humanis, proprio Philosophiæ fruatur officio, & aduersis casibus, triplici cōsolatione sanetur. Primum quod posse accidere diu cogitauerit: quæ cogitatio una maxime omnes molestias extenuat & diluit. Deinde quod humane ferenda intelligit. Postremo quod uidet malum nullum esse nisi culpam. Culpam autem nullam esse, quum id quod ab homine non potuerit præstari, euenerit. Nam reuocatio illa quam affert, quum à contuendis nos malis auocat, nulla est. Non est enim in nostra potestate fodicantibus his rebus, quas malas esse opinemur, dissimulatio uel obliuio: lacerant, uexant, stimulos admouent, ignes adhibent, respirare non sinunt. Et tu obliuisci iubes, quod contra naturam est: quod à natura datum est, auxilium extorques inueterati doloris. Est enim tarda illa quidem medicina, sed tamen magna, quam affert longinquitas et dies. Iubes me bona cogitare, obliuisci malorum. Diceres aliquid, & magno quidē Philosopho dignum, si ea bona sentire es quæ essent homine dignissima. Pythagoras mihi sic dice-

A 2 ret,

*Meditatio
in humanam
conditionem
commoda*

ret, aut Socrates, aut Plato, Quid iaces, aut quid mœres,
aut cur succumbis, cedis? quæ fortunæ? quæ ut peruellere te
forsitan potuerit & pungere, non potuit certe uires fran-
gere. Magna uis est in uirtutibus: eas excita, si forte dor-
miunt. iā tibi aderit princeps fortitudo, quæ te animo tan-
to esse coget, ut omnia quæ possint homini euenire contē-
nas, & pro nihilo putes. Aderit temperantia, quæ est ea-
dem moderatio, à me quidem paulò antè appellata fruga-
litas, quæ te turpiter & nequiter facere nihil patiatur.

*Consolatio
pro quatuor
agrorum m.
tenuum dñi
Cla.*

Quid est autem nequius aut turpius effœminato uiro? Ne
iustitia quidem sinet ista facere, cui nimum esse uidetur
in hac causa loci: quæ tamē ita dicet dupliciter esse te iniu-
stum, quum & alienum appetas, qui mortalis natus condi-
tionē postules immortalium: & grauiter scras te quod uten-
dum acceperis, reddidisse. Prudentiæ uero quid responde-
bis dicenti uirtutem se esse contentam quo modo ad bene-
uiuendum, sic & ad beate? quæ si extrinsecus religata pen-
deat, & non oriatur ex se, & rursus ad se reuertatur, &
omnia sua complexa, nihil quærat aliunde: non intelligo
cur aut uerbis tam nehementer ornanda, aut re tanto pere-
expetenda uideatur. Ad hæc bona me si reuocas, Epicure,
pareo, se quor, utor te ipso duce, obliuiscor etiam malo-
rum, ut iubes, eo quæ facilius, quòd ea ne in malis quidem
ponenda censeo. Sed traducis cogitationes meas ad uolu-
ptates. quas? corporis credo, aut quæ propter corpus uel
recordatione uel spe cogitentur. Nunquid est aliud? re-
ste ne interpretor sententiam tuam? Solent enim isti ne-
gare nos intelligere quid dicat Epicurus. Hoc dicit, &
hoc ille ~~cremulus~~ me audiente Athenis senex Zeno istor-
um acutissimus contendere, & magna uoce dicere sole-
bat, eum esse beatum, qui presentibus uoluptatibus frue-
retur,

*Lucr.
Vitaq man-
cipio nulli
datur, om-
nibus usui.*

*pro nico Gra-
cibus. Vito-
læge, acroche-
lms. Cammarini*

*apricibus. L τ' ἀκρόχολος. Molins hoc
est, q' acriculus. Magis enim pri-
us illud Epicurus eorum in genio,
es Cic. ait q' iuacundos.*

retur, consideretq; se fruiturū aut in omni, aut in magna parte uitæ dolore non interueniente: aut si interueniret, si summus foret, futurum breuem: si productior, plus habiturum iucundi quàm mali, Hæc cogitantem fore beatū, præsertim si & antè perceptis bonis contentus esset, nec mortem, nec deos extimesceret. Habes formam Epicuri uitæ beatæ uerbis Zenonis expressam, nihil ut possit negari. Quid ergo: huius ne uitæ propositum & cogitatio, aut Thyestem leuare poterit, aut Aetam, de quo paulò antè dixi, aut Telamonem pulsum patria exulantem atq; egētem, in quo hæc admiratio fiebat,

Hiccinē est Telamō ille, modo quē gloria ad cœlū extulit, Quē aspectabant, cuius ob os Graij ora obuertebant sua?

Quod si cui, ut ait idem, simul animus cum re concidit, à grauib; illis antiquis Philosophis petēda medicina est, non ab his uoluptuarijs. Quam enim isti bonorum copiā dicunt? Fac sanē summum bonum esse non dolere: quamquam id non uocatur uoluptas: sed non necesse est nunc omnia. id ne est quo traducti luctū leuemus? Sit sanē summum malum dolere: in eo igitur qui non est, si malo crearet, continuo ne fruitur summo bono? Quid tergiuersamur Epicure, nec fatemur eam nos dicere uoluptatem, quam tu idem, quum os perfricuisti, soles dicere? Sunt hæc tua uerba, nec ne? in eo quidem libro, qui continet omnem disciplinam tuam (fungar enim iam interpretis munere, nequis me putet fingere) dicis hæc: Nec equidem habeo quod intelligam. bonum illud, detrahens eas uoluptates quæ sapore percipiuntur, detrahens eas etiam quæ auditu & cantibus, detrahens eas etiam quæ ex foris percipiuntur, oculis suaves motiones, siue quæ alie uoluptates in toto homine gignuntur quolibet è sensu.—

*Finis spon-
tendo homi-
nis iuxta
epicūras*

*Epicūri li-
br. xxi
Τέλος*

*Insania**Sanitas**Amentia**Iracundia*

et morbum, id est insanitatem et agrotum animū, quam appellarunt insaniam. Omnes autem perturbationes animi morbos philosophi appellant, negantq; stultum quemquam his morbis uacare. Qui autem in morbo sunt, sani non sunt. Et omnium insipientium animi in morbo sunt: omnes insipientes igitur insaniunt. Sanitatem enim animorum positam in tranquillitate quadam constantia, que censebant: his rebus mentem uacuam appellarunt insaniam: propterea quod in perturbato animo sicut in corpore sanitas esse non possit. Nec minus illud acute, quod animi affectionem lumine mentis carentem nominauerunt amentiam, eandemq; dementia. Ex quo intelligendum est eos qui hæc rebus nomina posuerunt, sensisse hoc idem quod a Socrate acceptum diligenter Stoici retinuerunt, omnes insipientes esse non sanos. Quis est enim sanus in aliquo morbo? morbos autem hos perturbatos motus, ut modo dixi, philosophi appellant. non magis est sanus, quam id corpus quod in morbo est. Ita fit ut sapientia sanitas sit animi, insipientia autem quasi insanitas quedam que est insania, eademq; dementia: multoq; melius hæc notata sunt uerbis Latinis quam Græcis, quod alijs quoque multis locis reperietur. Sed id alias: nunc quod instat. Totum igitur id quod querimus, quid et quale sit, uerbi uis ipsa declarat. Eos enim sanos intelligi necesse est, quorum mens motu quasi morbo perturbata nullo sit: qui contra affecti sunt, hos insanos appellari necesse est. Itaque nihil melius, quam quod est in consuetudine sermonis Latini, quum exisse e potestate dicimus eos qui effrenati feruntur aut libidine, aut iracundia. quanquam ipsa iracundia libidinis est pars. Sic enim definitur, Iracundia, ulciscendi libido. Qui igitur exisse ex potestate dicuntur

dicuntur, idcirco dicuntur, quia non sint in potestate mentis, cui regnum totius animi à natura tributum est. Græci autem *μῆνις* unde apellant, non facile dixerim. Eam tamen ipsam distinguimus nos melius quàm illi. Hanc enim insaniam quæ iuncta stultitiæ patet latius, à furore disiungimus. Græci uolunt illi quidem, sed parum ualent uerbo, quem nos furorem, *μῆλας καὶ ὀλῖαν* ipsi uocant. Quasi uerò atrabili solum mens, ac non sæpe uel iracundia grauiore, uel timore, uel dolore moueatur. Quo genere Athamãtem, Alcmeonem, Aiace, Orestem furere dicimus. Qui ita sit affectus, eum dominum esse rerum suarum, uetant *x i i.* tabulæ. Itaque non est scriptum, Si insanus, sed, Si furiosus esse incipit. Insaniam enim censuerunt (id est, inconsistentiam sanitate uacantem) posse tamen tueri mediocritatem officiorum, et uitæ communem cultum atque usitatum. Furorem autem esse rati sunt, mentis ad omnia cecitatem. Quod quum maius esse uideatur quàm insania, tamen eiusmodi est ut furor in sapientem cadere possit, non possit insania. Sed hæc alia quæstio est. Nos ad propositum reuertamur. Cadere opinor in sapientem ægritudinem, tibi dixisti uideri. A. Ego uerò existimo. M. Humanum id quidē quod ita existimas, non enim silice nati sumus: sed est naturale in animis tenerū quiddā atq; molle, quod ægritudine, quasi tempestate quatiatur. Nec absurde Crantor ille qui in nostra Academia uel in primis fuit nobilis, Minime, inquit, assentior his qui istam nescio quam indolentiā magnopere laudant, quæ nec potest ulla esse, nec debet. Ne ægrotus sim, inquit, sed si fuerim, sensus adsit, siue secetur quid, siue auellatur à corpore. Nā isthuc nihil dolere, non sine magna mercede contingit immanitatis in animo, stuporis in corpore. Sed uideamus ne hæc

Maria

Lex XII tabularum.

Differentia inter furorem & insaniam.

Crantor

oratio sit hominum assentantium nostrae imbecillitati, & indulgentium mollitudini. Nos autem audeamus non solum ramos amputare miseriarum, sed omnes radicum fibras euellere: tamen aliquid relinquetur fortasse, ita sunt, altae stirpes stultitiae: sed relinquetur id solum quod erit necessarium. Illud quidem sic habeto, nisi sanatus animus sit, quod sine philosophia fieri non potest, finem miseriarum nullum fore. Quamobrem quoniam coepimus, tradamus nos curandos, sanabimur si uolemus. Et progrediar quidē longius. Non enim de aegritudine solum (quanquā id quidem primum) sed de omni animi (ut ego posui) perturbatione, morbo (ut Graeci uolūt) explicabo. Et primo, si placet, Stoicorum more agamus, qui breuiter astringere solent argumenta, deinde nostro instituto uagabimur. Qui fortis est, idem est fidens: quoniā confidens maiora cōsuetudine loquēdi in uitio ponitur, ductum uerbū a confidendo quod laudis est. Qui autē est fidens, is profecto non extimescit. Discrepat enim a timendo confidere. atq; in quē cadit aegritudo, in eundē timor. Quarū enim rerum praesentia sumus in aegritudine, easdem impendentes, nos, res et uenientes timemus. Ita sit ut fortitudini aegritudo lignas portat, repugnet. Verisimile est igitur in quem cadit aegritudo, cadere in eundem timorē, & infractionē quandam animi & demissionē. Quae in quē cadunt, in eundē cadit ut seruiat, ut uictum quādoq; se esse fateatur. Quae qui recipit, recipiat idem necesse est timiditatē & ignauiam. Non cadunt autē haec in uirum fortē: igitur ne aegritudo quidem. At nemo sapiens, nisi fortis: non cadet ergo in sapientem aegritudo. Præterea necesse est qui fortis sit, eundē esse magni animi: qui magni animi sit, inuictum: qui inuictus sit, eū res humanas despicere, atq; infra se positas arbitrari.

Despicere

*Stoicorum
more breuiter
argumentis
colligit & primum
conatur
nos aegritudine
rerum praesentia
sumus in aegritudine,
easdem impendentes,
nos, res et uenientes
timemus. Ita sit ut
fortitudini aegritudo
lignas portat, repugnet.
Verisimile est igitur
in quem cadit aegritudo,
cadere in eundem timorē,
& infractionē quandam
animi & demissionē.*

*Primum argumentū
de fortitudine
quod dupliciter
trahitur*

Despicere autem nemo potest eas res propter quas ægritudine affici potest. Ex quo efficitur, fortem uirum ægritudine nunquam affici. Omnes autē sapientes fortes. Non cadit igitur in sapientem ægritudo. Et quemadmodū oculi conturbatus, nō est probe affectus ad suū munus fungendum, & reliquæ partes, totum uē corpus statim cū est motum, deest officio suo & muneri: sic conturbatus animus non est aptus ad exequendum munus suum. Munus autem animi, est ratione bene uti. Et sapientis animus ita semper affectus est ut ratione optime utamur. Nunquam igitur est perturbatus. At ægritudo perturbatio est animi: semper igitur sapiens ea uacabit. Verisimile etiā illud est, qui sit tēperans, quē Græci σωφρονᾶ appellat: eamq; uirtutem σωφροσύνη uocant, quam soleo equidem tum temperantiam, tum moderationē appellare, nonnunquam etiam modestiam. Sed haud scio an recte ea uirtus frugalitas appellari possit. Quod angustius apud Græcos ualet qui frugi homines χροσίμοι appellat, id est, tantūmodo utiles. At illud est latius. omnis enim abstinentia, omnis innocentia, quæ apud Græcos usitatū nomen nullum habet, sed habere potest ἀβλάβη. nam est innocentia affectio talis animi quæ noceat nemini. Reliquas etiā uirtutes frugalitas cōtinet: quæ nisi tanta esset, & si ijs angustijs quibus pleriq; putant, teneretur, nunquam esset L. Pisonis cōgnō tantopere laudatū. Sed quia nec qui propter metū præsidium reliquit, quod est ignauia: nec qui propter avaritiā clam depositum nō reddidit, quod est iniustitia: nec qui propter temeritatem male rem gessit, quod est stultitia, frugi appellari solet: cō tres uirtutes fortitudinem, iustitiam, prudentiam, frugalitas est complexa, etsi hoc quidem commune est uirtutum: omnes enim inter se nexæ & iugatæ

A prudentia

*A temperantia
sive
modestia.*

*Frugalitas
generalis*

*Frugalitas
spiritus*

et iugate sunt, reliqua igitur et quarta uirtus, ut ipsa sit ipsa frugalitas. Eius enim uidetur esse propriū motus animi appetētis regere et sedare, semperq; aduersantem libidini moderatam in omni re seruare constantiam, cui contrariū uitium nequitia dicitur. Frugalitas, ut opinor, à fruge, qua nihil melius è terra: nequitia ab eo, et si hoc erit fortasse durius, sed tentemus, et lusiſſe putemur si nil sit, ab eo quod nequicquā est in tali homine, ex quo idem nihili dicitur. Qui sit frugi igitur, uel si maius moderatus et temperans, cum neceſſe est eſſe cōſtantem: qui autem conſtans, quietum: qui quietus, perturbatione omnī uacuum: ergo etiam ægritudine: et sunt illa ſapientis. Aberit igitur à ſapiente ægritudo. Itaq; non inſcite Heraclēotes Dionyſius ad ea diſputat, quæ apud Homērum Achilles queritur, hoc, ut opinor, modo:
Corq; meum penitus turgescit trīstibus iris,
Cum decore atq; omni me orbatum laude recordor.

Hom. II.

Num manus affecta recte est, quum in tumore est? aut num aliquod quippiam membrum tumidum ac turgidū nō uitioſe ſe habet? Sic igitur inflatus et tumēs animus in uitio est. Sapiētis aut animus ſemper uacat uitio, nunquā turgescit, nunquam tumet. At iratus animus eiꝰſmodi eſt: nunquā igitur ſapiens irascitur. Nam ſi irascitur, etiā cōcupiſcit. Propriū eſt enim irati cupere, à quo leſus uideatur, ei quāmaximū dolorē inurere. Qui autē id concupierit, cum neceſſe eſt, ſi id conſecutus ſit, magnopere letari. Ex quo fit ut alieno malo gaudeat, quod quoniam non cadit in ſapientem, ne ut irascatur quidem cadit: ſi autem caderet in ſapientem ægritudo, caderet etiam iracundia: quā quoniam uacat, ægritudine etiā uacabit. Etenim ſi ſapiens in ægritudinem incidere poſſet, poſſet etiam in miſericor.

miseriordiam, posset in inuidentiam: non dixi inuidiam, quæ tum est, quum inuidetur. Ab inuidēdo autem inuidentia recte dici potest, ut effugiamus ambiguum nomen inuidiæ, quod uerbum ductum est à nimis intuendo fortu- nam alterius, ut est in Menalippo, Florem quisnam liberum inuidit meum?

Inuidia &
Inuidentia.

Male Latine uidetur, sed præclare Accius: ut enim uidere, sic inuidere florem rectius, quam flori dicitur. Nos consuetudine prohibemur, poeta ius suum tenuit, et dixit audacius. Cadit igitur in eundem et inuidere et misereri. Nam qui dolet rebus alicuius aduersis, idem alicuius etiā secundis solet: ut Theophrastus interitum deplorans Callisthenis sodalis sui, rebus Alexandri prosperis angitur. Itaque dicit Callisthenem incidisse in hominem summa potentia, summaque fortuna, sed ignarum quemadmodum rebus secundis uti conueniret. Atqui quemadmodum misericordia ægritudo est ex alterius rebus aduersis, sic inuidentia, ægritudo est ex alterius rebus secundis. In quem igitur cadit misereri, in eundem etiam inuidere. Non cadit autem inuidere in sapientem: ergo ne misereri quidem. Quod si hoc ægre ferre sapiens soleret, misereri etiam soleret. abest ergo à sapiente ægritudo. Hæc sic dicuntur à Stoicis, concludunturque contortius: sed latius aliquando dicenda sunt et diffusius, sententijs tamen utendum eorum potissimum qui maxime forti, et ut ita dicam, uirili utuntur ratione atque sententia. Nam Peripatetici familiares nostri, quibus nihil est uberius, nihil eruditius, nihil grauius, mediocritates uel perturbationum, uel morborum animi mihi non sanè probant. Omne enim malum etiam mediocre, magnum est. Nos autem id agimus, ut id in sapiente nullum sit omnino. Nam ut corpus etiā si mediocriter ægrum est, sanum non est

Callisthenes

Cicero huc
improbat &
subnotat per
ripates horum
sententiam,
qui dicunt
virtutem
esse moderi-
catam

*Hic definit a-
gitudinem;
namq. a vt.
ligm pertur-
bationibus dis-
tinguit*

*Egrotatio in
corpore.
Egritudo in
animo.*

*Omnes afflatus
sunt opinionis,
iuxta Stoicos*

*Appetuum
4. genera.*

Letitia

Cupiditas

non est: sic in animo si est ista mediocritas, caret sanitate. Itaq; præclare nostri, ut alia multa, molestiam, sollicitudinem, angorē, propter similitudinem corporū egrorum, egritudinē nominauerunt. Hoc propemodū uerbo Græci omnem animi perturbationē appellant: uocāt enim πῆδος, id est, morbum, quicunq; est motus in animo turbidus. nos melius: egris enim corporibus similima est animi egritudo. At non similis egrotationis est libido, non immoderata letitia, quæ est uoluptas animi elata & gestiens. Ipse etiam metus non est morbi admodum similis, quanquam egritudini est finitimus: sed proprie ut egrotatio in corpore, sic egritudo in animo nomen habet non seiunctum à dolore. Doloris igitur huius origo nobis explicanda est, id est, causa efficiens egritudinē in animo, tanquā egrotationem in corpore. Nam ut medici causa morbi inuenta curationem esse inuentam putant: sic nos causa egritudinis reperta, medendi facultatē reperiemus. Est igitur causa omnis in opinione, nec uerò egritudinis solum, sed etiā reliquarum omnium perturbationum, quæ sunt genere quatuor, partibus plures. Nam quum omnis perturbatio sit animi motus, uel rationis expers, uel rationem aspernans, uel rationi non obediens: isq; motus, aut boni aut mali opinione citetur: bifariam quatuor perturbationes equaliter distributæ sunt. Nam duæ sunt ex opinione boni, quorum altera uoluptas gestiens, id est, præter modum elata letitia, opinione præsentis magni alicuius boni. Altera cupiditas, quæ recte uel libido dici potest, quæ est immoderata appetitio opinati magni boni, rationi non obtemperans, quæ uel cupiditas recte uel libido dici potest. Ergo hæc duo genera, uoluptas gestiens, & libido, bonorum opinione turbantur, ut duo reliqua, metus & egritudo

*Atque
Aegritudo*

ægritudo, malorum. Nam & metus opinio magni mali impendentis, & ægritudo est opinio magni mali præsentis, & quidem recens opinio talis mali, ut in eo rectū uideatur esse angī. Id autē est, ut is qui doceat, oportere opinetur se dolere. His autem perturbationibus, quas in uita hominū stultitia quasi quasdam furias immittit atq; incitat, omnibus uiribus atq; opibus repugnandum est, si uolumus hoc quod datum est uitæ, tranquille placidē que traducere. Sed cætera aliās: nunc ægritudinē si possumus, depellamus. Id enim sit propositum, quandoquidem eam tu uideri tibi in sapientem cadere dixisti, quod ego nullo modo existimo. Tetra enim res est, misera, detestabilis, omni contentione, uelis, ut ita dicam, remis que fugienda. Qualis enim tibi ille uidetur Tantalō prognatus, Pelope natus, qui quondā à socero Oenomaō rege Hippodamiā raptis nactus est nuptijs? Iouis iste quidem pronepos. Tamēne ergo abiectus, tamēne fractus?

*Thyestes
apud Seneca*

Nolite, inquit, hospites ad me adire, ilico istic

Ne contagio mea bonis umbra ue obsit,

Tanta uis sceleris in corpore hæret.

Tu te Thyesta damnabis, orbabisq; luce, propter uim sceleris alieni? Quid illum filium Solis, nonne patris ipsius luce indignum putas?

Refugere oculi, corpus macie extabuit.

Lacrymæ peredere humore exanguis genas

Situ nidoris, barba pædore horrida,

Atq; intonsa infuscat pectus illuue scabrum.

Hæc mala ô stultissime Aceta ipse tibi addidisti. Non inerant in his quæ tibi casus inuexerat, & quidē inueterato malo quū tumor animi resedisset. Est autē ægritudo, ut docebo, in opinione mali recētis. Sed mores uidelicet regni

regni desiderio, non filia. Illam enim oderas, & iure fortasse, regno non aequo animo carebas. Est autem impudens luctus maxore se conficientis quod imperare non liceat liberis. Dionysius quidem tyrannus Syracusis expulsus Corinthi pueros docebat, usque eo imperio carere non poterat. Tarquinio uero quid impudentius? qui quum bellum gereret cum his qui eius non tulerant superbiam, is quum restitui in regnum nec Veientium, nec Latinorum armis potuisset, Cumas se contulisse dicitur, inq; ea urbe, senio & aegritudine esse confectus. Hoc tu igitur censes sapienti posse accidere, ut aegritudine opprimatur, id est, miseria? Nam quum omnis perturbatio miseria est, tum carnificina est aegritudo. Habet ardorem libido, leuitatem letitia gestiens, humilitatem metus: sed aegritudo quaedam maiora, tabem, cruciatum, afflictationem, foeditatem: lacerat, exest animum, planeque conficit. Hanc nisi exuimus sic ut abiciamus, miseria carere non possumus. Atqui hoc quidem perspicuum est, tum aegritudinem existere, quum quid ita uisum sit, ut magnum quoddam malum adesse & urgere uideatur. Epicuro autem placet opinionem mali aegritudinem esse natura, ut quicumque intueatur in aliquod maius malum, si id sibi accidisse opinetur, sit continuo in aegritudine. Cyrenaici non omni malo aegritudinem effici censent, sed in sperato nec opinato malo. Est id quidem non mediocre ad aegritudinem augendam. Videntur enim omnia repentina grauiora. Ex hoc & illa iure laudantur:

Ego cum genui, tum morituros sciui, & ei rei sustuli.
Præterea ad Troiam quum nisi ob defendendam Greciam,
Sciebam me in mortiferum bellum, non in epulas mittere.

Hæc igitur præmeditatio futurorum malorum lenit
eorum

*Dionysius in
mor. de
quo plin.*

*Comparatio
aegritudinis
cum alijs
perturbatio-
nibus.*

eorum aduentum, quæ uenientia longe antè uideris. Itaq;
apud Euripidem à Theseo dicta laudantur (licet enim, ut
sepe facimus, in Latinum illa conuertere)

Nam qui hæc audita à docto meminisse uiro,

Euripi.

Futuras mecum commentabar miseras,

Aut mortem acerbam, aut exilij mœstam fugam,

Aut semper aliquam molcm meditabar mali:

Vt siqua inuecta diritas casu foret,

Ne me imparatum cura laceraret repens.

Quod autem Theseus à docto se audiuisse dicit, id de
seipso loquitur Euripides. fuerat enim auditor Anaxago-
ra, quem serunt nuntiata morte filij dixisse. Sciebā me ge-
nuisse mortalem. Quæ uox declarat, his esse hæc acerbæ à
quibus non fuerint cogitata. Ergo id quidē non est dubiū
quin omnia quæ mala putentur, sint improuisa grauiora.
Itaque quanquam non hæc una res efficit maximam ægri-
tudinem, tamen quoniam multum potest promissio animi,
& preparatio ad minuendum dolorē, sint semper omnia
homini humana meditata. Et nimē hęc illa præstans &
diuina sapiētia, & perceptas penitus & pertractatas res
humanas habere, nihil admirari quum acciderit, nihil an-
tequam euenerit non euenire posse arbitrari.

Quāobrem omnes, quū secūde res sunt maxime, tū maxime

Meditari secū oportet, quo pacto aduersam ærūnā ferāt,

Pericla, damna, exilia. Peregre rediens semper cogitet,

Aut filij peccatum, aut uxoris mortem, aut morbum filie:

Cōmunia esse hæc, fieri posse, ut nequid animo sit nouū,

Quicqd præter sp̃e eueniat, omne id deputare esse i lucro.

Ergo hoc Terentius à Philosophia sumptum quū tam

commode dixerit, nos è quorum fontibus id haustum est,

non & dicemus hoc melius, & constantius sentiemus? Hic

A est

*Teren.
in phormio*

*Socratem
semper in
similib.*

*Crassus ad
Nat. A.*

*Redit ad Epi-
curum. qui
dicit, aegritu-
dinem natu-
ra sua matu-
ratur, non quoniam
omne, ratione
resistat.*

est enim ille uultus semper idem, quem dicitur Xantippe
prædicare solita in uiro suo fuisse Socrate, eodem semper
se uidisse exeuntem illum domo, & reuertentem. Nec uero
ea frons erat, quæ M. Crassi illius ueteris, quæ semel ait in
omni uita risisse Lucilius, sed tranquilla & serena. sic enim
accepimus. Iure autem erat semper idem uultus, quum mē-
tis à qua is fingitur, nulla fieret mutatio. Quare accipio
equidem à Cyrenaicis hæc arma contra casus & euētus,
quibus eorum aduenientes impetus diuturna præmedita-
tione frangantur, simulque iudico malum illud opinionis
esse, non nature. Si enim in re essent, cur fierent prouisa
leuiora? Sed est iisdem de rebus quod dici possit subtilius,
si prius Epicuri sententiam uiderimus, qui censet necesse
esse omnes in ægitudine esse qui se in malis esse arbitrent-
tur, siue illa antè prouisa & expectata sint, siue inuetera-
uerint. Nam neque uetustate minui mala, nec fieri præme-
ditata leuiora, stultamque etiam esse meditationem futuri
mali, aut fortasse ne futuri quidem, satis esse odiosum malū
omne quum uenisset. Qui autem semper cogitauisset acci-
dere posse aliquid aduersi, ei fieri illud sempiternum ma-
lum: si uero ne futurum quidem sit, frustra suscipi miserā
uoluntariam. Ita semper angī aut accipiendo, aut cogitan-
do malo. Leuationem autem ægitudinis in duabus rebus
ponit, auocatione à cogitanda molestia, & reuocatione
ad contemplandas uoluptates. Parcere enim censet animum
rationi posse, & quò illa ducat sequi. Vetat igitur ratio
intueri molestias, abstrahit ab acerbis cogitationibus hebe-
tem aciem ad miseras contemplandas: à quibus quum cecī-
nit receptui, impellit rursus, & incitat ad conspiciendas,
totāque mente contrectandas uarias uoluptates, quibus
ille & præteritarum memoria, & spe consequentium, sa-
pientis

pientis uitam refertam putat. Hæc nostro more nos diximus: Epicurei dicunt suo. Sed quæ dicant, uideamus: quomodo negligamus. Principio male reprehendunt præmeditationem rerum futurarum. Nihil est enim quod tam obtrundat eleuet quæ ægritudinem, quam perpetua in omni uita cogitatio, nihil esse quod accidere non possit, quam meditatio conditionis humanæ, quam uitæ lex, commensatioq; parendi: quæ non hoc affert ut semper mœreamus, sed ut non unquam. Neque enim qui rerum naturam, qui uitæ uarietatem, qui imbecillitatem generis humani cogitat, mœret, quum hæc cogitat: sed tum uel maxime sapientiæ fungitur munere. Vtrunque enim consequitur, ut et considerandis rebus humanis, proprio Philosophiæ fruatur officio, et aduersis casibus, triplici cōsolatione sanetur. Primum quòd posse accidere diu cogitauerit: quæ cogitatio una maxime omnes molestias extenuat et diluit. Deinde quòd humane ferenda intelligit. Postremo quòd uidet malum nullum esse nisi culpam. Culpam autem nullam esse, quum id quod ab homine non potuerit præstari, euenerit. Nam reuocatio illa quam affert, quum à contuendis nos malis auocat, nulla est. Non est enim in nostra potestate fodicantibus his rebus, quas malas esse opinemur, dissimulatio uel obliuio: lacerant, uexant, stimulos admouent, ignes adhibent, respirare non sinunt. Et tu obliuisci iubes, quod contra naturam est: quod à natura datum est, auxilium extorques inueterati doloris. Est enim tarda illa quidem medicina, sed tamen magna, quam affert longinquitas et dies. Iubes me bona cogitare, obliuisci malorum. Diceres aliquid, et magno quidē Philosopho dignum, si ea bona sentire es quæ essent homine dignissima. Pythagoras mihi sic dice-

A 2 ret,

*Meditatio
in humana
conditio in
commoda.*

ret, aut Socrates, aut Plato, Quid iaces, aut quid mœres, aut cur succumbis, cedis? quæ fortunæ? quæ ut peruellere te forsitan potuerit & pungere, non potuit certe uires frangere. Magna uis est in uirtutibus: eas excita, si forte dormiunt. iā tibi aderit princeps fortitudo, quæ te animo tanto esse coget, ut omnia quæ possint homini euenire contemnas, & pro nihilo putes. Aderit temperantia, quæ est eadem moderatio, à me quidem paulò antè appellata frugalitas, quæ te turpiter & nequiter facere nihil patiatur.

*Consolatio
per quatuor
agrorum in-
tutum dū
cla.*

Quid est autem nequius aut turpius effœminato uiro? Ne iustitia quidem sinet ista facere, cui munimum esse uidetur in hac causa loci: quæ tamē ita dicet dupliciter esse te iniustum, quum & alienum appetas, qui mortalis natus conditionē postules immortalium: & grauiter feras te quod utendum acceperis, reddidisse. Prudentiæ uero quid respondetis dicenti uirtutem se esse contentam quo modo ad bene uiuendum, sic & ad beatè? quæ si extrinsecus religata pendat, & non oriatur ex se, & rursus ad se reuertatur, & omnia sua complexa, nihil quærat aliunde: non intelligo cur aut uerbis tam uehementer ornanda, aut re tantopere expetenda uideatur. Ad hæc bona me si reuocas, Epicure, pareo, sequor, utor te ipso duce, obliuiscor etiam malorum, ut iubes, eo quæ facilius, quòd ea ne in malis quidem ponenda censeo. Sed traducis cogitationes meas ad uoluptates. quas? corporis credo, aut quæ propter corpus uel recordatione uel spe cogitentur. Nunquid est aliud? recte ne interpretor sententiam tuam? Solent enim isti negare nos intelligere quid dicat Epicurus. Hoc dicit, & hoc ille ~~creant~~ me audiente Athenis senex Zeno istorum acutissimus contendere, & magna uoce dicere solebat, eum esse beatum, qui presentibus uoluptatibus fruetur,

pro nōo Graeculm. v. x. l. b. i. g. a. c. r. o. c. h. o. l. m. s. Cambrarim

apriculm. L. T. a. x. p. o. x. o. l. o. s. M. o. l. i. n. s. b. o. c. o. s. t. q. u. a. c. r. i. c. u. l. m. s. M. a. g. i. s. e. i. u. m. p. r. i. u. s. i. l. l. u. d. E. p. i. c. u. r. o. r. u. m. i. n. g. e. n. i. o. q. u. o. s. C. i. c. e. r. o. i. r. a. c. u. n. d. o. s.

retur, confideretq; se fruiturū aut in omni, aut in magna parte uitæ dolore non interueniente: aut si interueniret, si summus foret, futurum breuem: si productior, plus habiturum iucundi quàm mali, Hæc cogitantem fore beatū, præsertim si & antè perceptis bonis contentus esset, nec mortem, nec deos extimesceret. Habes formam Epicuri uitæ beatæ uerbis Zenonis expressam, nihil ut possit negari. Quid ergo huius ne uitæ propositum & cogitatio, aut Thyestem leuare poterit, aut Aetam, de quo paulò antè dixi, aut Telamonem pulsum patria exulantem atq; egentem, in quo hæc admiratio fiebat,

Hiccinne est Telamō ille, modo quæ gloria ad cœlū extulit, Quæ aspectabant, cuius ob os Graij ora obuertebant suæ?

Quod si cui, ut ait idem, simul animus cum re concidit, à grauib; illis antiquis Philosophis petēda medicina est, non ab his uoluptuarijs. Quam enim isti bonorum copiā dicunt? Fac sanè summum bonum esse non dolere: quamquam id non uocatur uoluptas: sed non necesse est nunc omnia. id ne est quo traducti luctū leuemus? Sit sanè summum malum dolere: in eo igitur qui non est, si malo careat, continuo ne fruitur summo bono? Quid tergiuersamur Epicure, nec fatemur eam nos dicere uoluptatem, quam tu idem, quum os perfricuiſti, soles dicere? Sunt hæc tua uerba, nec ne? in eo quidem libro, qui continet omnem disciplinam tuam (fungar enim iam interpretis munere, ne quis me putet fingere) dicis hæc: Nec equidem habeo quod intelligam bonum illud, detrahens eas uoluptates quæ sapore percipiuntur, detrahens eas etiam quæ auditu & cantibus, detrahens eas etiam quæ ex foris percipiuntur, oculis suauēs motiones, siue quæ aliæ uoluptates in toto homine gignuntur. quolibet è sensu.—

*Finitis finis
trahendo homi
nis in xta
epicurus*

*Epicuri
br-epi
Téxous*

Nec uero ita dici potest, mentis letitiam solam esse in bonis. Latentem enim mentem ita noui spe eorum omnium quæ supra dixi fore, ut natura ijs potiens dolore careat. Atque hæc quidem his uerbis, quiuis ut intelligat quā uoluptatem norit Epicurus. Deinde paulò infrà, Sæpe quæsiui, inquit, ex ijs qui appellantur sapientes, quid haberēt quòd in bonis relinquerent, si illa detraxissent: nisi si uelēt uoces inaneis fundere. Nihil ab his potui cognoscere. Qui si uirtutes ebullire uolent & sapientias, nihil aliud dicent, nisi eam uiam, qua efficiantur hæc uoluptates quas supra dixi. Quæ sequuntur, in eadem sententia sunt, totusq; liber qui est de summo bono, refertus & sententijs & uerbis talibus. Ad hancine igitur uitam Telamonem illum reuocabis, ut leues ægritudinem? & si quæ tuorum afflictum mœrore uideris, huic acipenserem potius quàm aliquem Socraticum libellum dabis? Ἰσχυράων hortabere ut audiat uoces potius quàm Platonis? Expones quæ spectet florida & uaria, fasciculum ad naris admouebis, incēdes odores, & sertis redimiri iubebis & rosa. Si uero aliquid etiam, tum plane luctum omnē absterferis. Hæc Epicuro confitenda sunt, aut ea quæ modo expressa ad uerbū dixi, tollenda de libro, uel totus liber potius abiiciendus. Est enim confertus uoluptatibus. Querendum igitur quæ admodum ægritudine priuemus eum qui ita dicat, Pol mi fortuna magis nunc desit, quàm genus: Nanque regnum suppetebat mihi, ut scias quanto è loco, Quantis opibus, quibus de rebus lapsa fortuna accidat. Quid? huic calix mulsi impingendus est, ut plorare desinat, aut aliquid eiusmodi? Ecce tibi ex altera parte ab eodem poëta,
Ex opibus summis opis egens Hector tuæ:

Huic

Acipenser
libellus

Telamon

Huic subuenire debemus, querit enim auxilium.

Quid petam præsidij, aut exequar, quo'ue nunc auxilio,
aut fuga

Freta sum? arce et urbe orba sum. quò accedā? quò applicē?

Cui nec aræ patriæ domi stant, fractæ & disiectæ iacent:

Fana flamma deflagrata, tosti alti stant parietes

Deformati, atque abiecte crassa.

Scitis quæ sequantur, & illud in primis,

O pater, o patria, o Priami domus,

Septum altifono cardine templum,

Vidi ego te, astante ope barbarica,

Tectis celatis, laqueatis

Auro, ebore instructam regifice.

O poëtam egregium, quanquam ab his cantoribus Euphorionis contemnitur. Sentit omnia repentina nec opinata esse grauiora. Exaggeratis igitur regis opibus, quæ uidebantur sempiternæ fore, quid adiungit?

Hæc omnia uidi inflammari,

Priamo ui uitam euitari,

Iouis aram sanguine turpari.

Præclarū carmē. Est enim et rebus, et uerbis, et modis lugubre. Eripiamus huic egritudinē. Quomodo? Collocemus in culcitra plumea, psalteriā adducamus, bedychrū incēdamus, demus scutellā dulciculæ potionis, aliquid uideamus & cibi. Hæc tandē bona sunt quibus egritudines grauiissimæ detrahantur? Tu enim paulò antè ne intelligere te quidem alia bona dicebas. Reuocari igitur oportere à macrore ad cogitationē bonorū cōueniret mihi cū Epicuro, si qd esset bonū cōueniret. Dicit aliquis, Quid ergo, tu Epicurū existimabas ista uoluisse, aut libidinosas eius fuisse sententias? Ego uero minime. Video enim ab eo dici multa seuerè, mul-

Troma

ta præclare. Itaq; ut sæpe dixi, de acumine agitur eius, nō de moribus, quāuis spernat uoluptates eas quas modo laudauit. Ego tamē meminero quod uideatur ei summū bonū. Non enim uerbo solum posuit uoluptatē, sed explanauit quid diceret. Saporem, inquit, et corporum complexum, et ludos atq; cantus et formas eas, quibus oculi iucunde moueantur. Num fingo? num mentior? cupio refelli. Quid enim laboro, nisi ut ueritas in omni questione explicetur? At idem ait non crescere uoluptatē dolore detractō, summāq; uoluptatem nihil dolere. Paucis uerbis tria magna peccata. Vnum, quod secum ipse pugnat. Modo enim ne suspicari quidem se quicquam bonum, nisi sensus quasi titillarentur uoluptate; nunc autem summam uoluptatē esse dolore carere. Potest ne magis secum ipse pugnare? Alterum peccatum, quod quum in natura tria sint, unum gaudere, alterum dolere, tertium nec gaudere nec dolere: hic putat primum et tertium idē esse, nec distinguit à nō dolendo uoluptatē. Tertium peccatum commune cum quibusdam, quod quum uirtus maxime expetatur, eiusq; adispiscendæ causa Philosophia quæsitā sit, ille à uirtute summum bonum separauit. At laudat et sæpe uirtutē. Et quidem C. Gracchus quū largitiones maximas fecisset, et effudisset ærarium, uerbis tamen defendebat ærarium. Quid uerba audiam, quum facta uideam? Piso ille Frugi semper contra legem frumentariam dixerat. Is lege lata Consularis ad frumentum accipiendum uenerat. Animaduertit Gracchus in concione Pisonem stantem. Querit audiēte Pop. Rom. qui sibi constet, quum ea lege frumentum petat quam dissuascerat. Nolim, inquit, mea bona Gracche tibi uiritim diuidere liceat: sed si facias, partem petam. Parum ne declarauit uir grauis et sapiens lege

Sempronia

Piso frugi

Sempronia patrimonium publicum dissipari? Lege orationes Gracchi, patronum ararij esse dices. Negat Epicurus iucunde posse uiui, nisi cū uirtute uiuatur. Negat ullā in sapientē uim esse fortunæ. tenuem uictum antefert copioso. Negat ullum esse tēpus quo sapiens non beatus sit. Omnia philosopho digna, sed cum uoluptate pugnantiā. Non istam dicit uoluptatē. Dicat quamlibet: nempe eam dicit in qua uirtutis nulla pars insit. Age, si uoluptatem non intelligamus, ne dolorem quidem. Nego igitur eius esse, qui dolore summum malum metiatur, mentionem facere uirtutis. Et queruntur quidam Epicurei uiri optimi (nam nullum genus est minus maliciosum) me studiose dicere contra Epicurū. Ita credo, de honore aut de dignitate contendimus. Mihi summū in animo bonum uidetur, illi autem in corpore: mihi in uirtute, illi in uoluptate. Et illi quidem pugnant, et quidem uicinorum fidem implo-rant: multi autem sunt qui statim conuolent. Ego sum is qui dicam me non laborare factum habiturum quod egerint. Quid enim de bello Punico agitur? de quo ipso quā aliud M. Catoni, aliud L. Lentulo uideretur, nulla inter eos concertatio unquam fuit. Hi nimis iracunde agunt: præsertim quum ab his non sanè animose defendatur sententia, pro qua non in Senatu, non in concione, nō apud exercitum, neq; ad Cēsores dicere audeant. Sed cum istis aliās, et eo quidem animo nullum ut certamē institutam, uerū dicentibus facile cedam. tantum admonebo, si maxime uerum sit, ad corpus omnia referre sapientem, siue ut honestius dicam, nihil facere nisi quod expediat, siue omnia referre ad utilitatem suam: quoniam hæc plausibilia non sunt: ut in sinu gaudeant, gloriose loqui definant. Cyrenaicorum restat sententia, qui tum agri-

A 3

tudinem

κεντρον
controuersia
desinit in
ter Stoicos
et peripato-
ticos. et spi-
cimus
rationem ha-
bitum, et
enim legun-
tur Latini
non actum
habere. L.

Dicitur Cyre-
naicorum
sententiam

*t. ferire l.
ex R. m.*

*Quart inopi-
mata m. d.
antur m. d.
va*

itudinem censent existere, si necopinato quid euenerit. Est id quidem magnum, ut supra dixi: etiam Chrysippo ita uideri scio, quod prouisum antè non sit, id ~~id~~ uehementius. Sed non sunt in hoc omnia, quanquam hostium repens aduentus magis aliquando conturbat quàm expectatus, et maris subita tempestas quàm antè prouisa terret nauigantes uehementius, et huiusmodi sunt pleraque. Sed quum diligenter necopinatorum naturam consideres, nihil aliud reperiās, nisi omnia uideri subita maiora, et quidem ob duas causas. primum quòd quāta sint quæ accidunt, considerandi spatium non datur. deinde quum uidetur præcaueri potuisse si prouisum esset, quasi culpa contractū malum ægritudinem acriorem facit. Quod ita esse dies declarat: quæ procedens ita mitigat, ut iisdem malis manentibus non modo leniatur ægritudo, sed in plerisque tollatur. Carthaginienses multi Romæ seruiērūt: Macedones Rege Perse capto. Vidi etiam in Peloponneso quum essem adolescens, quosdam Corinthios. Hi poterāt omnes eadem illa de Andromacha deplorare, Hæc omnia uidi.

Sed et iam decantauērunt fortasse. eo enim erant uultu, oratione, omni reliquo motu et statu, ut eos Argiuos aut Sycionios dicerēs. Magisq; me mouerant Corinthi subito aspectæ parietinæ, quàm ipsos Corinthios, quorum animis diuturna cogitatio callum uetustatis obduxerat. Legimus librū Clitomachi, quē ille euersa Carthagine misit consolandi causa ad captiuos ciues suos. In eo est disputatio scripta Carneadis, quā se ait in cōmentarium retulisse: quum ita positū esset, Videri fore in ægritudine sapientem patria capta. Quæ Carneades contradixerit, scripta sunt. Tanta igitur calamitatis præsentis adhibetur à philoso

à philosopho medicina, quanta inuenerat ne desideratur quidem. Nec si aliquot annis post idem ille liber captiuis missus esset, uulneribus mederetur, sed cicatricibus. Sensim enim et pedetentim progrediens extenuatur dolor: non quo ipsa res immutari soleat, aut possit: sed id quod ratio debuerat, usus docet, minora esse ea quæ sint uisa maiora. Quid ergo opus est, dicet aliquis, ratione, aut omnino consolatione ulla, qua solemus uti quum leuare dolorem morientium uolumus? Hæc enim serè tum habemus in promptu: Nihil oportere inopinatum uideri. Atqui tolerabilius feret incommodum, qui cognouerit necesse esse homini tale aliquid accidere. Hæc enim oratio de ipsa summa mali nihil detrahit, tantummodo affert, Nihil euenisse quod opinandum non fuisset. Neque tamen genus id orationis in consolando non ualet, sed id haud sciam an plurimum. Ergo ista necopinata non habent tantam uim ut ægritudo ex his omnis oriatur. Feriunt enim fortasse grauius: non id efficiunt, ut ea quæ accidunt, maiora uideantur: quia recentia sunt, non quia repentina. Duplex est igitur ratio ueri reperiendi, non in his solum quæ mala, sed in his etiã quæ bona uidentur. Nam aut ipsius rei natura qualis et quanta sit querimus: ut de paupertate nonnunquam, cuius onus disputando leuamus, docet quàm parua et quàm pauca sint quæ natura desideret, aut à disputandi subtilitate orationem ad exempla traducimus. Hic Socrates comemoratur, hic Diogenes, hic Cæcilianum illud, Sæpe est etiam sub palliolo sordido sapientia.

*L
+ sint. v. d.
rur quia e
Duplex imp
munda bono
rum & ma
lorum veri
tatis ratio*

Quum enim paupertatis una eademque sit uis, quidnam dici potest, quamobrem C. Fabritio tolerabilis ea fuerit, alij negent se ferre posse? Huic igitur alteri generi similis est ea ratio consolandi, quæ docet humana esse quæ acciderint

derint. Non enim id solum continet ea disputatio, ut cognitionem afferat generis humani, sed significat tolerabilia esse quæ & tulerint & ferant ceteri. De paupertate agitur, multi patientes pauperes commemorantur. De continendo honore multi inhonorati proferuntur, & quidē propter id ipsum beatiore: eorumq; qui priuatū otii negotijs publicis antetulerūt, nominatim uita laudatur. Nec

Apud Euripi
 Hom in Iphi.
 Agonia Aulido
 f.

siletur illud potentissimi regis Anapæstū, qui laudat senē, & fortunatum esse dicit quod inglorius sit atq; ignobilis ad supremum diem peruenturus. Similiter commemorandis exemplis orbitates quoq; liberorum prædicatur, eorumq; qui grauius ferunt luctus, aliorum exemplis leniuntur. Sic perpesio ceterorū facit ut ea quæ acciderint, multo minora, quàm quāta sint existimata, uideantur. Ita fit sensim cogitantibus, ut quantum sit eumentita opinio appareat. Atq; hoc idem & Telamon ille declarat,
 Ego quum genui, moriturum sciui. Et Theseus,
 Futuras mecum commentabar nescias.

Et Anaxagoras, Sciebam me genuisse mortalem. Hi enim omnes diu cogitantes de rebus humanis, intelligebāt eas nequaquā pro opinione uulgi esse extimescendas. Et nūbi quidē uidetur idem ferē accidere ijs qui antē meditantur, quod ijs quibus medetur dies: nisi quod ratio quædam sanat illos: hos ipsa natura, intellecto eo quod remedium illud continet, malum quod opinatum sit esse maximum, nequaquam esse tantum ut uitam beatam possit euertere. Hoc igitur efficitur, ut ex illo necopinato plaga maior sit: non ut illi putant, ut quum duobus pares casus euenerint, is modo ægritudine afficiatur, cui ille necopinato casus euenerit. Itaq; dicuntur nōnulli in more, quum de hac cōmuni hominū cōditione audiuiſſent, ea lege

ea lege esse nos natos, ut nemo in perpetuum esse posset
expers mali, grauius etiam tulisse. Quocirca Carneades,
ut uideo nostrū scribere Antiochum, reprehendere Chry-

*Carneades
contra argu-
mentum
de necessita-
te.*

Mortalis nemo est, quem non attingat dolor,

Morbusq; multi sunt humandi liberi,

Rursus creandi, morsq; est finita omnibus:

Quæ generi humano angorem nequicquam afferunt.

Reddenda est terræ terra: tum uita omnibus

Me tenda ut fruges, sic iubet necessitas.

Negabat genus hoc orationis quicquā omnino ad le-
uandum ægritudinem pertinere. Id enim ipsum dolendū
esse dicebat, quòd in tam crudelē necessitatē incidissemus.
Nam illam quidem orationē ex cōmemoratione alienorū
malorum, ad maleuolos consolandos esse accōmodatam.
Mihi uerò longe uidetur secus. nam & necessitas ferendæ
cōditionis humanæ, quasi cum deo pugnare cohibet, ad-
mōnetq; esse hominem: quæ cogitatio magnopere luctum
leuat: & enumeratio exemplorū, non ut animū maleuo-
lorum oblectet, affertur, sed ut ille qui mœret, ferendū sibi
id censeat quod uideat multos moderate & tranquille
tulisse. Omnibus enim modis fulciendi sunt qui ruunt, nec
coherere possunt propter magnitudinē ægritudinis. Ex
quo ipsam ægritudinem λυπη Chrysippus, quasi solu-
tionem totius hominis appellatam putat, quæ tota poterit
euelli, explicata, ut principio dixi, causa ægritudinis. Est
enim nulla alia, nisi opinio & iudicium magni præsen-
tis atq; urgentis mali. Itaque & dolor corporis, cuius est
morsus acerrimus, perferetur, spe proposita boni: & acta
ætas honeste ac splendide tantam adfert consolationem,
ut eos qui ita uixerint, aut non tangat ægritudo, aut per-
leuiter

*ὅτι
quasi λύβος*

leuiter pungat animi dolor. Sed ad hanc opinionem magni mali quum illa etiam opinio accesserit, oportere rectum esse, ad officium pertinere, ferre illud a gre quod acciderit, tum deniq; efficitur illa grauis ægritudinis perturbatio. Ex hac opinione sunt illa uaria, & detestabilia genera lugendi, pædores, muliebres lacerationes genarum, pectoris, feminum, capitis percussiones. Hinc ille Agamemnon Homericus, & idem Accianus,
Scindens dolore identidem intonsam comam.

In quo facetū illud Bionis, Perinde stultissimum regē in luctu capillum sibi euellere, quasi caluitio mœror leuaretur. Sed hæc omnia faciunt, opinātes ita fieri oportere. Itaq; & Aeschynes in Demosthenē inuehitur, quod is septimo die post filie mortē hostias immolauisset. At quā rhetorice, quā copiose, quas sententias colligit, quæ uerba contorquet? ut licere quiduis rhetori intelligas. Quæ nemo probaret, nisi insitum illud in animis haberemus, Omneis bonos interitu suorum quā grauissime mœrere oportere. Ex hoc euenit, ut in animi doloribus alij solitudines captent, ut ait Homerus de Bellerophonte,

*Qui miser in campis mœrens errabat Aleis,
 Ipse suum cor edens, hominum uestigia uitans.*

Et Niobe fingitur lapidea propter eternū, credo, in luctu silentium. Hecubam autē putant propter animi acerbitatē quandā & rabiē, fingi in canē esse cōuersam. Sunt autē alij, quos in luctu cū ipsa solitudine loqui sepe delectat: ut illa apud Ennium nutrix, Cupido cepit miseram nunc me proloqui Cælo atq; terræ Medæe miseras.

Hæc omnia uera, recta, debita putātes faciūt in dolore: maximeq; declaratur hoc quasi officij iudicio fieri. Quod siqui forte quū in luctu esse uellēt, aliquid fecerūt humanius

Idem. n

Bion

Bellerophon.

1 liad. 3

Niobe lapidea

Om. 13 liad.

de Hecuba.

Enn. me.

Idem.

nium, aut si hilarius locuti sunt, reuocant se rursus ad mor-
taliā, peccatiq; se insimulant, quod dolere intermiserint.
Pueros uero matres et magistri castigare etiam solent,
nec uerbis solum, sed etiam uerberibus, siquid in domesti-
co luctu hilarius ab his factum est, aut dictum, plorare co-
gunt. Quid ipsa remissio luctus, quum est consecuta, intel-
lecta; nihil profici moriendo, non ne res declarat, fuisse
totum illud uoluntarium? Quid ille Terentianus ipse se

puniens, id est, *ἡ αὐτοῦ πικρὸς πόσις;*

Decreui tantisper me manus iniuriæ

Chremes meo gnato facere, dum fiam miser.

Hic decernit ut miser sit. Nunquis igitur quicquam
decernit inuitus?

Malo quidem me quouis dignum deputem.

Malo se dignum deputat nisi miser sit. Vides ergo opi-
nionis esse, non naturæ malum.

Quid quod res ipsa lugere prohibet? Ut apud Homerum
quotidianæ neces interitusq; multorum sedationem mor-
rendi afferunt: apud quem ita dicitur,

Nanq; nimis multos atq; omni luce carentes

Cernimus, ut nemo possit morore uacare.

Quo magis est æquum tumulis mandare peremptos

Firmo animo, et luctum lacrymis finire diurnis.

Ergo in potestate est abijcere dolorem quum uelis, tem-
pori seruientem. An est ullum tempus (quoniam quidē res
in nostra potestate est) cui non ponendæ curæ ægritudi-
nis causa seruiamus? Constabat eos qui concidentem uul-
neribus Cn. Pompeium uidissent, quum in illo ipso acera-
bissimo miserrimoq; spectaculo sibi timerēt, quod se clas-
se hostium circumfusus uiderent, nihil tum aliud egisse,
nisi ut remiges hortarentur, et ut salutem adipiscerentur
fuga

*Chremes apud
Terent.*

Ilia d. r.

fuga: posteaquam Tyrum uenissent, tum afflicti lamen-
tariq; coepisse. Timor igitur ab ijs ægritudinē potuit re-
pellere, ratio ac sapientia uera non poterit? Quid est autē
quod plus ualeat ad ponendum dolorem, quā quum est
intellectū nihil profici, et frustra esse susceptum? Si igitur
deponi potest, etiā non suscipi potest. Volūtate igitur et
iudicio suscipi ægritudinē confitēdum est. Idq; indicatur
eorum patientia, qui quum multa sint sepe perpeſi, faci-
lius ferunt quicquid accidit, obduruiſſeq; seſe contra for-
tunam arbitrantur. Vt ille apud Euripidem,

Euripides

Si mihi nunc trīstis primum illuxisset dies:
Nec tam ærumnoſo nauigaſſem ſalo,
Eſſet dolendi cauſa, ut iniecto equulei
Frēno repente tactu exagitantur nouo.
Sed iam ſubiectus miſerijs obtorui.

De fatigatio igitur miſeriarū ægritudines quum faciat
leuioreſ, intelligi neceſſe eſt, non rem ipſam cauſam atq;
fontem eſſe mœroris. Philoſophi ſummi, necdum tamen ſa-
pientiam cōſequuti, non ne intelligunt in ſummo ſe malo
eſſe? Sunt enim inſipientes, neq; inſipientia ullum maius
malum eſt, neq; tamen lugent. Quid ita? quia huic generi
malorū non affingitur illa opinio, rectum eſſe et æquum,
et ad officiū pertinere, ægre ferre quod ſapiens nō ſis.
Quod idem affingimus huic ægritudini, in qua luctus in-
eſt, quæ omnium maxima eſt. Itaque Ariſtoteles ueteres
philoſophos accuſans, qui exiſtimauiſſent philoſophiam
ſuis ingenijs eſſe perfectam, ait eos aut ſtultiſſimos aut
glorioſiſſimos fuiſſe. Sed ſe uidere, quod paucis annis ma-
gna acceſſio facta eſt, breui tempore philoſophiam planē
abſolutam fore. Theophrastus autem moriens accuſaſſe
naturam dicitur, quod ceruis et cornicibus uitam diu-
turnam

*Theophrastus
stomachatur
naturam*

turnam, quorum id nihil interesset, hominibus, quorum maxime interfuisset, tam exiguam uitam dedisset: quorum si ætas potuisset esse longinquior, futurum fuisse ut omnibus perfectis artibus, omni doctrina hominum uita crudiretur. Querebatur igitur se tum, quum illa uidere cœpisset, extingui. Quid ex cæteris Philosophis? nonne optimus & grauißimus quisque confitetur multa se ignorare, & multa sibi etiam atque etiam esse discenda? Neque tamen quum se in media stultitia, qua nihil est peius, hæere intelligant, ægritudine premuntur. Nulla enim admisceatur opinio officiosi doloris. Quid, qui non putant lugendum uiris? Qualis fuit Q. Maximus effrensus filium Consularem, qualis L. Paulus duobus paucis diebus amissis filiis, qualis M. Cato Prætor designato mortuo filio, quales reliqui, quos in Consolatione collegimus. Quid hos aliud placauit, nisi quòd luctum & mœrorem non putabant uiri? Ergo id quod alij rectum opinantes, ægritudini se solent dedere: id ij turpe putantes, ægritudinem repulerunt. Ex quo intelligitur, non in natura, sed in opinione esse ægritudinem. Contradicuntur hæc: quis tam demens, ut sua uoluntate mœreat? Natura affert dolorem: cui quidem Crantor, inquit, noster cedendū putat. Premit enim atque instat, nec resisti potest. Itaque Oileus ille apud Sophoclem qui Telamonem antea de Aiæcis morte consolatus esset, is quum audisset de suo, fractus est. De cuius com mutata mente sic dicitur,

Nec uero tanta præditus sapientia
 Quisquam est, qui aliorum ærumnam dictis alleuans,
 Non idem quum fortuna mutata impetum
 Conuertat, clade ut subita frangatur sua,
 Ut illa ad alios dicta & præcepta excidant.

B

Hæc

*Argumenta
 contraria
 stoicæ sen-
 tentiæ, q.
 dolor sit opi-
 nis.*

Hæc quum disputant, hoc student efficere, naturæ obfisti nullo modo posse. Ii tamen fatentur grauiores ægritudines suscipi quam natura cogat. Quæ est igitur amētia, ut nos quoque idem ab alijs requiramus? Sed plures sunt causæ suscipiendi doloris. Primum illa opinio mali, quo uiso atque persuaso, ægritudo insequitur necessario. Deinde etiam gratū se mortuis facere, si grauius eos lugeāt, arbitrantur. Accedit superstitio muliebris quædam: existimant enim dijs immortalibus se facilius satis facturos, si eorū plaga perculsi, afflicti se et stratos esse fateatur. Sed hæc iter se quam repugnēt, pleriq; nō uidēt. Laudāt enim eos qui æquo animo moriantur: qui alterius mortē æquo animo ferant, eos putant uituperandos: quasi fieri illo modo possit, quod in amatorio sermone dici solet, ut quisquam plus alterum diligat, quam se. Præclarum illud est, et si queris, rectum quoque et uerum, ut eos qui nobis charissimi esse debeant, æque ac nosmetipsos amemus. at uero plus, fieri nullo pacto potest. Ne optandum quidem est in amicitia, ut me ille plus quam se, ego illū plus quam me. Perturbatio uitæ, si ita sit, atque officiorum omnium consequatur. Sed de hoc aliās. Nunc illud satis est, non attribuire ad amissionem amicorum miseriam nostram, ne illos plus quam ipsi uelint si sentiant, plus certe quam nosmetipsos diligamus. Nam quod aiunt plerosque consolationibus nihil leuari: adiunguntque consolatores ipsos confiteri se miseros, quum ad eos impetum suum fortuna conuerterit: utrunque dissoluitur. Sunt enim ista non naturæ uitia, sed culpæ: stultitiam autem accusare quamuis copiose licet: nam et qui non leuantur, ipsi ad miseriam inuitant: et qui suos casus aliter ferunt, atque ut alijs autores ipsi fuerunt, non sunt uitiosiores, quam ferē plerique

Hinc psychag-
ricum illud:
Amicū alter
ipse.

plerique qui auari auaros, gloriæ cupidos gloriosi reprehendunt. EST ENIM proprium stultitiæ, aliorum uitia cernere, obliuisci suorum. Sed nimirum hoc maximum est exprimendum: quum constet ægritudinem uetustate tolli, hanc uim non esse in die positam, sed in cogitatione diuturna. Nam & si eadē res est, & idem est homo, qui potest quicquam de dolore mutari, si neq; de eo propter quod dolet, quicquam est mutatum, neque de eo qui dolet? Cogitatio igitur diuturna nihil esse in re mali, dolori medetur, non ipsa diuturnitas. Hic mihi afferunt medicitates: quæ si naturales sunt, quid opus est consolatione? natura enim ipsa terminabit modum. sin opinabiles, tota opinio tollatur. Satis dictum esse arbitror ægritudinē esse opinionem mali præsentis: in qua opinione illud insit, ut ægritudinem suscipere oporteat. Additur ad hanc definitionem à Zenone recte, ut illa opinio præsentis mali sit recens. Hoc autem uerbum sic interpretatur, ut non tantū illud recens esse uelit, quod paulò antè acciderit, sed quādiu in illo opinato malo uis quedam insit & uigeat, & habeat quandam uiriditatem, tandiu appelletur recens. Vt Arthemisia illa Mausoli Carie Regis uxor, quæ nobilitate illud Halicarnassi fecit sepulchrum, quādiu uixit, uixit in luctu, eodemque etiam confecta contabuit. Huic erat illa opinio cotidie recens, quæ tum denique non appellabatur recens quum uetustate exaruit. Hæc igitur officia sunt consolantium, tollere ægritudinem funditus, aut sedare, aut detrabere quamplurimum, aut suppressere, nec pati manere longius, aut ad aliam traducere. Sunt qui unum officium consolantis putent, malum illud omnino non esse, ut Cleanthi placet. Sunt qui non magnum malum, ut Peripatetici. Sunt qui abducunt à malis ad bona,

*ut supra ita
hic dicitur
igitur sententia
iam pari
patet non
de modici-
tate.*

*De planifol
sepulchro,
quod plini
memorat in
tor & mira-
cula munde
videt plin. li. 7
ca. 5.*

ut Epicurus. Sunt qui satis putant ostendere nihil inopinati accidisse, nihil mali. Chrysippus autem caput esse censet in consolando detrudere illam opinionem moerenti, se officio fungi putet iusto atque debito. Sunt etiam qui hæc omnia genera consolandi colligunt: alius enim alio modo mouetur, ut ferè nos omnia in consolationem unam coniecimus. Erat enim in tumore animus, & omnis in eò tentabatur curatio. Sed sumendum tempus est non minus in animorum morbis quam in corporum, ut Prometheus ille Aeschyli, cui quum dictum esset,

Atqui Prometheu te hoc tenere existimo,

Modi posse rationem iracundiae:

Respondet, *si*

Si quidem qui tempestiuam medicinam admouens,

Non aggrauescens uulnus, illidat manus.

Erit igitur in consolationibus prima medicina docere aut nullum malum esse, aut admodum paruum. Altera est de communi conditione uitæ, & propriæ, siquid sit de ipsius qui moereat disputandum. Tertia, summam esse stultitiæ frustra confici moerore quum intelligas nihil posse profici. Nam Cleanthes quidem sapientem consolatur, qui consolatione non eget. Nihil enim esse malum quod turpe non sit, si lugenti persuaseris, non tu illi luctum, sed stultitiam detraxeris. Alienum autem tempus docendi. Et tamen non satis mihi uidetur uidisse hoc Cleanthes, suscipi aliquando egritudinem posse ex eo ipso, quod esse summum malum Cleanthes ipse fateatur. Quid enim dicemus? quum Socrates Alcibiadi persuasisset, ut accepimus, eum nihil hominis esse: nec quicquam inter Alcibiadem summo loco natum, & quemuis baiulum interesse: quum se Alcibiades affligeret, lacrymansque Socrati supplex esset ut sibi uirtutem traderet, turpitudinemque depelleret: quid dice-

-mus

*tu vertebat
curat. L.
legem putat*

*Aeschylus
orationem
moderi
iracundiam. L.*

*Consolationis
philosophia
in aditu
dum*

mus Cleanthes? num in illa re, quæ ægritudine Alcibiadem afficiebat, mali nihil fuisset? Quid illa Lyconis, qualia sunt? qui ægritudinem extenuans, paruis ait eam rebus moueri fortune & corporis incommodis, non animi malis. Quid ergo? illud quod Alcibiades dolebat, non ex animi malis uitijsq; constabat? Ad Epicuri consolationem satis est antè dictum. Ne illa quidem consolatio firmissima est, quam & usitata est, & sæpe prodest, Non tibi hoc soli. Prodest hæc quidem, ut dixi, sed nec semper, nec omnibus: sunt enim qui respuant. Sed refert quo modo adhibeatur. ut enim tulerit quisque eorum qui sapiënter tulerunt, non quo quisque incommodo affectus sit, prædicandū est. Chryssippi, ad ueritatem firmissima est, ad tempus ægritudinis difficilis. Magnum opus est probare mœrenti illum suo iudicio, & quod se ita putet oportere facere, mœrere. Nimirum igitur ut in causis non semper utimur eodem statu (sic enim appellamus cōtrouersiarū genera) sed ad tēpus, ad cōtrouersie naturam, ad personam accōmōdamus: sic in ægritudine lenienda. Nam quam quisque curationem recipere possit uidendum est. Sed nescio quo pacto ab eo quod erat à te propositum, aberrauit oratio. Tu enim de sapiente quæstias, cui aut malum uideri nullum potest quod uacet turpitudine: aut ita paruum malum ut id obruatur sapientia, uixq; appareat: qui nihil opinione affingat, assumat que ad ægritudinem: nec id putet esse reatum, se quam maxime excruciaci luctū que confici, quo grauius nihil esse possit. E docuit tamen ratio, ut mihi quidem uidetur, quum hoc ipsum proprie nō quæreretur hoc tempore, ne quidem ullum esse malum, nisi quod idem dici turpe posset: tamen ut uideremus quicquid esset in ægritudine mali, id non naturale esse, sed uoluntario iudicio,

*prudenter
consideran-
dum, quo
modo, & quā-
do, quibus
quæ consola-
tio adhiben-
da sit.*

et opinionis errore contractum. Tractatum est autem à
 nobis id genus ægritudinis, quod unum est omnium maxi-
 mum, ut eo sublato, reliquorum remedia ne magnopere
 querenda arbitremur. Sunt enim certa quæ de paupertate,
 certa quæ de uita inhonorata et ingloria dici soleant.
 Separatim autem certæ scholæ sunt, de exilio, de interitu
 patriæ, de seruitute, de debilitate, de cæcitate, et de omni
 casu, in quo nomen poni solet calamitatis. Hæc Græci in
 singulas scholas, et in singulos libros dissipant. Opus
 enim querunt, quanquam planè disputationis sunt, delecta-
 tionis. Et tamen ut medici toto corpore curando minime
 etiam parti si condoluit, medentur: sic Philosophia, quum
 uniuersam ægritudinem sustulit, tamen si quis error aliun-
 de extitit, si paupertas momordit, si ignominia pupugit,
 siquid tenebrarum obsudit exilium, aut eorum quæ modo
 dixi, siquid extitit. etsi singularum rerum sunt propriæ
 consolationes, de quibus audies tu quid quum uoles. Sed
 ad eundem fontem reuertendum est, ægritudinem omnem
 procul abesse à sapiente, quòd inanis sit, quòd frustra su-
 scipiatur, quòd non natura exoritur, sed iudicio, sed opi-
 nione, sed quadam inuitatione ad dolendum, quum id de-
 creuerimus ita fieri oportere. Hoc detractò quod totum
 est uoluntarium, ægritudo erit sublata illa mœrens, mor-
 sus tamen et contractiuncula quedam animi relinquen-
 tur. Hanc dicant sanè naturalem, dum ægritudinis nomen
 absit, graue, tetrum, funestum, quod cum sapientia esse,
 atque ut ita dicam, habitare nullo modo possit. Atqui stir-
 lum scoticus pes sunt ægritudinis, quàm multæ, quàm amaræ, quæ ipso
 trunco euerso omnes elidende sunt, et si necesse erit, sin-
 gulis disputationibus. Supere est enim nobis hoc cuiusmodi
 est otium. Sed ratio una omnium est ægritudinum, plura
 nomina. Nam et inuidere ægritudinis est, et emulari, et

t p l u m a d i s
 p u t a t i o n e s
 s u n t d e l e c
 t a t i o n e s
 L. ex t r u m

Concessio.
 quia corrigenda
 aliquantulum
 lum scoticus
 sententiam
 assueuerant
 ægritudinis
 est opinio
 turba

obtrektare, & misereri, & angilugere, mœrere, ærumna
affici, lamētari, sollicitari, dolere, in molestia esse, afflictiari,
desperare. Hæc omnia definiunt Stoici: ea que uerba quæ
dixi, singularum rerum sunt, non ut uidentur easdem res
significant, sed aliquid differunt, quod alio loco fortasse
tractabimus. Hæ sunt illæ stirpium fibræ, quas initio dixi,
persequendæ, & omnes elidendæ, ne unquam ulla possit
existere. Magnum opus & difficile, quis negat? Quid au-
tem præclarum, non idem arduum: sed tamen id se effectum
ram Philosophia proficitur: nos modo curationē eius reci-
piamus. Verum quidem hæc hæcenus. Cætera quotiescūq;
uoletis, & hoc loco, & alijs parata uobis erunt.

Χαλερόν
τὰ καλὰ

MAR· TVL· CICE-
RONIS TVSCVLANARVM·
QVAESTIONVM AD
M. BRVTVM
LIB. IIII.

DE RELIQVIS ANIMI PER-
TVRBATIONIBVS.

VM multis in locis nostrorum hominū
ingenia uirtutesq; Brute solco mirari, tū
maxime his in studijs quæ sero admodū
expetita in hāc ciuitatem ē Græcia trās-
tulerunt. Nam quum à primo urbis ortu
regijs institutis, partim etiā legibus, auspiciis, cerimonis,
comitiis, prouocationes, Patrum consilium, equitum pedi-
tumq; descriptio, tota res militaris diuinitus esset cōstituta:
tum progressio admirabilis incredibilisq; cursus ad omnē
excellētiā factus est, dominatu regio Republ. liberata.

B 4

Nec

quod factum
est per h.
Britūm. de
quo Linn. lib.
de re. i.

Nec uero hic locus est, ut de moribus institutisq; maiorū,
 & disciplina ac tēpératione ciuitatis loquamur: alijs hæc
 locis satis accurate à nobis dicta sunt, maxime que in his
 v 1. libris quos de Rep. scripsimus. Hoc autem loco consy-
 deranti mihi studia doctrinæ, multa sanè occurrunt cur ea
 quoque accersita aliunde, neque solum expetita, sed etiam
 conseruata & culta uideantur. Erat enim illis penè in cō-
 spectu præstanti sapientia & nobilitate Pythagoras, qui
 fuit in Italia temporibus ijsdem quibus L. Brutus patriam
 liberauit, præclarus autor nobilitatis tuæ. Pythagoræ au-
 tem doctrina quum longe latè que fluere, permanuisse
 mihi uidetur in hanc ciuitatem: idq; cum coniectura pro-
 babile est, tum quibusdam etiam uestigijs indicatur. Quis
 est enim qui putet, quum floreret in Italia Græcia poten-
 tissimis & maximis urbibus ea quæ magna dicta est, in
 hisq; primum ipsius Pythagoræ, deinde postea Pythago-
 reorum tantum nomen esset, nostrorū hominum ad eorū
 doctissimas uoces aures clausas fuisse? Quinetiā arbitror
 propter Pythagoreorum admirationem, Numam quoque
 regem Pythagoreum à posterioribus existimatum. Nam
 quum Pythagoræ disciplinam & instituta cognoscerent,
 Regisq; eius æquitatem & sapientiam à maioribus suis
 accepissent, ætates autem & tempora ignorarent propter
 uetustatem, eum qui sapientia excelleret, Pythagoræ audi-
 torem fuisse crediderunt. Et de coniectura quidem hæte-
 nus. Vestigia autem Pythagoreorum quāquam multa col-
 ligi possunt, paucis tamen utemur, quoniam non id agi-
 tur hoc tempore. Nam quum carminibus soliti illi esse di-
 cantur & præcepta quedam occultius tradere, & men-
 tes suas à cogitationum intentione cantu fidibusque
 ad tranquillitatem traducere: grauißimus autor in Ori-
 ginibus

*Argumenta
 à signis.*

*hæc et no-
 cat uestigia*

ginibus dixit Cato, morem apud maiores hunc epularum fuisse, ut deinceps qui accubaret, canerent ad tibiam clarorum uirorum laudes atque uirtutes. Ex quo perspicuum est, et cantus tum fuisse rescriptos uocum sonis et carmina: quanquam id quidem etiam x i i. tabulae declarant, condi iam tum solitum esse carmen: quod ne liceret fieri ad alterius iniuriam, lege sanxerunt. Nec uero illud non eruditorum temporum argumentum est, quod et decorum puluinaribus et epulis magistratuum fides praecinunt, quod proprium eius fuit, de qua loquor, disciplina. Mihi quidem etiam Appij Caci carmen, quod ualde Panatius laudat epistola quadam quae est ad Q. Tiberonem, Pythagoreorum uidetur. Multa etiam sunt in nostris institutis ducta ab illis, quae praetereo, ne ea quae peperisse ipsi putamur, aliunde didicisse uideamur. Sed ut ad propositum redeat oratio, quam breui tempore, quot et quanti poetae: qui autem oratores extiterunt: facile ut appareat nostros omnia consequi potuisse simul ut uelle coepissent. Sed ceteris studiis alio loco et dicemus, si usus fuerit, et saepe diximus. Sapientiae studium uetus id quidem in nostris, sed tamen ante Laelii aetate et Scipionis non reperio, quos appellare possim nominatim. Quibus adolescentibus Stoicum Diogenem, et Academicum Carneadem uideo ad Senatum ab Atheniensibus missos esse Legatos: qui quum reipub. nullam unquam partem attigissent, essentque eorum alter Cyrenaeus, alter Babylonius, nunquam profecto scholis essent excitati, neque ad illud munus electi, nisi in quibusdam principibus temporibus illis fuissent studia doctrinae: qui quum cetera literis mandarent, alij ius civile, alij orationes suas, alij monumenta maiorum, hanc amplissimam omnium artium bene uiuendi disciplinam uita

*Veterum
consuetudo*

*Diogenes &
Carneades
legati ab Atheniensibus
Romam missi*

Vera & phi-
sophia Socrati-
ca.

magis quam literis persequuti sunt. Itaque illius uerae cle-
gantisq; philosophiae, quae ducta à Socrate in Peripate-
ticis adhuc permansit, & idem alio modo dicentibus Stoi-
cis, quum Academici eorum controuersias disceptarent,
nulla ferè sunt, aut pauca admodum Latina monumenta:
siue propter magnitudinem rerum, occupationemque o-
mnium: siue etiam quòd imperitis ea probari posse non
arbitrabatur, quum interim illis silentibus, C. Amasianus
extitit dicens. Cuius libris editis commota multitudo con-
tulit se ad eadem potissimum disciplinam: siue quòd erat
cognitu perfacilis: siue quòd inuitabatur illecebris blan-
dis uoluptatis: siue etiam quia nihil prolatum erat melius,
illud quod erat, tenebant. Post Amasianum autem multi
eiusdem æmuli rationis, multa quum scripssissent, Italiam
totam occupauerunt. Quodq; maximum argumētum est,
non dici illa subtiliter, quòd etiam facile edificatur, & ab
indoctis probetur, id illi firmamentum esse disciplinae pu-
tant. Sed defendat quod quisq; sentit, sunt enim iudicia li-
bera: nos institutum tenebimus, nullisq; unius disciplinae
legibus astricti, quibus in philosophia necessario paream-
us, quid sit in quaq; re maxime probabile, semper requi-
remus. qd' cū saepe alias, tum nuper in Tusculano studio se-
gimus. Itaque expositis tridui disputationibus, quartus
dies hoc libro concluditur. Vt enim in inferiore ambula-
tionē descendimus, quod feceramus idem superioribus die-
bus, acta res est sic: M. Dicat si quis uult qua de re dispu-
tare uelit. A. Non mihi uidetur omni animi perturbat-
ione posse sapiens uacare. M. Aegritudine quidem, he-
sterna disputatione uidebatur. Nisi fortè temporis causa
nobis assentiebare. A. Minime uerò. Nam mihi egregie
probata est oratio tua. M. Non igitur existimas cadere
in sap

forma son-
thesis, de
qua institui-
tur disputa-
tio.

in sapientem ægritudinem? A. Prorsus nō arbitrator. M. Atqui si ista perturbare animū sapientis non potest, nulla poterit. Quid enim, metus ne conturbet? at earū rerum est absentium metus, quarū præsentium est ægritudo. Sublata igitur ægritudine sublatus est metus. Restāt duæ perturbationes, lætitia gestiens, et libido: quæ si non cadent in sapientē, semper mens erit tranquilla sapientis. A. Sic prorsus intelligo. M. Vtrum igitur mauis, statim ne nos uela facere, an quasi è portu egredientes paululum remigare? M. Quidnā est isthuc? nō enim intelligo. M. Quia Chrysippus et Stoici quum de animi perturbationibus disputant, magnam partem in his partiendis et definiendis occupati sunt. Illa eorum perexigua oratio est, qua medeantur animis, nec eos turbulentos esse patiātur. Peripatetici autem ad placandos animos multa afferunt, spinas partiendi et definiendi prætermittunt. Querebā igitur utrum panderem uela orationis statim, an eā antè paululum dialecticorum remis propellerem. A. Isto modo uerò: erit enim hoc totum quod quæro, ex utroq; perfectius. M. Est id quidē rectius, sed post requires, si quid fuerit obscurius. A. Faciam equidem. tu tamen, ut soles, dices ista ipsa obscura planius quàm dicuntur à Græcis. M. Enitar quidem, sed intento opus est animo, ne omnia dilabantur, si unum aliquod effugerit. Quoniā quæ Græci πᾶσι uocāt, nobis perturbationes appellari magis placet, quàm morbos. In his explicandis ueterē illam equidē Pythagoræ primū, deinde Platonis descriptionē sequar, qui animū in duas partes diuidunt: alteram rationis partem faciem faciunt, alteram expertem. In partice rationis ponunt tranquillitatē, id est, placidam quietamq; constantia: in illa altera motus turbidos tum iræ, tum cupiditatis, contrarios

particio ani
ma iuxta
platonem

contrarios inimicosq; rationi. Sit igitur hic fons, utamur
tamen in his perturbationibus describendis Stoicorū defi-
nitionibus et partitionibus, qui mihi uidetur in hac quæ-
stione uersari acutissime. Est igitur Zenonis hæc defini-
tio, ut perturbatio sit, quod πᾶθος ille dicit, auersa à re-
cta ratione contra naturam animi cōmotio. Quidam bre-
uius, perturbationem esse appetitum uehementiorem. Sed
uehementiorem eum uolunt esse, qui longius discesserit à
naturæ constantia. Partes autem perturbationum uolunt
ex duobus opinatis bonis nasci, et ex duobus opinatis ma-
lis, ita esse quatuor. Ex bonis libidinem et letitiam, ut sit
letitia præsentium bonorum, libido futurorum. Ex malis
metum et ægritudinē nasci censent, metum futuris, ægri-
tudinē præsentibus. Quæ enim uenientia metuuntur, ea-
dem efficiunt ægritudinē instantia. Letitia autē et libido
in bonorum opinione uersantur, quum libido ad id quod
uidetur bonum illecta et inflammata rapiatur, letitia ut
adepta iam aliquid concupitum efferatur et gestiat. Nat-
tura enim omnes ea quæ bona uidentur, sequuntur, su-
giuntq; contraria. Quamobrem simul obiecta species cu-
iuspian est quod bonum uideatur, ad id adipiscendum im-
pellit ipsa natura: id quum constanter prudenterq; sit,
eiusmodi appetitionē Stoici βούλησιν appellāt, nos appel-
lamus uoluntatē. Eam illi putant in solo esse sapiente, quā
sic definiunt, Voluntas est, quæ quid cum ratione deside-
rat. Quæ autē ratione aduersa incitata est uehementius,
eā libido est uel cupiditas effrænata, quæ in omnibus stul-
tis inuenitur. Itemq; quum ita mouemur, ut in bono simus
aliquo, dupliciter id contingit. Nam quum ratione ani-
mus mouetur placide atq; constanter, tum illud gaudium
dicitur. Quum autem inaniter et effulse animus exultat,
tum

Definitio
πᾶθους.

Quatuor genera
perturbationum
nunc

Stoici ponunt
ἐὺσθεῖας,
earumq; faci-
unt tria quæ
καρὰν. βούλη-
σιν. εὐλαβί-
αν

tum illa letitia gestiens, uel nimia dici potest, quam ita definiunt, sine ratione animi elationē. Quoniamq; ut bona natura appetimus, sic à malis natura declinamus: quæ declinatio si cum ratione fiet, cautio appelletur, eaq; intelligatur in solo esse sapiente: quæ autem sine ratione et cum exanimatione humili atq; fracta, nominetur metus. Est igitur metus rationi aduersa cautio. Præsentis aut mali, sapientis affectio nulla est. Stulti autē ægritudo est ea, qua afficiuntur in malis opinatis, animosq; demittunt et cōtrahunt rationi nō obtēperantes. Itaq; hæc prima definitio est, ut ægritudo sit animi aduersante ratione cōtrahitio. Sic quatuor perturbationes sunt, tres constantia, quum ægritudini nulla constantia opponitur, sed omnes perturbationes iudicio censent fieri et opinione. Itaq; eas definiunt præsius, ut intelligatur nō modo quàm uitiose, sed etiam quam in nostra sint potestate. Est igitur ægritudo, opinio recens mali præsentis, in quo demitti cōtrahiq; animo rectum esse uideatur. Letitia, opinio recens boni præsentis, in quo efferri rectum esse uideatur. Metus, opinio impendētis mali, quod intolerabile esse uideatur. Libido, opinio uēturi boni, quod sit ex usu iam præsens esse atq; adesse. Sed quæ iudicia, quasq; opiniones perturbationum esse dixi, non in eis perturbationes solum positas esse dicunt, uerum illa etiam quæ efficiuntur perturbationibus. ut ægritudo quasi morsum aliquē doloris efficiat: metus recessum quendam animi et fugam: letitia profusam hilaritatem: libido effrenatam appetentiam. Opinione autem, quam in omnes definitiones superiores inclusimus, uolunt esse imbecillam assensionem. Sed singulis perturbationibus partes eiusdē generis plures subiiciuntur. Ut ægritudini inuidencia (utendum est enim docendi causa

Euxadēias
nōcat constā
cias

Ægritudo
λύπη

Letitia
ἡδονή
Μακρὸς πόθος

Libido
ἐκβολή

Opinio

causa uerbo minus usitato, quoniam inuidia nō in eo qui inuidet solum dicitur, sed etiā in eo cui inuidetur) *emulatio*, *obtrectatio*, *misericordia*, *angor*, *luctus*, *mœror*, *ærumna*, *dolor*, *lamentatio*, *solicitudo*, *molestia*, *afflictatio*, *desperatio*, & si qua sunt de genere eodem. Sub metum *fluctus*, *desperatio* autem subiecta sunt *pigritia*, *pudor*, *terror*, *timor*, *pauor*, *bis in inopia* *animatio*, *conturbatio*, *formido*. Voluptati *maluolentia* *fluctus* malo alieno, *delectatio*, *iactatio*, & similia. *Libidini* ira, *ex cādescencia*, *odium*, *inimicitia*, *discordia*, *indigentia*, *desiderium*, & cetera eiusmodi. Hæc autem definiunt hoc modo, *Inuidentiā* esse dicūt *ægritudinem* susceptam propter alterius res secundas, quæ nihil noceant inuidenti. Nam si quis doleat eius rebus secundis à quo ipse ledatur, non recte dicitur inuidere: ut si *Hectori* *Agamemnon*. Qui autem, cui alterius cōmoda nihil noceant, tamē eum doleat his frui, inuidet profecto. *Aemulatio* autem dupliciter illa quidem dicitur, ut & in laude & in uitio nomen hoc sit. Nam & imitatio uirtutis, *emulatio* dicitur, sed ea nihil hoc loco utimur, est enim laudis. Et est *emulatio ægritudo*, si eo quod concupierit, alius potitur, ipse careat. *Obtrectatio* autē est ea, quam intelligi *Zeilotypiam* uolo, *ægritudo* ex eo, quod alter quoq; potitur eo quod ipse concupiuerit. *Misericordia* est *ægritudo* ex miseria alterius iniuria laborātis. Nemo enim paricide aut proditoris supplicio *misericordia* cōmouetur. *Angor*, *ægritudo* premens. *Luctus*, *ægritudo* ex eius, qui charus fuerit, interitu acerbo. *Mœror*, *ægritudo* flebilis. *Ærumna*, *ægritudo* laboriosa. *Dolor*, *ægritudo* crucians. *Lamentatio*, *ægritudo* cum ciulatu. *Solicitudo*, *ægritudo* cum cogitatione. *Molestia*, *ægritudo* permanens. *Afflictatio*, *ægritudo* cum uexatione corporis. *Desperatio*, *ægritudo*

fluctus, *desperatio*
bis in inopia
animatio
conturbatio
formido
Voluptati
maluolentia
fluctus
Libidini
ira, *ex cādescencia*, *odium*, *inimicitia*, *discordia*, *indigentia*, *desiderium*, & cetera eiusmodi.

Ἐμύλος
Emulatio

Ἐλεός
Obtrectatio

Ἐλεός
Misericordia

Ἄγχω
Angor

Πένθος
Luctus

Μόρος
Mœror

Ὀδύνη
Dolor

Ἐρῆνη
Ærumna

Ἐλπίς
Lamentatio

Ἀνία
Solicitudo

Ἄσπετος
Desperatio

ægritudo sine ulla rerum expectatione meliorum. *Quæ* Μακρὸν ὄρον
civis
autem subiecta sunt sub metum, ea sic definiunt, *Pigritiā*,
metum consequentis laboris: *Terrorem* metum concutien- ὀκνός πῆγν
2 δὲ μακρὸν
tem. Ex quo fit, ut pudorem rubor, sic terrorem pallor, *et* 3 Τίμος
4 παύρος ἐκ
5 οὐδὲν
tremor, *et* dentium crepitus consequatur. *Timorem*, mea-
tum mali appropinquantis. *Pauorem*, metum mentem lo-
co mouentem. Ex quo illud Ennij,

Tum pavor sapientiā omnē mihi ex animo expectorat.

Exanimationem, metum subsequenter, *et* quasi comitēs ὀδύνη βαρύνει
6 ἀνιμω
7 Conturbatio
8 Formido
pauoris. *Conturbationem*, metum excutientem cogitata.
Formidinem, metum permanentē. *Voluptatis* autem par-
tes hoc modo describunt, ut *maleuolentia* sit uoluptas ex
malo alterius sine emolumento suo. *Delectatio*, uoluptas
suauitate auditus animum deleniens. Et qualis est hæc au-
rium, tales sunt oculorum, *et* tactionum, *et* odoratiōnū,
et saporum: quæ sunt omnes unius generis ad perfunden-
dum animum, tanquam illiquefactæ uoluptates. *Iactatio*,
est uoluptas gestiens, *et* se efferēs insolentius. *Quæ* au- 9 ὁρῶν
10 ὁρῶν
11 ὁρῶν
12 ὁρῶν
13 ὁρῶν
14 ὁρῶν
15 ὁρῶν
16 ὁρῶν
17 ὁρῶν
18 ὁρῶν
19 ὁρῶν
20 ὁρῶν
21 ὁρῶν
22 ὁρῶν
23 ὁρῶν
24 ὁρῶν
25 ὁρῶν
26 ὁρῶν
27 ὁρῶν
28 ὁρῶν
29 ὁρῶν
30 ὁρῶν
31 ὁρῶν
32 ὁρῶν
33 ὁρῶν
34 ὁρῶν
35 ὁρῶν
36 ὁρῶν
37 ὁρῶν
38 ὁρῶν
39 ὁρῶν
40 ὁρῶν
41 ὁρῶν
42 ὁρῶν
43 ὁρῶν
44 ὁρῶν
45 ὁρῶν
46 ὁρῶν
47 ὁρῶν
48 ὁρῶν
49 ὁρῶν
50 ὁρῶν
51 ὁρῶν
52 ὁρῶν
53 ὁρῶν
54 ὁρῶν
55 ὁρῶν
56 ὁρῶν
57 ὁρῶν
58 ὁρῶν
59 ὁρῶν
60 ὁρῶν
61 ὁρῶν
62 ὁρῶν
63 ὁρῶν
64 ὁρῶν
65 ὁρῶν
66 ὁρῶν
67 ὁρῶν
68 ὁρῶν
69 ὁρῶν
70 ὁρῶν
71 ὁρῶν
72 ὁρῶν
73 ὁρῶν
74 ὁρῶν
75 ὁρῶν
76 ὁρῶν
77 ὁρῶν
78 ὁρῶν
79 ὁρῶν
80 ὁρῶν
81 ὁρῶν
82 ὁρῶν
83 ὁρῶν
84 ὁρῶν
85 ὁρῶν
86 ὁρῶν
87 ὁρῶν
88 ὁρῶν
89 ὁρῶν
90 ὁρῶν
91 ὁρῶν
92 ὁρῶν
93 ὁρῶν
94 ὁρῶν
95 ὁρῶν
96 ὁρῶν
97 ὁρῶν
98 ὁρῶν
99 ὁρῶν
100 ὁρῶν
tem *libidini* subiecta sunt, ea sic definiuntur, ut *Ira* sit li-
bido puniendi eius qui uideatur læsisse iniuria. *Excande-*
scencia autem sit ira nascens, *et* modo existens, quæ 101 ὁρῶν
102 ὁρῶν
103 ὁρῶν
104 ὁρῶν
105 ὁρῶν
106 ὁρῶν
107 ὁρῶν
108 ὁρῶν
109 ὁρῶν
110 ὁρῶν
111 ὁρῶν
112 ὁρῶν
113 ὁρῶν
114 ὁρῶν
115 ὁρῶν
116 ὁρῶν
117 ὁρῶν
118 ὁρῶν
119 ὁρῶν
120 ὁρῶν
121 ὁρῶν
122 ὁρῶν
123 ὁρῶν
124 ὁρῶν
125 ὁρῶν
126 ὁρῶν
127 ὁρῶν
128 ὁρῶν
129 ὁρῶν
130 ὁρῶν
131 ὁρῶν
132 ὁρῶν
133 ὁρῶν
134 ὁρῶν
135 ὁρῶν
136 ὁρῶν
137 ὁρῶν
138 ὁρῶν
139 ὁρῶν
140 ὁρῶν
141 ὁρῶν
142 ὁρῶν
143 ὁρῶν
144 ὁρῶν
145 ὁρῶν
146 ὁρῶν
147 ὁρῶν
148 ὁρῶν
149 ὁρῶν
150 ὁρῶν
151 ὁρῶν
152 ὁρῶν
153 ὁρῶν
154 ὁρῶν
155 ὁρῶν
156 ὁρῶν
157 ὁρῶν
158 ὁρῶν
159 ὁρῶν
160 ὁρῶν
161 ὁρῶν
162 ὁρῶν
163 ὁρῶν
164 ὁρῶν
165 ὁρῶν
166 ὁρῶν
167 ὁρῶν
168 ὁρῶν
169 ὁρῶν
170 ὁρῶν
171 ὁρῶν
172 ὁρῶν
173 ὁρῶν
174 ὁρῶν
175 ὁρῶν
176 ὁρῶν
177 ὁρῶν
178 ὁρῶν
179 ὁρῶν
180 ὁρῶν
181 ὁρῶν
182 ὁρῶν
183 ὁρῶν
184 ὁρῶν
185 ὁρῶν
186 ὁρῶν
187 ὁρῶν
188 ὁρῶν
189 ὁρῶν
190 ὁρῶν
191 ὁρῶν
192 ὁρῶν
193 ὁρῶν
194 ὁρῶν
195 ὁρῶν
196 ὁρῶν
197 ὁρῶν
198 ὁρῶν
199 ὁρῶν
200 ὁρῶν
ὁρῶν Græce dicitur. *Odiū*, ira inueterata. *Inimicitia*,
ira ulciscendi tempus obseruans. *Discordia*, ira acerbior
intimo odio et corde cōcepta. *Indigentia*, libido ex plebia-
lis. *Desiderium*, libido eius qui nondum adsit uidendi. *Di-*
stinguitur illud etiam, ut *Libido* sit earum rerum quæ di-
cuntur de quodā, aut quibusdam. quæ *καταφρονήματα* *Di-*
lectici appellant, ut habere diuitias, capere honores. *Indi-*
gentia, libido rerū ipsarū est, ut honorum, ut pecuniæ. *Om-*
nium autē perturbationū fontē esse dicunt *Intemperan-*
tiam, quæ est à tota mente, ac recta ratione defectio, sic
auersa

Intemper-
tantia

aucta à prescriptione rationis, ut nullo modo appetitiones animi nec regi nec cōtineri queant. Quemadmodū igitur temperantia sedat appetitiones, & efficit ut hæ rectæ rationi pareant, conseruatq; cōsiderata iudicia mentis: sic huic inimica intēperantia omnē animi statū inflammat, conturbat, incitat. Itaq; & ægritudines, & metus, & reliquæ perturbationes oēs gignuntur ex ea. Quēadmodū quū sanguis corruptus est, aut pituita redundat, aut bilis, in corpore morbi, ægrotationes nascuntur: sic prauarum opinionū conturbatio, & ipsarū inter se repugnantia, sanitate spoliatur animum, morbisq; perturbat. Ex perturbationibus autē primum morbi conficiuntur, quæ uocāt illi νοσήματα, eaq; quæ sunt eis morbis cōtraria, quæ habent ad res certas uitiosam offensionē atq; fastidium. Deinde ægrotationes, quæ appellātur à Stoicis ἀρρώστια, hisq; item oppositæ contrariæ offensiones. Hoc loco nimium operæ consumitur à Stoicis, maxime à Chrysippo, dum morbis corporum cōparatur morborū animi similitudo.

Qua oratione prætermiffa nūnime neceffaria, ea quæ rem cōtinent pertractemus. Intelligatur igitur perturbationē iactantibus fe opinionibus inconstanter & turbide in motu effe femper. Quum autē hic feruor concitatioq; animi inueterauerit, & tanquā in uenīs medullisq; infederit, tū exiftit & morbus & egrotatio, & offenfiones hæ quæ funt eis morbis egrotationibusq; contrariæ. Hæc quæ dico, cogitatione quidem inter fe differunt, re uerò copulata funt, eaq; oriuntur ex libidine & letitia. Nam quum eft concupita pecunia, nec adhibita continuo ratio, quafi quedam Socratica medicina, quæ fanaret eam cupiditatem, permanat in uenas, & inheret in uisceribus illud malum, exiftitq; morbus & egrotatio: quæ auelli inue-

his verbis descri-
bit affectus dei-
rabiles similes ha-
bitibus.

Comparatio
morborum cor-
poris cum mor-
bis corporis

губина

эс
ароматизма

Diligenter
observandum
est, ut
quod aliqui
infatis mor-
tum sua infi-
cat, infurpa-
ri hinc respu-
tu eversionis
pro comitate,
omni animi,
quam Cic.
portentatio

terata non possunt, eiq; morbo nomen est auaritia: simili-
terq; ceteri morbi, ut glorie cupiditas, ut mulierositas, ut
ita appellem eam quæ Græce φιλοπυρία dicitur, ceteriq;
similiter morbi ægrotationes quæ morborum nascuntur.

Quæ autem sunt his contraria, ea nasci putantur à metu,
ut odium mulierum, quale in μισογυνία est, ut in hominum
uniuersum genus, quod accepimus de Timone, qui μισοαν-
θρώπων appellatur, ut inhospitalitas est. Quæ omnes ægro-
tationes animi ex quodam metu nascuntur carum rerum
quas fugiunt & oderunt. Definiunt autem animi ægro-
tationem, opinionem uehementem de re non expeten-
da, tanquam ualde expetenda sit, inherens & penitus
insitam. Quod autem nascitur ex offensione, ita definiūt,
opinionem uehementem de re non fugienda inherens
& penitus insitam, tanquam fugienda. Hæc autem opina-
tio est iudicare se scire quod nesciat. Ægrotationi autem
taliam quædam subiecta sunt, auaritia, ambitio, mulierosita-
tas, peruicacia, liguritis, uinolentia, cupedia, & si qua si-
milis. Est autem auaritia opinatio uehemens de pecunia,
quasi ualde expetenda sit, inherens & penitus insita. Si-
milis quæ est eiusdem generis definitio reliquarum. Of-
fensionum autem definitiones sunt eiusmodi. Vt inhospita-
litas sit opinio uehemens ualde fugiendum esse hospi-
tem, ea quæ inherens & penitus insita. Similiter quæ defi-
nitur & mulierum odium, ut Hippolyti, & ut Timonis
generis humani. Atque ut ad uoletudinis similitudinem
ueniam, ea quæ collatione utamur aliquando, sed parcius
quàm solent Stoici: ut sint alij ad alios morbos procliui-
ores (itaque dicimus grauedinosos quosdam, quosdam tor-
mentosos: non quia semper sint, sed quia sepe sint) alij ad
metum, alij ad aliam perturbationem. Ex quo in alijs an-

† L homin
uniuers
genus. L

Species ægro-
tationis.

φιλοπυρία
φιλοπυρία
φιλοπυρία
φιλοπυρία
φιλοπυρία
φιλοπυρία
φιλοπυρία

xietas, unde anxij: in alijs iracundia dicitur, quæ ab ira differt. Estq; aliud iracundum esse, aliud iratum, ut differt anxietas ab angore. Neque enim omnes anxij, qui anguntur aliquando: neq; anxij semper anguntur: ut inter ebrietatē & ebriositatem interest: aliudq; est amatorem esse, aliud amantem. Atque hæc aliorum ad alios morbos procliuitas late patet: nam pertinet ad omnes perturbationes. In multis etiam uitij apparet, sed nomen res nō habet. Ergo inuidi, & maleuoli, liuidi & timidi, & misericordes, quia procliues ad eas perturbationes, non quia semper feruntur. Hæc igitur procliuitas ad suum quodque genus à similitudine corporis ægotatio dicitur, dum ea intelligatur ad ægotandum procliuitas. Sed hæc in bonis rebus, quod alij ad alia bona sunt aptiores, facilitas nominetur, in malis procliuitas, ut significet lapsedionem: in neutris, habeat superius nomen. Quomodo autem in corpore est morbus, ægotatio, & uitium, sic in animo. Morbum, appellant totius corporis corruptionem: Ægotationem, morbum cum imbecillitate: Vitium, quum partes corporis inter se dissident: ex quo prauitas membrorum, distortio, deformitas. Itaq; illa duo, morbus & ægotatio, ex totius ualeitudini corporis conquassatione & perturbatione gignuntur: uitium autem integra ualeitudine ipsum ex se cernitur. Se in animo tantummodo cogitatione possumus morbum a ægotatione sciungere. Vitiositas autem est habitus, at affectio in tota uita inconstans, & à seipsa dissentiens. Igitur ut in altera corruptione opinionum morbus efficiatur & ægotatio, in altera inconstantia & repugnantia. Ne enim omne uitium partes habet dissentientes: ut coru qui non longe à sapientia absunt, affectio est illa qui discrepans sibi ipsa dum est insipiens, sed non distorta.

præ

Procliuitas in malis

Facilitas in bonis

In corpore hæc tria.

1. Morbus

2. Ægotatio

3. Vitium

praua. Morbi autem & agrotationis partes sunt uitiositatis: sed perturbationes sint ne eiusdem partes, questio est. Vitia enim affectiones sunt manentes, perturbationes autem mouentes: ut non possint affectionum manentium partes esse. Atque ut in malis attingit animi naturam corporis similitudo, sic & in bonis. Sunt enim in corpore præcipua, pulchritudo, uires, ualētudo, firmitas, uelocitas. Sunt itē in animo corporis tēperatio, quum ea congruunt inter se, ē quibus constamus: Sanitas sic animi dicitur, quū eius iudicia opinionesq; concordant. Ea que animi est uirtus, quam alij ipsam temperantiam dicunt esse, alij obtemperantem temperantiæ præceptis, & eam subsequētem, nec habentem ullam speciem suam. Sed siue hoc siue illud sit, in solo esse sapiente. Est autem quedam animi sanitas, que in insipientem etiam cadat, quum curatione medicorum conturbatio mentis aufertur. Et ut corporis est quedam apta figura membrorum cum coloris quadam suauitate, eaq; dicitur pulchritudo: sic in animo opinionum iudiciorumq; æquabilitas, & constantia cum firmitate quadam & stabilitate uirtutem subsequens, aut uirtutis uim ipsam continens, pulchritudo uocatur. item que uiribus corporis & neruis, & efficacitati similes, similibus que uerbis animi uires nominantur. Velocitas autem corporis, celeritas appellatur: que eadem ingenij etiam laus habetur propter animi multarum rerum breui tempore percurſionem. Illud animorum corporumque dissimile est, quod animi ualentes morbo tentari non possunt, corpora possunt. Sed corporum offensiones sine culpa accidere possunt, animorum non item: quorum omnes morbi & perturbationes ex aspernatione rationis eueniunt. Itaque in hominibus solum existunt. Nam

Sanitas
corporis est
et sic
animi
sanitas
L

Turneb.
insanitas,
in sapie-
tem etiam
cadat. q̄ con-
iuncta vi-
detur L.
plane cor-
ta.

Βίτκα ἰλδοτα
xj ἀπαθῆ

bestie simile quiddam faciunt, sed in perturbationes no-
incidunt. Inter acutos autē & hebetes interest, quod in-
geniosi ut *es* Corinthium in *eruginem*, sic illi in morbu
& incidunt tardius, & recreantur ocyus: hebetes non it-
Nec uero in omnem morbum ac perturbationem anim-
ingeniosi cadit. Non enim multa efferata & immani
quedam autem humanitatis quoque habent primam sp-
ciem, ut misericordia, egritudo, metus. Aegrotationes a-
tem & morbi animorum difficilius euelli posse putantur
quàm summa illa uitia quæ uirtutibus sunt contrari-
L. Morbis enim manentibus uitia sublata esse ~~non~~ possur
quia non tam celeriter sanantur, quàm illa tolluntur. H-
bes ea, quæ de perturbationibus enucleate disputant Ste-
ci, quæ logica appellant, quia differuntur subtilius, è qu-
bus tanquam è scrupulosis cotibus enauigauit oratio. R-
liquæ disputationis cursum teneamus, modo satis illa dil-
cide dixerimus pro rerum obscuritate. A. Prorsus sat
sed si qua diligentius erunt cognoscenda, quæremus ali-
Nūc uela, quæ modo dicebas, expectamus & cursum.

Virtus quid

Quando & alijs locis de uirtute diximus, & sæpe dici-
dum erit. Pleræq; enim quæstiones, quæ ad uitam more-
pertinent, à uirtutis fonte ducuntur. Quando igitur u-
tus est affectio animi constans conueniens quæ, lauda-
les efficiens eos in quibus est, & ipsa per se sua spon-
separata etiam utilitate laudabilis, ex ea profisciscun-
honestæ uoluntates, sententiæ, actiones, omnis recta rat-
Quamquam ipsa uirtus breuissime ratio recta dici pot-
Huius igitur uirtutis contraria est uitiositas. Sic en-
malo quàm malitiam appellare eam, quam Græci ~~κακία~~
appellant. Nam malitia certi cuiusdam uitij nomen est
tiositas omnium. Ex qua cogitantur perturbationes, q-
si

sunt (ut paulò antè diximus) turbidi animorum concitati que motus, auersi à ratione, & inimicissimi mentis uitæq; tranquillæ. Important enim ægritudines anxias atq; acerbæ, animosq; affligunt & debilitant metu. Idem inflammant appetitione nimia, quam tum cupiditatem, tum libidinem dicimus impotentiam quandam animi à temperantia & moderatione plurimum dissidentē. Quæ si quādo adepta est id quod ei fuerit concupitum, tum fert alacritatem, ut nihil esse constet quod agat, ut ille qui uoluptatem animi nimiam summum esse errorē arbitratur. Eorum igitur malorū in una uirtute posita sanatio est. Quid autem est non miscrius solum, sed fœdus etiam & deformius, quàm ægritudine quis afflictus debilitatusq; iacens? Cui miserie proximus est is, qui appropinquans aliquod malum metuit, exanimatusq; pendet animi. Quā uim mali significantes poëtæ, impendere apud inferos saxum Tantalo faciunt ob scelera animiq; impotentiam & superbiloquentiam. Ea communis pœna stultitiæ est. Omnibus enim quorum mens abhorret à ratione, semper aliquis talis terror impendet. Atque ut hæc tabifica mentis perturbatiões sunt (ægritudinem dico & metum) sic hilariores illæ, cupiditas auide semper aliquid expetens, & inanis alacritas, id est letitia gestiens, non multum differunt ab amenitia. Ex quo intelligitur qualis ille sit quē tum moderatū, aliàs modestum & temperantem, aliàs constantem continentemq; dicimus. Nonnunquam hæc eadem uocabula ad frugalitatis nomen tanquam ad caput referre uolumus. Quod nisi eo nomīne uirtutes continerentur, nunquam ita per illud uulgatum esset, ut iam prouerbij locum obtineret. Hominem frugi omnia recte facere. Quod idē quum Stoici de sapiente dicunt, nimis admirabiliter, nimis que

Tantalus apud
inferos

*Sapientem
beatum iuxta
Stoicos*

magnifice dicere uidentur. Ergo is quisquis est qui moderata ratione & constantia quietus animo est, sibiq; ipse placatus, ut nec tabescat molestijs, nec frangatur timore, nec timentius quid expetens ardeat desiderio, nec alacritate iugiter gestiens deliquescat: is est sapiens quem quaerimus. Est beatus cui nihil humanarum rerum aut intolerabile demittendum animum, aut nimis letabile ad ferendum haberi potest. Quid enim uideatur ei magnum in rebus humanis, cui aeternitas omnis, totiusq; mundi nota sit magnitudo? Nam quid aut in studijs humanis, aut in tam exigua breuitate uitae, magnum sapienti uideri potest, qui semper animo sic excubat, ut ei nihil improuisum accidere possit, nihil inopinatum, nihil omnino nouum? Atq; idem ita aciem in omnes partes aciem intendit, ut semper uideat sedem & locum sine molestia atque angore uiuendi, ut quencumque fortuna inuenerit, hunc apte & quiete ferat: qui faciet, non aegritudine solum uacabit, sed etiam perturbationibus reliquis omnibus. His autem uacuuus animus perfectus atque absolute beatus efficit. Idemque concitatus abstractus ab integra certaq; ratione, non constantiam amittit, uerum etiam sanitatem. Quocirca mollis eneruata putanda est Peripateticorum ratio & oratio, perturbari animos necesse esse dicunt: sed adhibent modum, quem ultra progredi non oporteat. Modum adhibes uitio? An uitium nullum est non parere ratio? An ratio parum praecipit nec bonum illud esse quod aut pie ardentius, aut adeptus efferas te insolenter? Nec pro malum quo aut oppressus iaceas, aut ne opprimente uiuere constes? ea quae omnia aut nimis tristitia aut nimis leta errore fieri? Qui si error stultis extenuetur, ut quum res eadem maneat, aliter ferat inueterata, aliter

re.

*Reprehendit
& uixit per
peripateticorum
sententiam
de modicis
t*

recentia, sapientis ne attingat quidem omnino: etenim quis erit tandem modus iste? Quæramus enim modum ægritudinis in qua operæ plurimum ponitur. Acgre tulisse P. Rutilium fratris repulsam Consulatus, scriptum apud Fannium est: sed tamen transisse uidetur modum, quippe qui ob eā causam à uita recesserit. Moderatius igitur ferre debuit. Quid, si quum id ferret modice, mors liberiorum accessisset? nata esset ægritudo noua, sed ea modica, magna tamen facta esset accessio. Quid si deinde dolores graues corporis, si bonorum amissio, si cæcitas, si exilium, si pro singulis malis ægritudines accederent? summa efficeret, quæ non sustineretur. Qui modum igitur uitio quærit, similiter facit ut si posse putet, eū qui se è Leucade præcipitauerit, sustinere se quum uelit. Vt enim id non potest, sic animus perturbatus et incitatus nec cohibere se potest, nec quo loco uult insistere omnino. Quæque crescentia perniciofa sunt, eadem sunt uitiofa nascentia. Aegritudo autem, cæteræque perturbationes amplificatæ, certe pestiferæ sunt. igitur etiam susceptæ continuo in magna pestis parte uersantur. Etenim ipse se impellunt, ubi semel à ratione discessum est, ipsa que sibi imbecillitas indulget, in altum que prouehitur imprudens, nec reperit locum consistendi. Quamobrem nihil interest utrum moderatas perturbationes approbent, an moderatam iniustitiam, moderatam ignauiam, moderatam intemperantiam. Qui enim uitij modum apponit, is partem suam scipit uitiorum. Quod quum ipsum per se odiosum est, tum eo molestius, quia sunt in lubrico, incitatusque semel in procliu labuntur, sustineri que nullo modo possunt. Quid, quod iidem Peripatetici perturbationes istas, quas nos extirpandas putamus, non modo naturales esse di-

L. bre ali
q^{da} viris
esse p^{er} nos
dim legar
d^{um} p^{er} p^{er} nos
S^{um} p^{er} nos
legis.
q^{da} v^{er} q^{da}
s^{er} mod
ca, v^{er}:
m^{er} ca m
dia.

cunt, sed etiam utiliter à natura datas? Quorum est tal oratio. Primum multis uerbis iracundiā laudant, cotē fortitudinis esse dicunt, multoq; & in hostem & in improbi-
cium uehementiores iratorum impetus esse. Leues auteratiunculas eorum qui ita cogitarent, Prælium rectum est hoc fieri, cōuenit dimicare pro legibus, pro libertate, pro patria. Hæc ullam habent uim, nisi ira excanduit fortitudo. Nec uero de bellatoribus solum disputant, imperia se-
ueriora nulla esse putant sine aliqua acerbitate iracundiæ. Oratorem denique non modo accusantē, sed ne defenden-
tem quidem probant sine aculeis iracundiæ. Quæ etiā si non adsit, tamen uerbis atque motu simulādā arbitran-
tur: ut auditoris iram oratoris incendat actio. Virum de-
nique uideri negant qui irasci nesciat. Eamque quam le-
nitatem nos dicimus, uitioso lentitudinis nomine appellāt. Nec uero solum hanc libidinem laudant (est enim ira ut
modo definiui, ulciscēdi libido) sed ipsum illud genus uel
libidinis uel cupiditatis, ad summam utilitatem esse dicunt
à natura datum. Nihil enim quenquam, nisi quod lubeat,
præclare facere posse. Noctu ambulabat in publico The-
mistocles, quod somnum capere non posset: quæritibusq;
respondebat, Milciadis trophæis se è somno suscitari. Cui
non sunt auditæ Demosihenis uigiliæ? qui dolere se aie-
bat, si quando opificum antelucana uictus esset industria.
Philosophiæ denique ipsius principes, nunquam in suis
studijs tantos progressus sine flagranti cupiditate facere
potuissent. Vltimas terras lustrasse Pythagoram, Demo-
critum, Platonē accepimus. Vbi enim quidquid esset quod
disci posset, eò ueniendum iudicauerūt. Num putamus hæc
fieri sine summo cupiditatis ardore potuisse? ipsam agri-
tudinem, quam nos ut tetram & immanem belluam su-
giendam

Thymistocles
Zēxā
Demosihenis
uigiliae.

giendam diximus, non sine magna utilitate à natura dicunt constitutam, ut omnes castigationibus, reprehensionibus, ignominijs, affici se in delicto dolerent. Impunitas enim peccatorum data uidetur eis qui ignominiam et infamiam ferunt sine dolore. Morderi est melius conscientia, ex quo est illud è uita ductum ab Afranio. Nam quum dissolutus filius,

Heu me miserum: tum seuerus pater,
Dummodo doleat aliquid, doceat quod lubet.

Reliquas quoque partes egritudinis utiles esse dicunt, Misericordiam ad opem ferendam, et calamitates hominum indignorum subleuandas. Ipsum illud emulari, obtruncare, non esse inutile, quum aut se non idem uideat consequutum quod alium, aut alium idem quod se. Metum uero si quis sustulisset, omnem uitae diligentiam sublatam fore, quae summa esset in eis qui leges, qui magistratus, qui paupertatem, qui ignominiam, qui mortem, qui dolorem timerent. Haec tamen ita disputant, ut rescanda esse fateantur, euelli penitus dicant nec posse, nec opus esse: ut in omnibus ferè rebus mediocritatē esse optimā existimēt.

Quae quum exponunt, nihil ne tibi uidentur, an aliquid dicere? A. Mihi uero dicere aliquid, itaque expecto quid ad ista. M. Reperiā fortasse: sed illud ante, Vides ne quantā fuerit apud Academicos uerecundia? Planè enim dicunt quod ad rem pertineat. Peripateticis respondetur à Stoicis. Digladietur illi per me licet, cui nihil est necesse, nisi ubi sit illud quod uerissimum uideatur, anquirere. Quid est igitur quod occurrat in hac quaestione, è qua possit attingi aliquid uerisimile, quo longius mens humana progredi non potest? Definitio perturbationis, qua recte Zenonem usum putō. Ita enim definit, ut perturbatio sit

C 5 aduersa

*Reperit de fin
zenonem
positam*

aduersa ratione contra naturam animi commotio: uel bruius, ut perturbatio sit appetitus uehementior. Vchementior autem intelligatur is, qui procul absit à naturæ constantia. Quid ad has definitiones possim dicere? Atqui hæc pleraq; sunt prudenter acuteq; differentium: illa quidem ex rhetorū pompa, ardores animorum, cotesq; uirtutum. An uerò uir fortis nisi stomachari cœperit, non potest fortis esse? Gladiatoriu id quidem, quanquam in eis ipsis uidemus sepe constantiam: colloquuntur, congrediuntur, queruntur, aliquid postulāt: ut magis placati, quàm irati esse uideantur. Sed in illo genere sit sanè Pacideianus aliquis hoc animo, ut narrat Lucilius,

Lucilius

Occidam illum equidē, & uincam, si id queritis, inquit, Verum illud credo fore, in os prius accipiam ipse,

Turn. Lira. Quam gladium in stomacho, sura ac pulmonibus sisto:
ut lira huius Odi hominem, iratus pugno, nec longiuū quidquam
os uentris Vobis, quàm dextræ gladium dum accommodet alter:
li signifi. Vsque adeo studio atq; odio illius effror ira.
cet legit.

Homer. Ilia. n. At sine hac gladiatoria iracundia uidemus progredientem apud Homerū Aiace[m] multa cum hilaritate, quū depugnaturus esset cū Hectore: cuius, ut arma sumpsit, ingressio letitiam attulit socijs, terrorē autem hostibus, ut ipsum Hectorem (quemadmodum est apud Homerum) toto pectore trementem prouocasse ad pugnam pœniteret. Atq; hi collocuti inter se prius quàm manum consererēt leniter & quiete, nihil ne in ipsa quidem pugna iracundie rabiose ue fecerūt. Ego ne Torquatū quidem illum, qui hoc cognomen inuenit, iratum existimo Gallo torquem detraxisse. Nec Marcellum apud Clastidium ideo fortem fuisse, quia fuerit iratus. De Africano quidē, quia notior est nobis propter recentem memoriam, uel iurare possum, non

non illum iracundia inflammatum tum fuisse quum in acie M. Halienum Pelignum scuto protexerit, gladiumq; hosti in pectus infixerit. De L. Bruto fortasse dubitarim, an propter infinitū odium tyrāni effrenatus in Arruntem inuaserit. uideo enim utrunque cōminus ictu cecidisse contrario. Quid igitur huc adhibetis iram? An fortitudo, nisi insanire cœperit, impetus suos non habet? Quid, Hercule quē in cœlum ista ipsa quam uos iracundiam esse uultis, sustulit fortitudo, iratum ne censes conflixisse cū Erymanthio apro, aut leone Nemeæo? An etiam Theseus Marathonij tauri cornua cōprehendit iratus? Vide ne fortitudo minime sit rabiosa, sitq; iracundia tota leuitatis. Neq; enim ulla fortitudo, quæ rationis est expers. Contemnendæ res humanæ sunt, negligenda mors est, patibiles et dolores, et labores putandi. Hæc quum cōstitutæ sint iudicio atq; sententia, tum est robusta illa et stabilis fortitudo: nisi forte quæ uehementer, acriter, animose fiunt, iracunde fieri suspicamur. Mihi ne Scipio quidem ille Pont. Max. qui hoc Stoicorum uerum esse declarauit, nunquam iratum esse sapientem, iratus uidetur fuisse cum Ti. Graccho tum quum Consulem languentem reliquit, atq; ipse priuatus, ut si Consul esset, qui remp. saluam esse uellet, se sequi iussit. Nescio ecquid ipsi nos fortiter in rep. fecerimus: siquid fecimus, certe irati non fecimus. An est quicquam similis insanie quàm ira? quam bene Ennius initium dixit insanie. Color, uox, oculi, spiritus, impotentia dictorum atque factorum, quam partem habent sanitatis? Quid Achille Homérico fœdius? Quid Agamemnone in iurgio? Nam Aiacem quidem ira ad furorem mortemque perduxit. Non igitur desiderat fortitudo aduocatam iracundiam: satis est instructa, parata, armata, per sese.

Nam

*Erymanthium
apro.*

*Ira initium
insanie.*

Id. e.

Nam isto modo quidem licet dicere utilem uinolentiam ad fortitudinem, utilem etiam dementiam, quod & insani & ebrij multa faciunt sæpe uehementius.

Semper Ajax fortis, fortissimus tamen in furore.

Nam facinus fecit maximū, quum Danais inclinantibus, Summā rem perfecit manus, præliū quū restituit insaniēs.

Fortitudo.

Dicamus igitur utilem insaniam. Tracta definitionem fortitudinis, intelliges eam stomacho nō egere. Fortitudo igitur est affectio animi legi summe in perpetiendis rebus obtemperans: uel conseruatio stabilis iudicij in eis rebus quæ formidolose uidentur, subeundis et repellendis: uel scientia rerum formidolosarum contrariarumq; aut omnino negligendarum, conseruans earum rerum stabile iudicium: uel breuius ut Chrysippus (nam superiores definitiones erant Sphæri hominis in primis bene definitis, ut putant Stoici. sunt enim omnino omnes ferè similes: sed declarāt cōmuneis notiones alia magis alia) Quomodo igitur Chrysippus? Fortitudo est, inquit, scientia perferendarum rerum: uel affectio animi in patiendo ac perferendo summe legi parens sine timore. Licet enim insectemur istos, ut Carneades solebat, metuo ne soli philosophi sint. Quæ enim istarum definitionū non aperi notionē nostrā, quā habemus omnes de fortitudine testatq; inuolutam? qua aperta, quis est qui aut bellatori, aut Imperatori, aut oratori quærat aliquid, neq; eos existimet sine rabie quidquā fortiter facere posse? Quid Stoici qui omnes insipientes insanos esse dicūt, non ne ista colligunt? Remoue perturbationes, maxime quæ iracundiam iam uidebuntur monstra dicere: nunc autem ita differunt sic se dicere omnes stultos insanire, ut male olere omnecōnūm. At non semper; commoue, senties: sic iracundu

*non man in dark rage
so struck*

no!

non semper iratus est: laceſſe, iam uidebis ſurentem. Quid iſta bellatrix iracundia, quum domũ redijt, qualis eſt cum uxore, cum liberis, cum familia? An tum quoq; eſt utilis? Eſt igitur aliquid quod conturbata mens melius poſſit facere, quàm cõſtans? An quiſquã poteſt ſine perturbatio-
ne mentis irasci? Bene igitur noſtri quũ omnia eſſent in morbis uitia, quòd nullum erat iracundia ſœdus, iracundos ſolos morboſos nominauerunt. Oratorem uerò irasci minime decet, ſimulare nō dedecet. An tibi irasci tum uia-

*Aliter ſcribit
in 2 de Orato*

demur, quum quid in cauſis acrius & uehementius dicimus? Quid, quum iam in rebus tranſactis & præteritis orationes ſcribimus, num irati ſcribimus?

Ecquis hoc animaduertit? Vincite. Num aut egiſſe unquã iratũ Aefopũ, aut ſcripiſſe exiſtimamus iratũ Aggium? Agũtur iſta præclare, & ab oratore quidẽ melius, ſi modo eſt orator, quàm ab ullo hiſtrione: ſed aguntur leniter, & mente tranquilla. Libidinem uerò laudare, cuius eſt libidinis? Themitoclem mihi & Demoſthenem profertis, additis Pythagoram, Democritum, Platonem. Quid? uos ſtudia libidinem uocatis? quæ uel optimarum rerum, ut ea ſunt quæ profertis, ſedata tamen & tranquilla eſſe debent. Iam ægritudinem laudare, unam rem maxime deteſtabilem, quorum eſt tandem philoſophorum? At commode dixit Afranius,
Dummodo doleat aliquid, doleat quod lubet.

Afranius

Dixit enim de adoleſcẽte perduto ac diſſoluto. Nos aut. de cõſtanti uiro ac ſapiente querimus. Et quidẽ ipſam illã iram Cæturio habeat aut ſigniſer, uel ceteri, de quibus dici nō neceſſe eſt, ne rhetorũ aperiãmus myſteria. Vtile eſt enim uti motu animi, qui uti ratione nō poteſt. Nos autẽ ut teſtifiçor ſæpe, de ſapiente querimus. At etiã emulã
utile

utile est, obrectare, misereri. Cur misereare potius, quam feras opem, si id facere possis? An sine misericordia liberales esse non possumus? Non enim suscipere ipsi aegritudines propter alios debemus, sed alios si possumus leua aegritudine. Obrectare uero alteri, aut illa uitiosa emulatione, quae riualitati similis est, emulari, quid habet utilitatis? quum sit emulantis, angere alieno bono quod ipse habeat: obrectantis autem, angere alieno bono quod id et alius habeat. Quis id approbare possit, aegritudinem suscipere pro experientia siquid habere uelis? Nam solum habere uelle summa demetia est. Mediocritates autem malorum quod laudare recte possit? Quis enim potest, in quo libido cuditur, uel sit, non libidinosus et cupidus esse? in quo ira miracundus, in quo angor non anxius, in quo timor non timidus? Libidinosum igitur, et cupidum, et iracundum, et anxium et timidum censemus esse sapientem? De cuius excellentia multa quidem dici quamuis fuisse lateque possint: sed breuissimum illo modo, sapientiam esse rerum diuinarum et humanarum scientiam, cognitionemque: quae cuiusque rei causa sit. Ex qua efficitur, ut diuina imitetur, humana omnia inferiora uirtute ducat. in hanc tu igitur tanquam in mare quod uentis subiectum, perturbationem cadere tibi dixisti: deri. Quid est quod tantam grauitatem constantiamque perturbet? An improuisum aliquid aut repentinum? Quod potest accidere tale, et cui nihil quod homini euenire possit? Nam quod aiunt, nimia refecari oportere, natura relinquit, quid tandem potest esse naturale, quod idem nimium esse possit? Sunt enim omnia ista ex errorum orta: dicibus, quae euellenda et extrahenda penitus non circumdanda nec amputanda sunt. Sed quoniam suspicor te non de sapiente, quam de teipso quaerere: illum enim putas oportere

Sapientia

Iuxta Apboris:
nimium Hypocri:
παντα πολυ
πολεμιον
την φουδα

*Remedia phi-
losophiae con-
tra animorū
morbos*

perturbatione esse liberum, te uis) uideamus quanta sint quæ à philosophia remedia morbis animorū adhibeantur. Est enim quedā medicina certe: nec tam fuit hominum generi infensa atq; inimica natura, ut corporibus tot res salutares, animis nullam inuenerit. De quibus hoc etiam est merita melius, quod corporum adiumenta adhibentur extrinsecus, animorum salus inclusa in his ipsis est. Sed quo maior est in eis præstantia et diuinior, eo maiore indigent diligētia. Itaq; bene adhibita ratio cernit quid optimum sit, neglecta multis implicatur erroribus. Ad te igitur mihi iam conuertenda omnis oratio est. Simulas enim querere te de sapiente, quæris autem fortasse de te. Earū igitur perturbationum quas exposui, uariæ sunt curationes. Nam neq; omnis ægritudo una ratione sedatur. Alia est enim lugenti, alia miseranti, aut inuidenti adhibenda medicina. Est etiā in omnibus quatuor perturbationibus illa distinctio, utrum ad uniuersam perturbationem, quæ est aspernatio rationis aut appetitus uehementior, an ad singulas, ut ad metum, libidinem, reliquasq; melius adhibeatur oratio: et utrum illud ne uideatur ægre ferendum ex quo suscepta sit ægritudo, an omnium rerum toleranda omnino ægritudo: ut si quis ægre ferat se pauperē esse, id ne disputes paupertatem malum non esse, an hominem ægre ferre nihil oportere. Nimirum hoc melius, ne si forte de paupertate nō persuaseris, sit ægitudini concedendū. Aegritudine autē sublata proprijs rationibus, quibus heri usi sumus, quodammodo etiam paupertatis malum tollitur. Sed omnis eiusmodi perturbatio animi placatione abluatur: illa quidem quum doceas nec bonum illud esse, ex quo letitia aut libido oriatur, nec malum ex quo aut metus aut ægritudo. Veruntamen hæc est certa et propria

Supra in 3 lib.

*Contra acri-
tudinem.*

pria sanatio, si doceas ipsas perturbationes per se esse
tiosas, nec habere quidquam aut naturale aut necessar
ut ipsam aegritudinem leniri uideamus, quū obijcimus n
rentibus imbecillitatem animi efforminati, quumq; eori
grauitatē constantiamq; laudamus qui nō turbulente h
mana patiantur. Quod quidem solet eis etiā accidere, q
illa mala esse censent, serēda tamen equo animo arbitra
tur. Putat aliquis esse uoluptatē bonum, alius autem pe
niam: tamen & ille ab intemperantia, & hic ab auaritia
auocari potest. Illa autē altera ratio & oratio, quæ sim
& opinionem falsam tollit, & aegritudinē detrahit, est
quidem utilior, sed raro proficit, neq; est ad uulgus ad
benda. Quēdā autem sunt aegritudines, quas illa medic
na nullo modo possit leuare: ut si quis aegre ferat nihil
se esse uirtutis, nihil animi, nihil officij, nihil honestat
propter mala is quidem angatur, sed alia quēdā sit ad
admouēda curatio, & talis quidem quæ possit esse omni
etiam de ceteris rebus discrepantium philosophorum. Ita
ter omnes enim conuenire oportet, cōmotiones animoi
à recta ratione auersas, esse uitiosas, ut etiam si hec ma
sint illa, quæ metum aegritudinem uel hec bona quæ cup
ditatem letitiam uel moueant, tamen sit uitiosa ipsa con
motio. Constantem enim quendam uolumus sedatum, gr
uem, humana omnia prementem, illum esse quem magni
nimum & fortem uirum dicimus. Talis autem nec mor
rens, nec timens, nec cupiens, nec gestiens esse quisqua
potest. Eorum enim hæc sunt, qui euentus humanos si
periores, quàm suos animos esse dicunt. Quare omnia
philosophorum, ut antè dixi, una ratio est medendi,
nihil quale sit illud quod perturbet animum, sed de ip
perturbatione dicendum. Itaque primum in ipsa cupid

*† L. legem.
& mala de
& bona de.*

*non si ipse
humilitate
& infero
ra dolen
tem*

*Sim philosopho
rum una rō
medendi.*

tate, quum id solum agitur ut ea tollatur, non est querendum, bonum illud nec ne sit quod libidinem moueat, sed libido ipsa tollenda est: ut siue quod honestū est, id sit summum bonum, siue uoluptas, siue horum utrumque coniunctum, siue tria illa genera bonorum, tamen etiam si uirtutis ipsius uehementior appetitus sit, eadem sit omnibus ad deterrendum adhibenda oratio. Continet autem sedationem omnē animi, humana in conspectu posita natura, quæ quo facilius expresse cernatur, explicanda est oratione cōmunis conditio, lex quæ uitæ. Itaque non sine causa quum Orestis fabulā doceret Euripides, primos treis uersus reuocasse dicitur Socrates,

*Euripides in
Oresto.*

Neque tam terribilis ulla fando oratio est.

Nec fors, nec ira cœlitum inuictum malum.

Quod non natura humana patiēdo effrat.

Est autē utilis ad persuadendū ea quæ acciderunt, ferri et posse et oportere, enumeratio eorū qui tulerunt: etsi ægritudinis sedatio et hesternæ disputatiōe explicata est, et in cōsolationis libro quē in medio (nō enim sapientes eramus) maxore et dolore conscripsimus: quod quæ uetat Chrysippus, ad recētis quasi tumores animi remediū adhibere, id nos fecimus, naturæq; uim attulimus, ut magnitudi ni medicinæ, doloris magnitudo cōcederet. Sed ægritudi ni, de qua satis est disputatum, finitimus est metus, de quo pauca dicēda sunt. Est enim metus, ut ægritudo præsens, sic ille futuri mali. Itaq; nōnulli ægritudinis partē quandā metū esse dicebāt. Alij autē metū præmolestiā appellabāt, quod est quasi dux consequentis molestiæ. Quibus igitur rationibus instantia feruntur, eisdem contēnuntur sequentia. Nam uidendū est in utrisque nequid humile, summissum, molle, effeminatū, fractum abiectumq; faciamus. Sed

*Contra m.
tum.*

D

quantquam

*Remedia leti-
cia & cupidi-
tatis*

quanquam de ipsius metus incōstantia, imbecillitate, le-
tate dicendum est, tamen multum prodest ea quæ metuū-
tur ipsa contemnere. Itaque siue casu accidit, siue con-
lio, percommode factum est quod eis de rebus quæ ma-
xime metuuntur, de morte & dolore, primo & proximo
disputatum est. Quæ si probata sunt, metu magna ex po-
te liberati sumus. Ac de malorum opinione hætenus :
deamus nunc de bonorum, id est de letitia & cupidita-
te. Mihi quidē in tota ratione ea quæ pertinet ad animi pe-
turbationem, una res uidetur causam cōtinere, omneis
esse in nostra potestate, omneis iudicio susceptas, om-
nivoluntarias. Hic igitur error est eripiendus, hæc detrahe-
da opinio: atque ut in malis opinatis tolerabilia, sic in
bonis sedatiora sunt efficienda ea quæ magna & letabili-
dicuntur. Atque hoc quidem commune malorum & bo-
norum: ut si iam difficile sit persuadere nihil earū rerū
quæ perturbent animum, aut in bonis aut in malis esse
habendum, tamen alia ad alium motum curatio sit adhibe-
da: aliāq; ratione maleuolus, alia amator, alia rursus a-
xius, alia timidus corrigendus. Atque erat facile sequen-
tiam rationem, quæ maxime probatur de bonis & malis
negare unquam letitia affici posse insipientē, quod nil
unquam haberet boni: sed loquimur nūc more communis
Sint sanē ista bona quæ putantur, honores, diuitiæ, uolū-
ptates: cetera tamē in eis ipsis potiūdis exultans gestiēs
letitia turpis est. ut si ridere concessum sit, uituperetur tamen
cachinnatio. Eodem enim uitio est effusio animi
letitia, quo in dolore contractio: eademq; leuitate cupiditas
est in appetendo, qua letitia in fruendo. Et ut nimis
afflicti molestia, sic animi elati letitia, iure iudicantur le-
ues. Et quum inuidere aegritudinis sit, malis autem alienis
uoluptate.

uoluptatem capere letitiæ, utrunque immanitate & feritate quadam proponenda castigari solet. Atque ut confidere decet, timere non decet: sic gaudere decet: letari non decet. Quoniam docendi causa à gaudio letitiam distinguimus, illud iam supra diximus, fieri contractionem animi recte nunquam posse, elationem posse. Aliter enim Nævianus ille gaudet Hector,

Hector Nævianus.

Letus sum

Laudari me abs te pater laudato uiro.

Aliter ille apud Trabeam Chærea,

Trabea.

Lena delinita argento nutum obseruabit meum,

Quid uelim, quid studeā: adueniens digito impellā ianuā,

Fores patebunt. de improviso Chrysis ubi me aspexerit,

Alacris obuiam mi ueniet, complexum exoptans meum:

Mihi se dedet.

Quam hæc pulchra putet, ipse iam dicet,

Fortunam ipsam anteibo fortunis meis.

Hæc letitia quam turpis sit, satis est diligenter attendentem penitus uidere. Et ut turpes sunt qui efficiunt se letitia tum quā fruuntur Venereis uoluptatibus: sic flagitiosi, qui eas inflammato animo concupiscunt. Totus uero iste qui uulgo appellatur amor (nec hercule inuenio quo nomine alio possit appellari) tantæ leuitatis est, ut nihil uideam quod putem conferendum. Quem Cæcilius,

*ostendit quam
ta infest leui-
tas in amore.*

Deum qui non summum putet,

Aut stultum, aut rerum esse imperitum existimet,

Cui in manu sit, quem esse dementem uelit,

Quem sapere, quem insanire, quem in morbum iuisci,

Quem contrā amari, quem accersiri, quem ex peti.

Cæcilius.

O præclaram emendatricem uite poëticam, quæ amorem flagitij & leuitatis autorem, in concilio Deorum

*inhibetur
in poetas.*

collocandum putet. De Comœdia loquor, quæ si hæc f
gitia non probaremus, nulla esset omnino. Quid ait
Tragœdia princeps ille Argonautarum?

Tu me amoris magis quàm honoris seruauisti gratia.

Quid ergo hic amor Medæ, quanta miseriarum inc
dia excitauit? Atque ea tamen apud alium poëtam patri
cere audet, se coniugem habuisse

Illū, amor quē dederat, qui plus pollet, potiorq; est pat.

Sed poëtas ludere sinamus, quorum fabulis in hoc fla
tio uersari ipsum uidemus louem. Ad magistros uirtu

philosophi ma
gistris uirtu
tu.

Philosophos ueniamus, qui amorem negant stupri esse, e
in eo litigant cum Epicuro, non multum, ut opinio m
fert, mentiente. Quis est enim iste amor amicitia? cur ne
deformem adolescentem quisquam amat, neque formosu

senem? mihi quidem hæc in Græcorum gymnasijs nata ci
suetudo uidetur, in quibus isti liberi et concessi sunt am
res. Bene igitur Ennius,

Flagitij principium est nudare inter ciues corpora.

Qui ut sint (quod fieri posse uideo) pudici, solliciti tam
et anxij sunt, eoq; magis quòd se ipsi continent et coe
cent. Atque ut muliebreis amores omittam, quibus maior
licentiam natura concessit, quis aut de Ganymedis rapt
dubitât quid poëta uelint? aut non intelligit quid apu
Euripidem et loquatur et cupiat Laius? quid deniqu
homines doctissimi, et summi poëta de seipsis et carmi
nibus edant et cantibus? Fortis uir in sua Repu. cognitus
quæ de iuuenum amore scribit Alceus? Nam Anacreon
tis quidē tota poësis est amatoria. Maxime uero omnium
flagrasse amore Reginum Ibicum apparet ex scriptis
Atq; horū omniū libidinosos esse amores uidemus. Philo
sophi sumus exorti (et autore quidem nostro Platone
quen

quem non iniuria Dicearchus accusat) qui amoris auctoritatem tribueremus. Stoici uero et sapientem amatum esse dicunt: et amorem ipsum, conatum amicitiae faciendae ex pulchritudinis specie definiunt. Qui si quis est in rerum natura, sine solitudine, sine desiderio, sine cura, sine suspirio, sit sane: uacat enim omni libidine. haec autem de libidine oratio est. Sin autem est aliquis amor, ut est certe, qui nihil absit, aut non multum ab insania, qualis in Leucadia est,

Si quidem sit quisquam deus, cui ego sim curae.

At id erat diis omnibus curandum quemadmodum hic frueretur uoluptate amatoria.

Heu me infelicem.

Nihil uerius. probe et ille,

Sanus ne es, qui temere lamentare?

Sic insanus suis etiam uidetur. At quas tragœdias effecit?

Te Apollo sancte serua opem, te que omnipotens

Neptune inuoco,

Vosque adeo uenti.

Mundum totum se ad amorem suum subleuandum conuersurum putat: Venerem unam excludit ut iniquam, Nam quid ego te appellem Venus?

Eam praeter libidine negat curare quidquam: quasi uero ipse non propter libidinem tanta flagitia et faciat et dicat. Sic igitur affecto haec adhibenda curatio est, ut et illud quod cupiat, ostendat quam leue, quam contemnendum, quam nihil sit omnino, quam facile uel aliunde uel alio modo perfici, uel omnino negligi possit. Abducendus etiam est nonnunquam ad alia studia, solitudines, curas, negotia. Loci denique mutatione, tanquam aegroti non conualescentes, saepe curandus est. Etiam nouo quodam amore ueterem amorem tanquam clauo clauum eiciendum putant. Maxime autem admonendus, quantus sit furor amo-

*Remedia in
vitiis*

*Amor omnium
perturbatio
num nehem-
tissima*

ris. Omnibus enim ex animi perturbationibus est profectus nulla uehementior, ut si iam ipsa illa accusare nolis, stupro dico & corruptelas & adulteria, incesta denique, quorum omnium accusabilis est turpitudine. Sed ut hæc omittas, perturbatio ipsa mentis in amore foeda per se est. Nam ut illi præteream quæ sunt furoris, hæc ipsa per sese quæ habet leuitatem, quæ uidentur esse mediocria? —iniurie, Suspiciones, inimicitie, inducie, Bellum, pax rursus. incerta hæc si tu postules. Ratione certa facere, nihilo plus agas, Quam si des operam ut cum ratione insanias.

*Ira insana
est*

Atrida

Hæc inconstantia mutabilitasque mentis, quem non ipsa prauitate deterreat? Est enim illud quod in omni perturbatione dicitur demonstrandum, nullam esse nisi opinabilem, nisi iudicio susceptam, nisi uoluntariam. Etenim si naturalis amor esset, & amarēt omnes, & semper amarent & idē amarēt, neque alium pudor, alium cogitatio, alium satiety deterreret. Ira uero? quæ quandiu perturbat animum, dubitationem insanie non habet, cuius impulsu consistit etiam inter fratres tale iurgium:

Quis homo te exuperauit unquam gentium impudenti?
Quis autem malitia te? . . . Nosti quæ sequuntur.

Alternis enim uersibus intorquentur inter fratres grauissimæ contumeliæ, ut facile appareat Atræi filios esse eius, qui meditatur poenam in fratrem nouam, Maior mihi moles, maius miscendum malum, Qui illius acerbum cor contundam & comprimam.

Quæ igitur hæc erunt moles? Audi Thyestem ipsum: Impius hortatur me frater, ut meos malis miser Mandagrem natos.

Eorū uiscera apponit. Quid est enim quod non progre-

diatur

diatur ~~solem~~ ira, ^{quod} furor? Itaque iratos proprie dici-
 mus exisse de potestate, id est de consilio, de ratione, de
 mente. Horum enim potestas in totum animum esse de-
 bet. His aut sunt subtrahendi ei in quos impetum conan-
 tur facere, dum se ipsi colligant (quid est autem seipsum
colligere, nisi dissipatas animi partes rursus in suum lo-
cum coheret) aut rogandi orandi que sunt, ut siquam ha-
 bent ulciscendi uim, differant in tempus aliud, dum defer-
 uescat ira. Deferuescere autem certe significat ardorem
 animi inuita ratione excitatum. Ex quo illud laudatur Ar-
 chyta, qui quum uillico factus esset iratior, Quo te modo,
inquit, accepissem, nisi iratus essem? Vbi sunt ergo isti
 qui iracundiam utilem dicunt (potest esse utilis infania)
 aut naturalem? an quidquam esse potest secundum na-
 turam, quod sit repugnante ratione? Quomodo autem si
 naturalis esset ira, alius alio magis iracundus esset? aut
 finem haberet, priusquam esset ulla ulciscendi libido? aut
 quenquam poeniteret quod fecisset per iram? Vt Ale-
 xandrum Regem uidemus, qui quum interemisset Clytum
 familiarem suum, uix à se manus abstinuit: tanta uis fuit
 poenitendi. Quibus cognitis, quis est qui dubitet quin
 hic quoque motus animi sit totus opinabilis ac uolun-
 tarius? Quis enim dubitarit quin agrotationes animi,
 qualis est auaritia, glorie cupiditas, ex eo quod magni
 aestimetur ea res, ex qua animus agrotat, oriantur?
 Vnde intelligi debet perturbationem quoque omnem
 esse in opinione. Et si fidentia, id est firma animi con-
 fessio, scientia quædam est, & opinio grauis non temere
 assentiens, metus quoque est diffidentia expectati & impê-
 dentis mali. Et si spes est expectatio boni, mali expecta-
 tionē esse necesse est metū. Vt igitur metus, sic reliquæ per-
 turbationes

eodem l.

Ex ira de po-
testate

Colligere se

Archyta

Alexandrum

turbationes sunt in malo. Ergo ut constantia, scientia: /
 perturbatio, erroris est. Qui autē natura dicuntur iraci,
 di, aut misericordes, aut inuidi, aut tale quid, ij sunt ei
 modi constituti quasi mala uoletudine animi, sanabiles
 men: ut Socrates dicitur, quum multa in cōuentu uitia c
 legisset in eum Zopyrus, qui se naturam cuiusq; ex fōri
 perspicere profitebatur, derisus est à ceteris qui illa in
 erate uitia non agnoscerent: ab ipso autem Socrate subl
 uatus est, quum illa sibi signa, sed ratione à se deiecta di
 ret. Ergo ut optima quisque uoletudine affectus potest
 deri alius, natura ad aliquē morbum procliuior, sic an
 mus alius ad alia uitia propensior. Qui autem non nati
 ra, sed culpa uitiosi esse dicuntur, eorum uitia constant
 falsis opinionibus rerum bonarū ac malarum, ut sit ali
 ad alios motus perturbationesq; procliuior. Inueterati
 autem, ut in corporibus egrius depellitur, quā perturb
 tio: citiusq; repentinus oculorū tumor sanatur, quā diu
 turna lippitudo depellitur: sic cognita iam causa pertur
 bationum, quae omnes oriuntur ex iudicijs opinionum et
 uoluntatibus, sit iam huius disputationis modus. Scir
 autem nos oportet, cognitis, quoad possint ab homine co
 gnosci, bonorum et malorum finibus, nihil à Philoso
 phia posse aut maius aut utilius optari, quā hēc quae
 nobis hoc quatruiduo disputata sunt. Morte enim contem
 pta, et dolore ad patiendum leuato, adiunximus sedatio
 nem aegritudinis, qua nullum homini maius malū est. Et si
 enim omnis animi perturbatio grauis est, nec multū dif
 fert ab anētia, tamē ita ceteros quā sint in aliqua pertur
 batione, aut metus, aut letitiae, aut cupiditatis, commotos
 modo et perturbatos dicere solemus: at eos qui se egri
 tudini deſcderunt, miseros, afflictos, erummosos, calamu
 tofos.

*Socrates initia
 natura ratio
 ne correxit*

tabis L

tosos. Itaq; non fortuito factum uidetur, sed à te ratione propositum, ut separatim de ægritudine, & de cæteris perturbationibus disputaremus. In ea est enim fons miseriarum & caput. Sed & ægritudinis, & reliquorum animi morborum una sanatio est, omnes opinabiles esse & uoluntarios, ea req; suscipi, quòd ita rectum esse uideatur. Hunc errorem quasi radicem omnium malorum stirpitus philosophia se extracturam pollicetur. Demus igitur nos huic excolendos, patiamurq; nos sanari. Iis enim malis insidentibus nò modo beati, sed ne sani quidẽ esse possumus. Aut igitur negemus quidquam ratione confici, quũ contrà nihil sine ratione recte fieri possit: aut quum philosophia ex rationum collatione constet, ab ea si & boni & beati uolumus esse, omnia adiumenta & auxilia petamus bene beateq; uiuendi.

MAR- TVL- CICE-
RONIS TVSCVLANARVM
QVAESTIONVM AD
M. BRVTVM
LIB. V.

AD. BEATE VIVENDVM VIR-
TVTEM SEIPSA ESSE
CONTENTAM.

VINTVS hic dies Brute finem faciet Tusculanarum disputationum, quod die est à nobis ea de re, quã tu ex omnibus maxime probas, disputatum. Placere enim tibi admodũ sensi, & ex eo libro quem ad me accuratissime scripsisti, & ex multis sermo-

D 3 nibus

*Τλαπόδοτος 50,
120V.*

nibus tuis, uirtutem ad beate uiuendum, seipsa esse cōten-
tam. Quod etsi difficile est probatu propter tam uaria, et
tam multa tormenta fortunæ, tale tamen est ut elaborandū
sit quo facilius probetur. Nihil est enim omnium quæ in
philosophia tractantur, quod grauius magnificentiusq;
dicatur. Nam quum ea causa impulerit eos qui primi
se ad philosophiæ studium contulerunt, ut omnibus re-
bus posthabitis, totos se in optimo uitæ statu exquirendo
collocarent, profecto spe beate uiuēdi tantam in eo studio
curā operamq; posuerunt. Quod si ab ijs inuenta et per-
fecta uirtus est, etsi præsidij ad beate uiuendum in uirtute
satis est, quis est qui non præclare et ab illis positam et a
nobis susceptam operā philosophandi arbitretur? Sin au-

*Antithesis. quia
quasi confir-
mat & sine ex-
emplo & simili-
tudine ducta
a fragilitate
humani corpo-
ris.*
tem uirtus subiecta sub uarios incertos que casus, famula
fortunæ est, nec tantarum uirium est, ut se ipsa tueatur, ue-
reor ne non tam uirtutis fiducia nitendum nobis ad spem
beate uiuendi, quàm uota facienda uideantur. E quidē eos
casus, in quibus me fortuna uehementer exercuit, mecum
ipse considerans, huic incipio sententiæ diffidere, interdū
et humani generis imbecillitatē fragilitatemq; extimesce-
re. Vercor enim ne natura quum corpora nobis infirma
dedisset, ijsq; et morbos insanabileis et doloris intolera-
bilis adiunxisset, animos quoq; dederit, et corporum do-
loribus congruenteis, et separatim suis angoribus et me-
lestijs implicatos. Sed in hoc me ipse castigo, quod ex a-

*Corruptio
congruentis
L. suspicatus
mendium
esse. Signi-
ficat omni-
bus. natura
de re. natura
de re corporum
doloribus
contractiones,
et ex suis & u. bu-
ntas & bu-
cūm corpori-
corporis parti-
etiam uox
congruentis
non uidet
fatis*
liorum, et ex nostra fortasse mollitia, non ex ipsa uirtute
de uirtutis robore existimo. Illa enim si modo est ulla uir-
tus, quam dubitationem auunculus tuus Brute sustulit, o-
mnia que cadere in hominē possunt, subter se habet, eaq;
despiciens casus contemnit humanos, culpaq; omni ca-
rens præter seipsam nihil cēset ad se pertinere, Nos autē
cū natura nobis de dijs arriuis somnia
de re corporum doloribus dolorum
contractiones, et ex suis & u. bu-
ntas & bu-
cūm corpori-
corporis parti-
etiam uox
congruentis
non uidet
fatis

omnia aduersa, tum uenientia metu augētes, tum morro-
re praesentia, rerum naturā, quā errorē nostrum damna-
re malumus. Sed & huius culpa, & ceterorum uitiorum
peccatorumq; nostrorum omnis à philosophia petenda
correctio est. Cuius in sinum quum à primis temporibus
aetatis nostra uoluntas studiumq; nos compulisset, his gra-
uissimis casibus, in eundē portum, ex quo eramus egressi,
magna iactati tēpestare, confugimus. O uita philosophia
dux, o uirtutis indagatrix, expultrixq; uitiorum, quid nō
modo nos, sed omnino uita hominum sine te esse potuis-
set? Tu urbes peperisti, tu dissipatos homines in societa-
tem uitae conuocasti: tu eos inter se primo domicilijs, de-
inde coniugijs, tum literarum & uocum communione
iunxisti: tu inuentrix legum, tu magistra morum & di-
sciplinae fuisti. Ad te confugimus, à te opem petimus: tibi
nos, ut antea magna ex parte, sic nunc, penitus totos que
tradimus. Est autem unus dies bene, & ex praeceptis tuis
actus, pene toti immortalitati anteponendus. Cuius igitur
potius opibus utamur, quā tuis, quae & uita tranquilli-
tatem largita nobis es, & terrorē mortis sustulisti? At phi-
losophia quidem tantum abest ut proinde ac de hominum
est uita merita laudetur, ut à plerisque neglecta, à multis
etiam uituperetur. Vituperare quisquam inquam uitae pa-
rentem, & hoc parricidio inquinare audet? & tam im-
pie ingratus esse, ut eam accuset, quam uereri deberet,
etiāsi minus percipere potuisset? Sed, ut opinor, hic era-
ror, & haec indoctorū animis offusa caligo est, quod tam
longe retro respicere non possunt, nec eos à quibus uita
hominū instructa primis sit, fuisse philosophos arbitran-
tur. Quam rem antiquissimā quum uideamus, nomē tamē
confitemur esse recens. Nam sapientiam quidem ipsam
quis

*Lam. philoso-
phiae.*

*Inscriptio in
inspirationem
& contritionem
in philosophiam.*

Sapientia

quis negare potest nō modo re esse antiquā, uerumetiam nomine: quæ diuinarū humanarūq; rerū, tum initiorū causarūq; cuiusq; rei cognitione, hoc pulcherrimū nomē apud antiquos assequebatur. Itaq; et illos septem qui à Græcis ὧποι, sapientes à nostris et habebantur et nominabantur, et multis ante seculis Lyncurgum, cuius temporibus Homerus etiam fuisse ante hanc urbem cōditam traditur, etiam heroicis ætatibus Ulyssēm et Nestorem accepimus et fuisse et habitos esse sapientes. Nec uerō Atlas sustinere cœlū, nec Prometheus affixus Caucaſo, nec stellatus Cephēus cū uxore, genero, filia traderetur, nisi cœlestium diuina cognitio, nomē eorū ad errorē fabulæ tradidisset. à quibus ducti deinceps oēs qui in rerū contemplatione studia ponebāt, sapientes et habebantur, et nominabantur. Idq; eorū nomē usq; ad Pythagoræ manauit ætatem, quē ut scribit auditor Platonis Ponticus Heraclides uir doctus, in primis Phliuntem ferunt uenisse, eumq; cum Leontē principe Phliasiarum doctē et copiose differuisse quædam. Cuius ingenium et eloquentiam quum admiratus esset Leon, quæsiuisse ex eo qua maxime arte cōfideret. At illum artem quidem se scire nullam, sed esse philosophum, Admiratum Leontem nouitate nominis, quæsiuisse quinam essent philosophi, et quid inter eos et reliquos interesset. Pythagoram autem respondisse, similem sibi uideri uitam hominum, et mercatum eum qui haberetur maximo ludorum apparatu totius Græciæ celebritate. Nam ut illic alij corporibus exercitatus gloriam et nobilitatem coronæ peterent, alij emendi aut uendendi quæstu et lucro ducerentur: esset autem quoddam genus eorum, idq; uel maxime ingenuum, qui nec plausum nec lucrum quærerent, sed uisendi causa uenirent, studiosq; perſpi

*De Platone
in adu. a.*

*Pythagoras
primus se
nominant
philosophum*

*Vita hominū
similis pueri
et gri.*

perspiccerent quid ageretur, & quomodo: item nos quasi in mercatus quadā celebritate ex urbe aliqua, sic in hanc uitam ex alia uita et natura profectos, alios gloriæ seruire, alios pecuniæ, raros esse quosdam qui cæteris omnibus pro nihilo habitis, rerum naturam studiose intuerentur: hos se appellare sapientiæ studiosos, id est enim philosophos. Et ut illic liberalissimum esset spectare nihil sibi acquirentem, sic in uita longe omnibus studijs contemplationem rerum, cogitationemq; præstare. Nec uerò Pythagoras nominis solum inuentor, sed rerum etiam ipsarum amplificator fuit. Qui quū post hunc Phliasium sermonē in Italiam uenisset, exornauit eam Græciam quæ Magna dicta est, & priuatim & publice præstantissimis & institutis & artibus. Cuius de disciplina aliud tempus fuerit fortasse dicendi. Sed ab antiqua philosophia usq; ad Socratem qui Archelaum Anaxagoræ discipulum audierat, numeri motusq; tractabantur, & unde omnia orirentur, quo uē recederet, studioseq; ab his syderum magnitudines, interualla, cursus inquirebantur, & cuncta coelestia. Socrates autem primus philosophiam deuocauit à cælo, & in urbibus collocauit, & in domos etiam introduxit, & coëgit de uita & moribus, rebusq; bonis et malis querere. Cuius multiplex ratio disputandi, rerumq; uarietas, & ingenij magnitudo, Platonis memoria & literis consecrata plura genera efficit dissentientium philosophorū. E quibus nos id potissimum cōsecuti sumus, quo Socratem usum arbitramur, ut nostram ipsi sententiam tegeremus, errore alios leuaremus, et in omni disputatione, quid esset similitimum ueri, quæreremus. Quem morem quum Carneades acutissime copiosissimeq; tenuisset, fecimus & alias sepe, & nuper in Tusculano, ut ad eam consuetudinem

*Antiqua philosophia tractant mathe-
mata*

Socratica philosophia

dinem disputaremus. Et quadridui quidem sermonem superioribus ad te perscriptum libris misimus. Quinto autem die cum eodem in loco consedissemus, sic est propositum de quo disputaremus: A. Non mihi uidetur ad beatè uiuendum satis posse uirtutem. M. At hercule Brute meo uidetur, cuius ego iudicium, pace tua dixerim, longè antepono tuo. A. Non dubito. Nec id nunc agitur, tu illi quātum ames: sed de hoc quod mihi dixi uideri quale sit de quo à te disputari uolo. M. Nēpe negas ad beatè uiuendū satis posse uirtutem? A. Prorsus nego. M. Quid ad recte, honeste, laudabiliter, postremo ad beatè uiuendum, satis ne est praesidij in uirtute? A. Certe satis. M. Potes igitur aut qui male uiuat non cum mserum dicere, aut quē bene fateare, eū negare beatè uiuere? A. Quidni possum? Nam etiam in tormentis recte, honeste, laudabiliter, et ob eam rem bene uiui potest, dummodo intelligas quid nunc dicam bene. Dico enim constanter, grauitè, sapienter, fortiter. Hæc etiam in eculeum conijciuntur, quod uita non aspirat beatà. M. Quid igitur, sola ne beatà uita quæso relinquitur extra ostium limenq; carceris, quā constantia, grauitas, fortitudo, sapientia, reliquæq; uirtutes rapiantur ad tortorem, nullumq; recusent nec suppliciam nec dolorem? A. Tu (siquid facturus) noua aliqua conquiras oportet: ista me minime mouent: non solum quia peruulgata sunt, sed multò magis quia tanquam leuia quædam uina nihil ualent in aqua, sic Stoicorum ista magis gustata quàm potata delectant. Velut iste chorus uirtutum in eculeum impositus imagines constituit ante oculos cum amplissima dignitate, ut ad eas cursim perrectura, nec eas beatà uita à se desertas passura uideatur. Quam autem animum ab ista pictura imaginibusq; uirtutum ad rem ueritatē que traduxeris, hoc nudum

relinquitur, possit ne quis beatus esse quandiu torqueatur. Quamobrem hoc nunc quæramus. Virtutes autem noli uereri ne exposculent & querantur se à beata uita esse relictas. Si enim nulla uirtus prudentia uacat, prudentia ipsa hoc uidet, non omnes bonos esse etiam beatos, multa que de M. Attilio, Q. Capione, Aquilio recordatur, beatamq; uitam. Si imaginibus potius uti, quam rebus ipsis placet, conātem ire in eculeum retinet ipsa prudentia, negatq; ei cum dolore & cruciatu quicquam esse commune. M. Facile patior te isto modo agere, etsi iniquum est præscribere mihi te, quemadmodum à me disputari uelis. Sed quæro utrum aliquid actum superioribus diebus, an nihil arbitremur. A. Actum uerò, & aliæ quantum quidem. M. Atqui si ita est, profligata iam hæc & penè ad exitum adducta quæstio est. A. Quo tandem modo? M. Quia motus turbulenti, iactationesq; animorum incitatæ, & impetu inconsiderato elatæ, rationem omnem repellentes, uitæ beatæ nullam partem relinquunt. Quis enim potest mortem aut dolorem metuens, quorum alterum sæpe adest, alterum semper impendet, esse non miser? Quid si idem (quod plerunque fit) paupertatem, ignominiam, infamiam timet: si debilitatem, cæcitatem, si denique (quod non singulis hominibus, sed potentibus populis sæpe contingit) seruitutem, potest ea timens esse quisquā beatus? Quid, qui non modo ea futura timet, uerum etiam fert, suslinetq; præsentia? Adde eodem exilia, luctus, orbitates: qui rebus his fractus, ægritudine eliditur, potest tandē esse nō miserrimus? Quid uerò illum quem libidinibus inflammatum & furentem uideamus, omnia rabide oppetentē cum inexplibili cupiditate: quoq; affluentius uoluptates undiq; hauriat, eò grauius arden

*Non omnes
boni beati
sunt.*

Beatus quis

ardentiusq; sitientem, non ne recte miserrimum dixeris
 Quid elatus ille leuitate, inaniq; letitia exultans, et tem
 re gesticns, non ne tanto miserior, quāto sibi uidetur bea
 tior? Ergo ut hi miseri, sic contrā illi beati, quos nulli me
 tus terrent, nullae aegritudines exedunt, nullae libidine
 incitant, nullae fuitiles letitiae exultantes languidis lique
 faciunt uoluptatibus. Vt maris igitur tranquillitas intel
 gitur, nulla ne minima quidem aura fluctus commouenti
 sic animi quietus et placatus status cernitur, quum per
 turbatio nulla est qua moueri queat. Quod si est qui uin
 fortunae, qui omnia humana quae cuiq; accidere possunt
 tolerabilia ducat, ex quo nec timor eum, nec angor atti
 gat: idemq; si nihil concupiscat, nulla effratur animi in
 ni uoluptate: quid est cur is non beatus sit? et si haec uir
 tute efficiuntur, quid est cur uirtus ipsa per se non effici
 beatos? A. Atqui alterū dici nō potest, quin hi qui nih
 metuant, nihil angantur, nihil concupiscant, nulla impe
 tenti letitia effrantur, beati sint. Itaque id tibi concedi
 alterum autem iam integrum non est. Superioribus eni
 disputationibus effectum est, uacare omni animi pertur
 bationē sapientem. M. Nimirum igitur confecta res est. u
 detur enim ad exitum uenisse quæstio. A. Propemodu
 id quidem. M. Veruntamen mathematicorū iste mos est
 non philosophorum. Nam geometrae quum aliquid de
 cere uolunt, siquid ad eam rem pertinet eorum quae an
 plicata de quædocuerunt, id sumunt pro cōcesso et probato: illud mo
 thomatica de, explicant de quo ante nihil scriptū est. Philosophi quan
 cūq; rem habent in manibus, in eam, quae cōueniunt, co
 gerunt omnia, etsi alio loco disputata sunt. Quod ni
 esset, cur Stoicus, si esset quæsitum satis ne ad beate uiu
 dum uirtus posset, multa diceret? cui satis esset responder
 se an

*Discrimen
inter philoso
phicam & math
ematicam do
ctrinam*

se antè docuisse nihil bonum esse nisi quod honestū esset: hoc probato consequens esse, beatam uitam uirtute esse cōtentam. Et quomodo hoc sit consequens illi, sic illud huic: ut si beata uita uirtute cōtenta sit, nisi honestum quod sit, nihil aliud sit bonum. Sed tamen non agunt sic. Nam & de honesto, & de summo bono separatim libri sunt: & quum ex eo efficiatur satis magnam in uirtute ad beate uiuendum esse uim, nihilominus hoc agunt separatim. Proprijs enim & suis argumentis & admonitionibus tractanda quæque res est, tanta præsertim. Caue enim putes ullam in Philosophia uocem emissam clariore, ullum uel esse Philosophie promissum uberius aut maius. Nam quid profite tur o dii boni? Perfecturam se, qui legibus suis paruisset, ut esset contra fortunam semper armatus, ut omnia præsidia haberet in se bene beateq; uiuendi, ut esset semper deniq; beatus. Sed uidero quid efficiat: tantisper hoc ipsum magni æstimo quod pollicetur. Nam Xerxes quidem refertur omnibus præmijs donisq; fortune, non equitatu, non pedestribus copijs, non nauium multitudine, non infinito pondere auri contentus, præmium proposuit qui inuenisset nouam uoluptatem, qua ipsa nō fuit contentus. Neque enim unquam finem inueniret libido. Nos uellem præmio elicere possemus, qui nobis aliquid attulisset, quo hoc firmius crederemus. A. Vellem id quidem: sed habeo paululum quod requiram. Ego enim assentior, eorum quæ posuisti alterum alteri consequens esse, ut quemadmodum si quod honestum sit, id solum sit bonum, sequatur uitam beatam uirtute confici, sic si uita beata in uirtute sit, nihil esse nisi uirtutem bonum. Sed Brutus tuus, auctore Aristoteli & Antiocho, non sentit hoc. Putat enim etiam si sit bonum aliquod præter uirtutem. M. Quid igitur, con-

E tra

X p r x x

Camr. + ut sit

tra Brutum ne me dicturum putas? A. Tu uero ut uide-
tur. nam praefinire non est meum. M. Quod cuiq; igitur

*L. ex M. L. p. consentaneum sit, alio loco: nam ista mihi & cum Antio-
cho saepe, & cum Aristotele nuper, quum Athenis Impera-
tor apud eum diuersarer, dissensio fuit. Mihi enim non u-
debatur quisquam esse beatus posse, quum in malis esset: u-*

*lame.
quia scripti
Antiochum*

malis autem sapientem esse posse, si essent ulla corporis au-
fortune mala. Dicebantur haec quae scripta sunt etiam An-
tiochij locis pluribus, uirtutem ipsam per se beatam uitam
efficere posse, neque tamen beatissimam. Deinde ex maior
parte pleraeque res nominari etiam, siqua pars abesset, u-
uires, ut ualitudinem, ut diuitias, ut honorem, ut gloriam
que genere, non numero cernerentur. Item beatam uitam
etiam si ex aliqua parte claudicaret, tamen ex multo ma-
iore parte obtinere nomen suum. Haec nunc enucleare n-
ita necesse est, quanquam non constantissime dici mihi ui-
dentur. Nam & qui beatus est, non intelligo quid requir-
ut sit beator. Si est enim quod desit, ne beatus quidem es-
Et quod ex maiore parte unanquamque rem appellari s-
etariq; dicunt, est ubi id isto modo ualeat. Quum uero tri-
genera malorum esse dicant, qui duorum generum mal-
omnibus urgeatur, ut omnia aduersa sint in fortuna, omni-
bus oppressum corpus & confectum doloribus, huic pau-
lulum ne ad beatam uitam deesse dicemus, non modo ad bea-
tissimam? Hoc illud est quod Theophrastus sustinere no-
potuit. Nam quum statuisset uerba, tormenta, cruciatu
patriae euerisiones, exilia, orbitates, magnam uim haberi
ad male misereq; uiuendum, non est ausus elate & ampli-
loqui, quum humiliter demisseq; sentiret. quam bene, no-
queritur: constanter quidem certe. Itaque mihi placere
non solet, consequentia reprehendere, quum prima con-
cesseri-

*Tria genera
malorum*

cefferis. Hic autem elegantissimus omnium Philosophorum
 & eruditissimus non magnopere reprehenditur, quum tria
 genera dicit bonorum: uexatur autem ab omnibus. Primum
 in eo libro quem scripsit de uita beata, in quo multa dispu-
 tat quamobrem is qui torqueatur, qui crucietur, beatus esse
 non possit. In eo etiam putatur dicere, in rotam (id est ge-
 nus quoddam tormenti apud Græcos) beatam uitam non
 ascendere. non usquam id quidem dicit omnino: sed quæ
 dicit, idem ualent. Possum igitur, cui concefferim in malis
 esse dolores corporis, in malis fortunæ naufragia, huic su-
 scensere dicenti non omnes bonos esse beatos, quum in o-
 mnes bonos ea quæ ille in malis numerat, cadere possint?
 Vexatur idem Theophrastus & libris & scholis omnium
 Philosophorum, quod in Callisthene suo laudarit illam
 sententiam.

Vitam regit fortuna, non sapientia. Τύχη τὰ θνητῶν πράγματα κυβερνᾷ.

Negant ab ullo Philosopho quicquam dictum esse lan-
 guidius. Recte id quidem, sed nihil intelligo dici potuisse
 constantius. Si enim tot sunt in corpore bona, tot extra cor-
 pus in casu atque fortuna: non ne consentaneum est plus for-
 tunam, quæ domina rerum sit, & externarum, & ad corpus
 pertinentium, quam consilium ualere? An malumus Epicu-
 rum imitari, qui multa præclare sæpe dicit? Quam enim
 sibi constanter conuenienterque dicat, non laborat. Laudat te
 nuem uictum: Philosophi id quidem, sed si Socrates, aut Antia-
 sthenes diceret, non is qui finem bonorum uoluptatē esse dixe-
 rit. Negat quenquam iucunde posse uiuere, nisi idem ho-
 neste, sapienter, iuste que uiuat. Nihil grauius, nil Philo-
 sophia dignius, nisi idem hoc ipsum, honeste, sapienter,
 iuste, ad uoluptatē referret. Quid melius, quam fortunam exi-
 guam interuenire sapienti? Sed hoc is ne dicit qui quum

E 2 dolorem

dolorem nō modo maximum malum, sed solum malū etiā dixerit, toto corpore opprimi possit doloribus acerrimis: tum quum maxime contra fortunam gloriatur? Quod idi melioribus etiā uerbis Metrodorus, Occupauit te, inquit, fortuna atque cepi, omnesq; aditus tuos interclusi, ut a me aspirare non posses. Præclare si Aristoteli Chius, aut si Stoicus Zeno diceret, qui nisi quod turpe esset, nihil malum duceret. Tu uero Metrodore, qui omne bonum in uisceribus medullisq; condideris, et definieris summum bonum firma corporis affectione, exploratq; spe contineri fortunæ aditus interclusisti? Quomodo? isto enim bono in expoliari potes. Atqui his capiuntur imperiti, et propter huiusmodi sententias istorum hominum est multitudo. Acute autem disputantis illud est, non quid quisque dicat sed quid cuique dicendum sit uidere. Velut in ea sententiā quā in hac disputatione suscepimus, Omneis bonos semper beatos uolumus esse. Quid dicam bonos, perspicuum est. Omnibus enim uirtutibus instructos et ornatos, tum sapientes, tum uiros bonos dicimus. Videamus qui dicendū sint beati. Equidem hos existimo, qui sint in bonis nulli adiuncto malo: neque ulla alia huic uerbo, quum beatum dicimus, subiecta notio est, nisi secretis malis omnibus cummulata bonorum complexio. Hanc assequi uirtus, si quicquam præter ipsam boni est, non potest. Aderit enim malorum (si mala illa dicimus) turba quedam, paupertas, ignobilitas, humilitas, solitudo, amissio suorum, graues dolores corporis, perditā uoletudo, debilitas, cecitas, interitus patriæ, exilium, seruitus. Denique in his tot et tantis, ut quæ etiam quæ plura possunt accidere, potest esse sapiens. Nam hæc casus importat, qui in sapientem potest incurrere. At si ea mala sunt, quis potest præstare semper sapientem

*Plutarchum
de ei cū dū
nias*

*Thomafron
thesis de qua
disputatur in
hoc libro.*

Beatitudo

*ad quæ ut
iam plura
pos. accide
re. L*

sapientem beatum fore, quum uel in omnibus his uno tempore esse possit? Non igitur facile concedo neque Bruto meo, neque communibus magistris, nec ueteribus illis, Aristoteli, Speusippo, Xenocrati, Polemoni, ut quum ea quæ supra enume-
raui, in malis numerent, iidem dicant semper beatum esse sapientem. Quos si titulus hic delectat insignis & pulcher, Pythagora, Socrate, & Platone dignissimus, inducant animum, illa quorum splendore capiuntur, uires, ualetudinem, pulchritudinem, diuitias, honores, opes contemnere, eaq; quæ his contraria sunt, pro nihilo ducere. Tum poterunt clarissima uoce profiteri, se neque fortune impetu, nec multitudinis opinione, nec dolore, nec paupertate terreri, omniaq; sibi in sese esse posita, neque esse quicquam extra suam potestatem quod ducant in bonis. Nec hunc & hæc loqui, quæ sunt magni cuiusdam & alti uiri, & eadem quæ uulgus in malis & bonis numerare, concedi ullo modo potest. Qua gloria comotus Epicurus exoritur, cui etiam (si dijs placet) uidetur semper sapiens beatus. Hic dignitate huius sententiæ capitur. Sed nunquam id diceret, si ipse se audiret. Quid est enim quod minus conueniat, quam ut is qui uel summum, uel solum malum dolorem esse dicat, idem censeat quam hoc suaue est, tum quum dolore crucietur, dicturum esse sapientem? Non igitur ex singulis uocibus Philosophi spectandi sunt, sed ex perpetuitate atque constantia. A. Adducis me ut tibi assentiar, sed tua quoque uide ne desideretur constantia. M. Quonam modo? A. Quia legi tuum nuper quartum de Finibus: in eo mihi uidebare contra Catonem differens, hoc uelle ostendere, quod mihi quidē probatur, inter Zenonem & Peripateticos nihil præter uerborum nouitatem interesse. Quod si ita est, quid est cause

*Norma at.
rō l'expnd
& indicas
de scripta
philosopho*

quin si Zenonis rationi consentaneum sit, satis magnam uim in uirtute esse ad beate uiuendum, liceat idem Peripateticis dicere? Rem enim opinor spectari oportere, nō uerba. M. Tu quidem tabellis obsignatis agis mecum, et testificaris quid dixerim aliquādo, aut scripserim. Cum alijs isto modo, qui legibus impositis disputant. Nos in diē uiuimus: quodcunque nostros animos probabilitate percussit, id dicimus. Itaque soli sumus liberi. Verūtamen quoniā de cōstantia paulō antē diximus, nō ego hoc loco id quæ rēdum puto, uerum ne sit quod Zenoni placuerit, quodq; eius auditori Aristoni, bonum esse solum quod honestum esset: sed si ita esset, tum ut hoc totum beate uiuere in una uirtute poneret. Quare demus hoc sanē Bruto, ut sit beatus semper sapiens: quā sibi conueniat, ipse uiderit. Gloria quidem huius sententiæ, quis est illo uiro dignior? Notamē teneamus, ut sit idem beatissimus. Et si Zeno Cittieu aduena quidem et ignobilis, uerborum opifex, insinuasse in antiquam Philosophiam uidetur, huius sententiæ grāuitas à Platonis autoritate repetatur, apud quē sæpe hæ oratio usurpata est, ut nihil præter uirtutem diceretur bonum. Velut in Gorgia Socrates, quum esset ex eo quæsitum, Archelaum Perdica filium, qui tum fortunatissimu haberetur, non ne beatū putaret? Haud scio, inquit. Nunquam enim cum eo locutus sum. Ain? tu? an aliter id sciri non potes? Nō ullo modo. Tu igitur ne de Persarum quidem rege magno potes dicere, beatus ne sit? An ego possem, quum ignorem quā sit doctus, quā uir bonus. Quid? tu in eo sitam uitam beatam putas? Ita prorsus existimo, bonos beatos, improbos miseros. Miser ergo Archelaus? Certe si iniustus. Videtur ne omnem hic uitam beatam in una uirtute ponere? Quid uero, in epitaphio quomod.

In diem uiuimus.

Socrates in Gorgia de uita iusta.

modo idem? Nam cui uiro, inquit, ex seipso apta sunt omnia quæ ad beatè uiuendum serunt, nec suspensa aliorum aut bono casu, aut contrario, pēdere ex alterius euentis, & errare coguntur: huic optime uiuendi ratio comparata est. Hic est ille moderatus, hic fortis, hic sapiens, hic & nascentibus & cadentibus cum reliquis commodis, tum maxime liberis, parebit, & obediēt praecepto illi ueteri,

Neque enim letabitur unquam, nec morebit nimis,
Quod semper in se ipse omnem spem reponit sui.

Ex hoc igitur Platonis quasi quodā sancto augustoq; fonte nostra omnis manabit oratio. Vnde igitur rectius oriri possumus, quàm à communi parente natura? Quæ quicquid genuit, non modo animal, sed etiam quod ita esset ortum ē terra, ut stirpibus suis niteretur, in suo quidq; genere perfectum esse uoluit. Itaque & arbores, & uites, & ea quæ sunt humiliora, neque se tollere à terra altius possunt: alia semper uirent, alia hyeme nudata, uerno tempore tepefacta frondescunt. Neque enim est ullum, quod non ita uigeat interiore quodam motu, & suis quoque seminibus inclusis, ut aut flores, aut fruges fundat, aut baccas, omnia quæ in omnibus, quantum in ipsis sit, nulla ui impediēte perfecta sint. Facilius uero etiam in bestiis, quod his sensus à natura est datus, uis ipsius nature perspicui potest. Nanque alias bestias nanteis aquarum incolae esse uoluit, alias uolucres cœlo frui libero, serpentes quasdam, quasdam esse gradiēteis: earum ipsarum partim soliuagas, partim congregatas: immaneis alias, quasdam autem cicures, nonnullas abditas, terræque tectas. Atque earum quæque suum tenens munus, quum in disparis animantis uitam transire non possit, manet in lege nature.

Argumentum a natura E 4 Et

Sumptum
Quicquid natura genuit, illud suis quæ perfectum
esse uoluit. Ergo mentis quæ hōis ita fabricant
ut se excolat, fuit perfecta à omnib; numeris ab
soluta, neq; indigat extrinsecus ad incrementum
ad beatitudinem.

*Humanus a
minis parti
cūla mortis
divina*

*Lacon in
Lampin*

Et ut bestiis aliud alij præcipui à natura datum est, quod suum quæque retinet, nec discedit ab eo: sic homini multo quiddam præstantius: etsi præstantia debent ea dici, quæ habent aliquam comparationem. Humanus autem animus decerptus ex mente diuina, cū alio nullo nisi cum ipso deo si hoc fas est dictu, comparari potest. Hic igitur si est excelsa mens, et si eius acies ita curata est ut ne cecetur erroribus, fit perfecta mens, id est absoluta ratio, quod est idem uirtus: et si omne beatum est cui nihil deest, et quod in suo genere expletum atq; cumulatū est, idq; uirtutis est proprium, certe omnes uirtutis compotes beati sunt. E hoc quidem mihi cum Bruto conuenit, item cum Aristotele, Xenocrate, Speusippo, Polemone, sed mihi uidetur etiam beatissimi. Quid enim deest ad beate uiuendum ei, qui confidit suis bonis? aut qui diffidit, beatus esse quæ potest? Ad diffidat necesse est, qui bona diuidit tripertito. Qui enim poterit aut corporis firmitate, aut fortune stabilitate confidere? Atqui nisi stabili et fixo et permanente bono beatus esse nemo potest. Quid ergo eiusmodi istorum est ut mihi illud Laconis dictum in hos cadere uideatur, qui gloriati cuidam mercatori, quod multas naues in omnem oram maritimam dimisisset: Non sanè optabilis quidem ista, inquit, rudentibus apta fortuna. An dubium est qui nihil sit habendum in eo genere quod uita beata completur, si id possit amitti? Nihil enim interarescere, nihil extingui, nihil cadere debet eorum in quibus uita beata consistit. Nam qui timebit nequid ex his deperdat beatus esse non poterit. Volumus enim eum qui beatus sit, tutum esse, inexpugnabilem, septum, atque munitum, non ut paruo metu præditus sit, sed ut nullo. Ut enim innocens is dicitur, non qui leuiter nocet, sed qui nil nocet: si

sine metu is habendus est, nō qui parua metuit, sed qui omnino metu uacat. Quæ est enim alia fortitudo nisi animi affectio, quā in adeundo periculo, et in labore ac dolore patiens, tum procul ab omni metu? Atq; hæc certe nō ita se haberent, nisi omne bonum in una honestate consisteret. Quī autē illam maxime optatam et expeditam securitatē (securitatem autem nunc appello uacuitatē ægritudinis, in qua uita beata posita est) habere quisquam potest, cui aut adsit, aut adesse possit multitudo malorum? Quī autē poterit esse celsus et erectus, et ea quæ homini accidere possunt, omnia parua ducens, qualem sapientem esse uolumus, nisi omnia sibi in se posita censebit? An Lacedæmonij Philippo minanti per literas se omnia quæ conarentur, prohibitorium, quasiuerunt num se esset etiam mori prohibiturus: uir is quē querimus non multo facilius tali animo reperietur, quā ciuitas uniuersa? Quid ad hanc fortitudinem de qua loquimur, tēperantia adiuncta, quæ sit moderatrix omnium cōmotionum? Quid potest ad beate uiuendum deesse ei, quem fortitudo ab ægritudine et à metu uindictet: temperantia tum à libidine auocet, tum insolenti alacritate gestire non sinat? Hæc efficere uirtutem ostenderem, nisi superioribus diebus essent explicata. Atqui quum perturbationes animi miseriam, sedationes autem efficiant uitam beatam: duplexq; ratio perturbationis sit, quod ægritudo et metus in malis opinatis, in bonorum autem errore letitia gestiens libidoq; uersetur, quum omnia cum consilio et ratione pugnent: his tu tam grauib; concitationibus, tamq; ipsis inter se dissentientibus, atq; distractis, quem uacuum, solutum, liberum uideris, hunc dubitabis beatum dicere? Atqui sapiens semper ita affectus est: semper igitur sapiens beatus

Lacedæmo
mole fortitudi
do.

Sanctus

*pro avaris
healib: syllo,
gymis, quæ
soritas nascat
Boicorum
ra concubid
mitam laudat
una honesta
la continerij*

est. Atqui etiam omne bonum letabile est: quod autem letabile, id prædicandum et præ se ferendum. Quod tale autem, id etiam gloriosum: si uero gloriosum, certe laudabile: quod autem laudabile, profecto etiam honestum. Quod bonum igitur, id honestum. At quæ isti bona numerant, ne ipsi quidē honesta dicunt: solum igitur bonum quod honestum. Ex quo efficitur, honestate una uitam citinere beatam. Non sunt igitur ea bona dicenda, nec habenda quibus abundante, licet esse miserrimū. An dubitaquin præstans uoletudine, uiribus, forma, acerrimis integerimisq; sensibus, adde etiam, si libet, pernicitatē, et uolocatē: da diuitias, honores, imperia, opes, gloriam, si fuerit is qui hæc habet iniustus, intemperans, timidus, hebet ingenio atq; nullo, dubitabis ne eū miserū dicere? Quali igitur ista bona sunt, quæ qui habeat, miserrimus esse possit? Videamus ne ut accruus ex sui generis granis, sic beata uita ex sui similibus partibus effici debeat. Quod si iustum est, ex bonis quæ sola honesta sunt, efficiendum est beati. Ea mixta ex dissimilibus si erūt, honestū ex his effici nō poterit: quo detractō, quid poterit beatum intelligi? Etenim quidquid est quod bonum sit, id expetendum: quod autem expetendum, id certe approbandū: quod uero approbaris, id gratum acceptumq; habendum. Ergo etiam dignitas ei tribuenda est: quod si ita est, laudabile sit necesse est. Bonum igitur omne laudabile. Ex quo efficitur ut quod sit honestum, id sit solum bonū. Quod nō ita tenebimus, multa erunt quæ nobis bona dicēda sint. Omitte diuitias, quas quū quiuis, quāuis indignus, habere possit in bonis non numero. Quod enim est bonū, id non qui habere potest. Omitto nobilitatem, famamq; popularem stultorum, improborumq; consensu excitatam. Hæc quæ

su

sunt minima, tamen bona dicantur necesse est: candidulientes, uenusti oculi, color suavis, et ea quæ Euryclydia laudat Vlyssi pedes abluens, lenitudo orationis, mollitudo corporis. Ea si bona dicemus, quid erit in philosophi grauitate, quàm in uulgi opinione, stultorumq; turba, quod dicatur aut grauius aut grandius? A. At enim eadẽ Stoici præcipua, uel producta dicunt, quæ bona isti. M. Dicunt illi quidem, sed his uitam beatam compleri negant: hi autẽ sine ijs esse nullam putant: aut si sit beata, beatissimã certe negant. Nos autem uolamus beatissimã: idq; nobis Socratica illa cõclusionẽ confirmatur. Sic enim princeps ille philosophiæ differebat: Qualis cuiusq; animi affectus esset, talem esse hominem: qualis autẽ homo ipse esset, talẽ eius esse orationem: Orationi autẽ facta similia, factis uitam. Affectus autem animi in bono uiro laudabilis: et uita igitur laudabilis boni uiri et honesta. Ergo quoniam laudabilis, ex quibus bonorum beatam uitam esse cõcluditur. Etenim pro decorum atq; hominum fidem, parum ne cognitum est superioribus nostris disputationibus? An delectionis et otij consumendi causa locuti sumus, sapientẽ ab omni concitatione animi, quam perturbationem uoco, semper uacare, semper in animo eius esse placidissimã pacem? Vir igitur temperatus, cõstans, sine metu, sine agitudine, sine ulla alacritate, sine libidine, non ne beatus? At semper sapiens talis, semper igitur beatus. Iam uerò quĩ potest uir bonus, non ad id quod laudabile sit, omnia referre quæ agit, quæque sentit? Refert autem omnia ad beate uiuendum. Beata igitur uita laudabilis. Nec quidquam sine uirtute laudabile. Beata igitur uita uirtute conficitur. Atque hoc sic etiam concluditur. Nec in misera uita quidquam est prædicabile, aut gloriandum,

nec

*Euryclydia mi-
trix Vlyssi*

nec in ea quæ nec misera sit, nec beata. Et est in aliquâ uita prædicabile aliquid, & gloriandum, ac præ se ferendum: ut Epaminondas,

Cõsilijs nostris laus est attonsa Laconũ. Vt Aphricanu
A sole exoriente supra Mæotis paludes,
Nemo est qui factis me æquiparare queat.

Quòd si beata uita: glorianda, & prædicanda & præ se ferenda est. Nihil est enim aliud quod prædicandũ, & præ se ferendũ sit: quibus positis, intelligis quid sequatur. Et quidem nisi ea uita beata est quæ est eadem honesta, aliud necesse est melius uita beata. Quod erit enim honestum, certe fatebũtur esse melius. Ita erit beata uita melius aliquid: quo quid potest dici peruersius? Quid, quũ fatetur satis magnã uim esse in uitijs ad miserã uitam, non fatendum est eandem uim in uirtute esse ad beatam uitam? Contrariorum enim cõtraria sunt consequentia. Quo loco quero quam uim habeat libra illa Critolai, qui in alteram lancem animi bona imponat, in alteram corporis & externa, tantum propendere illam boni lancem, ut terrã et maria deprimat. Quid ergo aut hunc prohibet, aut etiam Xenocratem illum grauissimum philosophorum exaggerantem tantopere uirtutem, & extenuat cetera, & abijcientem, in uirtute non beatam mouit, sed etiam beatissimam ponere? Quod quidem non sit, uirtutum interitus consequetur. Nam in quem ea ægritudo, in eundem metum cadere necesse est. Est enim metus futuræ ægritudinis sollicita expectatio. In quem autem metus, in eundem formido, timiditas, pauor, ignis. Ergo ut idem uincatur interdum, nec putet ad præceptum illud Atrei pertinere:

Proinde ita parent se in uita, ut uinci nesciant.

Hic autem uincetur, ut dixi, nec modo uincetur, sed etiā seruiet: nos autem uirtutē semper liberam uolumus, semper inuictam: quæ nisi ita est, sublata uirtus est. Atqui si in uirtute satis est præsidij ad bene uiuendum, satis etiam ad beate. Satis est enim certe in uirtute ut fortiter uiuamus: si fortiter, etiā ut magno animo, et quidē ut nulla re unquā terreamur, semperq; simus inuicti: sequitur ut nihil poeniteat, nihil desit, nihil obstet. Ergo omnia profluenter, absolute, prospere: igitur beate. Satis autem uirtus ad fortiter uiuendum potest: satis ergo etiā ad beate. Etenim ut stultitia, etsi adepta est quod concupiuit, nunquam se tamen satis cōsecutam putat: sic sapientia semper eo contenta est quod adest, neq; eam unquam sui poenitet. Simile ne putas C. Lælij unum Consulatū fuisse, et eum quidē cum repulsa: sed quum sapiens, et bonus uir, qualis fuit ille, suffragijs præteritur, nō populus à bono Consule potius, quàm ille à bono populo repulsam fert, suffragijs præteritur? Sed tamen utrum malles te, si potestas esset, semel ut Lælium Consulem, an ut Cinna quater? Non dubito tu quid responsurus sis. Itaq; uideo cui cōmittam. Nō quēuis hoc idem interrogarem. Responderet enim alius fortasse se nō modo quatuor cōsulatus uni anteponere, sed unum diem Cinnae multorū et clarorū uirorum totis ætatibus. Lælius si digito quē attigisset, poenas dedisset. At Cinna Collegæ sui Consulis Cn. Octauij præcidi caput iussit, P. Craßi, L. Cæsaris, nobilissimorum hominum, quorum uirtus fuerat domi militiæque cognita: M. Antonij omnium eloquentissimi, quos ego audierim: C. Cæsaris, in quo mihi uidetur fuisse specimen humanitatis, salis, suauitatis, leporis. Beatus ne igitur qui hos interfecit? Mihi contrā, non solum cō uidetur miser quod ea fecit, sed etiam quod

ita se

C. Cæsar

Plato in Gor. *οὐκ οἶν ὄντων τὸ ἀδικεῖν καὶ ἀδικεῖν*,
μὲν κακόν *446* *παμὲν* T V S C V L. Q V A E S T.
τὸ ἀδικεῖν ita se gessit ut ea facere ei liceret: etsi peccare nemini li-
κατὸν δὲ cet, sed sermonis errore labimur. Id enim licere dicimur
τὸ ἀδικεῖν quod cuiq; cōceditur. Vtrum tandem beatior C. Marius
 tum quum Cimbrica uictoriae gloriam cum Collega C.
 tulo cōmunicauit penē altero Lelio (nam hunc illi du-
 similimum) an quum ciuili bello uictor iratus, necessar.
 Catuli deprecantibus non semel respondit, sed saepe, m-
 riatur? In quo beatior ille qui huic nefariae uoci paru-
 quā is qui tam scelerate imperauit. Nam cum accipe
quā facere praestat iniuriā, tum morti iam ipsi aduēti-
 paulum procedere obuia, quod fecit Catulus: quā qu-
 Marius, talis uiri interitu sex suos obruere Cōsulatus, et
 cōtaminare extremum tempus aetatis. Duodequadragi
 annos tyrannus Syracusanorum fuit Dionysius, qui
 v. & x. natus annos dominatu occupauisset, qua pi-
 chritudine urbem, quibus autem opibus praeditam, serui-
 te oppressam tenuit ciuitatem? Atqui de hoc homine à
 nis autoribus sic scriptum accepimus, summam fuisse e-
 in uictu temperantiam: in rebusq; gerendis uirum ac-
 et industrium, eundem tamen maleficum natura, et in-
 stum. Ex quo omnibus bene ueritatem intuentibus, uid-
 necesse est miserrimum. Ea enim ipsa quae cōcupierat,
 tum quidē quum omnia se posse censebat, cōsequebat
 Qui quum esset bonis parentibus atque honesto loco
 tus (etsi id quidem alius alio modo tradidit) abundare
 et equalium familiaritatibus, et consuetudine propi-
 quorum, haberet etiam more Graecia quosdam adoles-
 tes amore coniunctos, credebatur eorum nemini: sed
 quos ex familijs locupletum seruos delegerat, quibus
 men seruitutis ipse detraxerat, et quibusdam conue-
 et feris barbaris coporis custodiam committebat. Ita |

Dionysius

tyrannus
 dictus Dionysius
 tyrannus fuit

Cimbrici
 uictoriae
 uictoriae

Graci custodiam corporis
 ris nominem
 quidam
 satollit

pter iniustam dominatus cupiditatem, in carcerem quodammodo ipse se incluserat. Quinctiam ne tonsori collū cōmutteret, tondere filias suas docuit. Ita sordido ancillarūq; artificio regiæ uirgines, ut tonstriculæ tondebant barbam & capillum patris. Et tamen ab ijs ipsis, quum iam essent adultæ, ferrū remouit, instituitq; ut cādentibus iuglandium putaminibus barbam sibi et capillum adurerent. Quumq; duas uxores haberet, Aristomachen ciuem suam, Doridem autem Locrensem, sic noctu ad eas uentitabat, ut omnia specularetur & perscrutaretur antè. Et quum fossam latam cubiculari lecto circumdedisset, eiūq; fossæ transitū ponticulo ligneo coniunxisset, eum ipsum quum fores cubiculi clauserat, detorquebat. Idemq; quū in cōmunibus suggestus consistere non auderet, concionari ex turri alta solebat. Atque is quum pila ludere uellet (studiose enim id fāctitabat) tunicamq; poneret, adolescentulo quem amabat, tradidisse gladium dicitur. Hic quum quidam familiarius iocans dixisset, Huic quidem certe uitam tuam committis? arrisitq; adolescens, utrunq; iussit interfici: alterum, quia uiam demonstrauisset interrimendi sui: alterum, quia dictum id risu approbauisset. Atque eo factō sic doluit, nihil ut tulerit grauius in uita. Quem enim uehementer amarat, occiderat. Sic distrahuntur in contrarias partes impotentium cupiditates: quum huic obsecutus sis, illi est repugnandum. Quanquam hic quidem tyrannus ipse iudicauit quā esset beatus. Nam quum quidam ex eius assentatoribus Damocles cōmemoraret in sermone copias eius, opes, maiestatem, dominatus, rerum abundantiam, magnificentiam ædium regiarum, negaretque unquam beatiorem quenquam fuisse, Vis ne igitur, inquit, ô Damocle, quoniam hæc te uita delectat,

ipse

*Damocles in
sermone
propter ty-
rannidem*

*Damocles as-
sentator ty-
rannidis*

ipse eandem degustare, et fortunā experiri meam? Quum
 se ille cupere dixisset, collocari iussit hominem in aureo
 lecto, strato pulcherrimo, textili stragulo, magnificis ope-
 ribus picto, abacosq; complures ornauit argento, auroq;
 calato: tum ad mensam eximia forma pueros delectos
 iussit consistere, eosq; nutum illius intuentis diligenter
 ministrare. Aderant unguenta, coronæ, incendebantur
 odores, mensæ conquisitisimis epulis extruebantur. For-
 tunatus sibi Damocles uidebatur. In hoc medio apparatu
 fulgentem gladium è lacunari seta equina aptum demit-
 ti iussit, ut impenderet illius beati ceruicibus. Itaque ne
 pulchros illos ministratores aspiciebat, nec plenum arti-
 argentum, nec manum porrigebat in mensam, iam ipsi
 defluebant coronæ. Deniq; exorauit tyrannum ut abir-
 liceret, quod iam beatus nollet esse. Satis ne uidetur de-
 clarasse Dionysius nihil esse ei beatum, cui semper aliqu-
 terror impendeat? Atq; ei ne integrum quidem erat ut a
 iustitiam remigraret, ciuibus libertatem, et iura reddere
 His enim se adolescens improvida ætate irretierat err-
 tis, eaq; commiserat, ut saluus esse non posset, si sanus e-
 coepisset. Quantopere uerò amicitias desideraret, qua-
 infidelitatem extimescebat, declarauit in Pythagora
 duobus illis, quorum quum alterum uadem mortis acc-
 pisset, alter ut uadem suum liberaret præstò fuisset ad h-
 ram mortis destinatum: Vtinā ego, inquit, tertius uobis
 nūcus adscriberer. Quam huic miserrum erat carere co-
 suetudine amicorū, societate uictus, sermone omnino fa-
 liari: homini præsertim docto à puero, et artibus in-
 nuis erudito? Musicorum uerò perstudiosum accepim
 poëtam etiam tragicum: quàm bonum, nihil ad rem.
 hoc enim genere nescio quo pacto magis quàm in al-
 su

Dionysius
 ap. La

stragulum
 n. l. a. o. c. j.
 sp. p. u. a.

καθολικὸν
θεῶρημα.

suum cuique pulchrum est. Adhuc neminem cognoui poetam (et mihi fuit cum Aquinio amicitia) qui sibi non optimus uideretur. Sic se res habet. Te tua, me delectant mea. Sed ut ad Dionysium redeamus, omni cultu et uictu humano carebat. Viuebat cum fugitiuis, cum facinorosis, cum barbaris. Neminem qui aut libertate dignus esset, aut uellet omnino liber esse, sibi amicum arbitrabatur. Non ego iam cum huius uita, qua tetrius, miserius, detestabilius excogitare nihil possum, Platonis aut Archite uitam comparabo, doctorum hominum, et planè sapientium: ex eadem urbe humilè homunculū à puluere et radio excitabo, qui multis annis post fuit, Archimede, cuius ego Quæstor ignoratum ab Syracusanis, quum esse omnino negarent, septum undique et uestitum uepribus et dumetis, indagaui sepulchrum. Tenebam enim quosdā senariolos, quos in eius monumento esse inscriptos acceperam, qui declarabant in summo sepulchro spheram esse positam cum cylindro. Ego autem quum omnia collustrarem oculis (est enim ad portas Agragianas magna frequentia sepulchrorum) animaduerti columellā non multum è dumis eminentē, in qua inerat spheræ figura, et cylindri. Atque ego statim Syracusanis (erant autem principes mecum) dixi me illud ipsum arbitrari esse quod quærerem. Immissi cum falcibus multi purgarunt, et aperuerunt locum. Quò quum patefactus esset aditus, ad aduersam basim accessimus. Apparebat epigramma exesis posterioribus partibus uersiculorū dimidiatis ferè. Ita nobilissima Græciæ ciuitas, quondam uero etiam doctissima, sui ciuis unius acutissimi monumentum ignorasset, nisi ab homine Arpinate didicisset. Sed redeat unde aberrauit oratio. Quis est omnium qui modocum musis, id est cum humanitate, et cum doctrina ha-

Cicero in st.
dum in m.
quintus in m.
terium moni
mentis

Cicero in uen.
ter sepulchri
Archimedis

beat aliquod cōmercium, qui se non hunc mathematicum
 malit, quā illum tyrannum? Si uitae modum actionemq̃
querimus, alterius mēs rationibus agitandis exquirē disc
alebatur cum oblectatione solertiae, qui unus suauissimi
passus animorū: alterius in cāde & iniurijs, cum & diu
no & nocturno metu. Age confer Democritū, Pythagorā
 Anaxagoram: quae regna, quas opes studijs eorum & de
 lectionibus antepones? Etenim quae pars optima est i
 homine, in ea sitū esse necesse est illud quod queris omni
 optimum. Quid est autem in homine, sagaci ac bona mē
 melius? Eius bono fruendum est igitur, si beati esse uolu
 mus. bonum autem mentis est uirtus. ergo hac beatā uitā
 cōtineri necesse est. Hinc omnia quae pulchra, honesta, pra
 clara sunt, ut suprà dixi. Sed dicēdū idē illud paulo uberius
 uidetur, plena gaudiorum sunt. Ex perpetuis autem plu
 nisq̃ gaudijs quum perspicuum sit uitam beatam exister
 sequitur ut ea existat ex honestate. Sed ne uerbis solum at
 tingamus ea quae uolumus ostendere, proponēda quēda
 quasi mouentia sunt, quae nos magis ad cognitionem in
 telligentiam quae conuertant. Sumatur enim nobis quida
 prestans uir optimis artibus, is quae animo parumper e
 cogitatione fingatur. Primum ingenio eximio sit nece
 sse. quā philosoph. est. tardis enim mentibus uirtus non facile comitati
 Deinde ad inuestigandam ueritatem studio incitato:
 quo triplex ille animi factus existet: unus in cognitio
 rerum positus, & in explicatione naturae: alter in discr
 etione expetendarum fugiendarum ue rerum: tertius in i
 dicando quid cuiq̃ rei sit cōsequens, quid repugnans:
 quo inest tum omnis subtilitas differendi, tum ueritas i
 dicandi. Quo tandem igitur gaudio affici necesse est |

*Descriptio m.
 ri sapientis
 quā philosoph.
 phia & optimis
 artibus mēte
 esse excentri
 singula aut
 hoc ordine re
 crūst.*

- 1 Ingenium
- 2 Ardor studij
- 3 Cognitione socii philosophia

ris: ut quum totius mundi motus conuersionesq; perspe-
xerit, syderaq; uiderit innumerabilia cœlo inherētia cū
eius ipsius motu congruere, certis infixā sedibus, septē alia
suos quæque tenere cursus, multum inter se altitudine aut
humilitate distantia, quorū uagi motus, rata tamē et certa
sui cursus spatia definiant. Horum nimirum aspectus im-
pulsit illos ueteres, et admonuit ut plura quærerent. Inde
est indagatio nata initiorum et tanquam seminum, unde
essent omnia orta, generata, concreta: quæq; cuiusque ge-
neris, uel inanimi uel animantis, uel muti uel loquētis ori-
go: quæ uita, quis interitus, quæq; ex alio in aliud uicissi-
tudo atque mutatio: unde terra, et quibus librata ponde-
ribus, quibus cauernis maria sustineat, in qua omnia de-
lata gravitate, medium mundi locum semper expetant, qui
est idem infimus in rotundo. Hæc tractanti animo, et no-
ctes et dies cogitanti, existit illa à deo Delphis præcepta
cognitio, ut ipsa se mens agnoscat, coniunctamq; cum di-
uina mente se sentiat, ex quo insatiabili gaudio complea-
tur. Ipsa enim cogitatio de ui et natura deorum, studium
incendit illius æternitatis imitandæ. Neque se in breuitate
uitæ collocatam putat, quum rerum causas alias ex alijs
aptas, et necessitate nexas uidet, quibus ab æterno tēpore
fluentibus in æternum ratio tamē mensq; moderatur. Hæc
ille intuens atque suspiciens, uel potius omnes partes ho-
rasq; circumspectans, quantarursus animi tranquillitate hu-
mana et citiora considerat? Hinc illa cognitio uirtutis
existit, efflorescunt genera, partesq; uirtutum: inuenitur
quid sit quod natura spectet extremum in bonis, quod in
malis ultimū, quò referenda sint officia, quæ degendæ æta-
tis ratio deligēda. Quibus et talibus rebus exquisitis, hoc
uel maxime efficitur quod hac disputatione agimus, ut

^T
Astronom
Stellæ fixæ
septem pla-
neta

³
physica

Centrum
terra.

³
Meta physici

⁴
Ethica

5
Scientia dis-
frondi

uirtus ad beate uiuendum sit seipsa contenta. Sequitur te-
tia, quae per omnes partes sapientiae manat et funditur
quae rem definit, genera dispertit, sequentia adiungit, per-
fecta concludit, uera et falsa diiudicat, differendi ratio et
scientia. Ex qua quum summa utilitas existit ad res pōde-
randas, tum maxime ingenua delectatio, et digna sapien-
tia. Sed haec otij. Transeat idē iste sapiens ad Remp. tuen-
dam, quid eo possit esse praestantius, quum contineri pru-
dentia utilitatem ciuiū cernat, iustitia nihil in suā domum
inde deriuat, reliquis utatur tot, tam uarijs quae uirtutibus

Fructus ami-
citiarum in
ter doctos

Adiunge fructum amicitiarum, in quo a doctis positū e-
st cum consilium omnis uitae cōsentiens et pene cōspiran-
tum summa iucūditas ex cotidiano cultu atq; uictu. Qu-
haec tandem uita desiderat, quo sit beatior? Cui rei refert
tot tantisq; gaudijs, fortuna ipsa cedat necesse est. Quod
gaudere talibus bonis animū, id est uirtutibus, beatum est
omnesq; sapientes gaudijs perfruuntur, omneis eos beate
esse confiteri necesse est. A. Etiam ne in cruciatu atq;
tormentis? M. An tu me in uiola putabas, aut in rosa d-

Innotuit in
Epicurum,
in suis argu-
mentis a mi-
noribus ad ma-
iores.

cerere? An Epicuro, qui tantūmodo induit personā Philo-
phi, et sibi ipsi hoc nomen inscripsit, dicere licebit, quae
quidē ut habet se res, me tamē plaudente dicit, nullum se
sapienti esse tēpus, etsi uratur, torqueatur, secetur, quin po-
sit exclamare, quā pro nihilo puto? Quum praesertim e-
mne malum dolore definiat, bonum uoluptate: haec nostri
honestā, turpia irrideat, dicatq; nos in uocibus occupato
inaneis sonos fundere, neq; quidquā ad nos pertinere ni-
quod aut leue aut asperū in corpore sentiatur. Huic ergo
ut dixi, non multum differenti a iudicio ferarum, obliu-
sci licebit sui, et tum fortunam contemnere, quum sit e-
mne et bonum eius et malum in potestate fortunae, tu
dice:

dicere se beatum in summo cruciatu atque tormentis,
 quum constituerit non modo summum malum esse dolo-
 rem, sed etiam solum. Nec uero illa sibi remedia compara-
 uit ad tolerandum dolorem, firmitatem animi, turpitudi-
 nis uerecundiam, exercitationem consuetudinemque pa-
 tiendi, præcepta fortitudinis, duritiam uirilem: sed una se
 dicit recordatione acquiescere præteritarum uoluptatum:
 ut si quis æstuans, quum uim caloris non facile patiat,ur,
 recordari uelit se aliquando in Arpinati nostro gelidis
 fluminibus circumfusus fuisse. Non enim uideo quomodo
 sedare possint mala præsentia præterita uoluptates. Sed
 quum is dicat semper beatum esse sapientem, cui dicere hoc,
 si sibi constare uellet, non liceret: quidnam faciendum est
 ijs qui nihil expetendum, nihil in bonis ducendum quod
 honestate careat, existimant? Me quidem autore etiam Peri-
 patetici, ueteresque Academici balbutire desinant aliquan-
 do, aperteque et clara uoce audeant dicere, beatam uitam in
 Phalaridis taurum descensuram. Sint enim tria genera bo-
 norum, ut iam à laqueis Stoicorum, quibus usum me plu-
 ribus quam soleo, intelligo, recedamus. Sint sanè illa gene-
 ra bonorum, dum corporis et externa iaceant humi, et
 tantummodo quia sumenda sint, appellentur bona. Alia
 autem diuina illa longe lateque se pandant, cælumque
 contingant, ut ea qui adeptus sit, cur eum beatum modo,
 et non beatissimum etiam dixerim? Dolorem uero sapiens
 extimescit? Is enim huic maximè sententiæ repugnat. Nā
 contra mortem nostrā atque nostrorum, contraque ægritudi-
 nem, et reliquas animi perturbationes, satis esse uidetur
 superiorum dierū disputationibus armati et parati. Do-
 lor esse uidetur acerrimus uirtuti aduersarius. Is ardentes
 facies intentat, is fortitudinem, magnitudinem animi, patien-

*Contra pa-
teticos*

tiam, se debilitaturū minatur. Huic igitur succūbet uirtus
 huic beata sapientis & constantis uiri uita cedit? Quā
 turpe ô dii boni. Pueri Spartiatæ non ingemiscunt uerbe-

Vis consue-
tudinis & ex-
citacionis rum dolore laniati. Adolescentium greges Lacedæmone
 uidimus ipsi incredibili contentione certantes pugnis, cal
 cibis, unguibus, morsu denique, ut exanimarentur prius,
 quàm uictos se fateretur. Quæ barbaria India uastior, aut

Gymnosophi-
te Indici. agrestior? in ea tamen gente primum hi qui sapientes ha-
 bentur, nudi ætatem agūt, & Caucaſi niues, hyemalemq;
 suum perferunt sine dolore. Quumq; ad flammam se appli-

Vide Hero.
in Tercio cauerint, sine genitu adurantur. Mulieres uero in India,
 quum est cuiusuis earū uir mortuus, in certamen iudiciūq;
 ueniunt, quam plurimum ille dilexerit (plures enim solē

esse singulis nuptæ) quæ uictrix, ea læta, proſequentibus
 ſuis, unā cum uiro in rogam imponitur. Illa uicta, mœſta
 diſcedit. Nunquam naturam mos uinceret: eſt enim ea
 ſemper inuicta, ſed nos umbris, delicijs, otio, languore, de-
 ſidia animum infeſcimus, opinionibus, maloq; more delini-
 tum molliuimus. Aegyptiorum morem quis ignorat? quo-

Aegyptiorum
ſuſcriptio rum imbutæ mentes prauitatis erroribus, quamuis carniſi-
 cinam prius ſubierint, quàm ibim, aut aſpidem, aut ſelem,
 aut canem, aut crocodilum uiolent. quorum etiam ſi im-

prudentes quippiam fecerint, poenam nullam recuſent.
 De hominibus loquor. Quid beſtiæ? non frigus, non ſa-
 mem, non montiuagos atque ſylueſtres curſus luſtratio-
 nesq; patiuntur? Non pro ſuo partu ita propugnant, ut
 uulnera excipiant, nullos impetus, nullos ictus reformidēt?
 Omitto quæ perferant, quæq; patiantur ambitioſi honoris
 cauſa: laudis ſtudioſi, gloriæ cauſa: amore incenſi, cupidi-
 tatis. Plena uita exemplorum eſt, ſed adhibeat oratio mo-
 dum, & redeat illuc unde deſlexit. Dabit, dabit, inquam ſe
 in tor

in tormenta uita beata, nec iustitiam, temperantiā, in pri-
misq; fortitudinem, magnitudinem animi, patientiā profe-
cuta, quum tortoris os uiderit, cōsistet, uirtutibusq; omni-
bus sine ullo animi terrore ad cruciatum profectis resistet
extra fores, ut antè dixi, limen que carceris. Quid enim ea
foedius? quid deformius sola relictā, comitatu pulcherrimo
segregata? quod tamen fieri nullo pacto potest. Nec enim
uirtutes sine beata uita coherere possunt, nec illa sine uir-
tutibus. Itaq; eā tergiuersari. nō sinēt, secumq; rapient, ad
quēcunq; ipsæ dolorē cruciatumq; ducentur. Sapientis est
enim proprium nihil quod pœnitere possit, facere, nihil
inuitum: splendide, constanter, grauius, honeste omnia: ni-
hil ita expectare, quasi certo futurum: nihil quum accide-
rit, admirari, ut inopinatum ac nouum accidisse uideatur:
omnia ad suum arbitrium referre: suis stare iudicijs: quo
quid sit beatus, mihi certe in mentem uenire non potest.
Stoicorum quidem facilis conclusio est, qui quum finē bo-
norum esse senserint congruere naturæ, cumq; ea conue-
nienter uiuere, quum id sit in sapiente sitū, non officio so-
lum, uerūetiam potestate, sequatur neceſse est, ut cuius in
potestate summum bonum, in eiusdem uita beata sit: ita sit
semper uita beata sapientis. Habes quæ fortissime de beata
uita dici putem, & quomodo nunc est, nisi quid tu melius
attuleris, etiam uerissime. A. Melius equidem afferre nil
possum. Sed à te impetrarim libèter, ut nisi molestum sit,
(quoniam te nulla uincula impediunt ullius certæ discipli-
næ, libasq; ex omnibus quodcunque te maxime specie ue-
ritatis mouet) quod paulò antè Peripateticos, ueteremq;
Academiā hortari uidebare, ut sine retractatione libere
dicere auderent, sapientes esse semper beatissimos. Id ue-
lim audire, quemadmodum his putes consentaneum esse

*Indissolubil
vinculum be
ata uita cu
uirtute.*

id dicere. multa enim à te contra istam sententiam dicta sunt, & Stoicorum ratione conclusa. M. Utamur igitur libertate, qua nobis solis in Philosophia licet uti, quorum oratio nihil ipsa iudicat, sed habetur in omnes partes, ut ab alijs possit ipsa per sese nullius autoritate adiuncta iudicari. Et quoniam uideris hoc uelle, ut quaecunque dissidentium Philosophorum sententia sit de finibus, tamen uirtus satis habeat ad uitam beatam praesidij, quod quidem Carneadem disputare solitum accepimus: sed ijs, ut contra Stoicos, quos studiosissime semper refellebat, & contra quorum disciplinam ingenium eius exarserat, nos illud quidem cum pace agemus. Si enim Stoici fines bonorum recte posuerunt, confecta res est, necesse est semper beatum esse sapientem. Sed queramus unanquamque reliquorum sententiam, si fieri potest, ut hoc praeclarum quasi decretum beatæ uitæ possit omnium sententijs & disciplinis conuenire. Sunt autem hæc de finibus, ut opinor, retentæ defensæque sententiæ, primum simplices quatuor, Nihil bonum nisi honestum, ut Stoici: Nihil bonum nisi uoluptatem, ut Epicurus: Nihil bonum nisi uacuitatem doloris, ut Hieronymus: Nihil bonum nisi naturæ primis bonis, aut omnibus, aut maximis frui, ut Carneades contra Stoicos differebat. Hæc igitur simplicia. Illa mixta tria genera bonorum, maxima animi, secunda corporis, externa tertia, ut Peripatetici. Nec multo ueteres Academici secus. Voluptatem cum honestate Dinomachus & Callipho copulauit. Indolentiam autem honestati Peripateticus Diodorus adiunxit. Hæc sunt sententiæ quæ stabilitatis aliquid habeant. Nam Aristonis, Pyrrhonis, Erilli, nonnullorum quæ aliorum euauerunt. Hi quid possint obtinere uideamus, omiſſis Stoicis, quorum satis uideor defendisse sententiam,

Sententia
Philosophorum
de finibus

sententiam, & Peripateticis, quorum quidem explicata causa est, præter Theophrastum, & si qui eum secuti imbecillius horrent dolorem & reformidant. Reliquis quidē licet facere id quod ferè faciūt, ut gravitatē dignitatēq; uirtutis exaggerent, quā quum ad cœlū extulerint, quod facere eloquentes homines copiose solent, reliqua ex collatione facile est contere atq; cōtemnere. Nec enim licet ijs qui laudē cum dolore petendam esse dicūt, negare eos esse beatos qui illā adepti sunt. Quanquam enim sint in quibusdā malis, tamen hoc nomen beati longe & late patet. Nam ut quæstiosa mercatura, fructuosa aratio dicitur, nō si altera semper omni damno, altera omnis tempestatis calamitate semper uacet, sed si multo maiori ex parte extat in utraq; felicitas: sic uita non solum si undiq; referta bonis est, sed si multo maiore & grauiore ex parte bona propendent, beata recte dici potest. Sequetur igitur horū ratioē uel ad suppliciū beata uita uirtutē, cumq; ea descendet in taurū, Aristotele, Xenocrate, Speusippo, Polemone autoribus, nec eam minimis blandimētis corrupta deseret. Eadem Calliphontis erit Diodoriq; sentētia, quorū uterq; honestatē sic cōplectitur, ut oīa quæ sine ea sint, longe & retro ponenda censeat. Reliqui habere se uidentur angustius: enatant tamē Epicurus, Hieronymus, & si qui sunt qui disertum illum Carneadem curēt defendere. Nemo est enim qui eorū bonorum animū putet esse iudicē, eumq; condocesfaciat, ut ea quæ bona malaue uideantur, possit cōtemnere. Nam quæ tibi Epicuri uideatur, eadem erit Hieronymi & Carneadis causa, & hercle omnium reliquorū. Quis enim parū est contra mortē, aut dolorē paratus? Ordiamur ab eo si placet, quem mollem, quem uoluptarium dicimus. Quid, is tibi mortem ne ui-

detur, an dolorem tinere, qui cum diem, quo moritur, bea-
tum appellat, maximisq; doloribus affectus eos ipsos in-
uentorum suorum memoria & recordatione confutat? Nec
hæc sic agit, ut ex tēpore quasi effutire uideatur. de mor-
te enim ista sentit, ut dissoluto animante sensum extinctū
putet : quod autem sensu careat, nihil ad nos id iudicet
pertinere. Item de dolore certa habet quæ sequatur, quo-
rum magnitudinem breuitate consolatur, longinquit-
tem lenitate. Quid tandem isti grandiloqui contra hæc
duo quæ maxime angunt, melius se habent quàm Epicu-
rus? An ad cætera quæ mala putantur, non & Epicu-
rus, & reliqui philosophi satis parati uidentur? Quis nō
paupertatem extimescit? neq; tamen quisquā philosopho-
rum. Hic uerò ipse quàm paruo est cōtentus? nemo de te-
nui uictu plura dixit. Etenim quæ res pecunie cupidita-
tem afferunt, ut amor, ut ambitioni, ut quotidianis sum-
ptibus copiæ suppetant, quū procul ab ijs omnibus rebus
absit, cur pecuniam magnopere desideret, uel potius cu-
ret omnino? An Scythes Anacharsis potuit pro nihilo pe-
cuniam ducere, nostrates philosophi facere nō potuerūt?
Illius epistola fertur his uerbis,

ANACHARSIS HANNONI S. Mihi
amictui est Scythicum tegmen, calciamentum solorum
callum, cubile terra, pulcrumentum fames: lacte, caseo, car-
ne uescor. Quare ut ad quietum me licet uenias. Munera
autem ista quibus es delectatus, uel ciuibus tuis, uel dijs im-
mortalibus dona. Omnes ferè philosophi omnium disci-
plinarū, nisi quos à recta ratioe natura uitiosa detorsit
et, hoc eodē animo esse potuerunt. Socrates in pōpa quū
magna uis auri argentiq; ferretur, Quàm multa nō desi-
dero, inquit. Xenocrates quū Legati ab Alexādro quin-
quaginta

A L

Anacharsis
frugalitas

quibus deli-
ciis. uel
quibus de-
lectatus. Gra-
ue enim ista
Socrates panis
centum
exat. Supra
ois ex huius
sen delictiati estis. L.

*Xenocrate oblati 3000 coronatos
accepit tm 300 coronatos*
LIBER V.

459

quaginta ei talēta attulissent, quæ erat pecunia tēporibus illis Athenis præsertim maxima, adduxit Legatos ad coenam in Academiā. Is apposuit tantū quod satis esset, nullo apparatu. Quū postridie rogarent eū, cui numerari iuberet, Quid uos, hesternæ, inquit, coenula nō intellexistis me pecunia non egere? Quos quum tristiores uidisset, x x x. minas accepit, ne aspernari Regis liberalitatē uideretur. At uerō Diogenes liberius, ut Cynicus, Alexandro roganti ut diceret si quid sibi opus esset: Nunc quidē paululū, inquit, à sole. Offererat uidelicet apricāti. Et hic quidē disputare solebat, quāto regē Persarū uita fortunāq; superaret: sibi nihil deesse, illi nihil satis unquā fore: se eius uoluptates nō desiderare, quibus nunquā satiari ille posset, suas eū cōsequi nullo modo posse. Vides, credo, ut Epicurus cupiditatū genera diuisit, non nimis fortasse subtiliter, utiliter tamen, partim esse naturales & necessarias, partim naturales & non necessarias, partim neutrū. necessarias satiari posse penē nihilo. Diuitias enim naturæ parabiles esse. Secundū autē genus cupiditatū, nec ad potiendum difficile esse censet, nec uerō ad carendū. Tercias quod essent planē inanes, neq; necessitatē modo, sed ne naturā quidem attingerent, funditus eijciendas putauit. Hoc loco multa ab Epicureis disputantur, hæq; uoluptates de quibus multa ab illis, singulatim extenuantur, quarū genera nō contemnunt, quærent tamē copiam. Nam & obscenas uoluptates, de quibus multa ab illis habetur oratio, facileis, cōmuneis, in medio sitas esse dicunt: easq; si natura requirit, nō genere aut loco aut ordine, sed forma, ætate, figura metiendas putant: ab hisq; abstinere minime esse difficile, si aut ualetudo aut officiū aut fama postulet: omninoq; genus hoc uoluptatū optabile esse si non obsit, prodesse

*Alexandri
liberalitas
& munificētia
erga doctos*

*Xenocrate
contemptor
pauca*

*Diogenes
necni ad
aleandrum*

*Tria genera
cupiditatum
iuxta Epicurum*

prodesse nunquā. Totumq; hoc de uoluptate sic ille praecepit, ut uoluptatē ipsam per se quia uoluptas sit, semper optandā expetendamq; putet, eademq; ratione dolorē, ob id ipsum quia dolor sit, semper esse fugiendum. Itaq; hac usurum cōpensatione sapientē, ut uoluptatē fugiat, si ea maiorem dolorē effectura sit, & dolorē suscipiat maiore efficiētē uoluptatem, omniaq; iucunda, quanquam sensu corporis iudicentur, ad animum referri tamen. Quocirca corpus gaudere tamdiu, dum praeentē sentiret uoluptatē: animū & praeentē percipere pariter cū corpore, & prospicere uenientem, nec praeeritā praeerfluere sinere. Ita perpetuas & cōtextas uoluptates in sapiente fore semper, quā expectatio speratarū uoluptatū, perceptarū memoria iungeretur. Atq; ijs similia ad uictū etiam transferuntur, extenuanturq; magnificentia & sumptus epularū, quōd Natura paruo cultu natura contenta sit. Etenim quis hoc non uidet, desiderijs omnia ista cōdiri? Darius in fuga quum a quam turbidā & cadaueribus inquinatam bibisset, negauit unquam se bibisse iucundius. Nunquam uidelicet sitiens biberat. Nec esuriens Ptolemæus ederat. cui quam peragranti Aegyptum, comitibus nō consecutis, cibarius in casa panis datus esset, nihil uisum est illo pane iucundius. Socratem ferunt, quum usq; ad uesperum contentius ambularet, quæsitumq; esset ex eo quare id faceret, respondisse se, quo melius cœnaret, obsonare ambulādo famem. Quid, uictum Lacedæmoniorū in Phiditijs non ne uidemus? Vbi quum tyrannus cœnauisset Dionysius, negauit se iure illo nigro, quod cœnæ caput erat, delectatū. Tum is qui illa coxerat, minime mirum, condimenta enim defuerunt. Quæ tandem, inquit ille? Labor in uenatu, sudor, cursus ab Eurota, fames, sitis. His enim rebus Lacedæmoniorum

Subijcit pēla,
ra exempla
parsimonia
& cōparatū
Natura par
uo contenta

Darius

Ptolemæus

Condimenta
spilaz apud
Lacedæmonios

agnoscitur, qui incidi iussit in busto,

Hac habeo quæ edi, quæq; exaturata libido

Hausit: at illa iacent multa & præclara relictæ.

Quid aliud (inquit Aristoteles) in bouis, non in Regis sepulchro inscriberes? hac habere se mortuum dicit, quæ ne uiuus quidē diutius habebat quàm fruebatur. Cur igitur diuitiæ desiderantur? aut ubi paupertas beatos esse nō finit? Signis credo, tabulis, ludis. Siquis est qui his delectetur, non ne melius tenues homines fruuntur quàm illi qui his abundant. Est enim earū rerum omnium nostra in urbe summa in publico copia: quæ qui priuati habent, nec tam multa & raro uident, quum in sua rura uenerint, quos tamē pungit aliquid quū illa unde habeant recordantur. Dies deficiet, si uelim paupertatis causam defendere. Aperta enim res est, & quotidie nos ipsa natura admonet, quàm paucis, quàm paruis rebus egeat, q̄ uilibus. Num igitur ignobilitas, aut humilitas, aut etiā popularis offensio sapientē beatum esse prohibebit? Vide ne plus commēdatio in uulgus, & hæc quæ expetitur gloria, molestiæ habeat quàm uoluptatis. Leuiculus sanē noster Demosthenes, qui illo susurro delectari se dicebat, aquā ferentis muliercule, ut mos in Græcia est, insusurratisq; alteri, Hic est

ille Demosthenes. Quid hoc leuius? At quātus orator? sed apud alios loqui uidelicet didicerat, nō multū ipse secū. Intelligendum est igitur nec gloriam populārē ipsam per se expetendam, nec ignobilitatem extimescendam. Veni

Athenas, inquit Democritus, neq; me quisquam ibi agnouit. Constantem hominē & grauem, qui gloriatur à gloria se abfuisse. An tibicines, iijq; qui fidibus utuntur, suo non multitudinis arbitrio cantus numerosq; moderantur? Vir sapiens multo arte maiore præditus, nō quid uerissimum

Epitaphium
Sardanapali.

Plin. in epist.
de uita
democriti

Democritus
contemptor
uulgi popula-
ris

mum sit, sed quid uelit uulgi, exquiret? An quidquam stultius, quàm quos singulos sicut operarios barbarosq; contemnas, eos aliquid putare esse uniuersos? Ille uerò nostras ambitiones leuitatesq; contemnet, honoresq; populi etiam ultro delatos repudiabit. Nos autem eos nescimus, antequàm pœnitere cœpit, cōtemnere. Est apud Heraclytū physicum de principe Ephesiorum Hermodoro. Vniuersos ait Ephesios esse morte multandos, quòd quum ciuitate expellerent Hermodorū, ita locuti sunt, Nemo de nobis unus excellat: sin quis extiterit, alio in loco, et apud alios sit. An hoc nō ita sit omni in populo? Non ne omnē exuperantiam uirtutis oderunt? Quid? Aristides (malo enim Græcorū, quàm nostra proferre) non ne ob eam causam expulsus est patria, quòd præter modum iustus esset? Quantis igitur molestijs uacant, qui nihil omnino cū populo contrahunt? Quid est enim dulcius otio literatorijs dico literis quibus infinitatem rerū atq; naturæ, et in hoc ipso mundo, cælum, terras, maria agnoscimus. Contempto igitur honore, cōtempta etiam pecunia, quid relinquitur quod extimescendū sit? Exilium credo quod in maximis malis ducitur. Id si propter aliam et offensam populi uoluntatē malum est, quàm sit ea cōtemnenda, paulò antè dictum est: sin abesse à patria miserū est, plenæ miserorum prouinciæ sunt, ex quibus admodū pauci in patriam reuertuntur. At multantur bonis exules. Quid tum? Parum ne multa de tolerāda paupertate dicuntur? Iam uerò exilium, si rerū naturā, non ignominiam nominis querimus, quantum demum à perpetua peregrinatione differt, in qua ætates suas philosophi nobilissimū consumpserunt, Xenocrates, Crantor, Arcesilas, Lacydes, Aristoteles, Theophrastus, Zeno, Cleanthes, Chrysippus, Antipater, Carnea

*Hermodorum
propter uirtu-
tis excellen-
tiam ab Ephesio-
ribus ex cimi-
to*

*Omni exuperantiam uirtutis
uulgis id est*

Carneades, Panætius, Clitomachus, Philo, Antiochus, Posidonius, innumerabiles alij, qui semel egressi nunquā domum reuerterunt? At enim nō sine ignominia afficere poterit sapientem. De sapiente est hæc omnis oratio, cui iure id accidere non possit. Nam iure exulantem consolari nō oportet. Postremo ad omnes casus facilima ratio est eorū qui ad uoluptatem ea refrunt quæ sequuntur in uita, ut quocunq; hæc loco suppedietur, ibi beate quæat uiuere. Itaq; ad omnē rationem Teucris uox accommodari potest, Patria est, ubicunq; est bene.

Socrates quidē quum rogaretur cuiatem se esse diceret, Mundanū, inquit. Totius enim mundi se incolam, et ciuē arbitrabatur. Quid T. Albutius, non ne animo æquissimo Athenis exul philosophabatur? cui tamen illud ipsum nō accidisset, si in repub. quiescens Epicuri legibus paruisset. Quī enim beator Epicurus quod in patria uiuebat, quā quod Athenis Metrodorus? aut Plato Xenocratem uincebat, aut Polemo Arcesilā, quo esset beator? Quanti uerō ista ciuitas æstimanda est, ex qua boni sapientesq; pelluntur? Demarathus quidem Tarquinij Regis nostri pater, tyrannū Cypselum quod ferre non poterat, fugit Tarquinius Corintho, et ibi suas fortunas constituit, ac liberos procreauit. Num stulte anteposuit exilij libertatē domestica seruituti? Iam uerō motus animi, sollicitudines, ægritudinesq; obliuione leniuntur, traductis animis ad uoluptatem. Non sine causa igitur Epicurus ausus est dicere, semper in pluribus bonis esse sapientem, quia semper sit in uoluptatibus. Ex quo effici putat ille quod querimus, ut sapiēs semper beatus sit. A. Etiam ne si sensibus carebit oculorū, si aurium? M. Etiā. Nam ista ipsa contemnit. Primum enim horribilis ista cæcitas, quibus tandē caret

ex n

Ignomi.
ma affi. po.
Papio. ? L

Γοῖς ἴαρ κα.
λὺς ὁ πάρος
ἔστι παρὰ τὴν
πατρίδα

caret uoluptatibus? quum quidam etiam disputent ceteras uoluptates in ipsis habitare sensibus: quæ autem aspectu percipiuntur, ea non uersari in oculorum ulla iocunditate: ut ea quæ gustemus, olfaciamus, tractemus, audiamus, in ea ipsa ubi sentimus, parte uersentur, in oculis tale nihil sit. Animus accipit quæ uidemus: animo autem multis modis uarijsq; delectari licet, etiam si non adhibeatur aspectus. Loquor autem de docto homine et erudito, cui uiuere est cogitare. Sapientis enim cogitatio non ferme ad inuestigandum adhibet oculos aduocatos. Etenim si nox non adinit uitam beatam, cur dies nocti similis adimat? Nam illud Antipatri Cyrenaici est quidem paulò obscenius, sed non absurda sententia est. Cuius cecitatem quum mulierculæ lamentarentur, Quid agitis, inquit: an uobis nulla uidetur uoluptas esse nocturna? Appium quidem uerem illum qui cæcus annos multos fuit, et ex magistratibus, et ex rebus gestis intelligimus in illo suo casu, nec priuato nec publico muneri defuisse. C. autem Drusi domum compleri cōsultoribus solitam accepimus, quū quorum res esset sua, ipsi non uidebant, cæcum adhibebant ducem. Pueris nobis Cn. Aufidius prætorius, et in senatu sententiam dicebat, nec amicis deliberantibus deerat, et Græcam scribebat historiam, et uidebat in literis. Diodotus Stoicus cæcus multos annos nostræ domi uixit. Is uerò quod credibile uix esset, quum in philosophia multo etiam magis assidue quam antea uersaretur, et quum fidibus more Pythagoreorum uteretur, quumq; ei libri notes et dies legerentur, quibus in studijs oculis non egebat: tum quod sine oculis uix fieri posse uidetur, geometriæ munus tuebatur, uerbis præcipiens discipulis unde, quò, quamq; lineam scriberent. Asclepiadem ferunt non

G ignobi

*Antipater
obsceni*

Appianus cæcus

Aufidius

*Diodotus
Stoicus*

ignobilem Eretricum philosophum, quum quidam quaereret quid ei cecitas attulisset, respondisse, Pucro ut uno esset comitator. Ut enim uel summa paupertas tolerabilis sit, si liceat quod quibusdā Græcis cotidie: sic cecitas ferri facile possit, si non desint subsidia ualetudinum. Democritus luminibus amissus, alba scilicet & atra discernere non poterat: at uerò bona mala, æqua iniqua, honesta turpia, utilia inutilia, magna parua poterat: & sine uarietate colorum licebat uiuere beate, sine notione rerum non licebat. Atq; hic uir impediri animi etiam aciem aspectu oculorum arbitrabatur: & quum alij sæpe quod ante pedes esset non uiderent, ille infinitatem omnem peregrinabatur, ut nulla in extremitate consisteret. Traditum est etiam Homerum cæcum fuisse, at eius picturam non possum uidemus. Quæ regio, quæ ora, qui locus Græciæ, quæ species formæ, quæ pugna, quæ acies, quod remigium, qui motus hominum, qui ferarum non ita expictus est, ut quæ ipse non uidcrit, nos ut uideremus efficeret? Quid ergo aut Homero ad delectationē animi ac uoluptatē, aut cuiusquam docto defuisse unquam arbitramur? Aut ni ita serres haberet, Anaxagoras, aut hic ipse Democritus agros & patrimonia sua reliquissent? huic discendi querendiq; diuina delectationi toto se animo deditissent? Itaq; augurē Tiresiam, quem sapientem fingunt poëtæ, nunquam inducunt deplorantem cecitatem suam. At uerò Polypheum Homerus quum immanem feramq; finxisset, cum arietē etiam colloquentem facit, eiusq; laudare fortunas, quòd quò uellet ingredi posset, & quæ uellet attingeret. Recte hic quidem. Nihilo enim erat ipse Cyclops, quàm aries ille prudentior. In surditate uerò quidnam est mali? Erat surdaster M. Crassus: sed aliud molestius, quòd male audiebat

Democritum

Homerus

Le dedisse
maior pro
bas.

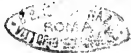
Odu. 1.

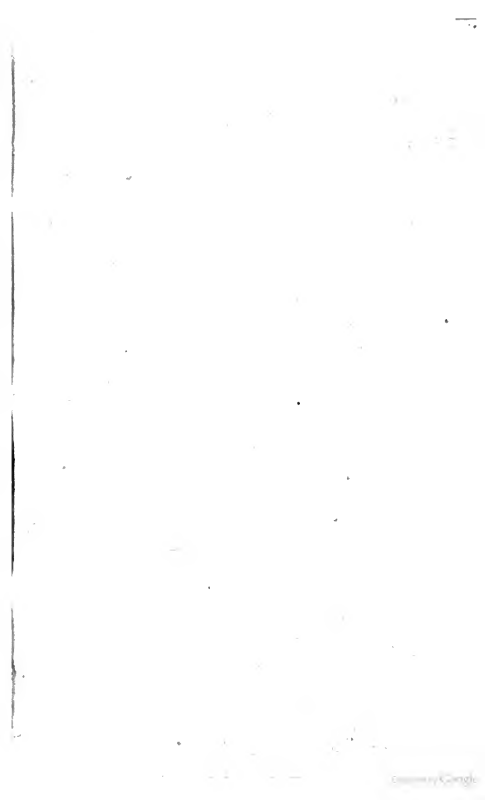
audirebat, etiam si, ut mihi uidebatur, iniuria. Epicurei nostri Græce fieri nesciunt, nec Græci Latine: ergo ij in illorum, & illi in horum sermone surdi: omnesq; id nos in his linguis quas non intelligimus, quæ sunt innumerabiles, surdi projecto sumus. At uocem citharædi nō audiunt, ne stridorē quidem ferræ tum quam acuitur, aut grunitum quum iugulatur suis, nec quū quiescere uolunt fremitum murmuratis maris. Et si catus eos forte delectant, primum cogitare debent antequā hi sint inuenti, multos beate uixisse sapientes. Deinde multo maiore percipi posse legendis his quam audiendis uoluptatē. Tum ut paulo ante cæcos ad aurium traducebamus uoluptatem, sic licet surdos ad oculorum. Etenim qui secum loqui poterit, sermonem alterius non requirit. Congerantur in unum omnia, ut idem oculis & auribus captus sit, prematur etiam doloribus acerrimis corporis, qui primū per se ipsi plerunq; cōficiunt hominē: sin forte longinquitate producti, uehementius tamen torquent quā ut causa sit cur ferantur, quid est tandem, dii boni, quod laboremus? Portus enim præstō est, quoniā mors ibidē est, æternū nihil sentienti receptaculū. Theodorus Lysimacho mortē minitanti, Magnus uerō effecisti, si cantaridis uim consecutus es. Paulus Persæ deprecanti ne in triumpho duceretur, In tua id quidē potestate est. Multa prima die quum de ipsa morte quæreremus, nō pauca etiam postero quū ageretur de dolore, sunt dicta de morte: quæ qui recordetur, haud sanē periculū est ne nō mortē, aut optandā, aut certe nō timendam putet. Mihi quidē in uita, seruanda uidetur illa lex, quæ in Græcorum conuiujs obtinetur, Aut bibat, inquit, aut abeat. Et recte. Aut enim fruatur aliquis pariter cum alijs uoluptate potandi, aut ne sobrius in uolētiam uino-

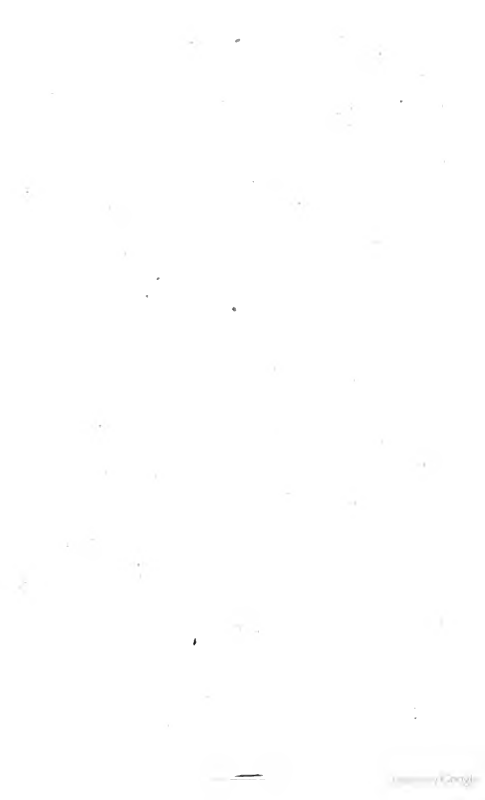
G 2 lentorum

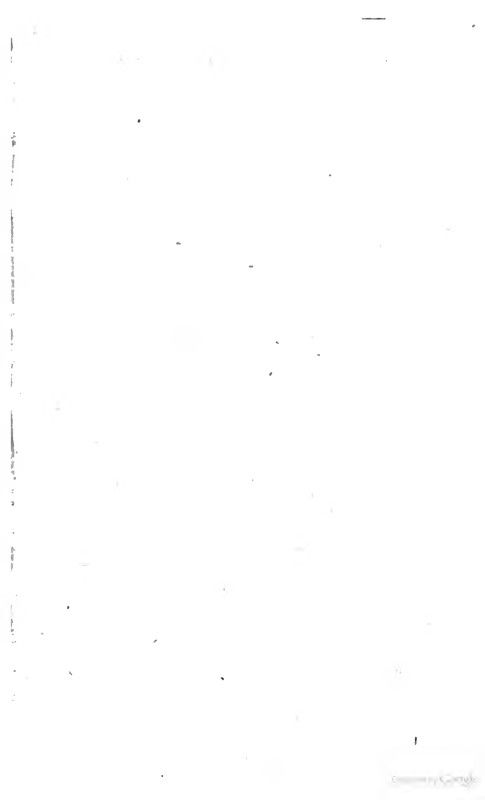
Græκῶν
πρὸς τὸν
ἡσυχίαν ἢ
πίνειν

lentorum incidat, antè discedat. Sic iniurias fortunæ quas ferre nequeas, defugiendo relinquo. Hæc eadem quæ Epturus, totidè uerbis dicit et Hieronymus. Quòd si his philosophis, quorum ea sententia est, ut uirtus per se ipsa nihil ualeat, omneq; quod honestum nos et laudabile esse dicimus, id illi cassum quiddam, et inani uocis sono decoratū esse dicant, et tamē semper beatū censent esse sapientem: quid tandē à Socrate et Platone, perfectis philosophis faciendū putes? Quorū alij tantā præstantiā in bonis animi esse dicūt, ut ab his corporis externa obscurētur. Alij autē hæc ne bona quidē ducūt, in animo reponūt omnia. Quorū cōtrouersia solebat tanquā honorarius arbiter iudicare Carneades. Nam quū quæcunq; bona Peripateticis, eadē Stoicis cōmoda uiderentur, neq; tamen Peripatetici plus tribuerēt diuitijs, bonæ uoletudini, ceterisq; rebus generis eiusdem, quàm Stoici, quum ea, re, nō uerbis ponderarentur, causam esse desiderandi negabat. Quare hunc locum ceterarum disciplinarū philosophi, quemadmodum obtinere possint, ipsi uiderint. Mihi tamen gratū est, quod de sapientium perpetua bene uiuendi facultate dignū quiddam philosophorum uoce profitentur. Sed quoniam manere est eundem, has quinque dierum disputationes memoria comprehendamus. Equidem me etiam conscripturum arbitror. Vbi enim melius uti possumus hoc cuiusmodi est otio? Ad Brutumq; nostrum hos libros alteros quinque mitemus, à quo non modo impulsus sumus ad philosophicæ scriptiones, uerumetiam laceßiti. In quo quantum ceteris profuturi sumus, non facile dixerimus. Nostris quidem acerbissimis doloribus, uarijsq; et undiq; circumfusus molestijs, alia nulla potuit inueniri leuatio.

et refellere sine pertinacia, et re
iracundia parati sumus. Cic. Inul. q.
2. pag. 331.

Viteber.

